

ACADEMIC SOCIAL RESOURCES Journal

Vol: 7, Issue:44
DECEMBER 2022

Editor

Associate Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA

Disciplines

Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

Communication

<http://www.asrjournal.org>
asrjournal.editor@gmail.com

Sosyal bilimler alanında hakemli, indeksli bir dergi olarak 2016 yılında yayın hayatına başlamış olan JOURNAL OF ACADEMIC SOCIAL RESOURCES (ASRJournal) Dergisi, ilk sayısını Mayıs 2016 yılında çıkartmış uluslararası e-dergi niteliğinde bir dergidir.

ASRJournal dergisi adına ilk günden itibaren bizlere emek veren yönetim kurulu, danışmanlık kurulu yayın kurulunda yer alarak bizlere destek olan hocalarımıza, çalışmalarını kendi uzmanlık alanlarına göre değerlendirip hızlı bir şekilde bizlere dönüş yapan hakemlik kurulumuzdaki bilim adamlarına vermiş oldukları destek ve katkılardan dolayı teşekkür ederim.

ASRJournal dergisi dünyanın çeşitli ülkelerinde görev yapan akademisyenleri ve araştırmaları kendi bünyesinde bir arada görmekten dolayı mutluluk duyacaktır. Bu nedenle de siz değerli bilim insanlarını yaygın, danışma, hakem veya yazar olarak aramızda görmekten de mutluluk duyacağımızı ifade etmek isterim.

Akademik çalışmalarınızda kolaylıklar dileyerek, ASRJournal dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Doç. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA

JOURNAL ADMINISTRATION / DERGİ YÖNETİMİ

Editör/ Editor	
Associate Prof. Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics / Kirghizistan
Disciplines Editor/Disiplin Editörleri	
Professor Mehdi TEHRANI	Psychiatry- Columbus State University
Professor Milind SATHYE	Finance- University of Canberra
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Social Sciences- Orleu National Development Inst
Professor Mustafa TALAS	Sociology- Omer Halisdemir University
Prof.Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	Educational Sciences-AI - Farabi Kazak National University
Professor Fikret SOYER	Sport- Sakarya University
Professor Ali İhsan OZTURK	Chemistry-Korkutata University
Professor Dr. Fatos UKAJ	Econometrics- Prishtina University
Professor Hasan BERKANT	Educational Sciences-Yozgat University
Professor Unal OZDEMİR	Geography-Kastamonu University
Professor Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Professor Dr. Jean-Marc TROUILLE	Economics- Bradford University
Foreign Language Linguist/Yabancı Dil Uzmanı	
Dr. Gulsum VEZİR OĞUZ	İstanbul Gelişim University
Index Supervisor / İndeks Sorumlusu	
Natalia SEYJOWSKA	

ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University
Prof. Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M. Auezov South Kazakhstan State University
Prof.Dr. Afağ SADIKOVA	Baku State University
Prof. Dr. Altaiy ORAZBAYEVA	Kazakhstan Branch of the Moscow State University
Prof.Dr. A.S. KİSTAUBAYEVA	AI - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Abdikalık KUNIMJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics
Prof.Dr. Amanbay MOLDİBAEV	Taraz State Pedagogical University
Prof.Dr. Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University
Prof.Dr. A.S. KİDIRŞAYEV	Makhambet U. Batı kazakistan devlet üniversitesi
Prof.Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute
Prof. Dr. Babak QURBANOV	Gaziantep University
Prof.Dr. Bahit KULBAEVA	S.Baybeşev Aktobe University
Prof.Dr. Bakıt OSPANOVA	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk University
Prof.Dr. Cynthia CORREA	Sao Paulo University
Prof. Dr. Daniyal KİDİRNIYAZOV	Dagestan Russian Academy of Sciency
Prof.Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics
Assoc. Prof. Dr. Erbay T.	Taraz State University
Assoc. Prof. Dr. Esin YAĞMUR ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Dr. Flera SAYFULİNA	Kazan (Privolzhsky) Federal University
Prof. Dr. Gulfira ABDULLİNA	Bashkir State University
Prof.Dr. Gulşat ŞUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University
Prof.Dr. Jun NAGAYASU	Tohoku University
Prof. Dr. K. N. Zhailybay	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Latkin A. PAVLOVIC	Vladivostok Economic of State University
Prof.Dr. Mahabbat OSPANBAEVA	Taraz State Pedagogical University
Prof.Dr. Maha Hamdan ALANAZİ	King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh
Prof.Dr. Mahbub Ul ALAM	Bangladesh Islami University
Prof.Dr. Maira EŞİMBOLVA	Kazakhstan Narkhoz University
Prof.Dr. Maira MURZAHMEDOVA	AI - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Maryam ARPENTYEVA	Kaluga State University
Prof.Dr. Merina B. VLADİMIROVNA	Vladivostok State University of Economics
Prof.Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR	Kyrgyzstan Elaralık University
Prof. Dr. Maryash KADRALİNOVA	Kostanay College of Social Adaptation
Prof.Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ	University of Eurasia
Prof.Dr. Muhammad Ismaeel RAMAY	Bahria University
Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA	Tashkent State University
Assoc. Prof. Murat BİLGİN	International Travnik University
Prof. Dr. Mustafa BİLALOV	Dagestan State University
Prof.Dr. Nadejda HAN	E.A. Buketov Karaganda State University
Prof. Dr. Nazim HÜSEYİNLİ	Baku Avrasia University
Prof.Dr. Nigar GOZALOVA	Azerbaijan National Science Academy
Prof. Dr. Nikolay KOZHEVNIKOV	North-Eastern Federal University
Prof.Dr. Nobuaki TAKEDA	Sapparo City University
Prof.Dr. N.N. KERMANOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc. Prof. Dr. Olga PAVLOVSKAYA	Kuban State Agrarian University
Prof.Dr. P.S. PANKOV	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Rövşen MEMMEDOV	Sumgayit State University
Prof.Dr. Ramazan KHALİFE	El Ezher University
Prof. Dr. Ramil VALEYEV	Kazak State University
Prof. Dr. Rinat GATAULLİN	Ufa State University
Prof.Dr. Rustem KOZBAGAROV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Prof.Dr. Ryo YAMADA	Sapparo City University

Prof. Dr. Talgat DANIYAROV	Akhmed Yesevi University
Prof. Dr. Vera DANILOVA	North-Eastern Federal University
Prof.Dr. Yang ZITONG	Wuhan University
Assoc. Prof.Dr. Zaituna DUDAREVA	Bashkir State University
PUBLICATION BOARD / YAYIN KURULU	
Assoc.Prof.Dr. Ahmet KULAS	Al - Farabi Kazak National University
Assoc.Prof.Dr. Ahmed LID	El Ezher University
Prof. Dr. Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M.Auezov South Kazakhstan State University
Prof.Dr. Alia R. MASALIMOVA	Al - Farabi Kazak National University
Prof. Dr. Altaiy ORAZBAYEVA	Kazakhstan Branch of the Moscow State University
Assoc. Prof. Dr. Akmarzhan AKYZHANOVA	International Information Technology University
Prof.Dr. Atif Muhammed El EKRET	El Ezher University
Assoc. Prof. Dr. Assem SAGATOVA	Karaganda State Technical University
Assoc.Prof.Dr. Bazarhan İMANGALIYEVA	K.Zhubanov Aktobe State Regional University
Assoc.Prof.Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Botagul TURGUNBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc.Prof.Dr. B.K. ZAYADAN	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA	Vladivostok State University of Economics
Prof.Dr. Fujimaki HARUYUKI	Tottori University
Prof.Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute
Prof.Dr. G.I. ERNAZAROVA	Al - Farabi Kazak National University
Assist.Prof.Dr. Gülbahar ATASEVER	Muğla Sıtkı Koçman University
Prof.Dr. Gulmira ABDİRASULOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc. Prof. Dr. Güzeliye HAZIYEVA	G. Ibrahimov Language, Literature and Art Institute
Assoc. Prof. Dr. G.BAİMUKHAMEDOVA	Kostanay Social-Technical University
Prof.Dr. Gulzar İBRAHİMOVA	Baku Eurasian University
Prof.Dr. Ghulam DASTGEER	Pakistan Air University
Prof.Dr. İsaevna URKİMBAEVA	Abilay Han International Relations University
Assoc. Prof. Dr. İlnur ZAKİYEV	Bashkir State University
Prof.Dr. K.A.TLEUBERGENOVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Kalemkas KALİBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Karligash BAYTANASOVA	Al - Farabi Kazak National University
Prof.Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc.Prof.Dr. Kenes JUSUPOV	M. Tınışbayev Kazakh Vehicle and Communication Academy
Prof.Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Kulaş MAMIROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Assoc. Prof. Dr. Nagbdu KAMAROVA	Yessenov University
Assoc. Prof. Dr. Rasul İMAMKULOV	Termez State University
Assoc. Prof. Dr. Rozaliya BAYAZİTOVA	Bashkir State Pedagogical University
Assoc. Prof. Dr. Ruzikul MUSTAFAKULOV	Termez State University
Prof.Dr. Susin Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University
Prof.Dr. Shigeko KAMİSHİMA	Sapparo City University
Prof.Dr. Şara MAJİTAYEVA	E.A. Buketov Karaganda State University
Prof.Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Prof.Dr. Tsendiin BATTULGA	Moğolistan State University
Prof.Dr. T.O. ABİSEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University
Prof.Dr. Tughral YAMIN	Pakistan National University Of Science
Prof.Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA	Abay Kazak National Pedagogical University
Prof.Dr. Usam Faruk İMAM	El Ezher University
Prof.Dr. Vera ABRAMENKOVA	Institute of Family and Educational Studies in Russia
Prof.Dr. Vladimir VISLİVİY	National Technical University of Ukraine
Assoc.Prof.Dr. Yoshio KANAZAKI	Tohoku University
Prof.Dr. Wakako SADAHIRO	Sapparo City University
Prof.Dr. Wali RAHMAN	Sarhad University Of Science & Information
Assoc.Prof.Dr. A. Salih ABDULVEHHAB	El Ezher University
Assoc. Prof. Dr. Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University
Assoc.Prof.Dr. Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University
REFEEREE LIST / HAKEM LİSTESİ	
Prof.Dr. Adnan Bülent BALOĞLU	Ankara Hacı Bayram Veli University
Prof.Dr. Ahmet Münir YILDIRIM	Çukurova University
Prof.Dr. Canan Nur KARABEY	Erzurum Atatürk University
Prof.Dr. Duygu KAHRAMAN	Anadolu University
Prof.Dr. Mehmet TEYFUR	Ağrı İbrahim Çeçen University
Prof.Dr. İsmail KIZILIRMAK	İstanbul University
Associate Prof.Dr. Beyhan Nazlı KOÇBEKER EİD	Necmettin Erbakan University
Associate Prof.Dr. Ezgi BABACAN	Necmettin Erbakan University
Associate Prof.Dr. Firdevs Müjde GÖKBEL	Kastamonu University
Associate Prof.Dr. Gülin ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir University
Associate Prof.Dr. Göktürk ERDOĞAN	Sivas Cumhuriyet University
Associate Prof.Dr. Gülce Coskun ŞENTÜRK	Muğla Sıtkı Koçman University
Associate Prof.Dr. Hakan PABUÇCU	Bayburt University
Associate Prof.Dr. Hulya KAYNAR	Sivas Cumhuriyet University
Associate Prof.Dr. İsmet YÜKSEL	Kütahya Dumlupınar University
Associate Prof.Dr. Kayhan ATIK	Kırkkale University
Associate Prof.Dr. Kübra Şahin ÇEKEN	Niğantaşı University
Associate Prof.Dr. Oya AŞAN YÜKSEL	Kütahya Dumlupınar University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU	Kahramanmaraş Süteçi İmam University
Associate Prof.Dr. Ömer TÜRKMEÑOĞLU	Gazi University

Associate Prof.Dr. Şebnem Soygüder BATURLAR	Ege University
Associate Prof.Dr. Vehbi ÜNAL	Sivas Cumhuriyet University
Assist.Prof.Dr. Ebru Ceren UZUN UYSAL	Mimar Sinan Fine Arts University
Assist.Prof.Dr. Erkan ÇİMEN	Süleyman Demirel University
Assist.Prof.Dr. Erkan ÇİÇEK	Yıldız Teknik University
Assist.Prof.Dr. Fatih TÜYSÜZ	Sivas Cumhuriyet University
Assist.Prof.Dr. Hacı Hayrettin TIRAŞ	Niğde Ömer Halisdemir University
Assist.Prof.Dr. Hacer Neyir TEKELİ	Istanbul Kültür University
Assist.Prof.Dr. Hadiye KÜÇÜKKARAGÖZ	Dokuz Eylül University
Assist.Prof.Dr. Jale KALEMKUŞ	Kafkas University
Assist.Prof.Dr. Melike CEYLAN	Istanbul Topkapı University
Assist.Prof.Dr. Necmettin GÜL	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Assist.Prof.Dr. Necati ÇOBANOĞLU	İnönü University
Assist.Prof.Dr. Leyla Aksu KILIÇ	Uşak University
Assist.Prof.Dr. Ömer ÖZKAYA	Police Academy University
Assist.Prof.Dr. Sefa ÖZBEK	Tarsus University
Assist.Prof.Dr. Serkan KARAKAŞ	Piri Reis University
Instr. Dr. Ali Umut ÜNAL	Yıldız Teknik University
Instr. Dr. Ayten AKCAN	Hitit University
Instr. Abdülkadir İNAK	Siirt University
Ress. Assist. Dr. Ayşe Karabey TEKİN	Sivas Cumhuriyet University
Ress. Assist. Dr Berat KOÇYİĞİT	Süleyman Demirel University
Dr. Ender ÖZEREN	Dicle University
Dr. Mehmet YILMAZ	
Dr. Yakup GÜRCÜ	

INDEXED / İNDEKSLER

ICI Journals Index Copernicus
SOBİAD Atıf Dizini
Directory of Research Journals Indexing
International Institute Of Organized Research (I2OR)
Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD Index)
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
International ResearchBible (Academic Resource Index)
Social Science Research Network (SSRN)
Active Search Results Engineer (ASR)

Recep Hatipoğlu

Translation Strategies in Translating Restaurant Menus from Turkish into English
1621-1626

Cem Kahya & Sümeyya Kuloğlu

Emotional Labor: The Role of Servant Leadership
1627-1633

Sena Türkmen & Hüseyin Ağır

Analysis of the Relationship Between Green Innovation and Renewable Energy: Empirical Evidence From Brics-T Countries

Yeşil İnovasyon ile Yenilenebilir Enerji İlişkisinin Analizi: Brics-T Ülkelerinden Ampirik Kanıtlar
1634-1640

Kıymet Güneş

Sınıf Öğretmenlerinin Eşitlikçi Ölçme Değerlendirme ile İlgili Algılarının İncelenmesi

Examination of Class Teachers' Perceptions About Equality Assessment
1641-1653

Sami Zariç

Aydınlanma Düşüncesine Yönelik Eleştiriler

Critics of Enlightenment Thought
1654-1657

Osman Arslan

Gemi Acentelerinde Personel Seçimini Etkileyen Kriterlerin Belirlenmesi Üzerine Nicel Bir Araştırma

A Quantitative Research on the Determination of Criteria Affecting Personnel Selection in Shipping Agencies
1658-1665

Emine Ceylan Ünal Akbulut

Covid-19 Pandemi Sürecinde Müzik Temelli Online Sanat Terapi Çalışmasının Kaygı Belirtileri Gösteren Ebeveyn Üzerindeki Etkisi

The Effect of Music-Based Online Art Therapy Work on Parent with Anxiety Symptoms in the Covid-19 Pandemic Process
1666-1670

Merve Duydu

New York Okulunda Bir Heykeltıraş “David Smith”

A Sculptor at the New York School “David Smith”
11671-1676

Bilge Sarı & Gözde Yüksel

Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Müzik Eğitimi Veren Kurumlara Yönelik Çok Yönlü Bir İnceleme: Siirt, Batman, Bitlis, Mardin, Diyarbakır

A Multiple Examination on The Institutions of The Ministry of National Education: Siirt, Batman, Bitlis, Mardin, Diyarbakır
1677-1686

Yusuf Dumlupınar

Sesli Teknolojilerin Görme Engellilerin Öğrenme ve Öğretme Süreçlerine Dair İhtiyaçları Bakımından Yeterliliğinin İncelenmesi

An Investigation of the Sufficiency of Audio Technologies as Regards of the Learning and Teaching Processes for the Visually Impaired Necessities
1687-1692

Metin Polat; Zübeyde Polat; İbrahim Çoban & Ramazan Kılıç

Temel Eğitimde Kadın Yöneticilerin Okul Yöneticiliğine Bakışı

Female Directors' Perspective To School Management In Basic Education
1693-1697

Furkan Arı

Bir Danışmanlık Faaliyeti Olarak Sağlık İletişimi

Health Communication as a Consulting Activity

1698-1708

Uğur Günay Yavuz; Ahmet Sait Yıldız & Mehmet Uluç Ceylani

Savaş Gerçekliğinin Fotoğrafın Farklı Disiplinlerinde Temsili

The Representation of the Reality of War in Different Disciplines of Photography

1709-1722

Damla Taymaz & Rifat Şahiner

Soyut Sanatın Tarihsel İkilemi: Biçim ve Teori

Historical Dichotomy of Abstract Art: Form and Theory

1723-1731

Öner Koç & Abdullah Yavuz Akıncı

Konservatuarlarda Öğrenim Gören Türk Halk Oyunları Öğrencilerinin Egzersiz Bağımlılık Düzeyleri

Exercise Addiction Levels of Turkish Folk Dance Students Educated in Conservatories

1732-1739

Gökhan Tuncel & Faruk Selahattin Yolcu

Kamuoyu Oluşturmada Sosyal Medya Kullanımının Yarattığı Muhtemel Riskler

Possible Risks of Using Social Media in Forming Public Opinion

1740-1747

Remzi Hansu

Tâhir B. Âşûr'un Tefsirinde Belâgat Sanatlarının Tahliline Yönelik Şiirle İstishâd

Proving the Analysis of the Arts of Rhetoric Through Poetry in Tahir B. Âşûr's Interpretation of Quran

1748-1759

Gonca Türk

Grafik Tasarım Açısından Parkların Bilgilendirme Tasarımını İncelenmesi: "Ormanya Park Örneği"

Examining the Information Design of Parks in terms of Graphic Design: "Forest Park Example"

1760-1767

Hasan Karaköse

Türkiye'nin Filistin ve İsrail Siyaseti (1939-1949)

Palestine and Israel Politics of Turkey (1939-1949)

1768-1777

Oya Asan Yüksel & İsmet Yüksel

Sanat Alanında Değişen Doğa Algısı ve Ekolojik Sanat

The Changing Perception of Nature and Ecological Art in the Field of Art

1778-1784

Firdevs Müjde Gökbel & Muharrem Avcı

Geçmişten Günümüze Anadolu Coğrafyasında Toprak Tandırların Kullanımı

The Use of Clay Tandors in Anatolia Geography From Past to Present

1785-1791

Alican Nas & Şuayp Ekinci

Öğrencilerin Okula Yabancılaşma ile Okul Dirençleri Arasındaki İlişki

The Relationship Between School Alienation and School Resistance of Students

1792-1799

Berkay Dökel & Deniz Kabasakal

Pandemi Sonrası Dönemde Çocukların Sosyal Becerilerini Artırmak: Genel Bir Bakış

Increasing the Social Skills of Children in the Post-Pandemic Era: An Overview

1800-1807

Yusuf Gezer & İmam Bakır Arabacı

Lider Desteği ve Yaşam Kalite Algısı Arasındaki İlişki: Lise Öğretmenleri Üzerine

The Relationship Between Leader Support and Perception of Quality of Life: On High School Teachers

1808-1828

Suna Muğan Ertuğral; Metin Toprak & İhsan Kuran

API Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Olan Etkisinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Impact of API Tourism on Regional Development

1829-1836

Fatma Ünyay Açıkgöz

Harc-I Hassâ Defterlerine Göre Osmanlı Sultanlarının Hususî Harcamalarına Dair Bazı Tespitler

Some Special Expenditures of the Ottoman Sultans According to the Harc-I Hassâ Books

1837-1843

Dicle Kazıcı; Ahmet Koca; Fatma Sevinç & Mustafa Sevinç

Eğitim Yönetiminde Lisansüstü Eğitim Yapmış Olan Okul Müdürlerinin Deneyimlerinin İncelenmesi

An Investigation Of The Experiences Of School Principals Who Did Postgraduate Education In Educational Administration

1844-1852

Hamza Karaoğlan

Anadolu'da Delikli Taş Kültü ve Etrafında Oluşan İnanışlar

The Cult of Holed Stone in Anatolia and the Beliefs Created Around It

1853-1862

Ekrem Ardıç; Ayşegül Ardıç & Nur Durmuş

Yedi İklim Türkçe Ve İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Kitaplarının Maarif Vakfı – Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programında Yer Alan A1 Seviyesi Dinleme Kazanımlarına Göre Karşılaştırılması

Yedi İklim Türkçe and Istanbul Turkish Books for Foreigners According to the Listening Gains at the Level of the Maarif Vakfi - Turkish Teaching Program as a Foreign Language

1863-1873

Hüseyin Arslan

Sosyal Medyada Paylaşılan Post-Truth Söylemlerin ve Dezenformasyonların Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri

The Effects Of Post-Truth Discussions And Disinformations Shared On Social Media On Turkey's Security

1874-1885

Umut Yaymak

Güzel Sanatlar Lisesi Bağlama Öğrencilerinde “Yöresel Tavrılar” Konusuna Ulaşılma Durumlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

The Evaluation of Accessing the "Local Attitudes" at Fine Arts High School Bağla Students According to Teacher's Opinions

1886-1890

Şule Bayraktar

Fen Eğitimi Alanında Sınıf Öğretmenleriyle Gerçekleştirilmiş Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

Analysis of Graduate Theses in the Field of Science Education Conducted with Classroom Teachers

1891-1900

Yonca Altındal

Mekânın Kadın Yüzüne Sosyolojik Aynanın Karşısından Bakmak

Looking At The Women's Face From The Sociological Mirror

1901-1907

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources JournalARTICLE TYPE
Research ArticleSUBJECT AREAS
Translation StudiesArticle ID
66509Article Serial Number
01Received
22 August 2022Published
31 December 2022Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66509>How to Cite This Article:
Hatipoğlu, R. (2022).
“Translation Strategies in
Translating Restaurant
Menus from Turkish into
English”, International
Academic Social Resources
Journal, (e-ISSN: 2636-
7637), Vol:7, Issue:44;
pp:1621-1626.Academic Social Resources Journal is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.

Translation Strategies in Translating Restaurant Menus from Turkish into English

Recep Hatipoğlu

Inst. Dr., Bursa Uludağ University, School of Foreign Languages, Department of Foreign Languages, Bursa, Turkey

ABSTRACT

Over the centuries translators have faced linguistic and cultural challenges between different languages and cultures. When cultural challenges taken into consideration, translating menus and food terms is a problematic issue nearly in all languages. Food names are sometimes preserved, or changed when translating them. Sometimes new words are created and while translating food menus, some translation strategies are used. The aim of this study is to investigate the strategies used in translation of nine restaurant menus in 4 cities in Türkiye, and to perform a comprehensive analysis of the strategies applied in the translation of food names from Turkish into English. The names of the restaurants were not given so that they could be secret. The findings reveal that the main problems of translating menus are related to proper names, culture-specific concepts and ambiguous and semantically related terms. Davies' classification of translation strategies is used for the practical part of the research and all the instances are analyzed under seven headings: preservation, addition, omission, globalization, localization, transformation and creation. The study concludes that the attentive reading of the source text and the good knowledge of linguistic and cultural aspects of menus on the part of translators will help to solve the problems of translating food terms and to produce satisfactory target texts having no errors.

Keywords: Translation, Translator, Restaurant Menus, Translation Strategies

1. INTRODUCTION

“In general terms, the concept of ‘culture’ can be agreed to consist of shared values, shared beliefs and practices, customs and traditions, artistic expressions, symbols, norms like written or unwritten rules, artifacts, fiction or heroes, religious issues, cuisine sports and language” (Kuleli, 2020: 620). Food culture is a fact that reflects the environment in which a society lives and that is transferred from generation to generation. Menus, i.e. food names, on the other hand, is a mirror of food culture so good translated menus are necessary both to give the correct information about the food and to reflect the source culture in a better way. Jurate (2006: 257-271) points out that a menu as a text is made for a specific purpose and a specific audience, and it has a double function: it is an informative text that tells the customers what they need to know about the dishes available and a means of advertising aimed at expressing the restaurant's image and the culture of the country.

Saleh (2011: 21-22) states that translating menus creates many problems due to either linguistic or cultural factors such as the difference in vowel system, non-equivalence and sensitive terms or taboos, and that such problems increase the difficulty of translating menus and highlight the need for solutions through using the appropriate translation procedures and strategies. Culture-specific concepts (CSCs) is one of the most important problems in translating menus. Baker (1992: 21) defines a CSC as “a concept which is totally unknown in the target culture and the concept in question may be abstract or concrete; it may relate to a religious belief, a social custom or even a type of food.” The translation of CSCs in restaurant menus has always been an important issue for translators.

2. TRANSLATION STRATEGIES FOR CULTURE-SPECIFIC CONCEPTS

The primary strategies of translation are either source oriented like borrowing or target oriented such as adaptation and cultural substitution (Saleh, 2011: 24). CSCs are a very specific group of references that cause many problems in translation and require both linguistic and cultural competence for translators. Different translation strategies can be used to produce the target text of similar value as that of the source text. Petrulionè (2012: 44) states that terminology to define translation strategies for CSCs is not unified and because specifics vary from one source to another, there is no single opinion when and which translation strategy should be used.

Newmark (1988: 95) discusses the translation of ‘foreign’ cultural words and categorizes them as follows:

1. *Ecology* (flora, fauna, winds, plains, hills)
2. *Material culture (artefacts)* (food, clothes, houses and towns, transport)
3. *Social culture* (work and leisure)

4. *Organizations, customs, activities, procedures, concepts* (political and administrative, religious, artistic)

5. *Gestures and habits*

Newmark (1988: 97) points out that food is for many the most sensitive and important expression of national culture and food terms are subject to the widest variety of translation procedures, and various settings such as menus – straight, multilingual, glossed; cookbooks, food guides; tourist brochures; journalism increasingly contain foreign food terms. Newmark (1988: 81) introduces different strategies for translating CSCs and his taxonomy includes transference, naturalization, cultural equivalent, functional equivalent, functional equivalent, descriptive equivalent, componential analysis, synonymy, through translation, shifts or transpositions, modulation, recognised translation, compensation, paraphrase, couplets and notes, additions, glosses.

Davies (2003: 73) discusses translation strategies under seven headings:

- ✓ *Preservation*: It is used when there is no close equivalent in the target language so that translators decide “to maintain the source text term in the translation.” It is a procedure when a source language word is transferred into the target text in its original form.
- ✓ *Addition*: The addition of a lexical element in the process of translating is usually used when certain semantic components of the source language do not have formal equivalents. Thus, one or more words can be inserted in the target language for this reason.
- ✓ *Omission*: It is the opposite phenomenon to addition. Davies (2003: 80) states that this strategy is used when the translator can find no adequate way of conveying the original meaning, or it may be reasoned where the translator could have provided some kind of paraphrase or equivalent.
- ✓ *Globalization*: Newmark (1988: 83) describes globalization as “the process of replacing culture-specific references with ones that are more neutral or general, in the sense that they are accessible to audiences from a wider range of cultural backgrounds.”
- ✓ *Localization*: This strategy is opposed to globalization. Newmark (1988: 82) mentions three categories under the heading of localization: transference, naturalization and cultural equivalent. Petrulioné (2012: 47) states that the first two strategies are very similar and they can be called transliteration and transcription to avoid repetition. Newmark (1988: 83) defines the third strategy, i.e. cultural equivalent, as replacement of a cultural word in the SL with a TL one “even though they are not accurate.”
- ✓ *Transformation*: Davies (2003: 86) points out that transformation can be used where the modification of a CSC seem to go beyond globalization or localization, an alteration or distortion of the original.
- ✓ *Creation*: It is used where translators have actually created CSCs not present in the original text (Davies, 2003: 88).

3. METHOD

This research is a descriptive study. Nine different restaurant menus from four different cities in Türkiye were selected and the food names in menus were studied in terms of Davies’ translation strategies. Menus were named as M1, M2, M3, etc so that the names of the restaurants can be secret.

4. FINDINGS

4.1. Preservation

As cited above, *preservation* is a procedure when a source language word is transferred into the target text in its original form. The following examples illustrate it:

1. M1: Kabak borani

Translation: Zucchini, yoghurt and walnuts ‘borani’

As it is seen in this example, the word ‘*borani*’ is preserved since there is neither the word ‘*borani*’ nor this kind of food in the target language.

2. M1: Fırında helva

Translation: Tahin ‘Halva’ oven baked

In this example too, preservation strategy is used because there isn’t the word ‘*halva*’ in English. In 1 and 2, CSCs are provided in quotes according to Turkish rules for symbolic titles.

3. M4: Pilav üstü döner

Translation: Doner with rice

This example shows that *'doner'* is preserved but it is written as "*döner*" since there is no letter "ö" in English. The translator prefers the CSC "*doner*" since it is known nearly all over the whole world.

4. M9 : Çoban salata

Translation: Çoban salad

In this example, the word *'çoban'* is preserved but it cannot be understood by a foreigner, so it could be better to use the word *'shepherd salad'* since it can be found in English dictionaries.

5. M9 : Piliç Beğendi

Translation: Chicken Beğendi

In example 5, the word *'beğendi'* is preserved, because it is a kind of Turkish food and there is not an equivalent of this word in English.

4.2. Addition

If one or more words is inserted in the target language in the process of translating when certain semantic components of the source language do not have formal equivalents, the strategy "addition" is used. The

following examples illustrate the strategy of 'addition' used for translation of CSCs:

1. M5 : Spaghetti Bolones

Translation: Spaghetti with Bolognese sauce

In Example 6, the strategy 'addition' is used due to a difference in the background knowledge of target readers. There will probably be those who do not know Bolognese, so the word *'sauce'* is added to clarify that *'Bolognese'* is a kind of sauce.

2. M2 : Havuç Dilim Baklava

Translation: Pistachio Baklava 'Havuç Dilimi'

In Example 7, *'Pistachio Baklava'* is added in the translation because the word *'Havuç Dilimi'* does not mean much for foreign people, so it is clarified by adding *'Pistachio Baklava.'*

4.3. Omission

In translation, some words are omitted to avoid repetition, which is called 'omission'. The following examples illustrate the strategy of 'omission':

1. M3 : Sade omlet

Translation: Omelette

In this example, the word *'sade'* is omitted since a foreigner can understand that *'omelette'* without another word is a plain omelette, therefore the adjective *'sade'* is not necessary.

2. M3 : Yaban mantarlı risotto

Translation: Risotto with mushroom

In Example 9, the word *'yaban'* is omitted because the food name can be understood without *'yaban'*. The adjective *'yaban'* is not necessary.

3. M6: Pilav üstü döner

Translation: Doner with rice

In Example 10, the adjective *'üstü'* is not necessary so it is omitted. The adjective *'üstü'* means 'on' in English. Everybody knows that *doner* is put on the rice. So translator doesn't find it necessary.

4.4. Globalization

This strategy is equal to functional equivalent and it requires the use of cultural-neutral word (Newmark, 1988: 83). Examples of CSCs that have been translated using the strategy of globalization are presented below.

1. M6 : Tavuk şiş

Translation: Chicken kebab

Example 11 contains the word ‘*kebab*’ instead of ‘*şiş*’. The word ‘*kebab*’ is a more general word which defines lots of kind of food made from meat and almost everybody knows ‘*kebab*’.

Figure 1. Menu 6

2. M7: Ege Usulü Ahtapot

Translation: Traditional Octopus

In Example 12, the word ‘*traditional*’ is used instead of ‘*Ege usulü*’ because the word ‘*Ege usulü*’ isn’t known outside Türkiye, so the translator uses a more general word, ‘*traditional*’.

4.5. Localization

‘Localization’ is the opposite of ‘globalization’. As cited above, it is used to avoid loss of effect. Newmark (1988: 82) classifies localization under three headings: transference, naturalization and cultural equivalent. Petruioné (2012: 47) states that the first two strategies are very similar and, to avoid repetition they can be called transliteration and transcription. The following examples show the using of localization.

1. M1: Pastırmalı humus

Translation: Pastrami hummus

In example 13, the source text contains words of Turkish origine and the translator translates them literally but the word ‘*humus*’ isn’t known by most foreigners. Another option for the translator to avoid translation loss, even though there is the word ‘*humous*’ in some dictionaries, could be the usage of addition which suggests translation as *mashed chickpeas with tahini*.

2. M1: Porçini mantarlı risotto

Translation: Porcini mushroom risotto

The word *Porçini* in the source text is a kind of mushroom and it is translated literally. Another option for the translator to avoid translation loss could be to explain in brackets as “*a kind of mushroom*”.

3. M1: Balık simit

Translation: Deep fried fish simit

In this example, the word *simit* is a Turkish origine word and it is translated literally. Another option for the translator to avoid translation loss could be the usage of addition which suggests traslation as *Turkish bagel*.

4.6. Transformation

Davies (2003: 86) considers transformation as an alteration or distortion of the original. The following examples illustrate the usage of transformation.

1. M8: Dil menüer

Translation: Sole fish menuer

In Example 16, the word *menüer* in the source text is transformed and written as *menüer*. There is no word ‘*menüer*’ in English dictionaries and the translator doesn’t translate the word and alters it. Another option for the translator to avoid translation loss could be the usage of addition which suggests translation as *a kind of souce* in brackets.

2. M8: Kadayif

Translation: Kadayif

In Example 17, the word *kadayif* in the source text is transformed and written as *kadayif* in the target text. There isn’t the word ‘*kadayif*’ in English dictionaries. The translator preserves the term and writes as *kadayif*. Another option for the translator to avoid translation loss could be the usage of addition which suggests translation as *a kind of Turkish dessert* in brackets.

Figure 2. Menu 8 – Page 2

4.7. Creation

As mentioned above, the strategy ‘creation’ is to create CSCs not present in the target text. The following examples illustrate the usage of ‘creation’.

1. M3: Sandviç döner

Translation: Rotating sandwich

In Example 18, the word *döner* in the source text is not translated and a new but wrong word (rotating) is created by the translator. Another option for the translator to avoid translation loss could be the usage of addition which suggests translation as *Doner sandwich*.

2. M4: Kazandibi

Translation: Bottom of win

In Example 19, the word *kazandibi* in the source text is translated as *bottom of win*, i.e. a new word is created. Another option for the translator to avoid translation loss could be the usage of addition which suggests translation as *pudding with a caramel base*.

3. M9: Fırın Sütlaç

Translation : Oven Milk Dessert

In example 20, the translator creates the word ‘*oven milk dessert*’ since there is not a the word ‘*sütlaç*’ in English, but the word is not clear. Another option for this word could be ‘*rice pudding*’ which is known by almost every foreigner.

5. CONCLUSION

Translation is one of the means of intercultural communication and has a role of mediation not only between languages but also between cultures. . Translating restaurant menus from Turkish into English is not an easy task because it creates big challenges and problems either linguistically and/or culturally. According to Saleh (2011: 96), the main problems of translating restaurant menus include brand names, proper names, slogans, CSCs, ambiguous

food terms and taboos, and non-equivalence is a primary source of problems in translating food menus especially the odd names of dishes with which translators, even professionals, are unfamiliar. Since the main problem with the translation of food names is about CSCs, different strategies are used in translating CSCs. Davies (2003: 73) discusses translation strategies under seven headings: preservation, addition, omission, globalization, localization, transformation and creation.

The study was in fact an attempt to investigate the translation of Turkish food names into English in Turkish menus and to check their adequacy or inadequacy on the basis of the translation strategies of culture-specific concepts. It was found that the strategy 'preservation' was the most used in translation

of CSCs in restaurant menus. However, the preservation of a word sometimes fails to satisfy; in that case, explaining it in brackets could be more suitable.

REFERENCES

1. Jurate, R. (2006). Text Typology in Translation: A Case Study of Menu Translation. *Darbai ir Dienos*, 2006.45
2. Baker, M. (1992). *In Other Words: A Course book of Translation*. London: Routledge.
3. Petrušionė, L. (2012). Translation of Culture-Specific Items from English into Lithuanian: the Case of Joanne Harris's Novels, *Kalbu Studijos, Studies about Languages*. 2012. no. 21, Vertimas/ Translation
4. Davies, E. E., (2003). A Goblin or a Dirty Nose? The Treatment of Culture-Specific References in Translations of the Harry Potter Books. *The Translator*, 9 (1), Manchester: St. Jerome Publishing pp.65–100
5. Kuleli, M. (2020). Yazınsal Metinlerde Kültüre Özgü Ögeler ve “Yabancılaştırma” ve “Yerlileştirme” Stratejileri ile Çevirileri, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı Ö7 (Ekim)/ 617, ss. 617-653.
6. Saleh, K. A. H. (2011). *Translating Restaurants' Menus from English into Arabic: Problems and Strategies*, Unpublished Master's Thesis, Nablus, Palestine.
7. Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. New York and London: Prentice Hall

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Organizational Behavior

Article ID
66842
Article Serial Number
02

Received
6 September 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
[http://dx.doi.org/10.29228/A
SRJOURNAL.66842](http://dx.doi.org/10.29228/A
SRJOURNAL.66842)

How to Cite This Article:
Kahya, C. & Kuloğlu, S.
(2022). "Emotional Labor:
The Role of Servant
Leadership", International
Academic Social Resources
Journal, (e-ISSN: 2636-
7637), Vol:7, Issue:44;
pp:1627-1633.

Academic Social Resources Journal is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.

Emotional Labor: The Role of Servant Leadership

Cem Kahya

Sümeyya Kuloğlu

Prof. Dr., Bayburt University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business, Bayburt, Turkey
Graduate Student., Bayburt University, Bayburt, Turkey

ABSTRACT

In this study, the concepts of servant leadership and emotional labor were discussed and aimed to reveal the role of servant leadership behaviors on employees' emotional labor behaviors by questioning the relationships between these concepts. The research was carried out on 343 academicians as survey research. Servant leadership was represented by empowerment, accountability, standing back, humility, courage, interpersonal acceptance, and stewardship dimensions. In contrast, emotional labor behavior was represented by surface acting, deep acting, and genuine acting dimensions. After performing the necessary statistical analyzes on the data obtained from the participants, the following conclusions were reached: None of the servant leadership behaviors have significant effects on surface acting; In contrast to the negative effects of standing back on deep acting, accountability and humility have positive effects on it and finally, accountability and interpersonal acceptance have positive effects on genuine acting.

Keywords: Leadership, Servant Leadership, Emotional Labor

1. INTRODUCTION

Leadership is undoubtedly "one of the most important roles in an organization" (Tsai et al., 2009). Effective leadership is critical in differentiating between corporate success and failure, whether in the public, private or nonprofit sectors. A leader's behavior can positively or negatively affect stress levels and the emotional well-being of employees (Skakon et al., 2010). Skakon et al. (2010) reviewed previous researches conducted over the past 30 years on the relationship between leadership behaviors and employee well-being. They concluded that leaders' behaviors, styles, and relationships with employees affect employee stress and emotional well-being. In other words, it was stated that as positive leadership behaviors increase, employee well-being also increases. On the contrary, as negative leadership behaviors increase, employee stress and tension increase in parallel. To put it more concretely, positive leadership behaviors such as encouraging employees to make independent decisions, and approving and considering them make it easier for employees to have a more advanced level of psychological well-being (Wijewardena et al., 2017).

The servant leadership approach, mentioned as one of the positive leadership styles mentioned above (Satır, 2017), has started to attract attention with its positive features in the research of leadership theories in recent years. Servant leadership is a concept that can apply to any organization, whether it is for profit or not. A leader who adopts serving as his/her principles and devotes himself/herself to his/her employees is called a servant leader. Servant leaders value their employees and help them develop themselves, display servant behaviors, and consider the needs of their employees rather than their personal needs. The service orientation of servant leaders is the most important feature that distinguishes them from other leadership approaches (Kurnaz & Abul, 2016).

The servant leader is basically a leader, but he/she appears as a different, deep, and colorful leader. In other words, it has many different aspects compared to an ordinary person. But despite these differences, he/she does not forget to be a simple person. It does not detract from the dignity of being human in any way. Although this type of leader is strong, powerful, and has intense enforcement power, he/she tends to behave in a completely submissive mood if necessary. In general, he/she trusts people, or his followers very much and he/she believes that they will improve, and does not give up his/her understanding of tolerance even in every mistake they make. His understanding of tolerance is tried to be appreciated and imitated by his/her followers (Fındıkçı, 2013).

Again, the concept of emotional labor, which has been emphasized in recent years, refers to "emotion management" in the workplace in general terms. Emotional labor is called the ability of employees to keep their emotions in their services and relationships under control in accordance with the wishes and rules of the organization. In other words, emotional labor is the efforts of employees to understand others and feel others' emotions as their own (Begenirbaş & Yalçın, 2020). Emotional labor, which is generally seen as a role requirement by organizations, includes attitudes

toward displaying emotions that the organization wants and preventing some emotions that the organization does not want (Seçer, 2005).

It is possible to see emotional labor in employees in three ways. The first of these is surface acting. Surface acting is the expression of emotions through facial expressions, gestures, tones of voice, etc., while pretending to feel emotions that are not felt in reality, just like an “actor”. Surface acting is showing an emotion that has never existed, or acting as if a truly felt emotion has never been experienced (Eroğlu, 2014). Employees who use surface acting suppress their feelings and imitate the desired expression (Zhan et al., 2016). Therefore, employees change observable outward expressions, present unfeeling emotions artificially, the mask felt emotions, and hide real emotions, displaying an external appearance that does not match their real emotions (Lee & Hwang, 2016).

The second form of emotional labor seen in employees is deep acting. Deep acting, also known as emotional effort, is making the real feelings of the employees consistent with the feelings they need to show (Eroğlu, 2014). Employees here act as if they are actors on the stage while projecting their emotions to the other side, as in surface acting. However, while the employee is only fulfilling the requirements of his/her role without a sense of role in surface acting, in deep acting, he/she experiences the emotions in his/her role. He/she tries to appear like an artist who immerses himself/herself in his/her role (Turan, 2018). In a way, in deep acting, the employee puts himself/herself in the other person’s place and acts through empathy (Basım & Begenirbaş, 2012).

Finally, the third form of emotional labor in employees is genuine acting. Surface and deep acting are focused on strategically manipulating emotions, while genuine acting is based on spontaneous, real, and sincere feelings. Exhibiting genuine behaviors is related to the situation of the other person rather than the behaviors that organizations want from their employees. An example of this situation is a doctor who approaches a sick child with compassion, is sincere in his feelings, and does not need to play any role (Özgüleş, 2017). In short, genuine acting is how emotions react to situations, and people express their emotions in a natural and easier way. In studies, more harmful results were obtained in organizations where surface behavior was used more frequently, while less negative results were found in organizations where genuine behavior was dominant (Grandey, 1999).

In this study, the relationship between the concepts of servant leadership and emotional labor was questioned and the effects of a servant leader's behaviors on employees' emotional labor behaviors were tried to be revealed.

2. THEORETICAL BACKGROUND

2.1. Servant Leadership and Emotional Labor

Servant leadership emphasizes the emotional recovery of the employee, especially the well-being of the relationships established by the managers with the employees and their emotional maturity (Liden et al., 2014, Lu et al., 2016). According to other leadership theories, it has been observed that servant leadership is more likely to create a safer emotional environment for employees. However, servant leadership places more emphasis on the emotional comfort of the employee than other leadership theories. While other leaders try to maximize their personal and organizational interests, servant leaders are committed to developing their employees and fulfilling their needs (Lu et al., 2016, pp.507-508). In this context, servant leadership is an effective leadership style in directing employee behaviors. According to the Emotional Events Theory, effective leaders can influence the emotional events that determine the attitudes and behaviors of employees in the workplace (Weiss & Cropanzano, 1996).

Emotions are “short-term experiences that produce coordinated changes in people's thoughts, actions, and physiological responses”. Thus, emotions arise as a result of some internal or external event, last only for short periods, and consist of a combination of different and multiple factors such as facial expressions, physiological changes, behavioral changes, and cognitive changes. However, this difference leads to different results in facial expressions, behaviors and cognitive changes as emotions differ (Wijewardena et al., 2014).

It has been researched that the distinctive features of leaders, who have critical importance in the organization’s success, both gain the support of the employees and motivate them. In this context, compared to other leadership theories, it is considered that servant leadership, which focuses on accepting employees as they are, maybe more beneficial in developing a safer emotional environment for employees (Schaubroeck et al., 2011).

The results obtained in studies investigating the relationship between servant leadership and emotional labor in the literature showed that there are negative relationships between servant leadership and employees' surface acting behaviors, on the contrary, there are positive relationships between servant leadership and deep acting and genuine acting behaviors (Barbuto & Millard, 2014; Park et al., 2015; Lu et al., 2019; Begenirbaş & Yalçın, 2020).

H1= Servant leadership behaviors (empowerment, accountability, standing back, humility, courage, interpersonal acceptance, and stewardship) significantly affect surface acting.

H2= Servant leadership behaviors (empowerment, accountability, standing back, humility, courage, interpersonal acceptance, and stewardship) significantly affect deep acting.

H3= Servant leadership behaviors (empowerment, accountability, standing back, humility, courage, interpersonal acceptance, and stewardship) significantly affect genuine acting.

3. METHODOLOGY

3.1. Research Sample

This research was carried out on 343 academicians selected by random sampling method from 3 public universities. 40.2% (n= 138) of the participants were female and 59.8% (n= 205) were male; 15.7% (n= 54) of the participants are under 30 years old, 49.3% (n= 169) are between 30-40 years old, and 35% (n= 120) are over 40 years old and finally, 34.1 (n= 117) of the participants have been working for less than 5 years, 30.3% (n= 104) are between 5-10 years, and 35.6% (n= 122) for more than 10 years.

3.2. Measures

Servant Leadership

In our study, the Servant Leadership Scale, developed by Dierendonck & Nuijten (2011), was used to measure participants' perceptions of servant leadership behaviors in relation to their leaders. This scale with 26 items (Duyan, 2012) consists of 7 sub-dimensions as servant leader behaviors (empowerment, accountability, standing back, humility, courage, interpersonal acceptance, and stewardship).

Empowerment is the leader's ability to make employees more effective in the workplace and to encourage them to improve themselves; *Accountability* is the leader's ability to instill in employees the awareness that they are responsible for their own performance; *Standing back* is the leader's ability to bring his employees to the fore, not himself/herself; *Humility* is the leader's ability to put his/her own talents and achievements into reasonable perspective; *Courage* is the willingness to take risks, and the ability to challenge new avenues and methods for innovation and change; *Interpersonal acceptance* is the ability to understand and experience the emotions of others, to get rid of prejudices and negative thoughts, and *Stewardship* is the ability to take on greater corporate responsibilities by avoiding personal interests (Dierendonck & Nuijten, 2011).

As example items for the servant leadership scale; “*My manager helps me to further develop myself*”, “*My manager appears to enjoy his/her colleagues' success more than his/her own*”, and “*My manager holds me responsible for the work I carry out*”, “*My manager learns from criticism*” and “*My manager has a long-term vision*”. This scale was rated with a 5-point Likert scale (1= Never, 5= Always).

Emotional Labor

The Emotional Labor Scale, developed by Brotheridge & Lee (1998), was used to measure participants' emotional labor behaviors. This scale with 10 items (Grandey, 1999) consists of 3 sub-dimensions as emotional labor behaviors (Surface acting, deep acting, and genuine acting). This scale was rated with a 5-point Likert scale (1= Strongly disagree, 5= Strongly agree). For example items for the emotional labor scale, “*Put on a show or performance*”, “*Try to actually experience the emotions that I must Show*”, and “*React to others' emotions naturally and easily*”.

4. FINDINGS

4.1. Validity, Reliability, and Normality

Confirmatory Factor and Cronbach's Alpha Analyzes were applied to prove the validity and reliability of the scales we used in our research. The findings obtained as a result of these analyzes were presented in Table 1. The construct validities of the servant leadership and emotional labor scales were provided; both scales were reliable for this study.

Table 1. CFA and Cronbach's Alpha Results

Variables	CMIN/DF	IFI	CFI	RMSEA	SRMR	Cronbach's Alpha
<i>Servant Leadership</i>	2.75	.93	.93	.07	.04	.92
✓ <i>Empowerment</i>						.94
✓ <i>Accountability</i>						.68
✓ <i>Standing back</i>						.83
✓ <i>Humility</i>						.90
✓ <i>Courage</i>						.77
✓ <i>Interpersonal acceptance</i>						.72
✓ <i>Stewardship</i>						.85
<i>Emotional Labor</i>	2.68	.96	.96	.07	.04	.83
✓ <i>Surface acting</i>						.88
✓ <i>Deep acting</i>						.81
✓ <i>Genuine acting</i>						.71

The skewness and kurtosis coefficients were calculated to determine whether the data obtained in the study had a normal distribution. Since Kurtosis and Skewness values are considered normal when they are between -1.5 and +1.5 (Tabachnick and Fidell, 2013). According to the calculation findings, the data had a normal distribution.

4.2. Descriptive Statistics and Correlations

Pearson correlation analysis was performed to determine the intercorrelations between research variables and the findings are presented in Table 2.

Table 2. Means, standard deviations, coefficient alphas, and correlations among variables

Variables	Mean	SD	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Servant Leadership	3.11	.72	1											
2. Empowerment	3.12	1.04	.946**	1										
3. Accountability	3.77	.77	.455**	.324**	1									
4. Standing back	2.80	1.07	.839**	.783**	.245**	1								
5. Humility	2.95	1.06	.889**	.830**	.269**	.793**	1							
6. Courage	2.71	1.06	.743**	.668**	.201**	.610**	.637**	1						
7. Interpersonal acceptance	2.93	.98	.295**	.403**	-.087	.485**	.498**	.286**	1					
8. Stewardship	3.22	1.07	.910**	.861**	.291**	.755**	.839**	.665**	.388**	1				
9. Emotional Labor	2.45	.72	-.151**	-.185**	.012	-.196**	-.140**	-.109*	-.188**	-.154**	1			
10. Surface acting	2.45	.92	-.097	-.126*	.036	-.144**	-.103	-.083	-.162**	-.100	.936**	1		
11. Deep acting	2.62	.96	-.040	-.078	.088	-.105	-.012	-.017	-.081	-.053	.813**	.649**	1	
12. Genuine acting	2.17	.82	.314**	.317**	.201**	.267**	.301**	.215**	.225**	.300**	-.319**	-.153**	.020	1

** $p < .01$, * $p < .05$

It was determined that there was a generally significant and negative relationship between servant leadership and emotional labor ($r = -.151$; $p < .01$). In terms of relations between sub-dimensions, empowerment ($r = -.126$; $p < .05$), standing back ($r = -.144$; $p < .01$) and interpersonal acceptance ($r = -.162$; $p < .01$) were negatively related with surface acting; although empowerment ($r = .317$; $p < .01$), accountability ($r = .201$; $p < .01$) standing back ($r = .267$; $p < .01$), humility ($r = .301$; $p < .01$), courage ($r = .215$; $p < .01$) interpersonal acceptance ($r = .225$; $p < .01$) and stewardship ($r = .300$; $p < .01$) were positively related with genuine acting.

4.3. Hypotheses Testing

Three multiple regression models were established to question the effects of independent variables on dependent variables. At the same time, gender, age, and tenure variables were included in the models established as control variables to reach a clearer judgment. The findings of the multiple regression analysis performed on these models are presented in Table 3:

The first model was found to be significant for surface acting ($R^2 = .065$; $p < .01$). Age had a negative effect on surface acting ($\beta = -.214$; $p < .01$), while none of the sub-dimensions of servant leadership had a significant effect on surface acting. The second model was also found to be significant for deep acting ($R^2 = .075$; $p < .01$). Gender had a positive effect on deep acting ($\beta = .162$; $p < .01$). Accountability ($\beta = .134$; $p < .05$) and humility ($\beta = .283$; $p < .05$) had positive effects on deep acting, on the contrary, standing back had a negative effect ($-.221$; $p < .05$). Finally, the third model was also found to be significant ($R^2 = .133$; $p < .001$). While none of the control variables had significant effects on genuine acting, accountability ($\beta = .146$; $p < .01$) and interpersonal acceptance ($\beta = .151$; $p < .05$) had positive effects on genuine acting. Therefore H2 and H3 hypotheses were supported, but the H1 hypothesis was not supported.

Table 3. Results for testing multiple regression models

Variables	Surface Acting Model 1	Deep Acting Model 2	Genuine Acting Model 3
1. Gender	.000	.162**	.000
2. Age	-.214**	-.066	.041
3. Tenure	.103	-.027	-.044
4. Empowerment	-.142	-.197	.157
5. Accountability	.047	.134*	.146**
6. Standing back	-.117	-.221*	-.038
7. Humility	.099	.283*	.032
8. Courage	.024	.063	-.010
9. Interpersonal acceptance	-.122	-.036	.151*
10. Stewardship	.036	-.040	.069
R^2	.065**	.075**	.133***
F	2.317	2.681	5.102

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$

5. CONCLUSION

The main purpose of this research is to examine the relationship between servant leadership and emotional labor and to reveal the effects of servant leadership behaviors on emotional labor behaviors. In order to realize this aim, three hypotheses were established and the following results were reached by analyzing the obtained data.

As a result of the bivariate correlation analysis carried out to reveal the relationships between the main variables and sub-dimensions of the study, it was seen that there was a significant and negative relationship between servant leadership and emotional labor. When the relationships between the sub-dimensions of both main variables are examined, empowerment, standing back, and interpersonal acceptance were negatively related to surface acting, on the contrary, empowerment, standing back, humility, courage, interpersonal acceptance, and stewardship were positively related to genuine acting.

In order to test the research hypotheses, three different multiple regression models were established for all the sub-dimensions of emotional labor. As a result of the analysis, all three models were significant. Therefore, although the first of the research hypotheses were not supported, the second and third hypotheses were supported. When we look at the studies examining the relations between servant leadership and emotional labor in the literature, it was seen that emotional labor was handled both in general and together with its sub-dimensions, but servant leadership was only considered as a general without considering its sub-dimensions (Barbuto & Millard, 2014; Park et al., 2015; Lu et al., 2019; Beğenirbaş & Yalçın, 2020). However, in our study, unlike all these studies, the servant leadership approach was handled within the scope of seven servant leadership behaviors. This was the feature that made our study differs from the aforementioned studies. When we compare the results of our study with previous studies, it was seen that in previous studies, servant leadership was significantly and negatively related to surface acting, on the contrary, it was significantly and positively related to deep acting and genuine acting. Unlike the findings in previous studies, in our study, no significant effects of servant leadership behaviors were found on surface acting. It is thought that the main reason for this situation may be the individual, organizational, social, and cultural differences between the research samples. In addition, our study revealed that some of the servant leadership behaviors had significant effects on deep acting and genuine acting. Accountability positively affected both deep acting and genuine acting, humility positively affected deep acting, and interpersonal acceptance positively affected genuine acting. Surprisingly, standing back was found to have a significant, but negative effect on deep acting. Based on the findings of this study, a general evaluation was made below:

The fact that a manager holds his/her employees responsible for their work and makes them feel that he/she values them more than himself/herself may indicate how much that manager trusts his/her employees. In this context, employees can display more self-confidence and more determined behaviors while performing their jobs. This positive situation may result in them being more diligent in exhibiting the organizational behaviors expected of them. On the contrary, the increase in the level of standing back of the manager decreases the deep acting behaviors of the employees. The reason for this may be personal, qualitative, or cultural. Respondents may have introverted personality traits or have grown up in a society with leader dependency, particularly within the scope of the research sample. Due to these and similar reasons, it is thought that respondents may have problems in bringing themselves to the fore, and this may reduce their efforts to do the behaviors expected from them by really feeling them. Managers can contribute to developing their sense of responsibility by giving initiative to their employees. At the same time, by empathizing with their employees, managers can get to know them better and have information about their feelings. As managers show such an approach towards their employees, it can be ensured that employees display the behaviors expected from them more sincerely.

Finally, we made a general evaluation in the context of the research results for the universities that represent the universe of this research. Universities are catalyst institutions of social consciousness and welfare. Therefore, these institutions must be more liberal and productive in their activities and actions. The creation of such a structure depends on raising the qualifications of academics. In order to increase the qualifications of academicians, they should be allowed and encouraged to play more active roles in organizational decision mechanisms. The fact that university administrators exhibit more servant behaviors will support this process to progress faster. University administrators should give more initiative to the academics under their responsibilities, adopt their value judgments, and get to know and accept them closely by avoiding their prejudices. If university administrators exhibit such servant behaviors, it is thought that other academicians will also display behaviors in line with organizational expectations.

As in every study in the field of social sciences, this study has some limitations and assumptions. The results obtained in this study, which was carried out on a research sample selected from a limited universe due to time and cost barriers, are valid only for the sample of this research. In future studies, the results to be obtained in studies to be carried out in wider and different research universes are important in terms of making a more general evaluation. At the same time, research that will be revised in the context of personality, social and organizational culture can reveal valuable findings for the literature.

REFERENCES

1. Barbuto, Jr., J. E. & Millard, M. L. (2010). "Developing wisdom and reducing emotional labor in the workplace: Testing the impact of servant leadership". Unpublished manuscript, University of Nebraska-Lincoln, Lincoln, NE. Retrieved from <https://researchgate.net>
2. Beğenirbaş, M. & Yalçın, R. C. (2012). "Hizmetkâr liderlik algısının duygusal emek üzerine etkileri: hizmet çalışanları üzerinde bir araştırma". *Savunma Bilimleri Dergisi*, 19(37): 159-194.
3. Brotheridge, C. M. & Lee, R. T. (1998). "On the dimensionality of emotional labor: Development and validation of an emotional labour scale". Paper presented at the First Conference on Emotions in Organizational Life. San Diego, CA.
4. Duyan, E. C. (2012). "Hizmetkâr Liderlik: Çalışan İyilik Hali ve Çalışma Yaşamının Kalitesi İle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
5. Eroğlu, Ş. G. (2014). Örgütlerde duygusal emek ve tükenmişlik ilişkisi üzerine bir araştırma". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19): 147-160.
6. FINDIKÇI, İ. (2009). Bir gönül yolculuğu: Hizmetkâr liderlik, Alfa Yayınları, İstanbul.
7. Grandey, A. A. (1999). The effects of emotional labor: Employee attitudes, stress and performance, Unpublished doctoral dissertation, Colorado State University, Colorado.
8. Kurnaz, G. & Abul, A. (2016). "Algılanan hizmetkâr liderliğin çalışanın tükenmişlik düzeyine etkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 30: 64-579.
9. Lee, J. J. & Hwang, J. (2016). "An emotional labor perspective on the relationship between customer orientation and job satisfaction". *International Journal of Hospitality Management*, 54: 139-150.
10. Liden, R. C., Wayne, S. J., Liao, C. & Meuser, J. D. (2014). "Servant leadership and serving culture: Influence on individual and unit performance". *Academy of Management Journal*, 57(5): 1434-1452.
11. Lu, J., Zhang, Z. & Jia, M. (2019). "Does servant leadership affect employees' emotional labor? A social information-processing perspective". *Journal of Business Ethics*, 159(2): 507-518.
12. Özgüleş, B. (2017). Algılanan kurumsal itibar ve işe bağlılığın duygusal emek davranışı üzerine etkisi: Sağlık çalışanları örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
13. Park, N. K., Lee, H., Lee, T. & Park, J. S. (2015). "Correlations among emotional labor, servant leadership, and communication competence in hospital nurses". *Korean Journal of Occupational Health Nursing*, 24(2): 57-66.
14. Satır, F. & Karacaoğlu, K. (2017). "İşgörenlerin otantik ve hizmetkâr liderlik algılamalarının performansları üzerine etkileri: Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde bir işletme uygulaması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
15. Schaubroeck, J., Lam, S. S. & Peng, A. C. (2011). "Cognition-based and affect-based trust as mediators of leader behavior influences on team performance". *Journal of Applied Psychology*, 96(4): 863-871.
16. Seçer, H. Ş. (2005). "Çalışma yaşamında duygular ve duygusal emek: Sosyoloji, psikoloji ve örgüt teorisi açısından bir değerlendirme". *Journal of Social Policy Conferences*, 50: 813-834.
17. Skakon, J., Nielsen, K., Borg, V. & Guzman, J. (2010). "Are leaders' well-being, behaviours and style associated with the affective well-being of their employees? A systematic review of three decades of research". *Work & Stress*, 24(2): 107-139.
18. Tsai, W. C., Chen, H. W. & Cheng, J. W. (2009). "Employee positive moods as a mediator linking transformational leadership and employee work outcomes". *The International Journal of Human Resource Management*, 20(1): 206-219.
19. Turan, E. Z. (2018). İzlenim yönetimi taktikleri, lider-üye etkileşimi ve örgütsel bağlılığın duygusal emek üzerindeki etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt.
20. Van Dierendonck, D. & Nuijten, I. (2011). "The servant leadership survey: Development and validation of a multidimensional measure". *Journal of Business and Psychology*, 26(3): 249-267.
21. Weiss, H. M. & Cropanzano, R. (1996). "Affective events theory". *Research in Organizational Behavior*, 18(1): 1-74.

22. Wijewardena, N., Härtel, C. E. & Samaratunge, R. (2017). Using humor and boosting emotions: An affect-based study of managerial humor, employees' emotions and psychological capital". *Human Relations*, 70(11): 1316-1341.
23. Wijewardena, N., Samaratunge, R. & Härtel, C. (2014). "Creating better employees through positive leadership behavior in the public sector". *International Journal of Public Administration*, 37(5): 288-298.
24. Zhan, Y., Wang, M. & Shi, J. (2016). "Interpersonal process of emotional labor: The role of negative and positive customer treatment". *Personnel Psychology*, 69(3): 525-557.

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Economy

Article ID
66875
Article Serial Number
03

Received
7 September 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66875>

How to Cite This Article:
Türkmen, S. & Ağır, H.
(2022). "Analysis of the
Relationship Between Green
Innovation and Renewable
Energy: Empirical Evidence
From Brics-T Countries",
International Academic
Social Resources Journal, (e-
ISSN: 2636-7637), Vol:7,
Issue:44; pp:1634-1640.

Academic Social Resources
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

Analysis of the Relationship Between Green Innovation and Renewable Energy: Empirical Evidence From Brics-T Countries

Yeşil İnovasyon ile Yenilenebilir Enerji İlişkisinin Analizi: Brics-T Ülkelerinden Ampirik Kanıtlar

Sena Türkmen

Hüseyin Ağır

Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Niğde, Türkiye
Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara, Turkey

ABSTRACT

Renewable energy sources precede non-renewable energy sources because their detrimental effects on environmental quality are much less. On the other hand, the transition process from fossil fuel use to renewable energy requires some infrastructure investments and innovation activities including R&D expenditures and technological innovations. In this process, in which environmental sustainability is determined as the goal, the concept of green innovation is gaining importance in terms of enabling national economies to achieve environmental problems and sustainable growth. The aim of this study is to examine the effect of green innovation on renewable energy consumption in BRICS-T countries covering Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey, with annual data for the period 1990-2018. In the study, in which tests with structural breaks were applied, the existence of a long-term relationship between green innovation and renewable energy consumption was determined.

Keywords: Renewable Energy, Innovation, Economic Growth, Panel Data

ÖZET

Yenilenebilir enerji kaynakları çevresel kalite üzerindeki bozucu etkilerinin çok daha az olması sebebiyle yenilenebilir enerji kaynaklarının önüne geçmektedir. Diğer taraftan, yenilenebilir enerji kullanımından yenilenebilir enerjiye geçiş süreci, birtakım alt yapı yatırımları ile arge harcamaları ve teknolojik yenilikleri içeren inovasyon faaliyetlerini gerektirmektedir. Çevresel sürdürülebilirliği sağlamanın amaç olarak belirlendiği bu süreçte yeşil inovasyon kavramı, ülke ekonomilerinin çevre sorunları ve sürdürülebilir büyümeyi sağlayabilmesi açısından giderek önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, yeşil inovasyonun yenilenebilir enerji tüketimi üzerindeki etkisinin 1990-2018 dönemi yıllık verileri ile Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve Türkiye'yi kapsayan BRICS-T ülkelerinde incelenmesidir. Yapısal kırılmaları dikkate alan testlerin uygulandığı çalışmada yeşil inovasyon ile yenilenebilir enerji tüketimi arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji, İnovasyon, Ekonomik Büyüme, Panel Veri

1. INTRODUCTION

The fact that economic growth is the main target for countries causes depletion of natural resources and deterioration of living space. The mass production method adopted with mechanization after the industrial revolution and the use of fossil fuels have created serious pressure on the ecosystem, bringing along climate change and environmental pollution. Since the first half of the 20th century, this mode of production and economic growth, which poses a threat to the continuity of natural life, has begun to draw attention. The threat in question necessitated some regulations. At the beginning of these regulations is the concept of sustainable development (Wang and Wang, 2020:1; Akyol and Mete, 2022:394).

The first meeting held to acknowledge the existence of environmental problems on a global scale and to seek solutions was the Stockholm Conference held in 1972. The United Nations World Commission on Environment and Development (UNEP) was established in 1983. The Commission published a report titled Our Common Future (Brundtland Report) in 1987, and with this report, the concept of sustainable development came to the fore for the first time. In the report, it is stated that sustainable development is a model in which economic development and environmental protection are carried out together. Sustainable development is economic development based on the use of renewable resources, taking into account the environmental effects of economic activities (Gedik, 2020: 205). Sustainable development, taking into account the protection of the environment and natural resources, foresees both the realization of economic development and the inheritance of nature in a usable form for the next generations.

Realizing economic growth without causing environmental pollution will only be possible with technological development and innovation. Schumpeter (1934) stated that economic development is driven by innovation. In the endogenous economic growth model, Romer (1986) argued that technological innovations are created through the use of research and development (R&D) activities, human capital and technical knowledge.

The common thought in the economics literature is that innovation and technological improvement have a positive effect on environmental quality and the trend towards renewable energy, which is often referred to as the technological effect. Technological innovation is perceived as a key solution for environmental problems and sustainable development. Energy technology innovation, which refers to knowledge innovation aimed at developing

energy-related science and technology, as well as product innovation with the aim of promoting the commercial application of new energy-related technologies, is an important tool in preventing climate change as a result of global warming. In summary, the transition process from fossil fuel use to renewable energy requires some infrastructure investments and innovation activities including R&D expenditures and technological innovations. The concept of green innovation, which expresses the innovations applied in products and processes that carry the industry to higher environmental sustainability levels, is gaining importance in terms of enabling the national economies to achieve environmental problems and sustainable growth.

The BRICS-T countries, including Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey, which draw attention with their rapid economic growth process, are the focus of this study. Table 1 shows the share of renewable energy consumption in total energy consumption in BRICS-T countries.

Table 1. The Share of Renewable Energy Consumption in Total Energy Consumption in BRICS-T Countries (%)

Years	Brazil	China	India	Russia	South Africa	Turkey
1990	49.86	34.08	58.65	3.75	16.63	24.51
2000	42.66	29.63	46.88	3.50	16.25	17.29
2010	46.81	12.26	36.16	3.34	11.77	14.21
2018	46.95	13.71	32.82	3.18	10.19	11.83

Source: Created by the authors using data from the World Bank, www.worldbank.org

Table 1 shows that the share of renewable energy consumption in total energy consumption is gradually decreasing in every country. However, the least decrease occurred in Russia and Brazil.

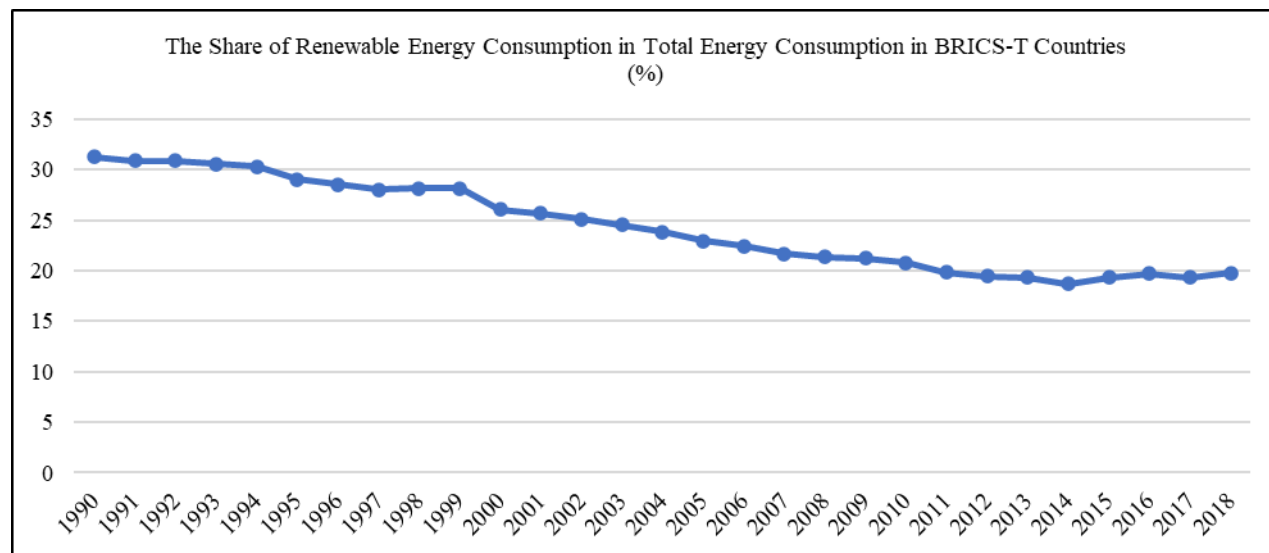

Figure 1. The Share of Renewable Energy Consumption in Total Energy Consumption in BRICS-T Countries (%)

Source: Created by the authors using data from the World Bank, www.worldbank.org

Figure 1 shows that the share of renewable energy consumption in total energy consumption is gradually decreasing in every country. The figure was created by averaging the data of the BRICS-T countries.

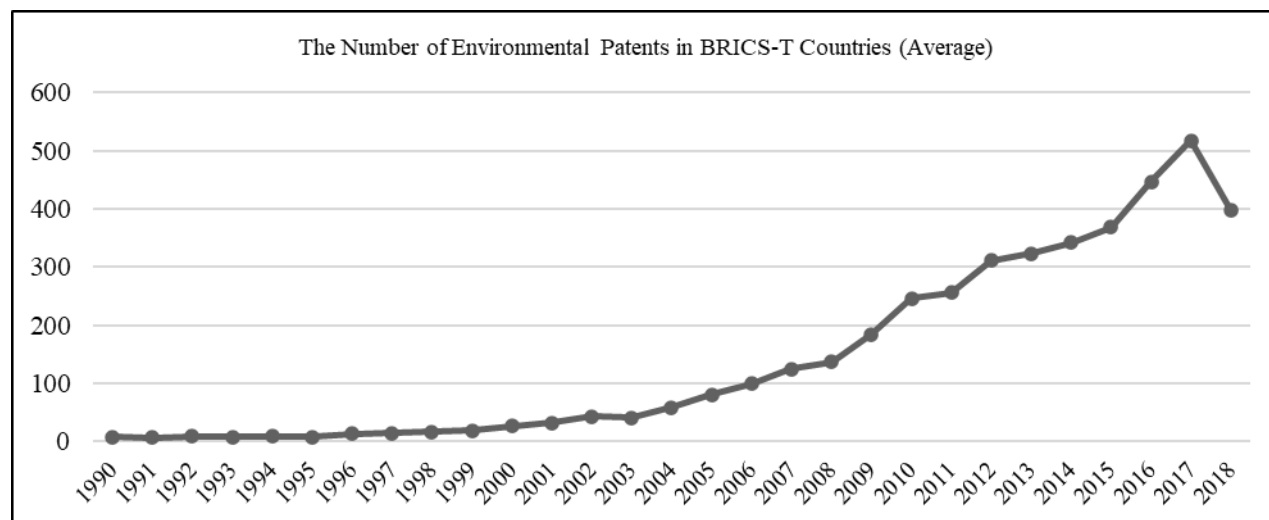

Figure 2. The Number of Environmental Patents in BRICS-T Countries (Average)

Source: Created by the authors using data from the World Bank, www.worldbank.org

Figure 2 shows the average number of patents for the environment in the BRICS-T countries. When the figure is examined, it is seen that the number of environmental patents has increased rapidly in the last ten years across the country group.

The aim of this study is to examine the effect of green innovation on renewable energy consumption in BRICS-T countries covering Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey, with annual data for the period 1990-2018.

2. LITERATURE REVIEW

In the literature, some of the studies examining the relationship between technological innovation, renewable energy and environmental quality are summarized. Studies on the subject have increased in recent years.

Johnstone et al. (2010) searched the effects of environmental policies on renewable energy technologies innovation for 25 high-income countries. The results of the analysis show that public policy has a very important effect on the development of new technologies in the field of renewable energy. In addition, public spending on R&D has a positive and significant impact on innovation in terms of geothermal and ocean resources, as well as wind and solar energy in all models. Albino et al. (2014) evaluated the development of low-carbon energy technologies with the number of patents, and evaluated 131.661 patents that were formalized in the 1971-2010 period on the basis of all countries. According to the results of the study, innovative activities in the field of energy reached the highest level during the oil crisis periods and in the early 1990s with the awareness of global warming, the private sector was more effective for low carbon energy, the number of patents on alternative energy production was quite insufficient, and the patents for low carbon energy technologies were revealed that more than half of them are in the USA.

Bindi (2019) examined 47 countries in terms of the impact of green innovation on carbon emissions during the 1976-2012 period. The results of the analysis have determined that innovation reduces carbon emissions in developed countries. Hashmi and Alam (2019) examined OECD countries for the period of 1999-2014 for the relationship between technological innovation and carbon emissions. In the study, where panel regression analysis and STIRPAT model were applied and the number of patents was used as an indicator of technological innovation, it was concluded that a 1% increase in the number of patents caused a 0.017% decrease in carbon emissions. Erdoğan et al. (2019) examined the relationship between innovation and carbon emissions for 14 G20 countries in the 1971-2017 period. In the study, in which panel co-integration analysis was used, it was determined that increasing innovation in the industrial sector reduces carbon emissions.

Dauda et al. (2021) examined the relationship between innovation and CO₂ emissions for 9 African countries over the period 1990-2016. According to the results of the analysis, in which the cointegration and generalized moments method were applied, the inverse-U relationship between innovation and CO₂ emissions was confirmed, and it was determined that the use of renewable energy reduced CO₂ emissions throughout the panel. Cheng et al. (2021) investigated how technological innovation developments reduce CO₂ emissions in OECD countries. In the study, in which the number of patents is used as an indicator of technological innovation, 35 OECD member countries were examined with the panel quantile regression model for the period 1996-2015. According to the results of the analysis, the direct effect of technological innovation, expressed in patent numbers, is that it reduces CO₂ emissions. In addition, it was determined that the effect realized in the analysis and called as moderate effect showed heterogeneity. Akyol and Mete (2021), searched the impact of environmental technological innovations on CO₂ emissions in 18 OECD members. The results showed that a 1% increase in patent applications for preventing climate change reduced CO₂ emissions by 0.02%. However, a 1% increase in energy consumption caused an increase of 0.56% in CO₂ emissions. Finally, the 1% increase in the GDP growth rate caused an increase of 0.002% in CO₂ emissions. Assi et al. (2021) examined the relationship between renewable energy consumption, financial development, environmental pollution and innovations. The panel ARDL approach and causality analysis were used in the study, in which the 1998-2018 period data of ASEAN countries were used. According to the results of the analysis, the renewable energy consumption of financial development. It has been determined that there is a statistically significant and negative relationship between environmental pollution and economic freedom and renewable energy consumption, and finally, there is a statistically significant and positive relationship between innovation and economic growth and renewable energy consumption.

Akyol and Mete (2022), investigate the effects of environmental innovation, economic growth and foreign direct investments on renewable energy consumption. According to the results of the cointegration analysis, environmental innovation and economic growth affect renewable energy consumption negatively, while foreign direct investments affect renewable energy positively. According to the results of causality analysis, it has been determined that renewable energy consumption is the cause of economic growth, foreign direct investments are the cause of renewable energy consumption, and environmental innovation is the cause of renewable energy consumption.

3. MODEL AND METHODOLOGY

In this section, explanatory information about the data set, the model created to estimate the relationship between the variables in the research and the empirical methods applied are given.

3.1. Model

In this study, the number of environmental patents and per capita gross domestic product are included in the model as independent variables, and the share of renewable energy consumption in total energy consumption is included in the model as a dependent variable. Explanatory information about the data set is given in Table 2.

Table 2. Definition of Variables

Variabl es	Definition	Source
LRN	Share of Logarithmic Renewable Energy Consumption in Total Energy Consumption (%)	World Bank, WDI
LGIN	Logarithmic Number of Patents for Environment	OECD Statistics
LGDP	Logarithmic GDP Per Capita (Current US\$)	World Bank, WDI

The full logarithmic model constructed with the variables shown in Table 2 is shown in Equation (1):

$$LRN_{it} = \alpha_i + \beta_{1i} LGIN_{it} + \beta_{2i} LGDP_{it} + \varepsilon_{it}$$

$$(i = 1, \dots, 6) \text{ ve } (t = 1990, \dots, 2018)$$

Six countries (Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey) referred to as the BRICS-T country group were included in the empirical analysis. Dynamic panel data method was used in the analysis.

3.2. Methodology

In this study, dynamic panel data method is used to determine the effect of green innovation on renewable energy consumption by using data sets of BRICS-T countries. For this purpose, the panel cointegration test with structural breaks, developed by Westerlund & Edgerton (2008) is used. Cross-section dependency and slope homogeneity tests should be performed before panel co-integration analysis is performed.

Breusch and Pagan, 1980 in the detection of cross-sectional dependence; Pesaran, 2004; Tests suggested by Pesaran et al., 2008 are used. Another preliminary test is the delta test, which was developed by Pesaran and Yamagata (2008) and is used to test whether the slope coefficients are homogeneous (Pesaran and Yamagata, 2008: 67-69). In the homogeneity test, the hypotheses are “H₀: Slope coefficients are homogeneous” and “H₁: Slope coefficients are heterogeneous”.

As a result of the analysis, Panel Fourier LM Unit Root Test (Nazlıoğlu & Karul, 2017), which is one of the current second generation panel unit root tests and takes into account structural breaks, is used. The most important issue for the reliability of unit root tests with structural breaks is that the break dates, numbers and forms can be determined accurately beforehand. The difficulties that may arise here are tried to be overcome with Fourier unit root tests. Because these types of tests allow not only hard breaks but also gradual breaks (soft transitions), and there is no need to know the break form and date beforehand during the modeling of the test (Türkmen and Özbek, 2021:546).

In the panel Fourier LM (Nazlıoğlu & Karul, 2017) unit root test, the distribution of the individual statistic depends only on the Fourier frequency and the panel statistic has a standard normal distribution. The small sample characteristics of the test were examined with Monte Carlo simulations for different data generation processes (Nazlıoğlu & Karul, 2017). The null hypothesis of the test in question is based on the assumption that there is a unit root.

Consideration of structural breaks is very important in order not to obtain biased results in the cointegration tests to be applied. For this reason, considering that the series in the panel contain unit roots at the level, Westerlund and Edgerton (2008)'s cointegration test with structural break is applied. This test is Lagrange Multiplier (LM) based, developed from (Schmidt and Phillips (1992), Ahn (1993) and Amsler and Lee (1995)) unit root tests and also allows for varying variance, serial correlation. On the other hand, this test, which was developed by Westerlund and Edgerton, also allows for breaks in constant term and slope (trend) on different dates for each country (Ornek and Türkmen 2019: 123).

The cointegration coefficients were estimated using the Augmented Mean Group Estimator (AMG) method developed by Eberhardt and Bond (2009), which takes into account the cross-sectional dependence and can also be used in cases where heterogeneity is detected in the coefficients.

4. EMPIRICAL FINDINGS

In this section, the results of econometric tests are given. The pre-test findings that should be done before the cointegration analysis are given in Table 3.

Table 3. Pre-Tests.

Tests	Cross-Section Dependency of Variables					
	LRN		LGIN		LGDP	
	Stat. Value	P-value	Stat. Value	P-value	Stat. Value	P-value
CD _{lm1} (BP,1980)	22.408*	0.098	46.241***	0.000	29.487**	0.014
CD _{lm2} (Pesaran, 2004)	1.352*	0.088	5.704***	0.000	2.645***	0.004
CD _{lm3} (Pesaran, 2004)	-2.637***	0.004	-2.725***	0.003	-2.948***	0.002
LM _{adj} (PUY, 2008)	38.224***	0.000	14.790***	0.000	24.035***	0.000
Tests	Cross-Section Dependency of the Cointegration Equation					
	Stat. Value			P-value		
	CD _{lm1} (BP,1980)	49.462***		0.000		
CD _{lm2} (Pesaran, 2004)	6.292***		0.000			
CD _{lm3} (Pesaran, 2004)	-0.118		0.453			
LM _{adj} (PUY, 2008)	16.492***		0.000			
Tests	Slope Homogeneity					
	Stat. Value			P-value		
	$\tilde{\Delta}$	7.217		0.000		
$\tilde{\Delta}_{adj}$	7.622		0.000			

Note: *, **, *** indicate statistical significance at 10%, 5% and 1% levels, respectively.

According to the findings in Table 3, it was found that there is a cross-section dependency in the variables and the cointegration equation and the slope coefficient of the established model is heterogeneous. The findings allow to apply the Fourier LM unit root test developed by Nazlıoğlu & Karul (2017), one of the second generation panel unit root tests. Table 4 shows the unit root test results of renewable energy consumption, green innovation and economic growth variables.

Table 4. Results for Panel Fourier LM Unit Root Test.

Countries	LRN			LGIN			LGDP		
	Fourier tau LM ₁ k=1	Fourier tau LM ₂ k=2	Fourier tau LM ₃ k=3	Fourier tau LM ₁ k=1	Fourier tau LM ₂ k=2	Fourier tau LM ₃ k=3	Fourier tau LM ₁ k=1	Fourier tau LM ₂ k=2	Fourier tau LM ₃ k=3
Brazil	-0.254	0.184	-0.562	-1.254	-0.064	-0.044	-2.379	-0.354	-2.633
China	0.714	-0.458	0.356	-1.333	-1.784	0.246	-0.965	-0.201	-1.842
India	1.302	2.125	1.457	-1.760	-0.369	-1.254	-0.511	0.284	0.721
Russia	-1.760	0.864	1.985	0.257	-0.874	-0.471	-0.777	-0.478	0.786
S. Africa	1.127	0.365	0.457	-0.744	-2.685	-1.444	-2.784	-0.666	0.541
Turkey	-2.526	-3.457	-4.311	-1.846	-2.125	-1.782	-0.208	-1.588	-0.965
Panel Results									
Z _{LM}	8.905	6.700	6.362	7.884	4.425	4.688	7.154	4.578	5.462
p- value	1.000	1.000	1.000	0.999	0.999	0.990	1.000	1.000	1.000

In the panel Fourier LM unit root test results, it was found that the dependent and independent variables in the BRICS-T country group contain unit root at level. Therefore, this allows the cointegration test to be performed.

Table 5 shows Westerlund & Edgerton (2008) panel cointegration test results. The table also presents the break date determined for each country by the panel cointegration test applied for level shift and regime shift situations.

Table 5. Results for Cointegration Test with Structural Breaks.

Model	Z _{τ(N)}		Z _{φ(N)}	
	Stat. Value	p- value	Stat. Value	p- value
No Break	-0.977	0.164	-0.263	0.396
Level Shift	-2.371***	0.008	-2.533***	0.005
Regime Shift	-1.451*	0.073	-1.295*	0.097
Countries	Break Dates			
	Level Shift		Regime Shift	
Brazil	2008		1996	
China	2005		1996	
India	2010		2010	
Russia	2010		2010	
S. Africa	2009		2011	
Turkey	2000		2000	

Note: *, *** indicate statistical significance at 10% and 1% levels, respectively.

According to the results of both statistics obtained for the BRICS-T country group, the null hypothesis of no cointegration is rejected at the 1% significance level. As a result, it was found that there is a long-term relationship between green innovation and renewable energy consumption.

Long-term cointegration parameters for the panel as a whole and on a country basis are calculated by the AMG method developed by Eberhardt and Bond (2009). Findings including long-term coefficient estimates are given in Table 6.

Table 6. Results for Panel Cointegration Coefficient Estimation.

	β_1			β_2		
	Katsayı	Std. Hata	p-değeri	Katsayı	Std. Hata	p-değeri
AMG	0.047	0.048	0.305	0.066	0.058	0.311
Country Results						
Brazil	0.231***	0.049	0.000	-0.067***	0.024	0.000
China	0.312*	0.181	0.072	0.235***	0.035	0.000
India	0.019	0.062	0.812	0.186***	0.012	0.000
Russia	-0.047	0.132	0.774	-0.147	0.105	0.496
S. Africa	-0.222**	0.106	0.037	-0.221***	0.071	0.001
Turkey	0.184*	0.098	0.067	0.179***	0.042	0.000

*, **, *** indicate statistical significance at 10%, 5% and 1% levels, respectively.

When the cointegration parameters applied for the 1990-2018 period in the BRICS-T country group were examined, it was determined that the long-term coefficients of both green innovation and economic growth variables were not statistically significant throughout the panel. It is seen that the individual results of many of the countries that are not found to act together in the context of green innovation - renewable energy consumption relationship are statistically significant. According to the results; in the long term, a 1% increase in the number of patents for the environment increases renewable energy consumption by 0.23% in Brazil; 0.31% in China and 0.18% in Turkey; but in South Africa, it decreases by 0.22%. On the other hand, a 1% increase in per capita income reduces renewable energy consumption by 0.06% in Brazil and 0.22% in South Africa, but it increases by 0.23% in China; 0.18% in India and 0.17% in Turkey. It has been determined that the long-term coefficient of the number of patents for the environment is statistically insignificant for India and Russia.

5. CONCLUSION

In the study, which examines the effect of green innovation on renewable energy consumption, BRICS-T countries including Brazil, Russia, India, China, South Africa and Turkey were examined with annual data for the period 1990-2018. In the study, in which tests with structural breaks were applied, it was determined that there is a long-term relationship between the number of environmental patents and renewable energy consumption as an indicator of green innovation. According to the findings, the results differ on a country basis.

Environmental patent applications have increased significantly in the last 20 years across BRICS-T countries. This increase reveals that the BRICS-T countries attach importance to policies to prevent environmental problems. In addition, the acceleration of globalization, the increase in the world population and the increase in total demand increase the production and energy demand. Although the efforts to reduce energy consumption due to fossil resources and the interest in renewable energy have increased recently, the share of renewable energy consumption in total energy consumption has not reached the desired levels yet.

With the development of environmental innovations, the return to the use of renewable energy will be faster. This will bring about both the reduction of negative environmental externalities and the reduction of the dependency on fossil fuel energy demand and the crisis environments that occur in the face of price changes.

KAYNAKÇA

- Ahn, S. K. (1993). "Some Tests for Unit Roots in Autoregressive-Integrated Moving Average Models with Deterministic Trends". *Biometrika*, Vol. 80, pp. 855-868.
- Akyol, M., & Emrullah, M. E. T. E. (2021). "Çevresel Teknolojik İnovasyonların Co2 Emisyonu Üzerindeki Etkisi: Oecd Ülkeleri Örneği". *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(2), 569-590.
- Akyol, M., & Mete, E. (2022). "Çevresel İnovasyon, Ekonomik Büyüme Ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Yenilenebilir Enerji Tüketimi Üzerine Etkisi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 393-406.
- Albino, V., Ardito, L., Dangelico, R.M. & Petruzzelli, A.M. (2014). "Understanding The Development Trends Of Low-Carbon Energy Technologies: A Patent Analysis". *Applied Energy*, 135, 836-854.
- Amsler, C., and J. Lee (1995). "An LM Test for a Unit Root in the Presence of a Structural Break". *Econometric Theory*, Vol. 11, pp. 359-368.
- Assi, A.F., Isiksal, A.Z. & Tursoy, T. (2021). "Renewable Energy Consumption, Financial Development, Environmental Pollution, and Innovations in The Asean+3 Group: Evidence From (P-ARDL) Model", *Renewable Energy*, 165, 689-700.
- Bindi, G. (2019). "Technological Innovation and The Environment, An Analysis Based On Patent Counts" (Master Dissertation, Lund University, Sweden). Retrieved From [Http://Lup.Lub.Lu.Se/Luur/Download?Func=Downloadfile&Recordoid=8981996&Fileoid=8982016](http://Lup.Lub.Lu.Se/Luur/Download?Func=Downloadfile&Recordoid=8981996&Fileoid=8982016)

8. Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). "The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics". *The review of economic studies*, 47(1), 239-253.
9. Cheng, C., Ren, X., Dong, K., Dong, X. & Wang, Z. (2021). "How Does Technological Innovation Mitigate Co2 Emissions in OECD Countries? Heterogeneous Analysis Using Panel Quantile Regression". *Journal Of Environmental Management*, 280, 1-11.
10. Dauda, L., Long, X., Mensah, C.N., Salman, M., Boamah, K.B., Ampon-Wireko, S. & Dogbe, C.S.K. (2021). "Innovation, Trade Openness And Co2 Emissions in Selected Countries in Africa". *Journal Of Cleaner Production*, 281, 1-11.
11. Eberhardt, M., & Bond, S. (2009). "Cross-section Dependence in Nonstationary Panel Models: A novel estimator."
12. Erdoğan, S., Yıldırım, S., Yıldırım, D.C. Ve Gedikli, A. (2019). "G20 Ülkelerinde İnovasyon ve Co2 Emisyonu". S. Erdoğan ve Diğerleri (Ed.), *Uluslararası Enerji Ekonomi ve Güvenlik Kongresi* (Ss. 193- 202). İstanbul: Basım Pazı Reklam, Danışmanlık, Matbaa Ve Organizasyon.
13. Gedik, Y. (2020). "Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik Ve Sürdürülebilir Kalkınma". *International Journal Of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), 196-215.
14. Hashmi, R. & Alam, K. (2019). "Dynamic Relationship Among Environmental Regulation, Innovation, Co2 Emissions, Population, and Economic Growth in OECD Countries: A Panel Investigation". *Journal Of Cleaner Production*, 231, 1100-1109.
15. Johnstone, N., Hascic, I. Ve Popp, D. (2010). "Renewable Energy Policies And Technological Innovation: Evidence Based On Patent Counts". *Environmental And Resource Economics*, 45, 133-155.
16. Nazlioglu, S., & Karul, C. (2017). "A panel stationarity test with gradual structural shifts: Re-investigate the international commodity price shocks". *Economic Modelling*, 61, 181-192.
17. Nazlioglu, S., & Karul, C. (2017). "Panel LM unit root test with gradual structural shifts". In *40th International Panel Data Conference* (pp. 7-8).
18. Örnek, İ., & Türkmen, S. (2019). "Gelişmiş ve Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi'nin Analizi". *Journal Of The Cukurova University Institute of Social Sciences*, 28.
19. Pesaran, M. H. (2004). "General diagnostic tests for cross section dependence in panels".
20. Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). "Testing slope homogeneity in large panels". *Journal of econometrics*, 142(1), 50-93.
21. Pesaran, M. H., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). "A bias-adjusted LM test of error cross-section independence." *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
22. Romer, P. (1986). "Increasing returns and long-run growth". *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
23. Schmidt, P., & Phillips, P. C. (1992). "LM tests for a unit root in the presence of deterministic trends". *Oxford bulletin of economics and statistics*, 54(3), 257-287.
24. Schumpeter, J.A. (1934). "The Theory of Economic Development: an Inquiry in to Profits. Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle". London: Harward University Press.
25. Türkmen, S., & Özbek, S. (2021). "Is Unemployment Hysteresis Valid in BRICS-T Countries?, Evidence from Panel Fourier LM Approach". *International Social Sciences Studies Journal*, 78, 542-549.
26. Wang, Q. & Wang, L. (2020). "Renewable Energy Consumption And Economic Growth İn Oecd Countries: A Nonlinear Panel Data Analysis", *Energy*, 207, 1-11.
27. Westerlund, J., & Edgerton, D. L. (2008). "A simple test for cointegration in dependent panels with structural breaks". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 70(5), 665-704
28. WB, World Bank, www.worldbank.org.

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Educational Sciences

Article ID

66477

Article Serial Number
04

Received
7 September 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66477>

How to Cite This Article:
Güneş, K. (2022). "Sınıf Öğretmenlerinin Eşitlikçi Ölçme Değerlendirme ile İlgili Algılarının İncelenmesi", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:44; pp:1641-1653.

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sınıf Öğretmenlerinin Eşitlikçi Ölçme Değerlendirme ile İlgili Algılarının İncelenmesi

Examination of Class Teachers' Perceptions About Equality Assessment

Kıymet Güneş
Öğretmen., MEB, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma sınıf öğretmenlerinin, eşitlikçi ölçme değerlendirme ile ilgili sahip oldukları algıları ortaya çıkarmak amacıyla nitel araştırma yönteminden görüşme tekniğinde yararlanarak yapılmış bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu 10 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Elde edilen bulgulara göre; öğretmenlerin, eşitlikçi ölçme değerlendirme kavramı hakkında gerekli bilgiye sahip oldukları, özellikle dil sorunu olan öğrencilerle iletişim sıkıntısı, maddi imkansızlıklar ve kaynak teminini sağlanamaması, sınıfların heterojen olması, zaman sıkıntısı, öğrencileri arasında denge durumunun sağlanamaması gibi sorunlarla karşılaştıkları, öğrencileri bireysel ele aldıkları, alternatif ölçme araçlarını kullandıkları, yabancı uyruklu öğrenciler için farklı ölçme araçları kullandığı, öğrencilerin seviye gruplarına göre ölçme değerlendirme ihtiyacının olduğu, eşitlikçi ölçme değerlendirmenin dezavantajlı öğrencilerle diğer öğrencilerle arasındaki farkın daha da azalmasını sağladığı, öğrencinin öğrenme düzeyinin artmasında basitten zor doğru bir yol izlenimi sağladığı, nesnel sonuçların elde edildiği, öğrencide başarı ve özgüven duygusunda artış sağladığı, adalet olgusunun ortaya çıkarıldığı, öğrencinin kendi yetenek ve bilgisinin farkına varmasını sağlaması gibi avantajları sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölçme, Değerlendirme, Eşitlikçi Ölçme ve Değerlendirme

ABSTRACT

This study is a research conducted by using qualitative research method in interview technique in order to reveal the perceptions of classroom teachers about equitable assessment and evaluation. The study group of the research consists of 10 classroom teachers. According to the findings obtained; Teachers have the necessary knowledge about the concept of egalitarian assessment and evaluation, they encounter problems such as communication difficulties, financial difficulties and inability to provide resources, especially with students with language problems, heterogeneity of classes, time constraints, lack of balance among their students, they consider students individually, they consider alternative assessment methods. tools, different measurement tools are used for foreign students, there is a need for assessment and evaluation according to the level groups of the students, egalitarian measurement and evaluation ensures that the difference between disadvantaged students and other students is reduced even more, it provides the impression of the right path from simple to difficult in increasing the learning level of the student, objective results are obtained. It has been concluded that it provides advantages such as increasing the sense of success and self-confidence in the student, revealing the phenomenon of justice, enabling the student to realize their own abilities and knowledge. it has been reached.

Keywords: Measurement, Evaluation, Equitable Measurement and Evaluation

1. GİRİŞ

Birey ve toplumların gelişmesinde en önemli faktör eğitimidir. Bu alanda uğraş veren öğretmenler ise, öğrencilerin davranışlarını değiştiren ve geliştiren kişiler olarak, eğitim sisteminin vazgeçilmez unsurlarıdır. "Öğrenme-öğretme sürecinde öğrenciye rehberlik eden birey" olarak tanımlanan öğretmenlerin temel görevi okullarda öğrencilere etkili öğrenme-öğretme ortamları hazırlayarak öğrencilerin istedik davranışlara ulaşmalarını sağlamaktır (Karahan, 2008: 1). "Her birey değerlidir" söylemi, eğitim sistemi içerisinde benzerlik ve farklılıkların dikkate alınarak öğretimin planlanması ve öğrenci için daha nitelikli hale getirilmesini ön plana çıkarmıştır. Bireysel özellikleri ve eğitim ihtiyaçları açısından toplumla benzerlik göstermekten çok, farklılık gösteren bireylerde eğitim sistemi içerisinde yer alabilmektedirler. Benzerlik ve farklılıklarıyla genel eğitim süreciyle birlikte ek desteklere ya da özel desteklere gereksinim duyan öğrenciler içinde eğitim planlaması yapılması toplumsal açıdan nitelikli eğitim sürecine katkıda bulunacaktır. Eğitim sistemi içerisinde özel eğitime gereksinimi olan bireyler de bulunmaktadır.

Eripek (2005) farklı eğitim gereksinimleri bireysel olarak planlanmış eğitim programlarını gerekli kılan çocukların, özel eğitime gereksinimi olan çocuklar olduğunu belirtmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde ise, özel eğitim gerektiren birey, çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarına göre beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey olarak ifade edilmektedir. Bu genel tanımlara rağmen özel eğitim gerektiren her birey, kendi içerisinde de farklı özellikler göstermektedir. Bu nedenle bu bireylerle ilgili eğitsel ve davranışsal açıdan genellemelere gitmek mümkün olamamaktadır. Eripek (2005)' e göre "Özel gereksinimi olan çocukların farklılıkları zihinsel, duygusal, bedensel, duygusal ve sosyal ya da iletişim özelliklerinde ya da bunların herhangi bir bileşeninde olabilir. Bu farklılıkların yanında bireylerin yaş, cinsiyet, kültür, yaşam koşulları, özel eğitime başlama yaşı, beklentiler vb. açısından da farklılık gösterebilir. Bu nedenle bu bireylerin normal eğitim olanaklarından yararlanmaları güçleşmektedir.

Ortaya çıkan gereksinimle öğretiminde ölçme ve değerlendirme etkinliklerine de ihtiyaç duyulmuştur. Ölçme, geniş anlamıyla, herhangi bir niteliği gözlemek ve gözlem sonucunu sayı veya sıfatlarla ifade etmektir. Ölçmede eşyanın, olayların veya insanların ölçmeye konu olan niteliklerinin gözlenmesi, sayılması veya bir ölçme aracıyla karşılaştırılması; ölçme işleminin sonunda da ölçme konusu niteliğe bir sayı, bir derece veya bir sıfatın karşı

getirilmesi vardır (Turgut, 2012:3). Öğretme sürecinde ölçme öğrenci başarısını tespit etmek amacıyla yapılır. Ölçme işleviyle hem öğrencinin öğrenmeleri pekiştirilir hem de mevcut durumu ve gelişimi izlenir. Değerlendirme ise çeşitli ölçme ya da ölçme yerine geçen gözlemler sonucunda yapılan yargıyı belirten genel bir terimdir ve eğitimde, özellikle öğretimde amaçlara ne derece yaklaşıldığının bir ölçüsünü verir (Binbaşıoğlu, 1983:10). Buradan hareketle ölçme ve ölçme sonuçları olmadan değerlendirme olmaz yargısına ulaşılabilir. Çünkü ölçme ve değerlendirme, özellikle eğitim alanında birbirini tamamlar nitelikte yürütülmelidir. Öğrencinin öğrenme yeterliliklerinin gözlemlenmesi, yeri geldiğinde sayısal verilerle ifade edilerek değerlendirme işleminden geçirilmesi çoğunlukla sınıf ortamında gerçekleşir.

Özçelik (2011:79) sınıf içi ölçme araç ve yöntemlerinin öğrencinin gelişim sürecini yansıtan başarı göstergeleri ile öğrencinin kendisi hakkında bilgi sunduğu değerlendirme türlerini kapsadığını belirtir. Ayrıca öğretmenlerin öğrenci başarısını değerlendirmede kullandıkları ölçme araç ve yöntemleri farklılık gösterebilmektedir. Ölçme sonuçlarının ne amaçla kullanılacağını, tercih edilecek ölçme aracını da belirleyebilir. Öğretim sürecinin etkililiğini artırmak amacıyla sürecin izlenmesi amaçlanıyorsa, çoktan seçmeli testlerle beraber, öğretim sürecini sorgulayan ölçme ve değerlendirme yöntemlerine ihtiyaç duyulabilir. Sınıf içerisinde bağlama uygun tekniklerin tercihleri öğretimin kalitesini artırır ve olumlu dönütler sağlar. Bunun için öğretmenlerin kullandıkları tekniklerin öğretilecek beceriye uyumlu olarak devam etmesi kalıcı öğrenmelere zemin hazırlar. Öğrenme ve öğretme süreci birbiriyle iç içe olan birçok değişkenin bir arada kullanıldığı karmaşık bir süreçtir. Okul ve çevre, öğrenen özellikleri, öğretmen nitelikleri, süreçte kullanılan yöntem ve teknikler, araç gereçler, idari sistem ve uygulanan programlar gibi birçok değişken bu sürecin unsurlarıdır. Öğrenme sürecini öğrencilerin bireysel farklılıklarına uygun halde biçimlendirerek öğrenme ortamını zenginleştirmek ve eğitimi etkinleştirmek için ölçme ve değerlendirme uygulamaları gerçekleştirilir (Göçer, 2014: 1-3).

Öğretim sürecinde temel amaç, öğrencilerin istenilen hedeflere ulaşmalarının sağlanmasıdır. Bu nedenle öğretim aşamasında, belirli aralıklarla ölçme ve değerlendirme işlemleri gerçekleştirilir. Tüm öğretim programlarında olduğu gibi yabancı dil öğretiminde de ölçme-değerlendirme işleminin gerçekleşmesi ayrıntılı bir çalışmaya dayanır (Atılğan, 2016:175). Özellikle dil sınıflarında kullanılan ölçme ve değerlendirme tekniklerinin saptanması ve hangi tekniklerin daha etkili olduğunun belirlenmesi bu noktada önemli bir işlev yüklenmektedir. Öğretimde ölçme değerlendirme anlamında bütün gruba eşit davranmak adil değildir. Adil olmak gruba özgü düzenlemeler gerektirir. Ölçme değerlendirme maddeleri bazı özellikler gösteren öğrenciler için avantaj ya da dezavantaj sağlamamalıdır. Bu nedenle sınıf öğretmenlerin eşitlikçi ölçme değerlendirmeyi nasıl algıladığını araştırma ihtiyacı doğmuştur.

Araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin eşitlikçi ölçme değerlendirme ile ilgili görüşlerinin incelenmesidir. Eşitlikçi ölçme değerlendirme yaklaşımı çok dilli ve çok kültürlü yapısından dolayı anadili İngilizce olmayan öğrencilerin sınıf değerlendirmelerinde yaşadığı sıkıntıların fark edilmesi üzerine ABD’de ortaya çıkmış ve diğer kozmopolit ülkelerde de ilgiyle karşılanmıştır (Lyon, 2013a). Türkiye hem tarihten beri var olan etnik çeşitliliği hem de özellikle son yıllarda yaşanan mülteci gerçeği nedeniyle çok kültürlü bir yapıya dönüşmüştür. Özellikle ülke içindeki köyden kente göçler ve ülke dışındaki Suriye, Irak, Afganistan gibi ülkelere gelen mülteciler sebebiyle okullarımızdaki öğrenci çeşitliliği ve sınıflarımızdaki bireysel farklılıklar her zamankinden daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Dolayısıyla, ülkemizin hem eğitim sisteminin hem de öğretmenlerinin bu kadar çeşitliliği ve bireysel farklılığı barındıran bir kitleye etkili bir eğitim-öğretim ortamı sunması için hazırlanması ve çaba harcaması gerekmektedir. MEB’in 2018 programı bireysel farklılıklara dikkat çekerek okullarımızdaki bu kültürel ve dilsel çeşitliliğin eğitim-öğretim sürecinde öğretmenler tarafından dikkate alınması gerektiğini vurgulamış olsa da, öğretmenlerin bireysel farklılıklara göre derslerini öğretme ve ÖD etkinliklerini uygulama becerileri bu hedefin sınıf ortamlarına taşınması açısından belirleyicidir. Çalışmalar herhangi bir uygulamanın (örk. Biçimlendirici değerlendirme) başarılı bir şekilde sınıf ortamına taşınması için; a) öğretmenlerin bu uygulamalarla ilgili olumlu ve doğru bir algı ve inanca sahip olmaları, b) bu uygulamayı sınıf ortamına taşınmalarını kolaylaştıracak fiziksel ve çevresel şartların uygun olması ve c) uygulamanın başarıyı teşvik ettiğini öğretmenlerin görmesinin gerekli olduğunu belirtmektedir (İzci, 2016). Bu yüzden başlangıç olarak eşitlikçi bir ölçme değerlendirme sürecinin sınıflarımızda uygulanarak bireysel farklılıklara duyarlı bir eğitim-öğretim ortamı sunulması için öğretmenlerimizin ve geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarımızın eşitlikçi ölçme değerlendirme ile ilgili algılarını belirlemek önemlidir. Ayrıca, bireysel farklılıklardan kaynaklı yaşanan sıkıntılara rağmen eşitlikçi ölçme değerlendirme üzerine sadece bir çalışmaya (İzci, 2018) rastlanılmıştır. Bu durum ise halihazırdaki bu proje çalışmasının önemini göstermektedir.

1.1. Okul Ortamlarında Eşitlik

Okullarda etnik köken, ırk ve sınıf sebebiyle sürekli oluşan başarı farklılıkları eğitim ve etik açısından içler acısı bir durumdur ve bu yüzden ortadan kaldırılması gerekir. Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly, (2004) yazdıkları makalede bu başarı farkını azaltabilmiş okullar ve bölgelerde yaptıkları araştırmaya dayanarak eşitliğin denetlenmesini yeniden tanımlamışlardır. Bu yeni kavram; insan haklarının, eğitim programı denetlenmesinin ve bazı devlet güvenlik sistemlerinin saygın tarihini de kapsamaktadır. Eşitliğin denetlenmesinin yeniden tanımlanması okul ve bölgelerde üç alanda bulunan (öğretmen kalitesi, eğitim programları ve öğrenci başarısı) eşitsizliği örtmek, anlamak ve değiştirmek için kullanılabilir bir araçtır. Yaptıkları çalışma sonucunda yazarlar eşitliği denetlemek için üç ana

gurup altında on iki gösterge oluşturmuşlardır. Bu üç ana boyut, öğretmen kalitesinde eşitlik, eğitim programlarında eşitlik ve başarıda eşitlik (Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly, 2004).

Öğretmen kalitesini ölçmek oldukça zor bir iştir. Bazı bölgelerde bunu ölçmek için bir takım testlerden yararlanılmakla birlikte her bölgede aynı yöntem kullanılmamıştır. Öğretmen kalitesini ölçmede daha yaygın olarak kullanılan ölçüt öğretmenin deneyimi ve eğitimidir. Öğretmen kalitesinde eşitlik Eğitim programlarında eşitlik Başarıda eşitlik Farklı etnik kökenlerden gelen ya da ekonomik olarak düşük seviyede olan öğrencilerin genelde daha az deneyimli ve eğitilmiş veya farklı alanda uzmanlığı olan öğretmenlerle çalışma olanağı buldukları gözlemlenmiştir. (Ingersoll, 1999; Lankford, Loeb, Wyckoff, 2002; akt: Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly, 2004: 142).

Türkiye’de devlet okullarında görev yapan öğretmenler için puana dayalı bir atama sistemi mevcuttur. Öğretmen görev yaptığı yerin (il, ilçe vb.) konumuna göre her yıl hizmet puanı kazanır ve tayin sırasında da bu hizmet puanları dikkate alınır. Öğretmen dilediği okula tayin istemekte özgürdür fakat istediği okula atamasının yapıp yapılamayacağını o okula tayin isteyen öğretmenlerin hizmet puanı belirler. Hizmet puanının çalışılan yıla göre verildiği düşünülecek olursa uzun yıllar görev yapmış öğretmenlerin hizmet puanlarının yüksek olacağı ve tayin isteme durumunda avantajlı durumda olacakları çok açıktır. Türkiye’de idealist olmadığı sürece öğretmenler mesleklerini rahat icra edebilecekleri, öğrenci çeşitliliğinin az olduğu ve buna bağlı olarak davranış ve disiplin problemlerinin fazla olmadığı okullarda çalışmayı tercih ederler. Bu doğrultuda tayin istediklerinde hizmet puanı dikkate alındığı için deneyimi en fazla olan öğretmenler genelde öğrenci nüfusunda çeşitliliğin çok olmadığı, yönetim açısından fazla zorluk yaşanmayan ya da bu sorunları aşmış okullarda çalışma fırsatı bulurlar. Bu da Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly, (2004)’nin çalışmalarında bahsettikleri öğretmen kalitesindeki eşitlik başlığı altında yapılan açıklama ile örtüşmektedir.

Bu kategoride eşitlik denetimi için potansiyel göstergeler çok fazla olmasına rağmen araştırmacılar burada eşitsizlik göstergesi olabilecek dört ana başlık seçmişlerdir. Bunlar: (a) özel eğitim, (b) üstün zekâlı ve/ya yetenekli öğrencilerin eğitimi, (c) çift ana dilli eğitim, (d) öğrenci disiplini. Yaklaşık 50.000 öğrencinin olduğu bir bölgede 4650 üstün zekâlı öğrenci bulunmaktadır. Bölgenin öğrenci profiline bakıldığında bölge genelinde öğrencilerin %73’ünün düşük gelirli ailelerden gelmesine rağmen, üstün zekâlı öğrencilerin sadece %15,8’i düşük gelirli ailelerden gelmektedir. Bu da düşük gelirli ailelerin toplumda çok fazla temsil edilmediğini ve bu altyapıdan gelen öğrenciler üstün zekâlı bile olsa uygun eğitime yeterince ulaşamadığını göstermektedir. Öğrenci disiplini burada ilgisiz bir madde gibi görmesine rağmen öyle değildir. Amerikan sisteminde bir öğrenci disiplini suçu işlediği zaman normal eğitim öğretim sınıflarından belirli bir süre hariç tutulur. Afrika Amerikalı ve Latin kökenli öğrencilerin disipline gitme oranlarına bakıldığında zaman oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Disiplinde oldukları süre zarfında normal eğitim öğretim sınıfından uzak kalan öğrenciler başarı farkının artmasına katkı sağlamaktadır. (Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly, 2004) Burada bahsedilen dört program eşitsizliği alanına bakıldığında birçok eğitimci bunun eğitimcinin kontrolü altında olan etmenler olmadığını söyleyecektir. Fakat bu dört alandaki bakış açısına göre, okulun sistemi, davranışları, varsayımları ve uygulamaları tamamen eğitimcinin kontrolündedir ve bu da okullarda eşitlik ve mükemmellik sağlamak amacıyla sistemler tasarlanabileceği ve davranışların, varsayımların ve uygulamaların değiştirilebileceği anlamına gelir. Bunu başarmış birçok bölge ve okul bulunmaktadır. (Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly, 2004)

Türkiye’de hafif düzeyde öğrenme güçlüğü çeken öğrenciler Milli Eğitim Müdürlükleri’ne bağlı olan Rehberlik Araştırma Merkezi’nden “kaynaştırma” raporu alarak geleneksel sınıflarda eğitim öğretim görebilmektedir. Kaynaştırma öğrencisine farklı bir eğitim programı ve başarı testi uygulanması gerekmektedir ve ders geçme yönetmeliğine göre kaynaştırma öğrencisine zayıf not verilememektedir. Bu durum veliler tarafından kullanılabilir. Veli sınıf geçmede avantaj olması için haksız yere öğrencisi için kaynaştırma raporu alabilir. Bunun tersi olarak gerçekten kaynaştırma raporu olan öğrenciler özellikle yüksek sosyo ekonomik düzeye sahip öğrencilerine farklı davranılması konusunda okul yönetimine ya da öğretmene ısrarcı davranabilir.

Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly (2004)’ün çalışmasında anlatılan eşitliği denetleme yöntemleri kolaylıkla uygulanabilir. Bunun için öncelikle ilgili paydaşlardan oluşan bir komite kurmak gerekmektedir. Bu kişilerin toplumda saygı gören, diyaloga açık ve eşitlik yanlısı kişiler olması gerekir. Örneğin, okul aile birliği temsilcileri, okul liderleri, etkin öğretmenler bu grupta olmalıdır. Daha sonra komiteye bu makalede bahsedilen verilerle ilgili bölgesel rakamlar verilir ve incelemeleri istenir. Bu şekilde komite hangi farklılıklar üzerine çalışması gerektiğini daha iyi tespit edebilir. Daha sonra komitenin eşitsizlik nerede ise o konu hakkında konuşup tartışması istenir. Gerekirse uzman kişiler bu tartışmaya dâhil edilebilir. Daha sonra bu tartışmada alınana kararların uygulanması gerekir. Bu aşamada uzmanlar ve daha önceden başarılı uygulama yapmış liderlerden yardım alınabilir. Son aşama ise önemler alındıktan sonra işe yarayıp yaramadıklarının değerlendirilmesi ve izlenmesidir. Eğer alınan önlemler işe yaramışsa bu kutlanıp ileri adımlar atılabilir. Eğer sonuç olumsuzsa tekrar tartışma aşamasına dönüp yeni çözümler üretmek için çalışılmalıdır. (Skrla, Scheurich, Garcia, Nolly, 2004)

Burada eşitliği denetlemek için yapılabilecek işlerden basamaklar halinde bahsedilmektedir. Bu sıra takip edildiğinde başarıya ulaşılabileceği öngörülür Buradaki sistem uygulanarak Türkiye şartlarında ancak okul içindeki eşitlik

sağlanabilir. Benzer bir sistemin ülkemizde uygulaması için öncelikle bir takım yasal değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Örnek olarak, öğretmen kalitesinde öğretmenin eğitim durumu bir kriter olarak alınmıştır. Türkiye’de öğretmen olabilmek için sadece 4 yıllık fakülte mezunu olma şartı vardır. Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin yüksek lisans veya doktora yapmasını motive eden herhangi bir yönetmelik olmadığı için bu oran oldukça azdır. Nitekim bu çalışma kapsamında ölçek uygulanan 328 katılımcının sadece 44’ü yüksek lisans derecesine sahiptir ve doktora derecesi olan öğretmene rastlanmamıştır.

1.2. Eşitlikçi Ölçme Değerlendirme

Günümüzde eğitimin amacı öğrencilerin zihinlerini bilgi ile doldurmak değil, düşüncelerini, bilgiye ulaşmayı öğrenmelerini ve kendi bilgilerini yapılandırmalarını sağlamaktır. Diğer bir deyişle, öğrencilerin ne kadar bildiklerinden çok, öğrendiklerini yeni durumlarda nasıl uyguladıkları daha önemli hale gelmiştir (Kutlu vd.2017: 2-3). Bu bakış açısı değişikliğinin öğretim hedeflerinden kaynaklandığı ortaya çıktı. Aynı zamanda ölçme ve değerlendirme anlayışı da değişmiştir. MEB'in bilimsel müfredatına bakarsak, ölçme ve değerlendirme yaklaşımında kısa sürede büyük değişiklikler olduğunu görüyoruz. 2006 programı, geleneksel ve alternatif ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarını karşılaştırmış ve öğretmenleri alternatif ölçme ve değerlendirmeye daha fazla kullanmaya teşvik etmiştir. Program, öğrencilerin bilmek yerine anlamaları, bilimsel bilgi yerine bilimsel yöntemi anlamaları, bilgilerini diğer bilgilerle ilişkilendirmeleri ve kendi öğrenmelerini ve sınıf arkadaşlarının öğrenmelerini değerlendirmeleri gerektiğini vurguladı. Değerlendirme öğretim süreci boyunca devam etmeli ve öğrenci bu sürecin aktif bir parçası olmalıdır. Bireysel öğrenme farklılıkları da değerlendirme anlayışına yansıtılmalı ve farklı değerlendirme teknikleri birlikte kullanılmalıdır.

MEB 2006 ve 2013 bilimsel öğretim programlarına göre öğretim sürecini yapılandırmak ve daha etkili öğretimi uygulamak için değerlendirme kullanılmalıdır. Odak noktası, anlamlı ve kalıcı öğrenme için sürekli geri bildirim sunan biçimlendirici değerlendirmedir. 2013 programında Program İlkeleri başlığı altında bireysel farklılıklar tespit edilmiş olsa da, BEP hazırlanan öğrencilerin sadece özel öğrenme ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirilmesinin bu planlara göre yapılması gerektiği belirtilmiştir. MEB 2013 programında Değerlendirme başlığı altında ek bir değerlendirme tekrar tekrar önerilmiştir. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre alternatif, seçenek anlamına gelir. Seçenek, “biri yerine seçilebilecek başka bir yol” anlamına gelir (TDK, 2018). MEB'in aynı anlamda kullanılmasına rağmen ölçme ve değerlendirme alternatif sözcüğünden vazgeçerek tamamlayıcı değerlendirme terimini benimsemesi dikkat çekicidir.

2017 Bilim Programına bakıldığında değerlendirmenin amaçları vurgulanmakta ve tanıma, izleme ve sonuçlar bazında değerlendirmelerin özellikleri gösterilmektedir. Bir önceki programda olduğu gibi değerlendirmenin sürekliliği üzerinde durulmuştur. Öğrencilerin değerlendirme etkinliklerinin yanı sıra akran ve öz değerlendirme araçları konusunda da sorumluluk aldıkları belirtilmiştir (MEB, 2017). Ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinde bireysel farklılıkların dikkate alınması önerilir (MEB, 2017; 2018).

Uzun bir durgunluk döneminden sonra ölçme ve değerlendirme anlayışı kısa sürede sürekli değişmiştir. (Kutlu, Doğan ve Karakaya, 2017:1-3) Eğitimde bireysel farklılıklar hem öğretim yaklaşımını hem de ölçme ve değerlendirme anlayışını etkilemiştir. Özellikle sınıftaki tüm öğrencilerin aynı olmadığı fikrini savunan eşitlikçi ölçme ve değerlendirme yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Rasooli, Zandi ve DeLuca (2018), eğitim, eşitlik, değerlendirme, etik ve eşitlik anahtar kelimeleri ile farklı ülkelerden 8549 çalışmayı tarayarak, eğitimde eşitlik ve sınıf değerlendirmelerinde temel kavram üzerine odaklanan 150 yayını meta-etnografik olarak analiz etmiştir. Bu çalışmaların 100’ü öğrenmede hakkaniyete, 50’si ölçümde hakkaniyete odaklanmıştır. Adil ölçme ve değerlendirme ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunun Amerika Birleşik Devletleri'nde (%41,3) yayınlandığı görülmüştür. Onu Birleşik Krallık (%4,6), Almanya (%3,3), İsrail (%3,3), Kanada (%3,3) ve Avustralya (%2,6) izledi. ABD'deki insanların çok farklı kültürlere, farklı etnik kökenlere sahip olması ve anadili İngilizce olmayan öğrenci sayısının fazla olması ölçme ve değerlendirme farklı bir yaklaşım benimsemeye yöneltmiştir. Anadili İngilizce olanlarla anadili İngilizce olmayanlar arasında, İngilizce yeterliliğine rağmen daha yüksek akademik başarılar söz konusu olduğunda başka hiçbir şeyle açıklanamayan farklılıklar vardı. Bu özelliklerinden dolayı dezavantajlı durumda olanlar, konuyla ilgili görüşleri sorulduğunda ölçme ve değerlendirmeyi haksız bulduklarını belirtmişlerdir (Hockings, 2008).

Bu nedenle öğrencilerin adil bir ölçme ve değerlendirme geçirmeleri önemlidir. Bu problem için Siegel ve diğerleri (2008) McCES adlı bir çerçeve yayınlamıştır. Bu çerçeve doğrultusunda öğretmenlere kültürel ve dilsel olarak eşitlikçi bir ölçme ve değerlendirme yapmaları için önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler; Öğretim amaçlarını ve kullanılan dili uyarlamak, dili farklı öğrenciler için anlaşılır kılmak, öğrenci geri bildirimlerini takip etmek, öğrenciler için dil öğrenimini kolaylaştırmak (Siegel, Wissehr & Halverson, 2008). Ayrıca öğretmen, zayıf öğrenciler için; Öğrencileri anlamayı, dili basitleştirmeyi, sözlük ve tercüman kullanmayı, ek süre tanımayı ve öğrencilerin yanıtları için kelime seçenekleri sunmayı önermişlerdir (Siegel ve diğerleri, 2008).

Lyon (2013a) öğretmen adayları üzerinde yaptığı bir çalışmada, anadili eğitim dilinden farklı olan öğrencilerin eğitim gördüğü bir sınıfta öğretmenlerden gözlem yoluyla görüşlerini ifade etmelerini istemiştir. Stajyer öğretmenler,

öğrencilerin yazılı materyallerini (laboratuar raporu vb.) ve öğrencilerin sözlü (grup tartışmaları vb.) dil kullanımını inceleyerek, adil değerlendirmenin standart testlerin ötesine geçtiğini belirtmişlerdir. Lyon'a göre öğretmenler, değerlendirme düzeyinde daha açık ve tanıdık bir dil kullanımı yoluyla öğrenciler arasındaki dilsel ve kültürel farklılıkları telafi edebilir.

Öğrencilerde zayıf dil gelişimini teşvik etmek için dil kullanımı teşvik edilmelidir. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin eşitlikçi ölçme ve değerlendirme hakkındaki düşüncelerini fenomenolojik yöntemle inceleyen bir araştırma (Murillo ve Hidalgo, 2017), öğrencilerin eşitlikçi değerlendirme konusunda iki farklı görüşe sahip olduklarını bulmuştur. Bu görüşlerden ilki, eşitlikçi ölçme ve değerlendirme eşitlik, nesnellik ve şeffaflık gibi eşitlik kavramına bağlayan görüştür. Diğer fikir, değerlendirmeler, çeşitlilik içeren testler veya öğrencilerin farklılıklarını ve çabalarını da dikkate alan nitel değerlendirmelerle ilişkili eşitlikçi / adil değerlendirme yaklaşımıdır.

Lee ve Penfield'e (2010) göre öğrencileri benzer özelliklere göre gruplandırarak yapılan değerlendirmeler daha adildir. Eşitlikçi değerlendirmenin önündeki en büyük engel, kültürel ve dilsel farklılıkların yeterince dikkate alınmaması nedeniyle öğrenciler için yeterli öğrenme fırsatlarının olmamasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki American Association for Higher Education (AAHE) değerlendirme direktörü Suskie'ye (2000) göre (2000), sınıfta değerlendirme yaparken öğretmenlerin adil olması için izlemesi gereken 7 adım vardır. Bu adımları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz;

1. Öğretmenler, öğrencilerden ne beklediklerini açıkça belirtmelidir. Değerlendirme aşamaları öğrencilere detaylı olarak anlatılmalıdır.
2. Öğretim ve değerlendirme açıkça koordine edilmelidir. Öğrencilerin bazı bilgileri önceden öğrendiği varsayılarak değerlendirme yapılmamalıdır.
3. Her öğrenci öğrendiklerini standart bir şekilde göstermez. Tüm öğrenciler için geçerli bir değerlendirme yöntemi olamaz. Öğrenciler öğrenme stillerine göre değerlendirilmelidir. Öğretmenler, öğrencilerine öğrendiklerini göstermek için birçok farklı yol sunmalıdır.
4. Öğrenciler, değerlendirme aşamasında ne yapacaklarını iyi anlamalıdır. Öğretmenler ayrıca öğrencilere bir değerlendirmenin nasıl yapılacağı veya nasıl daha başarılı olabilecekleri konusunda rehberlik etmelidir. Ayrıca önceki kurslardan başarılı değerlendirmeler, cevaplar, ipuçları ve uygulamalar sunulabilir.
5. Öğrencilerin okuldaki güvenlik duygusu performanslarını etkiler, bu nedenle farklı kültürlerle uyumlu ve saygı duyulan bir okul ortamı yaratılarak öğrencilerin yetenekleri ortaya çıkarılmalıdır.
6. Öğrenciler farklı amaçlar için değerlendirilir. Örneğin satranç turnuvası için öğrenci seçerken sıralamaya göre en iyiyi seçmek mantıklı olabilir ya da bir eğitim modülünü tamamlarken bir sonraki modül için gerekli becerileri kazanıp kazanmadıkları değerlendirilmelidir. Eğer öğretim öğrenciyi geliştirmeye yönelik ise öğrencinin gelişimini çıkış noktasına göre görmek gerekir.
7. Öğretmenler de kendi değerlendirmelerini değerlendirmelidir. Bazen ölçme aracı yeterince açık değildir veya iyi öğretilmeyen kavramlar vardır. Öğrenciler ne sorulduğunu anlamayabilir. Öğretmenlerin bir sonraki değerlendirmeyi nasıl daha adil hale getireceklerini düşünmeleri gerekir (Suskie, 2000).

Tierney'e (2016) göre adalet aslında ahlaki bir erdemdir, ancak öğrenme teorisindeki gelişmeler nedeniyle giderek daha kapsayıcı olarak anlaşılan değerlendirme için temel bir kalite göstergesidir. Eşitlik çoğunlukla eğitimde eşitlik şeklinde ifade edilse de, ölçme ve değerlendirme eğitimin bir parçası olduğu unutulmamalıdır. ölçme ve değerlendirme eşitliği sağlamak için üç farklı strateji denenebilir. Bunlar şeffaflık, öğrenilenleri gösterme fırsatı ve bireysel farklılıklara duyarlılıktır.

Tierney'e (2016) göre, öğrenciler arasındaki farklılıkları dikkate alan çeşitlendirilmiş yöntemler kullanılarak yapılan değerlendirmeler, öğrencilere öğrendiklerini göstermeleri için daha fazla fırsat verir ve bu nedenle adildir. Standart testler, özellikle sıra tabanlı değerlendirmeler söz konusu olduğunda, bazı öğrenciler için faydalı olabilir ve diğerleri için dezavantajlı olabilir. Barrance (2019) benzer bir açıklama yaptı. Barrance'a (2019) göre geleneksel anlayıştaki standart testlerin aksine çeşitlendirilmiş testler ile adil bir ölçme ve değerlendirme mümkündür. Ancak, derecelendirmeler koordine edilmelidir. Bu sayede öğrencinin öğrenme sürecinde başlayan fırsat eşitliğini değerlendirme aşamasında da devam ettirmesi amaçlanmaktadır.

Montenegro, Natasha ve Jankowski (2020) eşitlikçi ölçme ve değerlendirme temelli farklı boyutlara odaklanan ölçme ve değerlendirme anlayışlarına odaklanan çalışmalarında çeşitli eşitlikçi değerlendirmeler tanımlamışlardır. Bunun örnekleri kültürel açıdan duyarlı değerlendirme, sosyal açıdan adil değerlendirme ve eleştirel değerlendirmedir. Kültüre duyarlı değerlendirme, öğrencileri geldikleri kültürleri destekleyerek değerlendirmeye dahil etmeyi ifade eder, sosyal olarak adil değerlendirme, öğrencinin öğrenmesine yardımcı olan tarafsız değerlendirmeleri ifade eder ve eleştirel değerlendirme, iki okullu bir değerlendirme yaklaşımının birbirine bağlanmasını ifade eder. Yazarlar, eşitlikçi ölçme ve değerlendirme öncesi bazı sorunlardan da bahsetmiştir.

Bunlardan biri, siyah öğrencilerin lehinde çalışan bir ölçme ve değerlendirme beyazlar tarafından ayrımcı olarak görülmesi ve öğrencilerin ölçme ve değerlendirme süreçlerine ne ölçüde katılması gerektiğinin iyi bilinmemesidir.

1.3. İlgili çalışmalar

Bireysel eğitim farklılıkları hem öğretme anlayışını hem de değerlendirme anlayışını etkiler. Bu durum, özellikle sınıftaki tüm öğrencilerin aynı / aynı olmadığı fikrinin savunulmasıyla eşitlikçi bir ölçme ve değerlendirme yaklaşımı olarak ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır. Bu nedenle araştırmacılar, bireysel farklılıklara duyarlı, daha adil ölçme ve değerlendirme anlayış ve uygulamalarının hayata geçirilmesi için çalışmalara başlamışlardır. Bu bölümde adil ölçme ve değerlendirme konusunda öğretmenler/kursiyerler tarafından yapılmış ulusal ve uluslararası çalışmalar özetlenmeye çalışılmıştır. Ancak ülkede yapılan araştırma sayısının çok az olduğunu belirtmek gerekir.

Lee, Luykx, Buxton ve Shaver (2007) 43 öğretmenle yaptıkları iki yıllık çalışmada öğretmenlerin fen kavramlarını farklı bireysel özelliklere sahip öğrencilere aktarmadaki başarılarını incelemiş ve dilsel ve kültürel farklılıklar gibi bireysel öğrenci farklılıklarını dikkate almıştır. Araştırmanın sonuçları, bireysel farklılıkların farkında olan ve bu farklılıkların öğrenme ve öğrenmede etkili olduğuna inanan öğretmenlerin derslerini hem sınıfta hem de ölçme ve değerlendirme sürecinde dilsel ve kültürel farklılıkları dikkate alarak işlediklerini göstermiştir. Ancak 31 katılımcının çoğunluğunun bireysel farklılıkların öğrenmeyi etkileyeceğine inanmadıkları ve bunu görmezden geldikleri ve bu nedenle ne öğretim sürecinde ne de değerlendirme sürecinde bu farklılıklara göre değişiklik yapmak için çaba göstermedikleri tespit edilmiştir.

Siegel (2007), sınıfta farklı seviyelerde farklı kültür ve dillerden öğrenciler olabileceği için öğretmenlerin bu beş ilkeyi benimsemelerini ve uygulamalarını tavsiye etmiştir. Bu ilkelerin başarısı daha sonraki yıllarda aynı 5 temel ilkeyi kullanan başka çalışmalarla da kanıtlanmıştır (Siegel, Wissehr ve Halverson, 2008; Siegel ve diğerleri, 2014). Lyon (2013a), ABD'deki 11 fen bilgisi öğretmeni adayının nitel ve nicel veriler toplayarak adil bir ölçme ve değerlendirme aracı tasarlama ve uygulama becerilerini incelemiştir. Bu araştırma sonucunda katılımcılar, farklı düzeylerde eşitlikçi bir ölçme ve değerlendirme geliştirme ve uygulama becerisi göstermişlerdir. Katılımcıların becerileri, adalet ve erişim açısından analiz edildi. Hakkaniyet analizinde, öğretmen yetiştiren öğrencilerin bir kısmı, ölçme ve değerlendirme sürecini etkileyebilecek dil, kültür, sosyo-ekonomik durum ve cinsiyet gibi sosyo-kültürel faktörleri göz ardı etmekte; Bazı öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme sürecinde adaleti sağlamak için bu faktörlerin çoğunu dikkate alarak ölçme ve değerlendirme sürecinde bireysel farklılıklara odaklandıkları ve zengin ölçme ve değerlendirme formatlarını yaşam olayları etrafında oluşturdukları tespit edilmiştir. Erişim odaklı analizlere bakıldığında, ölçme ve değerlendirme araçlarının bilimsel kavramlar hakkında tartışmaları, açıklamaları ve yazmayı farklı şekillerde teşvik ettiği, bazı katılımcıların bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak tüm öğrencilerin fen kavramlarına erişebilmelerini sağladığı ortaya çıktı. Aynı düzeyde çoğunluğun eşit erişim aramadığı belirlendi.

Lyon (2013b) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise 3 Amerikalı fen bilgisi öğretmenin görüş ve uygulamalarındaki gelişmeleri durum çalışması yöntemini kullanarak incelemiştir. Bu çalışmanın sonuçlarından biri, öğretmenlerin dilsel ve kültürel farklılıklar gibi bireysel farklılıkların ölçme ve değerlendirme süreci üzerindeki etkisine ilişkin bilgilerinin geliştiğini göstermiştir. Ancak uygulamalar incelendiğinde öğretmenlerin bir ölçme ve değerlendirme aracının dilini sadeleştirmek ve dil yeterliliğini azaltmakta zorlandıkları, bilimsel kavramlarda dil yeterliliği mi yoksa başarılı mı oldukları konusunda kararsız kaldıkları görülmüştür.

Stoddart, Bravo, Mosqueda ve Solis (2013) programın 85'i deney grubunda, 50'si deney grubunda olmak üzere staj öncesi öğretmenlerle lisans eğitimlerinde hazırladıkları fen kavramları, dil ve okuma becerilerine odaklandığını belirtmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bir üniversitede okuyan ve değerlendirmeyi gerçekleştirmede etkili olup olmadığını inceleyen kontrol grubudur. Deney grubu, anadili sapan öğrencilerin eğitiminde dil kullanımı, işbirlikli öğrenme, çeşitli iletişim araçlarının kullanımı ve sınıfa günlük yaşam nesnelere dahil edilmesi üzerine dersler aldı. Kontrol grubuna ise belirtilen dersler verilmemiştir. Araştırma sonucunda hazırladıkları araştırmaya dayalı programa katılan deney grubu öğretmen adaylarının anadili İngilizce olmayan öğrencilere eğitim verirken daha kapsayıcı ve adil bir öğrenme ve ölçme ve değerlendirme ortamı sağladıkları, bireyi dikkate alarak farklılıkları dikkate aldıkları görülmüştür.

Siegel (2014), 23 fen bilgisi öğretmeni adayı ile yaptığı çalışmada, öğretmen adaylarının eşitlikçi yargı anlayışlarındaki değişimi ve bu anlayışı ders planlarına nasıl yansıttıklarını incelemiştir. Öğretmen yetiştiren öğrencilerin sonuçları dersin başında sadece nesnelliğe odaklanırken, dersin sonunda ölçme ve değerlendirme sürecindeki çarpıklıkların sonuca nasıl etki ettiği, bireysel farklılıkların etkileri, ölçme ve değerlendirme araçları aslında bir öğrenme aracıdır ve ölçme ve değerlendirme sürecinde kişisel avantaj ve değerlendirme de dezavantaja dönüşmüştür. Katılımcıların ders planları incelendiğinde ise adil ölçme ve değerlendirme gelişmeleri uygulamaya geçiremedikleri görülmüştür. Sonuç olarak Siegel (2014), öğretmenlerin adil bir ölçme ve değerlendirme hakkında olumlu görüş ve kanaate sahip olmasının yeterli olmadığını, ancak bunların uygulamaya geçirilmesi için gerekli araçların ve rehberlik hizmetlerinin sağlanmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Murillo ve Hidalgo (2020), 15'i sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerden, 15'i sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bölgelerden gelen 30 farklı okuldan 30 öğretmen ile adil ölçme ve değerlendirme algısı üzerine fenomenolojik bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada öğretmenlerin eşitlikçi ölçme ve değerlendirme hakkında iki temel görüşe sahip oldukları tespit edilmiştir. Birincisi, ölçme ve değerlendirme adalet için en önemli koşul, testlerin şeffaf ve tarafsız olmasıdır. ölçme ve değerlendirme ise öğrenci odaklı olmalı ve öğrencinin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre tasarlanmalıdır.

Wall (2017) çalışmasında öğretmen adaylarının farklı kültürel ve dilsel özellikler gibi bireysel farklılıkları olan öğrenciler hakkındaki düşüncelerini incelemiş ve farklı özellik ve kapsamdaki öğrencilerden oluşan bir sınıfta öğretmen yetiştiren öğrencilerin öğretmenlik öncesi ve sonrası düşüncelerini nitel olarak incelemiştir. 23 öğretmen adayı ve 41 öğrencinin yer aldığı araştırmanın sonuçları bunu göstermiştir; Aday öğretmenler, öğrenciler arasındaki kültürel ve dilsel farklılıkların açıklanan kavramları öğrenmede ve öğrenilenleri göstermede büyük bir sorun olduğuna inanmaktadır. Ancak, başvurduktan sonra düşündüğünüz şey, bireysel farklılıkların beklenenden daha az etkisi olduğu, farklı öğrencilerin olduğu sınıflarda derslerin ve değerlendirmenin çok dikkatli planlanması gerektiği ve öğrencileri sınıfa dahil etme ve bir şeyler yaratma sorumluluğunu üstlenmeniz gerektiğidir.

Lyon (2017), 15 fen bilgisi öğretmeninden 85 farklı dersi takip etmiş ve daha önce geliştirdiği bir dereceli puanlama anahtarı kullanarak öğretmenlerin derslerde eşitlikçi ölçme ve değerlendirme uygulamalarını ne ölçüde uyguladıklarını incelemiştir. Sonuçlar, çalışılan derslerin %61'inde öğretmenlerin adil ölçme ve değerlendirme sağlamak için hiçbir çaba göstermediğini, öğretimi ve ölçme ve değerlendirme geleneksel bir şekilde kullandıklarını göstermiştir. Derslerin %36'sının dili sadeleştirme ve öğrencilerin ölçme ve değerlendirme sürecine katılarak okuma ve tartışmalarına olanak sağlama gibi basit stratejiler kullanarak adil ölçme ve değerlendirme uygulamaları sağlamayı amaçladığı görülmüştür. %3 gibi çok düşük bir oranda, ölçme ve değerlendirme süreci, öğrencilerin okuma ve yazma biçimindeki dil becerilerini, başarı koşullarını ve bireysel öğretmen geribildirimini dahil ederek adaleti sağlamaya çalışmıştır.

Rasooli, DeLuca, Rasegh ve Fathi (2019), İran'daki 502 üniversite öğrencisinden adil veya adil olmayan anılarını yazmalarını ve kritik olay tekniğini kullanarak analiz etmelerini istemiştir. Öğrencilerin yazdıkları olayların üçte ikisinin ölçme ve değerlendirme konusunda olduğu tespit edilmiştir. Yazarlar adaleti üç temel kategoriye ayırmışlardır: dağıtım adaleti, prosedür adaleti ve etkileşimli adalet. Öğretmenin öğrencilere sunduğu not, fırsat, öğretmenle iletişim gibi faktörler dağıtım adaleti, öğretmenin öğrencilerle ilişkilerinde tarafsızlık, şeffaflık ve tutarlılık gibi davranış etiği süreçte adalet olarak görüldü, ve öğretmenin yetkinliği, saygılı davranış ve özen, ilişkilerde adil olarak görülmüştür. Yazarlara göre dağıtıcı adalet, eşitlik ve hakkaniyet ekseninde ortaya çıkmaktadır. Yazarlar eşitlik kavramını her öğrenci için aynı olacak şekilde ve eşitlik kavramını sadece sonucu değil öğrencinin çabasını değerlendirmek için kullanmışlardır. Aynı çalışmada adil bir öğretmen ve adil bir ölçme ve değerlendirme ile öğrencilerin kendilerini mutlu ve güvende hissettikleri bildirilmiştir.

Yang (2019), literatür taraması ile gerçekleştirdiği çalışmasında adil bir ölçme ve değerlendirme yapabilmek için ölçme aracından çok sonuçların yorumlanmasına odaklandığını belirtmiştir. Eşitlikçi ölçme ve değerlendirmenin diğer öğrenciler tarafından da ayrımcılık olarak görülebileceğini ve tamamen adil bir ölçme ve değerlendirmenin mümkün olmadığını, ancak adil bir ölçme ve değerlendirmeye yaklaşılabileceğini vurguladı. Öte yandan ülkemizde öğretmenlerin eşitlikçi değerlendirme ile ilgili görüş, düşünce ve uygulamalarına yönelik çok az çalışma yapılmıştır.

Bu çalışmalardan birinde İzci (2018), ülkemizde bir pedagoji fakültesinde öğrenim gören 156 fen bilgisi öğretmen adayının sadece ölçme ve değerlendirme hakkındaki düşüncelerini ve ölçme ve değerlendirme garantisi sürecinde adaleti sağlamak için uygulamak istedikleri stratejileri incelemiştir. Anket ve yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla toplanan verilerin sonuçları, katılımcıların hemen hemen tamamının ölçme ve değerlendirmede adaleti tarafsızlık odağına göre tanımladığını ve bireysel farklılıkları dikkate alarak eşit erişim ve katılım konusunu fazla dikkate almadığını göstermiştir. Dil ve öğrenme stilineki farklılıklar katılımcılar tarafından en çok ölçme ve değerlendirme sürecinde adaleti sağlamak için dikkate alınması gereken bireysel farklılıklar olarak belirtilmiştir. Bu farklılıklar göz önüne alındığında, katılımcılar, ölçme ve değerlendirme sürecinde adaleti sağlamak için; Farklı ölçme ve değerlendirme araçlarını kullanma, dil becerilerini geliştirme, basit bir dil kullanma, ölçme ve değerlendirmeyi öğrencinin ana dilinde, sözlük ve ek süre kullanma, bir grup ve bir arkadaşla ölçme ve değerlendirme kullanma gibi farklı yollar sunmuşlardır. Eşitlikçi ölçme ve değerlendirme için adil bir eğitimin gerekli olduğu da ortadadır. Haksız bir eğitimin değerlendirilmesi de adil olmaz.

İdin ve Aydoğdu (2017) eşitlikçi ölçme ve değerlendirme ile doğrudan ilgilenmemekle birlikte 14 fen bilgisi öğretmenin fen öğretiminde adalet ve eşitlik kavramlarına ilişkin görüşlerini belirlemeye çalıştıkları nitel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin adalet ve eşitlik kavramlarını tam olarak açıklayamadıklarını ve sıklıkla birbirinin yerine kullandığını göstermiştir. Ayrıca öğretmenlerin fen derslerinde öğrencilerin eşit ve adil fırsatlara sahip olmadığına inandıklarını, bunun okul ve öğrenci imkânlarından ve bireysel farklılıklardan kaynaklandığını ifade ettikleri görülmüştür.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma sınıf öğretmenlerinin, eşitlikçi ölçme değerlendirme ile ilgili sahip oldukları alguları ortaya çıkarmak amacıyla nitel araştırma yönteminden görüşme tekniğinde yararlanarak yapılmış bir araştırmadır. Nitel araştırma yöntemi, sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırma ve anlamayı esas alan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 41).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır. Örnek seçimi için en uygun örnek türlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örneği kullanılmıştır. Bu yöntemin amacı, probleme dahil olabilecek kişilerin çeşitliliğini küçük bir örneklem grubuna yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmanın çalışma grubunu 10 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların demografik dağılımları

Kod	Cinsiyet	Kıdem
Ö1	Kadın	16-20 yıl
Ö2	Kadın	1-5 yıl
Ö3	Kadın	16-20 yıl
Ö4	Erkek	21 yıl ve üzeri
Ö5	Erkek	6-10 yıl
Ö6	Kadın	11-15 yıl
Ö7	Kadın	21 yıl ve üzeri
Ö8	Erkek	6-10 yıl
Ö9	Kadın	11-15 yıl
Ö10	Kadın	16-20 yıl

Araştırmaya 10 öğretmen katılmıştır. Katılımcılara verilen yarı yapılandırılmış görüşme ölçeğinden elde edilen verilere göre cinsiyet dağılımları incelendiğinde, 3 erkek, 7 kadın olarak görülmüştür. Katılımcıların kıdem durumları ele alındığında; 1 öğretmen 1-5 yıl, 2 öğretmen 6-10 yıl, 2 öğretmen 11-15 yıl, 3 öğretmen 16-20 yıl, 2 öğretmen de 21 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir. Katılımcılar değerlendirmeye alınırken her katılımcıya Ö1, Ö2, Ö3... gibi kodlar verilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmanın verileri veri toplama formunun son halinin hazırlanmasından sonra 2021-2022 Eğitim-Öğretim yılının ilk dönemi içerisinde toplanmıştır. Katılımcı öğretmenlere Google form üzerinden link paylaşımı yapılmış, yüz yüze görüşmeyi kabul edenler ile de 15-30 dk süreler dahilinde sosyal mesafe, maske ve hijyen kontrolleri sağlanarak görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmada veriler içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Nitel araştırmada toplanan veriler, tanımlayıcı ve içerik analizi olmak üzere iki şekilde analiz edilir. İçerik analizinde veriler; dört adımda analiz edilir: verileri kodlamak, konuları bulmak, verileri kodlara ve konulara göre düzenlemek ve sonuçları yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 163-175).

3. BULGULAR VE YORUM

Eşitlikçi ölçme değerlendirme kavramı; Öğretmenlere eşitlikçi ölçme değerlendirme kavramı hakkında ön bilgi taraması yapılmış ve genel anlamda eşitlikçi ölçme değerlendirme kavramına dair hazırbulunuşluklarının olduğu görülmüştür. Genel olarak öğretmenlerin kavrama dair görüşleri; dezavantajlı olan öğrenciler, farklı kültür ve dile sahip öğrenciler, bireysel farklılıkları temel alarak yapılan ölçme değerlendirme durumu olduğu görüşü hakim kılınmıştır. Konuyla ilgili bazı öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

Ö1: “Bireyin ölçülebilir özelliklerinin ölçülmesi sorumluluk alanı dışından sorumlu tutulmaması”

Ö3: “Akranlarına göre dezavantaj konumunda bulunan bireylerin seviyelerine uygun bir ölçme uygulamasıdır”.

Ö4: “Öğrencilerdeki dil, kültür, ekonomik vs farklılıkları gözeterek daha kapsayıcı ölçme ve değerlendirme yapmak”

Ö6: “Öğretmenin tarafsız olmasını, tüm öğrencileri kapsayıcı şekilde ölçme değerlendirme yapılmasını ifade etmektedir”

Ö8: “Farklı ana dile sahip öğrencilerin okul başarılarının değerlendirilmesidir”

Ö9: “Eşitlikçi ölçme değerlendirme en başta adaletli, bireysel farklılıkları gözeterek ve her öğrenciyi kendi içinde değerlendirerek yapılması gereken bir değerlendirmedir”

Eşitlikçi ölçme değerlendirmenin uygulanmasındaki güçlükler; Katılımcıların eşitlikçi ölçme değerlendirme yaparken karşılaştıkları güçlükler yönelik görüşleri ele alındığında: özellikle dil sorunu olan öğrencilerle iletişim sıkıntısı, maddi imkansızlıklar ve kaynak teminini sağlanamaması, sınıfların dağılımındaki heterojenlik durumu,

zaman sıkıntısı, öğrencileri arasında denge durumunun sağlanamaması gibi görüşler öne çıkmıştır. Bu durum ile ilgili örnek görüşler aşağıda yer almaktadır:

Ö1: “Yabancı öğrencilerin bazıları Türkçeyi konuşabiliyorken bazıları 0 Türkçeyle okula geliyorlar ve ailenin Türkçeyi öğretme çabası olmuyor bu da öğretmenine fazladan çaba ve zaman harcamayın neden oluyor. Maddi imkansızlıklar ise öğrenci ek kaynak ve materyal almadığı için öğrenmeler soyut kalıyor”

Ö2: “Ölçme değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi, ölçme değerlendirme gruplarının belirlenmesi, zamanın ayarlanması”

Ö3: “Güçlükler sınıfların heterojen yapıda olması. Sınıflardaki yabancı uyrukta olan öğrencilerin dil sorunu olması Bundan dolayı değerlendirmeler sağlıklı olmamaktadır”

Ö4: “Eşitlikçi ölçme imkanı her ortamda her an olmayınca güçlük çıkabilir. standart olmayan ölçme değerlendirme yapılabilir”

Ö6: “Sınıf içinde dezavantaj durumunda olan bu tip öğrenci sayılarının az olması nedeniyle gereken zamanı ayırmak da güçlük yaşanır. Ayrıca onların seviyelerine uygun ölçme aracı geliştirmek için büyük zaman ve emek harcanması gerekir”

Ö7: “Tüm öğrencilere hitap eden ölçme ve değerlendirme aracını hazırlamak hem zaman hem maliyet açısından zahmetli olabilir”

Ö8: “1- Öğrencinin kullandığı ana dili öğretmenin bilmemesi 2- Aile ile iletişim kurulamaması 3-Eğitim- öğretimde aileden destek alınamaması 4-Öğretmenin mevcut müfredatı yetiştirmeye çalışırken diğer öğrencilerin içinde bu tip çocuklara zaman ayırması 5- Bu tip öğrenciler için gerekli dokümanların, öğretmenin kendi çabasıyla bulup kullanması vs”

Ö9: “Öğretmenin, öğrenciler arasında bireysel farklılıklar olmasına rağmen bu farklılıkları göz ardı edip hepsini aynıymış gibi düşünmesi”

Ö10: “Adaleti sağlamak ve aynı zamanda objektif değerlendirme yapabilmek bir arada düşünüldüğünde EÖD'nin uygulanmasının en zor yanıdır. Yani avantajlı ve dezavantajlı grup arasında dengeyi sağlamak güçtür”

Eşitlikçi ölçme değerlendirme uygulanan yöntemler; Öğretmenlerin eşitlikçi ölçme değerlendirme uygulanan yöntemlere dair yaptıkları çalışmalar incelendiğinde; öğrencileri bireysel ele aldıkları, alternatif ölçme araçlarını kullandıkları, öğrencileri motive etmek anlamında kanaat notu kullanılması, yabancı uyruklu öğrenciler için farklı ölçme araçları kullanılması, öğrencilerin Türkçeye yönelik yapabildiği ölçüde değerlendirmeye tutulması, kaynaştırma tarzında hafif zihinsel engelli öğrenciler için öğrenci seviyesine uygun daha basit düzeyde soruların sorulması gibi uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda örnek öğretmen görüşleri aşağıdaki sıralanabilir:

Ö1: “Her bireyi kendi öğrenmesinden sorumlu tutarak ölçme yaparım. Alternatif ölçme araçları kullanmaya özen gösteririm”

Ö3: “Bazen soruları değerlendirme boyutunda bütün öğrencilerin algılayıp yapacağı sorulara bir miktar yüksek puan vermek gibi”

Ö5: “Ne yazık ki sınıfların kalabalık olmasından dolayı fırsat eşitliğini yakalayamıyor öğrencilerimiz. Biz öğretmenlerin bence bu çalışmadan sonra bu çalışma bir farkındalık yaratacaktır”

Ö7: “Yabancı uyruklu öğrencilerime diğer öğrencilerden farklı sınav ve uygulamada bulunurum. Türkçe günlük konuşulan ve onun bildiği kelimeleri içeren bir uygulama hazırlarım. Ayrıca uygulayacağım sınavda soruları basit düzeyde hazırlarım. Uygulama esnasında zamanı çok sınırlamamaya çalışır yeterli zaman verdiğimi belirtirim”

Ö8: “MEB in de yönetmeliklerde belirttiği gibi her öğrenciyi kendi içinde ve kendi bireysel performansında değerlendirmek gerek. Bu yüzden kaynaştırma öğrencilere yaptığım gibi onlara da genel sınavlarda daha basit ve seviyelerine uygun sorular soruyorum. Çünkü diğer öğrencilerden düzey olarak daha düşük becerilere sahipler. Zaman içinde kendi başarılarında ilerlemeyi takip ederek, katlettikleri yolu hesaba katıyorum. Neden başladıkları değil ne kadar ilerlediler buna bakıp ölçme değerlendirme yapıyorum.”

Eşitlikçi ölçme değerlendirme gerekliliği; Katılımcılara eşitlikçi ölçme değerlendirme gerekliliği üzerine yöneltilen soruda öğretmenlerin çoğunluğu gerekli olduğu gerekçeleriyle birlikte görüşlerini bildirmişlerdir. Neden gerekli olduğu konusunda; Seviye gruplarına göre ölçme değerlendirme ihtiyacının olduğu, ana dili Türkçe olmayan çocukların soruları anlamasında sıkıntı olması, dezavantajlı durumunda olan öğrenciler için değerlendirilmesinde ihtiyaç söz konusu olduğundan dolayı bu ölçme değerlendirmenin gerekliliği görüşleri ortaya çıkmıştır. Fakat bu ölçme değerlendirme yapılırken sınırının da öğretmen tarafından iyi belirlenmesi gerektiğine de dikkat çekilmiştir. Bu ölçme değerlendirmenin tek başına yeterli olamayacağı durumlarda etüt, kurs, destek veya takviye eğitimi gibi

çalışmalarla da desteklenmesi gerektiği noktasında öneriler de geliştirilmiştir. Konuyla ilgili örnek görüşmeler aşağıdaki gibidir:

Ö2: “Gereklidir. Seviye gruplarına göre ölçme değerlendirme yapılmalıdır. Örneğin toplamayı bilmeyen öğrenciden çarpma işlemi yapmasını beklemek anlamsızdır”

Ö4: “Evet gereklidir. Ana dili Türkçe olmayan çocukların soruları anlamasında sıkıntı olmaktadır. Sınıfta ölçme yaparken dikkat etmemiz lazım aslında”

Ö7: “İlkokul düzeyinde sınıfta kalma gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle ölçme değerlendirme öğrenci için sadece sembolik bir anlam ifade etmektedir. Sembolik olmaktan öteye gitmeyen bir ölçme değerlendirme söz konusu olunca eşitlikçi ölçme değerlendirme yapılmasını doğru buluyorum. Nasıl ki sınıfta özel eğitime ihtiyacı olan bireylere ayrı bir BEP planı ve ayrı bir sınav yapılıyorsa diğer dezavantaj durumunda olan öğrenciler için de yapılmasını doğru buluyorum”

Ö9: “Bence gereklidir. Her bir öğrenci öğrendiğini gösterecek fırsatlar bulur. Öğretmenin objektif olmasını sağlar”

Ö10: “EÖD gerekli çünkü her çocuğun eğitimde başlangıç noktası aynı değil. Bu çocukların aile yapısından, sosyoekonomik durumuna kadar her şeyi, imkanları farklı. Fakat bu değerlendirme diğer normal nitelendirdiğimiz çocuklar için de bir dezavantaj yaratmamalı. Bunun sınırını iyi belirlemek gerek. Ayrıca ölçme değerlendirme açısından sınıf düzeyinin çok altındaki çocukları kurs gibi okul dışı ek çalışmalara yönlendirme olursa EÖD daha anlamlı olur”

Eşitlikçi ölçme değerlendirmenin avantajları; Öğretmenlere göre eşitlikçi ölçme değerlendirmenin avantajları incelenmiş ve genel olarak; dezavantajlı öğrencilerle diğer öğrencilerle arasındaki farkın daha da azalmasını sağladığı, öğrencinin öğrenme düzeyinin artmasında basitten zor doğru bir yol izlenimi sağladığı, nesnel sonuçların elde edildiği, öğrencide başarı ve özgüven duygusunda artış sağladığı, adalet olgusunun ortaya çıkarıldığı, öğrencinin kendi yetenek ve bilgisinin farkına varmasını sağlaması gibi durumların yaşandığı görüşleri ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili olarak öğretmenlerin görüşleri aşağıda sıralanmıştır:

Ö1: “Dezavantajlı gruplarla bu gruba girmeyen öğrenciler aynı haklara sahip olacakları için farkın kapatılması için çaba sarf edeceklerdir”

Ö2: “Öğrencilerin basitten karmaşığa doğru yol almasını sağlar. Yapabildiklerini gören öğrenci bir sonraki basamak için daha hazır hale gelir ve özgüveni artar”

Ö4: “Öğrencilerin seviyelerine göre değerlendirme yapılmasını sağlayarak daha nesnel bir sonuca ulaşmamızı sağlar”

Ö5: “Bu konumdaki öğrencilerin ölçme ve değerlendirme kaygısı üst düzeyde olmamış olur. Sınıf içinde amacın sadece ölçme sonucu elde edilen puanlar olmadığı öğrenciye hissettirilerek öğrenme odaklı güzel bir sınıf atmosferi oluşturulabilir”

Ö6: “Her bir öğrencinin kendi hızında ilerlemesine olanak sağlar. Öğrenciler başarıma duygusunu tadar. Böylece okulla ilgili olumlu düşünceler geliştirir”

Ö8: “Herkesi kendi yetenek ve bilgi düzeyine göre değerlendirmek adaletli bir değerlendirme olduğu için vicdanları rahat ettirir. ÖD de ulaşılabilir hedefler koymayı sağlar. Dezavantajlı çocukların topluma entegresini kolaylaştırır. Toplumda birlik ve beraberliği pekiştirir. Toplumsal barışa katkı sağlar”

Eşitlikçi ölçme değerlendirmeye yönelik öneri veya alternatifler; Bu maddede mevcutta yapılan çalışmalar haricinde öğretmenlerden eşitlikçi ölçme değerlendirmeye yönelik öneri veya alternatifler geliştirmeleri istenilmiştir. Öğretmenler konu çerçevesinde; değerlendirmenin kurumlar tarafından yapılmasının doğru olabileceği, nüfusu kalabalık yerlerde yabancı uyruklu öğrenciler için açılan destek sınıflarının iyileştirilmesi ve sayılarının artırılması, öğrencilerin hazırbulunuşluk durumuna göre göç eden, göçmen, mülteci öğrencilerin eğitimleri le ilgili Türkçeyi geliştirmeleri için gerekli çalışmaların yetkililer tarafından yapılması, öğretmenlerin bu ölçme değerlendirme yöntemine yönelik olarak bilgilendirilmeleri ve eğitime tabi tutulmaları, her öğrenciyi kendi ilgi, yetenek ve başarı düzeyinde değerlendirmek gerçekten adalet ve eşitlik açısından uygun ortamların sağlanması gerektiği, konu hakkında başarılı olan ülkelerden uygulamaların örnek alınması gerektiği görüşleri ön plana çıkmıştır. Bu anlamda öğretmen görüşleri aşağıda verilmiştir:

Ö1: “Bu değerlendirmeleri bağımsız ölçme değerlendirme kurumları yapsa daha objektif ve uygulanabilir olur”

Ö2: “Büyük şehirlerde veya göçmenlerin fazla olduğu yerlerde onlar için özel hazırlanan sınıfların sayısı artırılmalı. Onlara yapılan sınavların merkezi sistem üzerinden yapılması.”

Büyükliklerin belirlenen uzaklıkların aynı olması değerlendirmeyi tarafsız kılar. Bu nedenle kullanılması gerekmektedir”

Ö4: “Yabancı uyruklu öğrencilerin normal sınıflara kaydı yapılmadan önce Türkçeyi öğrenme düzeyi ölçülmeli. Milli Eğitim Bakanlığı Türk dilini konuşamayan öğrencilere ilkökul seviyesi öncesinde dili öğrenmesi amacıyla eğitim vermeli. Bu yıl 1.sınıf okutuyorum aradan 2 ay geçtiği halde Suriye uyruklu bir öğrencim halen bana öğretmenim yerine abi diye hitap ediyor. Bildiği Türkçe kelime sayısı çok az. Bu tarz öğrenciler bakanlığın planlı çalışması sonucu hazırbulunmuşluk düzeyleri olursa hem öğretmen hem öğrenci açısından daha verimli bir eğitim ortamı gerçekleşeceğini belirtmek isterim”

Ö6: “Eşitlikçi ölçme ve değerlendirme yapabilmek için öğretmenler yönlendirilmeli ve öğretmenlere fikir ve imkanlar sunulmalı”

Ö7: “Dil sorunu yaşayan çocukların yaşlarına uygun sınıflara yerleştirilmeleri yerine önce uyum süreçlerinin tamamlanması gerektiğini düşünüyorum Anasınıfı gibi .Dil sorunu tamamen çözüldükten sonra 1. Sınıfa başlamalılar Kavramları yeterince kavramayan çocukların okuma yazma öğrenmesi sonucunda okuduğunu anlamayan çocuklara rastlıyoruz”

Ö8: “Eşitlikçi Ölçme ve Değerlendirme her öğrenciyi kendi ilgi, yetenek ve başarı düzeyinde değerlendirmek gerçekten adalet ve eşitlik açısından vicdanları rahatlatıyor. Fakat dezavantajlı çocukları daha başarılı diğer normal düzeyde diye tabir ettiğimiz çocuklara da zarar vermemeli. Örneğin ülkemizde Suriyeli Iraklı ve Afganlı gençlerin üniversite sınavında daha düşük puanlarla istedikleri bölüme yerleştirilmeleri toplumun adalet duygusunu zedeliyor ve iki milleti karşı karşıya getirerek toplumsal barışa zarar veriyor. Bu uygulama doğru değil. Bunun yerine mülteci çocukların ülkeye geldiği anda sosyal devletin gereği olarak çeşitli dil, sosyal beceriler, geldiği ülkenin kültür yapısına uyum çalışmaları, akademik kurslara yönlendirip daha sonra devlet okullarına alınması doğru olacaktır. Yoksa şu andaki gibi hiçbir altyapı hazırlanmadan direk okula gitmeleri kendileri ve toplum açısından doğru değildir. Bu kurslardan sonra okula gelen çocuğun eksikleri EÖD ile daha adaletli ve anlamlı aynı zamanda verimli olacaktır. Bu zaten Avrupa ülkelerinde uygulanan bir sistemdir. Bizim ülkemize de biran önce getirilmeli, bu konuda alan uzmanları araştırmalarla en güzel sistemi oluşturabilmelidir. Üniversite sınavlarında yapılan dezavantajlı çocuklara fazladan puan getirecek eşitlikçi uygulamalardan vazgeçilmeli, çocukların küçük yaşta eksikleri en aza indirip, böyle büyük sınavlarda çok daha hafif avantajların üzerine çıkılmamalıdır”

4. SONUÇ

Araştırmanın amacı sınıf öğretmenlerinin eşitlikçi ölçme değerlendirme ile ilgili görüşlerinin incelenmesi olup amaç çerçevesinde yarı yapılandırılmış görüşme ölçeği ile Ankara ili Keçiören ilçesinde görev yapmakta olan 10 öğretmen ile görüşme yapılmıştır. Araştırmanın uygulama basamağından elde edilen bulgulara göre;

- ✓ Öğretmenlerin, eşitlikçi ölçme değerlendirme kavramı hakkında gerekli bilgiye sahip oldukları,
- ✓ Öğretmenlerin, özellikle dil sorunu olan öğrencilerle iletişim sıkıntısı, maddi imkansızlıklar ve kaynak teminini sağlanamaması, sınıfların dağılımındaki heterojenlik durumu, zaman sıkıntısı, öğrencileri arasında denge durumunun sağlanamaması gibi sorunlarla karşılaştıkları,
- ✓ Öğretmenlerin, öğrencileri bireysel ele aldıkları, alternatif ölçme araçlarını kullandıkları, öğrencileri motive etmek anlamında kanaat notu kullanılması, yabancı uyruklu öğrenciler için farklı ölçme araçları kullanılması, öğrencilerin Türkçeye yönelik yapabildiği ölçüde değerlendirmeye tutulması, kaynaştırma tarzında hafif zihinsel engelli öğrenciler için öğrenci seviyesine uygun daha basit düzeyde soruların sorulması gibi eşitlikçi ölçme değerlendirme yöntemleri gerçekleştirdikleri,
- ✓ Öğretmenleri, öğrencilerin seviye gruplarına göre ölçme değerlendirme ihtiyacının olduğu, ana dili Türkçe olmayan çocukların soruları anlamasında sıkıntı olması, dezavantajlı durumunda olan öğrenciler için değerlendirilmesinde ihtiyaç söz konusu olduğundan dolayı eşitlikçi ölçme değerlendirmenin gerekliliğini düşündükleri,
- ✓ Öğretmenlere göre eşitlikçi ölçme değerlendirmenin, dezavantajlı öğrencilerle diğer öğrencilerle arasındaki farkın daha da azalmasını sağladığı, öğrencinin öğrenme düzeyinin artmasında basitten zor doğru bir yol izlenimi sağladığı, nesnel sonuçların elde edildiği, öğrencide başarı ve özgüven duygusunda artış sağladığı, adalet olgusunun ortaya çıkarıldığı, öğrencinin kendi yetenek ve bilgisinin farkına varmasını sağlaması gibi avantajları sağladığı,
- ✓ Öğretmenlere göre, nüfusu kalabalık yerlerde yabancı uyruklu öğrenciler için açılan destek sınıflarının iyileştirilmesi ve sayılarının artırılması, öğrencilerin hazırbulunmuşluk durumuna göre göç eden, göçmen, mülteci öğrencilerin eğitimleri ile ilgili Türkçeyi geliştirmeleri için gerekli çalışmaların yetkililer tarafından yapılması, öğretmenlerin bu ölçme değerlendirme yöntemine yönelik olarak bilgilendirilmeleri ve eğitime tabi tutulmaları, her öğrenciyi kendi ilgi, yetenek ve başarı düzeyinde değerlendirmek gerçekten adalet ve eşitlik açısından uygun ortamların sağlanması gerektiği, konu hakkında başarılı olan ülkelerden uygulamaların örnek alınması gerektiği gibi çalışmaların yapılması gerektiği sonuçları elde edilmiştir.

Çalışma ile ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında; Siegel (2014), ABD'de öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada, bu yönde eğitim almadan önce ve ders sonunda öğretmen adaylarının eşitlikçi bir değerlendirmeyi nesnellik olarak algıladıklarını, bu algının daha da geliştiğini belirterek araştırmamızı desteklemektedir. Bireysel farklılıkları içeren bir ölçme ve değerlendirme algısına benzer şekilde Murillo ve Hidalgo (2020), İspanya'daki öğretmenler tarafından eşitlikçi değerlendirme ve değerlendirme algısına ilişkin fenomenografik çalışmalarında, katılımcıların eşitlik ve bireysel farklılıklara duyarlılık olarak iki farklı görüş bağlamında eşitlikçi değerlendirmeyi algıladıklarını bulmuşlardır. Lyon (2017), adil ölçme ve değerlendirme konusunda özel bir eğitim almayan öğretmenlerin eşitlikçi ölçme ve değerlendirmeyi tarafsız olarak algıladıklarını ve eşitlikçi ölçme ve değerlendirme yapmak için fazla çaba harcamadıklarını ve geleneksel yöntemleri tercih ettiklerini belirtmektedir.

Eşitlikçi ölçme ve değerlendirmenin bir güven unsuru olduğu Rasooli ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada da gösterilmiştir. Öğretmenlerin, bireysel farklılıklardan ziyade nesnellik ve eşitlik bağlamında eşitlikçi değerlendirmeleri algılama olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç uluslararası (Lyon, 2013a, b; Murillo & Hidalgo, 2020; Siegel, 2014) ve de ulusal (İzci, 2018) araştırma sonuçları ile uyumludur. Lyon (2013b), vaka çalışması yöntemini kullanan öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmada, öğretmenlerin eşitlik ölçme ve değerlendirmeye ilişkin görüş ve becerilerinin, bireysel farklılıkları daha fazla dikkate alan bir şekilde geliştiğini göstermiştir.

Rasooli ve diğerleri (2018) tarafından belirtilen adil ölçme ve değerlendirme konuları ile kısmen örtüşse de ciddi farklılıklar da içermektedir. Rasooli ve diğerleri (2018), adil değerlendirme ve değerlendirme için 6 farklı konu bulmuş ve bunlar; a) Herkesin öğrenmesini ve öğrendiklerini sergilemesini sağlamak b) Ölçme ve değerlendirmede şeffaflık, tutarlılık ve hesap verebilirlik c) Eğitim faaliyetlerinde veya ölçme-değerlendirme faaliyetlerinde hedeflenen kazanımlardan sapmayan düzenlemeler yapmak d) Öğrencileri etkilemeyen Sınıfta yapıcı davranışları ölçme ve değerlendirmede ve onların aileleri e) dış değerlendirmelerden kaçınma ve sınıfta onları puanlama ve f) grup çalışmaları ve akran değerlendirmeleridir..

Çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

- ✓ Öğretmenlere öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate almalı ve sınıf yönetimlerini, sınıf yönetimi, zaman yönetimi çalışmalarını ona göre düzenleyebilmelidir.
- ✓ Yabancı uyruklu göç eden, göçmen, mülteci öğrencilerin eğitimleri ile ilgili Türkçeyi geliştirmeleri için gerekli çalışmaların yetkililer tarafından yapılması gerekmektedir.
- ✓ Öğretmenlere eşitlikçi ölçme değerlendirme yöntemine yönelik olarak hizmetiçi eğitim faaliyetlerinin planlanması gerekmektedir.
- ✓ Öğretmenler arasında ve zümreler arasında dezavantajlı öğrencilere yönelik işbirliği yapılması gerekmektedir.
- ✓ Ölçme değerlendirme konusunda başarılı olan ülkelerden uygulamaların örnek alınması ve planlamaların yapılması gerekmektedir.

✓ KAYNAKÇA

1. Abedi, J., Hofstetter, C. H., & Lord, C. (2004). Assessment accommodations for English language learners: Implications for policy-based empirical research. *Review of Educational Research*, 74, 1–28
2. Akarsu, B.(2018). Ölçme ve Değerlendirme. İstanbul: Cinius Yayınları.
3. Atılğan, H. (Ed.). (2016). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Ankara: Anı Yayıncılık
4. Barrance, R. (2019) The fairness of internal assessment in the GCSE: the value of students' accounts, *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 26:5, 563-583
5. Başol, G. (2015). Eğitimde ölçme ve değerlendirme(1. Baskı, 2012). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
6. Binbaşıoğlu, C. (1983). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
7. Eripek, S. (2005). Özel Eğitim. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
8. Göçer, A. (2014). Süreç ve Sonuç Değerlendirme Yöntem ve Araçlarıyla Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme. Ankara: Pegem Akademi
9. Hockings, Bhatti, P., Bibi, S., Murphy, S., Sandhu, L., Sahota, S.,& Thomas, E. (2008). Equitable Assessment for a Diverse Student Population Pilot Study Report.
10. İdin, Ş. & Aydoğdu, C. (2017). Fen bilimleri öğretmenlerinin sosyal adalet ve eşitlik perspektifinde fen bilimleri eğitimi ile ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 1328-1349
11. İzci, K. (2016). Internal and external factors affecting teachers adoption of formative assessment to support learning. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 10(8), 2541-2548

12. İzci, K. (2018). Turkish science teacher candidates understandings of equitable assessment and their plans about it. *Journal of Education in Science, Environment and Health*, 4(2), 193- 205.
13. Karaca, E. (2016)(4. BASKI). Ölçme ve Değerlendirmede Temel Kavramlar, içinde, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme(Gömleksiz, M. & Erkan, S. ED.). Ankara: Nobel
14. Karahan, Ş. (2008). Özel Eğitim Okullarında Çalışan Eğitimcilerin Özyeterlik Algılarının ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
15. Kutlu, Ö., Doğan, C. D. ve Karakaya, İ. (2017).(5. Baskı) Ölçme Ve Değerlendirme: Performansa ve Portfolyoya Dayalı Durum Belirleme. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
16. Lee, O., Luykx, A., Buxton, C., & Shaver, A. (2007). The challenge of altering elementary school teachers' beliefs and practices regarding linguistic and cultural diversity in science instruction. *Journal of Research in Science Teaching*, 44(9), 1269–1291
17. Lyon, E. G. (2017). Exploring secondary science teachers' enactment of assessment practices to reflect responsive science teaching for English learners. *Journal of Science Teacher Education*, 28(8), 674-698
18. Lyon, E. G. (2013a). Learning to assess science in linguistically diverse classrooms: Tracking growth in secondary science preservice teachers' assessment expertise. *Science Education*, 97, 442–467
19. Lyon, E. G. (2013b). What about language while equitably assessing science? Case studies of preservice teachers' evolving expertise. *Teaching and Teacher Education*, 32, 1–11.
20. MEB, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2018) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği T. C. Resmi Gazete, 30471
21. Montenegro E. & Natasha A. Jankowski (2020), A New Decade for Assessment: Embedding Equity into Assessment Praxis. National Institute for Learning Outcomes Assessment 2020 January)
22. Murillo, F. J., & Hidalgo, N. (2017). Students' conceptions about a fair assessment of their learning. *Studies in Educational Evaluation*, 53,10–16
23. Murillo, F. J., & Hidalgo, N. (2020). Fair student assessment: A phenomenographic study on teachers' conceptions. *Studies in Educational Evaluation*, 65
24. Özen, Y. (2014). Eğitimde alternatif ölçme ve değerlendirme. Türkiye: Gece kitaplığı yayınları
25. Özçelik, D. A. (2011). Ölçme ve Değerlendirme. 4. Baskı. Ankara: Pegem Akademi
26. Rasooli A. Zandi H. ve DeLuca C. (2018) Re-conceptualizing classroom assessment fairness: A systematic metaethnography of assessment literature and beyond. *Studies in Educational Evaluation* 56 (2018) 164–181
27. Rasooli, A., DeLuca, C., Rasegh, A., & Fathi, S. (2019). Students' critical incidents of fairness in classroom assessment: an empirical study. *Social Psychology of Education*, 22(3), 701- 722
28. Siegel, M. A., Wissehr, C., & Halverson, K. (2008). Sounds like success: A framework for equitable assessment – how to revise written assessments for English language learners. *The Science Teacher*, 75(3), 43-46.
29. Skrla, L. , Scheurich, J. J. , Garcia, J. , Nolly, G. (2004) . Equity Audits: A Practical Leadership Tool for Developing Equitable and Excellent Schools , Educational Administration Quarterly Vol. 40, No. 1 (February 2004) 133-161
30. Stoddart, T., Bravo, M., Mosqueda, E., & Solis, J. (2013). Restructuring pre-service teacher education to respond to increasing student diversity. *Research in Higher Education Journal*, 19, 1-19.
31. Suskie, L. (2000) Fair Assessment Practices: Giving Studies Equitable Opportunities to Demonstrate Learning. AAHE Bulletin May
32. TDK. (2018). Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük
33. Tekin, H. (2000). Eğitimde ölçme ve değerlendirme. Ankara: Yargı Yayınları.
34. Tierney, R. (2016). Fairness in educational assessment. In M. A. Peters (Ed.). *Encyclopedia of educational philosophy and theory* (pp. 1–6). Singapore: Springer Singapore.
35. Turgut, M. F. (2012). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları. Ankara: Saydam Matbaacılık.
36. Wall, C. R. G. (2017). Bridging understanding between preservice teachers and diverse students through service-learning. *Teaching Education*, 28(2), 178–193
37. Yang X. (2019): Assessment accommodations for emergent bilinguals in mainstream classroom assessments: a targeted literature review, *International Multilingual Research Journal*
38. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aydınlanma Düşüncesine Yönelik Eleştiriler

Critics of Enlightenment Thought

Sami Zariç

Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Mersin, Türkiye

ÖZET

Tanrısal haklar ve Tanrısal hukukun yerine akıl, bilgi ve bireyi önceleyen doğal haklar ve doğal hukuku rehber edinen Aydınlanma Felsefesi küresel çapta büyük ve önemli değişimlere yol açmıştır. Bu anlamda aydınlanma felsefesi, modern hayatın kuruluşunda üstlendiği fonksiyon açısından, oldukça öneme sahiptir. Öyle ki Ortaçağ'ın sona ermesi ve Rönesans ile beraber ciddi ivmeye kavuşan Avrupa modernleşmesinin önemli dönemeçlerinden birisi konumundaki Aydınlanma, desteklediği söylem, fikir ve tasarımlardan ilhamla kısa sürede kapsamlı dönüşümün sağlanmasına yol açmıştır. Ancak savaşlar ve eşitsizlikler göz önüne alındığında, 21. yüzyıla gelindiğinde kimse modernite olgusunun başarılı olduğunu, insana özgürlük getirdiğini ve 18. yüzyılda öngörülen Aydınlanmacı hedeflere vardırıdığını iddia edemez. Hakikaten de günümüzde Aydınlanma ve moderniteye yönelik tenkitler, moderniteyi bir değişim projesi şeklinde savunan sosyolojik çalışmalardan sayısal olarak daha çoktur. Modernite ve Aydınlanma tenkidi sadece sosyal bilimlerde değil, edebiyat ve sanat alanlarının büyük kesimlerinde benimsenmiş yaygın bir temayüdüdür. Bu noktada Hegel ve 19. yüzyıl romantik düşünürlerin Aydınlanmaya yönelttikleri en önemli tenkit, insanın ve doğanın tek bir açıdan irdelenmesi ve böylece toplumsal dönüştürme sürecinin de evrenselliğinin iddia edilmesidir. Bu tarz tenkitler günümüz filozoflarından, örneğin Charles Taylor ve Michel Foucault tarafından da yapılmıştır. Bahsi geçen aydınlar Aydınlanmanın tek tip özne, yani birey ve toplum anlayışı önerisinden farklı olarak bireysel ve kültürel farklılıkların önemine dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla bu düşünürlerce evrensel kültür ve insan projesinin oldukça tehlikeli sonuçlarının görülebileceği dile getirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Aydınlanma, eleştiri, filozof, Eleştirel kuram, Frankfurt Okulu

ABSTRACT

The Enlightenment Philosophy, which prioritizes reason, knowledge and the individual instead of divine rights and divine law, and natural law, has led to great and important changes on a global scale. In this sense, the philosophy of enlightenment has a great importance in terms of the function it assumed in the establishment of modern life. So much so that the Enlightenment, which is one of the important turning points of European modernization, which gained serious momentum with the end of the Middle Ages and the Renaissance, led to a comprehensive transformation in a short time, inspired by the discourse, ideas and designs it supported. However, considering the wars and inequalities, in the 21st century, no one can claim that the phenomenon of modernity was successful, brought freedom to people and reached the Enlightenment goals envisaged in the 18th century. Indeed, today, the criticisms against the Enlightenment and modernity are numerically more numerous than the sociological studies that advocate modernity as a project of change. The criticism of modernity and the Enlightenment is a common trend adopted not only in the social sciences, but also in large parts of the literature and arts. At this point, Hegel and the 19th century. The most important criticism of romantic thinkers towards the Enlightenment is that man and nature are examined from a single perspective and thus the universality of the social transformation process is claimed. Such criticisms have also been made by contemporary philosophers, such as Charles Taylor and Michel Foucault. The aforementioned intellectuals drew attention to the importance of individual and cultural differences, unlike the Enlightenment's proposal for a single type of subject, that is, individual and society understanding. Therefore, it is stated by these thinkers that the very dangerous consequences of the universal culture and human project can be seen.

Keywords: Enlightenment, criticism, philosopher, Critical theory, Frankfurt School

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun varoluşundan bugüne değin dünyada, sayısız değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Tanrısal haklar ve Tanrısal hukukun yerine akıl, bilgi ve bireyi önceleyen doğal haklar ve doğal hukuku rehber edinen Aydınlanma Felsefesi küresel çapta büyük ve önemli değişimlere yol açmıştır. Aydınlanma felsefesi, yeni bir anlayış ve yapısal değişikliği öngörmüş, eski sistem ve anlayışların bırakılmasına neden olacak olan, insan odaklı ve insanın mutluluğunu esas alan düşünceden hareketle yola koyulmuştur (Atabay, 2004).

Modern dönem ve ardından geldiği öne sürülen post-modern dönemde, genel olarak 'Aydınlanma'nın savunduğu görüşler, beşeri deneyimin tüm alanları açısından halen geçerliliğini sürdürmektedir. Böylece Aydınlanma, günümüzde hem popüler söylemde hem akademik sahada oldukça atıfta bulunulan, aktüel politik görüşleri ve duruşları belirleyen değer yüklü bir kavram ve önemli bir düşünce geleneğini teşkil etmektedir (Duman, 2006:118).

Bu anlamda aydınlanma felsefesi, modern hayatın kuruluşunda üstlendiği fonksiyon açısından, oldukça öneme sahiptir. Öyle ki Ortaçağ'ın sona ermesi ve Rönesans ile beraber ciddi ivmeye kavuşan Avrupa modernleşmesinin önemli dönemeçlerinden birisi konumundaki Aydınlanma, desteklediği söylem, fikir ve tasarımlardan ilhamla kısa sürede kapsamlı dönüşümün sağlanmasına yol açmıştır. Söz konusu dönüşümün sürati, karakteristiği ve ortaya koyduğu neticeler, günümüz Avrupa'sını biçimlendirmiş ve ardından tüm dünya modernleşme dalgasının etkisi altına sürüklenmiştir (Çelik ve Özgür, 2019:87).

Aydınlanma düşüncesini tarihsel bağlamının dışında kelime anlamıyla irdelenenler onun kaynaklarını bulmak için çok eski devirlere gitmek gereksinimi duyar. Başlangıç anlamında en doğru isim muhtemelen Sokrates isimidir.

Doğrular için canını vermeyi göze almış bu efsane şahsiyet gerçekten bize doğruların dışında bir hayat olmadığını, olmamasının gerekliliğini, olamayacağını öğretti. İnsan aklının bu noktada yüce aydınlığına kavuşmuş olduğu sezilir. Bu noktada tarih fikir kahramanlarıyla doludur, insanlığın aydınlığa varmasında her birinin çok müstesna bir konumu vardır. Böylece “Aydınlanma” sınırları belirsiz bir anlayışın en genel tanımı olabilir (Timuçin, 2008:11).

Aslında 18. yüzyıla mührünü basan tek bir felsefe ve siyaset kuramından bahsedilemez. Ancak bu alanda genel bir eğilimin mevcudiyeti de inkâr edilemez. Bu anlamda peşin kabullere yaslanan geçmişin değerlerine muhalif olan, evrensel akıldan türeyen düşüncenin ürünü durumundaki genel yararı öne çıkarma temayülünden bahsedilebilir (Sarıca, 1996:91). Bu çalışmayla Aydınlanma Düşüncesine yönelik eleştiriler mercek altına alınmaya çalışılmıştır.

2. AYDINLANMA DÜŞÜNÇESİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Modernite Aydınlanma felsefesi ile temellendirilecek olursa Rousseau, Montesquieu, Locke ve Kant gibi Aydınlanma filozoflarınca toplum felsefesine kazandırılan bireyselleşme, insan hakları, kadın hakları, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, laiklik vb. kavramların tamamı modernite projesinin özünü teşkil etmektedir. Savaşlar ve eşitsizlikler göz önüne alındığında, 21. Yy.a gelindiğinde kimse modernite olgusunun başarılı olduğunu, insana özgürlük getirdiğini ve 18. Yy.da öngörülen Aydınlanmacı hedeflere vardığını iddia edemez. Hakikaten de günümüzde Aydınlanma ve moderniteye yönelik tenkitler, moderniteyi bir değişim projesi şeklinde savunan sosyolojik çalışmalardan sayısal olarak daha çoktur. Modernite ve Aydınlanma tenkidi sadece sosyal bilimlerde değil, edebiyat ve sanat alanlarının büyük kesimlerinde benimsenmiş yaygın bir temayüldür (Topses ve Coşkun, 2020: 627).

Bu noktada aydınlanmanın öne çıkardığı felsefi görüşlerin çoğunun köklerini Antik Yunan'a kadar dayandırmak mümkün olsa da, yeni bir insan ve evren tasarımını inşa edecek şekilde ortaya çıkan, tarihsel süreç itibariyle Aydınlanma müstesna bir konuma sahiptir. Bahse konu sebeple muhafazakâr düşünce geleneği içinde görülebilecek her düşünür, Fransız Devriminden önce devrimi beslediklerine inandıkları Aydınlanmayla felsefi bir hesaplaşmaya girişmiştir. Fransız Devrimiyle beraber son iki yüzyıla mührünü basacak olan başka devrimci dönüşümlerin ve bu süreçte çekilen acıların kaynağı şeklinde değerlendirdikleri Aydınlanma değerlerine getirdikleri tenkitler, giderek bir siyaset felsefesi şekline dönüşecek muhafazakâr düşünce geleneğinin esas ilgi noktasını meydana getirmiştir. Muhafazakâr siyaset felsefesinin omurgasını kuran kavram ve ilkeler de bu noktadan hareketle şekillendirilmiştir (Vural, 2002: 127).

Aslında öncelikle Aydınlanma Çağı'nda sağlanmak hedeflenen aklın ve bilimin ışığında mekanik bir insan ve doğa açıklaması ortaya koymaktır. Bu noktada Hegel ve 19. Yy. romantik düşünürlerin Aydınlanmaya yönelttikleri en önemli tenkit, insanın ve doğanın tek bir açıdan irdelenmesi ve böylece toplumsal dönüştürme sürecinin de evrenselliğinin iddia edilmesidir. Bu tarz tenkitler günümüz filozoflarından, örneğin Charles Taylor ve Michel Foucault tarafından da yapılmıştır. Bahsi geçen aydınlar Aydınlanmanın tek tip özne, yani birey ve toplum anlayışı önerisinden farklı olarak bireysel ve kültürel farklılıkların önemine dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla bu düşünürlerce evrensel kültür ve insan projesinin oldukça tehlikeli sonuçlarının görülebileceği dile getirilmektedir (Çüçen, 2005: 19).

Ernst Cassirer, Max Horkheimer ve Theodor Adorno gibi filozoflar da, Aydınlanmanın bilimsel akılcılığının sadece araçsal/yöntemsel şeklinde anlaşılmasının 2. Dünya Harbi'nde görülen bir soykırıma yol açtığını iddia ederler. Zira bu düşünürler, Aydınlanma'nın özünü teşkil eden akıl ve bilim, dolayısıyla rasyonalite tüm mitleri, batıl inançları ve dini inançları tahrip etmekle kalmamış; bizzat kendisi adeta bir otorite haline gelmiş ve kendisinden başka hiçbir şeyin gelişimine müsaade etmemiştir. Bu şekilde bir siyasi terör ortamı oluşturulmuştur. Bu noktada Hans-George Gadamer gibi yorumcu düşünürler, Kant'taki soyut ve biçimsel özne anlayışının insanı gerçek hayattan kopardığını ifade etmiştir. Maddi ve akılcı hayatı ön plana alan Aydınlanma, bireyi tinsel ve toplumsal hayattan ayırmaktadır. Böylece tarihsellik yönü ihmale uğrayan insan, kendi varlığından/varoluşundan giderek uzaklaşmaktadır. Aslında insanın kendi varlığını aydınlatma için anlama ve yorum bilgisine ihtiyacı söz konusudur. Ancak bu aydınlatma, Aydınlanma çağının ön plana aldığı ilkelerle mümkün değildir (Çüçen, 2005: 10).

19. yy. boyunca, Aydınlanma'dan ilham alarak, bilimsel yöntemin erdemleri ve sınırlamaları konusunda çeşitli felsefi doktrinler, bilim ve genel olarak toplum için çıkarımlarla ortaya çıkmıştır. İlkinin bir örneği, Auguste Comte'un(1798-1857) çalışmalarında ispatladığı gibi pozitivizmdir. İkincisinin bir örneği, Aydınlanma'nın bilimsel ilkelerini (rasyonalizm, ampirizm, evrensel gerçeklerin arayışı) sorgulayan Romantizm olmuştur. Bunun yerine Romantizm, insanların bireysel, öznel, irrasyonel, yaratıcı, kişisel, kendiliğinden ve duygusal yönlerine vurgu yapmıştır. Bu noktada beşeri bilimler ve dini kuruluşlardan akademisyenler de bilimin avantajları hususunda devam eden şüphelerini ifade ettiler (Brysaert, 2015).

Dolayısıyla kendisini diğer tüm metafizik öğretinin üzerinde görse de Aydınlanma felsefesi, hem kendi içinde hem de bu devirde beliren görüşler çerçevesinde ciddi tenkitlere uğramıştır. Çünkü akılcılık, bilimselcilik, bireycilik, ilerlemecilik, özgürlük ve hoşgörü vb. temel ilkeleri ön plana alan Aydınlanmanın bahse konu hedeflerine vardığını ifade etmek pek mümkün değildir. Dine karşı konum alan Aydınlanma felsefesi, yalnızca pagan inanışları ve

Kilisenin dile getirdiği yanlış fikirler karşısında düşünceler geliştirerek şekillenmesinden dolayı eksik ve tutarsız kalmış, dine karşı durma iddiasıyla yola düşüp, bir kısım farklı dini öğretiler ortaya koymasından dolayı da kendi içinde tenakuza sürüklenmiştir (Kar, 2014: 191).

Doğrusu Aydınlanma, modern hayatın kurulumunda, söylemleri ve sergilediği yaklaşımlarla etkili olmuştur. Fakat modernleşmenin meydana getirdiği dönüşümün pozitif sonuçları kadar, negatif yansımaları da görülmüştür. Bu husus, aydınlanma karşısında eleştirel bir duruşu zorunlu kılmaktadır. Ancak bu yaklaşıma dair farklı bir okuma denemesi şeklinde karşı devrim kavramı ise, daha çok pratiğe yönelik bir muhteviyat ortaya koymaktadır. Bu durum, pratikte birçok devrimci olayın gerçekleşmesinden kaynaklı, kavram konusunda genelleyici tespitler yapmayı zorlaştırmakta, benzer nedenle teorik dayanaklarının ortaya serilmesinde birtakım sorunlarla yüzleşmeye yol açmaktadır (Çelik ve Özgür, 2019: 87).

Ayrıca Aydınlanma felsefesinin etkisini koruyan tüm politik kazanımlarına rağmen, insan aklının Aydınlanmanın eleştirdiği unsurların yerini alabilecek kadar kesin, pozitif otoriter bir ideal olabilecek kadar güçlü olup olmadığı net değildir. Dolayısıyla Epistemoloji alanında akıl, gücünü otoriteleri kurmakta değil, onları tenkitte daha ikna edici biçimde sergilemiştir. Böylece burada da aklın sınırları hususu devrin temel felsefi meselelerinden biri olmuştur. Söz konusu sınırlar Fransız Aydınlanması boyunca nispeten canlı biçimde ortaya konulmuştur. Fransız Devrimi'nin açık idealleri Aydınlanmanın birey özgürlüğü ve eşitlik idealleridir; fakat devrimciler vahşice ortadan kaldırdıkları kurumların yerine koymak için rasyonel, seküler kurumlar geliştirmeye çabalarken en nihayetinde insanları kontrol etmek ve yönetmek için şiddete ve teröre müracaat etmiştir. Bu noktada Fransız Devrimi'nin korku krallığına dönüşmesi birçok otoriteye Aydınlanma aklının boşluğuna ve ikiyüzlülüğüne ispat mahiyetinde görülmüştür ve tarihi bir dönem olarak Aydınlanmanın sonuna yol açan ana etkenlerden biri sayılmıştır (Bristow, 2022:32).

Dolayısıyla en sağlam Aydınlanma ve akılçılık tenkitlerinden biri, 20. Yy.ın başından bugüne değin yaşanan süreçte Eleştirel Kuram teorisyenleri tarafından sergilenmiştir. Bu noktada Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno'nun, akılçılığı "totaliter bir baskı mekanizması" şeklinde değerlendiren kuramsal yaklaşımları Frankfurt Okulu'ndan çıkan Aydınlanma tenkitlerinin temelini meydana getirmiştir. Totaliter yönü haricinde "Aydınlanmanın Diyalektiği" eserinde akılçılığa dair en çok üzerinde durulan nitelikler, akılcı yöntemin "doğaya egemen olma" hevesinin bir ürünü oluşu ve burjuva felsefesi özelliği taşımasıdır. Bu anlamda akılçılık, doğayla ahengi hedefleyen bir insanlığın değil, doğayı kendi gayeleri çerçevesinde tutsak yapan bir yaklaşımın ifadesidir. Frankfurt Okulu'nun teorik bakışıyla Aydınlanmacı pozitivizmin insanlığın gelişimine set vuran en bariz niteliğiye düşünmeyi ve felsefeyi bilimden ayırmış olmasıydı. Bu anlamda pozitivizm, bilimi felsefeden ayırmak doğrultusunda büyük bir gayret ortaya koymuştur. Böylece Frankfurt Okulu 20. Yy.da akılçılığın nesnel bir kritiğini gerçekleştirmiş, akılçılığın doğayla uyumsuz ve baskıcı yapısını bariz şekilde ortaya koymuştur. Frankfurt Okulu'nun Aydınlanma ve akıl eleştirisi konusunda üzerinde durulması gereken önemli noktalardan ilki, bu aydınların eleştirilerinin yıkıcılıkla karıştırılmaması gerekliliğidir. Dolayısıyla Adorno ve Horkheimer'ın bilime, akla, modernliğe, Aydınlanmaya eleştiri getirdiği doğrudur, fakat bu eleştiriler, bahse konu unsurların kökenlerine ihanet eden bir yıkıcılıkla neticelenmemektedir. Bu noktada akılçılığın modern toplumdaki araçsal yönüne eleştiri getirilmekte, ancak insan aklının "iman" karşısındaki üstünlüğü teyit edilmektedir. Frankfurt Okulu'nun Aydınlanma eleştirisinde bir diğer önemli husus, bu tenkitlerini kapitalizm üzerinden ortaya koymalarıdır. Dolayısıyla modern toplumda aklın araçsal hale gelişi Aydınlanmanın kendisinden kaynaklanmayıp üzerine oturduğu kapitalizmden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan Frankfurt Okulu düşünürleri Aydınlanma ve akılçılığı "eski çağlardan" ve yıkıcı şekilde değil, daha ileri bir toplum düzeni arayışıyla yapıcı anlamda tenkit etmişlerdir (Topses ve Coşkun, 2020: 629-630).

Yine Aydınlanmanın saygın düşünürlerinin büyük çoğunluğunun ırk ve toplumsal cinsiyet konularında ne denli aydınlanmamış olduğu sorusu kendi başına şaşırtıcı bir tartışma konusudur. Aydınlanmacılarca benimsendiği değerlendirilen tüm evrensel 'insan hakları' atıflarına karşın kadınların ve beyaz ırktan olmayan insanların hakları Aydınlanma Çağı süresince genel olarak göz ardı edilmiştir. Aydınlanma düşünürleri dikkatlerinin kadınların ve beyaz ırktan olmayanların toplumdaki yerine odaklandığı zamanda yersiz bir önyargıya tutunma eğiliminde oldukları fark edilebilir. Dahası, Aydınlanma felsefesi genel olarak belirli bir yer, zaman veya kültürden bağımsız halde, evrensel ve zaman-ötesi doğrunun peşinde olsa da, ya da öyleymiş gibi yapsa da, Aydınlanma metinleri genel itibarıyla alenen etnik-merkezcilikle ve Avrupa-merkezcilikle doludur (Bristow, 2022:40-41). Bu nokta da Aydınlanma düşünürlerine yöneltilen önemli eleştirilerden biri olmaktadır.

3. SONUÇ

Bu anlamda tekraren Horkheimer ve Adorno modern siyaset felsefesi içinde Aydınlanmanın dönüşümünün önde gelen tenkitçileri olmuştur. Dolayısıyla Horkheimer ve Adorno'nun felsefi fragmanlarının ve argümanlarının hedefinde de aydınlanmanın neden olduğu yıkımın tenkidi önemli yer tutmaktadır. Bu açıdan Aydınlanmanın kendi kendini yok edişinin izlerini takip eden Horkheimer ve Adorno'ya göre aydınlanmanın akli, egemenliği ve sömürüyü yeniden üretirken bir şekilde aydınlanmayı ortadan kaldırmayı amaçladığı mite dönüştürmüştür. Böylece eski düzenin metafizik argümanlardan desteklenen hegemonu ve aydınlanmanın kutsadığı akli, doğanın ve toplumun egemeni şeklinde benzerlik göstermektedir. Bu noktada mitleri parçalayıp insanoğluna rasyonel temellerde

özgürlüğü getirmeyi hedefleyen aydınlanma, yeni bir egemenlik ve sömürü oluşturarak adeta kendisi mite dönüşmüştür (Kocaoğlu, 2018: 176).

Bu noktada söylenebilecek şey Aydınlanma felsefesinin modernite üzerinde etkisinden ve modernitenin de toplumlar üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerinden dolayı uzun vadede Aydınlanma felsefesi ve savunduğu değerler sürekli düşünce hayatında gündemde kalmaya devam edecektir. Bu anlamda gerek Batıdan gerek Doğudan çok çeşitli kulvarlardan aydınların/düşünürlerin çalışmalarında kayda değer yer tutmaya ve ilgi odağı olmaya devam edecektir. Bu anlamda Türkiye’de bu konuda gerek akademide eğerse düşün hayatında bu alanda çeşitli eserler verilmeye devam edileceği değerlendirilmektedir. Ancak açık olan şey şudur henüz Avrupa’nın bile tam anlamıyla Aydınlanma Çağı ve Felsefesi ile tam anlamıyla hesaplaşmasını sona erdirmemiş de görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. ATABAY, M. (2004). *Aydınlanma Çağı ve Avrupa*, Ankara: Nobel Yayın, 1. basım.
2. BRISTOW, W.F. (2022). *Aydınlanma Felsefesi*, (çev. İrem Şalvarcı), İstanbul: Beyoğlu Kitabevi, 1. baskı.
3. BRYSSBAERT, M. (2015). “Enlightenment, The”, *The Encyclopedia of Clinical Psychology* içinde, https://www.researchgate.net/publication/313966752_Enlightenment_The (12.09.2022).
4. DUMAN, F. (2006). “Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması versus İskoç Aydınlanması”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(1), s.118-151. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/444/4970.pdf> (25.10.2011).
5. ÇELİK, F., ÖZGÜR, H. (2019). “Aydınlanma, Karşı Aydınlanma ve Karşı Devrim Kavramlarına Kısa Bir Bakış”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 5(2), 79-89.
6. ÇÜÇEN, A.K. (2005). “Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217373> (13.09.2022).
7. KAR, S. (2014). “Din, Aydınlanma ve Eleştirisi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 42, s.173-192.
8. KOCAOĞLU, M. (2018). “Aydınlanmayı Yeniden Düşünmek: Horkheimer ve Adorno”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 3, ss. 159-180.
9. SARICA, M. (1996). *Siyasi Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
10. TİMUÇİN, Afşar (2008). “Aydınlanma Nedir?”, <https://bilimvegelecek.com.tr/wp-content/uploads/2018/02/Ayd%C4%B1nlanma-nedir.pdf> (10.09.2022).
11. TİMUÇİN, Ali (2008). “Aydınlanmanın kaynakları ve özü”, <https://bilimvegelecek.com.tr/wp-content/uploads/2018/02/Ayd%C4%B1nlanma-nedir.pdf> (10.09.2022).
12. TOPSES, M.D.; COŞKUN, B. (2020). “Modernite ve Aydınlanma Eleştirilerinde Sınıfsal Ayrımlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:13, sayı:71, ss.626-631.
13. VURAL, M. (2002). “Aydınlanma Felsefesi ve Siyasal Muhafazakârlık”, *Felsefe Dünyası*, 2002/1, sayı:35, <http://www.tufed.org/1301-0875/35-2002/35-127.pdf> (11.10.2011).

Gemi Acentelerinde Personel Seçimini Etkileyen Kriterlerin Belirlenmesi Üzerine Nicel Bir Araştırma

A Quantitative Research on the Determination of Criteria Affecting Personnel Selection in Shipping Agencies

Osman Arslan

Dr. Öğr. Üyesi., Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği Bölümü, Kocaeli, Türkiye

ÖZET

Deniz taşımacılığı çok büyük miktarlardaki yüklerin ton başına çok küçük maliyetlerle taşınmasına olanak sağlaması nedeniyle dünya ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Deniz taşımacılığında faaliyet gösteren en önemli hizmet kollarından bir tanesi de gemi acenteliğidir. Gemi acenteleri gemileri buldukları limanlarda gemi ya da temsilcisinin hak ve menfaatlerini koruyarak hareket ederler. Gemi acentelerinin, gemiler dünyanın herhangi bir limanına uğradığında geminin o ülkeye giriş-çıkış işlemleri, sağlık işlemleri, personel değişikliği, gemi tarafından yapılan talepler ve operasyonel sürecin takibi gibi çok büyük sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar tecrübe, mesleki gereksinimleri yerine getirme, insan ilişkilerinde başarılı olma gibi birçok kritere sahip olması gereken personeller tarafından yerine getirilmektedir. Gemi acentelerinin yoğun rekabetin var olduğu bir ortamda devamlılığını sağlayabilmesi için öncelik vermesi gereken nokta insan faktörüdür. Emek yoğun bir çevrede faaliyetlerini yürüten ve hizmet sektöründe yer alan gemi acentelerinde çalışacak olan kişilerde aranan özellikler gemi acentesinin ayakta kalabilmesi için önemli bir etkidir. Çalışmada gemi acentelerinde çalışacak personelde aranan niteliklerin literatür araştırmasıyla birlikte uzman görüşleri de alınarak önem derecelerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda gemi acentelerinde yönetici pozisyonunda çalışan kişilerin görüşlerine başvurulmuş ve Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemi kullanılarak kriterlerin ağırlıklandırılması yapılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde en önemli kriterlerin müşteri ilişkilerinde açık iletişim kurabilme ile beklentilere hızlı ve çözüm odaklı yaklaşım olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Gemi Acentesi, Gemi Acente Personeli, Gemi Acente Personeli Nitelikleri, AHP

ABSTRACT

Maritime transportations has an important place in world trade as it allows the transportation of very large quantities of cargo at very small costs per ton. One of the most important service branches operating in maritime transportation is shipping agency. Ship agents act by protecting the rights and interests of the ship or its representative in the ports where their ships are located. Ship agents have great responsibilities such as the ship's entry and exit procedures, health procedures, personnel changes, requests made by the ship and monitoring the operational process when the ships call at any port in the world. These responsibilities are fulfilled by the personnel who must have many criteria such as experience, fulfilling professional requirements, being successful in human relations. In order to ensure the continuity of shipping agencies in an environment where there is intense competition, the point that should be given priority is the human factor. The qualifications sought in people who will work in shipping agencies operating in a labor-intensive environment and in the service sector are an important factor for the ship agency to survive. In the study, it is aimed to reveal the qualifications sought in the personnel who will work in the shipping agencies, together with the degree of importance by taking the literature research and expert opinions. For this purpose, the opinions of people working in managerial positions in shipping agencies were consulted and the criteria were weighted using the Analytical Hierarchy Process (AHP) method. When the results are examined, it is determined that the most important criteria are "ability to communicate openly in customer relations" and "fast and solution-oriented approach to expectations".

Keywords: Shipping Agency, Shipping Agency Personnel, Shipping Agency Personnel Qualifications, AHP

1. GİRİŞ

Dünya genelinde yük taşımacılığı ile ilgili verilere bakıldığında, küresel ticarete en çok kullanılan taşıma modunun denizyolu taşımacılığı olduğu görülmektedir. Deniz yolu taşımacılığı diğer taşıma modlarına göre başta ölçek ekonomisi olmak üzere birçok avantaja sahip bir taşıma türüdür. Deniz taşımacılığının ana bileşenlerinden olan gemi ve gemileri buldukları limanda temsil eden acenteler önemli bir yere sahiptir. Genel olarak gemi acenteleri, gemilerin dünyanın herhangi bir limanına yük veya yolcu taşıdığı geminin o ülkeye giriş-çıkış işlemlerini, sağlık işlemlerini, personel değişikliğini, limandaki pilotaj, romörk ve yükün elleçlenmesi ile ilgili operasyonların planlanmasını ve gemi tarafından yapılan taleplerin takibini yaparak bu işlerin organize edilmesini sağlar. Aynı zamanda geminin en önemli temsilcisi olan Kaptanın uğramış olduğu liman devletinin yasalarını, örf ve adetlerine yönelik gerekli bilgilendirmeleri yapması gemi kaptanının işini kolaylaştırmaktadır. Gemi acenteleri bu sorumlulukları yerine getirirken uluslararası ve yerel kuralları gözeterek temsil ettiği geminin hak ve menfaatlerini korur. Burada iş ve sorumluluk paylaşımları nedeniyle taraflar arasında güvenilirlik esastır.

Emek yoğun bir hizmet sektöründe yer alan gemi acentelerinin varlığını sürdürebilmeleri için sunmuş oldukları hizmette insan faktörü her alanda olduğu gibi burada da önemli bir faktördür. Gemi acentelerinin sunmuş oldukları hizmetle ilgili çalışanların profesyonel bir yaklaşım sergilemeleri hizmeti alan gemi işletmeleri tarafından tekrar tercih edilmesinde büyük rol oynayacaktır. Burada gemi acente çalışanlarının kalifiye olması ve insan ilişkilerinde başarılı olmaları gibi birtakım önemli kişisel özelliklere sahip olması önemli bir etkidir.

Literatürde gemi acenteleri ile ilgili yerli ve yabancı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalara Tablo 1'de değinilmiştir.

Tablo 1. Literatürde konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalar.

Yıl	Yazar	Konu	Sonuç
2021	Santoso vd.	Kömür sektöründe gemi acenteliği hizmetlerinde müşteri ilişkileri	Müşteri ilişkileri pazarlamasının, müşteri memnuniyeti üzerinde önemli bir pozitif etki yarattığını belirtmişlerdir.
2021	Yalçın ve Çalışır	Gemi acentelerinde çalışan personellerin iş doyum düzeylerini belirlemesi üzerine yaptıkları çalışmada elde edilen bulgular ve sonuçları literatürdeki çalışmalar ile karşılaştırmışlardır.	Çalışmanın sonucunda gemi acentelerinde çalışan personellerin iş doyum düzeylerine yönelik literatürdeki çalışmaların yetersiz olduğu görüşüne varılmıştır.
2020	Bozhüyük	Gemi acentelerinin e-gümrük hizmetinin değerlendirilmesi üzerine bir çalışma yapmıştır.	Acente personelinin sisteme adaptasyonlarını etkileyen algılanan fayda, algılanan kullanım kolaylığı gibi etmenlerin önemli belirleyiciler olduğunu tespit etmiştir.
2019	Widyaningrum ve Widianti	Denizcilik şirketindeki nakliye acenteliğinin hizmetlerine yönelik müşteri memnuniyetinin iyileştirilmesi üzerine bir çalışma yapmışlardır.	Hem hizmet kalitesini artırmak hem de genişletmek için iyileştirilmesi gereken hususları ortaya koymuşlardır.
2017	Baran ve Arabelen	Acente çalışanlarının iş tatmini üzerine yaptıkları çalışma.	İletişim, vizyon, gelişim ve ödül sisteminin personel üzerinde pozitif etkisi olduğunu göstermişlerdir.
2017	Sevgili ve Nas	Müşteri olarak taşıma işleri komisyoncusunu baz alarak acentelerin tercih edilme kriterleri üzerine bir çalışma yaptığı görülmektedir.	Çalışmanın sonucunda acente tercihi yapılırken “navlun fiyatı”, “istenilen limana hizmet” ve “kriz anındaki destek” kriterlerinin en önemli ölçütler olduğu sonucuna varmışlardır.
2016	Özaydın	Gemi acentelerinde yaşanan hizmet problemleri	En sık yaşanan hataların dokümantasyon, hasar ve masraf ödemeleri konularında yaşandığını vurgulamıştır.
2015	Gutiérrez vd.,	İspanya limanlarında faaliyet gösteren konteyner nakliye acentelerinin göreceli etkinliğini değerlendirmek ve bunu etkileyen faktörleri incelemek için iki aşamalı bir Veri Zarflama Yaklaşımı kullanmışlardır.	Sonuçta konteyner hatlarının sayısı gibi değişkenlerin önemine vurgu yapılmıştır.
2014	Nomer	Denizcilik sektöründe gemi acentelerinin yeri	Gemi acentelerinin önemini vurgulamıştır.
2013	Kara	Gemi acentelerinin vermiş oldukları hizmet karşılığında aldıkları ücretlerle ilgili hukuki düzenlemeleri, yaptırımları ve ücret tarifesinin niteliğine yönelik incelemelerde bulunmuştur.	Ücret tarifesi gibi uygulamalara uyulmamasının yaptırımları ve yaptırımlara karşı itiraz yolları açıklanmıştır.

Literatür araştırmasından da anlaşılacağı üzere çalışmaların genellikle gemi acentelerinin denizcilik sektörü içerisindeki önemine, tercih edilme durumlarına, müşteri memnuniyetine ya da gemi acente çalışanlarının iş doyumunu ya da iş tatmini üzerine odaklanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte literatürde gemi acente personeline aranan kriterler ve bu kriterlerin AHP yöntemiyle ağırlıklandırılarak önem düzeylerinin belirlenmesi üzerine pek fazla çalışmanın olmaması araştırmanın konusunun belirlenmesinde motivasyon kaynağı olmuştur. Ayrıca, gemi acentelerinde çalışan personellerin sunmuş olduğu hizmet kalitesi müşteri memnuniyetini doğrudan etkilemesi nedeniyle gemi acentelerinin sektördeki varlığını idame ettirebilmesi açısından önem kazanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda gemi acentelerinde çalışacak olan personelde aranan kriterlerin tespit edilmesi ve bu kriterlerin Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) yöntemiyle ağırlıklandırılması amaçlanmıştır.

Çalışmada ilk bölümde giriş yapıldıktan sonra gemi acentelerinin tanımı ve sorumluluğu ilgili literatürde incelenmiştir. Bir sonraki bölümde yöntem açıklanmış ve gemi acentelerinde personel seçimini etkileyen kriterlerin AHP yöntemi kullanılarak önem dereceleri belirlenmiştir. Sonraki bölümde kriterlerin ağırlıkları yorumlanarak sonuçları sunulmuştur.

2. GEMİ ACENTESİ

Deniz taşımacılığı içinde önemli bir görevi olan gemi acenteleri yaptıkları anlaşmalarla gemi sahibi veya temsilcisinin nam ve hesabına hareket ederek bunların hak ve menfaatlerini koruyan, yaptıkları işlemlerde kendi kusurları dışında sorumlu tutulamayan kuruluş veya kişi olarak tanımlanır (Gemi Acenteleri Yönetmeliği, 2012). Gemi acenteleri yapmış oldukları anlaşmalar ile sorumluluklarını yerine getirirken yerel ve uluslararası kurallara göre hareket etmek durumundadır. Gemi acentelerinin görevi temsil ettiği geminin ya da temsilcisinin çıkarlarını korumaktır. Acente yükün taşınacağına dair bilgiyi aldıktan sonra gemi, armatör, gemiyi kiralayan ya da işleten ile temas kurar ve acente olarak atanması gerçekleşir (IMEAK & Vapur Donatanları ve Acenteleri Derneği, 2014). Bu doğrultuda genel olarak gemi acentelerinin gemilere vermiş oldukları hizmetler;

- ✓ Geminin geleceği liman bölgesinde bulunan ilgili devlet otoritelerine (liman başkanlıklarına, sahil sağlık birimlerine, emniyet ve gümrük teşkilatlarına) gerekli bilgilendirilmelerin yapılması,
- ✓ Geminin geleceği limanla iletişime geçerek gemi bilgilerinin (en, boy, draft, tonaj gibi) limandaki ilgili birimlerle paylaşarak gerekli planlamaların yapılmasını sağlamak,

- ✓ Boğaz geçişi söz konusu ise gemi trafik istasyonlarına (VTS) geminin bilgilerini, yüklülük durumunu, son on çağrı limanlarını, tehlikeli yük taşıyıp taşımadığı, maksimum hızı vb. verilmesi,
- ✓ Geminin aborda ya da avarya olmasıyla ilgili pilotaj ve römorkaj hizmetlerinin organize edilmesini,
- ✓ Gemiye yüklenecek ya da gemiden tahliye edilecek yük ile ilgili gerekli hazırlıkların yapılmasıyla ilgili operasyonel süreçlerin takibini yaparak gemiye ve temsilcisine bilgi vermek,
- ✓ Alıcı-yükleyici ve liman işletmesi arasında koordinasyonu sağlaması,
- ✓ Kaptana yanaşması ya da demirlemesi ile ilgili bilgi vermesi.
- ✓ Gemide personel değişikliği olması durumunda gerekli organizasyonların yapılması,
- ✓ Sağlık sorunu yaşayan gemi personeliyle ilgili gerekli tıbbi desteğin sağlanmasını koordine etmek,
- ✓ Gemide ihtiyaç duyulabilecek kumanya, su, yakıt gibi taleplerin karşılanmasını sağlamak,
- ✓ Liman çalışma saatleri ve tatil günleri ile ilgili gemiyi ve işletmesini bilgilendirmek,
- ✓ Geminin atık vermesi söz konusu ise liman ve atık kabul tesisiyle ilgili koordinasyonun sağlanması,
- ✓ Konşimentoları taşıma anlaşmasının şartlarına göre taşıyan ya da yükleyiciye vermesi olarak sıralanabilir.

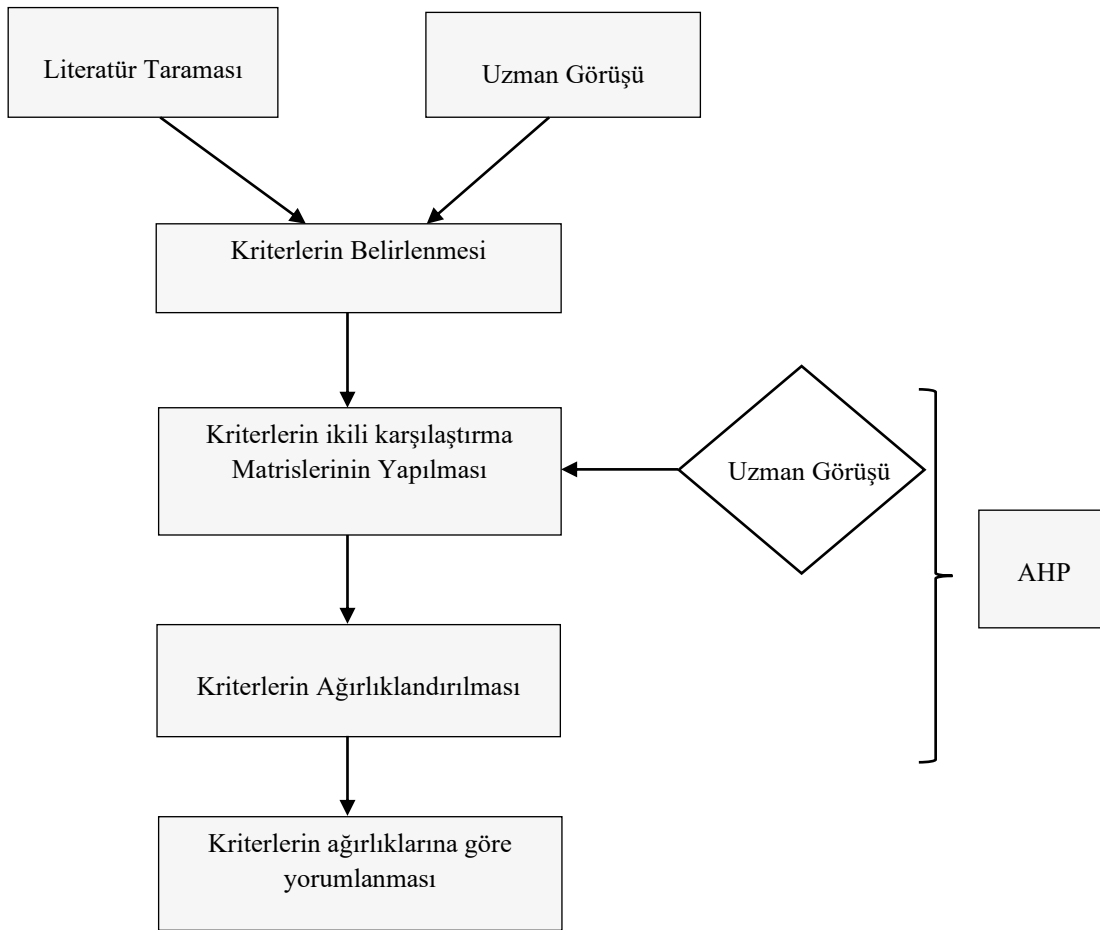
2.1. Gemi Acente Çalışanları ve Mesleki Gereksinimleri

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren gemi acentesi, taşıyan adına gerek gemiye gerekse yüke ilişkin hizmet sağlamakla yükümlüdür. Acente tarafından yapılan işlemlerin gemi sahibini, kiracıyı, geminin işletmecisini ve kaptana doğru zamanda ve eksiksiz bildirilmesi önemli bir konudur. Bu noktada gemi acente personelinin yetkinliği büyük rol oynamaktadır. Gemi acentelerinde çalışabilmek için gerekli kişisel özelliklere ek olarak Gemi Acenteleri Yönetmeliği'nde belirtilen koşullara sahip olması gerekir. Ayrıca ilgili bakanlığın yapmış olduğu sınavda başarılı olma şartları aranmaktadır (Sanrı ve Kamanlı, 2020). Gemi acenteleri rekabetin yoğun olduğu bir alanda varlığını devam ettirebilmesi için çalışanların asgari şartların yanı sıra mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olmaları beklenmektedir. Çalışmanın konusu gereği gemi acente personeline aranan kişisel özelliklere yoğunlaşmıştır. Çalışmada yazın taraması yapılmış fakat direk konuyla ilgili çok fazla çalışmanın olmaması nedeniyle gemi acentelerinin iş tanımından ve fonksiyonlarından yola çıkılarak kişisel özelliklere ilişkin kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler sektördeki uzmanların da görüşleri alınarak 6 başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar;

- ✓ Beklentilere Hızlı ve Çözüm Odaklı Yaklaşım
- ✓ İngilizce ve Mesleki İngilizce Bilgisi
- ✓ Operasyon Takibi
- ✓ Deneyim
- ✓ Ulusal ve Uluslararası Mevzuatlara Hakim Olma
- ✓ Müşteri İlişkilerinde Açık İletişim Kurabilmedir.

3. YÖNTEM

Çalışmada gemi acentelerinde çalışacak personelde aranan kriterler ve önem dereceleri AHP yöntemi kullanılarak ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kriterler, literatür araştırmasının yanı sıra gemi acentelerinde çalışan uzmanlar ile yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Bir sonraki aşamada belirlenen kriterlerin ikili karşılaştırma matrislerinin yapılacağı bir anket formu hazırlanmıştır. Tesadüfi örneklem alma yoluyla seçilen uzmanlardan 3'ü işletme sahibi ve 2'si yönetici pozisyonunda olan ve her biri ortalama 10 yıl iş deneyimine sahip toplam 5 kişiden oluşmaktadır. AHP yöntemi kullanılarak, belirlenen kriterlerin ikili karşılaştırma matrisleri uzmanlar tarafından yapılmış ve kriterlerin ağırlıkları ortaya çıkarılmıştır. Yapılan bu karşılaştırmaları çözümlenmek için literatürde çok sık kullanılan "Super Decisions" programından yararlanılmıştır (URL-1). Çalışmada uygulanan yöntemle ilgili akış diyagramı Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Yöntemin Akış Diyagramı.

3.1. Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)

Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP), 1970'li yıllarda Thomas Saaty tarafından geliştirilmiştir (Şengül vd., 2012). İlk olarak 1971 yılında ABD Savunma Bakanlığı'nda olasılık planlama problemlerinde kullanılmıştır (Göksu ve Güngör, 2008). AHP'de karar veren kişi belirlemiş olduğu amaç doğrultusunda kriterlerin ve o kriterlere ait alt kriterleri tanımlayıp ilk adımda hiyerarşik yapı oluşturulur (Güngör ve İşler, 2005). İnsan doğasında var olan ikili karşılaştırmalara dayanan AHP ile seçeneklerin ve kriterlerin tercih edilme derecesi ve önemi değerlendirilir (Alp ve Gündoğdu, 2012). Çok kriterli karmaşık kararlar AHP yöntemiyle sentezlenerek, kararın hem nitel hem de nicel yönlerini ortaya koyar (Güngör & İşler, 2005). AHP, karar vermede temel bir yaklaşımdır. AHP hem nesnel hem de öznel değerlendirme kriterlerini kullanır. Daha sonra değerlendirmelerin tutarlılığını test eder. Birçok kritere göre değerlendirilmesi gereken alternatifler arasından hangisine öncelik verilmesi gerektiği gibi çok önemli bir kararın karar verici tarafından uygulanmasını sağlar (Gasımov, 2004). Karar vericilerin kriterleri ikili karşılaştırmaları sonucunda her bir kriterin ağırlıklandırılması sağlanır. Ağırlık değeri ne kadar yüksek ise kriter önem derecesi o kadar yüksektir. AHP ile karar verme problemlerini çözmek için problemin belirlenip kriterlerin belirlenmesinden sonra sırasıyla aşağıdaki adımlar uygulanır (Alp ve Gündoğdu, 2012);

- ✓ Hiyerarşik yapının oluşturulması,
- ✓ Karşılaştırmalı yapılar ve ikili karşılaştırmalar,
- ✓ Göreceli önceliklerin hesaplanması (sentez),
- ✓ Tutarlılık oranının hesaplanması

Belirtilen amaç için n kriter olduğunda, $n \times n$ boyutunda bir kare matris oluşturulur. Oluşturulan matriste i satır elemanlarının j sütun elemanlarına göre ne kadar önemli olduğunu gösteren değerler bulunmaktadır. Verilen bu değerler Tablo 2'de 1-9 arasındaki önem derecelerini gösteren Thomas Saaty ölçeği ile değerlendirilmektedir.

Table 2. Saaty AHP Ölçeği

Önem Düzeyi	Tanım
1	eşit derecede önemli
3	biraz önemli
5	Önemli
7	çok önemli
9	kesinlikle önemli
2, 4, 6, 8	ara değerler

Kaynak: Saaty, T. L. (1980)

Hiyerarşi n kriter içeriyorsa, toplam n (n-1) / 2 ikili karşılaştırma gereklidir. İkili karşılaştırma matrisi, w_i/w_j değerlerini içerir. w_i/w_j ifadesi, i kriterinin j kriterinden ne kadar önemli olduğunu ifade eder (Şengül vd., 2012). Kriterlerin Tablo 3'de gösterildiği gibi ikili karşılaştırma matrisi oluşturulmuştur (Güngör ve İşler, 2005).

Tablo 3. Kriterler için İkili Karşılaştırmalar Matrisi Oluşturulması

	Kriter 1	Kriter 2	Kriter n
Kriter 1	W1/W1	W1/W2	W1/Wn
Kriter 2	W2/W1	W2/W2	W2/Wn
Kriter n	Wn/W1	Wn/W2	Wn/Wn

Kaynak: Güngör ve İşler, (2005)

İkili karşılaştırma matrislerinin oluşturulmasından sonraki adım, ilgili matristeki her bir maddenin diğer maddelere göre önemini gösteren özvektörün hesaplanmasıdır (Sipahioğlu, 2008). Matrisin $n \times 1$ boyutlu özvektörü aşağıdaki gibi belirlenir (Supçiller ve Capraz, 2011).

$i = 1,2,3,\dots,n$ ve $j = 1,2,3,\dots,n$

$$b_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}} \quad (1)$$

$$w_i = \frac{\sum_{j=1}^n b_{ij}}{n} \quad (2)$$

Matris tutarlılığı, kriterlerin göreceli önemleri bulunarak hesaplanır. Bir karşılaştırma matrisinin tutarlı olması için en büyük özdeğeri (λ_{max}), matris boyutuna (n) eşit olmalıdır. Kriterlerin göreceli önemini hesaplamak için, her satırın geometrik ortalaması alınarak "wi" sütun vektörü oluşturulur. Oluşturulan sütun vektörü normalize edilerek göreceli önem vektörü "Wi" hesaplanır. Matristeki her satırı göreceli önem vektörü ile çarparak, V2 sütun vektörü hesaplanır. Daha sonra bu vektörün her bir elemanının göreceli önem vektöründeki karşılık gelen elemana bölünmesiyle V3 vektörü hesaplanır ve V3 sütun vektörünün aritmetik ortalaması en büyük özdeğer λ_{max} 'ı verir (Güngör ve İşler, 2005).

$$CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n-1} \quad (3)$$

$$\lambda_{max} = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{d_i}{w_i}}{n} \quad (4)$$

$$CR = \frac{CI}{RI} \quad (5)$$

Tutarlılık Oranı (CR), Tutarlılık Göstergesi (CI) değerinin Tablo 4'te gösterilen Rastgele Tutarlılık İndeksi (RI) değerine bölünmesiyle elde edilir. Rastgelelik göstergesi en fazla 15 boyutlu matrisler için hesaplanır. Kriter sayısının fazla olması, tüm kriterler birlikte değerlendirildiğinde tutarlı sonuçlar elde etme olasılığını azaltır (Güngör ve İşler, 2005). Elde edilen Tutarlılık Oranı (CI) 0.10'dan küçük ise oluşturulan matris tutarlıdır (Şengül vd., 2012).

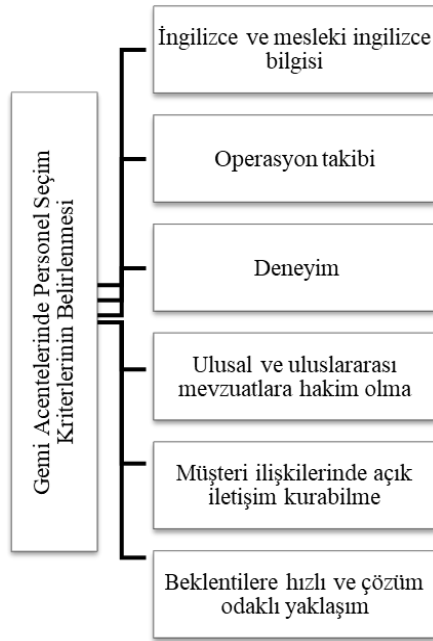
Tablo 4. Rastgele Tutarlılık İndeksi (RI)

N	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
RI	0	0	0.58	0.9	1.12	1.24	1.32	1.41	1.45	1.49	1.51	1.48	1.56	1.57	1.59

Kaynak: Güngör and İşler, (2005).

4. UYGULAMA

Gemi acentelerinde personel seçim kriterlerine ilişkin ağırlıklarının hesaplanarak önem derecelerinin belirlenmesinde AHP yöntemi kullanılmış ve hiyerarşik bir yapı oluşturulmuştur. Bu hiyerarşik yapı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Gemi Acentelerinde Personel Seçim Kriterlerinin Hiyerarşik Yapısı

4.1. Kriterlerin İkili Karşılaştırılması

Gemi acentelerinde personel seçim kriterlerinin uzmanlar tarafından karşılaştırması yapılmıştır. Tablo 5'de ikili karşılaştırma matrisi hazırlanarak elde edilen verilerin geometrik ortalamasından sonra grup kararı hesaplanmıştır. Gemi acentelerinde personel seçimi kriterlerinin hesaplanan ağırlıkları ise Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 5. Gemi Acentelerinde Personel Seçim Kriterlerinin İkili Karşılaştırılması

Kriterler	Beklentilere hızlı ve çözüm odaklı yaklaşım	Deneyim	İngilizce ve mesleki İngilizce bilgisi	Müşteri ilişkilerinde açık iletişim kurabilme	Operasyon takibi	Ulusal ve uluslararası mevzuatlara hakim olma
Beklentilere hızlı ve çözüm odaklı yaklaşım	1	0,168896	0,178426	0,127661	0,392054	0,174405
Deneyim	0,027034	1	0,034362	0,198317	0,158506	0,127281
İngilizce ve mesleki İngilizce bilgisi	0,219790	0,491450	1	0,101645	0,025723	0,193157
Müşteri ilişkilerinde açık iletişim kurabilme	0,21790	0,091773	0,259108	1	0,090313	0,367195
Operasyon takibi	0,219790	0,141121	0,241592	0,101645	1	0,133030
Ulusal ve uluslararası mevzuatlara hakim olma	0,093806	0,050642	0,127508	0,265272	0,285113	1

Tablo 6. Gemi Acentelerinde Personel Seçim Kriterlerinin Ağırlıkları

Kriterler	Ağırlıkları
Beklentilere hızlı ve çözüm odaklı yaklaşım	0.19415
Deneyim	0.11322
İngilizce ve mesleki İngilizce bilgisi	0.17316
Müşteri ilişkilerinde açık iletişim kurabilme	0.30719
Operasyon takibi	0.14753
Ulusal ve uluslararası mevzuatlara hakim olma	0.18359

Tutarlılık Oranı:0.04

5. BULGU VE TARTIŞMALAR

AHP yöntemi kullanılarak kriterlerin karşılaştırma matrisleri yapılmış ve her bir kriterin ağırlıklandırılması hesaplanmıştır. Tablo 6’teki ağırlıklara bakıldığında müşteri ilişkilerinde açık iletişim kurabilme kriteri uzmanlar tarafından en fazla öneme sahip kriter olarak değerlendirilmiştir. İkinci olarak en fazla önem değerine sahip kriterin ise beklentilere hızlı ve çözüm odaklı yaklaşım olduğu görülmektedir. Ağırlıklara bakıldığında en az öneme sahip kriterin ise deneyim olduğu görülmektedir. Hesaplanan tutarlılık oranı $0.04 < 0.10$ olduğundan yapılan ikili karşılaştırma matrisinin tutarlı olduğu tespit edilmiştir.

Gemi Acentelerinin gemi adına yaptığı birçok işlem vardır. Gemi acente personelinin sorumlulukları gereği operasyonel süreçlerin takibiyle ilgili beklentilerin karşılanması müşteriler açısından önemli bir etkidir. Deniz taşımacılığının uluslararası alanda gerçekleşmesi nedeniyle denizcilik dili olarak anılan İngilizcenin ve mesleki İngilizcenin bilinmesi de açık ve doğru iletişim kurulmasında ve ayrıca taleplerin karşılanması açısından oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Geminin uğrak yapmış olduğu limanda gemiyi temsilen atanan gemi acente personelinin hem yerel hem de uluslararası kural ve mevzuatlara hakim olması da bir diğer önemli kriter olarak belirlenmiştir. Gemi acente personelinin limanlardaki operasyonel süreçlerin takibini yaparak gerekli bildirimleri zamanında yapması da olası zaman ve maddi kayıpların önüne geçecektir.

6. SONUÇ

Gemi acentelerinde istihdam edilecek personelde aranan kişisel özelliklerin belirlenmesi için yapılan çalışma da literatür araştırmasıyla birlikte uzman görüşlerine de başvurularak kriterler 6 başlık altında toplanmıştır. Bu kriterlerin kendi içerisindeki ağırlıkları ise hiyerarşik bir yapı oluşturularak AHP yöntemi ile elde edilmiştir. Kriterlerin ikili karşılaştırılması sonucu elde edilen en önemli kriterin müşteri ilişkilerinde açık iletişim kurabilme olduğu belirlenmiştir. Diğer önemli kriterler ise beklentilere hızlı ve çözüm odaklı yaklaşım ile ulusal ve uluslararası mevzuatlara hakim olma kriterleri olmuştur. Sonuçlar incelendiğinde ağırlığı en düşük kriterin ise deneyim olduğu görülmektedir.

Analiz sonucundan da anlaşılacağı üzere gemi acente personelinin gerek hizmet verdiği gemi ya da temsilcisiyle gerekse birçok sürecin uygulandığı taraflar (liman başkanlığı, sahil sağlık, polis, gümrük, limanlar, vb.) ile olan iletişiminin kuvvetli ve anlaşılır olmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, gemi acente personeli gemi ile bulunduğu liman devleti otoriteleri arasında bir bağ oluşturması nedeniyle her iki tarafında beklentilerini karşılayarak oluşabilecek aksaklıklarda çözüm odaklı bir yaklaşım sergilemesi beklenir. Bunlar içinde iyi bir yabancı dil bilgisinin yanında ulusal ve uluslararası mevzuatlara göre hareket ederek temsil ettiği geminin hak ve menfaatlerini koruması bir gemi acente personeline olması gereken nitelikler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Alp, S., Gündoğdu, C.E. (2012). Analytical Hierarchy Process and Fuzzy Analytical Hierarchy Process Application in Choosing the Place of Incorporation. Dokuz Eylül University the Journal of Graduate School of Social Sciences, 14(1), 07-25, ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911.
- Bozhüyük, B. (2020). Gemi Acentelerinin E-Gümrük Hizmetinin Teknoloji Kabul Modeli ile Değerlendirilmesi: Doğu Akdeniz Örneği. Journal of Maritime Transport and Logistics , 1 (2), 102-113 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/mtl/issue/57676/794704>
- Baran, E. & Arabelen, G. (2017). İçsel Pazarlamanın Gemi Acentelerinin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: Nicel Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 9 (1), 25-54. Doi: 10.18613/Deudfd.321567
- Gasimov, R. N. (2004). Karar Analizi. Osman Gazi Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü Ders Notları.
- Göksu, A., Güngör, İ. (2008). Bulanık Analitik Hiyerarşik Proses ve Üniversite Tercih Sıralamasında Uygulanması. Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 13(3), 1-26.
- Gutiérrez, E., Lozano, S., Adenso-Díaz, B. & González-Torre, P., (2015). Efficiency assessment of container operations of shipping agents in Spanish ports, Maritime Policy & Management, 42:6, 591-607, DOI: 10.1080/03088839.2014.990408

7. Güngör, İ., İşler, D. B. (2005). Analitik Hiyerarşi Yaklaşımı ile Otomobil Seçimi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 21-33.
8. İMEAK & Vapur Donatanları ve Acenteleri Derneği, (2014). Gemi Acenteliği Eğitimi. Yayın No: 92, ISBN: 978-605-137-367-6, Pirintaş Basım A.Ş., İstanbul.
9. Kara, H. (2013). Gemi Acentesi Ücret Tarifesi ve Buna Aykırılığın Yaptırımı. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17 (3), 61-80. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ahbvuhfd/issue/48106/608323>
10. Nomer, F., (2014). Deniz Taşımacılığında Gemi Acentelerinin Yeri ve Önemi ve Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
11. Özaydın, N. G. (2016). GEMİ ACENTELİĞİ SEKTÖRÜNDE YAŞANAN HİZMET PROBLEMLERİNİN İNCELENMESİ . Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi , 8 (1) , 83-96 . DOI: 10.18613/deudfd.35524
12. Resmi Gazete (2012) Gemi Acenteleri Yönetmeliği., <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120305-3.htm> (Erişim Tarihi: 19.05.2022)
13. Saaty, T. L. (1980). The Analytic Hierarchy Process. USA: McGraw-Hill.
14. Sanrı, Ö. & İlgün Kamanlı, A. (2020). Çalışanların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Gemi Acentelerinde Bir Uygulama. Akademik Hassasiyetler, 7 (13), 489-504. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/akademik-hassasiyetler/issue/54659/691311>
15. Santoso, L., Setiawan, L., & Firdaus, M. R. (2021). Customer Relationship Marketing Application in the Coal Industry On Ship Agency Services. *International Journal of Economics, Business and Accounting Research (IJEBAR)*, 5(1), 233-248
16. Sevgili, C. & Nas, S. (2017). Taşıma İşleri Komisyoncularının Gemi Acentelerini Tercih Ölçütleri: İzmir Limanı Uygulaması. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 13 (1), 155-165. Doi: 10.17130/İjmeb.20173126267
17. Sipahioğlu, A. (2008). Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) Ders Notları, Osman Gazi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü.
18. Supçiller, A. A., Çapraz, O. (2011). Ahp-Topsis Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi Uygulaması, Ekonometri ve İstatistik, 13(12) Uluslararası Ekonometri, Yöneylem Araştırması, İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 1–22.
19. Şengül, Ü., Eren, M., Eslamian Shiraz, S. (2012), Municipalities Public Transport Vehicle Selection Using Fuzzy Ahp. Erciyes University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 40, 143-165. ISSN 1301-3688
20. URL-1. Super Decisions, <https://www.superdecisions.com/> , 25.04.2022
21. Widyaningrum, N., & Widiyanti, N. (2019). The Improvement of Customer Satisfaction on Services of Shipping Agency in Shipping Company-A Survey of Pt. Samudera Perdana Selaras Semarang, Indonesia. *European Journal of Management and Marketing Studies*, Vol 3, No 4, <http://dx.doi.org/10.46827/ejmms.v0i0.533>
22. Yalçın, D., Çalışır, V. (2021). Gemi Acentelerinde Çalışanların İş Doyumlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Deniz Taşımacılığı ve Lojistiği Dergisi, 2 (1), 36-51.

Covid-19 Pandemi Sürecinde Müzik Temelli Online Sanat Terapi Çalışmasının Kaygı Belirtileri Gösteren Ebeveyn Üzerindeki Etkisi

The Effect of Music-Based Online Art Therapy Work on Parent with Anxiety Symptoms in the Covid-19 Pandemic Process

Emine Ceylan Ünal Akbulut

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Sanat insan hayatına, olaylara, doğaya dair referans bilgi oluşturup geçmişten geleceğe kolektif bir hafıza oluşturmaktadır. Sanatçının hayal gücü ile esere yansıtıkları zihinlerde imgeleme yol açar. Sanat eseri incelemek, ürün ile vakit geçirmek insanlar için günlük koşuşturmada bir nefes olmaktadır. Sanatın terapi amaçlı kullanımı ise sanat alanından farklıdır. Sanat eserinin görünen salt hali ile yorumlanması yerine, ortaya çıkarılan yaratım üzerinden bilinç dışına yolculuk sürecinin dile gelme halidir. Grup ya da bireysel olarak yürütülen sanat terapi kaygı bozukluğu olan danışan profiline de uygulanmaktadır. Günümüzde kaygı belirtileri her yaşta bireyde, özellikle ebeveynlerde gözükülebilmektedir. Özellikle annelik kaygı düzeyini artırıcı bir deneyime dönüşülebilmektedir. Bu çalışmada kaygı belirtileri gösteren tek bir anneye 8 hafta boyunca müzik temelli sanat terapi uygulanmıştır. Araştırmada hem nicel hem nitel yöntem uygulanmıştır. Sürekli kaygı envanteri ön-test ve son-test olarak doldurulmuştur. Online olarak yapılan çalışmalar sonucunda annenin kaygı düzeyinde azalma tespit edilmiştir. Sonuç olarak "Covid-19 Pandemi Sürecinde Müzik Temelli Online Sanat Terapi Çalışmasının Kaygı Belirtileri Gösteren Ebeveyn Üzerindeki Etkisi" isimli çalışma annede pozitif bir etki yaratıp, kaygı düzeyini düşürmüştür. Bunun yanında annelik ilgili tanımlarında farkındalık oluşmuştur. Bu çalışmanın tek bir olgu üzerinden yapılmış olması nedeniyle anlamlı sonuca ulaşmaya imkan yoktur. Bu nedenle denek sayılarının artırılarak, farklı envanterlerin de uygulandığı uzun soluklu atölyelerin planlanması düşünülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Ebeveyn, Kaygı, Sanat Terapi

ABSTRACT

Art creates a reference information about human life, events and nature and creates a collective memory from the past to the future. What the artist reflects to the work with his imagination leads to imagination in the minds. Examining a work of art and spending time with the product is a breath of fresh air for people in their daily rush. The therapeutic use of art is different from the field of art. Instead of interpreting the work of art in its pure form, it is the state of expressing the process of traveling to the unconscious through the created creation. Art therapy, which is carried out in groups or individually, is also applied to the client profile with anxiety disorder. Today, symptoms of anxiety can appear in individuals of all ages, especially in parents. In particular, motherhood can turn into an experience that increases the level of anxiety. In this study, music-based art therapy was applied to a single mother with anxiety symptoms for 8 weeks. Both quantitative and qualitative methods were used in the research. Trait anxiety inventory pretest and posttest were filled. As a result of online studies, it was determined that the anxiety level of the mother decreased. As a result, the study named "The Effect of Music-Based Online Art Therapy Work on Parents Showing Symptoms of Anxiety during the Covid-19 Pandemic Process" had a positive effect on the mother and reduced the level of anxiety. In addition, awareness has been raised in the definitions of motherhood. Since this study was conducted on a single case, it is not possible to reach a meaningful conclusion. For this reason, planning long-term workshops where different inventories are applied by increasing the number of subjects should be considered.

Keywords: Covid-19, Parent, Anxiety, Art-Therapy

1. GİRİŞ

Covid-19 Pandemi süreci tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bireylerde hastalık endişesi yaratmıştır. Pandemi öncesi kaygı bozukluğu olan bireylerin kaygı düzeylerinde artış olabileceği öngörülmüştür. Bireylerin psikolojik gelişiminde annelerin önemi birincil sıradadır. Psikolojik gelişimleri sağlıklı bireyler de sağlıklı toplum oluşturmaktadır. Annenin ruh sağlığı yerinde ise çocuklarına da pozitif psikoloji aktarımı yapması olağandır. Anne olmadan önce kaygı bozukluğu yaşayan bireyin hamileliği esnasında patolojisinin artış göstermesi olasıdır. Doğum sonrası süreçte de bebeğini büyütürken bu sürecin devam edeceği beklenebilir.

Sürekli kaygı; bireyin kaygı yaşantısına yatkınlığıdır. Buna, kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama ya da stres olarak yorumlama eğilimi de denilebilir. Bu tür kaygı seviyesi yüksek olan bireylerin kolaylıkla incidikleri ve karamsarlığa büründükleri görülür. Bu bireyler durumluk kaygıyı da diğerlerinden daha sık ve yoğun bir şekilde yaşarlar (Akbulut ve Taşçı, 2020: 304).

Sanat Terapi, sanatı bir kaygı unsuru olmadan yaratım süreci olarak deneyimlemektir. Sanat birçok alt alandan oluşmaktadır. Bu alanlar müzik, resim, seramik, fotoğraf, dans olarak sayılabilir (Göktepe, 2015). Bu alanlardan herhangi birinin yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış bir plan içerisinde terapi olarak kullanılması ile danışan/hasta sözel olarak ifade etmekte zorlandığı, zorlanabileceği konuları bilinç dışında gizlendiği ya da saklandığı yerden su üstüne yani sözel aktarıma taşıma imkanı bulur (Eracar, 2021).

Bazen seans içerisinde tek bir sanat dalı yerine birkaç sanat dalını kullanarak danışan/hastada etkileşim yaratıp, sanat dalları arasından geçerken taşınan yüklere, anda olma, odaklanma ile ulaşma ve onlara dair farkındalık ya da esenlik hali oluşturma sürecidir. Bu süreç İntermodel Sanat Terapi olarak adlandırılmaktadır (Güner ve Genç, 2021).

Müziğin insanlar üzerindeki sağaltıcı etkisi yüzyıllardan beri bilinmektedir. Bu etkinin tedavi olarak kullanımı çeşitli hastalıklar kadar ruhsal hastalıklarda da kullanılmıştır (Ak, 2006). Stres, endişe, karamsarlık, anlık bunalımlar için müzik dinlemek bireylerin ruh hallerinde olumlu etki yaratabilmektedir. Kaygıda müzik kullanımı uygulanmaktadır. Elbette kaygı türleri farklı farklıdır. Müziğin kaygıda olumlu etkisi üzerine yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Akbulut ve Ceylan, 2021: 514).

1.1. Çalışmanın Amacı

“Covid-19 Pandemi Sürecinde Müzik Temelli Sanat Terapi Çalışmasının Kaygı Belirtileri Gösteren Ebeveyn Üzerindeki Etkisi” isimli çalışma hali hazırda psikiyatrik tedavisi devam eden obsesif kompulsif bozukluğu (OKB) olan ergen bireyin annesinin kaygı düzeyinin ölçülmesi ve bu düzeyin azaltılıp, en aza indirilmesi temel amaçtır. Annede psikolojik iyi oluş sağlandığında ergen bireyin de özel yaşam alanı ve çevresel alanı içerisindeki tutum, davranış ve duygularında düzenleme olacağı ve aralarındaki olasılığı yüksek mevcut anlaşmazlıkların ve bunların yarattığı gerginliklerin azalacağı varsayılmaktadır.

2. YÖNTEM

Bir olgu sunumu olarak planlanan çalışma, ön planda OKB tanısı ile tedavi gören ergen erkek çocuğu ile ilgili kaygıları olan gönüllü bir ebeveyn (anne) ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bireysel olarak 8 hafta boyunca 1'er saat online olarak “Müzik Temelli Sanat Terapisi” uygulanmıştır.

Çalışmanın başlangıcında ve sonunda olgu'ya ait verilerin elde edilmesinde Sosyodemografik Bilgi Formu, “Sürekli Kaygı Envanteri” ve “Duygu Değişim Çizelgesi” kullanılmış, çalışmanın ilk ve son oturumlarında projektif bir değerlendirme amaçlı “Kendine Dışarıdan Bakış” resmi çizmesi istenmiştir. Proje çalışmasında gözlem notları nitel, ölçekler nicel araştırma tekniği ile toplanmıştır. Bu durumda araştırma karma bir model olarak oluşturulmuştur.

Sürekli Kaygı (A-Trait) Bireyin içinde bulunduğu durum ve koşullardan bağımsız olarak, genellikle kendini nasıl hissettiğini belirler (Öner ve Le, 1983).

2.1. Ön Görüşme

Çalışma başlamadan önce online platform üzerinden toplantı yapılarak çalışmanın etik çerçevesi anneye aktarılmıştır. Demografik soruların yanıtlanması istenmiştir. Çalışma öncesi uygulanacak sürekli kaygı envanteri yanıtlanmıştır. Her çalışma öncesi ve sonrası doldurulacak duygu değişim çizelgesi örneği gösterilip nasıl doldurulacağına dair bilgi verilmiştir. Kullanılacak kırtasiye, çizim ve boya malzemelerinin hazır bulundurulması istenmiştir.

2.2. Olgu

50 Yaşında; Kadın; Lisans Mezunu; Evli; Biri liseye biri üniversiteye giden iki çocuk annesi.

Birinci çocuğu kız, ikinci çocuğu erkek. Bir de düşük yapmış.

İkinci çocuğa hamile kalmadan yaklaşık 1 sene önce “Panik Atak” rahatsızlığı tedavisi görmüş, 3 ay kadar ilaç kullanmış. Annesi hayatta, babası vefat etmiş. Kendisi, ailesinin 2. çocuğu.

İstanbul'da kendi evinde çekirdek ailesi ile yaşamakta. Farklı bir şehirde doğmuş.

Hobileri: Kitap Okumak; İnternette Vakit Geçirmek; Arkadaşlarla Sohbet Etme; Sosyal-Kültürel Aktivitelere Katılmak

2.3. 3 Aralık 2021 -7 Şubat 2022 Atölye Planı

Atölyeler haftada bir gün birer saat olarak planlanmıştır. Sabah saati uygulanmıştır. Bireyin iptal etmesi durumunda en yakın zaman diliminde sabah ya da akşam fark etmeden düzenleme yapılmıştır.

2.4. İlk Hafta

- ✓ Duyguları Tanımlama ve Kendine Dışarıdan Bakış Resminin Çizimi
- ✓ Isınma- Nessi Gomes All-Related Parçası ile diyafram kası nefesine odaklanma
- ✓ Çalışma: Varsa evde olan enstrümanlar ile ya da evin içindeki materyaller ile çalışmaya yönelik duyguların tek aktarımı.
- ✓ Aktarılan duyguları bedenlerinde hissettikleri yer ve bu aktarımın yarattığı hissin önce kelime sonra seçilen aynı ya da farklı enstrüman ile çalınması.
- ✓ En son çalınan hissin terapistin ritmik temelli rehberliğinde duo enstrümanlarla duyurulması.
- ✓ “Kendine Dışarıdan Bakış” resminin yapılması.
- ✓ “Kendini Nasıl bir Anne Olarak Gördüğü ile İlgili Tanımları” bir kağıda yazma.

- ✓ Bu çalışmadan ayrılırken yanlarında götördükleri hissin tanımlanması ve aynı/farklı enstrüman ile duyurulması

2.5. Hafta

- ✓ Çocukluktan Bugüne Dinlediği Müziği Hatırlayarak Kendi Zaman Yolculuğuna Çıkma
- ✓ Isınma- BRRRR sesi ile dudakları kıpırdatıp ritimler oluşturmak.
- ✓ Çalışma: Müzikal biyografi yazıp içinden kendisini olumlu yönde etkilemiş parçayı seçip dinlerken pastel/kuru boya ile resim yapma.

2.6. 3.Hafta

- ✓ Evde/Dışarıda Kendini Güvende Hissettiği Mekanı Hatırlama
- ✓ Isınma: Beş Duyu ile Bulunduğu Ortamı Algılama.
- ✓ Çalışma: Yorgun hissedildiğinde, huzurlu hissedilen yeri zihinde düşünme.Terapistin seçtiği müzik eşliğinde yapılan resim, karalama, yazılan söz ile ürün ortaya çıkartmak ve bu ürüne bir isim verip onun hissettirdiği duygunun beden hareketini bulmak (hareketin şarkısını bulmak).

2.7. 4.Hafta

- ✓ Aynı Şarkının Farklı Versiyonlarını Dinlerken “Karalama” Çalışması Yaparak Kendi İç Dinamiklerini Fark Etme
- ✓ Isınma: Ooooooo sesi ile.
- ✓ Çalışma: Müzikler çaldığı müddetçe kullandığı elini hiç kaldırmadan istediği şekli çizmek.
- ✓ Sözlerin yabancı ve ana dildeki versiyonlarının etkisine bakmak.
- ✓ Şarkılar arasındaki düzenleme nedeniyle oluşan ritmik değişikliğin yarattığı his üzerine konuşmak.

2.8. 5.Hafta

- ✓ Gülümlü Rehberli Müzik Terapi (GIM) Çalışması ile annelikte güçlü olduğunu hatırlatan sahneyi kompozisyona dökme.
- ✓ Isınma: Elleri çırpılarak ritmik çalışma.
- ✓ Çalışma: Terapistin seçtiği müzik eşliğinde annelik yaparken kendisini en iyi, güçlü hissettiği anı gözleri kısarak (kapatarak) hayal etmek. Terapist sık sık güvende olduğunu hissettirip çalışma biterken derin nefesler aldirarak, bir sonraki haftaya kendilerindeki iç gücü fark ederek girmeleri için kendilerine söylemek istedikleri üzerinde düşünmesi.
- ✓ GIM sona erince, sözlü duygu aktarımı yapıp, hissedilen duyguyu bir renge benzetmesi. O renkte ilk aklına gelen bir objeyi çizmesi ve objenin çağrıştırdığı his üzerine aktarımda bulunulması.

2.9. 6.Hafta

- ✓ Dinletilen iki ayrı müziğin beden üzerinde bıraktığı duyguyu önce sulu boya sonra kolaj çalışması ile tamamlayarak kağıda dökme
- ✓ Isınma: Taka taka-tiki tiki diyerek ısınma.
- ✓ Çalışma: Karton kalın bir kağıt istenilen şekilde kesilmesi: kalp, üçgen, kare, dikdörtgen vb. Çizilen iki farklı çizimi yorumlama. Çalışmanın yarattığı duyguyu ritmik/enstrümantal/şarkı yoluyla aktarım.

2.10. 7.Hafta

- ✓ Son Günlerde Dinlenen Keyif Veren Müziğin Sözlerinin Değiştirilmesi
- ✓ Isınma: Göğüs ve burundan nefes alıp-verme.
- ✓ Çalışma: İstenilen boya kalem malzemelerini kullanarak seçilen müzikte dikkat çeken sözlerin yazılması.
- ✓ Yazılan sözlerde değiştirmek istenilen kelimelerin seçilmesi.
- ✓ Değiştirilen kelimenin yazılması ve melodinin bu yeni kelime ya da kelimelerle söylenmesi.

2.11. 8.Hafta

- ✓ Son Çalışmada İlk Yapılan Uygulamaların Tekrarlanması
- ✓ Isınma: Fransızca şarkı eşliğinde bulunulan odada dolaşma.

- ✓ Orff çalgıları ya da evde bulunan bir enstrüman ile çalışmaya dair duyguların aktarımı
- ✓ Çalışma sonlanırken “Kendine Dışarıdan Bakış” resminin yapılması.
- ✓ Çalışma sonlanırken “Kendini Nasıl bir Anne Olarak Gördüğü ile İlgili Tanımları” bir kağıda yazma

3. BULGULAR

Tablo 1. Sürekli Kaygı Ölçeği Ön-Test ve Son-Test Sonuçları

Olgu	Sürekli Kaygı (A-Trait) Ön Test	Sürekli Kaygı(A-Trait)Son Test
Anne	45	39

Tablodan da görüldüğü üzere annenin kaygı puanı gerilemiştir.

Tablo 2. Annenin 8 Haftalık Çalışma Programındaki Duygu Değişim Çizelgesi

	1.Hafta	2.Hafta	3.Hafta	4.Hafta	5.Hafta	6.Hafta	7.Hafta	8.Hafta
İlk Duygu	Rahat	İç Sıkıntısı	Durgun	Stres	Huzursuz	Rahat	Yorucu, Baş Ağrısı	Düşünceli
Son Duygu	Hafiflemiş	Keyifli	Dingin	Keyifli, Enerjik	Gevşemiş, Rahatlamış	Keyif	Hafiflemiş	Keyifli, Mutlu

Tablodan da görüldüğü üzere, anne sadece iki hafta olumlu duygu ile çalışmaya başlamıştır. Olumlu duygular çalışma sonunda gene olumlu duygu olarak kalmıştır. Diğer 6 hafta olumsuz duygularla başlanan çalışma, olumlu duygulara dönüşmüştür.

Anne olarak kendinizi nasıl görüyorsunuz sorusuna;

Çalışma Öncesi Tanımlar: Şefkatli, Koruyucu, Özenli, Dikkatli, Sevgisini Bolca Gösteren, Sarılıp Sarmalayan, Sorumluluğunu Bilen.

Çalışma Sonrası Tanımlar: Fazla Koruyucu, Kontrolcü, Manipülatif, Pimpirikli, Endişeli

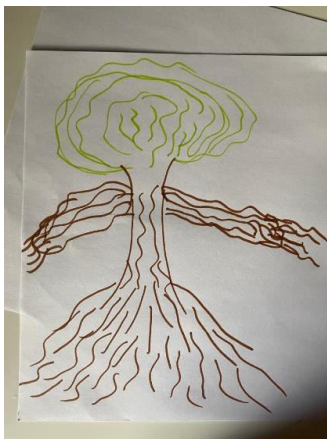
8 haftalık çalışma sonucunda annenin kendi için yaptığı tanımlar, negatif eleştiri yönüne değişim göstermiştir. Bu durumda annenin kendine bakış açısında farklılık olduğu gözlemlenmiştir.

Çalışmanın Anne Tarafından Sözel Olarak Değerlendirilmesi

- ✓ İlk defa deneyimledim.
- ✓ Etkili güzel çalışma. Araya zaman girip, farklı zaman diliminde çalışınca bozuluyor.
- ✓ Akşam çalışmak daha iyi.
- ✓ Müzikle bir şey çizmek şaşırtıcı idi. Müzik açılınca kendimi bırakıyordum. Serbest akışta çizmek iyi geldi.

Kontrolsüzlük iyi geldi.

- ✓ Şunu hayal et denmeden çizmek güzeldi.
- ✓ Terapi anlamında ne faydası oldu bilemiyorum.
- ✓ Daralıp, baş ağrısı ve sıkışık olup, bitse de gitsem dediğim çalışmalarda da her seferinde terapinin başı ile sonu arasında fark vardı.
- ✓ Evden kopup yüz yüze olsa daha iyi olurdu.
- ✓ Tanımadığın insanla oooo sesi yapmak online da bile hoşuma gitti.

Şekil 1. "Kendine Dışarıdan Bakış" Resmi İlk Hafta

İlk resimde iki renk ve keçeli kalemler kullanılmıştır. Ağaç çizimi olduğu belirtilmiştir. Ağacın dalları, kökleri, gövdesi ve tepesinin resmedildiği ifade edilmiştir. Ancak kökler havada durmaktadır.

Şekil 2. “Kendine Dışarıdan Bakış” Resmi Son Hafta

Son hafta yapılan çizimde 8 renk ve keçeli kalemler kullanılmıştır. Ağaç çizimi olduğu belirtilmiştir. Ağacın dalları, kökleri, gövdesi ve tepesinin resmedildiği ifade edilmiştir. Kökler yeri değmektedir. Renkli çiçekli bir ağaç olarak adlandırılmıştır.

4. SONUÇ

Hayatın akışı içerisinde hastalıklar günlük rutinin dışına çıkmaya neden olabilmektedir. Covid-19 Pandemi süreci de bu rutinleri derinden etkilemiş bir süreç olmuştur. Hali hazırda kaygı durumu normalin üzerinde olan bir bireyin anne oluşu da doğrudan en yakın çevresini etkileyebilmektedir.

Bu çalışmanın çerçevesini kaygı belirtileri gösteren bir anne ile 8 hafta online birer saat gerçekleştirilen intermodel sanat terapi oluşturmuştur. Çalışmanın başlangıçtan sonuna kadarki süreçte etkisini anlayabilmek için, Sürekli Kaygı Envanteri uygulanmıştır. Bunun yanında nitel olarak değerlendirme yapılabilmesi adına çalışmanın ilk ve son haftası “Kendine Dışarıdan Bakış” resmi yapılması, anneliğine dair tanımları yazması istenmiştir. Ayrıca çalışma bittiğinde cevaplanacak görüşme soruları verilmiştir.

Sürekli Kaygı ölçeğinde, uygulamalarda saptanan ortalama puan seviyesi, 36 ile 41 arasında değişmektedir. Bu çalışmada katılımcının ön-test puanı 45 (80) çıkmıştır. Kaygı seviyesinin ortalamadan daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Sürekli Kaygı Ölçeği son-test puanı ise 39 (74). Böylece katılımcının puanı yapılan 8 haftalık çalışma sonucunda ortalama bir rakama ulaşmıştır. Bunun yanında anne, hobi olarak resim kursuna başlamak istemiş, bir enstrüman çalma isteğini hatırladığını ifade etmiştir. Ayrıca, çalışmaya dair olumlu geri bildirimde bulunmuştur. Annelik ile ilgili tanımında farklı bakış açısı geliştirmiş ve bu konuda farkındalık sağlanmıştır. “Kendine Dışarıdan Bakış” resmi ise ilk hafta çizilen motif ile aynı yapılmış ancak çok renkli bir hale dönüşmüştür. Ağaç motifi çizilmiştir. İlk çalışmada iki renk ile yapılan ve kökleri boşlukta olan ağaç, çalışma sonunda 8 renk ile çizilmiş ve kökleri yere basmıştır.

“Covid-19 Pandemi Sürecinde Müzik Temelli Online Sanat Terapi Çalışmasının Kaygı Belirtileri Gösteren Ebeveyn Üzerindeki Etkisi” isimli çalışmanın bir olgu olması nedeniyle elde edilen verilerin istatistiksel olarak anlamlı bulunması mümkün değildir. Denek sayısı pozitif ya da negatif yönde anlamlı bir veri elde edecek düzeyde artırılıp, çalışma tekrarlanabilir.

KAYNAKÇA

1. Ak Şahin, A.(2006).Avrupa ve Türk-İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi Tarihi Gelişimi ve Uygulamaları. İstanbul: Ötüken
2. Akbulut, C; Ceylan, M. (2021). Lisans Öğrencilerinde Kaygı Ve Müzikli Diyalog. Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler. Ankara: Gece Akademi.509-532
3. Akbulut,C; Taşcı, S. (2020).*Müzik Terapi ile Tanışalm Atölyesi Sonuçları*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 13, Sayı:74. 302-308
4. Eracar, N. (2021). Sözen Öte. Sanatla Terapi ve Yaratıcılık. Ankara: Nobel Yayıncılık
5. Göktepe Kaya, A.(2015). Sanat Terapi. İstanbul: Nesil Yayınları
6. Güner, O; Dinçer; Genç,N. (2021). Dışavurumcu Sanat Terapisi.İstanbul: Yenikapı Yayınları.
7. Öner, N. and Le Compte, A. (1983). Durumluk Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1-26.

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Statue

Article ID
66700
Article Serial Number
08

Received
30 September 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66700>

How to Cite This Article:
Duydu, M. (2022). "New York Okulunda Bir Heykeltıraş "David Smith"", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:44; pp:1671-1676.

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

New York Okulunda Bir Heykeltıraş "David Smith"¹

A Sculptor at the New York School "David Smith"

Merve Duydu

Dr Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, Sivas, Türkiye

ÖZET

Dönemsel olarak çeşitli kısıtlamalara maruz kalan sanat kavramı, insan ruhunu geliştirebilmesi adına özgür sanat ortamlarına ihtiyaç duymaktadır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra toplumsal olaylara ve köklü değişimlere tanıklık eden 20. yy da özgür olmak ve bağımsız eserler yaratabilmek için büyük çaba sarf eden sanatçılar, değişmeyen güzellik kalıplarından, katı kural ve tekniklerden sıyrılmayı başararak yeni arayışlara yönelmişlerdir. 2.dünya savaşı yıllarında Paris sanatın tek merkezi olmaktan çıkmış ve New York sanatın merkezi haline gelmeye başlamıştır. Bir tür sanat göçü olarak adlandırabileceğimiz bu olayla birlikte New York Okulu olarak bilinen "soyut dışavurumculuk" akımı ortaya çıkmıştır. New York sanat öğrencileri birliğinin akşam derslerine devam eden ve soyut dışavurumculuk akımıyla doğrudan ilişkilendirilebilen heykeltıraşlardan olan David Smith önceleri resim sanatı üzerine çalışmalar yapsa da metal kaynatma tekniğini öğrendikten sonra heykel sanatına yönelmiştir. Bu çalışma da, Amerika heykel sanatına yeni bir soluk getiren David Smith'in sanat anlayışı heykelleri üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Soyut, Metal, Heykel

ABSTRACT

The concept of art, which is periodically exposed to various restrictions, needs free art environments in order to develop the human spirit. In the 20th century, which witnessed social events and radical changes as well as scientific and technological developments, artists who made great efforts to be free and to create independent works, managed to get rid of unchanging beauty patterns, strict rules and techniques and turned to new searches. During the Second World War, Paris ceased to be the only center of art and New York began to become the center of art. With this event, which we can call a kind of art migration, the "abstract expressionism" movement known as the New York school emerged. David Smith, who attends the evening classes of the art students union in New York and is one of the sculptors who can be directly associated with the abstract expressionism movement, initially worked on the art of painting, but after learning the metal welding technique, he turned to the art of sculpture. In this study, David Smith's understanding of art, who brought a new breath to the American sculpture art, will be examined through his sculptures.

Keywords: Abstract, Metal, Sculpture

1. GİRİŞ

Modern dönemin yeni sanat anlayışının şekillenmesinde toplumsal olaylar önemli rol oynamıştır ve bunların en önemlilerinden biri de endüstri çağıdır. Toplumsal çevreyi, dünya politikasını ve insan hayatını büyük ölçüde etkileyen bu çağ büyük değişimlerin önünü açmıştır. Toplumsal düzlemdeki bu değişimlerin bireyler üzerindeki etkilerinin sıklıkla gözlemlendiği bu dönemde kişinin iç dünyasında şekillenen ruhsal birikimler modern sanat anlayışının gelişiminde ki kavramsal süreci aydınlatmaktadır. Toplumun duyarlı kesimlerinden olan sanatçılarda bu ruhsal birikimleri ait oldukları toplumsal düzenin süzgecinden geçirerek tekrar topluma iletmişlerdir.

"Soyut Ekspresyonizm, 1940'ların son yıllarında ortaya çıkan birçok kişisel üslubu kapsamak amacıyla eleştirmenler tarafından ortaya atılan bir terimdir; 1951'de New York Museum of Modern Art'ta yapılan "Amerika'da Soyut Resim ve Heykeltçilik" adlı bir sergide bu üsluplar bir araya toplanmıştır"(Hollingsworth, 2009: 471)

20. yy. Modern sanat akımlarından olan soyut dışavurumculuk sanatçıların özgür ifade olanaklarına sahip olduğu sanat akımlarından biridir.

1.1. Plastik Sanatlarda Soyut Dışavurumculuk

İngiltere'de ortaya çıkan sanayi devrimi sonrasında oluşan yenedünya düzeni beraberinde sosyal yaşamda etkili olan modernizm kavramını da getirmiştir. Geleneksel sanat algısının değiştiği bu süreç soyut sanat hareketlerinin oluşum sürecini başlatmıştır ve sanatçılar saf resim anlayışı ile politik, estetik vb. birçok sınırı ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

Bu akımlarından biri olan Soyut Dışavurumculuk; Modernizmle birlikte gelişen süreçte, diğer akım ve söylemlerden farklı bir yol izleyerek 'soyut' ve 'dışavurum' kavramları üzerine temellenmektedir. Sanatçının iç dünyasının üretime yansıtılarak bireyselliğin ön plana çıkarılması yönünden bu akım figür ve mekân algısını değiştirerek özellikle Plastik Sanatlar alanında varlık göstermiştir.

Gerçeklerden kaçıp soyutlamaya sığınma eğilimiyle ortaya çıkan ve ikinci dünya savaşından sonra ki sürecin önemli üslubu olarak kabul gören soyut ekspresyonizm birçok modern sanat akımının ifade sürecini içinde barındırmaktadır.

¹ Bu makale 1. Uluslararası Güzel Sanatlar ve Eğitimi Sempozyumun da sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet kitabında yayınlanmıştır. (2018 Nisan)

Antmen'e göre 19. yy sonlarında izlenimcilerde başlayarak gelişen soyutlama eğilimi 20. yy. modernizminin başlıca ifade biçimi olmuş ve sanatçının görünen dünyanın gerçekliğinden koparak içe dönüş sürecini başlatmıştır (Antmen, 2017: 79).

Diğer akımlardan farklı olarak 1940'lı yıllarda Amerika'da ortaya çıkan soyut Dışavurumculuk, bir diğer adıyla New York Okulu olarak anılmaktadır. Bir ekol olarak ortaya çıkan bu akımda; politika, ekonomi, teknoloji gibi birçok alanda değişimin yaşandığı II. Dünya savaşının izlerini görmek mümkündür.

1940 yılında Paris'in Alman birlikleri tarafından işgal edilmesiyle birlikte Avrupa sanatsal devrim ve durgunluk dönemine girmeye başlamıştır (Guilbault, 2016: 71). 1940'lı yıllarda ortaya çıkan sosyo/politik durumların ışığında Avrupa, dünya lideri olma vasfını kaybederken Amerika hem politik konumuyla hem sanatsal faaliyetleriyle ön plana çıkmaya başlamıştır. Amerikan ekonomisi güçlenirken, Avrupa için yıkıcı olan bu süreçte birçok bilim insanı ve sanatçı Amerika'ya göç etmiştir. Bu göçlerin hazırladığı zeminle Amerika'nın sanat ortamı büyük ölçüde değişmiştir ve sanatın merkezi artık Paris'ten New York'a kaymaya başlamıştır. Bu oluşumların sonucunda Amerika'da ortaya çıkan Soyut Dışavurumculuk; modernizm kavramının da bir parçasıdır ve görünmeyeni görünür kılmayı amaçlamaktadır. Amerika'da ki bu değişimin alt zemininde sanatsal nedenler kadar politik süreçlerinde etkisi vardır. Ait olduğu toplumdan bağımsız düşünilemeyen sanatçıların bu akımla beraber dünyaya bakış açıları da değişmiştir ve soyutlama fikrini esas alarak içinde buldukları ruh halini dışa vurmanın yollarını aramışlardır.

“Amerikan Soyut Ekspresyonist sanatçıların yaptıkları farklı girişimlerde dikkati çeken, onların artık Avrupa'nın modernist sanatının dışında olan yeni bir yolda yürümek istediklerini belirtmeleridir. Dolayısıyla bu hareket, Avrupa modernist sanat kültürü ve düşüncesini yalnız terk etme değil, onu hiç tanımama iradesini de göstermektedir” (Turani'den akt. Karabaş, Yıldız, 2016: 353).

İkinci dünya savaşı ve sonrasında atılım gösteren Amerikan sanatının en temel özelliği soyut ve dışavurumcu olmasıdır. Bu akımın önde gelen temsilcileri savaş sonrası gelişen bu sanat tutumunu hükümetin bilinçli uyguladığı bir politika olarak benimsemişlerdir. 1950'li yıllardan sonra New York Modern Sanat Müzesi tarafından düzenlenen birçok sergide Amerikan sanatında ki “özgürlük” kavramı ile insanları denetim altında tutmayı hedefleyen Sovyet komünizminin “kitsch” sanatının karşılaştırıldığı, milliyetçi bir söylem ön plana çıkmıştır. (Clark,2004: 13-14).

Başlı başına kendi estetik kaygılarını ön plana çıkarmaya çalışan Soyut Ekspresyonistler çeşitli sanatçıları bünyesinde barındıran Batı sanatından ilham almışlardır. Soyutlamaya yönelik ifadenin doruğu olarak kabul gören Amerikan sanatı, uluslararası model konumuna yükseltince Amerikalı sanatın anlamı Batı kültürünün temsilcisi olarak kabul görmüştür. Yeni sanat anlayışı Amerika suretinde değişip geliştiği için Amerikan sanatı da bölgesel sanattan uluslararası sanata, sonra da evrensel sanata evrilmiştir. Motherwell'a göre, New York ekolu coğrafi olmasa da yön belirten bir terim ve modern sanat kültürünün bir görünümüdür. (Guilbault, 2016: 71-73).

Hem Avrupa hem Amerika kaynaklı ortaya çıkan ilk sanat hareketlerinden olan soyut dışavurumculuğun kökenleri Tuner, Monet, Matisse gibi sanatçılara dayandırılırken Nazilerden kaçarak Avrupa'ya sığınan Max Ernst, Roberto Matta ve Andre Maso gibi sanatçılar ise gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

İki kuşak içinde değerlendirilen bu akımın birinci kuşağı Jon Paul Sartre'ın çektiği varoluşçulukla temellendirilmiştir. Varoluşçuluk felsefesinin temelinde yatan, “insan kendisinin sınırlarını aşınca varlığa atım atabilir”(Taşkesen,2018:170) düşüncesini benimseyen sanatçılar özgür ruh hallerine bağlı eserler ortaya çıkarmışlardır. Bütün özgür ve doğal tutumlarını eserlerine yansıtan sanatçılar, leke atma akıta, püskürtme gibi farklı tekniklerle biçimden çok davranışsal tepkilerini ortaya koymuşlardır.

İkinci kuşak soyut dışavurumculuk akımında ise, sanat eserini anlayabilmenin yolu insanın iç dünyasını anlamlandırmaya bağlanmıştır. Akım dâhilinde ki sanatçılar yapıtlarında felsefi bir dil oluşturmayı amaçlamışlardır. 20 yy. yıl Alman sanatında ön plana çıkan Paul Klee birinci kuşak dışavurumcularla ikinci kuşak arasında bir köprü oluşturmuştur ve akımın ikinci kuşak eserlerinde Klee'nin etkisini görmek mümkündür.

1.2. New York Okulu ve David Smith

Amerikan resim sanatında soyutlamanın etkili olduğu yıllarda heykel sanatında da non-figüratif anlayış estetikle birleşmiştir. Heykel pratiğinde ki soyutlamalar sanatçıların yeni eserler üretebilmek için sahip olduğu olanakları değiştirerek genişletmiştir.

New York Okulu olarak da bilinen soyut ekspresyonizm akımının heykel alanında ki uzman isimlerinden biri de David Smith'tir.

Yaptığı heykelleri kendi kimliğinin açıklaması olarak gören Smith, ortaya çıkardığı eserlerin geçmiş ile gelecek çalışmaları arasında bağ kuracağına inanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; sanatçının çalışmaları tam anlamıyla bitmemekte ve her bir çalışma diğeri için anahtar niteliğine bürünmektedir.

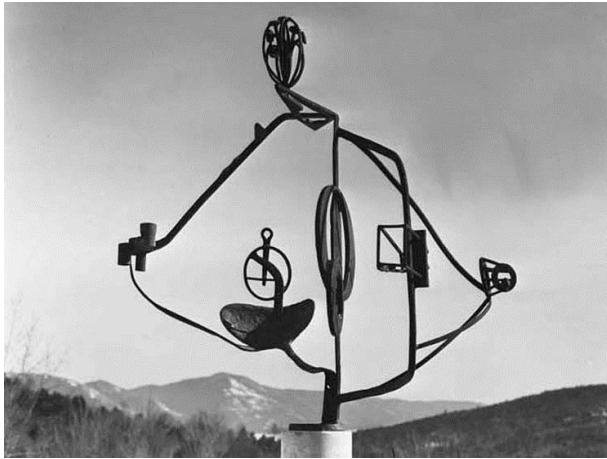
1930'lu yılların sonlarına doğru ürettiği eserlere pens, İngiliz anahtar gibi endüstriyel dünyanın simgelerini dâhil eden sanatçı için bu aletlerin çağrışım yaratan bir gücü bulunmaktadır. Gerçek aletleri ve kaynak tekniğini kullanarak

heykeller üreten sanatçının tarzı bazı eleştirmenler tarafından yadırganmaktadır. Cue' nin eleştirmeni Smith'in heykellerinden 'kanalizasyon borusu heykeli olarak bahsederken Time yazarlarından birisi ise, "yangın felaketinden kurtulmuş sıhhi tesisat" olarak tanımlamıştır(Fineberg, 2014:117).

Konstrüktivizmin ve Gerçeküstücülük gibi sanat akımlarının biçimsel üslubunu kendine özgü bir stille estetize eden Smith, erken dönem eserlerinde yassı ve metal heykeller üretmeyi tercih etmiştir. Zengin endüstriyel malzeme tekniği ve çeşitliliğini eserlerinde barındıran Smith 1950'li yıllardan itibaren büyük boyutlu anıtsal heykellere yönelmiştir. Mevcut hayat dinamiğinin tüm çağrışımlarının metal malzeme tekniğinde bulunabileceğine inanan sanatçı malzemenin eseri simgeleyen bir özellik olduğunu vurgulamaktadır.

Geometrik formları eserlerinde sıklıkla kullanan sanatçı çalışmalarında boşluk ve doluluk kavramlarını incelerken aynı zamanda bireyin iç dünyasında ki çözümlenmemiş durumları da anlamlandırmaya çalışmıştır. Hacimsel olarak yer yer insan formunun soyut görünümüne de yer veren sanatçı büyük boyutlu ve geometrik formda ki metal çalışmaları genellikle bilinçaltının nasıl görüldüğüne odaklanmaktadır. İzleyicinin görünmeyeni bulup anlamlandırmasına odaklanan Smith, dış gerçekliğin detaylı gözlemi yaptıktan sonra dinamizmi ifade edebileceğine inandığı metaryellerle bu gerçekliğin bilinçaltı sürecini heykelleri ile somutlaştırmaktadır(Street, 2017: 10).

New York'taki sanat öğrencileri birliğinin akşam derslerine devam eden sanatçı yoğunlukla kullandığı metal tekniğinde Picasso ve Gonzalez'in kaynakla yaptığı heykellerinden ilham alarak hurdalıktan topladığı demirlerle eserlerini üretmiştir. Üç boyutlu demir çizimlere benzeyen 'Kraliyet Kuşu', 'Bir İrlandalı Demircinin Şarkısı' gibi ilk dönem heykellerinden sonra 1950'li yıllardan sonra ürettiği çalışmalarında bu çizgisel tavır yavaş yavaş hacimlenmeye başlamıştır.

Görsel 1: Bir İrlandalı Demircinin Şarkısı' David Smith

<https://docplayer.biz.tr/217514632-Dunya-savaslarinin-bicimlendirdigi-modern-heykel-sanati.html> Erişim tarihi: 30.09.2022

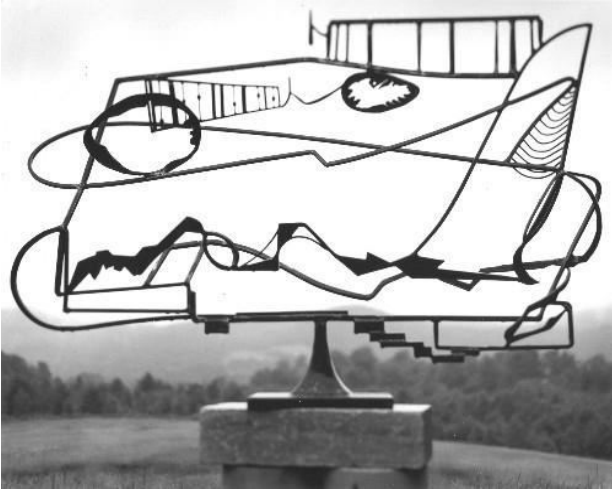
Heykel sanatıyla ilgili düşüncelerini anlatırken eserlerinin üretim aşamasında ki ilk heyecanına odaklanan sanatçı, en başında yoğun duygular içerisindeyse sonunun ne olacağıyla ilgili bir endişe duymadığını belirtmektedir. Kendisi için önemli olanın eserin çözümlenme sürecinde ki mücadele aşaması olduğunu vurgulayan sanatçı, heykelle başlarken kafasında sadece belli bir parçasının olduğunu gerisinin ise, bilinmeyen bir rüya gibi şekillendiğini belirtmektedir. Ona göre, sanatı oluşturan kavramlar teknik ve malzeme gibi detaylardan daha çok yaratıcısının iç dünyasındaki çelişkidir"(Yılmaz,2011:240).

Daha önceden resim çalışmış olmasının verdiği etkiyle heykellerinde iki boyutlu izlenimin öne çıktığı Smith, çizgisel değerlere önem veren bir heykeltıraştır. İnşacı heykeltıraşların kullandığı bir yöntem olarak plansız ve malzemenin gidişatına göre şekillenen heykellerle Amerikan heykel sanatına yeni bir tarz getiren Smith'in eserleri kullanılan malzeme ve biçimsel özellikleri bakımından dönemin heykellerinden oldukça farklıdır.

Smith 'in Helmholtzian Landscape (Hudson Manzarası) isimli eseri başlığını 19.yy Alman bilim adamı Helmholtz'dan almaktadır. Algı fizyoloji üzerine çalışmış olan bilim adamından etkilenerek eser ismini belirleyen sanatçı çerçevenin içine serbest biçimde yerleştirdiği soyut formlarla iç dünyasını ifade etmeye çalışmıştır. Kübist tarzda İllüzyonist bir görüntü yaratmaya odaklanan sanatçı, iki boyutlu yüzey üzerinde hem desen hem de ağırlığı olmayan, yassı ve anlatımcı heykel izlenimi vermektedir. Boydan boya 183cm den büyük olan "Hudson nehri manzarası" isimli yapıtı akışkan bir kuzeydoğu manzarası duygusu uyandırmaktadır. Sanatçı resimsel olarak okunmayı gerektiren üç boyutlu formların düşüncesiyle oynamaktadır ve resim düzlemine heykelleşmiş bir rölyefe dönüştürmek yerine heykelin gerçek hacmini resim düzlemine dönüştürmüştür. Sanatçının bu işi onun kübizme devam eden bağını da göstermektedir.

Kaynak tekniğini kullanarak ürettiği eserlerini genelde açık havada sergilemeyi tercih eden sanatçın heykelleri metallerle yapılan çizimler gibidir. Cilalı paslanmaz çelik kullanarak ürettiği "Hudson Nehri Manzarası" isimli

çalışmasında sanatçı genelde ressamın alanı olarak kabul gören manzara kavramını heykelle birleştirerek bir ilke imza atmıştır. Bu eserde izleyici metal çizgilerin arkasındaki manzarayı heykelle birlikte görmektedir ve manzarada heykelle dâhil olmaktadır.

Görsel 2:” Hudson Nehri Manzarası’ David Smith

<https://www.wikiart.org/en/david-smith/hudson-river-landscape-1951> Erişim Tarihi:28.09.2022

1952 yılının çalışmaların da sanatçı totem benzeri figürlerle ilgilenmiştir. Bu tarz çalışmalar yaparken daha çok buluntu nesnelere yararlanan sanatçı diğer çalışmalarına oranla daha az taslak çizim yapmıştır. Sanatçı bu çalışmalarında buluntu makine parçalarıyla ve endüstriyel materyallerle kübist kolaj ve konstrüksiyonun birleştiği bir tür heykel kolajı yapmaya çalışmıştır. “Tanktotem” isimli çalışması sanatçının sayısı 15 den fazla farklı numaralandırılmış serilerinin ilk çalışmalarındandır. Sanatçıya göre, seri tek bir temanın gelişen ya da sistematik keşfi değildir daha çok tekil moda sahiptir. Sanatçı genelde çeşitli serilerin parçaları üzerinde aynı anda çalışmıştır (Fineberg,2014:119).

Görsel 3: Tanktotem David Smith

<https://www.artic.edu/artworks/79379/tanktotem-i> Erişim Tarihi:28.09.2022

1955’ten sonra totem benzeri görünüşleri olan ve Ciacomettinin inceltilmiş figürlerini anımsatan metal heykellerini oluşturan sanatçının “dövülmüş boyunlu inşa” isimli çalışması orta bölümdeki büyük bir deliğin etrafına inşa edilmiştir. Uzun ince bacağı uzun boynu ve minik kafasıyla içine kapalı utangaçlık ifadesini yansıtmaktadır.

Sanatçı kaynak tekniğine ilk başladığı yıllardan itibaren elinde çalışabileceği gelişmiş güzel formların stokunu bulundurmak için çelik üreten fabrikalardan artık parçalar satın almaktadır. Atık çeliklerden ürettiği işi olan” Voltri XII” önemli işleri arasında yer almaktadır. Simit bu çalışmasını kare biçimine getirmek için dışarıya yuvarladıktan sonra bir çelik yaprağının ucundan kesilen serbest formlar olarak tanımladığı malzemelerin çevresinde oluşturmuştur. Sanatçının bu çalışmasının Giacometti’ nin tekerlek üzerinde ki figürlerini ve gençliğinde hayran olduğu lokomotifleri andırıldığı söylenmektedir.

Görsel 4: David Smith Voltri XII

<https://www.flickr.com/photos/rocor/28311265515> Erişim Tarihi:23.09.2022

Smith' in en önemli serisi olan "Cubi" serisinin bir parçası hariç 28 parçasının hepsi sanatçının son 3 yılında ve paslanmaz çelikten üretilmiştir. Geometrik ve soyut bir şekilde tasarlanan "Cubi XXI" bir insan figürü izlenimindedir. Asimetrik olarak birçok geometrik formu bünyesinde barındıran ve durağanlığı bozan eserin geometrik şekiller ile oluşturulmuş olan bacakları, gövdesi ve başı bir insanın anatomik oranlarıyla bağdaştırılabilir. Bu çalışmada, ışığın etkisi kullanılan malzeme ile ön plana çıkarılmıştır.

Bilinçaltından çıkan birçok devinimi eserlerinde hissettiren sanatçı "Cubi" heykel serisinde birçok geometrik formu bir arada kullanarak anıtsal bir etki yaratmıştır. Düzensiz duran geometrik biçimlerle yapısal yeniliği simgeleyen sanatçı geometrik üslubun anlatım gücünden yararlanmıştır.

Görsel 5: 'Cubi XXI', David Smith

[https://ocula.com/art-galleries/perrotin/artworks/gimhongsok/a-study-on-slanted--hyperbolic-constitution---\(1\)/](https://ocula.com/art-galleries/perrotin/artworks/gimhongsok/a-study-on-slanted--hyperbolic-constitution---(1)/) Erişim Tarihi:28.09.2022

2. SONUÇ

Toplumsal değişim süreçlerinden etkilenerek kendi devinim sürecini oluşturan sanat kavramı tüm dönemlerde bağımsız kalabilmek adına büyük çaba sarf etmiştir. Sanatsal devinimlerin ait olduğu dönemin sosyolojik olgularını içinde barındırdığı göz önünde bulundurulduğunda, Soyut dışavurumcu sanatında, savaş sonrası trajik ve kaos dolu bir dönemi yansıttığı gözlemlenebilir. Bu sanat akımının temelinde, sanatçıların yaşadıkları bunalımlarla yüzleşme ve kendi içsel gerçekleriyle hesaplaşma güdüsü bulunmaktadır. Trajik bunalımlardan kurtulmanın çarelerini arayan ve kendi varoluş mücadelesini veren bu akım, sanatçıların nesnelleğe muhalif tavrı olarak da düşünülebilmektedir. Bireysel özgürleşmenin gücünü yansıtan soyut dışavurumcu sanatçılar, her türlü baskı unsuruna eserleri ile tepki verirken sanatın katı kural ve estetik değerlerine de karşı çıkmaktadırlar. Saf duygu deneyimlerini yaşama çabasında öne çıkan David Smith de New York'ta şekillenen Soyut Dışavurumculuk akımına ve dönemin heykel sanatına oldukça çarpıcı ve etkili yeni bir ifade biçimi getirmiştir.

KAYNAKÇA

1. Antmen, A. (2017), 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.
2. Clark, T. (2004). Sanat Ve Propaganda, İstanbul: Ayrıntı

3. Fineberg, J. (2014) 1940'tan Günümüze Sanat Varlık Stratejileri, Karakalem Kitapevi Yayınları
4. Guilbault, S.(2016) New York Modern Sanat Düşüncesini Nasıl Çaldı?, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul
5. Hollingsworth, M. (2009). Dünya Sanat Tarihi, 1. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul
6. Karabaşı Avşar, P. Yıldız G.(2016) Soyut Dışavurumculuk Akımı Kapsamında Renk Alanı Resimleriyle Mark Rothko International Journal Of Cultural And Social Studies (Intjcss)
7. Street, B.(2016). 'Abstract Expressionism', Royal Academy Of Art, Piccadilly,
8. Taşkesen, S. (2018) Soyut Dışavurumculuk Akımının Performans Sanatına Etkisi Ve Rol Değiştiren Beden Olgusu Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi Journal Of The Fine Arts Institute
9. Yılmaz, M. (2001). Sanatçıları Okumak Ya Da Hayali Söyleşiler. (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Görsel Kaynakçası

Görsel 1: <https://docplayer.biz.tr/217514632-Dunya-savaslarinin-bicimlendirdigi-modern-heykel-sanati.html> Erişim tarihi: 30.09.2022

Görsel 2: <https://www.wikiart.org/en/david-smith/hudson-river-landscape-1951> Erişim Tarihi:28.09.2022

Görsel 3: <https://www.artic.edu/artworks/79379/tanktotem-i> Erişim Tarihi:28.09.2022

Görsel 4: <https://www.flickr.com/photos/rocor/28311265515> Erişim Tarihi:23.09.2022

Görsel 5: [https://ocula.com/art-galleries/perrotin/artworks/gimhongsok/a-study-on-slanted--hyperbolic-constitution--\(1\)/](https://ocula.com/art-galleries/perrotin/artworks/gimhongsok/a-study-on-slanted--hyperbolic-constitution--(1)/) Erişim Tarihi:28.09.2022

Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Müzik Eğitimi Veren Kurumlara Yönelik Çok Yönlü Bir İnceleme: Siirt, Batman, Bitlis, Mardin, Diyarbakır¹

A Multiple Examination on The Institutions of The Ministry of National Education: Siirt, Batman, Bitlis, Mardin, Diyarbakır

Bilge Sarı Gözde Yüksel

Öğretmen., MEB, Ordu, Türkiye

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Konya, Türkiye

ÖZET

Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı müzik eğitimi veren kurumları, farklı değişkenler açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma mesleki ve özgen müzik eğitimi veren 29 kurum üzerinde gerçekleştirilmiş, görüşme yöntemi ile elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile değişkenlere göre listelenerek, yüzde-frekans dağılımları ile betimlenmiştir. Görüşme formundan elde edilen, açık uçlu sorulara verilen cevapların analizinde ise "içerik analizi" tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda; kurumların Siirt, Batman, Bitlis, Mardin, Diyarbakır illerinde sayıca eşit olduğu ancak kişi başına düşen kurum sayısının iyileştirilmesi gerektiği, kurum türü olarak Halk Eğitim Merkezleri'nin ağırlıkta olduğu ve her il'de bir Güzel Sanatlar Lisesi olduğu, kurumların 1948 ile 2017 yılları arasında faaliyete geçtiği, kurumların büyük çoğunluğunun çocuk-geç-yetişkin üç yaş grubuna da hizmet verebilen kurumlar olduğu, çalıştırdıkları öğretmen sayısının 1 ile 14 arasında değiştiği ancak 1 ve 2 öğretmen ile çalışan çok sayıda kurum olduğu, kurumlarda %93,10 oranında çalgı eğitimi verildiği, özellikle bağlama, piyano, gitar ve keman eğitiminin ön planda olduğu, kurumların eğitimi verilen müzik türü bakımından yeterli çeşitliliğe sahip olduğu, özellikle Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği eğitiminin ön planda olduğu, kurumlarda ses ve koro eğitiminin orta düzeyde verildiği, kurumların fiziki donanım ve ortam yetersizliği, kadro yetersizliği ve az tercih edilme konusunda sorun bildirdikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Özgen, Mesleki, Halk Eğitimi

ABSTRACT

In this study, which aims to examine the music education institutions affiliated to the Ministry of National Education in the provinces of Siirt, Batman, Bitlis, Mardin and Diyarbakır, in terms of different variables, a descriptive survey model was used. The research was carried out on 29 institutions providing vocational and private music education, the data obtained by the interview method were listed according to the variables with the descriptive analysis method and described with percentage-frequency distributions. The "content analysis" technique was used in the analysis of the answers given to the open-ended questions obtained from the interview form. As a result of the research; In the provinces of Siirt, Batman, Bitlis, Mardin, Diyarbakır, the number of institutions is equal, but the number of institutions per capita should be improved, the type of institution is Public Education Centers, and there is an Anatolian High School of Fine Arts in each province. The majority of the institutions are institutions that can serve children-young-adults three age groups, the number of teachers they employ varies between 1 and 14, but there are many institutions that work with 1 or 2 teachers, and 93.10% of the institutions provide instrument training. In particular, bağlama, piano, guitar and violin education is at the forefront, institutions have sufficient diversity in terms of the type of music taught, especially Turkish Folk Music and Turkish Art Music education is at the forefront, voice and choir education is given at medium level in institutions, the institutions are inadequate in physical equipment and environment. It was determined that they reported problems in terms of staff inadequacy and being less preferred.

Keywords: Music Education, Amateur, Vocational, Public Education

1. GİRİŞ

Müzik, insan yaşamına pek çok işleviyle katkı sağlayabilecek, önemli bir kavram ve olgudur. Bu işlevleri bireysel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve eğitimsel işlevler olarak sınıflandırmak mümkündür. "Müzik, kişilerin bilişsel, duyuşsal, devinişsel ve sezici yapıları üzerinde olumlu izler bırakan uyarılma ve tepkide bulunma biçimlerini kapsıyor ise bireysel işlevini, toplum kesimleri ve toplumlar arasında tanışma, kaynaşma, anlaşma, paylaşma gibi rolleri sağlıyor ise toplumsal işlevini, kültürü arttıran, taşıyan, kuşaktan kuşağa aktaran ve kültürler arası ilişkileri zenginleştiren etkinlikleri kapsıyor ise kültürel işlevini, sanatsal özün korunduğu, sunumları, üretim dağıtım ve tüketim ilişkilerindeki çalışma ve düzenlemeleri kapsıyor ise ekonomik işlevini ve son olarak tüm bu işlevlerin düzen içerisinde, sağlıklı, etkili, verimli ve yararlı olabilmesi için müziksel öğrenme-öğretme etkinliklerini kapsıyor ise eğitimsel işlevini yerine getirmektedir"(Uçan, 2018:10).

Müziğin eğitimsel işlevlerinin, beklenen şekilde yerine getirilmesi, toplum üzerindeki diğer tüm işlevlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için gereklidir. Genel müzik eğitimi, okullarda örgün eğitim çerçevesinde verilen temel müzik kültürü, bilinci kazandırmaya yönelik müzik eğitimidir. "Öğrenciler, aldıkları genel müzik eğitimi ve müzik öğretmenlerinin yönlendirmesi sonucunda, özgen müzik eğitimi ve mesleki müzik eğitime yönelebilmektedir" (Eser, Kaleli ve Güçlü, 2021:952). Ülkemizde toplumun müzik eğitimi ihtiyacını karşılamak üzere okullarda verilen genel müzik eğitiminin dışında Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı müzik eğitimi veren, başka kurumlar da bulunmaktadır. Bu kurumları mesleki ve özgen müzik eğitimi veren kurumlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Mesleki müzik eğitimi veren Güzel Sanatlar Liseleri, her yıl müzik özel yetenek sınavı ile öğrenci almaktadır. Buradan mezun olan öğrenciler aldıkları mesleki müzik eğitimi neticesinde, kendilerini müzik eğitiminin

¹ Bu araştırma 1. yazarın Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde tamamladığı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

pek çok boyutunda geliştirerek, müzik ve müzik eğitimi alanlarında meslek kazandıran lisans programlarına geçişte başarı gösterebilmektedir. MEB'e bağlı olarak özengen müzik eğitimi veren kurumlar ise özel müzik kursları, Halk Eğitim Merkezleri (HEM) ve Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM)'dir. Özengen müzik eğitimi, müzik eğitiminin en yaygın türüdür. Her yaştan her kesimden müziğe istek duyan ve amatörce ilgilenen kişilere yöneliktir. "Özel kurslarda gerçekleştirilen bireysel ve toplu müzik faaliyetleri öğrencilerin bilişsel, bedensel ve ruhsal gelişimine katkı sunarken sosyalleşmelerine de yardımcı olmaktadır. Kurslar aynı zamanda ülkemizin kültür ve sanat birikiminin oluşumunda, gelişiminde ve daha sonraki kuşaklara taşınmasında da büyük rol üstlenmektedir" (Aksoy, Güçlü ve Nayir, 2020:948). Halk Eğitimi Merkezleri; toplumu zanaattan sanata kadar her alanda ve her yaşta bireyin eğitilmesine katkıda bulunarak modern bir toplum yaratma temel amacıyla hizmet veren kurumlardır (Koç, 2019:19). BİLSEM'ler ise ülkemiz genelinde özel yetenekli öğrencilerin tanımlanmasının ardından öğrenim gördükleri örgün genel öğretim kurumlarına ek olarak eğitim ve öğretimlerinin gerçekleştirildiği kurumlardır (<https://orgm.meb.gov.tr/www/bilim-ve-sanat-merkezleri-nedir/icerik/1955>).

MEB'e bağlı bu kurumlarda verilen müzik eğitimi mesleki veya özengen kendi amaçlarına uygun bir şekilde ilerliyor olsa da müzik eğitiminin temel ilkeleri esastır. "Bir ülkenin müzik eğitimi bakımından gelişmişlik düzeyi bir bütün olarak belirlenir ve betimlenirken genel, özengen ve mesleki müzik eğitimi düzeyleri ayrı ayrı saptansalar da, sonuçta üçü birlikte esas alınır. Söz konusu belirleme ve betimlemede birini veya ikisinin esas alınması eksik ve yetersiz olur, bütünü yansıtmaz" (Uçan, 2018: 39). Bu bakış açısıyla müzik eğitiminin ve müzik eğitimi veren kurumların durumunun, ihtiyaçlarının, sorunlarının şehir bazında araştırılması, değerlendirilmesi, toplumun müzik eğitimine ulaşım fırsatlarının gözden geçirilmesi ülkemizin müzik eğitimi bakımından geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Ülkemizde yaygın müzik eğitimi kurumlarına yönelik son 5 yıl içerisinde; Türk Müziği ilgisi (İmik ve Dönmez, 2017), kurslarda müziğe ilgi (Eser, Kaleli ve Güçlü, 2021), kursiyer perspektifi (Karatağ, 2019), kurumlarda verilen müzik eğitiminin durumu (Tepeli ve Yüksel, 2020; Turan ve Yüksel, 2018; Baylan, 2021) kurumların Pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecine yönelik durumu (Aksoy, Güçlü ve Nayir, 2020), kurumlarda çalgı eğitimine yönelik incelemeler (Algı, 2017; Gençel Ataman ve Güler, 2021; Oğuz, Kaleli ve Mustul, 2021; Tokatlı ve Mustul, 2020; Tokatlı ve Mustul, 2021), özengen çalgı eğitimine yönelik çevrim içi ve çevrim dışı uzaktan eğitim araçlarının kullanımı (Aksoy ve Nayir, 2020) bedensel engelli bireylere yönelik yaygın müzik eğitimi (Aksoy ve Nayir, 2022) konularında çalışmalar yapılmıştır. Tüm bu araştırmaların; toplumumuzun müzikten en iyi şekilde faydalanabilmesi için farklı bakış açılarıyla, ihtiyaçları, sorunları, belirlemeye ve yenilikçi bakış açıları geliştirmeye yönelik yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak yapılan tarama neticesinde Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerini kapsayan bir değerlendirmeye rastlanmamıştır. Eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi, müzik eğitiminde de çevre koşulları, fiziksel şartlar, öğretmen, materyal ihtiyacı vb. koşulların verilecek eğitimin niteliğini etkilediği bilinmektedir. Müzik eğitimi açısından mevcut durumu belirlemenin, var olan eksiklik ve ihtiyaçların giderilmesinin birincil adımı olduğu düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle araştırmada "Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerindeki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı müzik eğitimi veren kurumların nicel ve nitel durumunun belirlenmesi amaçlanmış, bu amaçla; kurumların illere, kurum türüne ve faaliyete geçme yılına ilişkin durumu, kurumlarda öğrenci yaş grubu ve öğretmen sayısına yönelik durum, çalgı eğitimi, solfej eğitimi, bireysel ses eğitimi ve koro eğitimine yönelik durum, eğitimi verilen müzik türleri, kurumların teori ve/veya uygulamada sıkıntı yaşadığı durumlar nedir? sorularına yanıt aranmıştır.

2. YÖNTEM

Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı müzik eğitimi veren kurumların çok yönlü incelendiği bu çalışmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. "Tarama modelleri, geçmişte veya hala var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır" (Karasar, 1999: 77). Ön araştırma sonucu MEB'den elde edilen verilere göre Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde müzik eğitimi verme yetkisine sahip 30 kurum bulunmaktadır. Araştırmaya dâhil edilen kurum sayısı 29 olduğundan evrenin tamamına ulaşıldığı söylenebilir. Millî Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izinler araştırma öncesi alınmış olsa da gönüllü katılım göstermeyen 1 kurum ile görüşme yapılamamıştır. Araştırma verileri, nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumlar hakkında bilgi toplamak için benzer araştırmalardan da yararlanılarak araştırmacı tarafından yeni bir görüşme formu yapılandırılmış, oluşturulan form, uzman görüşleri doğrultusunda son haline getirilmiştir. Görüşme formunda 18 soru bulunmaktadır ve bazı sorular, öncül soruya evet cevabını veren kurumlarca cevaplanmıştır. Bu nedenle bulgular bölümünde bazı sorulara ilişkin toplam frekans değişmektedir. Görüşme verileri, araştırılan değişkenlere göre betimsel analiz tekniğinden yararlanılarak çözümlenmiş, yüzde-frekans dağılımları ile betimlenmiştir. Görüşme formunun 18. sorusu açık uçludur ve bu soruya ilişkin verilerin analizinde "içerik analizi" tekniğinden yararlanılmıştır. "İçerik analizi, elde edilen verilerin derinlemesine analizinin yapılarak kavramsallaştırılması, mantıklı bir şekilde düzenlenmesi ve veriyi açıklayan temalara ulaşılması sürecidir. "İçerik analizinde temel amaç,

toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir” (Yıldırım ve Şimşek 2006: 227).

3. BULGULAR ve YORUM

3.1. Kurumların İllere, Kurum Türüne ve Faaliyete Geçme Yılına İlişkin Durumu

Tablo 1. Kurumların illere, kurum türüne ve faaliyete geçme yılına göre dağılımı

Kurumların	Kategoriler	f	%
İllere göre dağılım	Siirt	6	20,69
	Batman	6	20,69
	Bitlis	6	20,69
	Diyarbakır	6	20,69
	Mardin	5	17,24
Kurum türleri	Halk Eğitim Merkezi	19	65,52
	Güzel Sanatlar Lisesi	5	17,24
	Bilim ve Sanat Merkezi	5	17,24
	1948	1	3,45
	1967	1	3,45
Faaliyete geçme yılı	1968	1	3,45
	1969	1	3,45
	1971	1	3,45
	1972	3	10,34
	1974	1	3,45
	1975	1	3,45
	1980	3	10,34
	1981	2	6,9
	1984	1	3,45
	1992	1	3,45
	2005	1	3,45
	2006	1	3,45
	2008	2	6,9
	2009	1	3,45
	2013	2	6,9
2015	3	10,34	
2016	1	3,45	
2017	1	3,45	

Tablo 1’de araştırma grubunu oluşturan kurumlara ilişkin genel bilgilere bakıldığında; illere göre dağılım bakımından Siirt, Batman, Bitlis ve Diyarbakır illerinde 6’şar kurumun hizmet verdiği Mardin’de ise 5 kurumun MEB’e bağlı olarak özengen veya mesleki müzik eğitimi çerçevesinde eğitim verdiği anlaşılmaktadır. Kurum türü bakımından araştırma grubu 3’e ayrılmaktadır. Kurumların % 65,52’si (f:19) Halk Eğitim Merkezi, her ilde birer tane olmak üzere % 17,24’ü (f:5) Güzel Sanatlar Lisesi, % 17,24’ü (f:5) ise Bilim ve Sanat Merkezi’dir. Araştırma kapsamında incelenen kurumların ilki 1948 sonuncusu ise 2017 yılında faaliyete başlamıştır. 1948, 1967, 1968, 1969, 1971, 1974, 1975, 1984, 1992, 2005, 2006, 2009, 2016, 2017 yıllarında birer kurum, 1981, 2008, 2013 yıllarında ikişer, 1972, 1980, 2015 yıllarında ise üçer kurum faaliyete başlamıştır. Bu kurumların illere dağılımına bakıldığında Siirt, Batman, Bitlis, Diyarbakır illerinde eşit, Mardin’de ise yakın bir sayıya ulaşılmıştır. Kurum sayısının illerde eşit olması, farklı illerde yaşayan nüfusun bu kurumlara erişim bakımından eşit imkânlarda olduğunu düşündürmüştür. Ancak bu kurumların sayısal eşitliği kurumların yeterli olup olmadığı hakkında fikir yürütmek için yeterli değildir. İl bazında elde edilen bu bulgu illerin nüfus yoğunluğuna göre değerlendirildiğinde daha net bir değerlendirme yapılabilir. Bu kurumlar arasında en yüksek oranda Halk Eğitim Merkezleri’nin bulunduğu dikkat çekmektedir. Bilindiği üzere Halk Eğitim Merkezleri yaygın eğitim kurumları arasında yer alan her yaştan, toplumun her kesiminin isteğe bağlı eğitim alabileceği kurumlardır. Bölgesel olarak değerlendirildiğinde yöre toplumunun müzik eğitimi alabileceği kurum sayısının diğer kurumlara oranla yüksek çıkması sevindirici bir sonuçtur. Diğer bir bulgu ise MEB’e bağlı bir mesleki müzik eğitimi kurumu olan Güzel Sanatlar Liseleri’nin araştırmaya dâhil edilen tüm illerde mevcut olmasıdır. Bu kurumlar ülkemizin lisans düzeyi sanat eğitimi kurumlarına, mesleki bir alt yapı sağlamaktadır ve bu nedenle değerli kurumlardır. Bu noktada bölgede yaşayan, müziğe yetenekli gençlerin, mesleki müzik eğitimine adım atabilecekleri kurumların varlığı, hem devlete bağlı kurumlar olarak ailelere maddi açıdan bir avantaj, hem de mesleki yönden yetenekli ve istekli gençlere bir seçenek olarak düşünülebilir. Bu kurumlar arasında en yüksek oranda Halk Eğitim Merkezleri’nin bulunduğu dikkat çekmektedir. Bilindiği üzere Halk Eğitim Merkezleri yaygın eğitim kurumları arasında yer alan her yaştan, toplumun her kesiminin isteğe bağlı eğitim alabileceği kurumlardır. Bölgesel olarak değerlendirildiğinde yöre toplumunun müzik eğitimi alabileceği kurum sayısının diğer kurumlara oranla yüksek çıkması sevindirici bir sonuçtur.

3.2. Kurumlarda Öğrenci Yaş Grubu ve Öğretmen Sayısı

Tablo 2. İlgili kurumlarda öğrenci yaş profili ve öğretmen sayısı dağılımı

Kurumlarda	Kategoriler	F	%
Öğrenci yaş profili	Çocuk-geç-yetişkin	9	31,03
	Yetişkin (19 ve üzeri)	8	27,59
	Genç (15-18)	6	20,69
	Çocuk-geç	3	10,34
	Çocuk (6-14)	2	6,9
	Genç-yetişkin	1	3,45
	1 öğretmen	12	44,45
	2 öğretmen	7	25,95
	Öğretmeni olmayan	2	6,9
	3 öğretmen	1	3,45
Çalışan müzik öğretmeni	5 öğretmen	1	3,45
	6 öğretmen	1	3,45
	7 öğretmen	1	3,45
	8 öğretmen	1	3,45
	9 öğretmen	1	3,45
	10 öğretmen	1	3,45
	14 öğretmen	1	3,45

Tablo 2'ye göre; Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumların, %31,03'ünün (f:9) çocuk-geç-yetişkin üç yaş düzeyine de eğitim verebildiği, %27,59'unun (f:8) yetişkinlere, %20,69'unun (f:6) gençlere, %10,34'ünün (f:3) çocuk ve gençlere, %6,9'unun (f:2) sadece çocuklara, %3,45'inin (f:1) ise genç ve yetişkinlere hizmet verdiği görülmektedir. Bu kurumların büyük bir kısmının çocuk-geç-yetişkin üç yaş grubuna da hizmet verebilen kurumlar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca sayıları değişkenlik göstermekle birlikte tüm yaş grupları için müzik eğitimi alabilme olanağının bulunduğu söylenebilir. Tabloda MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumların çalıştırdığı öğretmen sayılarının 1 ile 14 arasında değiştiği anlaşılmaktadır. Kurumların büyük çoğunluğunun, 1 öğretmen (%44,45) ve 2 öğretmen çalıştırdığı (%25,95) görülmektedir. Ayrıca 2 kurumda öğretmen bulunmamaktadır. 1 ve 2 öğretmen çalıştıran kurumların oranının yüksek olması bu kurumlarda kadro yetersizliğini işaret etmektedir. Mevcut öğretmen sayısının talep edilen çalgı eğitimi, ses eğitimi, solfej ve teori eğitimi gibi temel müzik boyutlarındaki ihtiyacı karşılaması mümkün değildir. Ayrıca çalgı eğitimi kendi içerisinde çok çeşitliliğe sahip bir müzik eğitimi boyutudur. Bir müzik öğretmenin her çalgıyı istendik şekilde öğretmesi beklenemez. Sağlıklı bilgi aktarımı, ancak uzmanlaştığı çalgı alanıyla ilgili olursa kabul edilebilir. Bu sebeple ilgili kurumların kadro ihtiyacı, müzik eğitimi alanının teorik, uygulamalı ve çok boyutlu yapısına göre şekillendirilebilir ise istendik bir sonuç alınabilir.

3.3. Kurumlarda Çalgı Eğitimine Yönelik Durum

Tablo 3. İlgili kurumlarda çalgı eğitimi verilme durumu ve eğitimi verilen çalgıların dağılımı

Kurumlarda	Kategoriler	f	%
Çalgı eğitimi verilme durumu	Veriliyor	27	93,1
	Verilmiyor	2	6,9
	Bağlama	25	92,59
Eğitimi verilen çalgılar	Piyano	14	51,85
	Gitar	14	51,85
	Keman	13	48,14
	Flüt	8	29,62
	Viyolonsel	7	24,13
	Ud	3	11,11
	Kanun	3	11,11
	Viyola	3	11,11
	Bendir	2	7,4
	Arbane	2	7,4
	Kaval	1	3,7
	Davul	1	3,7

Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumların, %93,10'unda çalgı eğitiminin verildiği %6,90'ında çalgı verilmediği belirlenmiştir. Müzik eğitiminin en yaygın boyutlarından biri olan çalgı eğitiminin, bölgesel olarak yüksek oranda faaliyette olması çalgı eğitimi ve genelde müzik eğitiminin yaygınlaştırılması açısından iyi bir sonuçtur. Ancak elde veriler mevcut eğitimin niteliğini belirlemek için yeterli değildir. Bu kurumlarda eğitimi verilen çalgı dağılımına bakıldığında ise; bağlama %92,62 (f:25), piyano %51,85 (f:14), gitar %51,85 (f:14), keman %48,14 (f:13), flüt %29,62 (f:8), viyolonsel %24,13 (f:7), viyola, ud, kanun, %11,11 (f:3), arbane, bendir %7,4 (f:2), kaval ve davul % 3,7 (f:1) şeklinde dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bağlamanın kurumlarda en fazla öğretilen çalgı olduğu, piyano ve keman çalgılarının ise ilgili kurumların yarıdan fazlasında öğretilen çalgılar olduğu söylenebilir. Ayrıca eğitimi verilen çalgıların çeşitliliği oldukça fazladır. Kurumların bu çeşitlilikte bir çalgı eğitimi sağlayabilmek için sayıca fazla öğretim kadrosuna

ihtiyaç duyulacaktır. Bu durum, kurumların mevcut öğretmen sayısı da düşünüldüğünde, verilen çalgı eğitiminin niteliği konusunda şüphe uyandırmaktadır.

3.4. Kurumlarda Solfej Eğitime Yönelik Durum

Tablo 4. Solfej eğitimi verilme ve eğitimlere katılım düzeyi dağılımı

Kurumlarda	Kategoriler	f	%
Solfej eğitimi	Veriliyor	20	68,97
	Verilmiyor	9	31,03
	Çok iyi	8	40
Eğitim verilen kurumlarda öğrencilerin katılım düzeyi	İyi	7	35
	Orta	5	25

Tablo 4'e göre; Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumların %68,97'sinde (f:20) solfej eğitiminin verildiği, %31,03'ünde (f:9) ise solfej eğitiminin vermediği anlaşılmaktadır. Müzik eğitiminin hangi boyutu olursa olsun temel düzeyde müziksel teorik bilginin gerekliliği olduğu, bu eğitimin müziğin diğer boyutlarından ayrı düşünülemeyeceği bilinmektedir. Bu noktada bir müzik eğitimi kurumu faaliyete geçtiğinde müzik eğitiminin bu boyutunda başlatılması gereken aktif sürecin, katılımcıların diğer boyutlardaki eğitimine paralel bir şekilde yürütülmesi beklenmektedir. Araştırma bulgularına göre incelenen 9 kurumda bu anlamda halen ihtiyaç olduğu söylenebilir. Diğer yandan yüksek oranda bu eğitim olanağının öğrencilere sunulabiliyor olması sevindirici bir durumdur. Kurumlarda öğrencilerin bu olanaklardan faydalanma düzeyine bakıldığında ise; bu eğitimi veren toplam 20 kurumun %40'ının (f:8) bu eğitimlere katılım düzeyinin çok iyi , % 35'inin (f:7) iyi , % 25'inin (f:5) ise orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. Elde edilen verilere göre solfej eğitimi olanağı sağlayan kurumlarda bu eğitime katılım düzeyinin orta ve ortanın üzerinde olduğu, bu olanak sağlandığında, kursiyerlerin verilen eğitime değer verdiği ve katılım gösterdiği söylenebilir.

3.5. Kurumlarda Bireysel Ses ve Koro Eğitimine Yönelik Durum

Tablo 5. Bireysel ses ve koro eğitimi verilme durumu ve koro türleri dağılımı

Kurumlarda	Kategoriler	f	%
Bireysel ses eğitimi	Veriliyor	12	41,38
	Verilmiyor	17	58,62
Koro eğitimi	Veriliyor	16	55,17
	Verilmiyor	13	44,83
	THM Korusu	10	35,71
Eğitimi verilen koro türleri	TSM Korusu	6	21,43
	Çocuk Korusu	6	21,43
	Çoksesli Koro	6	21,43

Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumların %41,38'inde (f:12) bireysel ses eğitimi verildiği, %58,62'sinde (f:17) ise bireysel ses eğitimi vermediği anlaşılmaktadır. Bireysel ses eğitiminin, doğru ve anlaşılır konuşma, notaların ses yüksekliklerine uygun bir şekilde ses üretebilme gibi becerileri kazandırdığı ve bu sayede müzik eğitiminin bir bütün olarak gerçekleşmesinde doğrudan veya dolaylı katkı sağladığı düşünüldüğünde, bu eğitimin eksik olduğu kurumlarda müzik eğitiminin bu boyutuna ilişkin eğitim imkânlarında iyileştirmeye ihtiyaç olduğu söylenebilir. Koro eğitimine bakıldığında ise kurumların %55,17'sinde (f:16) koro eğitimi verildiği, %44,83'ünde (f:13) ise koro eğitimi vermediği anlaşılmaktadır. Koro eğitiminin, müzik eğitiminin topluluk halinde müzik yapmayı gerektiren bir boyutu olarak müziksel davranışları birliktelikle yapabilme becerisinin kazandırılmasında önemli bir rol oynamasının yanı sıra, toplum içerisinde birbiriyle uyum içerisinde yaşayan bireylerin yetişmesine de katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu nedenle özellikle çocuk ve gençlerin koro eğitimini deneyimleme fırsatına sahip olmasını sağlamanın önemli olduğu söylenebilir. Verilere göre çoğu kurumun koro eğitimi olanağı sağlıyor olması koro eğitiminin yaygınlaştırılması açısından sevindirici bir sonuçtur. Son olarak eğitimi verilen koro türlerine baktığımızda kurumların 4 farklı koro türünde eğitim verdiği belirlenmiştir. Bazı kurumlarda birden fazla koro türü ile ilgili değerlendirme yapıldığından toplam frekans değişmektedir. Buna göre; kurumların % 35, 71'inde (f:10) THM (Türk Halk Müziği), 6'şar (%21,43) kurumda ise TSM (Türk Sanat Müziği), Çocuk Korusu ve Çok sesli Koro türlerinde eğitimin verildiği anlaşılmıştır.

3.6. Kurumlarda Eğitimi Verilen Müzik Türleri

Tablo 6. Kurumlarda verilen müzik eğitiminin müzik türüne göre dağılımı

Müzik Türü		f	%
Türk Halk Müziği	Veriliyor	24	88,89
	Verilmiyor	5	11,11
Türk Sanat Müziği	Veriliyor	12	44,44
	Verilmiyor	17	55,56
Klasik Batı Müziği	Veriliyor	10	37,03
	Verilmiyor	19	62,97
Güncel Popüler Müzik	Veriliyor	5	18,52
	Verilmiyor	24	82,48

Tablo 6'ya göre araştırma kapsamına alınan illerde bulunan MEB'e bağlı kurumlarda; Türk Halk Müziği %88,89 (f:24), Türk Sanat Müziği %44,44 (f:12), Klasik Batı Müziği %37,03 (f:10) ve Güncel Popüler Müzik %18,52 (f:5) olmak üzere 4 müzik türünün eğitiminin verilebildiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan 29 kurumun % 82,48'inde (f:24) Güncel Popüler Müzik, % 62,97'sinde (f:19) Klasik Batı Müziği, %55,56'sında (f:17) Türk Sanat Müziği ve son olarak %11,11'inde (f:5) Türk Halk Müziği türlerinin eğitiminin verilmediği belirlenmiştir. Bölgede en yaygın eğitimin Türk Halk Müziği türüne yönelik olduğu söylenebilir.

3.7. Kurumlarda Teori Ve/Veya Uygulamada Yaşanan Sorunlar

Tablo 7. Kurumların teori ve/veya uygulamada sorun yaşama durumu

Sorun yaşama durumu	f	%
Evet	19	65,52
Hayır	10	34,48
Toplam	29	100

Tablo 7'ye bakıldığında Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumların %65,52'sinin (f:19) teori ve /veya uygulamada sorunlarla karşılaştığı, %34,48'inin (f:10) ise sorunla karşılaşmadığı görülmektedir. Sorun yaşadığını belirten 19 kurumun yaşadığı durumlar ise Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Teori ve/veya uygulamada yaşanan sorunların dağılımı

Sorunlar	f	%
Fiziki Donanım ve Ortam Yetersizliği	10	52,63
Kadro Yetersizliği	8	42,10
Az Tercih Edilme	1	5,27
Toplam	19	100

Tablo 8'de görüldüğü üzere; , teoride ve/veya uygulamada sıkıntı yaşadığını belirten kurumların %52,63'ünde fiziki donanım ve ortam yetersizliği, %42,10'unda kadro yetersizliği, %5,27'sinde ise az tercih edilme (mesleki müzik eğitimi veren güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin ve velilerinin üniversiteye geçiş ve meslek edinme kaygılarından dolayı Güzel Sanatlar Lisesi'nin az tercih edilmesi) durumu olduğunu belirtmişlerdir. Teori ve uygulamada sıkıntı yaşadığını belirten kurumlardaki katılımcıların örnek görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Güzel sanatlar liselerinden mezun olan öğrencilerimizin üniversite sınavında ek puan alamaması durumundan dolayı velilerin ve öğrencilerimizin kaygı seviyelerinin artması”(K1). “Orkestra odalarının ve fiziki şartların elverişsiz olma durumundan dolayı eğitimin istenilen düzeyde yapılamaması”(K2). “Bilim sanat merkezlerinde ve Halk eğitim merkezlerinde öğretmen kadrosunun yetersiz olmasından dolayı eğitim aksayabilmekte olup farklı okullarda görev yapmakta olan öğretmenlerden yardım alınmaktadır. Öğretmenlerin hem kendi okul saatleri hem de kursta ders verilen saatleri çakışabilmektedir ”(K3). “Öğretmenlerimiz kendi branşlarında eğitim vermekte ama farklı çalgı aleti üzerinden kurs talep edildiğinde talep edilen dal öğretmeninin bulunamaması” (K4). “Cihaz ve çalgı aleti sıkıntısı yaşamaktayız. Enstrüman veya cihazlar kırıldığında veya bozulduğunda yerine yenisini koyacak imkânımız bulunmamaktadır”(K5). “Müzik dersliğimiz bulunmamaktadır kurs yapabilmek için okul binalarını veya uygun olan farklı binalar kullanılmaktadır”(K6). “Donanım olarak sıkıntı çekmekteyiz. Okulun fiziki şartları, orkestra odası, stüdyo, ses yalıtımı vb sıkıntılarımız mevcuttur”(K7).

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırmada, Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde MEB'e bağlı müzik eğitimi veren kurumlar; illere, kurum türü, faaliyete geçme yılı, kurumlarda öğrenci yaş grubu ve öğretmen sayısı, çalgı eğitimi, solfej eğitimi, bireysel ses ve koro eğitimi, eğitimi verilen müzik türleri, teori ve/veya uygulamada yaşanan sorunlar bakımından incelenmiş ve aşağıda belirtilen sonuçlara varılmıştır.

Kurum sayılarının, Siirt, Batman, Bitlis, Diyarbakır illerinde eşit (f:6), Mardin ilinde (f:5) kurum olduğu saptanmıştır. Nicel olarak illerdeki kurum sayısı birbirine eş görülse de, mevcut kurum sayısı, il nüfusuna oranla yorumlanırsa anlam kazanabilir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 2019'da paylaştığı verilere

(<https://www.nvi.gov.tr/> Son erişim:24.01.2021) göre araştırmaya dahil edilen illerin nüfusu; Diyarbakır (1.732.396), Mardin (829.195), Batman (349.396), Bitlis (349.396) ve Siirt (331.670) olarak belirtilmiştir. Buna göre iller, kurum sayısı bakımından eşit görünüyorsa da kişi başına düşen kurum sayısı yönünden değerlendirildiğinde eğitim imkânlarında fark olduğu görülmüştür. Diğer taraftan benzer çalışmalarda Tepeli ve Yüksel (2020:62) Ankara ilinde MEB'e bağlı ve yalnızca özengen müzik eğitimi veren kurum sayısının 48 olduğunu, Turan ve Yüksel (2018:52) ise Kahramanmaraş'ta tüm müzik eğitimi kurumlarının dahil edildiği çalışmada 38 kurum olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırma, çalışma kapsamına alınan illerin müzik eğitimine erişimini mümkün kılacak kurumlara ihtiyacı olduğunu, bölgenin araştırma yapılan diğer illerle imkân bakımından eşit olmadığını, il bazında bir kıyaslama yapıldığında ise farkın daha da açıldığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında bulunan kurumları büyük çoğunlukla Halk Eğitim Merkezleri'nin oluşturduğu görülmüştür. Benzer bir sonuç olarak Turan ve Yüksel, (2018:53) Kahramanmaraş'ta Halk Eğitim Merkezleri'nin müzik eğitimi veren en yaygın eğitim kurumu olduğunu saptamıştır. Sonuçlar örtüşmektedir. Bu kurumlar toplumun her kesiminin müzik eğitimine erişimi sağlanması amacıyla nitelik ve nicelik yönünden desteklenmelidir. Yaygın eğitime ihtiyaç bulunduğunu ifade eden başka araştırmalar da bulunmaktadır. Yazar ve Keskin (2018:66); bireyin yaşamı boyunca ihtiyaç duyacağı donanımın sağlanmasında, okullarda verilen eğitimin yetersiz kalabileceğini, bilim dünyasında meydana gelen gelişmelerin, insanların mesleki ve günlük yaşamda ihtiyaç duyduğu bilgi ve becerileri sürekli değiştirdiğini ve bu nedenle, örgün eğitimin boşluklarını doldurması yönüyle, yetişkin eğitimi, yaygın eğitim ve yaşam boyu öğrenme kavramlarının öne çıktığını ifade etmektedir. Coşkun ve Güdek (2016:61) ise ülkemizde ilk ve ortaöğretim ders programlarında müzik ve resim ders saatlerinin azalmasının, öğrencilerin sosyal içerikli faaliyetlere olan talebini, okul dışı etkinliklerde aramasına sebep olduğunu bu sebeple bu eğitimleri kapsayan yaygın eğitim kurumlarının artış gösterdiğini dile getirmiş, belediyeler ve derneklerle birlikte özel müzik eğitimi veren kursların günümüzde insanların, özellikle çocukların sanatsal ve sosyal faaliyet beklentilerine cevap veren kurumlar olduğundan bahsetmiştir.

Araştırmanın diğer bir sonucu, çalışma kapsamına alınan her ilde bir Güzel Sanatlar Lisesi'nin olmasıdır. Mesleki müzik eğitiminin alt yapısını oluşturma amacını taşıyan bu kurumların her ilde yer alıyor olması mesleki müzik eğitimi veren lisans düzeyi kurumlarına katkı sağlayabilir. Ayrıca bu kurumların yetenekli ve istekli gençlere meslek edindirme sürecinin ilk adımı olduğu unutulmamalıdır.

Kurumların kurulduğu yılların 1948 ile 2017 yılları arasında değiştiği saptanmıştır. 2017'den günümüze yeni bir kurum faaliyete geçmemiştir. Mevcut kurumların eğitim öğretim ihtiyaçları giderilmeden, yeni kurumların faaliyete geçirilmesi verilen eğitimin niteliği bakımından sağlıklı olmayabilir. Bu nedenle 2017 den sonra yeni bir kurumun açılmaması istenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Mevcut kurumların nitel ve nicel yönden öğretim ihtiyacının karşılanması ve öğretim ortamlarının iyileştirilmesinin öncelikli tutulması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırma kapsamındaki müzik eğitimi veren kurumların hizmet verdiği yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde büyük çoğunluğunun çocuk-genç-yetişkin üç yaş grubuna da hizmet verdiği çok az bir kısmında ise çocuklara yönelik eğitim olmadığı saptanmıştır. Benzer bir sonuç Kahramanmaraş'ta da saptanmış (Turan ve Yüksel, 2018:54) gençlere yönelik kurum sayısının fazla olduğu belirlenmiştir. Toplumun gelecek nesillerini çocuk ve genç nüfusun oluşturduğu düşünüldüğünde, elde edilen bu sonucun bilinçli bir müzik ve sanat algısının oluşmasında olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

Kurumların çalıştırdıkları öğretmen sayısının 1 ile 14 arasında değiştiği görülmüştür. Ancak öğretmen sayısının ağırlıklı olarak 1 ile 2 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu sonuç mevcut kurumlarda kadro ihtiyacının yüksek düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Kurumlarda kadro ihtiyacı giderilmeden nitelikli bir müzik eğitiminden söz etmek ne yazık ki mümkün değildir. Bu kurumlar MEB'e bağlıdır ve bakanlık örgün eğitim kurumlarından ihtiyacı olan desteği alabilir. Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlardan mezun olan öğretmen adayları temel düzeyde, müziksel işitme, nota okuma, nota yazma eğitimi, ses eğitimi ve koro yönetimi yeterliliklerine sahiptir. Ayrıca her müzik öğretmeni uzmanlaştığı çalgısı ile çalgı eğitimi de verebilir. Dolayısı ile müzik eğitimi veren yaygın eğitim kurumlarında çalışmak üzere müzik öğretmeni ve müzik öğretmeni adaylarının yönlendirilmeye ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

Kurumların çalgı eğitimi verilme durumuna göre dağılımı incelendiğinde %93'ne yakınında çalgı eğitimi verildiği saptanmıştır. Bu eğitimlerde sırasıyla en çok; bağlama, piyano, gitar eğitimlerinin verildiği bu çalgıların dışında keman, flüt, viyolonsel, eğitimlerinin de verildiği görülmüştür. İmik ve Dönmez de (2017:121) araştırmasında özengen Türk müziği eğitimi verilen kurumlarda en çok tercih edilen Türk müziği çalgısının bağlama olduğu sonucuna varmış, bu sonuca etken olabilecek hususları ise; Malatya'da bağlama çalgısına halkın özel bir anlam yüklemesi, yörede etkisi bulunan ve çoğunlukla bağlama çalgısı ile yansıtılan Arguvan müzik kültürünün de etki etmesi olarak yorumlamıştır. Algi'ya (2017:66) göre bağlama, halk müziğimizin temel çalgısı olarak geçmişten günümüze kültürümüzü aktarmadaki rolünü başarılı bir şekilde gerçekleştirerek devam ettirmektedir. Ege'de zeybekler, Akdeniz'de teke havaları, Orta Anadolu'da bozlaklar, Karadeniz'de Karadeniz havaları gibi toplumun her kesimine hitap edebilmiş ve yöresel çalma biçimleri ile yörelerin kültürünü günümüze etkili bir şekilde aktarmıştır.

Türkiye’de geleneksel çalgılar içerisinde yer alan ve en yaygın biçimde eğitimi verilen çalgı bağlamadır. Bunun en temel nedeni ise bağlamanın geleneksel çalgılar içerisinde en çok sevilen, bilinen ve çalınan bir saz olmasından ileri gelmektedir. Siirt, Batman, Bitlis, Mardin ve Diyarbakır illerinde bulunan ve bu araştırmaya dahil edilen MEB’e bağlı müzik eğitimi veren kurumlarda da bağlama eğitiminin ön plana çıkması, bölgenin kültürel dokusu ile ilgili sonuçlar bakımından diğer araştırmaları destekler niteliktedir.

Öğretmen eksikliklerine rağmen % 93 oranında ve oldukça geniş bir çalgı çeşitliliği ile eğitim veriliyor olması düşündürücüdür. Bu durum bazı eğitimcilerin yeterli uzmanlığa sahip olmadan birçok çalgının eğitimini verdiğini veya diğer bir deyişle kuruma alınan öğretmenlerin uzmanlığının irdelenmediğini düşündürmektedir. Kahramanmaraş’ta da en yüksek oranda 1 ve 2 öğretmenli kurumlar olduğu ancak eğitimi verilen çalgıların çeşitliliğinin oldukça fazla olduğu saptanmıştır (Turan ve Yüksel, 2018:54). Az öğretmenle bu kadar çeşitli çalgıya nitelikli bir eğitim sunmak neredeyse imkansızdır.

Araştırmada kurumlarda verilen müzik türlerinin eğitimi incelendiğinde Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, Güncel Popüler Müzik ve Klasik Batı Müziği olmak üzere zengin bir çeşitliliğe sahip olduğu görülmüştür. Bu kurslarda en çok ön plana çıkan ve verilen müzik türleri Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği’dir. İmİK ve (2017:119-120) ise Malatya il merkezinde 335 kişinin özengen müzik eğitimi aldığını ve bunların 1/3’ünün (f: 460) Türk müziğini tercih ettiğini, özengen Türk Müziği eğitimine en çok 25 yaş ve üzeri (yetişkin) katılımcıların ilgi gösterdiğini ve en az ilgi gösteren yaş grubunun ise 5-9 (çocuk) yaş aralığındaki katılımcılar olduğunu saptamıştır. Her iki araştırmada da müzik türlerine talep bakımından benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçların ışığında, özengen müzik eğitimi çerçevesinde, katılımcıların yaşadığı çevrenin, ilgi duyulan müzik türlerinde değişikliğe sebep olabileceği düşünülebilir.

Solfej eğitiminin kurumların büyük bir kısmında verildiği görülmüştür. Bazı kurumlarda ise, bu temel müzik eğitim ders ve konuları işlenmemektedir. Aynı şekilde müzik eğitimi veren kurumlarda müzik solfej eğitimlerine katılımın iyi düzeyde olduğu görülmüştür. Solfej eğitimine katılım düzeyinin iyi olması, bu kurumdan hizmet alan öğrenci veya velilerin bu eğitimin amaç ve önemini, çalgı eğitimine ve müzik eğitiminin ses eğitimi, koro eğitimi gibi diğer boyutlarına katkısını anladığını düşündürmektedir. Yapılan bir başka araştırmada (Tokatlı ve Mustul, 2021:6623) özengen müzik eğitimi veren kurumlarda keman eğitimini destekleyici dersler verilmesine rağmen bu derslere ilgi ve katılım düzeyinin oldukça düşük olduğu sonucuna varılmış, kurumlarda öğrencilere verilen çalgı eğitimi ile işitme eğitiminin ve bu eğitimlere katılımın paralellik göstermesi gerektiği ifade edilmiştir.

Araştırma kapsamındaki müzik eğitimi veren kurumlar da bireysel ses eğitiminin ve koro eğitiminin orta düzeyde verildiği saptanmıştır. Koro türü bakımından THM korolarının ön planda olduğu görülmüştür. Bunun dışındaki koro türleri ise TSM, Çok Sesli ve çocuk koroları olup eşit dağılım göstermektedir. Öztöp (2007:48), planlı ve programlı bir anlayışla uygulandığında koro eğitiminin bireyin dil ve anlatım becerilerinin gelişmesinde büyük önem taşıdığını ifade etmektedir. Uzmanlarla yaptığı görüşmelerden elde ettiği bulgular sonucu; uzmanların büyük çoğunluğunun koro eğitimi ile kazandırılması hedeflenen kültürel yeterliklerin başında “dil ve anlatımın geldiğini ifade ettiklerini belirtmiştir. Uçan (2001:31) koro eğitimi ve yönetiminin, müziksel bir “insan ve toplum eğitimi ve yönetimi” olduğunu ifade etmektedir. Gökçe’ye (2007:2) göre ise koro eğitimi, bireyin müziksel gelişimlerinin yansırı, sosyal, kültürel, psikolojik yaşamlarında etkisi olan bir kültürel eğitimidir. Koro müziğinin eğitsel gücüne toplumsal yönden önem veren Avrupa ülkeleri ve diğer dünya ülkelerinde, kişilerin yaşamlarında ne gibi olumlu kazanımların olduğu bugün bu toplumların yaşayış ve hayata bakış biçimlerinde görülmektedir. Talaka ve Öktem’e (2021:1137) göre koroya katılan bireyler için koronun kazanımları; öz müziğin tanıtımı, paylaşım-yardımlaşma-toplumda sosyalleşme ve kültürün aktarımıdır. Tüm bu çalışmalar müzik eğitimi veren kurumlarda ses ve koro eğitimine olan ihtiyacı açıklar niteliktedir.

Son olarak kurumlar; fiziki ortam ve donanım yetersizliği, kadro eksikliği ve az tercih edilme durumlarının kurumlarda yaşanan sorunlar olduğunu belirtmiştir. Kadro eksikliğine yönelik görüşler araştırmanın diğer sonuçları ile örtüşmektedir. Örneğin öğretmen sayıları ve eğitimi verilen çalgıların çeşitliliği görüşlerin tutarlılığını gösterir niteliktedir. Bunun yanı sıra yapılan görüşmeler sonucunda, Güzel Sanatlar Liseleri’nin bölgede az tercih edilen okullar durumunda olduğu, bu okullardan mezun olan öğrencilere, üniversitelerin ilgili programlarına geçişte verilen ek puanların kaldırılmasının, kurumların tercih edilme durumlarını etkilediği belirtilmiştir.

5. ÖNERİLER

Bu illerde MEB’e bağlı müzik eğitimi veren mevcut kurumların şartlarının iyileştirilmesi ve nüfusun ihtiyacını karşılamak üzeri niteliği yüksek yeni kurumların bölgeye kazandırılması gerekmektedir. Müzik eğitimi sürecinin nitelikli bir şekilde yürütülebilmesi için yalnızca öğretmen sayısının artırılması değil aynı zamanda öğretmenlerin, eğitimi verilen müzik eğitimi boyutlarındaki yeterliklerinin de göz önüne alınarak derslere yönlendirilmesi önerilmektedir. Bu aşamada lisans eğitimlerinde almış oldukları derslerin dökümü veya merkezi bir sınav önerilebilir. Halk Eğitim Merkezleri’ndeki kadro yetersizliklerini gidermek amacıyla örgün eğitim kurumlarında görev yapmakta olan müzik öğretmenlerinden yararlanılabilir veya ek kadro sayısı belirlenebilir. Kurumlar fiziksel şartların yetersizliği konusunda destek beklemektedir. Bölgede finansal destek sağlayacak işletme veya kurumlara

sponsorluk önerilebilir. Kurumlar talebin az olmasını da bir sorun olarak ifade etmektedir. Bu kurumlara ve yapacakları etkinliklere talebi arttırmak, kurumsal vizyonun topluma tüm yayın organları, afiş ve elbette çağın iletişim aracı olarak sosyal medya aracılığı ile duyurulabilir. Bu kurumlara ait sosyal medya hesapları açılabilir, etkinlik fotoğraf ve videolarının paylaşımı, sosyal medya kullanımı konusunda uzman kişilere danışılarak, doğru stratejiler ile yönetilebilir. Halk Eğitim Merkezleri, Bilim ve Sanat Merkezleri ve Güzel Sanatlar Liseleri'nde eğitim etkinliğini arttırmak için alanında profesyonel kişilerce konser, söyleşi vb. etkinlikler yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Aksoy, Y. ; Güçlü, O. & Nayir, A. E. (2020). Özel Müzik Kurslarının Pandemi Sürecindeki Uzaktan Eğitim Durumları . Milli Eğitim Dergisi, Salgın Sürecinde Türkiye'de Ve Dünyada Eğitim, 947-967. <http://dx.doi.org/10.37669/milliegitim.827709>.
2. Aksoy, Y. & Nayir, A. E. (2022). Müzik Engel Tanımaz: Uzaktan Keman Eğitimi Modelinin Bedensel Engellilerin Keman Çalma Erişilerine Etkisi, International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 13(47), 351-370. Doi: 10.35826/ijoess.3055.
3. Aksoy, Y. & Nayir, A.E. (2020) *Suzuki Yöntemi ile Keman Eğitiminde Çevrimiçi ve Çevrimdışı Uzaktan Eğitim Araçlarının Kullanımına İlişkin Aile ve Uzman Görüşleri*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(104), 34-42. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.42684>.
4. Alğı, S. (2017). *Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Bağlama Öğretim Yöntemleri (Konya İli Örneği)*. Fine Arts, 12(2): 64-82. 10.02.2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsafine/issue/28611/287513> adresinden alındı.
5. Ataman, Ö. G., & Güler, İ. (2021). Özengen Çalgı Eğitimi Alan Bireylerin Çalgı Çalmayı Öğrenmeye Yönelik Görüşleri (Çanakkale ve Balıkesir Örneği). *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 11(1), 267-287. Doi: 10.23863/kalem.2021.192.
6. Baylan, B. (2021). *İstanbul'daki MEB'e Bağlı Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumların Çok Yönlü İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
7. Coşkun, Ö. & Güdek, B. (2016). *Yaygın Müzik Eğitimi Kurumlarındaki Piyano Eğitiminin Niteliği Eğitim ve Öğrenci Profilleri*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(25), 59-78.
8. Ergin Talaka, E. & Öktem, M. K. (2021). *Sağlıklı Yaşlanma ve Halk Eğitim Süreçlerinde Amatör Korolar İçin Yerel Yönetimlerin Önemi: Şehrin Şarkısı*, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 4(12):1121-1140, <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.897>.
9. Eser, B.; Kaleli, Y, S.& Güçlü, O. (2021). *Özengen Müzik Eğitimi Alan Öğrencilerin Müziğe Yönelik İlgi Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. idil, 82, s. 951–962. Doi: 10.7816/idil-10-82-08.
10. Gençel Ataman, Ö. & Güler, İbrahim. (2021). *Özengen Çalgı Eğitimi Alan Bireylerin Çalgı Çalmayı Öğrenmeye Yönelik Görüşleri (Çanakkale ve Balıkesir Örneği)*. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi 2021, 11(1), 267-287, Doi: 10.23863/kalem.2021.192.
11. Gökçe, Ö. G. M. (2007). *Koro Müziğinin Toplumsal İşlevleri Açısından Türkiye Korolar Şenliğinin Kazandırışları Üzerine Genel Bir Değerlendirme*. 24.01.2021 tarihinde ©www.muzikegitimcileri.net adresinden alındı.
12. İmİK, Ü. & Dönmez, Y. E. (2017). *Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Türk Müziği İlgisi: Malatya Örneği*. İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 3 (2) , 114-128. Doi: 10.22252/ijca.373484.
13. Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (9. Baskı). Nobel Yayın: Ankara.
14. Karatağ, M. (2019). *Yaygın Eğitim Kurumlarında Öğrenim Gören Kursiyerlerin Müzik Eğitimi Kurslarına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi (Bursa ili örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa. 15.12.2020 tarihinde <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/handle/11616/14960> adresinden alındı
15. Koç, H. (2019). *Amatör Koroların toplumsal İşlevlerinin Değerlendirilmesi: Eskişehir Odunpazarı Halk Eğitimi Merkezi Türk Sanat Müziği Korosu Örnekleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
16. Oğuz, T. G.; Kaleli, Y. S. & Mustul, Ö. (2021). *Özengen Keman Eğitimi Sürecine Yönelik Öğretmen Görüşleri (Konya İli Örneği)* . Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 41 (3) , 2127-2151. Retriev.ved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/67470/892686>.

- 17.Öztop, S. (2007). *Planlı ve Programlı Bir Özengen Koro Eğitimi İle Bireye Kazandırılması Hedeflenen Eğitsel, Toplumsal ve Kültürel Yeterliklerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- 18.Tepeli, H. & Yüksel, G. (2020). *Ankara'da Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumlara Yönelik Çok Yönlü Bir İnceleme*.(Ed. Sema Sevinç, Aylın Beyoğlu, Atilla Döl, H.Kübra Özal). Eğitim Bilimleri Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler s. 59-68), Karadağ: Ivpe Yayınevi.
- 19.Tokatlı, B. & Mustul, Ö. (2020). *Özengen Müzik Eğitimi Sürecinde Çalgı Eğitimi Alan Öğrencilerin Çalgı Çalışmalarını Etkileyen Faktörler*. (Ed. Mehmet Gönül). Güzel Sanatlar Alanında Akademik Çalışmalar-II, s. 56-82. Gece Kitaplığı, Ankara.
- 20.Tokatlı, B. & Mustul, Ö. (2021). *Özengen Müzik Eğitimi Kurumlarında Keman Derslerini Yürüten Öğretmenlerin Karşılaştığı Problemler* . OPUS International Journal of Society Researches , 18 (43) , 6595-6634 . DOI: 10.26466/opus.910883.
- 21.Turan, S. & Yüksel, G. (2018). *Kahramanmaraş İlinde Bulunan Müzik Eğitimi Kurumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Ed. Harun Şahin). Güzel Sanatlar Araştırmaları (s. 50-58). Çizgi Kitapevi: Ankara.
- 22.Uçan, A. (2001). *İnsan, Müzik, Koro ve Koro Eğitiminin Temelleri*. Bulunduğu Kaynak, 1. Ulusal Koro Eğitimi ve Yönetimi Sempozyumu, G.Ü.G.E.F. Yayınları, Ankara.
- 23.Uçan, A. (2018). *Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Durum*. Genişletilmiş 4. Baskı, Arkadaş Yayınları, Ankara. ISBN:978-605-200-003-8.
- 24.Yazar, T. & Keskin, İ. (2018). *Millî Eğitim Şuralarında Yaşam Boyu Öğrenme, Halk Eğitimi, Yetişkin Eğitimi Ve Yaygın Eğitimi İle İlgili Kararların Değerlendirilmesi*, HAYEF: Journal of Education, 15(1), 63–83 DOI: 10.26650/hayef.2018.15.1.0002.
- 25.Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 6.baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- 26.T.C. İçişleri Bakanlığı, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, <https://www.nvi.gov.tr/>
- 27.T.C. Mili Eğitim Bakanlığı, <https://orgm.meb.gov.tr/www/bilim-ve-sanat-merkezleri-nedir/icerik/1955>

Sesli Teknolojilerin Görme Engellilerin Öğrenme ve Öğretme Süreçlerine Dair İhtiyaçları Bakımından Yeterliliğinin İncelenmesi¹

An Investigation of the Sufficiency of Audio Technologies as Regards of the Learning and Teaching Processes for the Visually Impaired Necessities

Yusuf Dumlupınar

Öğr. Gör., İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye

ÖZET

Bu makalede, 1980’li yıllardan buyana ülkemizde yaşayan görme engelli bireylerin kullandıkları sesli araç gereçlerin öğrenme süreçleri bakımından evrimi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, bilgi çağının gerektirdiği donanımı elde etmede, sosyal hayat ve mesleki süreçlere aktif katılım bakımından görme engelli bireyin kullandığı bu donanımların ihtiyaca cevap vermedeki yeterliliğinin incelenmesi esas alınmıştır. Kasetçaların kullanıldığı 1980li yıllardan bilgisayarın aktif biçimde kullanılmaya başlandığı 2000’li yıllara değin, sesli teknolojilerin eğitim ve öğretim süreçlerini destekleme bakımından görme engellilerin bilgiye erişim ve öğrenme süreçlerine çok ciddi bir katkı sağladığına dikkat çekilmiştir. Kaynak tarama modeline dayalı olarak yürütülen araştırmada, bu alandaki eksikliklerin giderilmesi bakımından en etkili yollardan birinin doğrudan görme engelli bireyin görüş ve düşüncelerinin öncelenmesi olduğu önemsenmiştir. Bu yaklaşımın onlar için geliştirilmesi muhtemel araç gereçlerin tasarlanmasıyla etkili bir yol olacağı düşünülmüştür. Yapılan değerlendirmeler sonucunda, her mesleğin görme engelli bireyler açısından kendine özgü güçlükleri olduğu var sayılarak, görme engellilerin hizmetine sunulması hedeflenen teknolojilerin de bu doğrultuda tasarlanmasıyla önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bilginin ve bilgiye erişimin herkes için çağdaş bir hak olduğu gözetilerek, görme engellilerin sosyal hayata intibakı ve öğrenme süreçleri ile ilgili sorunlarının yenilikçi yaklaşımlarla tartışılması eğitimin çağdaşlığına önemli bir katkı olacağı düşünülmüştür. Ayrıca ülkemizde belirli meslek dallarında kendilerini kanıtlamış ve toplumsal farkındalık kültürüne hizmet ettiği var sayılan rol model entelektüel görme engellilerin, hukukçu, teknoloji uzmanı, ve akademisyenlerin inisiyatif sahibi olarak özel eğitim açısından geliştirilen proje ve uygulamalarda doğrudan söz sahibi olmalarının önemli bir değer yaratacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sesli Teknolojiler, Görme Engelliler, Özel Eğitim, Öğrenme ve Öğretme İhtiyacı, Bilgiye Erişim, Kariyer Olanakları

ABSTRACT

In this article, it is emphasized the evolution of the audio equipment used by the visually impaired individuals since the 1980s, living in our country regarding learning and teaching processes.

In this direction, it has planned to be examined the adequacy of these equipment used by the visually impaired individual providing them active participation to the social life and professional processes as a result of the requiring of the information age which is obtained experiences with this equipments. From the first times of 1980s, when cassette players were used, to the beginning of 2000s, when the computer began to be used actively, it was known that audio technologies made a significant contribution to the access and learning processes of the visually impaired as its support to their education and training processes. conducted based on the literature review model, this research was considered important that one of the most effective ways to eliminate the deficiencies in this area is to prioritize the views and thoughts of the visually impaired individual. It was thought that this approach would be an effective way of designing the tools that are likely to be developed for them. As a result of doing assessments, it was concluded that it is important to design the technologies that are aimed to be offered to the service of the visually impaired, assuming that each profession has its own difficulties for The visually impaired. It is Considered that knowledge and access to information are a modern right for everyone. It is thought that discussing the problems of the visually impaired people's adaptation to social life and learning processes with innovative approaches will make an important contribution to the modernity of education.

In addition, it is thought that it will create an important value if the role model intellectuals, lawyers, technologists, and academics who have proven themselves in certain professions in our country and are assumed to serve the culture of social awareness, have a direct say in the projects and practices developed in terms of special education as the initiative.

Keywords: Voiced Technologies, visually impaired, special education, Learning and teaching Necessities, Access to the Knowledges, Carrier Possibilities

1. GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyu, gereksinimlerini karşılamaya dayalı araştırmaların kazanımlarından doğan bilginin gücü sayesinde medeniyetlere ulaşmayı başarmıştır. Bilgi hangi çağda olursa olsun insanların sürekli olarak geleceğe doğru bir biçimde bakmalarının anahtarı olmuştur. Yaşam kalitemizi arttırmak için yeni buluşlara sahip olmak ve bu buluşların sağladığı avantajlardan yararlanmak insana özgü bir gereksinimdir. Zira başta insan hakları evrensel bildirgesi olmak üzere tüm medeni ülkelerin ana yasaları insanların bilgi edinme haklarını yasal güvenceye alan hükümler içermektedir. (Demirci, 2005). Bu araştırmada, ülkemizde yaşamakta olan dezavantajlı bir grup olan görme engellilerin bilgi kaynaklarına erişmek için verdiği mücadeleye ve buna bağlı gelişmelerin mevcut sorunların çözümüne yaptığı katkılara değinilmiştir. Bu noktada öncelikle bilgiye erişim ile görme fonksiyonu arasındaki ilişkiye dair birkaç notun belirtilmesinde yarar vardır. Bir cisme, objeye ya da soyut bilgiye erişmek, sadece görsel olarak mümkün olmaz. Bu konuyla ilgili yapılan sayısız araştırmalar göstermiştir ki, görme eylemi bazen göz odaklı bazen işitme odaklı ve bazen de her iki fonksiyonun birlikteliği esasına dayalı olarak gerçekleşmektedir. Burada değinilen bir somut ya da soyut bilgiyi edinme ve öğrenme eylemi göz kulak hassasiyetine dayalı olarak, beyindeki çeşitli hafıza ve öğrenme merkezlerini harekete geçirecek şekilde sağlanır. Yani, bir bireyin görme fonksiyonu olmasa bile,

¹ Bu makalenin bir kısmı 19-21 Eylül 2019 tarihleri arasında İTÜ Türk musikisi devlet konservatuvarında gerçekleştirilen müzik ve bilimler sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

onun beyindeki taşıyıcı nöronların ve hafıza merkezlerinin sağlamlığı bilgiye erişim için yeterlidir. Çünkü görme yoksunluğunun bireyin işitme ve hafıza merkezlerini daha da aktif kılabilirdiği yönünde geniş bir kanaat mevcuttur.

Tıpkı görme engellilerde olduğu gibi. Doğuştan ya da sonradan olsun görme yetisini kaybetmiş görme engellilerin dokunma, işitme ve hafızaları onların yaşamsal gereksinimlerini karşılamada oldukça önemli bir güç kaynağıdır. (Demirci, 2005). Bu araştırmada, ülkemizdeki görme engellilerin bilgiye erişim açısından verdikleri mücadelede görme engelli bir akademisyen gözüyle değerlendirilmiş, sesli teknolojilerin görme engellilerin bilgiye erişim açısından yeterliliği ele alınmış ve sonuç itibarıyla da mevcut gelişmeler ve sağlanan imkanlar tartışmaya açılmıştır. Konuyla ilgili başvurulmuş tüm literatürün dünyada ve ülkemizde görme engellilerin bilgiye erişimi bakımından çeşitli gelişmeleri ve teknolojik avantajları ortaya koyduğu aşikardır. Ancak, 1980’li yıllardan bu yana kasetçalar teknolojilerden dijital teknolojilere kadar bilgiye erişim kaynaklarının avantajlarından yararlanan görme engelli bir akademisyen olarak bu alanda daha birçok yeniliklerin gündeme gelmesinin mümkün olabileceğini belirtmeliyim. Çünkü günümüzde gerek görme engellilerin bilişim ve dijital teknolojilere erişim bakımından oldukça yeterli olmaları ve bu konu ile ilgili yaratıcı fikirlere sahip olmaları ve üretici firmaların teknolojik tasarımlarında artık sesli ve kabartma uygulamalarını da benimseme çabaları zamanla daha birçok yeniliği görme engellilerin bilgi dünyasına kazandıracığı beklenmektedir.

2. SESLİ TEKNOLOJİLER DEYİMİNDEN NE ANLAMALIYIZ?

Sesli teknolojiler, görme engellilerin akademik ve sosyal yaşamlarında gerekli olan bilginin ve görsel unsurların seslendirme yoluyla aktarılabilirdiği çeşitli kapasite ve yeterliliğe sahip araç gereç ve uygulamaları ifade etmektedir. (Yıldız, S. 2010; Pal, Pradhan, Shah, & Babu, 2011). Sesli teknolojilere toplumsal farkındalık duyarlılığı ve görme engelli bireyin öğrenme ihtiyacı üzerinden yaklaştığımızda, gerek eğitim, gerekse diğer sosyal ihtiyaçlarının karşılanması bakımından görme engelli bireyin öğrenme ihtiyaçlarının ses veren birtakım cihazlar ve uygulamalar vasıtasıyla desteklenmesi olduğunu görebilmekteyiz. (Freitas, & Kouroupetroglou, 2008:3-8). 1980’li yıllarda öğrenim görmekte olan lise ve üniversite öğrencisi görme engellilerin kullandıkları güzel kayıt yapabilme kapasitesindeki kasetçalarlar (teypler), ders notlarını, roman ve hikaye kitaplarını ve müzik kasetlerini edinmede büyük bir işleve sahipti. Hukuk fakültesi, siyasal bilgiler fakültesi, ya da ODTÜ ve Boğaziçi’nin sosyal bilimler alanına giren her hangi bir bölümde öğrenim görmekte olan görme engelli bir öğrenci o yıllarda, teyplerin kayıt imkanlarından yararlanmak suretiyle, son derece büyük başarılar imza atmışlardır. Bu teypler, American Printing House For The Blind tarafından geliştirilmiş ve bir kasete dört kaset hacminde kayıt yapılmasını sağlayan dört kanallı bir kayıt cihazı özelliğine sahip görme engelliler için oldukça cazip bir araçtı. Çünkü kaset tasarrufu avantajı sağlıyordu. Bu üstün kayıt özelliği olan dört kanallı teyp bilgisayar teknolojisine geçilmesiyle birlikte önemini giderek yitirmeye başladı. 1980-1990 yılları arasında gerek Türkiye’de, gerekse dünyadaki görme engellilerin bilgiye erişiminde önemli rol oynayan teyp ve kaset kullanımlı portatif kayıt cihazlar, 1990-lı yıllarda Jaws For Windows programının kullanılmasına yönelik sesli eğitim setlerinin geliştirilmesine paralel olarak yerini tamamen bilgisayar kullanımına terk etmiştir. (Hersh, & Johnson, 2010; Mulloy, Gevarter, Hopkins, Sutherland, & Ramdoss, 2014).

Bu hususta ikisi de hukuk doktoru olan görme engelli Selim ve Kerim Altınok kardeşlerin büyük emeklerle hazırladıkları ve görme engellilerin Jaws kullanmalarına önemli katkılar sağlayan sesli bilgisayar eğitim setleri çokça ilgi uyandırmıştır. Bugün Türkiye’de sesli teknolojileri kullanma becerisi yüksek düzeyde olan görme engellilerin büyük bir çoğunluğu bu ve benzeri eğitim setlerinden aldıkları bilgi neticesinde kendilerini geliştirebilme fırsatı elde edebilmişlerdir. (Kanık, 2017; Aydın, 2013; Yıldız, 2010). Dolayısıyla, sesli teknolojiler denince, 1980-li yıllarda yaygın olan kasetçaları ve dört kanal teypleri, 1990’lı yıllarda, teyplerin halen kullanıma üstünlüğünü ve bilgisayar ve cd teknolojisinin yavaş yavaş görme engellilerin yaşamına geçişini görmekteyiz. Ancak, bilgisayar ve jaws programının getirdiği kolaylıklara girmeden önce, teyp ya da portatif kasetçalar ve kayıt cihazlarının bir iki avantaj ve dezavantajını vurgulamakta yarar görmekteyim. Dört kanallı teypler görme engellilere bir kasete dört kasetin alacağı bilgi hacmini sunarken, yine 90’lı yıllarda Türkiye’nin önemli büyük üniversitelerinde öğrenim görmekte olan görmezlerin kullandıkları portatif fakat kaset hacmi yüksek teyplerin de hemen hemen aynı imkanı sağladığını görmekteydik. Buradaki dezavantaj küçük teyplerde kullanılan kasetlerin kolayca bulunmayışydı. Ayrıca, hem dört kanal teyplerde hem de portatif kayıt cihazlarında bir ders notunu ya da kitabı hızlı dinlemek istediğimizde, okuyucunun sesini hıza paralel olarak, inceltiyordu. Ve bu durum ders çalışma konsantrasyonunu çok zedeliyordu.

Yine de bu cihazların 80-li yıllar öncesinde görme engellilerin kullanmakta olduğu çok büyük yer kaplayan ve bilgiye erişilmesinde oldukça zorlukları bulunan makaralı teyp kullanımına göre avantaj sağladığını söylemek yanlış sayılmaz. 1980, kuşağındaki görme engelli öğrenciler ve kamu çalışanları, kasetçalara çevrelerindeki arkadaşları vasıtasıyla kitap okutarak bilgi edinme ihtiyacını giderme mücadelesi vermişlerdir. Ancak, zaman içerisinde dünyada ve ülkemizde bilginin tüketiminde yaşanan artışlar ve insanın daha verimli bir yaşam doyumuna ulaşabilmesi açısından bireyin öğrenme süreçlerinin karmaşık mecralarla ilerlemesi, görme engelli bireylerin de ihtiyaçlarının daha çağdaş ve rasyonel yollarla irdelenmesi gereksinimini ortaya koymuştur. Bu konuda en geçerli ve kapsayıcı yeniliğin, “Jaws For Windows” adlı ekran okuyucu programın Amerika’daki Freedom Scientific şirketi tarafından üretilerek, görme engellilerin bilgisayar kullanmalarına yol açılması olmuştur. (Freitas, & Kouroupetroglou, 2008;

Bakırcı, R. (2011). Jaws'un görme engellilerin hayatına girmesi, bugün akıllı telefonlardaki sesli uygulamaların sağladığı devrimsel yeniliklerin başlangıç sürecini ifade etmiştir. Çünkü o yıllarda Jaws ile tanışan görme engelli bireyler, kabartma yazıya başvurarak okuyup öğrenmenin dışında daha etkili ve bilgi ihtiyacının giderilmesinde sorun çözücü bir yol bulmuşlardı. Görme engelliler, kimi zaman ailelerinin fedakarlıkları ile kimi zaman ise, bir takım gönüllü kuruluşların destekleri ile bilgisayarlarla tanışıp, mekanik de olsa jaws sesine maruz kalarak kitap okuyup yazılarını yazabilme özgürlüğünü elde ettiler. Bu doğrultuda, Türkiye'nin önde gelen üniversitelerinden OTDÜ ve Boğaziçinin eğitimlerinden yararlanma başarısı gösteren görme engeli öğrencilerin ayrıcalıklı olduğunu söylemek yanlış sayılmaz. (Yıldız (2010; Shinohara, & Tenenberg, (2007).

Bu kolaylıklar, görme engellilere çok çeşitli istihdam olanakları ve ilgi alanları da yaratmaya başlamıştır. Örneğin, bilgisayar programcılığı, bilgisayar destekli bestecilik, müşteri hizmetleri temsilciliği gibi birçok hizmet üretme alanları özellikle 2000'li yılların başından buyana görme engellilerin tasarrufuna açık hale gelmiştir. (Sazlı, & Yılma Şakalar, (2018). Yukarıda da örneğini verdiğimiz biçimde, sesli teknolojilerin gücü sayesinde görme engellilerin Boğaziçi ve ODTÜ gibi saygın kurumlarda üstelik ülkemizde çokça örneğine rastlanmayacak, (mühendislik) gibi alanlarda bile çok ciddi başarılar elde etmeleri dahi mümkün hale gelmiştir.

Günümüzde neredeyse kabartma yazıyı unutturacak düzeyde sesli teknolojiler görme engelli kullanıcıların yaşamında büyük rol oynamaktadır. Sesli teknolojiler, görme engellilerin tüm yaşam alanlarını kapsayacak düzeyde gereksinim duyulan her tür ihtiyacı karşılamaya dönük olarak üretilmeli ve geliştirilmelidir. Bunun sebebi görmez kişilerin sesi yorumlayarak ve dokunma duyularının enerjisinden yararlanarak hayata tutunma çabasıdır. Tarihte ve toplumda yer alan başarılı görme engelli biyografilerine bakıldığında, toplumun onlara atfettiği en önemli özelliğin hafıza üstünlüğü, keskin bir işitme ve hassas bir dokunma algılarına sahip oldukları herkesin ortak kanaatidir. (Demirci, 2005).

2.1. Sesli Teknolojilerin Sağladığı Avantajlar

1980'den bu yana bilgisayar teknolojisinin insan yaşamına getirdiği devrimsel gelişmeler ve kolaylıklar Jaws For Windows ve Hall For Windows gibi yazılımlarla bilgiyi görme engellilere erişilebilir kılmıştır. Bu önemli sesli yazılımlar, bilgisayar ortamında mevcut olan tüm yazılımların görme engellilerin erişimine açık hale gelmesine ortam hazırlamıştır. Örneğin, media player, Microsoft Word, powerpoint, internet Explorer gibi belli başlı bilgisayar programları belirtilen sesli uygulamaların sunduğu kısa yol tuş kombinasyonlarıyla görme engellilere müthiş derecede bilgiye erişim imkanları yaratmıştır. (Yıldız, 2010; Shinohara, & Tenenberg, 2007; Sağlamtuğ, 2010; Golub, (2002). Bir görme engellinin gerek akıllı cihazında gerekse bilgisayarında kullandığı ve erişilebilirliği kullanıcılarca test edilmiş belli başlı 2 adet sesli yazılım mevcuttur. Biri, Freedom Scientific tarafından geliştirilmiş olan ve bilgisayar teknolojisinin görme engellilerin erişimine açık hale gelmesini sağlayan Jaws For Windows programı, diğeri ise, Apple teknolojisiyle birlikte bir İphone uygulaması olarak görme engellilerin kullanımına sunulan Voice Over uygulamasıdır. Bu önemli devrimsel sonuçları bulunan her iki program sayesinde bugün tüm dünyadaki görmez bireyler, navigasyon cihazlarından bankacılık uygulamalarına kadar gündelik yaşamlarına dair birçok ihtiyacı kolayca giderebilmektedirler. (McGookin, Brewster, & Jiang, 2008; Kazak, 2008; Kalmaç, & Diri; İyigün, & Tortop, 2016).

Bu teknolojilerle görmeyen bir kullanıcı, iphone cihazını eline alarak, bankalar arası Eft İşlemlerini yapabilmekte, sesli yazılımların erişimi bakımından düzgün tasarlanmış bir web ortamına bağlanarak bilimsel yayınlara, dergi ve makalelere ulaşabilmekte, hatta kendi bilgi ihtiyacını karşılamaya dönük bilgisayar programcılığı bile yaparak Jaws ve Voice Over ile uyumlu çeşitli scriptlerini bile yazabilmektedirler.

Görme engellilerin dünya genelinde en çok ilgilendikleri uğraşının müzik olduğunu var saydığımızda şüphesiz bu gibi sesli programların onlara da çok şey kattıkları göz ardı edilemez bir gerçektir. 1990'lı yıllarda Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi'nde öğrenim görürken solfej, armoni, orkestrasyon, analiz ve partiyon okuma ve çalma gibi derslerde sürekli bir arkadaşın yardımıyla ilerlediğimi hatırlıyorum. O yıllarda bilgisayar teknolojisinin bu denli avantajlar sağlayacağına dair bir hayalimiz bile yoktu. Ancak, bugün gerek bilgisayar teknolojilerinin sağladığı gelişmişlikten yararlanarak gerekse Sesli programların her geçen gün entelektüel görme engellilerin görüş ve katkılarıyla daha da fonksiyonel özelliklere sahip olması gözlerimizde bilgiye açılan pencereyi giderek ışıktandırmaktadır. Artık görme engelli bir piyanist, evindeki bir home stüdyonun kayıt avantajlarını kullanarak, bir taraftan piyanosunda çaldığı klasik ya da çağdaş ses kalıplarını ve akorlarını sonar, finale ve sibelius gibi editör programların ortamlarına göndermekte diğer taraftan da Jaws ekran okuyucu yardımıyla bilgisayar ortamında gerçekleştirilen bu kayıtlara ilişkin kontrol ve düzeltme eylemlerini sağlamaktadır. (Sazlı, & Şakalar, 2018). Önemle belirtilmesi gereken bir diğer husus günümüzde dünyanın birçok ülkesinden daha fazla oranda nitelikli ve yaratıcı görme engelli müzisyenin Türkiye'de yaşamakta olduğudur. Konu ile ilgili, üretici firmaların yaratıcı ve sesli teknoloji inovasyonlarına merak sahibi görme engelli programcıların fikirlerine başvurması daha çok yenilikçi yaratımların ortaya çıkmasına kaynaklık edecektir.

3. EKРАН OKUYUCU PROGRAMLARIN GELİŞTİRİLME ÇABALARININ BİLGİYE ERİŞİMİNE KATKISI ÜZERİNE

Yukarıda da belirtildiği gibi, başta Jaws üreticisi Freedom Scientific, normal notayı kabartma notaya dönüştüren Goodfield üreticisi Dancing Dots ve Apple üretimi olan Voice Over gibi sesli uygulamalar görme engellilerin yabancı dil öğreniminden müzik ve matematiğe kadar uzanan birçok alanda bilgiye erişimini kolaylaştırıcı çabaların ürünleridir. Bu noktada önemli olan şey müzik tarihinde çok yetenekli görme engelli müzisyeni barındıran ülkemizin bilim ve teknoloji uzmanlarının görmez bireylerin daha etkili ve verimli bir biçimde bilgiye erişim sorunlarını gidermeye yardımcı olmaları ve devletin bu konuya dair arge desteklerini arttırmasıdır. Çünkü var olan onca gelişmeye rağmen biz profesyonel sesli teknoloji kullanıcısı görme engelliler halen çoğu zaman gören bir yardımcıya muhtaç olabiliyoruz. Örneğin, yukarıda bahsettiğim ekran okuyucu yardımıyla bestecilik meselesinde, görmez piyanist ve bestecinin müzikal yaratımı bir icracıya sunulmadan önce bir nota düzeltiminden geçmek durumundadır. Halbuki konu ile ilgili teknik uzmanlar ve bilişim mühendisleri görme engelli müzisyenle birlikte hareket etmiş olsalar ve bunun sonucunda yeni arayışlara ve buluşlara yönelmiş olursa söz konusu bestecinin çok daha sorunsuz bir biçimde müziğini yorumcu ve izleyici ile buluşturması mümkündür.

4. WEB İÇERİKLERİ VE ERİŞİM

Bu konuda çözülmeyi bekleyen çokça sorun mevcut. Görme engelli bir kullanıcının sesli programlarla eriştiği tüm web içeriklerinin metin tabanlı olması şarttır. Grafik ve tablo içeriklerinin daha anlaşılır ve metin tabanlı olması web içeriklerine erişimde önemli avantajlar sağlayacaktır. Şüphesiz bu konuda çevrimiçi web ortamları internet sörfü ve özgür dolaşım açısından daha avantajlıdır. En önemlisi, kitap dergi, makale v.b. akademik yayınlara erişim sağlanan kütüphanelerdeki tüm veri tabanlarının ekran okuyucularla kolayca erişime uygun hale getirilmesi oldukça mümkündür. (Acartürk, & Yücel, 2006; Emiroğlu, 2008). Bu konuda, başta Boğaziçi, ODTÜ, Anadolu Üniversitesi, İTÜ ve Bilkent Kütüphanelerinin web tasarımlarının görme engellilerin özgür dolaşımına ve bilgiye erişimine uygun olduğunu belirtmeliyim. Bu gün ülkemizde konuya duyarlı yetenekli yazılımcı görme engellilerin varlığı erişim sorunlarının giderilmesinde önemli bir çözüm olarak dikkate değer. Tüm kamu kurum ve kuruluşlarının web ortamlarının sorununa duyarlı ve yaratıcı fikir sahibi yazılımcıların katkıları göz önüne alınarak yeniden yapılandırılmalıdır. Bu sayede görme engellilerin internet kaynaklarından yararlanması daha rasyonel sonuçlar doğuracaktır.

4.1. Metin İçerikleri ve Erişim

Adobe Reader, Fine Reader, Word, Excell gibi programlar görme engellilerin metin içeriği bakımından en çok başvurdukları programlar olarak dikkati çekmektedir. Pdf formatında kaydedilen bir doküman, içeriksel olarak ekran okuyucu programlarla daha özgür erişime hazır hale gelebilmesi için, önce fine reader programıyla docx, txt, ya da rtf uzantılı dosyalara dönüştürülmek zorundadır. Bunun sebebi, Jaws ve Hall gibi programlarla metin okunurken bilgisayarın kasılması ve okumanın duraklatılmasıdır. Ayrıca, control+f tuş kombinasyonu olan ara bul komutu, Word, txt ve rtf uzantılı dosyalarda daha aktif çalışabilmektedir. Ayrıca, fine reader ile dönüştürülen dosyalarda, sayfa ve paragraf erişiminde oldukça büyük sorunlar yaşanabilmektedir. Yani dönüştürülme esnasında metin kısmen görme engelli kullanıcının erişimine hazır hal gelse de akademik çalışmalar içinde olan, mastır doktora düzeyinde eğitim almakta olan görme engelli araştırmacıların sorunlarını ortadan kaldırmaktan uzaktır. Ben bu konuyu, kısmen Jaws programının bazı üstün özelliklerini çok iyi kullanabildiğim kısmen de metni kendi ihtiyaçlarım doğrultusunda edit ettiğim için çözebiliyorum. Ama bu gibi kitap, dergi ve makalelerin görme engellilerin erişimine tamamen uygun hale getirilmesi günümüz teknolojisi ile kesinlikle mümkündür. Yeter ki sorunun ne olduğu anlaşılın ve birazcık uzman desteği sağlansın. Bunun dışında, İphonhe cihazı ile görme engellilerin okuma ve dinlemesinde önemli bir gelişme daha sağlanmıştır. Voice Dream adlı uygulama sayesinde, tüm Microsoft Word ve pdf formatlarında dropbox ortamıyla voice dream uygulamasına yüklenen kitap ve makaleler görme engelliler tarafından çok hızlı ve kolayca okunabilmektedir. Yani görme engelli araştırmacı, dropbox uygulamasını hem bilgisayarına ve hem de İphone cihazına yükleyecek. Daha sonra bilgisayarıyla araştırıp download ettiği yayınlarını dropbox'ına aktaracak ve son olarak da iphone cihazına giderek dropbox uygulamasından okumak istediği kitabı seçip, voice dream ile açarak, kolayca bu kitabın içeriğine erişim sağlayabilecektir. Üstelik, Jaws For Windows'un çok gelişmiş ve Jaws kadar hızlı erişilebilen her hangi bir Türkçe sentezleyicisi yokken voice dream uygulamasında çok nitelikli bir Türkçe sentezleyici ve daha birçok dil seçeneği de mevcuttur.

4.2. M-Braille uygulaması ve interaktif etkileşimli erişim

Braille yazı kullanımının sesli teknolojilerle bulunduğu çok önemli bir uygulama olan M-braille uygulaması, görme engellilerin iphone gibi dijital ve akıllı cihazları aktif bir biçimde kullanabilmesinin önemli bir aracı durumundadır. Bu uygulama görme engellilerin adeta altınokta daktilolarını kullanabilme esaslı olarak komfigüre edilmiş olup, iphone cihazlarına yüklenerek kullanıcıların Braille yazı üzerinden her türlü sosyal medya ve internet kaynaklarına hızlıca erişim sağlama imkanı vermektedir. Cihazında m-braille uygulaması yüklü bulunan görme engelli kullanıcı, uygulamayı açar açmaz telefon ekranına altı nokta belirlemektedir. Telefonun her iki kısa kenarını avuç içlerine konumlandırarak kullanıcılar, ekran üzerindeki sanal noktaların üzerine gelecek biçimde parmaklarını

yerleştirmektedirler. Bundan sonra artık hızlı bir biçimde ne yazılmak isteniyorsa, Braille yazı mantığıyla yazı yazılmakta ve daha sonra, herhangi bir yazışma ortamında ya da internette ihtiyaç duyulan bir yazışma durumunda programın belleğine kaydedilen bu yazı gerekli yazışma ya da arama alanına yapılandırılmaktadır. Yapıştırılan bu yazı M-braille penceresinde noktalar halinde görüntülenirken artık normal yazı biçimine dönüşerek görme engellilerin interaktif medya iletişimde önemli bir hız kazanımı elde edilmiş oluyor. Benim gibi bu programın avantajlarından çokça yararlanmakta olan Görme engellilerin en önemli dileklerinden biri, sesli teknolojilerle kabartma yazının bulunduğu bu çok önemli uygulamanın müzik ve matematik gibi alanlarda da kabartma işaretlerin programa tanımlanması ve görme engellilerin bu sayede söz konusu uygulamayı eğitimin tüm alanlarında aktif bir biçimde kullanabilmeleridir. Halihazırda bu uygulama iphone teknolojisine uyumlu olarak, internet erişimi sosyal medya ve cep telefonlarının tüm fonksiyonlarını kabartma yazı kullanımıyla görme engellilere ulaştırmada çok büyük başarılar ve avantajlar sağlamıştır.

5. BULGULAR

Görme engelliler, fiziksel ve bedensel farklılıkları bakımından diğer bireylerden daha ayrıcalıklı ve kendine özgü bir eğitim yöntemini ortaya koyar. 1980'lerde, kasetçalar teknolojisi ile desteklenen eğitim ve öğretim süreçleri, her on yılda bir farklı teknolojik araç gereçlerin tasarımı ve hizmete girmesi ile birlikte görme engelli bireylerin mesleki gelişmişlik düzeylerine önemli katkılar sağlamıştır. Sesli kütüphanelerin kurulması, üniversite kütüphanelerinde görme engellilerin ihtiyaçlarının önemsenmesine dair proje ve faaliyetler bu konudaki gelişmeleri doğrular niteliktedir. Matematik, Müzik ve yabancı dil öğrenimi gibi konularda daha spesifik çalışmaların yapılması görme engellilerin özel eğitimine yapılabilecek en önemli katkılardan biridir. Ülkemizdeki her kütüphanenin her mesleğin bilgiye erişim açısından temel gereksinimlerine uyarlanmasını sağlayacak yöntemlerle hizmet vermesi esas olmalıdır. Görme engelli bireylerin kütüphanelerden diğer normal bireyler gibi yararlanmaları önemsenerek hizmetlerin planlanmasına gidilmelidir. Sesli teknolojileri etkili bir yaşamsal gereç olarak kullanma becerisine sahip görme engelli bireyin özgüven duygusu ve farkındalık kültürüne katkısı daha güçlü olacaktır. Bu itibarla, gerek sosyal yaşamda gerekse eğitim ve hizmet süreçlerinde görme engellilerin diğer bireylerle eşitliğinin sağlanmasına dair proje ve uygulamalar, yanlış kanaat ve yaklaşımların da ortadan kaldırılmasında önemli bir kilometre taşı olacaktır. Tüm bu gibi çalışmalar, görme engellilerin ihtiyaçları gözetilerek, bilim insanlarının yenilikçi bakış açıları ile desteklendiğinde rasyonel sonuçlar elde edebilir. Dolayısıyla, bu gibi araştırmaların ve proje çalışmalarının, görme engellilerin sorunlarının bilimsel ve disiplinler arası yöntemlerle çözülmesinde önemli bir farkındalık bilincinin yaratılmasına kaynaklık ettiği düşünülmüştür.

6.SONUÇ

Louis Braille'in 1854'ten itibaren tüm dünya genelinde görme engellilerin özel eğitimi bakımından aracılık ettiği kabartma yazı, artık yalnız başına onların bilgiye erişim sorununa çözüm olma bakımından yeterli değildir. Ülkemizde gerek kabartma yazı ve gerekse sesli teknolojilerle sorunlarını çözmeye uğraşan çok sayıda entelektüel görme engelli müzisyen, hukukçu ve eğitimci mevcuttur. 1980'li yıllardan günümüze dek evrilerek gelen kasetçalarlar, bilgisayarlar ve dijital teknolojileri günümüzde görme engellilerle bilim insanlarını sorunun çözümünü bakımından ve daha hızlı bir biçimde bilgiye erişimi sağlama üzerinde birlikte çalışmaya yönelmektedir. Sosyal bilimlerin hemen tüm alanlarında kariyer sahibi olan ve özel eğitimleri normal bireylerle eşit düzeyde devam eden başarılı biyografilere rağmen, tarihinde son derece başarılı müzisyenleri barındıran ülkemizin, görme engellilerin bu alandaki özel eğitiminde daha çağdaş yenilikleri ortaya koyması hak temelli bir gereksinimdir. Türkiye'de, ilköğretimden yüksek öğretime dek tüm eğitim ortamlarının her türlü yardımcı teknolojiler kullanılarak görme engellilerin erişimine açık hale getirilmesi engellilik farkındalığına ve empati kültürünün güçlendirilmesine getirilebilecek çok ciddi bir katkı olacaktır. Araç gereç ve nota desteği olmadığı gerekçesiyle müzisyen çocukların ve gençlerin eğitim haklarının engellenmediği yeni girişimlerin yaratılması şarttır. Emek ve gönül birlikteliği sağlandığı takdirde, ülkemizdeki görme engelli müzisyenlerin daha çağdaş ve eşitlikçi bir eğitim ortamına kavuşmalarını sağlayabilecek bir müzik enstitüsü kurulabilirse, özel eğitim açısından çok ciddi bir iş başarılmış olacaktır. Bu enstitü, başta ülkemiz olmak üzere, tüm dünyadaki görme engelli müzisyenlerin eğitimine pedagoji, yardımcı teknolojiler, eğitimcilerin eğitimi, teknolojik inovasyonların görme engellilerin özel eğitimine adaptasyonu ve ülkemizdeki tüm müzik kurumlarının her türlü akademik programının tamamen görme engellilerin erişimine açık hale gelmesine hizmet edebilecek etkili bir kurum olabilir.

KAYNAKÇA

1. Ahmad, W. F. W., Asnawi, R., & Zulkefli, S. R. B. (2011, June). A Development of Integrated Learning System for Visual Impaired. In International Conference on Software Engineering and Computer Systems (pp. 111-121). Springer, Berlin, Heidelberg.
2. Aydın, E. A. (2013). Görme engelli üniversite öğrencilerinin bilgiye erişim sorunları. Yüksek Lisans Tezi Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı.

3. Acartürk, C., & Yücel Yıldırım, C. (2006). Görme Engelliler İçin Web Sayfalarında Erişilebilirliğin Sağlanması. *AB*, 6, 9-11.
4. Bakırcı, R. (2011). Hollanda’da Görme Engellilere Verilmekte Olan Dijital Erişimli Bilgi Sistemi Ve Türkiye’de Durum. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(2), 306-311.
5. Demirci, M. E. (2005). Homeros’ tan Âşık Veysel’e Tarihte ve Toplum Yaşamında Görme engelliler. Bilgelik mi Çaresizlik mi. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi – İstanbul.
6. Emiroğlu, B. G. (2008). Üniversitelerde görme engelli öğrenciler için bilişim. *X. Akademik Bilişim Konferansı*, (30 Ocak-1 Şubat, 2008), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
7. Freitas, D., & Kouroupetroglou, G. (2008). Speech technologies for blind and low vision persons. *Technology and Disability*, 20(2), 135-156.
8. Golub, K. (2002). *Digital libraries and the blind and visually impaired*. In *4th CARNET Users Conference-CUC*, Zagreb, Croatia, September 25-27, 2002. Croatian Academic and Research Network.
9. Hamilton, D., & Keten, B. (2011). Görme Engelli Kullanıcılar İçin Erişilebilir Kütüphaneler: Kütüphanecilere Yönelik Pratik Öneriler. *Türk Kütüphaneciliği*, 25(4), 509-518.
10. Hersh, M., & Johnson, M. A. (Eds.). (2010). *Assistive technology for visually impaired and blind people*. Springer Science & Business Media.
11. İyigün, S. Ç., & Tortop, H. S. Özel Eğitimde Yenilikçi Uygulamalar Görme Engelli Bireyler İçin İnovatif ve Yenilikçi Teknolojik Araç Tasarımları ve Yaşam Doyumlarına Etkisi. *Üstün Zekalılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 5(2), 31-43.
12. Kazak, M. (2008). Görme engellilere yönelik kütüphanecilik hizmetlerinde Türkiye’deki son gelişmeler: Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi görme engelliler bölümü örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(2), 216-221.
13. McGookin, D., Brewster, S., & Jiang, W. (2008, October). Investigating touchscreen accessibility for people with visual impairments. In *Proceedings of the 5th Nordic conference on Human-computer interaction: building bridges* (pp. 298-307). ACM.
14. Mulloy, A. M., Gevarter, C., Hopkins, M., Sutherland, K. S., & Ramdoss, S. T. (2014). Assistive technology for students with visual impairments and blindness. In *Assistive technologies for people with diverse abilities* (pp. 113-156). Springer, New York, NY.
15. Pal, J., Pradhan, M., Shah, M., & Babu, R. (2011, March). Assistive technology for visual-impairments: an agenda for the ICTD community. In *Proceedings of the 20th international conference companion on World wide web* (pp. 513-522). ACM.
16. Sağlamtuğ, T. (2010). Görme engelliler ve kütüphanecilik hizmetleri. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 178-191.
17. Sazlı, K., & Yılma Şakalar, G. (2018). Görme Engelli Müzisyenlerin Besteleme Teknikleri Ve Dijital Uygulamalar. *Journal of International Social Research*, 11(55).
18. Shinohara, K., & Tenenberg, J. (2007, October). Observing Sara: a case study of a blind person's interactions with technology. In *Proceedings of the 9th international ACM SIGACCESS conference on Computers and accessibility* (pp. 171-178). ACM.
19. Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi Ve Belge Yönetimi Bölümleri’nin “Engellilik Farkındalığı” Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 399-430.
20. Tezcan, F. G., & Tanrikulu, Y. (2011). Milli Kütüphane’de Görme Engellilere Yönelik Konuşan Kitaplık Bölümü Hizmetinin Değerlendirilmesi ve Kullanıcı Memnuniyeti Araştırması. *Bilgi Dünyası*, 12(2), 359-378.
21. Yıldız, S. (2010). Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yoluyla Özürlüler İçin Geleceğe Bir Kapı Açmak. *Journal of International Social Research*, 3(11).

Temel Eğitimde Kadın Yöneticilerin Okul Yöneticiliğine Bakışı

Female Directors' Perspective To School Management In Basic Education

Metin Polat Zübeyde Polat İbrahim Çoban Ramazan Kılıç

Müdür Yardımcısı., MEB, Ordu, Türkiye
Öğretmen., MEB, Ordu, Türkiye
Okul Müdürü., MEB, Ordu, Türkiye
Müdür Yardımcısı., MEB, Ordu, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, temel eğitimde kadın yöneticilerin okul yöneticiliğine bakışı ile ilgili düşüncelerini belirlemektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini ise basit seçkisiz yöntem ile oluşturulmuş olup, Ordu ili Fatsa ilçesinde altı kadın okul yöneticisi ile görüşme yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, kadın okul yöneticileri okul yöneticiliğinin zahmetli ve yasal sorumluluğunun fazla olduğunu belirtmişlerdir. Kadın yöneticilerinin mesleklerinde kıdem derecelerine bakıldığında öğretmenlikte tecrübeli oldukları ve 35-42 yıl yaş aralığında oldukları görülmektedir. Verilere bakıldığında kadın okul yöneticilerin çocuklarının belirli bir yaş üstünde olduğu; kendilerine bağımlılıklarının azaldığı ve öğretmen olarak artık yorulduklarını böylece sınıfta derslere girmek istemedikleri için okul yöneticiliğine geçtiklerini söylemektedirler.

Kadın olarak okul yöneticiliği zahmetli ve yoğun bir iş, yetkileri az sorumluluğu çok bir görev olarak yorumlanıyor. Okul yöneticiliğini kadınların doğasıyla uyumlu bir meslek olarak görenlerin sayısı bir hayli fazladır. Katılımcılar, görünen ve görünmeyen engellemeler nedeniyle kadınların okul yöneticiliğini tercih etmelerini engellediğini ifade ediyorlar. Mülakata katılan kadın yöneticiler cinsiyet eşitsizliği yaşamadıklarını söylemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Okul Yöneticisi, Eğitim Yönetimi, Aile Hayatı

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the thoughts of Women Administrators in Basic Education about the Perspective of School Management. Scanning model was used in the research. The sample of the study was formed by a simple random method, and six female school administrators were interviewed in Fatsa district of Ordu province.

According to the results of the research, it has been stated that female school administrators have troublesome and legal responsibilities as school administrators. Looking at the seniority of female administrators in their professions, it is seen that they are experienced in teaching and they are in the age range of 35-42 years. When we look at this situation, it is seen that female school administrators have children over a certain age in their family life; they say that their dependence on themselves has decreased and they are now tired as teachers, so they do not want to attend classes in the classroom, so they move to school administrators.

As a woman, school management is interpreted as a laborious and intense job, with less authority and more responsibility. The number of those whose school management as a profession compatible with the nature of women is quite high. They state that they prevent women from choosing school management due to visible and invisible barriers. Female managers who participated in the interview said that they did not experience gender inequality.

Keywords: Female School Administrator, Educational Administration, Family Life

1. GİRİŞ

Kadınların yönetici olarak istihdamına bakıldığında sayılarının az olduğu görülmektedir. Okul yöneticisi olarak kadınların oranı ise daha azdır. Kadın yönetici sayısının az olmasının sebepleri arasında, cinsiyetin negatif etkisi, aile yaşantısına etkisi, yaşadığı çevrenin kadın yöneticiye bakışı gibi nedenleri sayabiliriz (Arıkan 2003).

Ülkemizde ve özellikle Batı toplumunda okul yöneticisi kadınların sayısı az olmakla birlikte öğretmenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Erkek öğretmenlerin sayısal durumu yönetim kademesinde tam tersi çoğunluk durumuna dönüşmektedir (Bridge 2003) .

2020-2021 eğitim-öğretim yılı Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Strateji Geliştirme Başkanlığı verilerine göre; 95.049 okulöncesi eğitim öğretmenin %93,09'u (88,967), 306,937 ilkökul öğretmenin %64,07'si (196,777), 370,798 ortaokul öğretmenin %53,9'u (217,493) kadınlardan oluşmaktadır. MEB'in verilerine göre, bakanlığa bağlı 548 bin 858 kadın, 479 bin 27 erkek personel çalışmaktadır. Başka bir deyişle MEB'de her 100 personelden 53'ü kadınlardan oluşmaktadır. Personelin yarısından fazlasının kadınlardan oluşmasına karşın, bu durum yönetici kademesinde aynı orantısal dağılıma sahip değildir.

MEB'e göre, bakanlık bünyesinde bulunan 81 il içerisinde yalnızca 2 il milli eğitim müdürlüğünde kadın yönetici bulunuyor. İl milli eğitim müdür yardımcısı statüsünde görev yapan kadın sayısı ise 13 olurken, il milli eğitim müdürlüklerinde şube müdürü olarak görev yapan kadın sayısı da 25 ile sınırlı kalmıştır. Türkiye genelinde yaklaşık 950 ilçe bulunurken, ilçe milli eğitim müdürü olarak görev yapan kadın sayısı 12'de kalmaktadır. Türkiye genelinde bulunan 54 bin 36 devlet okulundan yalnızca 2 bin 904'ünde kadın müdür bulunuyor (<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-263239h.htm>).

Bu durum geleneksel kültürümüzün okul yöneticiliği tercihlerine yansımaları olarak kadın öğretmenlerin okul yöneticiliği alanında çalışmak istemediklerini ya da kadınlara yeterince fırsat tanınmadığını göstermektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma da var olan vakayı var olan şekliyle mükemmel yakın betimlemeyi hedefleyen tarama modeli yöntem olarak kullanılmıştır. Karasar'a (1999) göre tarama modeliyle var olan veya geçmişteki bir vakayı değiştirmeden ayrıntısıyla betimlemeye çalışan bir yaklaşıma denir. Bu çalışmada araştırma modeli olarak tarama modeli seçilmiştir.

Bu çalışmada kadın eğitim yöneticilerin okul yöneticiliğine bakışı anlayabilmek adına nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Nitel yaklaşımın bu çalışmanın doğasına daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada nitel çalışmada veri toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formları bireyin özünü ifade etmesine kolaylık oluşturan bir formdur (Büyüköztürk vd. 2012).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, Ordu ili Fatsa ilçesinde bulunan Kadın Okul Yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise basit seçkisiz yöntem ile oluşturulmuş olup, Fatsa ilçesinde seçilen altı okul yöneticisi ile görüşme yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada verileri toplamak için tarama modelinde kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formları oluşturulmuştur. Araştırmacı beş adet soru belirleyerek belirlenmiş sorular altı kadın okul yöneticisine yöneltilmiş, görüşme sorularının kadın eğitim yöneticilerin okul yöneticiliğine bakışları ile ilgili sorulara cevap aranmıştır.

2.4. Geçerlilik ve güvenilirlik

Nitel araştırmalarda inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve teyit edebilirliği sağlayabilmek için bazı metotlar kullanılmaktadır (Lincoln ve Guba, 1985). İnanırıcılık için katılımcı görüşleri kağıda geçirildikten sonra, tekrar gözden geçirilmesi için katılımcıya geri gönderilerek doğruluğu teyit ettirilmektedir. Araştırmanın her aşaması şeffaf bir düzeyde katılımcı ile paylaşılmaktadır. Araştırmanın tutarlılığı için; görüş birliğinden yararlanılmaktadır.

Araştırma grubu görüşme sorularını cevapladıkları, verilen cevapların orijinaliği korunarak cevapların asılları araştırmacının kısaltması neticesine oluşturulmuştur. Mülakata katılan kadın okul yöneticilerin "F" kısaltması yapılmış ve mülakata katılan kişilere gizliliğin korunması amacıyla numaralandırma sistemi yapılmıştır. Elde edilen veriler geçerli boyutlara göre gruplara ayrılmış ve içeriğin analizi yapılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma sonucu ile varılan bulgu ve yorumlar bu bölümde ele alınmıştır. Araştırmacı verilen cevapları analiz ederek sunmuştur.

Çalışma Grubuna Ait Bulgular

Tablo 1.

Değişkenler	Gruplar	F	%
Medeni Durum	Evli	4	66,64
	Bekar	2	33,32
Okulunuzdaki İdareci Sayısı	Bir	4	66,64
	İki ve Üzeri	2	33,32
Yöneticilikte Kıdeminiz	1-5	1	16,66
	5-10	4	66,64
	10-	1	16,66
Eğitim Durumu	Lisans	5	83,30
	Yüksek Lisans	1	16,66
	Doktora	0	0

3.1 Çalışma grubuna ait demografik bilgiler tablosu

Tablo 1 'de 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Ordu Fatsa'da çalışan Kadın Yöneticiler ile görüşme sonucunda betimsel istatistik görülmektedir. 6 Kadın yöneticinin 4'ü evli, 2'si bekar. Okuldaki idareci sayısına baktığımızda 4 katılımcı 1 idare, 2 katılımcı 2 idare olduğunu belirtmiştir. 6 katılımcının kıdem yılları incelendiğinde 1 kadın yöneticinin 1-5 yıl, 4 kadın yöneticinin 5-10 yıl, 1 kadın yöneticinin 10 ve yukarı olduğu görülmüştür. 6 katılımcının 5'i lisans, 1'i yüksek lisans mezunudur.

3.2 Alt Amaçlara İlişkin Bulgular

3.2.1 Mülakat Soruları

1.Okul yöneticiliğini seçmenize sebep olan en belirgin özelliğiniz nedir?

Mesleğim ile alakalı bilgi ve tecrübeye sahip olduğumu düşünüyorum. Yeniliklere ilgi duyarım konuma hakim olmak beni mutlu ediyor (F1)

Çalışmak bana huzur verir. Programımı yapar işleri kolaylaştırmayı severim (F3)

Meslektaşlarıma yardım ederek onların işlerini kolaylaştırmak yönetici olmamda etkili oldu(F5)

Kendimi değişime açık ve yenileşmeye ihtiyacı olan biri olarak tanımlayabilirim buda yönetici olmamda etkili olduğunu söyleyebilirim (F2)

İşimi severek yapıyorum yaptığım işlerde toplantı ve seminerlere katılmam öğrenmeye etki edeceğini düşünüyorum yöneticilik ile gelişimim daha hızlı olacağını düşünüyorum (F4,F6)

Okul yöneticiliğini mevcut yöneticilerden çok daha iyi yapacağıma inanıyorum (F6)

Katılımcıların okul yöneticisi olmaya karar vermede kişisel gelişimlerine katkı sağlayacağı düşüncesi başta belirleyici olmakla beraber yeni uygulamaları özümseyip bulunduğu okul kültürüne aktarma düşüncesi okul yöneticiliğini layığıyla yapma fikrini oluşturmuştur. Mevcut okul yöneticilerinin eksik ve hatalı uygulamaları okul yöneticisi olmakta isteklerini artırdığını ifade etmişlerdir.

2 Kadın yönetici olarak Temel Eğitimde okul yöneticiliğini nasıl yorumlarsınız?

Sorumluluğu çok fakat yetkileri az olma durumu olarak yorumluyorum (F3)

Yetkilerinin azlığı fakat sorumluluklarının çok fazla olması olarak yorumluyorum (F4)

Yöneticiliğin sorumluluğu ile kadın olarak aile sorumluluğunun fazla olması olarak yorumluyorum (F1,F2,F5,F6)

Katılımcıların temel eğitimde okul yöneticiliğinin yetki ve sorumluluk dengesinin olmadığını ; özellikle sorumluluğunun fazla olması okul yöneticiliğine bakışı olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir.

3. Okul yöneticiliğini seçmenizdeki faktörler nelerdir?

En büyük etki temel eğitimde öğretmen olarak görev yaparken okul müdürünün mesleki bilgiye sahip olmayışı ve işleri zorlaştırması benim okul yöneticisi olmaya karar vermemi sağladı ve öğretmenlere yardımcı olmak okul yöneticisi olmamı sağladı (F6)

Çalıştığım ilçedeki yöneticilerin teşviki ve yönlendirmeleri etkili oldu (F2)

Bilgisiz ve yeniliğe kapalı erkek yöneticilerden kurtulma düşüncesi etkili oldu (F3)

Öğretmen olarak sınıfta ders vermek istememem yönetici olmamda etkili oldu (F4)

Görev yaptığım okulda bayan yönetici ihtiyacı ve öğrencilere yardım etme düşüncesi yöneticiliği seçmemde etkili oldu (F5)

Okulda ihtiyaç olması ve Müdür Beyin isteği üzerine yönetici oldum (F1)

Katılımcılar; okul yöneticisi olmakta mevcut okul yöneticilerinin geleneksel yönetim anlayışı ve okul kültürüne olumlu bir iklim getirme düşüncesi etkili olduğunu belirtmişlerdir. Okul yönetici ihtiyacı ve idari amirlerin tavsiyeleri de okul yönetici olmadaki fikirlerinin oluşmasında etkili olduğu söylenebilir.

4 Kadın okul yönetici olarak iş ile aile arasında uyum hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çocuklarımla büyük oluşu sorun yaşamamı engelliyor. Çocuklarımla küçük olsaydı sorun olurdu birilerinden aile büyüklerinden veya bakıcıdan yardım almak zorunda kalırdım çocuklarımla anlayışlılar fakat bazen etkinliklerine bile gidemiyorum okul işlerine çok fazla zaman ayırıyorum (F4)

Kadınlar iş ile aile arasındaki yaşamda eşler anlayışlı ve eşlerinin arkasında olursa sorun olmayacağını düşünüyorum (F2)

Kadın yöneticilerinin farklı hikayeleri vardır eş, çocuk, ev işi, okul işi gibi farklı değişkenler kadın yöneticileri zor duruma düşürebilmektedir. Kadın yöneticilere aile bireyleri anlayışlı olmalı onun yükünü hafifletmelidir (F3)

Eşim ve annemden destek alarak süreci kolaylaştırmaya çalıştım. Zaman zamanda ev işleri için yardımcı temin ettim (F6)

Eşimden destek aldım aile konularında kadının rolü birleştirici ve toparlayıcı olarak görüyorum (F1)

Kadınlar aile hayatında dengeyi eşlerinden aile büyüklerinde veya yardımcı temin ederek sağlamaya çalışıyorlar (F5)
Katılımcılardan küçük yaşta çocukları olanların okul yöneticiliği ve aile arasında dengeyi kurmakta zorlandıkları çocukları lise ve üniversite de olanların ise herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Kadın okul yöneticileri ailenin özellikle eşlerin önemli olduğunu aksi durumda okul ve aile ikileminde çatışmaların fazla olduğunu belirtmişlerdir.

5.Kadın okul yöneticilerinin avantajlı olduğu konular hakkında düşünceleriniz nelerdir?

İnsan ilişkilerinde daha iyi olduklarını fakat duygusal davranışları da bazen olumsuz sonuçlar doğuruyor ikisini iyi dengelemek lazım (F5)

Kadın okul yöneticileri detay konusunda daha iyi oldukları için farklı düşünceleri de olumlu karşılıyorlar (F4)

Kadın yöneticilerin olduğu ortamlar daha nezaketli oluyor tertip düzen konusunda daha başarılıdır. Okullarda estetik düzenleri daha iyidir (F3)

Empati kurmada ve iletişimlerinin iyi olması yönetimin daha işlevsel olmasına neden olduğunu düşünüyorum, ayrıca görsel olarak okullarda dizayn işlerini daha iyi yapıyorlar (F2)

Kadınlar genel olarak konuşma yetenekleri daha iyidir, konuşkan olmaları iletişimlerini daha iyi yapmalarını sağlar. Kadınlar karşı cinslerle muhataplarında daha olumlu bir süreç oluyor bakanlığımızda yönetici atamada bazı durumlarda kadın yöneticilere öncelik vermektedir. (F6)

Kadın yöneticilerin veli ve öğrenci ile iletişimlerinin daha iyi olduğunu düşünüyorum (F1)

Kadın okul yöneticileri insan ilişkilerinde daha iyi olduklarını problemlere karşı daha olumlu bakabildiklerini belirtmişlerdir. Okul kültüründe nezaket, tertip, düzen ve estetik konularında farklı bir bakış açısına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Öğrenci ve veliler ile iletişimlerinin hatırı sayılır derecede daha iyi olduğunu belirtmişlerdir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına baktığımızda kadın okul yöneticisi sayısının günümüzde arttığı görülmüştür. Kadın okul yöneticilerinin sayısının artmasında toplum olarak kabullenmenin yanında Milli Eğitim Bakanlığının yönetici atama yönetmeliğinde yapılan değişiklik ile bazı eğitim kurumlarında kadın okul yöneticisine öncelik verilmesi yatmaktadır. Kadın yöneticilerinin mesleklerinde kıdem derecelerine bakıldığında öğretmenlikte tecrübeli oldukları ve 35-42 yıl yaş aralığında oldukları görülmektedir.

Verilere bakıldığında kadın okul yöneticilerin aile hayatlarında çocukların belirli bir yaş üstünde olduğu; kendilerine bağımlılıklarının azaldığı ve sınıfta derslere girmek istemedikleri için okul yöneticiliğine geçtiklerini göstermektedir. Temel Eğitim kademeleri içerisinde en fazla kadın okul yöneticisi okul öncesinde bulunmaktadır. Bu durumun nedeni olarak ta okul öncesi kurumlarda kadın öğretmen sayısının çok fazla olması olarak açıklanabilir. Okul öncesinde öğretmenliğin yorucu olmasından dolayı yöneticiliğe geçildiği söylenebilir. Kadın yöneticilerin bekâr iken başladıkları yönetim görevlerine evlenince aile hayatlarında karşılaştıkları problemler nedeniyle bıraktıkları da söylenebilir.

Kadın okul yöneticilerinin doğası itibarıyla anaç, duygusal, hoşgörü, empati ve duyarlı olmaları lider olarak ön plana çıkmalarında etkili olduğu söylenebilir (Kılınç & Cemaloğlu 2018).

Kadın okul yöneticiliği yetki ve sorumluluk dengesinin olmadığı sorumluluklarının çok fazla olduğu ve zor bir meslek olduğu kanısına varılmıştır. Kadın yöneticilerin okul yöneticiliğinin doğalarına uygun olduğunu belirtenlerin sayısı azımsanmayacak kadar vardır. Kadın okul yöneticilerinin eşleri yönetici olanlar kendilerine daha fazla destek vermekte; aksi durumda eşlerinden fazla destek görememektelerdir.

Bulut, (2004) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre iletişim konusunda daha yetenekli oldukları görülmektedir.

Genel olarak anaokulları ile kız meslek liselerinin kadın yöneticilere daha uygun olduğu belirtilmiştir. Kadın olarak okul yöneticiliklerini istememe nedenleri olarak aile hayatlarında ortaya çıkan sorunlar ve yönetici görevlendirme süresinin azlığı buna bağlı olarak tekrar görevlendirme konusunda yaşanan endişe olduğunu belirtmişlerdir. Yönetici olmalarına neden olarak okul idarelerini beğenmemeleri, farklı arayışlara girmeleri, öğretmen olmaktan sıkılmaları, yenilenmek, kendilerini geliştirmek olarak ifade etmektedirler.

Kadın okul yöneticiler göreve başladıktan sonra zamanı yetiştirememesi problemi yaşadıkları buna karşın sosyal çevrelerinin arttığını ifade etmişlerdir. Kadın okul yöneticilerinin azınlığı toplum tarafından yadırgandığını büyük bir bölümü ise toplum tarafından herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadığını ve yadırganmadığını belirtmişlerdir. Kadın okul yöneticileri üst yönetimi tercih etmeme sebepleri olarak ailenin daha önde gelmesi, sorumluluğunun fazla olması, kadın olarak ayrımcılığa uğramaları olarak belirtmişlerdir.

Yapılan çalışmada kadın okul yöneticilerinin çalışma ahlakı ve işe bağlılıkları konularında gayet tatminkar; iletişim ve profesyonel çalışma konularında ise dezavantajlı konumda olduklarını göstermektedir Çelik (2008).

Okul yöneticiliğinde kadın olarak kişisel özelliklerinin yönetime uygun olması, kadın olarak sosyal çevrede düzgün nazik olmaları, yönetici atamasındaki karma eğitim yapılan eğitim kurumlarında bir okul müdür yardımcısının kadın olması zorunluluğu avantaj olarak ifade etmişlerdir.

Kadın okul yöneticilerinin bir kısmı eşleri, çocukları ve aile büyükleri yardımıyla hayatlarını idame ettiklerini belirttiler. Bazı okul yöneticileri ise okul yönetimi ile aile arasında denge kuramadıklarını ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak kadın okul yöneticisi sayısı giderek artış göstermektedir. Mevcut öğretmenler arasında erkek kadın sayısına bakıldığında kadınların sayısı fazladır. Okul Yöneticilerine baktığımızda kadın okul yöneticisi sayısının hala yetersiz olduğu görülmektedir.

Çalışmada ulaşılan bulgular ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

1. Temel eğitimde okul yöneticiliği konusunda bilgilendirme semineri verilebilir.
2. Kadın okul yöneticisi olmak isteyen öğretmenlerimizin ailelerine eğitim verilebilir.
3. Okul yöneticisi olmak isteyen kadın öğretmenlere öncelik verilebilir.
4. Kadın okul yöneticilerine mevzuat ve yöneticilik konusunda eğitim verilebilir.
5. Okul yöneticiliğindeki yetki ve sorumluluk konusu tekrar düzenlenip aşırı sorumluluktan arındırılabilir.
6. Okullarda kadın okul yöneticilerinin sayısının artmasıyla okul kültüründe olumlu bir havanın oluşabileceği düşüncesinden hareketle; kadın okul yöneticisi sayısının artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arıkan, S. (2003). “Kadın yöneticilerin liderlik davranışları ve Bankacılık sektöründe bir uygulama”, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, ss.1-19
2. Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
3. Bridge, B. (2003). Eğitim yönetiminde kadınlar. İstanbul: Beyaz Yayınları.
4. Bulut, N. B. (2004). İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerilerine İlişkin Algılarının Çeşitli
5. Çelik, B. (2008). Kadın Yöneticilere Yönelik Tutumlar ve Düşünme Stilleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tokat.Değişkenler Açısından İncelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2 (4), 443-452.
6. Karasar, N. (1999a). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım, 9.basım, Ankara.
7. Kılınç & Cemaloğlu Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2018, Cilt 16, Sayı 1, 104-121
8. Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1986). But is it rigorous? Trustworthiness and authenticity in naturalistic evaluation. New directions for evaluation, (30), 73-84.
9. (<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/-263239h.htm>)

Bir Danışmanlık Faaliyeti Olarak Sağlık İletişimi

Health Communication as a Consulting Activity

Furkan Arı
Dr., Bursa, Türkiye

ÖZET

Danışmanlık, bireylerin hayatlarında süregelen bir faaliyettir. İnsanlar birçok konu hakkında fikir sahibi olmak ve doğru karar verebilmek için uzman bilgisine ihtiyaç duymaktadır. Uzman bilgisi bireylerin yaşamlarını kolaylaştırmaktadır. Danışmanlık, yalnızca psikolojik ve bilişsel alanlarda değil hayatın tüm alanlarında ihtiyaç duyulan bir faaliyettir. Son yıllarda bireylerin sağlık ve sağlıklı yaşama konularına yönelik artan bilgileri de sağlık konusunda danışmanlık ihtiyacının da artmasına neden olmaktadır. Bireylerin sağlık konusunda bilinçlenmeleri ve doğru kaynaktan bilgi talep etmeleri sağlık iletişiminin de önemini artmıştır. Bir danışmanlık faaliyeti olarak kabul edilen sağlık iletişiminde de uzman bilgisine olan ihtiyaç artmaktadır. Sağlık iletişiminin kullanmış olduğu yöntem ve modeller danışmanlık süreci ile birbirini tamamlamaktadır. Bu makalede sağlık iletişimi ve danışmanlık kavramlarının kullandıkları yöntem ve modeller ile birbirlerini tamamlayan kavramlar olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır. Makalenin amacı sağlık iletişiminde kullanılan süreç ve yöntemlerin göz önünde bulundurularak sağlık iletişiminin bir danışmanlık faaliyeti olarak kabul edilmesidir. Makalede sağlık iletişiminin iletişim bilimlerinin bütün süreçlerini kapsamasından dolayı da literatür taraması hasta-hekim iletişimi ile sınırlandırılarak danışmanlık faaliyetleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Danışmanlık, Sağlık, Sağlık İletişimi

ABSTRACT

Counseling is an ongoing activity in the lives of individuals. People need expert knowledge to have an opinion on many issues and to make the right decision. Expert knowledge makes life easier for individuals. Counseling is an activity that is needed not only in the psychological and cognitive fields, but also in all areas of life. In recent years, the increasing knowledge of individuals about health and healthy living also causes an increase in the need for health counseling. The importance of health communication has increased as individuals become more conscious about health and demand information from the right source. The need for expert knowledge is increasing in health communication, which is accepted as a consultancy activity. The methods and models used by health communication complement each other with the counseling process. In this article, it is tried to explain that the concepts of health communication and counseling are complementary concepts with the methods and models they use. The aim of the article is to accept health communication as a consultancy activity by considering the processes and methods used in health communication. In the article, since health communication covers all the processes of communication sciences, the literature review is limited to patient-physician communication and tried to be explained through counseling activities.

Keywords: Counseling, Health, Health Communication

1. GİRİŞ

Danışmanlık, insan hayatı içerisinde vazgeçilmez bir faaliyet olagelmıştır. İnsanlar, toplumsal bir varlık olduklarından dolayı karar verirken çevrelerinde bulunan bireylere danışarak onay almak isterler. İnsan doğası gereği hayatının çoğu bölümünde çeşitli konularda yardıma ihtiyaç duymaktadır. Toplumların içerisinde bilgisine, tecrübesine güvenilen birçok kişi vardır. Bu kişiler yardıma ihtiyacı olan bireylere yol göstererek yaşamlarını kolaylaştırmaktadır. İnsanların yaşamlarını kolaylaştırma süreci resmi olmasa da danışmanlık faaliyeti olarak kabul görmektedir. Danışmanlık denilince genellikle insanların zihinlerinde psikolojik danışma ve yardım süreçleri canlanmaktadır. Zihinlerde oluşmuş bu yargının aksine danışmanlık çok geniş bir kavram olmakla birlikte birçok alanı da kapsamaktadır. Örneğin hukuk ile ilgili bir sorun ile karşılaştıklarında kişiler avukata danışarak sorunlarını çözme yoluna gitmektedir. Danışmanlık yalnızca sorun çözme faaliyeti olarak algılanmamalıdır. Danışmanlık çoğu zaman bireylere doğru yol gösterme, rehberlik etme ve bağımsız kararlarında yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Kaynak, 2020:7-9). Özellikle günümüzde bireyler hayatlarının büyük bir bölümünde uzman bilgisine ihtiyaç duymaktadır. İnsanların yaşamlarını kolaylaştıracak uzman bilgisine ulaşma ihtiyacı danışmanlık kavramının önemini arttırmaktadır. İnsanların sağlık konusunda da uzman bilgisine ihtiyaç duymaları sağlık iletişimi kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireylerin sağlık konusunda bilinçlenmeleri ve doğru kaynaktan bilgi talep etmeleri sağlık iletişimini daha da değiştirmiştir (Uçan vd., 2015:92).

Hastaların hekimler ile sağlıklı iletişim kuramamaları sağlık iletişiminin önemini göstermektedir. Çalışmanın problemi olarak hasta-hekim arasındaki iletişimin sürdürülebilir olmaması belirlenmiştir. Hasta-hekim arasındaki iletişim danışmanlık süreci olduğundan dolayı da sağlık iletişiminin hasta-hekim arasındaki sürdürülebilir ilişkisinin danışmanlık faaliyeti olarak gerçekleştirilmesi makalenin önemini oluşturmaktadır. Bu makalede sağlık iletişimi ve danışmanlık kavramlarının kullandıkları yöntem ve modeller ile birbirlerini tamamlayan kavramlar olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu makalede, sağlık iletişiminde kullanılan süreç ve yöntemlerin göz önünde bulundurularak sağlık iletişiminin bir danışmanlık faaliyeti olarak kabul edilmesi amaçlanmaktadır. Makalede literatür taraması yöntemi kullanılmış olup sağlık iletişiminin iletişim bilimlerinin bütün süreçlerini kapsamasından dolayı da literatür hasta-hekim iletişimi ile sınırlandırılarak danışmanlık faaliyetleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

2. DANIŞMANLIK

İnsanlık tarihinden başlayarak günümüze değin toplumlar arasında gerek ilişkilerde yaşanan sorunların gerekse bireylerin yaşamlarında karşılaşmış oldukları sorunları çözüme kavuşturabilecek ve sorunları olan bireylere çözüm önerileri getirebilecek yeteneklere ve öngörülere sahip insanların var olduğu bilinen bir gerçektir. İnsanların sorunlarına çözüm olan bu kişiler her kültürde farklı şekilde ortaya çıkarak toplum içerisinde bir saygınlık kazanmıştır. Tarihin çeşitli dönemlerinden beridir süregelen sorun çözen ve fikir alınan bu kişiler, bugün kamu ve özel sektör danışmanlık kurumlarında daha güçlü şekilde danışmanlık görevini yapmaktadır. Batı kültürlerinde daha çok resmi görevi insanlara yaşamda sıkıntılara yol açan sorunlarla başa çıkmakta yardım etmek olan kişiler arasında danışmanlar, psikiyatristler, sosyal çalışmacılar ve din adamları da bulunmaktadır (Egan, 2011:19).

Meslek tanımı danışman olmayan fakat gerekli durumlarda insanların sorunlarına yardımcı olan ve insanlara bilgilendirme görevini de yapabilen meslekler de bulunmaktadır. Bu meslekler arasında genellikle hekimler, dişçiler, hemşireler, öğretmenler, emniyet mensupları ve hizmet sektörü çalışanları bulunmaktadır. Mensubu oldukları mesleğin uzmanı olan bu meslek çalışanları hizmet ettikleri insanların kendilerinden sorunlarını çözüme kavuşturma talepleriyle de karşılaşmaktadırlar. Örneğin ağır bir hastalık sürecinde olan ve tedavisi süren hastasına psikolojik destek veren doktorlarda meslek tanımında olmamasına rağmen danışmanlık hizmeti vermektedir. Kurumlarda çalışanlara işlerin nasıl yapılacağını gösteren, verimin en yüksek düzeylere çıkarılması için çalışmalar yapan ve çalışanların verimliliğini düşüren sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olan insan kaynakları uzmanları da mesleki tanımlarının aksine gerekli koşullarda danışmanlık faaliyetleri de yürütebilmektedirler (Kaynak, 2020:7).

Danışmanlık, inanç sistemi üzerine kurulu olan yaşamlarında, bireylerin inandığı bazı şeyleri hatırlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu unutulmuş inanç sisteminin önemli kısımları şunlardır: (1) kendilerini tanımlama yolları, (2) dünyayı (insanları) tanımlama yolları ve (3) bu iki gerçekliğin en iyi nasıl ele alınacağı hakkında çıkarımlar. Bütün bu ilişkiler, yaşamın ilk yıllarında yapıldığına inanılan bu eski tanımlamalara dayalıdır (Carnevale, 2014:19).

Danışmanlık, terim olarak çok farklı şekillerde de kullanılmaktadır. Danışmanlık terimi ilk olarak danışmanlık yapan kişi üzerinden değerlendirilmektedir. Diğer danışmanlık tanımı ise danışmanlık sürecinin bir ilişkiyi, müdahaleyi içerdiğini ve psikolojik bir süreç olarak konulan hedefler ile danışanlar açısından değerlendirilmesidir (Nelson-Jones, 2014:9).

Danışmanların tamamı, kendilerine danışanların sorunlarına çözüm üretebilmek için danışman ile iyi bir ilişkinin oluşturulmasını bir zorunluluk olarak görmektedir. Danışanlar üzerinde kalıcı etkilerin oluşması için danışman ve danışan arasındaki ilişkinin de iki yönlü bilgi akışı ve iletişim ile gerçekleşmesi gerekmektedir. Danışmanlık tanımlamalarından biri de danışmanlık sürecinde ilişkinin temel unsur olarak kabul edilmesidir. Danışmanın en önemli özellikleri arasında empatik bir şekilde danışanı anlama, saygı duyma, danışanın anlık durumunu kabul etme ve içtenlik bulunmaktadır. “Etkin dinleme” ve “ödüllendirici dinleme”, danışmanlık sürecinin ve yardım ilişkilerinin en temel becerilerindedir. Danışmanlığı salt danışman ve danışan arasında gerçekleşen yardım ilişkisi olarak kabul edenler birey odaklı danışmanlık kuramını benimsemektedir (Rogers, 1961:1; Raskin vd., 2011: 179)

Danışman ile danışan arasında gerçekleştirilen ilişki, danışanın üzerinde olumlu ve ilerleyici yönde etkiler bırakacak kadar güçlü ve hızlı değildir. Danışmanlık sürecinde danışman ve danışan arasındaki ilişki ile birlikte etkili müdahale yöntemlerinin de sürece dahil edilmesi gerekmektedir. Danışmanlık ilişkisini destekleyerek olumlu sonuçlar verebilecek olan bu müdahale yöntemleri; danışmanlık yöntemleri ya da yardım stratejileri olarak bilinmektedir. Danışmanlar, müdahale yöntemlerini uygularken danışanların sorunlarını ve bu sorunların özelliklerinin hangi müdahale yöntemine daha uygun olacağını göz önünde bulundurmak zorundadır. Danışmanlar, benimsemiş oldukları müdahale yöntemlerini kuramsal bilgiler ile birleştirerek uygulamaktadır. Örnek olarak psikoanalitik kuramı benimseyen danışmanlar psikoanalitik müdahale yöntemlerini kullanırken akılcı duyuşsal davranış kuramı ile ilgili olan danışmanlar da akılcı duyuşsal davranış müdahalelerini kullanmaya daha yatkındır. Gestaltçı danışmanlar ise Gestalt müdahalelerini kullanır. Farklı kuramsal ilkeleri benimseyerek danışan özelliklerine göre müdahale yöntemleri geliştiren danışmanlar da vardır. Psikoterapide en önemli olan ise danışmanın danışana uyguladığı müdahale yöntemleridir. Bu yöntemler ise “kim-nasil-kime faktörü” olarak isimlendirilmektedir (Corsini, 2005:1-4).

Danışmanlık, bireylerin bilişsel süreçlerine odaklandığından dolayı psikolojik temellere dayanmaktadır. Danışmanlık, benimsediği psikolojik temeller ile danışanların yaşamlarını daha anlamlı kılmak için danışanların duygu, düşünce ve eylemleri üzerinde kalıcı değişimler sağlama çabasıdır. Danışmanlık, danışman ve danışan arasında sürekli ve hızlı hareket eden bir faaliyettir. Danışmanlığın belirlemiş olduğu amaçlar ile danışmanlık sürecinde kullanılan müdahale yöntemleri psikolojik kuramlardan beslenmektedir. Rogers ve Ellis gibi danışmanlık kuramcıları başta olmak üzere birçok danışmanlık kuramcısının psikolog olduğu bilinmektedir. Psikologların danışmanlık kuramları üzerinde çalışmasının yanında Beck ve Berne gibi dünyaca ünlü psikiyatristlerin de ilgi alanı danışmanlık kuramlarıdır. Psikoloji disiplini danışmanlık kuramlarının oluşturulması ve danışmanlık süreçlerinin değerlendirilmesi üzerinde önemli katkılar sunmaktadır (Nelson-Jones, 2014:10).

2.1. Danışmanlığın Amaçları

Danışmanlığın pek çok amacı bulunmaktadır. Bu amaçların başında, danışanların yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm bulmalarına, göremedikleri fırsatları kullanabilmelerine yardım etmek gelmektedir. Danışman ve danışan ilişkisi süreci boyunca kurulan etkili iletişim ile danışanın yaşamında sahip olduğu birçok soruna çözüm bulan ve danışanın kendi başına da bu sorunları çözebilecek duruma gelmesini sağlayan danışman başarılı sayılmaktadır. Danışmanlar, danışanların yaşamları boyunca yanlarında olamayacağından dolayı, danışmanın müdahale yöntemlerini danışanlar kendileri uygulayarak daha kaliteli bir yaşam sürecine sahip olmaktadır (www.psikoterapi.pro).

Danışanlar, danışma sürecine odaklandıkları zaman elde ettikleri bilgiler ile yaşamdaki sorunlarına çözüm bulacaklardır. Danışanlar, danışmanlık sürecinde sahip oldukları pek çok sorun çözme kazanımları ve müdahale yöntemlerini kriz anında ya da kendilerini duygusal olarak zayıf hissettiklerinde uygulamaya koyamamaktadır. “Danışan dağı aşmış, danışmayan düz yolda şaşmış” atasözünde olduğu gibi danışmanlık danışana rehberlik ederek hayatta karşılaşılmış olduğu zorlukların üstesinden gelebilmesini amaçlamaktadır (TDK, 2022a). Danışmanlığın bir diğer amacı ise danışanların kriz anında da sorunların çözümünde etkili olmalarını sağlamaktır. Yine danışan sıradan insanların sorunların çözümü ve krizin yönetimi konusunda özel bir uzmanlık eğitimi (Egan, 2011:26) olmadığından dolayı danışan konumundaki bireyler sorun çözme ve müdahale yöntemlerini uygulama konusunda yetersiz kalmakta ve kaynaklara ulaşamamaktadır. Danışanların yaşam becerilerini kazanmaları için danışmanın uzman bilgisine ihtiyaçları vardır. Danışmanlar, danışanların sorunlarına etkili çözüm önerileri getirmeleri ve danışanlarına bağımsız olarak sorunlarla baş etme becerileri kazandırdıklarında danışmanlık becerilerini kullanma ölçüsünde başarılı sayılmaktadır. Danışmanlık sürecinde, örneğin doktorların hastalarından tedavinin olumlu sonuçlanması için yapılması ve yapılmaması gereken durumları günlük yaşamda bağımsız bir şekilde uygulamalarını istemektedir. Doktor örneğinde olduğu gibi diğer mesleklerde de danışmanlar danışanlardan yaşamlarında sorunların çözümü ve sonucun olumlu olması için yönlendirmeler yapmaktadır. Diğer bir deyişle başarılı bir danışmanlık süreci danışana, kendi kendisine daha etkin bir biçimde yardım edebileceği araçlar temin eder (Egan, 2011:27).

Her danışmanın danışanına bağlı olarak farklı hedefleri olabilmektedir. Örnek olarak bazı danışmanlar danışanlarına geçmişte yaşadıkları olumsuz duygusal durumlardan kurtulma, mevcut problemlerini çözme, var olan krizlerin yönetimi, yeni yaşam becerileri kazanma, dönüşümlerin yönetilmesi gibi konularda yardımcı olmaktadır. Bazı durumlarda danışmanlık hedefleri de birbirinden ayrılabilir. Örneğin danışmanların koydukları hedefler iyileştirici ve gelişimsel hedefler olarak belirlenmektedir. İyileştirme ve geliştirme olarak belirlenen danışan hedefleri arasında çoğu zaman muğlaklık vardır. İyileştirici ve gelişimsel hedeflere sahip olan danışanlar için ise bu hedeflerin gelecekte yaşanabilecek zorluklara karşı önleyici işlevi olduğu görülmektedir (Nelson-Jones, 2014:10).

Danışmanlık süreci daha çok danışan bireylerin yaşam içerisinde insanca beceriler geliştirmelerine yardımcı olmanın yanında bireylerin bağımsız şekilde sorun çözümü yeteneklerini geliştirmelerine odaklanmaktadır. Maslow, kendini gerçekleştirebilen insanın özelliklerini bireyin belirlediği hedeflere yönelik yapmış olduğu girişimler üzerinden tasvir etmektedir. Maslow'un belirlemiş olduğu ihtiyaçlar hiyerarşisinin en üst basamaklarında yer alan bireylerin kendilerini gerçekleştirme isteklerine yaratıcılık, bağımsızlık, toplum arasında ilgi ve saygı görme, sorun çözmeye yönelme gibi özellikler hizmet etmektedir. Kendini gerçekleştirmede başarı göstermiş insanlarda ise iyi niyetli olma, cömertlik, başkalarına merhamet gösterme ve diğer insanların sorunlarına çözüm olarak hizmet etme gibi özellikler görülür (Maslow, 1970:156-195).

Kuramsal çerçevenin dışından bakıldığında dahi danışmanlığın hedefleri olarak danışan bireylerin yaşamlarını bağımsız bir şekilde düzene koyma, yaşamlarını idare etme ve sorun çözme konusunda sorumluluk alarak kendi kararlarını alma gösterilmektedir. Danışanlar, danışmanlık süreci bittiğinde etkili düşünerek doğru hareket etmeye yönelik kararlar almalıdır. Danışmanların asli sorumluluğu danışanların danışmanlık süreci bittiğinde ve yalnız kaldıklarında kendi kendilerinin danışmanı olma bilincini kazandırmaktır. Daha önce danışmanlık hizmeti almış kişilerin kendilerine danışmanlık yapabilmeleri için danışmanlığın en önemli hedefi danışanlara öz yardım yeteneğinin kazandırılmasıdır (İşcan, 2021:19-21).

3. SAĞLIK KAVRAMI

Sosyal bir hak olan sağlık, etimolojik olarak incelendiğinde Türkçe’de “sağ olmak” veya “hayatta olmak” kelimelerinin kökeninden gelmektedir. Sağlık, İngilizce’de “health” olarak kullanılmakta olup “health” kelimesinin kökü eski İngilizce’de kullanılmış olan heal (heal) kökeninden türemiştir. Eski İngilizce’de kullanılan heal kökü ise “whole” (bütün) anlamındadır. Health kelimesinin kökeninin bütün olması sağlığın bir bütün şeklinde bireylerin ve onların sıhhatleri ile iyilik hallerine işaret etmektedir (Çınarlı, 2004:9).

Sağlık ve hastalık kavramları günlük yaşam içerisinde birbirinden ayırt edilemez bir duruma gelmiştir. Sağlık kavramının ve sağlıklı olma kavramının her geçen gün değişik yorumlamalar ve tanımlamalar ile farklı anlamlar kazandığı görülmektedir. Sağlık çok geniş anlamları barındırmaktadır. Örneğin bireyin kendini iyi hissetmesi ve

ideal kiloda olması da sağlığı içermektedir. Farklı anlamlarda da kullanılabilen sağlık kavramı sağlık ve hastalık kavramlarının birlikte kullanılmasıyla anlam kazanmaktadır (Sezgin, 2011:35).

Sağlık ve hastalık kavramı ve bu kavramların algılanış şekilleri her toplumda her kültürde farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Algılanış ve değerlendirilme bakımından sağlık ve hastalık kavramlarının evrensel bir açıklaması mümkün olmamaktadır. Her ülkenin sağlığa farklı değer atfetmesinden dolayı her ülke de farklı hastalık tanımlamaları ve değerlendirmeleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir ülkede sağlıklı kabul edilen bireyin, başka ülkelerin mevcut koşulları göz önünde bulundurulduğunda aynı kanının oluşmadığı da görülmektedir (Okay, 2014:1).

Sağlıkla ilgili bu farklı tanım ve değerlendirmelere rağmen Dünya Sağlık Örgütü tarafından ise evrensel bir tanım yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık, "sadece hasta ve sakat olmama durumu değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve sosyal olarak tamamen rahat, iyilik içerisinde olma halidir (WHO, 1948:1). Dünya Sağlık Örgütü'nün 1948 yılında yapmış olduğu tanımlama bireylerin hasta veya sağlıklı olmalarından ziyade zihinsel, sosyal ve fiziksel olarak kendilerine yetebilen bireyler olma ve kendi yaşamlarını sürdürebilmelerine odaklanmaktadır (AİHW,2014:3; Crombie ve Davies, 1996:4). Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu bu tanımlama sağlık kavramında meydana gelen anlam karmaşasının önüne geçmiştir. Sağlığın tanımı evrenselleştirilerek her toplumda sağlık kanısı standartlaştırılmıştır.

1948 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan sağlık tanımı, 1986 yılında Kanada'nın Ottawa kentinde gerçekleştirilen 1. Uluslararası Sağlığı Geliştirme Konferansı ile tekrardan güncellenmiştir. Ottawa şartı olarak anılan bu konferansta sağlığın iletişim yönüne vurgu yapılarak sağlık iletişimi daha çok ön plana çıkarılmıştır. Bireylerin hastalıklara karşı bilinçlendirilerek bağımsız bir şekilde hastalıklarla mücadele edebilmelerinin en etkili yolu doktor-hasta ilişkisinin güçlendirilmesidir. Doktor-hasta arasında güçlü bir ilişki kurulabilmesi sağlık iletişimi kavramı ile mümkün olmaktadır. (Madenoglu Kıvanç, 2015:163; Okay, 2014:2).

Sağlık ve sağlığın desteklenmesi için birçok yeni tanımlar geliştirilmiştir. Bu tanımlardan bazıları ise şu şekildedir; sağlık, pozitif bir anlam içeren kavramdır. Bedensel yetilerin yanında sosyal ve bireysel kaynaklarda sağlık açısından önemlidir. Sağlık durumunun iyileşmesi ekonomik, sosyal, bireysel ve zihinsel belirleyicilere bağlıdır (Bauer ve Jenny, 2017:212) Yapılan bu detaylı sağlık tanımlamalarında kişilerin bir danışmandan sağlıkla ilgili bilgileri alarak sağlıklı yaşama konusunda bağımsız bir şekilde bu bilgileri uygulamaları amaçlanmaktadır. Bu süreç ise bir danışman-danışan sürecidir.

Sağlık, sosyal hayatın bir bileşeni olarak çok geniş yelpazede yer bulan sosyal bir olgudur. Bireylerin sağlığını etkileyen biyolojik ve fiziksel nedenlerin yanında sosyal ve çevresel faktörlerin de insan sağlığına etkisinin olduğu da kabul edilmektedir (Cengiz, 2018:135; WHO, 2010:5).

Bireylerin hasta veya sağlıklı olduklarını değerlendirmek için bireyleri çevresi içinde değerlendirmek gerekmektedir. Çevresi içinde bireyin sağlık durumunu etkileyen üç çevresel etmen bulunmaktadır. Bunlar: biyolojik çevre, fiziksel çevre ve sosyal çevredir. Çevresi içinde değerlendirilen bireyler bu etmenler ile sürekli bir etkileşim halinde olmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu bu etkileşim ağında insanın bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir (Özkan, 2011:29).

3.1. Hasta Kavramı

Hasta kelimesinin etimolojik kökeni Farsça yaralanmış, incinmiş anlamına gelen "haste" dir (Henzel, 2009:4). Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ise hasta kavramı "hastalık, kaza veya yaralanma dolayısıyla fizik veya ruh sağlığı bozulmuş ve tedavi edilmesi gereken kimse, rahatsız" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022b).

Tıbbi anlamda hasta terimi şu şekilde tanımlanmaktadır: "Geçmişte, şu anda veya günümüzde ve sonrasında sağlık hizmetlerinden yararlanacak veya yararlanmış birey ve bir doktor veya sağlık çalışanı tarafından muayene edilmiş/edilen kişi olarak tanımlanmaktadır (Okay, 2014:7)". Geleneksel görüşte ise hasta daha çok "boynu bükük, yardım veya iyilik bekleyen ve yapılan tüm bunlara kendi olanaklarının el verdiği ölçüde ödeme yapan veya "hayır dua" eden bir kimse" şeklinde algılanmaktadır (Henzel, 2009:12).

Çağımızda hasta bireyler, gelişen bilgi teknolojilerini de kullanarak hastalıklarını ve sahip oldukları hastalıklarında nasıl bir tedavi uygulanacağını kolayca öğrenebilmektedir. Hasta bireylerin yanı sıra sağlıklı olup sağlık ve iyilik halini devam ettirmek ve kontrol altına almak isteyen bireylerde gerek doktor uzman bilgisi ile gerek teknolojisinin imkanları sayesinde elde ettikleri bilgiler ile yaşamları boyunca bağımsız şekilde sahip oldukları tıbbi akademik bilgileri pratiğe dökmektedir (Şantaş ve Şantaş, 2020:132).

Gelişen bilgi teknolojilerinin hastaların tıbbi karar alma süreçlerine katılımlarında, ekonomik ve hukuki sorumlulukların koşullarının yerine getirilmesinde, vatandaşların sağlık konusunda bilgilendirilmelerinde ve sağlık alanının hizmetlerinin geniş kesimlere ulaşmasında etkisi oldukça fazladır (Okay, 2014:8). Gelişen ve iyileşen sosyo-ekonomik durumlar göz önünde bulundurulduğunda sağlık hizmetlerimde bir yandan uzmanlaşırken diğer yandan da özelleşmektedir. Artan sayıda özel sağlık kurumlarının hizmet vermesi ile birlikte hasta, "müşteri" konumuna

getirilmiştir (Yılmaz, 2010:4). Hastaların özel veya kamu sağlık hizmetlerinden yararlanmaları bu sürecin bir danışmanlık süreci olduğunu değiştirmemektedir. Bu danışmanlık sürecinde doktorlar danışman rolüne sahipken hastalar da danışan bireyler olmaktadır (Özeke Kocabaş, 2007:46).

3.2. Sağlık İletişimi

Sağlık iletişimi, kavram olarak 1970'li yıllar ile birlikte ABD'de de ortaya çıkmasına rağmen (Işık, 2019:1981) sağlığın ve sağlıklı olmanın önemi oldukça eski dönemlere kadar gitmektedir. Antik Yunan'da Hipokrat'ın sağlık ve sağlığın önemi ile ilgili yapmış olduğu sağlık iletişimi ve danışmanlık faaliyetleri görülmektedir. Hipokrat'a göre hastaların çoğunun doktorların olumlu ve sıcak iletişimine dayalı telkinleri ile daha sağlıklı bir duruma geldiği görülmüştür. "Plasebo" olarak bilinen genellikle alternatif tıp ile kullanılan ve farmakolojik olarak etkisi bulunmayan bir ilaç ile birlikte doktorun telkinine dayalı olan bu tedavi yöntemi psikolojik temelli olup bir iletişim ve danışmanlık sürecidir (Büyükaşlan, 2018:4; wikipedia.org). Antik Yunan'da Hipokrat'ın da kullanmış olduğu ve günümüzde alternatif tıp ile birlikte aranan bir yöntem olan "plasebo" uygulamasını Hipokrat; "bazı hastaların durumlarının tehlikeli olduğu bilinmesine rağmen hekimin iyi niyetli davranışının neticesinde sağlıklarını geri kazanmaktadır" (Okay, 2014:14) şeklinde tanımlamıştır. İnsanlar, yaşamlarında da olumlu iletişimin yapıcı ve önleyici etkisi ile karşı karşıya gelmektedir. Bir nevi plasebo etkisi yaratan olumlu ve sıcak iletişim ortamında kişilere iyi görüldüğü söylendiğinde kişilerin kendilerini iyi hissettiği görülmektedir. Aynı kişilere iyi görünmediği hasta olup olmadığı sorulduğunda ise kendilerini kötü hissettikleri bilinmektedir. Birçok ağır hastalığın tedavisinde olumlu ve sıcak iletişimin yapıcı ve onarıcı rol oynadığı görülmektedir.

Dünya genelinde var olan hastalıklar ve bu hastalıklarla yapılan mücadeleler sağlık hizmetlerinin aksamasına ve sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu sorunların yanına bir de sağlık personelleri ile hastalar arasında yaşanan iletişim problemleri de eklenmektedir. Hastalığa sadece tıbbi bakış açısı ile odaklanılmamalı hastalığın tedavisinde bireyin kültürel, ekonomik, sosyal ve psikolojik tüm boyutları ele alınmalıdır. Bütün bu unsurlara uyularak bireye uygun tedavi yöntemleri uygulanmalıdır. Bu unsurlar dikkate alınmadığında bireyin tedaviye uyum süreci başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. İletişim, hayatın her alanında önemli olduğu gibi sağlık alanında da büyük önem taşımaktadır. Sağlık personellerinin, hastaların ve hasta yakınlarının tedavi sürecinde, önleyici ve koruyucu sağlık uygulamaları aşamasında ilerlemeler kaydedebilmeleri etkili ve doğru iletişime bağlıdır (Gündüz Hoşgör, 2014:53-54).

Sağlık hizmetleri, bireyleri hastalıklara karşı önleyici, koruyucu ve tedavi etme amacı taşımaktadır. Sağlık personellerinin mesleki bilgi, birikim ve becerilerinin yanında insanlarla doğru ilişki ve iletişim kurmaları da gerekmektedir. Sağlık çalışanlarının doğru ve etkili bir iletişim kurma özelliğinden yoksun olmaları hem bireysel hem de toplumsal sağlığa zarar verebilmektedir. Doktor, hemşire gibi sağlık personellerinin olumsuz tavır ve yanlış iletişimleri hastalıkların iyileşmesinin önündeki en büyük engellerdendir. Sağlık personellerinin özellikle de hekimlerin hastalarla iletişimlerinin yeterli olması doğru teşhis ve tedavinin yapılması için önem arz etmektedir. (Uludağ, 2008:95-97).

Sağlık personelleri tarafından hastalar ve hasta yakınları ile doğru iletişim kurulmadığında hasta ve hasta yakınları tedavi ve önerileri geri çevirerek kulaktan dolma bilgiler ile alternatif tedavi yöntemlerine başvurmaktadır (Özdemir, 2013:21). Kulaktan dolma bilgiler ile başvuru alan alternatif tedavi yöntemleri hem halk sağlığı hem de bireylerin sağlığı açısından büyük riskler içermektedir. Sağlık iletişimi, uzman bilgisi ile etkili bir şekilde kullanıldığında önemli ilerlemeler kaydedilmektedir.

Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bilgisayar yazılımlarının ve internetin de sağlık hizmetlerinde etkili bir şekilde kullanılması iletişimin boyutunu değiştirmiştir. Sağlık bakım sistemine dahil olan bilişim teknolojileri sayesinde bireylerin sağlık bilgilerine ulaştıkları yollar ve günlük hayatta ihtiyaç duyulan pratik sağlık önerilerine erişim de kolaylaşmıştır. İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı dönüşümler sağlık üzerinde iletişimin de artmasına neden olmaktadır. İnternetin kullanımının artması, sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmanın yanında sağlık hizmeti alan bireyler içinde sosyal destek işlevi görmektedir. Bireylerin elde edilen sağlık bilgilerini kullanma ve yorumlama yeteneğini yoktur. Bundan dolayı da iletişim teknolojileri sağlık konusunda bilgi kirliliği oluşturarak yanlış bilginin hızla yayılmasına yol açmaktadır. Yanlış bilgiler de bireylerin sağlık konusunda yanlış yönlendirilmelerine neden olmaktadır (Sezgin, 2011:88). Sağlık konusunda yaşanan bu dezenformasyon da sağlık hizmetlerindeki iletişimin uzman bilgisi ile birleştirilerek tüm danışan hasta, tedavi sürecindeki hasta ve hasta yakınlarına uygun ortamlar üzerinden gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Sağlık iletişiminde sürecin olumlu işleyebilmesi için özellikle danışan ve tedavi sürecinde bulunan hastalarla yüz yüze iletişim kurmak gerekmektedir.

Sağlık iletişimi birçok disiplini ilgilendirdiğinden dolayı çok yönlü iletişim faaliyetlerini gerekli kılmaktadır. Sağlık konusunda tıp bilimini kapsayan sağlık iletişimi, iletişim kısmında ise sosyal bilimlerin çalışma alanını da ilgilendirmektedir. Sağlık iletişiminin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için hem sağlığın bilgi birikimi hem de iletişimin yetkiliğinin kullanılması gerekmektedir. Son yıllarda sağlık hizmetlerine yönelik artan talep sağlık iletişiminin disiplinler arası bir alan olduğunu hasta-doktor iletişimi şeklinde tek taraflı bir iletişimin olmadığını ve sağlıkla ilgili olan tüm bilimlerin süreci de dahil olduğunu göstermektedir (Aydoğdu, 2020:834).

Sağlık iletişimi, hybrid bir disiplin olarak tıp ve sağlık alanlarındaki gelişmelerin iletişim, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, antropoloji, istatistik, eğitim, işletme, enformasyon bilimi ve siyaset bilimini de kullanarak halk sağlığı ile doğrudan ve birebir ilişkinin olduğu bir süreçtir. Sağlık iletişimine dahil olan bu disiplinler birbirini tamamlayarak etkili bir sağlık iletişim sürecinin gerçekleşmesi için ortak ilke ve teknikleri paylaşmaktadır. Örneğin antropoloji disiplini sağlık iletişiminin hedef kitlesinde olanların kültürel değerlerini, inançlarını ve konuştukları dillerini göz önünde bulundurarak etkili bir süreç gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır (Çınarlı, 2004:47).

Sağlık iletişiminin temelleri Amerika Birleşik Devletleri'nde atılmasına rağmen 2. Dünya Savaşına kadar Amerikalılar sağlığı bir değer olarak kabul etmemiştir. Sadece iyi olma ve hasta olmama durumuna dikkat edilmiştir. Savaş dönemi ve sonrasında kişisel sağlık sorunlarının artması bir toplumsal soruna yol açarak sağlık hizmetlerinin Amerikan halkı tarafından önemsenmesine zemin hazırlamıştır. 20.yy'ın son otuz yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde sağlık hizmetlerine yönelik talepler artmıştır (Akyurt, 2009:19).

Geleneksel tıp yöntemlerinin hâkim olduğu dönemlerde sağlık iletişimi, daha çok resmi olmayan kaynaklar kullanılarak faaliyet göstermekteydi. Hastaların tedavi süreçleri ve geleneksel ilaçların tedavi de kullanılması sürecinde resmi olmayan iletişim kaynakları oldukça etkiliydi. 20.yy'ın başlarında tıbbın henüz modernleşme sürecine girmemiş olmasından dolayı hastaların hastalıklar ve doktorların uzmanlık alanları hakkındaki bilgileri yok denecek kadar az olup çoğu hasta bireyin doktora ulaşma şansı yoktu. Yirminci yüzyılda sağlık iletişimi arkadaş, aile, referans grupları gibi resmi olmayan kaynaklar üzerinden yürütülmekteydi (Okay, 2014:16). Son yıllarda toplumların gelişmişlik seviyelerine göre sağlık iletişimi uygulamalarında da farklılıkların olduğu görülmektedir. Sağlık iletişiminde bireylerin eğitim seviyesi, kültür düzeyi, sağlığa verdikleri önemin yanında sosyal iletişim araçlarını kullanma düzeyleri sağlık iletişimi uygulamalarını etkilemektedir (Karagöl, 2017:4).

Sağlık iletişimi genel olarak sağlık ve sağlık konularında bireylerin, toplumların ve kurumların bilinçlendirilmesi, sağlık algısına karşı farkındalık oluşturulması, sağlık konusundaki bilgi eksikliğinin giderilmesi, doğru bilgilere kolay erişim, sağlık bilinci ve sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi, toplum içerisinde hastanın veya bireyin sağlık hakkının tanımlanarak korunması, bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama haklarının korunmasına yönelik yapılan tüm iletişim stratejileri ve faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır (Sezgin, 2011:95).

Schiavo'a göre (2007:3-9) sağlık iletişiminin birçok tanımı bulunmaktadır. Sağlık iletişimi ve sağlık iletişiminin benzer rollerine işaret eden bu tanımlamalar bilgilendirmek ve kişisel ve topluluk kararlarını etkileme, bireyleri motive etmek, davranışları değiştirme, sağlık bilgisini ve anlayışını arttırmak, bireyleri güçlendirmek ve çift yönlü iletişimi içermektedir.

Bilgilendirmek ve kişisel ve topluluk kararlarını etkilemek olarak belirlenen ilk tanımlama toplum sağlığının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, belirli bir kitlenin sağlığa yönelik tutum ve davranışlarının değiştirilmesi, inançlarının etkilenmesi için iletişim stratejilerinin kullandığı bir süreçtir. *Bireyleri motive etmek* olarak belirlenen ikinci tanımlama da ise sağlık iletişimi, önemli sağlık sorunlarına karşı bireylerin, halkın ve önemli kuruluşların bilgilendirilmesi, etkilenmesi ve motive edilmesi sanatı ve tekniği olarak kabul edilmektedir. *Davranışları değiştirme* tanımı da büyük halk kitlelerinin belirli bir zaman aralığından beri benimsediği sağlık anlayışına yönelik olarak davranış değişikliği çabalarını içermektedir. *Sağlık bilgisini ve anlayışını arttırmak* ise hedef kitlenin sağlık sorunları ve durumları ile ilgili bilgilendirilerek sağlığa yönelik bilgi ve algılarını arttırarak sağlık konularında güçlenmelerini sağlamadır. Bireyleri güçlendirmek tanımlaması da bireylerin mevcut sağlık sorunlarına yönelik bilgilendirmeler yaparak sorunlara karşı nasıl mücadele edecekleri yönünde güçlendirme yapmayı içermektedir. Son sağlık iletişimi tanımı olan çift yönlü iletişim ise sağlık konusundaki bilginin etkileşimli bir şekilde iki yönlü tekniklerle aktarılmasına ve bilgi akışına önem verilmesine yönelik eylemlerdir (Schiavo, 2007:8-9).

Schiavo'nun sağlık iletişimi alanında belirlemiş olduğu bu altı nitelik ve değişimi desteklemek olarak belirlediği önemli diğer özellik sağlık iletişimi faaliyetinin özünde bir danışmanlık hizmeti ve süreci olduğunu da göstermektedir. Bireylerin bilgilendirilmesi, güçlendirilmesi ve değişimlerine yönelik desteklenmeleri danışmanlık hizmetlerinin de barındırmış olduğu ilkelere. Sağlık hizmetlerinde bireylere yönelik danışmanlık sürecinde iki yönlü iletişim ile bilgi akışının sağlanarak yardımcı olunması danışmanlık faaliyetlerinde iki yönlü iletişimin gerekliliğini de göstermektedir.

3.2.1. Hasta-Hekim İletişimi

İnsanlar, doktora başvurmadan önce o doktorun uzmanlığının yanında deneyimi ve bilgisine de önem vermektedir. Hekimler, danışan veya başvuran hastalar tarafından uzman olarak kabul edilmektedir. Hekimler, hastaların gözünde uzman danışmanlar olarak görülmektedir. Danışmanın tanımı daha çok "kendi özel bilgi veya eğitim alanına giren konular dahilinde profesyonel hizmet veren veya tavsiyelerde bulunan kişi" şeklinde yapılmaktadır (Gordon ve Edwards, 2014:53). Yapılan tanım da göz önünde bulundurulduğunda hekimlerin uzmanlıkları hastalar açısından çok önemlidir. Hekimler bir nevi danışmanlık hizmeti gördüklerinden dolayı danışanlar sürekli bilgi talep etmektedir.

C. Everett Koop, hekimi bir danışman olarak kabul etmekte olup hedefinin tıp öğrencilerini "sosyal danışmanlar ve tıp sanatına parasal ödüllerden daha çok değer veren hümanistler" olarak yetiştirmek olduğunu ifade etmektedir

(Gordon ve Edwards, 2014:53). Hekimlerin bir danışman olarak görülmeye başlamasıyla birlikte hasta- hekim iletişiminin de önemi artmıştır.

Doktorlar, danışmanlık faaliyeti verdikleri gibi diğer danışmanların danışanlarına yaptığı gibi fazlaca tavsiye verme hatasına düşmektedir. Hekimlerin sadece tavsiye vermeleri kendilerini başarılı danışman hekim yapmamaktadır. Hekimler, hastalar tarafından başarılı bir danışman olarak algılanmaları için birtakım becerilerini geliştirmek zorundadır. Hekimlerin sahip olması ve geliştirmesi gereken bazı becerilerinin başında iletişim gelmektedir. Hekim hasta ilişkisi kişilerarası iletişim olarak kabul edilmektedir. Kişilerarası iletişim, problem çözme, stresi giderme, bilgi verme, ilişkilerin biçimlendirilmesi, ilişkilerin sürdürülmesi, duyguları açıklama, ikna etme ve karar verme gibi birçok amaca sahiptir. İletişim, sorunların çözülerek ihtiyaçların karşılanması amacıyla gütmektedir. İyi bir hasta-doktor iletişimi hastalıkların tanılarının %70'inin konulmasına yardımcı olmaktadır. Sağlık hizmetlerinde hasta-doktor arasındaki iletişimin doğru bir şekilde kurulması hasta memnuniyetinin artmasını ve tedavilerin olumlu bir şekilde sonuçlanmasını etkilemektedir (Özkan, 2011:31).

Danışmanlık rolünde bulunan hekimlerin, hasta ile iletişimi başlatmadan önce hastayı iletişime geçme konusunda cesaretlendirmesi gerekmektedir. Hekimlerin olumlu bir iletişim başlatabilmesi hastaların durumlarına bağlıdır. Doktorlar, danışmanlık sürecinde hastaların ayrıntılı ve en özel bilgilerine ulaşma çabasında olduğundan dolayı hastayı veya danışan bireyi otorite sahibi olarak görmektedir (Gordon ve Edwards, 2014:54). Hekim- hasta arasındaki danışmanlık ve iletişim süreci bir nevi ortaklıktır. Ortaklıkta her iki tarafta paylaşım yapmak zorunda olduğundan dolayı hekim kadar danışan veya hasta da bilgi paylaşım sürecine dahil olur. Hekimler tarafından danışan veya hastalar otorite olarak görülmediğinde iletişim tek taraflı işleyerek sorunlar çözüme ulaşmazken, hekimler tarafından otorite olarak görülen hastalar hekim-hasta arasındaki iletişimi çift yönlü olarak güncellemektedir. Ortak iletişim sürecinin mimarları hekimler olmak zorundadır. Çünkü hastalar ve danışanlar uzman olarak gördükleri hekimler ile iletişim kurma konusunda istekli değildir. Hekimlerin hasta ve danışanlarla çift yönlü iletişim başlatma konusunda ilk adımı atmaları ve hastalarını aktif olarak iletişime dahil olmaları konusunda ikna etmeleri gerekmektedir (Uludağ, 2011:41-52).

3.2.1.1. Hasta-Hekim Arasındaki Aktif İletişim Süreci

Hasta-hekim ilişkisi sağlık iletişiminin temel boyutunu oluşturmaktadır. Hekim ile hasta arasında kurulan ilişkinin güven, karşılıklı anlayış, empati ve diyaloga bağlı olması gerekmektedir. Sağlığın korunması ve tedavi edilme sürecinde hastaların hekimlerle kurmuş olduğu iletişim sağlık iletişiminin kişilerarası iletişimi açısından önem arz etmektedir (Güven ve Boztepe Taşkıran, 2019:14). Hasta-hekim arasında gerçekleştirilen iletişim ve etkileşim sırasında özellikle de hastalığın teşhisi, tedavisi ve yönetilmesi konusunda da karar verme sorunu ile karşılaşmaktadır. Tıbbi gelişmeler ve bilginin hızla yayılmaya başlaması ile birlikte danışanlar veya hastalar da hastalığın teşhisi, tedavisi ve yönetilmesinde karar verme sürecinde aktif rol almaktadır. 1980'li yıllardan sonra hasta merkezli yaklaşım modelleri ilk kez kullanılmaya başlayarak hasta ve hekimin karar verme sürecinde aktif rol aldıkları "karar vermede paylaşım" anlayışı ortaya çıkmıştır (Özçakır, 2004:412).

Hekim ile hasta arasında gerçekleşen iletişim birçok model ile tanımlanmaktadır. Hekim-hasta ilişkisinde hastanın tedavisiyle ilgili olarak hekim ve hastanın ortak bir karara varması gerekmektedir. Hekimin meslekî sorumlulukları ile birlikte hastanın sosyal bir varlık olduğu göz önünde bulundurularak tedavi sürecine hasta da dahil edilmelidir. Emanuel ve Emanuel (1992) hekim- hasta arasındaki ilişki de tıbbi karar verme modelleri geliştirilmiştir. Hekim ile hasta arasında yaygın olarak kullanılan bu tıbbi karar verme modelleri ise şunlardır;

1. Paternalistik / Ataerkil Model
2. Bilgilendirici Model
3. Açıklayıcı Model
4. Görüşmeye Dayalı Model (Emanuel ve Emanuel, 1992:2221-2222).

3.2.1.1.1. Paternalistik/Ataerkil Model

Paternalism, kelime anlamı olarak devletin, hükümetin, bir kuruluşun veya patronun kendisine bağlı bireylere, babanın evladına davrandığı gibi davranmasıdır. (Özçakır, 2004:412). Paternalistik modelde karar verme ve otorite hekimdir. Bu model yıllardan beri hastalıkların tedavi edilme sürecinde verilecek olan kararlarda yoğun olarak kullanılan bir model olagelmıştır.

Paternalistik modelde, hekim hastasını "hasta" konumuna kodlayarak üzerindeki baskıyı azaltarak geçici rahatlama duymaktadır. Modele göre, hasta sağlığına kavuşmak için tıbbi bir otoriteye uyma sorumluluğunu kabul etmektedir. Model, hastayı pasif konuma alarak hekime karşı bağımlı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ataerkil olarak adlandırılan paternalistik model, hekimi sahip olduğu konumu, bilgi birikimi ve tecrübesiyle hasta üzerinde en doğru kararı verebilecek yetkili kişi olarak kabul etmektedir (Okay, 2014:102).

Paternalistik modelde hekim-hasta arasında karşılıklı bir bilgi paylaşımı olmadığından dolayı hekim ile hastanın sağlıklı bir ilişkisinden söz edilememektedir. İlişkinin zayıf olduğu bu model günümüzde eleştirilmekle birlikte hekim-hasta arasında karşılıklı iletişim ve ilişkinin güçlendirilmesi gerektiği düşünülerek hekimler, tıp uzmanları, hastalar ve araştırmacılar tarafından bu model üzerinde çeşitli değişiklikler yapılmıştır (Özçakır, 2004:412)

3.2.1.1.2. Bilgilendirici Model

Paternalistik modelin tam zıttı olarak bilinen bilgilendirici modelde hasta tedavi seçenekleri, karar verme süreci gibi durumların hepsinde aktif olarak rol almaktadır. Bu modelde hekimin etkinliği oldukça düşüktür. Bu model, hasta-hekim arasındaki gerçekleşen iletişimi tek yönlü olarak ele alır. Hasta-hekim arasındaki bilgi akışı hekimden hastaya doğru gerçekleşmektedir. Hekim, hastaya tedavinin tüm seçenekleri ile birlikte tedavinin yarar ve zararlarını anlatarak bilgilendirme yapmaktadır (Özçakır, 2004:412).

Bilgilendirici modelde karar verme yetkisi hastaya aittir. Hekim hastanın kararına göre hastalığa uygun tedavi yöntemine uygulamaktadır. Bu modelde ise hasta tıbbi anlamda daha aktif karar verici durumdadır. Bilgilendirici modelde, hasta tedavi sürecine veya hastalık teşhisinin tüm boyutlarına sahiptir, yalnızca karar verme aşamasında hekimin bilgilendirmesine ihtiyaç duymaktadır. Hekimin görevi hastanın talep ettiği bilgileri vererek hastanın kararını uygulamaktır. Hastalığın vermiş olduğu streten dolayı hastalar doğru karar vermekte zorlanmaktadır. Bundan dolayı da bilgilendirici modelin geçerliliği çoğu zaman sorgulanmaktadır (Okay, 2014:103). Modelin geçerliliğinin sorgulanmasına örnek olarak ise acil durumda olan bir hastaya hem bilgilendirme yapmanın hem de kararı beklemenin imkânsız olması verilebilir.

Bu modelde, hastanın sahip olduğu değerler ile tıbbi gerçekler arasında ayrımlar olduğu kabul edilmektedir. Hastanın tıbbi gerçeklerle aydınlatılması hekimin yükümlülüğündedir. Hekimin tedavi sürecindeki beklentilerinin ve yargılarının hastanın karar verme sürecinde aktif bir etkisi yoktur. Doktorlar, hastalara bilgi veren birer teknik uzman rolü sergilemektedir (Güven, 2018:63).

3.2.1.1.3. Açıklayıcı Model

Bu modelin amacı, hekim tarafından hastanın değerlerini ve tedavi sürecinde ne istediğinin aydınlatılması ve hastalığa uygun tedavi yöntemlerinin hasta tarafından seçilmesine yardımcı olmaktır. Bilgilendirici model de olduğu gibi açıklayıcı modelde de hekim hastaya, hastalığı ve tedavi süreçleri ile ilgili detaylı bilgi vermektedir. Hekim, bilgilendirme yapmanın yanında hastanın hastalık ve tedavi ile ilgili bilgileri yorumlamasında aktif rol almaktadır. Bu modelde hekim, hastasını karar verme sürecinde yalnız bırakmayarak süreci dahil etmektedir. Hekim, hastasına kararlarını dikte etmez. Karar verme sürecinin aktif olan tarafı hastadır. Hekim, bu modelde danışman rolünde bulunarak hastasının en doğru kararı vermesine yardımcı olmaktadır (Güven, 2018:64).

Açıklayıcı modelde hekim hastanın tıbbi ve sağlık durumu hakkında bilgi vermektedir. Hastaya, tedavi sürecinin ve olası müdahalelerinin yararları ve zararları ile ilgili de detaylı bilgi akışı hekim tarafından sağlanmaktadır. Hekim, hastanın karar verme sürecinde hastalığın seyrine ve hastanın kişiliğine uygun tedavi yöntemleri konusunda hastayı yönlendirmektedir (Gordon ve Edwards, 2014:45).

3.2.1.1.4. Görüşmeye Dayalı Model

Görüşmeye dayalı modelde, hekim hastaya hastalık durumu ile ilgili detaylı bilgi sunmaktadır. Hekim, hasta ile yaptığı görüşmede hastanın hastalık geçmişi, değerleri ve yaşam koşulları hakkında bilgiler elde etmektedir. Tıp biliminin ölçüleri çerçevesinde hastanın koşullarını araştırarak, hastalığın tedavisinde en uygun yöntemleri bularak hastasına hastalık ve tedavi yöntemleri konusunda açıklamalar yapmaktadır. Hekim, gerekli açıklamaları yaparken hastaya en uygun tedavi yöntemini seçmesi konusunda ikna etme yoluna girmektedir. İkna etme çabaları yapan hekimler, hastalarına kendilerinin uygun gördüğü tedavi yöntemlerini seçme konusunda zorlama yapmamaktadır (Okay, 2014:104). Görüşmeye dayalı modelde hekim hastasına karşı bir dost veya bir öğretmen gibi davranarak hastası ile samimi diyaloglar kurmaktadır. Kurulan bu diyalog sayesinde hekim, sunduğu en uygun tedavi yönteminin faydalarının hasta tarafından düşünülmesine imkân vererek hastanın eyleme geçmesine izin vermektedir (Gordon ve Edwards, 2014:45).

4. SONUÇ

Bireyler, bir sorunla karşılaştıklarında o sorunun çözümü için çevrelerindeki birilerine danışmaktadır. Günlük yaşamda bireylerin çoğu, kararsız kaldığı bir durum ile karşılaştığında ya da çaresiz bir konumda olduğunda destek almak istemektedir. Danışmanlık, insanların sorunlarına çözüm bulan, yardım eden ve yine insanların hayatlarında sağlam adımlar atmalarını sağlayan bir süreçtir. Toplum içerisinde bazı bireyler gerek yaşam tecrübesi gerekse bilgi birikimlerinden dolayı resmi olmasa da danışmanlık görevi yapmaktadır. Bireyler, hayatlarının çoğu döneminde bir uzmanın bilgisine bir yol gösterene ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal bir varlık olan insanoğlu bazı durumlarda bilgi ve becerilerine güvendikleri kişilerden yardım almak durumunda kalmaktadır. Günümüzde bireyler birçok konuda bilgi sahibi olmaları ve en doğru kararları vermek istemelerinden dolayı daha çok danışmanlık hizmetlerine başvurmaktadır. Danışmanlık faaliyeti bir iletişim sürecidir. Bu iletişim süreci, danışman ve danışan arasında

karşılıklı bilgi alışverişini de kapsamaktadır. Danışanların, daha iyi sonuçlar alabilmeleri için danışmana gerekli olan tüm bilgi paylaşımlarını yapmaları gerekmektedir.

Bireyler birçok konuda arkadaş, aile veya referans gruplarına danışarak bilgi almaktadır. Bu konuların en önemlisi ise sağlıktır. Sağlık, insanın yaşamını sorunsuz devam ettirebilmesi için gerekli olan bir özelliktir. Bundan dolayı da insanlar sağlıklı olmak ve sağlıklarını devam ettirmek için uzman bilgisine başvurmaktadır. Bireyler, sağlık ile ilgili uzman bilgisine hekimlerden ve sağlık personellerinden ulaşabilmektedir. Sağlık ile ilgili bilgilere ulaşmak için bir danışmanlık süreci gerekmektedir. Bu süreçte hekim danışman iken hasta ise danışandır. Bu danışmanlık süreci iki taraflı iletişimi gerektirmektedir. Özellikle son yıllarda tıptaki gelişmeler ve insanların sağlığa ve sağlıklı yaşama olan ilgilerinin artması sağlık iletişiminin de keşfedilmesine neden olmuştur. Yeni bir alan olan sağlık iletişimi bir danışmanlık faaliyetidir. Hasta-hekim arasında gerçekleşen bu danışmanlık faaliyeti iletişime de ihtiyaç duymaktadır. Hastalıkların teşhisi ve tedavisi sürecinde hasta-hekim arasında gerçekleştirilen bilgi paylaşımı, iletişimi gerekli kılmaktadır. Doğru ve etkili bir şekilde gerçekleştirilen hasta-hekim iletişimi, hastaların gerek tedavi gerekse hastalık teşhisi sürecinde ihtiyaç duydukları danışmanlık hizmetlerini karşılamaktadır. Genellikle hastalar, hekimleri uzman ve otorite olarak algıladıklarından dolayı danışmanlık sürecinde sağlıklı iletişim kuramamaktadır. Danışmanlığın en önemli aşaması olan iletişimi başlatma sürecinde hekimler hastalarına yardımcı olmalı ve hastalarına en uygun danışmanlık hizmetini sağlamalıdır.

Sağlık iletişimi, henüz yeni bir kavram olmasından dolayı net bir çerçeveye oturtulamamaktadır. Sağlığa olan ilginin artması bireyleri sağlık konusunda çeşitli arayışlara yöneltmektedir. Bireylerin bu arayışlarına sağlık iletişimi kavramı yardımcı olmaya çalışmaktadır. Etkili sağlık iletişimi uygulamalarının geliştirilmesi için şunlar yapılabilir: Hasta-hekim arasındaki iletişimin daha sürdürülebilir olması için tıp fakültelerinin her sınıfında teorinin yanında pratik uygulamalı sağlık iletişimi dersleri de okutulmalıdır. RTÜK tarafından günün belirli saatlerinde kanser, kalp rahatsızlıkları, diyabet, tansiyon gibi toplumun genelinde yoğun olarak görülen hastalıkların erken teşhisi için uzman doktorların bilgiler verdiği kamu spotu tarzında videoların televizyon kanallarında yayınlanması sağlanmalıdır. Sağlık Bakanlığı'nın dijital mecraları üzerinden hekimleri ve hastaları buluşturacak interaktif uygulamalar geliştirilerek sağlık iletişimi aktifleştirilmelidir. Sağlık iletişiminin, bireylerin hastalıkları hakkında bilgi alması ve tedavilerinin olumlu sonuçlanmasına yardım etmeye yönelik yapılan danışmanlık faaliyeti olduğu göz önünde bulundurularak psikolojik danışmanlık ve sosyal hizmet gibi mesleklerin temel ilke ve tekniklerini içeren ders içerikleri geliştirilerek bu kapsamda Sağlık Bakanlığı tarafından hekimlere hizmet içi eğitimler verilmelidir.

KAYNAKÇA

1. AIHW. (2014). Australia's Health 2014. Canberra: Australian Government. <https://www.aihw.gov.au/getmedia/d2946c3e-9b94-413c-898caa5219903b8c/16507.pdf.aspx?inline=true>
2. Akyurt, N. (2009). "Sağlıkta İletişim ve Marmara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri", Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(11): 15-33.
3. Aydoğdu, İ. (2020). "Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgının Sağlık Sektöründe Kullanılan İletişim Modelleri Bağlamında Değerlendirilmesi: İstanbul'daki Özel Hastanelerin Instagram Paylaşımları Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(71):832- 848.
4. Bauer, G. F. & Jenny, G. (2017). "The Application of Salutogenesis to Organisations" (Ed. Maurice B. Mittelmark, Shifra Sagy Monica Eriksson, Georg F. Bauer, Jürgen M. Pelikan Bengt Lindström, Geir Arild Espnes), The Handbook of Salutogenesis, ss. 211-224, Springer, Switzerland.
5. Büyükaslan, A. (2018). "Sağlık İletişiminde Sektörel Tespitler", Erciyes İletişim Dergisi (akademia), 5(3): 2-10.
6. Carnevale, J.P. (2014). Uygulamacı İçin Düşünceler. (Çev:Deniz Albayrak Kaymak). Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
7. Cengiz, R. (2018). "Gelenekselden Modernizme Sağlık Sorunu: Sosyolojik Bir Yaklaşım", Studies of The Ottoman Domain, 8(14):134-157.
8. Corsini, R. J. (2005). "Introduction" (Ed. R. J. Corsini and D. Wedding), Current Psychotherapies, 7th edn., ss. 1–14. Wadsworth, Belmont, CA.
9. Crombie, I.K. & Davies, H.T.O. (1996). "Research in Health Care: Design Conduct and Interpretation of Health Care Services", Wiley, England.
10. Çınarlı, İ. (2004). "Sağlığın Geliştirilmesine Sağlık İletişimi Yöntemleri Olarak Sosyal Pazarlama, Medyada Savunuculuk ve Halkla İlişkilerin Etkisi", Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
11. Egan, G. (2011). Psikolojik Danışma Becerileri (Çev:Özlem Yüksel), Kaknüs Yayınları, İstanbul
12. Emanuel, E. & Emanuel, L. (1992). "Four Models of the Physician-Patient Relationship", Journal of the American Medical Association, 276 (16): 2221-2226.

13. Ergin, A. (2011). Sağlık Hizmetlerinde İletişim. Anı Yayıncılık, Ankara.
14. Gordon, T & Edwards, S. (2014). Hasta ve Doktor İletişimi (Çev:Okşan Aytolu), Profil Yayıncılık, İstanbul.
15. Gündüz Hoşgör, D. (2014). “İletişim ve Sağlık İletişimi”, Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
16. Güven, B ve Boztepe Taşkıran, H (2019). “Sağlık İletişiminde Doktor-Hasta İlişkisi Modelleri ve İlişki Taraflarının Değerlendirmelerini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma”, Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi, 2(1): 7-38.
17. Güven, B. (2018). “Sağlık İletişiminde Doktor-Hasta İlişkisi Modelleri ve İlişki Taraflarının Değerlendirmelerini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
18. Health Promotion Glossary. (1998). World Health Organization, Geneva.
19. Henzel, Z.O. (2009). “Hastayı Algılama ve Hasta Kavramı Oluşturma Bağlamında Türk ve Fransız Hekimlerin Karşılaştırılması”, Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana
20. Işık, T. (2019). “Sağlık İletişimi Bağlamında Kullanım Şekilleri Açısından Dijital Algı ve Önemi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (Özel Sayı):1979-1994
21. İşcan, C. (2021). “Danışmanlık Uygulamaları: Bir Tekstil Üretim Fabrikasında Kurumsal Süreç Danışmanlığı Uygulaması”, Yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Giresun.
22. Karagöl, B. (2017). “Sosyal Medyanın Sağlık İletişimindeki Yeri”, Yüksek lisans tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
23. Kaynak, İ. (2020). “Yönetim Danışmanlığı ve Danışmanlığın Değer Zincirine Katkısı”, Doktora tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
24. Korkmaz, İ.D. (2017). “Sağlık İletişimi: Kanser Hastaları İle Hekim İlişkisi”, Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
25. Madenoğlu Kıvanç, M. (2015). “Evrensel Sağlık Bildirgeleri ve Türkiye’de Sağlık Reformları”, Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 3(2):162-166.
26. Maslow, A. H. (1970). Motivation and Personality (2nd ed). Harper & Row., New York.
27. Nelson-Jones, R. (2014). Uygulamalı Danışmanlık ve Yardım Becerileri. (Çev:Gamze Sart). Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
28. Okay, A. (2014). Sağlık İletişimi, Derin Yayınları, Ankara.
29. Özçakır, A. (2004). “Hekim-Hasta İlişkisi: Karar Verme Sürecinde Hastanın Yeri”, Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences, 24:411-415.
30. Özdemir, S. (2013). “Tıp Eğitimi Sürecinin Öğrencilerin Hasta Hekim İlişkisine Yönelik Tutumları Üzerine Etkisi”, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
31. Özeke Kocabaş, E. (2007). “Bir Uygulama Alanı Olarak Sağlık Psikolojik Danışmanlığı”, Ege Eğitim Dergisi, (8) 2: 37–51.
32. Özkan, Z. (2011). 66 Soruda Sağlıkta İletişimin Gücü. Optimist Yayınları, İstanbul.
33. Plasebo etkisi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Plasebo_etkisi.
34. Psikolojik Danışmanlık Nedir? <https://www.psikoterapi.pro/psikolojik-danisma/psikolojik-danismanlik-nedir>.
35. Raskin, N. J. & Rogers, C. R. (2005). “Person-centred Therapy” (Ed. Raymond J. Corsini & Danny Wedding) Current Psychotherapies, ss. 148-195, Wadsworth, Belmont, CA.
36. Rogers, C. R. (1961) On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Houghton Mifflin. Boston, MA.
37. Schiavo, R. (2007). Health Communication (From Theory to Practice). Jossey-Bass, San Francisco.
38. Sezgin, D. (2011). Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
39. Şantaş, G. ve Şantaş, F. (2020). “Pozitif Teknolojilerin Sağlık Hizmetlerinde ve Hasta Katılımında Rolü”, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 10(1): 131-137.
40. TDK, (2022a). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr>.
41. TDK, (2022b). Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>.

42. Uçan, G., Çalım İldan, S. ve Yıldırım, Ş. (2015). “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sağlık İletişimi Alanındaki Rol ve Fonksiyonları”, Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2(4): 91-100.
43. Uludağ, A. (2008). Sağlık Hizmetlerinde Halkla İlişkiler ve Hastayla Etkili İletişim, Tablet Yayınları: Konya.
44. Uludağ, A. (2011). “Doktor-Hasta İletişimi Açısından Hastanelerde Hekim Seçme Uygulaması: Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
45. WHO (1948). Constitution Of The World Health Organization <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf>.
46. WHO (2010). Sağlıkın Sosyal Belirleyicilerine Yönelik Eylemler: Önceki Deneyimlerden Elde Edilenler, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44488/9786058079519-tur.pdf>.
47. Yılmaz, F. Ö, (2010). “Hasta Memnuniyetini Belirleyen Faktörler: Bir Uygulama”, Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Savaş Gerçekliğinin Fotoğrafın Farklı Disiplinlerinde Temsili¹

The Representation of the Reality of War in Different Disciplines of Photography

Uğur Günay Yavuz^{ID} Ahmet Sait Yıldız^{ID} Mehmet Uluç Ceylani^{ID}

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf Bölümü, Antalya, Türkiye
Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf Bölümü, Antalya, Türkiye
Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf Bölümü, Antalya, Türkiye

ÖZET

Fotoğraf sanatının teknik açıdan nesnesine bağlı bir disiplin olması sebebiyle "gerçeğe en yakın olanı" sunma yetisi, bu sanat dalının resim, heykel gibi diğer disiplinlerden farklı bir konumda yer almasına neden olmuştur. Özellikle toplumsal olaylarda ve büyük tarihsel adımlarda gerçeği belgeleme niteliğine sahip olan fotoğraf sanatı, ilk kez uygulanmasından çeyrek asır sonra savaş fotoğrafçılığı alanı ile bizlere yani cephe hattında olmayanlara neler olduğunu görme imkânı sunmaktadır. İlk kez 1855 yılında Kırım Savaşının fotoğraflanmasıyla başlayan bu süreç, o döneme kadar hayal gücü ve tanık ifadeleri ile üretilen imgelerin ötesinde, çarpıcı bir biçimde savaş gerçeği ile yüzleşmemizi mümkün kılmıştır. İnsanlığın gerçeği arama, ulaşma ve gerçeği sunma arayışında, fotoğraf sanatı ortaya çıktığı ilk andan itibaren teknik gelişmelere bağlı olarak, her dönem ilk tercih olmuştur. Özellikle teknik gelişmeler paralelinde taşınabilen ve sonrasında daha da küçülen fotoğraf makineleri sayesinde, cephelerden gelen fotoğraflar, savaşın gerçek yüzünün en çarpıcı biçimde sunulmasına olanak sağlamıştır. Gelişen teknolojinin yanı sıra değişen algılarımız ve sosyo-kültürel etkenler ile farklılaşan bakış açımız, anlatı dilimizde her dönem yenilikler oluşmasına sebep olmaktadır. Hem fotoğraf makinesi hem de fotoğrafçı bağlamında savaş alanının temsili, dönem içerisinde farklılık göstermiştir. Kimi zaman savaşı tanımlayacak kareler ölü bir beden iken, kimi zaman da atılan bombalar nedeniyle harabeye dönen evde bir kanlı kıyafet olmuştur. Fotoğrafçının üslubu ile olaya, mekâna ve insanlara bakış açısı, çatışma alanında yaşanan kaosun çok farklı biçimde sunulabileceğini göstermektedir. Fotoğraf disiplini içerisinde yaşanan pek çok dramatik olay belgesel, tanıtım ve sanatsal (kurgusal-kavramsal) fotoğraf bakış açısı ile sunulmaktadır. Bu çalışma fotoğraf sanatında savaşın temsiline, dönem içerisindeki değişimini incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaca yönelik olarak belgesel, tanıtım ve sanatsal fotoğraf alanlarında savaşın temsili araştırılmış ve bu alanlarda üretim yapan alanlarında öne çıkan sanatçılar ve üretimleri bağlamında incelenmiştir. Aynı zamanda dijitalleşen kültür ekseninde savaşın yeni medyada sunumunda günümüzde gelinecek nokta ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Savaş, Fotoğraf, Savaş Fotoğrafı

ABSTRACT

The art of photography is technically a discipline dependent on its object. For this reason, it offers the "closest to reality" and this feature distinguishes the art of photography from other disciplines. The art of photography presents the closest to the truth in major social events. This feature of the art of photography enabled us to see photographs from the battlefields a quarter of a century later. Photographs of the Crimean War, first taken in 1855, enabled us to confront a sharper reality than the imagination of the painters and the testimonies of witnesses. People always seek the truth and seek to present the truth to others. For this reason, with the help of technical developments, they preferred photography to present the truth. Thanks to the cameras that have become more practical with the developing technology, we can see the back of the facade more strikingly. Not only developing technology, but also social and cultural changes have changed our view of life. With such developments, both the photographer and the art of photography have changed over the years. What we need when describing a war is sometimes to see only a dead body and sometimes to see bloody clothes in ruins. The photographer can take on a different style while witnessing a war and telling us about it. Thanks to the photographer, we can look at things from different perspectives. This study aimed to examine the change in the representation of war in the art of photography during the period. In this context, the representation of war in the fields of documentary, promotional and artistic photography has been researched and examined in the context of the most influential artists and their productions in these fields. At the same time, the point reached today in the presentation of the war in the new media on the axis of digitalized culture has been revealed. We can see many dramatic events experienced with the art of photography from different areas. With documentary photography, promotional photography and artistic (fictional and conceptual) photography, we can see different representations, especially from battlefields. The aim of this study is to show how the representation of war in photography has changed over time. In this context, artists and their works in the fields of documentary, promotional and artistic photography were examined and how the war was represented was investigated. In addition to all these, the presentation of digitalized culture and war in the new media has been examined.

Keywords: War, Photography, War Photography

1. GİRİŞ

İnsanlığın var olduğu andan itibaren birbirine hükmetme arzu ile pek çok çatışma içerisinde yer aldığı görülmektedir. Yaşanan her çatışmanın sayısız ölüme ve acıya sebep olmasına rağmen yaşanan bu tecrübe bir sonraki savaşı önleyecek güce sahip olamamıştır. Toplumlar ortak çıkarları adına oluşturdukları sivil yapılar ile bloklar oluşturmuş ve farklı görüşteki topluluklar ile çatışmalarını sürdürmüşlerdir. Prusyalı General Carl von Clausewitz 'a göre savaş politikanın başka enstrümanlar ile devamıdır. Savaş özünde sanat ve bilimden farklı olarak toplumsal yaşamın bir bölümü olarak kanla çözüme giden bir çatışmadır (Aktaş ve Safran, 2012: 246-247). Politik, ekonomik ve idari pek çok sebeple topluluklar birbirlerine savaş açmaktadır. Fakat temelinde sadece ölüm getiren bu çatışmaları ahlaki ve etik açıdan sınırlandırmak ve bir gerekçe bulmak tarih boyunca tüm toplumların yaptığı bir davranış olarak kabul görmektedir. Haklı savaş gerekçesi ilk olarak Aristoteles tarafından ortaya atılmıştır. Antik Yunan tarihinin savaş üzerine kurulu olduğunu ve Antik Yunan kültürünü oluşturan en temel unsurun savaş olduğu pek çok tarihçi tarafından belirtilmektedir. Savaşın bu kadar ön planda tutulduğu bir kültürde savaşmanın ahlaki ve etik gerekçelerini tanımlayan Aristoteles, doğal efendiler olarak gördüğü Yunan toplumunu doğal köleler olarak gördüğü diğer toplumlardan ayırmaktadır. Nihai hedefinin savaşın bir sonucu olan barışı tesis etmek ve yararlı erdemlerden faydalanmak için boş vakit yaratmak olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla doğal efendiler kendilerine

¹ Bu makale ile Uluslararası Savaş Çalışmaları Sempozyumunda sunulan "Fotoğraf Sanatında Savaşın Değişen Temsili" başlıklı bildiri genişletilmiştir.

hâkim olma, kendilerini kontrol etme ve cesaretli olmak gibi niteliklere sahiptirler. Bu erdemleri geliştirebilmek için gerekli olan boş vakitleri hükmederek elde edebileceklerinden haklı gerekçelere doğuştan sahiptirler (Çaksu, 2011: 57-59). Sonraki dönemlerde Haklı savaş tanımı ile belirli amaçlar doğrultusunda kuvvet kullanmanın sınırlarını belirleyen bir dizi pratik gelenek olarak kabul edilmektedir. Tarih sahnesi gözden geçirildiğinde gücü elinde bulunduran her toplum kendi haklı gerekçesini oluşturarak hükmetme yoluna gitmiştir.

2. SAVAŞ FOTOĞRAFI TARİHİ

Savaş fotoğrafının ilk yıllarında fotoğrafçılar fotoğraf makinalarının ağır ve hantal yapısı, fotografik çekim ve baskı kimyasal sürecinin henüz çok yavaş olması gibi nedenlerle, hareketli anları yakalayamamış, onun yerine genelde geri planda cephe gerisindeki askerleri veya çatışma sonrası savaşılan alanların fotoğraflarını çekmek durumunda kalmışlardır. Teknolojinin ilerlemesi beraberinde pozlandırma süresinin kısılması, fotoğraf makinalarının taşınabilir hale gelmesi ve makara içinde yerleştirilen fotoğraf filmi kullanılması ile daha çok çatışma anını ve savaşı yansıtan fotoğraflar çekilebilir olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde savaş fotoğrafı tarihinde geniş çaplı etkisi olan savaşlardan örnek olarak ele alınmıştır.

2.1. Kırım Savaşı: Roger Fenton (1853-1856)

Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında geçen, İngiltere'nin de Osmanlı'nın yanında yer aldığı bu savaşa, asıl mesleği avukatlık olan İngiliz Roger Fenton, sarap taşımakta kullanılan bir at arabasından bozma karanlıkodası ile fotoğrafçı olarak katılmıştır. Islak kolodyon tekniği gibi saniyelerce süren pozlama süresi, anında banyo ve basılma işlemlerinin yapılması gerekmesi gibi teknik zorluklar yaşamıştır. Bunların yanı sıra İngiliz hükümetinden sivil halkı ürkütme ve savaşa katılma kararına dair kamuoyu desteğini sarsmaması gerektiği ve bu yaklaşım çerçevesinde cephe gerisinde askerleri, yemeklerini yerken veya sohbet ederken fotoğraflama şartıyla görevlendirilmiştir. Bu savaşta Fenton 360 adet fotoğraf çekmiştir.

Fenton'un fotoğrafları her ne kadar çatışmaları ve savaşın gerçekliğini yansıtmasa da fotografik yöntemlerle elde edilmiş ilk savaş görsel belleğinin oluşmasını sağladığından, fotoğraf tarihindeki yeri ve önemi çok büyüktür. Aynı zamanda bu savaş sırasında çekilen fotoğraflar henüz baskı teknolojisinin fotoğraf baskısına el vermemesi nedeniyle ancak çizimlere yol gösterici olarak veya gravür baskı yöntemi ile gazetelerde basılabilmıştır.

Görsel 1. Roger Fenton, Kırım Savaşı, 1853-1856

Kaynak: <https://www.macleans.ca/culture/arts/a-picture-paints-a-thousand-lies-on-truth-and-war-photography/>

Roger Fenton'un savaş sırasında koleraya yakalanıp ülkesine dönmesi sonrasında James Robertson ve Felice Beato da Kırım Savaşı'nda fotoğraf çekmiştir.

2.2. Amerikan İç Savaşı (1861-1865)

Portre fotoğrafçısı Matthew Brady savaşı kendisi finanse ederek fotoğraflamış, çektiği fotoğraflarda da savaşın gerek ölmüş asker bedenleri ile gerekse cephe gerisinde askerler üzerindeki yıkıcı etkisini yansıtan fotoğraflar çekmiştir. Savaş sonrası hedeflediği gibi çekmiş olduğu fotoğrafları satarak gelir elde edememiş olsa da, savaşın gerçek yüzünü gösteren fotoğraflar çekilmesi anlamında bir ilk olarak savaş fotoğrafı tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

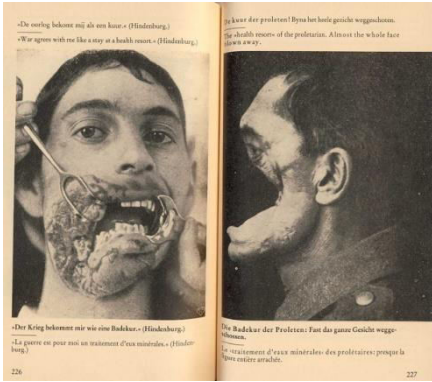
Görsel 2-3. Matthew Brady, Amerikan İç Savaşı 1861-1865

Kaynak: <https://casualphotophile.com/2019/03/01/mathew-brady-civil-war/>

Matthew Brady'nin yanısıra Alexander Gardner ve Timothy O'Sullivan bu savaşta fotoğraf çeken diğer fotoğrafçılardandır.

2.3. I. Dünya Savaşı (1914-1918)

İttifak ve İtilaf devletleri tarafından görevlendirilen az sayıda fotoğrafçının fotoğraf çekmesine izin verildiği savaştan günümüze çok az sayıda fotoğraf gelmiştir.

Görsel 4. Ernst Friedrich'in "Krieg dem Kriege" (War Against War/Savaş Karşı Savaş) adlı kitabından

Kaynak: <http://davidmhart.com/liberty/WarPeace/Books/Friedrich/index.html>

Savaş sonrası vicdani retçi Ernst Friedrich'in "Krieg dem Kriege" (War Against War/Savaş Karşı Savaş) adlı kitabı basılmış, savaşta parçalanmış yüzlerin fotoğraflarından oluşan kitabın satışı engellenmiş ancak buna rağmen savaşın insanlık üzerindeki etkisi gözler önüne serilmiştir.

2.4. II. Dünya Savaşı (1939-1945)

Savaşa katılan İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, ABD, Çin, Almanya, İtalya ve Japonya gibi ülkelerin yanı sıra pek çok ajansın, gazetenin ve derginin fotoğrafçı gönderdiği, çok sayıda fotoğraf çekilen bir savaş olmuştur. İnsanlık tarihinin en kanlı savaşı özelliğinin yanı sıra Almanya tarafından propaganda amacıyla fotoğrafın ve fotoğraflar üzerinde sansür mekanizmasının da en çok kullanıldığı savaştır.

Görsel 5. Life dergisinin 14 Mayıs 1945 sayılı Robert Capa fotoğraflarından oluşan sayı

Kaynak: <https://www.slightly-out-of-focus.com/product-page/robert-capa>

Savaşın her cephesi çok yıkıcı ve aynı oranda da fotografik olmuştur. Almanya kontrolündeki çalışma kampları ve finaldeki atom bombasının patlama fotoğrafı belleklerden silinmeyen ve silinmeyecek görüntülerdir. Bu savaşın fotoğraflar anlamında zengin olmasında 1936 yılında yayın hayatına başlayan Life dergisinin payı çok büyüktür.

Margaret Bourke White, Robert Capa, Eugene Smith gibi dönemin en önemli fotoğrafçıları bünyesine katan dergi, büyük başarı kazanmış ve yüksek satış rakamlarına ulaşmıştır.

2.5. Vietnam Savaşı (1955-1975)

Kuzey Vietnam ve yanında yer alan Çin, Sovyetler Birliği ile Güney Vietnam ve yanında yer alan ABD arasında geçen savaşta fotoğraf tarihine damga vuran ve ikon haline gelen fotoğraflar çekilmiştir. Nick Ut'un Napalm bombasından kaçan Vietnamlıları gösterdiği fotoğrafı ve Eddie Adams'ın bir Vietnamlı tutuklunun infaz anını gösteren fotoğrafını örnek olarak vermek mümkündür.

Görsel 6. Nick Ut, Napalm girl (Napalm Kızı), 1972

Kaynak: <https://www.deccanchronicle.com/sunday-chronicle/headliners/160918/nobody-wants-to-see-war-anymore-nick-ut.html>

Görsel 7. Eddie Adams, Saigon Execution (Saygon İnfazı), 1968

Kaynak: <https://www.businessinsider.com/eddie-adams-vietnam-war-photos-2016-7>

Özellikle Amerikan kamuoyunun Vietnam'da haklı nedenlerle müdahale yaptığı düşüncesi, çekilen fotoğraflar neticesinde değişmiştir. Ronald L. Haeberle'nin My Lai katliamında çekmiş olduğu fotoğrafların yayınlanması ile kamuoyunda savaşa ve yapılanlara dair tepki oluşmuş, Vietnam Savaşı karşıtı görüşün toplumda yaygınlaşmasını sağlamıştır. Robert Capa, Larry Burrows gibi pek çok fotoğrafçı bu savaşta hayatını kaybetmiştir. Amerikalı askerlerin savaş sırasında yaşadıkları ve şahit oldukları, cephe dönüşü hayata uyum sağlamakta zorlanmaları pek çok sinema filmine de konu edilmiştir.

2.6. Körfez Savaşı (1990-1991)

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonrasında ABD, İngiltere, Fransa gibi 28 ülkenin de dahil olduğu çok uluslu bir savaştır. Amerika Vietnam Savaşı'nda fotoğrafın kamuoyundaki etkisini tecrübe etmesi nedeniyle, benzer bir olayı yaşamamak ve toplumda oluşan desteği kaybedebileceği düşüncesi ile çok sıkı sansür uygulamış, sadece Basın Bürosu tarafından çekilen görüntüler servis edilmiştir.

Görsel 8. Televizyon ekranından gece görüşlü kamera aracılığı ile savaştan bir görüntü,

Kaynak: <https://90larmuzesi.wordpress.com/2010/11/22/korfez-savasi/>

Görsel 9. Yanan petrol kuyularının bir görüntüsü

Kaynak: <https://www.haberturk.com/i-korfez-savasi-ne-zaman-basladi-nedenleri-ve-sonuclari-hbrt-2871413>

Savaşa dair gece görüşlü kameranın yeşil ekranından sadece ışık yağmurlarının görüntüsü ve yanan petrol kuyuları ve sonrasında çevre felaketine dair görüntüler paylaşılmıştır. Bu savaş özellikle fotoğraftan ziyade televizyondan canlı yayınlarla takip edilebilen ilk savaş olma özelliğini de göstermiştir.

2.7. Irak Savaşı (2003-2011)

ABD başta olmak üzere Koalisyon Güçleri'ni oluşturan ülkeler ile Irak arasında, Irak'ın elinde kimyasal silah bulundurduğu gerekçesi ile başlamıştır. Gazetecilerin ve fotoğrafçıların kontrol altında tutularak çekim yapmaları amacıyla bu savaşta embedded yani iliştilmiş gazetecilik kavramı ilk kez kullanılmıştır. Amerika 500 gazetecinin askeri birliklerle birlikte yaşayarak ve hareket ederek savaşı ve gelişmeleri izlemesine karar vermiş ve bu anlamda bir ilki gerçekleştirmiştir. Yapılan sözleşme ile gazetecilerin ve fotoğrafçıların hangi koşullar altında çekim

yapabileceği net çizgilerle çizilmiş, askeri kontrol dışında çekim yapılmasının önü bu şekilde tamamen kesilmiştir. Bu anlamda gazetecilik yapan Cüneyt Özdemir ve fotomuhabirlik yapan Murad Sezer bu kişilerden bir kaçıdır.

Görsel 10. Irak Savaşı- II.Körfez Savaşı (2003-2011), Kargo şirketi çalışanı Tami Sicillio'nun yurttaş fotomuhabir olarak çekmiş olduğu fotoğraf

Kaynak: https://www.chinadaily.com.cn/english/doc/2004-04/24/content_325966.htm

Görsel 11. Ebu Garib Cezaevinde askerler tarafından çekilmiş olan fotoğraflardan Zihinsel engelli "Bok çocuk" (Shit boy) kod adlı mahkum, 2003

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/Abu_Ghraib_prisoner_abuse#/media/File:AbuGhraibScandalBrown55.jpg

Bu savaş, dijital fotoğraf makinalarının yaygınlaşması, cep telefonlarının da fotoğraf çekebilme özellikleri kazanması ile yurttaş fotomuhabirlik kavramının karşımıza çıktığı ilk savaş olma özelliğini de göstermektedir. Aynı zamanda da Ebu Garib Cezaevinde görev yapan Amerikalı askerlerin tutuklulara yaptıkları işkenceleri, cinsel ve dinsel aşağılamalarını fotoğraflamaları, savaştan geriye hafızalarda yer etmiş fotoğraflardan olmuştur.

3. FOTOĞRAF SANATINDA SAVAŞIN TEMSİLİ

Geçmişte savaş fotoğrafı dendiği anda akla ilk gelen belgesel fotoğrafın bir kolu olan basın fotoğrafçılığı ve haber fotoğrafçıları tarafından çekilen fotoğraflar gelmekteyken, bugün tüm insanlık üzerinde etkisi olan savaşın fotoğrafın her alanını etkilediği ve sanat fotoğrafından tanıtım fotoğrafına kadar birbirinden farklı dile sahip fotoğraf anlayışı tarafından da ele alınan bir tema olduğunu söylemek mümkündür.

3.1. Belgesel Fotoğraf Alanında

3.1.1. Gilles Peress (1946-....)

1946 yılında Paris'te dünyaya gelen fotoğrafçının, hayatının büyük bölümünde doğduğu ve büyüdüğü şehrin etkisi altında kaldığı görülmektedir. Paris'in entelektüel havası Peress'i etkilemiş, eğitimini siyaset bilimi ve felsefe üzerine tamamlamıştır. Fakat 1960'larda Avrupa'nın pek çok bölümünde yaşanan kaos ve Paris'in o dönemki politik çatışmalarının Peress'i yeni arayışlara ittiği düşünülmektedir. Entelektüel çevrenin sözleri ile dış dünyadaki olayların birbirinden farklı olduğunu görmek, Peress'i gerçeği aktaran en güçlü araç olan fotoğrafa yönlendirmiştir. Özellikle 1970 başlarında Avrupa'nın doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine pek çok farklı dinamik işlemektedir. Özellikle endüstri alanında işçi ihtiyacı ile başlayan göç dalgalarını fotoğraflayan sanatçı, sonrasında İrlanda'da yaşanan çatışmaları fotoğraflamıştır. Sözden ziyade fotoğrafla gerçeği bulmayı ve fotoğraflamayı amaçlayan Peress, çalışmalarını Avrupa ile sınırlı tutmamıştır. Sonraki dönemlerde Lübnan, Filistin, İran, Balkanlar, Ruanda, ABD, Afganistan ve Irak'ta çalışmalarını sürdüren sanatçı, gittiği her bölgede farklı üslubu ile dikkat çekmektedir.

Kariyerinde pek çok ülkede farklı konuları ele alan fotoğrafları ile tanınan Peress, dış dünyadaki olaylara her zaman şüpheci bakmaktadır. Yaşanan olayları dinlemek yerine o bölgede araştırmacı olmayı ve gerçeği kendi üslubuyla fotoğraflamayı amaçlamaktadır. Özellikle siyaset bilimi eğitimi sırasında yaptığı okumalar onu politik dil ile tanıştırmıştır. Fransız entelektüel politiktir ve sokakta olan ile tamamen zıttır. Bu karşıtlık onu Fransız köyündeki işçi grevine götürmüş ve işçi hareketleri ile tanışmasına sebep olmuştur. İlk fotoğraflarını bu grev esnasında çeken Peress göçmen işçileri fotoğraflamaya karar vermiştir. 1950'lerden itibaren Avrupa'nın ucuz iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere İtalya, İspanya, Yugoslavya ve Yunanistan ile başlayan sonrasında Portekiz ve Türkiye ile devam eden iş gücü anlaşmaları Avrupa'nın dinamiklerini değiştiren temel olaylardır. İlk bakışta olumlu görünen bu hareketin irdelendiğinde sosyal ve kültürel pek çok krize sebep olduğu görülmektedir. "Konuk işçi" Gastarbeiter² olarak adlandırılan göçmenler sonrasında "yabancı işçi" olarak adlandırılmakta ve toplumsal pek çok değişimin zeminini oluşturmaktadır. Tam bu noktada Avrupa'da yaşanan değişimleri fark eden Peress, özellikle Türk işçi göçünü fotoğraflamıştır. Zamanla konuk olan fakat sonrasında "Göçmen Kökenli İnsan" (Menschen mir Migrationshintergrund) ismini alan göçmenler Avrupa'nın kültürel değişiminde önemli rol oynamıştır. Peress ise bu tarihi anı fotoğraflayarak ilk belgesel projelerinden birine imza atmıştır.

² Gastarbeiter İktisadi bir terim olarak ortaya çıkan ve anlamı konuk işçi olan Almanca sözcük.

GörSEL 12. Gilles Peress, Türk Göçmen İşçiler. Berlin / Almanya, 1973

Kaynak: http://www.yapi.com.tr/haberler/gilles-peress_95501.html

GörSEL 13. Gilles Peress, Kanlı Pazar. Bogside / Kuzey İrlanda, 1972

Kaynak: <https://fansinaflashbulb.wordpress.com/2010/01/29/bloody-sunday-through-gilles-peress-eyes/>

Politik çalkantılarla geçen bu dönemde Kuzey İrlanda'da yaşanan iç çatışmaları fotoğraflamak üzere bu bölgeye yolculuk yapan Peress, Kanlı Pazar olayı esnasında çatışma öncesi çektiği fotoğraflar ile Avrupa ve dünya basınında büyük ses getirmiştir. Göstericiler arasında politik olandan bağımsız bir üslup ile fotoğraflar üreten sanatçı, sonraki süreçte 20 yıl süren Kuzey İrlanda serüvenini kitap haline getirmiştir.

1970'lerde başladığı fotoğraf serüveni 1972 yılında Magnum fotoğraf ajansına katılmasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Uluslararası projeler üzerine çalışmalar yapan Peress, ilk fotoğraf kitabı olan Telex İran'ı 1984 yılında tamamlamıştır. İran devriminin toplum üzerindeki etkisini, sosyal peyzajı ve çatışmaları fotoğraflayan sanatçının, önceki projelerinde olduğu gibi üslubunu koruduğu görülmektedir. Kompozisyonundaki serbestlik göçmen işçiler, Kanlı Pazar ve Tebriz meydanında yapılan gösterilen esnasında çektiği fotoğraflarda görülmektedir (Orhan, 2011:180).

GörSEL 14. Gilles Peress, Ayetullah Kazım Şeriatmadari lehine gösteriler. Tebriz / İran 1980

Kaynak: <https://www.mocp.org/detail.php?type=related&kv=1370&t=objects>

GörSEL 14. Gilles Peress, Elveda Bosna. Saraybosna / Bosna Hersek, 1993

Kaynak: <https://www.magnumphotos.com/newsroom/conflict/gilles-peress-farewell-to-bosnia/>

Peress 20. yüzyılın dur durak bilmeyen kaosları sürerken, yönünü bu defa Bosna'ya çevirmektedir. Elveda Bosna adlı kitabında artık serbest kompozisyonlar ve yüksek kontrastlı kareler yerine savaşın rahatsız edici izleri görülmektedir. 1992-1995 yılları arasında Avrupa'nın yanı başında yaşanan bu vahşet tüm insanlığı olduğu gibi Peress'i de etkilemektedir. 1994 yılında yayınladığı Elveda Bosna kitabında: "İşte tarihin laneti başlıyor, artık o kadar kişisel olmayan bir hastalık. Ne de olsa çok Avrupai bir hastalık olabilir, iki ucu da keskin: Hatırlarsanız lanetlisiniz, yeniden yaşamaya, babalarınızın görüntülerini yeniden canlandırmaya mahkûmsunuz; hatırlamazsanız da lanetlenirsiniz, onların ikiyüzlülüğünü tekrarlamaya mahkûm olursunuz." (Peress, 1993) sözleri ile savaşın iç karartıcı yüzünü sadece fotoğraf kareleri ile değil sözcüklerle de yansıtmıştır. Entelektüel yapısı onu fotoğrafları ile ilişkilendirdiği yazıları ile de diğerlerinden farklı kılmaktadır. Aynı projede annesine yazdığı mektuptan da bölümler ekleyen sanatçının kalemi en az fotoğrafları kadar çarpıcıdır. Fakat Peress'in her zaman fotoğrafları ile ön plana çıkmak istediği görülmektedir. Politik olan dilden uzak, kadrajında yer alan konusu kadar net fotoğraflar üretmektedir.

Peress'in Bosna soykırımında çektiği fotoğraflar aynı dönemde çalışan pek çok fotoğrafçıdan farklıdır. "Kırık Pencereden Şehir Manzarası" isimli fotoğraf sanatçının önceki serbest ve yoğun kompozisyonlarından farklı şekilde bizlere sunulmuştur. Kurşun ile hasar almış bir pencerenin ardından iki gökdeleni görmenin aslında sanatçının gözünden Bosna'yı görmekle aynı olduğu düşünülmektedir. Aynı topraklarda farklı dinlere mensup grupların arasındaki çatışmayı kendine has üslupla sunmaktadır.

1994 yılında bu sefer farklı bir coğrafyada Ruanda'da yaşanan soykırımı fotoğraflayan sanatçı kitabının bir bölümünde "Bu suçun büyüklüğü hayal gücümüzün ötesinde ve sadece Batı'nın inanılmaz kayıtsızlığı tarafından aşılabilir" (Magnumphotos) sözleri ile ifade etmektedir. Önceki fotoğraflarında yer alan serbest kompozisyon, yüksek kontrastlı silüet fotoğrafları ve kalabalık kadrajlar, Ruanda'da yerini katledilen mültecilerden geriye kalan iskelet ve kıyafetler ile ilkel savaş aletlerinin yığınları arasında cesetler, kalıntılar ve harabeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşın en ilkel ve en çarpıcı anlarını fotoğraflayan sanatçı politik tavrını sürdürmekte ve batının kayıtsızlığına vurgu yapmaktadır.

Politik dilin ve medyanın manipülasyon becerilerinin farkında olan Peress, meslek hayatı boyunca asi tavrını sürdürmüştür. Olayları öncelikle bir gözlemci olarak izleyen ve sonrasında bir tavır alan sanatçı üretimlerini mekânı ve insanları iyi tanıdıktan sonra yapmaktadır. Tüm fotoğrafları incelendiğinde Peress'in foto-muhabirlikten ziyade olayları inceleyen ve anlamaya çalışan bir birey olduğu görülmektedir. Kendine has üslubundan ödün vermeyen sanatçı tüm meslek hayatı boyunca karmaşık kompozisyonları olduğu gerekçesiyle eleştirilmiş ve pek çok önemli editör ile sorun yaşamıştır. Fakat bu durumu kendisi "Artık 'iyi fotoğraf' umurumda değil, tarih için kanıt topluyorum"(Magnumphotos) cümlesi ile kısa ve net bir şekilde cevaplamıştır. Onun için fotoğraf çekmek belirli kuralların ardında üretim yapmaktan ziyade, ilgi duyduğu bir olayı izlemek ve tarafsız bir gözle belgelemektir.

3.1.2. James Nachtwey (1948-)

1948 yılında Amerika'da dünyaya gelen sanatçı, meslektaşı Gilles Peress gibi siyaset bilimi üzerine eğitim almıştır. Sonrasında sanat tarihi eğitimi aldıktan sonra kurgu ve haber düzenleyici olarak çalışmıştır. Bir dönem kamyon şoförlüğü de yapan Nachtwey, 1976 yılında yerel bir gazetede fotoğrafçı olarak meslek hayatına başlamıştır. Özellikle röportajlarında fotoğraf alanını seçmesinin temel sebebinin savaş fotoğrafları olduğunu belirtmektedir. Bu meslekte de savaş fotoğrafçılığını seçmesi ise Don McCullin'in Vietnam fotoğraflarını görmesiyle başladığı düşünülmektedir. Mesleki seçimini yapan Nachtwey, yeni projeler üretebilmek adına 1980 yılında New York'a taşınarak serbest fotoğrafçılık yapmıştır. Özellikle 1981 yılında IRA mensuplarının 5 yıllık süreçte Birleşik Krallığın gerçekleştirdiği politik ve askeri adımlara karşı protestoların zirvesi olan açlık grevini fotoğraflaması kariyeri açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. 1981 yılında IRA protestoları ile başlayan serüveni sonrasında dünyanın farklı noktalarında yaşanan insanlık dramalarını fotoğraflaması ile devam etmektedir.

Kariyeri boyunca farklı coğrafyalardan çatışmaları, ölümleri ve yok oluşu fotoğraflayan Nachtwey, tüm bunların aslında kendi öfkesini kontrol altına almak adına yaptığı eylemler olarak nitelendirmektedir. Nachtwey'e göre fotoğraf çekmek savaş karşısında bir duruş göstermektedir. Dil, din ve ırk farklılıklarını göz ardı ederek sadece insanı bir tavırla olay yerlerine gitmiş ve bu acı manzaraları fotoğraflayarak insanlık tarihine kaydetmeyi benimsemiştir. Tanık olmayı ve tüm insanları da bu dramatik olaylara tanık olmalarını sağlama amacını taşıyan Nachtwey, 2016 yılında Euronews kanalına verdiği röportajda, savaşı fotoğraflamanın bir panzehir olabileceğini belirtir. "Fotoğraf savaşın gerçek yüzünü gösterir. Benim tecrübeme göre savaşın insanlara ve topluma ne yaptığına baktığımızda bunu desteklemek oldukça zor olacaktır. Bence fotoğraflar savaşın bir araç olarak kullanılmasına karşı savaşın gerçek yüzünü gösterir. Bu hayatta savaşılmasına değer şeyler var. İnsanlar kendilerini savunmak zorunda. Ancak aynı zamanda savaşın nelere yol açtığı ve insan için savaşın kaçılmaz sonuçlarının farkında olmalıyız. İnsanlar savaşa girmeden önce onun üzerinde çok derin düşünülmesi gerekiyor." (Euronews) sözleri ile ifade etmektedir.

Yaşanan bu insanlık dramalarını kendine has üslubuyla fotoğraflaması Nachtwey'i pek çok tartışmanın da odağı haline getirmektedir. Susie Lindfield'in *Acımasız Aydınlık* (Lindfield, 2013: 217) eserinde Nachtwey'in fotoğraflarını tanımlarken "şiddetin pornografisi" gibi sert söylemlerle yorumlamaktadır. Çünkü Nachtwey'in fotoğraflarında kusursuz kompozisyonlarda sansürlü bedenleri, ölümü, açlığı, yok oluşu görebiliriz. Dünyanın herhangi bir yerinde sıcak sofrasında gazeteden haberleri okuyan bir bireye, yine dünyanın başka bir yerinde açlık ve ölümlerle mücadele eden başka bir bireyin yaşamına tanık etme motivasyonu görülmektedir. Fotoğrafları teknik açıdan incelendiğinde net ve belirgin kompozisyonlarda ikili bazen de üçlü geometri kullanmakta, alan derinliğini geniş tutarak izleyiciye genel bir okuma yapma fırsatı vermektedir, izleyicinin olaya sanki oradaymış gibi bakmasına olanak sağlamaktadır. Bu sebeple dolaylı anlatımlardan kaçınan Nachtwey, üzerinde çalıştığı konuyu net bir dille ifade etmektedir. Sahada özellikle bir savaş fotoğrafçısının görevlerini 2000 yılında *Camera Arts dergisine verdiği bir röportajda* "Fotoğrafçının görevinin "istatistikleri somutlaştırmak, ideolojik meşrulaştırmaya karşı çıkmak, ölümün ve acıların izlerini, savaşı uzaktan izleyenlerin, özellikle de kişisel bir tehdit hissetmeyenlerin yüzüne vurmak, dünyaya sesini duyuramayanlar için aracılık" (John Paul Caponigro) olarak belirtmektedir.

Görsel 15. James Nachtwey, El Salvador, 1984

Kaynak: <https://www.artsy.net/artwork/james-nachtwey-san-luis-de-la-reina-el-salvador-1984>

Görsel 16. James Nachtwey, Nikaragua, 1984

Kaynak: <https://collections.artsmia.org/art/12875/managua-james-nachtwey>

Nachtwey fotoğraflarının genellikle siyah-beyaz olduğu görülmektedir. Özellikle bu durum ile ilgili bir röportajında “Siyah beyaz gerçek değil, soyut. Fakat bunun tam olarak ne anlama geldiğini ifade edecek olursam, bu bir çeşit o anda neler olduğu gerçeğinin damıtılması gibi. Çünkü renk başlı başına bir fenomen, fiziksel bir duygu. O fotoğrafın öznesi olmaya çalışır. Eğer siz onu siyah beyaz içinde soyutlarsanız o, renkle bir rekabete girmeksizin neler olduğunun damıtılmış halini size gösterir.” (John Paul Caponigro) ifadelerini kullanmaktadır. Gerçeğe tanık etmenin en saf halini hedefleyen Nachtwey, pek çok projede siyah beyaz çalışmalar yapsa da bu durum içerisinde bazı istisnaları barındırmaktadır. Özellikle savaşların çocuklar üzerindeki etkisini daha çarpıcı ifade etmeyi renkli fotoğraflar üretmek tercih ettiği görülmektedir. 1984 yılında EL Salvador’da çektiği fotoğrafta, ülkede süren iç savaşta yaralı askerleri almak için bir futbol sahasına inen askeri helikopterden korkan ve ağaç arkasına sığınan çocukların yaşadığı durumu renkli fotoğraflar ile belgelemeyi tercih etmiştir. Helikopterin oluşturduğu duman fırtınası arasında hala çocukluğunu korumaya çalışan üç küçük kızın renkli elbiseleri, fotoğrafik olarak temiz ve net bir kompozisyonda karşımıza çıkmaktadır. Kompozisyonlar o kadar nettir ki her haliyle insanın suratına bir tokat gibi çarptığı pek çok kişi tarafından ifade edilmektedir. Lindfield’in (Lindfield, 2013: 218) kitabında, “Hüzünlendiğim zamanlarda asla Nachtwey’in fotoğraflarına bakmam; aslında en iyi günlerimde onları son derece hırpalayıcı buluyorum.” İfadeleriyle bu acı tecrübelerle nasıl tanıklık ettiğini kitabında belirtmektedir.

Görsel 17. James Nachtwey, Çeçenistan, 1996

Kaynak: <http://www.gowencontemporary.com/time-braden/james-nachtwey/>

Birinci Çeçen savaşı olarak adı geçen 1994 ve 1996 yılları arasında Rusya ve Çeçenistan arasında süren savaş, Rus güçlerinin kontrolsüz saldırıları ile yaklaşık 30,000 sivilin hayatını kaybetmesi ile son bulmuştur. Haftalarca bombalanan bir bölgede karşılaştığı bir yetimi fotoğraflayan sanatçı, fotoğraf tarihine kesik kadrarlar ile yeni bir dil oluşturmuştur. Daha önceki fotoğraflarında geniş alan derinliği ile genel bakış açısı sunan sanatçı, odaklandığı çocuğun hikâyesinin yarım kalmışlığını ve harabeler içindeki durumunu yüzünün yarısını kadrar dışında bırakarak sunmaktadır. Kullandığı bu yeni üslubun belgesel fotoğraf açısından oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

3.2. Tanıtım ve Reklam Fotoğrafı Alanında

3.2.1. Oliviero Toscani (1942-....)

1942 yılında İtalya’da fotoğrafçı bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen ve kendisi de fotoğraf eğitimi alan reklam fotoğrafçısı ve tasarımcıdır. 1882-2000 yılları arasında Benetton markası ile kreatif direktör olarak çalışmaya başlaması ile markanın reklam politikası ve beraberinde reklam kampanyalarındaki yaklaşım değişime uğramıştır. Açlık, hastalıklar, savaşlar, çocuk ölümleri, AIDS, ırkçılık, göçmenler, silahlanma, toplumsal ve cinsel kimlik, çevre sorunları gibi konuların tema olarak kullandığı reklam kampanyaları yürütmüştür. Toscani geleneksel reklam anlayışının çok ötesinde, tüm insanlık için çok önemli olan sorunları reklam fotoğraflarında kullanmış olmasıyla dikkat çekmektedir. Reklam kampanyalarında fotoğraflar, bakan kişiler üzerinde şok etkisi yaratıcı tarzda hiçbir

metin veya slogan olmadan kullanılmaktadır. Bu yaklaşımı ve bakış açısı ile diğer tanıtım fotoğrafçılarından ayrılan Toscani, sosyal konulara ve problemlere kışkırtıcı bir şekilde dikkat çekmekte ve onun fotoğrafları aracılığı ile fotoğrafları tartışılmanın yanı sıra fotoğrafları görenler üzerinde bir bilinç ve rahatsızlık uyandırmaktadır.

Yazmış olduğu “Reklam bize sırttan bir leştir” adlı kitabında alışlagelmiş reklam anlayışına karşı suçlamalarını da şöyle sıralamıştır: dev boyutlu paraları boşa harcama, toplumsal yararsızlık, yalancılık, akla karşı işlenmiş, çaktırmadan inandırma, saçma ve boş şeylere tapındırma, dışlama ve ırkçılık, sivil barışa karşı işlenen, dile karşı işlenen suçlar. (Toscani, 1996: 19-34)

Toscani reklamı yapılan ürünü çoğu zaman reklam fotoğrafında kullanmadan logosu ile yetinerek hedefine ulaşmayı başarmıştır. Onun ele aldığı konular tüm dünyayı ilgilendiren global sorunlar olup bölgesel bazda gösterdikleri zaman zaman rahatsız edici zaman zaman da ahlaksızca olarak nitelendirilmiş ve eleştirilmiştir. Özellikle din olgusunu ele aldığı kampanyaları bu anlamda örnek göstermek mümkündür.

Benetton reklam kampanyaları ile bugün bile akıllarda kalan, provokatif yaklaşımıyla ele aldığı konuları en çarpıcı fotoğraflarla kullanmış, dönemsel bazda gündemde olan sosyal konulara ve sorunları konu edinmiştir. Toscani ile geçen yıllar süresince Benetton için salt tüketimin ötesinde, ele alınan konulara dair düşünmeye sevk eden bir marka imajı çizilmiştir.

2007 yılında Nolita adlı giyim firmasının reklam kampanyası için anoreksiya hastası bir kadını kullanmış, “No anorexia-Nolita” yazısı ile Milano Moda Haftası’nda yayınlanmış, özellikle 0 beden algısını yaratan moda dünyası bileşenlerini konuya dair harekete geçmeye davet etmiştir. Mankenler arasında hala çok yaygın olan anoreksiya hastalığı ve onların beden ölçülerine özenen diğer gençlerde de yayılmasına ve hayatlarını kaybetmelerine neden olmakta ve Toscani konuya görsel olarak çarpıcı bir fotoğrafla yaklaşmaktadır.

Benetton için 1991 Sonbahar/Yaz kampanyası için Körfez Savaşı’na gönderme yapma amacıyla altı yaşındayken fotoğrafçı babası ile gitmiş olduğu askeri mezarlık imgesinden yola çıkarak, Fransa’da Chemin des Dames bölgesindeki mezarlıkta çekim gerçekleştirilmiştir. Yeşil çimenlik alan üzerinde çok sayıda beyaz haç çarpıcı bir şekilde sunulmuştur. Toscani: “Sonradan ayırdına vardım ki, bir Davut yıldızı onca Katolik haçın arasına girivermiş. Çok kimse bunu fotoğraf hilesiyle eklediğimi sanmış.” (Toscani, 1996: 46) açıklamasını yapmıştır. Ölümü kullanması nedeniyle yoğun bir şekilde eleştirilen Toscani bu sefer doğum anını kullanmış ve umut duygusunu yansıtmıştır.

Görsel 18-19. 1991 Sonbahar/Yaz kampanyası için kullanılan fotoğraflar

Kaynak: http://www.deisidro.com/publicidad/toscani_06.htm ve <https://collections.vam.ac.uk/item/O75940/new-born-baby-giusy-poster-toscani-oliviero/?carousel-image=2019LJ4831>

1992 yılı Sonbahar/Yaz kampanyasında kullanılan fotoğrafta siyahi bir kişinin sırtında asılı duran silah ve elinde tuttuğu uyluk kemiği dikkat çekmektedir. Faşist olması yönünde gelen eleştiriler üzerine Toscani: “Herkes durumu kendine göre yorumluyor. Luciano Benetton için ve benim için bu fotoğraf, bir kara derili subayın, Afrika’daki eski İngiliz sömürge subaylarını nasıl tıpatıp taklit edebildiğini gösteriyor.” (Toscani, 1996: 61) açıklamasını yapmıştır.

Görsel 20. 1992 yılı Sonbahar/Yaz kampanyasında kullanılan fotoğraf
Kaynak: <https://highxstar.com/oliviero-toscanni-benetton-controversy/?lang=en>

1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı etkisini gösterirken Toscani'ye gelen bir mektup onu derinden etkilemiştir ve kitabında bu mektubu şöyle anlatmaktadır: “Bir sabah, kuşatma ve bomba altındaki Saraybosna’da oturan 22 yaşındaki genç bir kadından, Marina Pejic’den mektup aldım. Şöyle diyordu: “Dikkatimi çektin, ne zaman bir kampanya başlatsanız, konu ne olursa olsun, tüm dünya ondan konuşuyor. Niçin bu utanç verici savaşı kınayacak bir afiş gerçekleştiriyorsunuz?” (Toscani, 1996, s.84) Pejic ile iletişime geçen Toscani bir ceset kullanmanın ötesinde duygusal olarak kişileri etkileyecek olan hayatını kaybetmiş bir askerin ailesine gönderilen eşyalarını Pejic aracılığı ile elde etmiş ve bunları kullanmıştır. Afişte eşyaları gönderen babanın mektubuna da yer verilmiştir: “Ben Gojko Gagro 1963 yılında Citluk iline bağlı Blatnica’da doğmuş Marinko Gagro’nun babası, ölen oğlum Marinko’nun adının ve ondan geriye kalan her şeyin, barış için ve savaşa karşı kullanılmasını arzu ediyorum (Toscani, 1996: 85).

Görsel 21. 1994 yılı Sonbahar/Yaz kampanyasında kullanılan fotoğraf
Kaynak: <https://collections.vam.ac.uk/item/O222993/poster-oliviero-toscanni/?carousel-image=2014HD0806>

Toscani kendisine yönelik eleştirilere şöyle yanıt vermiştir: “Ben reklam yapmıyorum. Ben, satmıyorum. Ben, halkı, kaba saba aldatmacalarla satın almaya kandırmak peşinde değilim. Benetton kazaklarının ilmeklerini ve renklerini övecek değilim çünkü tıpkı halk gibi benim de onların kalitesinden hiç kuşum yok. Ben sinsi bir kışkırtıcı değilim, yeni ifade yolları arıyorum. Her sanatçı gibi, halkla tartışıyorum. Benetton’dan söz edilsin diye dünyanın uğradığı yıkımları sömürmüyorum, kimi kesin ve kalıplaşmış inançları, biçimciliği hedef alıyorum. Gereğince yararlanılmayan, küçümsenen bir medyanın, bir sanatın, reklamın, etkileme ve sergileme gücünden yararlanıyorum. Kamuoyunun kaçınan yerini kaşıyorum. Bir yazar gibi, bir taşlamacı gibi, gazeteci gibi, genel tartışmaya katılıyorum.” (Toscani, 1996: 89)

Oliviero Toscani, reklamı sıra dışı, şok edici yani Shockvertising anlayışı ile kullanmakta, 1994 yılında İtalya’da kurulan, sanat ve iletişim okulu Fabbrica’nın kurucuları arasında yer almaktadır. Toscani, Tibor Kalman ile birlikte farklılıkların zenginlik ve tüm kültürlerin eşit olduğundan yola çıkarak sosyo kültürel konuların ele alındığı, 1991 yılından 2014 yılına kadar kırktan fazla ülkeye dağıtılan, Colors adlı üç ayda bir basılan dergiyi yayınlamıştır.

3.3. Sanat Fotoğrafı Alanında

3.3.1. Jeff Wall (1946-....)

1946 yılında Kanada’da doğmuş, çağdaş kurgusal fotoğrafın öncü isimlerindedir. Almış olduğu sanat tarihi eğitimi onun fotoğraflarında etkisini göstermektedir. Hayatın içinden gündelik sahneleri fotoğrafladığı düşünülen Wall, fotoğraflarını en küçük ayrıntısına kadar kurgulamakta ve bir fotoğrafı çekebilme için mekan tasarımından, oyuncu seçimine, kostüm ve makyajına kadar her türlü ayrıntıyı planlayarak bir yönetmen edasıyla kurgulanan sahnenin sinematografik yaklaşımla fotoğrafını çekmektedir.

Wall'un kendisini etkileyen Afgan Savaşı ile ilgili olarak çekmiş olduğu "Dead Troops Talk (A vision after an Ambush of a Red Army Patrol near Moker, Afganistan, 1986) (Ölü Askerler Konuşuyor (Afganistan'da Moker yakınlarında bir Kızıl ordu devriyesinin pusuya düşürülmesinden sonraki bir görüntü, 1986) adlı fotoğrafı için "bir belgenin antitezi" (Sontag, 2004: 123) yorumunu yapmıştır. Sontag'ın bu nitelemede bulunmasının nedeni bu fotoğrafın kurgusal bir fotoğraf olarak sanatçının stüdyosunda çekilmiş olmasıdır. Stüdyoda hazırlanan Afganistan topraklarını ve savaş alanı için her türlü ayrıntı planlanmış ve kurgulanmıştır.

Görsel 26-27. Jeff Wall'un stüdyosunda çekim öncesi yapılan hazırlıklar

Kaynak: <https://archiv.ngbk.de/projekte/erzeugte-realitaeten-i-jeff-wall-dead-troops-talk/>

Bu tür büyük prodüksiyonlar gerektiren kurgusal fotoğraflarda olduğu gibi fotoğrafta yer alan 13 askerin de gruplar halinde fotoğrafları ayrı ayrı çekilmiş ve sonrasında bilgisayar aracılığı ile fotoğraflar birleştirilmiştir. Bu, günümüz koşulları anlamında daha kolay yapılabilecekken fotoğrafın çekim yılı olan 1992 yılı teknolojik koşulları düşünüldüğünde, emek isteyen önemli bir tasarım eseri olduğunu bir kez daha bize göstermektedir. 229 cm boyunda 417 cm enindeki fotoğraf baskısı lightbox aracılığı ile sergilenmiştir.

Görsel 28-29. Fotoğrafta yer alan figürlerin çekim öncesi eskiz aşaması ile tasarlanması

Kaynak: <https://lesphotographes.org/fr/magazine/jeff-wall-dead-troops-talk-la-construction-une-image-de-guerre>

Görsel 30. "Dead Troops Talk (A vision after an Ambush of a Red Army Patrol near Moker, Afganistan, 1986)", 1992

Kaynak: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110668490-018/pdf>

Fotoğrafta parçalanmış beden parçaları ile ölmek üzere olduğunu düşündüren askerler ve onlarla ilgilenen diğer askerler görülmektedir. Afganlı olduğu düşünülen üç kişi vardır. Bunlardan ikisi yukardan onları izlemektedir ve sadece bacaklarından itibaren fotoğraf karesindedir, üçüncüsünün ise Rus askerlerden elde ettiği silahları incelediği görülmektedir.

3.3.2. Wang Qingsong (1966-....)

1966 doğumlu Çinli sanatçı resim eğitimi almış, 1990'lardan bugüne fotoğraf çekmeye başlamıştır. Wang Qingsong küreselleşme sonucunda gerçekleşen kültürel işgale karşı eleştirel bir bakış açısına sahip, günümüz çağdaş fotoğraf sanatı içerisinde kurgusal çalışmaları ile yer almaktadır. Batı dünyasında hakim olan tüketim kültürünü ve kültürün diğer ülkeleri de ele geçirme yaklaşımını konu edinmektedir.

Küreselleşme neticesinde değişim gösteren Çin devletinin teslimiyetini ve kültürel yozlaşmayı, Çin halkına yaşatılanları, sömürülmesini eleştirmektedir. Kapitalist düzen tarafından yaratılmış markaların logolarını ve ürünlerini sömürgeci sisteminin en önemli ögesi olmasından yola çıkarak hem dini hem de kültürel imgeler ile fotoğraflarında kullanmaktadır. Quinsong sanatsal yaklaşımını şu sözleriyle açıklamaktadır: “Bir sanatçının sadece sanat için sanat yaratmasının çok anlamsız olduğunu düşünüyorum. Bir sanatçının toplumda olup bitenleri görmezden gelmesinin saçma olacağını düşünüyorum.” (Wang Quinsong)

Görsel 31-32. Wang Qingsong, Another Battle Series No 6 ve No 8, 2001 (Başka Bir Savaş Serisi No.6 Ve No.8, 2001)

Kaynak: http://www.wangqingsong.com/index.php?option=com_content&view=article&id=64&Itemid=13 ve

http://www.wangqingsong.com/index.php?option=com_content&view=article&id=66%3Aanother-battle-series-no8&catid=10%3A2001-photography&Itemid=13&lang=en

“Another Battle” (Başka Bir Savaş) serisi 8 adet fotoğraftan oluşmaktadır. Kurgulanan savaş alanında yaralı askerler dumanların arasında göze çarpan McDonalds’ın logosu, dikenli tellere takılı Coca Cola vb markalara ait teneke içecek kutuları göze çarpmaktadır. Batı dünyasının üretimi olan markalarla ülkesinin işgalini temsil etmektedir.

Quinsong bu serisini şöyle anlatmaktadır: “*Başka Bir Savaş Dizisi* (2001), çocukluğumda izlediğim vatani korumaktan bahseden eski filmlerde övülen vatanseverlik ve kahramanlık fotoğraflarından etkileniyor. “Kara Mayını Savaşı”, “Gerilla Savaşı”, “Üç Kurtuluş Savaşı” gibi filmlerde kahramanlar Yeni Çin’in kurtuluşu için canlarını verdiler. Ben de asker olmayı hayal ederdim. Şimdiye kadar bu hayal gerçekleşmedi. Günümüzde ekonomik yeniden yapılanma, çok hızlı ve yoğun bir şekilde ilerleyen bir savaş gibidir. Bu savaşta hem eski Çin uygarlığının hem de modern batı uygarlığının çelişkileriyle yüzleşmek zorundayız. Ben bu çelişkilere “Başka Bir Savaş” diyorum. Ateşsiz ve silahsız bu “ülkemizi savunma” savaşında kendimi mağlup bir komutan olarak gösteriyorum. Görünüşe göre bu savaşta kazanan yok.” (Wang Quinsong) Fotoğrafları dışında videoları ve performansları ile de hem ülkesinde hem de tüm dünyada tanınan sanatçı, çalışmalarına kendisi de dahil olmakta ve objektifin ön tarafında yer almaktadır.

3.3.3. Christian Boltanski (1944-2021)

1944 yılında Yahudi bir baba ve Korsikalı bir annenin oğlu olarak Fransa’da doğmuş ve tanık olduğu Nazi işgali ve II. Dünya Savaşı döneminde yaşadıkları, sanatsal üretiminin temelini oluşturmaktadır. Yaşam, ölüm, yerinden edilme, göç, bellek-hafıza kullandığı diğer temalardandır.

Sanatçının, 60’larda çektiği kısa filmler ve resim ile başlayan sanat hayatı, 70’lerde çektiği fotoğraflarla sürmüş, 80’lerde enstalasyon ile üretimlerine devam etmiştir. Fotoğraflardan yararlanarak düzenlediği enstalasyonlarında kendi çektiği fotoğraflardan ziyade gazetelerden, polis kayıtlarından, pasaportlardan, aile albümlerinden, nüfus kayıtlarından ve buralardaki fotoğraflardan yararlanmaktadır. Kimi zaman bit pazarından bulduğu bu görselleri büyütürken çözünürlük ve netlik anlamında kişileri tanınmayacak hale de getirmektedir. Bu kaynaklardan elde ettiği fotoğrafları kişisel kimliklerinden ziyade, kolektif kimlik bağlamında kullanmıştır. Kutular, giysiler, ampuller ve kablolar gibi gündelik hayatın nesnelere kullandığı diğer malzemelerdir.

Görsel 22-23. Christian Boltanski, Reserve: The Dead Swiss, 1990

Kaynak: <https://kontrastdergi.com/gulser-gunaydin-bunlar-da-var-christian-boltanski-54-sayi/>

“Reserve: The Dead Swiss” adlı çalışmasında, gazetelerdeki ölüm ilanlarında yer alan üç bin kişinin portre fotoğrafını, göç eden kişilerin kullandıkları eşyaların koyulduğu karton kutuların üzerine yerleştirmiş ve daracık bir koridor olacak şekilde yerleştirilen kutular İspanya’da bir şapelin içerisinde sergilenmiştir. Doğrudan Holocaust’tan bahsetmese veya göstermese de bu, her çalışmasında kendini hissettirmektedir.

Görsel 24. Christian Boltanski, Autel de Lycée Chases, 1989

Kaynak: <http://www.eventdispatcher.fr/autel-chases-boltanski/>

Bir Yahudi Lisesi olan Chases Lisesi’nin 1931 yılı öğrencilerinin fotoğraflarının kullanıldığı çalışmasında büyütülerek kullanılan fotoğrafların yanısıra yüzlere doğrultulan ampuller ve teneke kutular yer almaktadır. Büyütülme nedeniyle yüzlerde netlik kaybı gözlemlenmektedir bu sayede kimliksizdir bu fotoğraflar. Ortak kimlikleri kendilerine yaşatılanlardır.

Görsel 25. Christian Boltanski, Humans (İnsanlık), 1989

Kaynak: https://www.ifsakblog.org/christianboltanskiinininsanlari/?doing_wp_cron=1635464954.1824100017547607421875

Boltanski, İnsanlık adlı çalışmasında 1200’den fazla fotoğraf kullanmıştır. Alman askerlerinin, Yahudilerin ve savaş dışında tarafsız kalmayı tercih eden İsviçreli ailelerin gündelik hayatlarına dair fotoğraflar yer almaktadır. Hayatın içinde de olduğu gibi kurbanlar, tarafsız seyirci kalanlar ve suçlular bir aradadır. Bu birlikteliği şöyle açıklamaktadır: “Hepsini karıştırdığımda artık kimlikleri yoktu. Gösteri “İnsanlık” adını taşıyordu, çünkü bu insanlar hakkında söyleyebileceğim tek şey insan olduklarıdır. Fakat onların iyi ya da kötü olmalarını yargılayamayız. Aynı kişinin gündüz sizin hayatınızı kurtaracağına, ama yine de öğlen sizi öldürmeye teşebbüs edeceğine inanıyorum. Bu, insanların kötü olmasından değildir, belki de her ülkede insanların sadece yüzde beşi beklenildiği gibi davranmayı reddeder. Fakat çoğu insan ne iyidir ne de kötü. Onlar sunulan koşullara göre hareket eder.” (Süsem, 2021) “Hepimiz

iki kez ölürüz. Bir kez gerçekten öldüğümüzde ve bir kez de dünyadaki hiç kimse fotoğrafımızı tanımadığında.” (Kewening) diyen Boltanski, 14 Temmuz 2021 günü hayatını kaybetmiştir.

4. SONUÇ

1855 yılında İngiltere Kraliçesi Victoria'nın desteği ile cepheye giden ve “No dead bodies” kuralıyla fotoğraflarını üreten Roger Fenton'dan günümüze savaş fotoğrafında hem içerik hem teknik hem de yaklaşım bakımından pek çok değişim yaşanmıştır. Teknik açıdan hantal olan ve fotoğrafçının hareket kabiliyetini sınırlayan fotoğraf makinalarında yaşanan değişim ile gelişen bakış açısı, sonrasında ölü bedenlerin fotoğrafta yer alıp almayacağı ile ilgili yaşanan içerik tartışmalarına maruz kalmıştır. Kimi fotoğraf sanatçıları acıyı en keskin biçimde sunmayı amaçlayarak ölü bedenleri fotoğraflarken, kimi fotoğraf sanatçıları onlardan geriye kalanları ve harabeleri fotoğraflayarak savaşın soğuk yüzünü anlatmayı seçmiştir.

Yaşamsal gerçekliğin bir parçası olan savaşı sadece belgeleme, tanıklık endişesi ile yaklaşan belgesel fotoğrafçılar değil, tanıtım fotoğrafı alanında çalışan fotoğrafçılar da savaşı ve geride bıraktığı izleri sanatsal üretimlerinde yansıtmıştır. Çağdaş sanatçılar ise kendi kurguladıkları gerçeklik dünyasında yarattıkları savaşı yine kendi anlatım dilleri aracılığı ile üretimler yapmışlardır. Savaşa dair üretilen fotoğraflarda üslup, kompozisyon, yaklaşım ve üretim şekli değişiklik gösterse de insanlık üzerindeki yıkıcı etkisi çarpıcı bir şekilde ortak bir dil olarak yansıtılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Çaksu, A. (2011). “Aristoteles ve adil savaş teorisi”, Felsefe Dünyası, (54), 53-70. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/felsefedunyasi/issue/58323/845592> Erişim tarihi: 17 Eylül 2021
2. Euronews, (2016) “James Nachtwey: “Bir fotoğraf savaşın panzehiri olabilir”, Euronews <http://tr.euronews.com/2016/10/21/james-nachtwey-bir-fotograf-savas-in-panzehiri-olabilir> Erişim tarihi: 28.10.2021
3. Peress, G. Farewell to Bosnia, <https://www.magnumphotos.com/newsroom/conflict/gilles-peress-farewell-to-bosnia/>, 1993, Erişim tarihi: 20 Eylül 2022
4. Peress, G. The Silence, Erişim Adresi: <https://www.magnumphotos.com/newsroom/conflict/gilles-peress-the-silence/> Erişim tarihi: 20 Eylül 2022
5. John Paul Caponigro, James Nachtwey, <http://www.johnpaulcaponigro.com/photographers/conversations/james-nachtwey/> Erişim tarihi:27.03.2017
6. Kewening, “Viewing Room Christian Boltanski Portraits”, https://kewenig.com/viewing_room/christian-boltanski-portraits Erişim tarihi: 11 Eylül 2021
7. Linfield, S. (2013). Acımasız Aydınlık, Espas Yayınları, İstanbul.
8. Safran, M. ve Özgür Aktaş (2012). “Savaş ve tarih”. Milli Eğitim Dergisi, 42 (196), 246-257. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36171/406684> Erişim tarihi: 11 Eylül 2021
9. Süsem, T. (2021). “Christian Boltanski'nin İnsanları”, İFSAK BLOG, https://www.ifsakblog.org/christian-boltanskinin-insanlari/?doing_wp_cron=1635464954.1824100017547607421875, Erişim tarihi: 10 Eylül 2021.
10. Sontag, S. (2004). Başkasının Acısına Bakmak, Adora Yayınları, İstanbul
11. Toscani, O. (1996). Reklam bize sırttan bir leştir, Milliyet Yayınları, İstanbul.
12. “Wang Quingsong”, Wang Quingsong, Erişim adresi: <http://www.wangquingsong.com> Erişim tarihi: 21 Eylül 2021
13. Orhan, S. (2011). “Fotoğrafik Temsil Olgusu ve Çağdaş Fotoğrafta Savaşın Estetize Edilmesi”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Soyut Sanatın Tarihsel İkilemi: Biçim ve Teori

Historical Dichotomy of Abstract Art: Form and Theory

Damla Taymaz

Rıfat Şahiner

Öğr. Gör., İstanbul Topkapı Üniversitesi, Plato Meslek Yüksekokulu, Tasarım Bölümü, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Bu makalede, modern insanın pozitivist ve materyalist zihninin bir çıktısı olarak değerlendirilen ve sıklıkla modernizmin simgesi olarak isimlendirilen "arı" soyut (metafizik) sanatın tarihsel sınıflandırması irdelenecektir. Çalışma, modern soyut sanatın keşfini yirminci yüzyılın ilk yarısında, biçimsel ve kuramsal açılardan gerçekleştiren sanatçılara ve onların geliştirdikleri estetik üsluplara odaklanmaktadır. Tarihsel çalışmalarda yaygın olarak biçimci yaklaşımlar şeklinde tanımlanan; soyut sanat, biçimsel indirgememin mantıksal sonucudur ve içeriksizdir. Bu özellikleriyle modern pozitivist zihnin bir yansıması olarak kabul edilen soyut sanat, anlamlandırma bakımından dile geçirgensizdir, sessizdir. Bu yönelim, soyut sanatın kuramsal yönünü göz ardı eder. Buna karşılık ise soyut sanatın kavramsal köklerinin genel anlamda idealist felsefeye, Worringer'in soyutlama içtepsine ve Spiritüalist pratiklere dayandığı gözlemlenir. Tüm bu yaklaşımların keşişiminde ise materyalizm karşıtı senkretik söylemler bulunur. Bu senkretik söylemler ise; ilkele öykünme, soyut sanat istenci, metafizik evren algısı ve Platon'dan beri süregelen ikili varlık algısının etrafında şekillenir. Biçimci yaklaşımların eleştirileri ise soyut sanatın metafizik bağlamının, dilinin veya teorisinin araştırılmasını ve kavramsal olarak açıklanmasını önerir. Böylece soyut sanata atfedilen sessizlik özelliği, teorisinde değerlendirilerek tartışılabilir. Bu çalışmada, soyut sanatı mantıksal bir indirgeme olarak sınıflandırmak yerine, kavramsal açıdan inceleyerek konumlandırmanın gereklilikleri tartışılacaktır. Biçimci sınıflandırmalar açıklanırken kuramsal incelemeler sonucunda açığa çıkan çelişkiler tespit edilecektir. Bu çelişkilere dikkat çekerek, soyut sanatın tarihsel ve kuramsal çalışmalarının söylemsel açıdan zenginleştirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Soyut Sanat, Biçimci Tarih, Teori, Metafizik, Dil

ABSTRACT

The historical classification of "pure" abstract (metaphysical) art, which is considered as an output of the positivist and materialist mind of modern man and is often called the symbol of modernism, is going to be examined, in this article. The study focuses on the artists who made the discovery of modern abstract art in the form, in the theory and in the aesthetic styles they developed in first half of the twentieth century. Commonly defined as formalist approaches in historical studies; abstract art is the logical result of formal reduction and is devoid of subject. In this sense abstract art, which is accepted as a reflection of the modern positivist mind, is imperviousness to the language and is silent in terms of meaning. This orientation ignores the theoretical aspect of abstract art. On the other hand, it is observed that the conceptual roots of abstract art are generally based on idealist philosophy, Worringer's impulse to abstraction and Spiritualist practices. At the intersection of these approaches, there are syncretic discourses against materialism. These syncretic discourses are; shaped around imitation of the primitive, the will to abstract art, the perception of metaphysical universe and the perception of dual existence that has been going on since Plato. Criticisms of formalist approaches suggest investigating and conceptually explaining the metaphysical context, language or theory of abstract art. Thus, the feature of silence, as it is attributed to the abstract art can be discussed in the context of its theory. In this study, instead of classifying abstract art as a logical reduction, the necessity of positioning it by examining it from a conceptual point of view is going to be discussed. While explaining the formalist classifications, the contradictions that emerged as a result of the theoretical investigations is going to be determined. It is aimed to enrich the historical and theoretical studies of abstract art from a discursive point of view by drawing attention to the contradictions.

Keywords: Abstract Art, Formalist History, Theory, Metaphysic, Language

1. GİRİŞ

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında Avrupa'da başlayan ve sonrasında dünya çapında yaygınlaşan modern sanatın evrimi, modern hayatının getirdiği politik, sosyal, ekonomik, bilimsel ve kültürel değişimin bir çıktısıdır. Modern hayat; endüstri tabanlı, sosyal açıdan çeşitlilik gösteren ve kapitalin akışkan olduğu bir şehir hayatı olarak tanımlanabilir. (Brettell, 1999: 1-2) Başka bir ifadeyle; modern sanatın filizlendiği modern toplum, endüstri sonrası kapitalist toplumdur ve modernizm basitçe bu sosyal organizasyonun kültürel bir dışı vurumudur.(Arnason, Mansfield, 2013: 3) Modern toplumun gelişimini tetikleyen sosyal, politik, ekonomik veya bilimsel değişimler ise Rönesans döneminden itibaren Avrupa'da filizlenir. Reform ve Aydınlanma ile toplum dönüşürken, sanatın bileşenleri de yeniden organize edilir. Böylece modern hayatın bir çıktısı olarak modern sanat da çok çeşitli üslup yelpazesinde gelişir. Sanat bir anlamda toplumların kültürel ifade biçimi ise modern sanat için bu biçim, bilimsel akılçılık ile şekillendiği gibi bir yandan da aşkınsal ve idealist fikirlerle bir arada harmanlanır. Arnason'a göre; modern sanat metafizik ve bilim arasındaki keşişmeden etkilenerek filizlenir. (XII) Modern sanatın temel biçimsel anlatılarından biri ise soyut imgelem olarak değerlendirilebilir. Yaygın tarihsel anlatılar bakımından; doğadaki ışık ve renk titreşimlerini tuvale aktaran İzlenimcilik, akademik figüratif anlatıdan uzaklaşan ilk yaklaşımların genel adıdır. Aynı zamanda, İzlenimci kırılma, anlatıda, teknikte ve plastik biçimde deneyelliğin başlangıcı olarak da kabul edilmektedir. Akabinde gelişen Post-İzlenimcilik, Sentetizm, Fovizm ve nihayetinde Kübizm ve Fütürizm, soyut sanatı kavramsal ve biçimsel açıdan besleyen köklerdir. Ancak hangisinin soyut sanata yol alışı daha etkin olduğu veya soyut sanatla daha ilişkili olduğu bakış açısına göre değişiklikler göstermektedir.

Soyut sanatın etkilendiği biçimsel veya kavramsal öncüllerin değerlendirilmesi, soyut sanatın tarihsel açıdan sınıflandırılmasıyla ilişkilidir. Sanat tarihi çalışmalarında soyut sanat bakımından iki genel kol tespit edilebilir. İlki ağırlıklı olarak Alfred Barr'ın 1936'daki çalışmasını destekler niteliktedir. Bu görüşe göre; Kandinsky, Gauguin'den etkilenen lirik soyutlama tekniği ile Cézanne ve Kübizmden etkilenen arı soyut teknikleriyle Malevich ve Mondrian'dan ayrışır. Kupka ve Delaunay'ın teknikleri de Kübist eğilime yatkındır. Larionov'un ve Lewis'in yaklaşımı ise hem Kübizmden hem de Fütürizmden etkilenir. Af Klint soyut çalışmaları ile sanat tarihine oldukça

geç dahil olur ve ağırlıklı olarak Kandinsky ile ilişkilendirilir. Bu sınıflandırmada arı soyuta ulaşan yalnızca Malevich ve Mondrian'dır. Buna karşılık Larionov, Delaunay ve Kupka figüratif soyutlama tekniğine daha yakındır. Kandinsky ise içsel dışavurumu ve doğaçlama teknikleriyle bu sınıflandırmalardan bağımsızdır. Bu gruplandırma, soyut sanatın biçimci tarihsel ayrıştırmalarının kısa bir özeti ve modern sanatın belirleyici özelliklerinden biri olan kavramsal altyapısını sınıflandırma sırasında büyük ölçüde göz ardı eder. Bu, daha ziyade sanatçıların plastik üsluplarına yönelen ve biçimsel, estetik özelliklerine odaklanan bir okumadır.

Oysa bu görüşün tersine, soyut sanatın kavramsal olarak gelişimi takip edildiğinde ve bu açıdan değerlendirilerek tarihsel bir ilişki kurulduğunda, karşımıza benzer düşünsel yaklaşımlardan etkilenen ve bu kavramsal altyapıyı kişisel yorumlarıyla üslupsallaştıran sanatçılar çıkar. Genel olarak incelendiğinde, materyalizm karşıtı, Alman idealizmi ile ilişkili, ağırlıklı olarak Teozofist yaklaşımlara ilgi duyan senkretik¹ söylemlere sahip sanatçılardır. Asıl farklılık biçimsel olarak geliştirdikleri estetik dildir. Bu açıdan değerlendirildiğinde biçimselliğe yönelik sanat tarihi incelemeleri uygun görünebilir. Ancak, genel olarak modern sanat, özel olarak ise soyut sanat kavramsal altyapıları derin üsluplardır. Yalnızca estetik açıdan yapılan değerlendirmeler hem akademik açıdan eksikliklere neden olmakta hem de soyut sanatın izleyicisi ile yaşadığı anlaşmazlığı körüklemektedir. Halbuki, Kandinsky, Mondrian, Van Doesburg, Malevich, af Klint, Kupka veya Delaunay'ın kuramsal çalışmalarından, üslupları üzerindeki düşünsel etkiyi açıkça gözlemleriz. Kimi metafizik evreni lirik soyutlama ile yorumlarken, kimi dikey ve yatay çizgilerin ikiliğine, kimi ise maddi dünyanın metafizik yansımasına odaklanır fakat çıkış noktaları benzerlik taşır.

Estetikte soyut imgesellik, kavramsal açıdan takip edilebildiği kadarıyla Platon'un Timaios diyaloguna kadar dayanır. Modern felsefede ise; Kant, Schopenhauer ve Nietzsche'de gelişen soyut imge fikri özellikle Baudelaire'in modern sanat yazılarında ve Worringer'in sanat camiasını etkileyen kitabında olgunlaşır. Aynı dönemlerde gelişen ve yaygınlaşan Teozofi gibi spiritüalist inanışlarla da birlikte, öncelikle sembolistlerin figüratif anlatıyla soyut düzlemi simgeleme yaklaşımları, 1906'dan itibaren ise tanımsız biçimlerle metafizik düzleme gönderme yapma fikirleri açığa çıkar. Elbette, bir yandan da yalnızca biçimsel soyutlamaya odaklanan İzlenimci ve Kübist kol da soyut imgelem üzerinde etkilidir, ancak soyut sanatın keşfini tetikleyen tekil unsurlar olarak değerlendirilmeleri sorunludur.

Aşağı yukarı 1906'dan itibaren estetik alanda arı soyut anlatım yeşermeye başlar. Bu yaklaşımın asıl çiçek açması ise genellikle 1912 yılı olarak belirlenir. Net tarihler belirlemek güç de olsa, genel olarak; af Klint'in 1906'da, Kupka'nın 1910'da, Kandinsky'nin 1911-1912 sıralarında, Delaunay'ın 1911-1912'de, Malevich'in 1915'te, Mondrian'ın ise 1916'da arı soyut sanata ulaştıkları bu genel çerçeveyi kavrayabilmek adına belirtilebilir. Buradaki amaç kimin ilk olarak soyut tavrı keşfettiğini ya da benimsediğini çözümlmek değil, 1900'lerin hemen başındaki bu hareketlenmeyi tespit etmektir. Af Klint dışında bahsi geçen isimlerin kendi aralarında birebir ilişkileri olduğu veya örneğin Delaunay'ın Kandinsky'nin kitabını incelediği ve mektuplaştıkları bilinir. Ancak burada özellikle I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içinde sanatçıların bireysel üsluplarını geliştirdikleri üzerinde durmak gerekmektedir. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sanat alanında bir duraklama yaratmış ve bu süreçte savaşa dahil olmayan Hollanda'dan Mondrian ve çevresindeki bir grup sanatçı aracılığıyla yeni bir üslup doğmuştur. Hemen hemen aynı tarihlerde gerçekleşen Rusya'daki Ekim Devrimi de soyut sanatın gelişimi bakımından oldukça önemli itki oluşturmuştur. Malevich ve Kandinsky savaş sırasında ve Devrim sonrasında Rusya'da ikamet ederler ve her ikisi de Devrim sonrası devlet kurumlarında görev alırlar. Ancak, Stalin döneminin ve sosyalist gerçekçiliğin yükselişi ile sanatın işlevselleştirilmesi görüşünün yaygınlaşması, Kandinsky'nin 1921'de yeniden Almanya'ya dönmesine, Malevich'in ise (tartışmalı) figüratif üsluba geri dönmesine neden olur. Sanatçılar bu süreçte üsluplarını geliştirmeye ve değiştirmeye elbette devam ederler ancak bu dönemde kavramsal olarak yenilik yalnızca de Stijl'den gelir. Savaş sonrası soyut sanatçıların bir araya geldikleri yer ise Bauhaus'dur. Kandinsky orada çalışır, Malevich, Mondrian ve van Doesburg ise iletişimdedirler, seminerlere katılırlar bir yandan da Bauhaus kitapları arasından yayımlar verirler. Bauhaus, hem soyut anlatının gelişimine, bir anlamda da onun analitikleşmesine ve yayılarak birbirine karışmasına ön ayak olur. Bir sonraki duraklama dönemi ise; II. Dünya savaşının ayak sesleri ve Nazilerin yükselişidir. Bauhaus daha savaş başlamadan Hitler tarafından 1933'te kapatılır. Bu durumun yarattığı ortam ve siyasi istikrarsızlık, sanatçıların Avrupa'nın başka ülkelerine ve yoğun şekilde Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmelerine neden olur. Bu olay önemli bir kırılmadır. II. Dünya Savaşının ilkinden daha da uzun sürmesi ile gelişen istikrarsızlık sanat merkezinin Avrupa'dan Amerika'ya kaymasına neden olur. Fakat bu sürecin hemen öncesinde Paris'te soyut sanatı öven, yaygınlaştırmaya çalışan gruplar ortaya çıkar.

Soyut sanatın, İngiltere'deki ilk kapsamlı tarihsel incelemesi ise; 1936'da Alfred H. Barr'ın MOMA'da gerçekleştirilen Kübizm ve Soyut Sanat (Cubism and Abstract Art) başlıklı sergi kapsamında kaleme aldığı modern

¹ Senkretizm, *köktencilik* (fundamentalizm) karşıtı olarak çoğulcudur ve kültürlerin etkileşime geçtiği dönemlerde açığa çıkar. Örneğin; Büyük İskender'in fetihleri sonrasında, Haçlı Seferleri sırasında, Rönesans'ta, Avrupa İmparatorlukları'nın yükselişi sırasında yani Barok ve Romantizm dönemlerinde. İlk tahlilde kültürel baskınlık fatih kültüre ait bir özellik gibi değerlendirilse de, aslında kültürel alış-veriş karşılıklıdır. Modernist senkretizm ise; emperyalist Avrupa ile "ilkel" olarak değerlendirilen, ortodoks dinlere mensup olmayan, aksine büyü ile harmanlanmış, arkaik ve çoğunlukla yazıyı henüz keşfetmemiş "*büyülü kültürler*" (magical cultures) arasında gerçekleşir. Bu senkretizmden doğan okültist yaklaşımların nedeni ise Avrupa devletlerinin sömürgeci yayılımdan ileri gelir, yayılmacı politikalar neticesinde çok kültürlü ve çok uluslu toplumlar açığa çıkar. (Bramble, 2015)

sanat tarihi incelemesi² olarak kabul edilir. Bu tarihten itibaren, 1960'lara kadar yoğunluklu olarak biçimsel bir köken analizi gözlemleriz. Elbette Meyer Schapiro gibi Alfred Barr'ın çalışmasına verilmiş erken dönem cevaplar vardır ancak yine de soyut sanatın metafizik ile ilişkilerinin yeniden tartışılması 1960'ları bulur. Avrupa'da Sürrealistleri ve Cercle et Carré (Circle and Square) gibi gruplara etki eden arı soyut üslup, Amerika'da ise; soyut dışavuruma, renk alanı resmine ve minimalizme ilham verir. Arı soyut sanat, elbette biçimsel estetik alandan yok olmaz ancak kavramsal metafizik anlatısını büyük ölçüde kaybeder, belki de gizler.

2. BİÇİMCİ YAKLAŞIMLARDAKİ SORUNSALLARIN TESPİTİ VE METAFİZİK OKUMANIN GENEL GELİŞİMİ

Spretnak'a göre 1920'lere kadar modern sanatta spiritüel yaklaşımlar özellikle büyük Avrupa kentleri çevresinde karşılaşılan genel bir ilgidir. Dışavurumcu ve soyut sanatçıların maddi olmayan düzleme, metafiziğe olan yoğun ilgileri hem sanat eleştirmenleri hem de sanatçılar tarafından tartışılmış ve kuramsallaştırılmıştır. Ancak yirmi yıl kadar sonra, Avrupa siyasetindeki gerginlikler nedeniyle bir anlamda Kuzey Amerika'ya transfer olan sanat camiasının etkisiyle, Alfred H. Barr Jr.'in çalışması biçimci soyut sanat tarihi anlatımına öncülük eden kaynaklardan birine dönüşür. Sanatçılar açıkça spiritüalizm ile ilişkili olduklarını belirtmiş olmalarına rağmen, Barr'ın çalışmasında spiritüalist eğilimlerden bahsedilmez. Devamında gelen kaynaklar ile birlikte 1950'lerde modern sanatın neredeyse tüm tarihi yalnızca plastik unsurlara odaklanan biçimci okumalarla sınırlanmıştır. (Spretnak, 2014: 5)

Barr'ın geliştirdiği bu anlatıya göre izlenimciler geleneksel figüratif anlatıya fırça vuruşları ve renk kullanımlarıyla başkaldıran ilk cesaret sahibi sanatçılardır. Sebebi ise basitçe doğayı taklit etmekten sıkılmış olmalarıdır. Akabinde ise Cézanne'in estetik unsurlarda geometriğin övgüsünü yapması, kübistleri geometrik biçimciliğin keşfine doğru yönlendirir ve figüratif anlatıdan tamamen uzaklaşarak yeni bir gerçeklik algısı yaratılır. Mondrian ve Malevich ise Kübistlerin peşinden tüm doğal figüratif anlatıyı yok ederek her biri kendi üslubunda nesnel olmayan soyut sanata ulaşır. Kandinsky, Kupka veya Delaunay ise arı soyut değil soyutlama üslubuna dahildir. Bu biçimci anlatıda yapıtın konusu spiritüel olsun veya olmasın tamamen bağlam dışı bırakılmıştır. Bu bakış açısıyla soyut sanat figüratif özelliklerinden sıyrıldığı için bir konuya sahip değildir, bir anlamda içeriksizdir.

Soyut sanatın biçimci okumalar bağlamında ele alınması gereken önemli sorunlarından biri de adlandırma ile ilgilidir. Tuchman'a göre 1910'lu yıllarda çeşitli sanatçılar figüratif imgelemden soyut imgeleme geçiş yaparken, sembolik renkleri doğal renklere; işaretleri doğanın biçimlerine tercih ederken, anlamı veya konuyu tamamen soyutlamayı amaçlamazlar. Aksine daha derinlikli ve katmanlı, tinselliğe yönelik bir anlamlandırma amacı güderler. Sanatları, geleneksel anlatı yöntemleriyle ifade edilemeyecek tinsel, ütöpik veya metafizik bir takım fikirleri yansıtır. (Bramble, 2015: 84, 140-141)Soyutlamanın metafiziksel bağlamı nedeniyle Spretnak'a göre; sanatçılar maddi dünyanın ötesini, aşkın düzlemi resmederler. Bu yeni, tamamen soyut sanatı ise genel olarak "nesnel olmayan" (non-objective) olarak adlandırırlar. (77) Kandinsky sanatını içsel bir ihtiyaç olarak tanımlarken, Delaunay; eşzamanlılık sanatı ve arı sanat, Apollinaire; Orfizm, Malevich; nesnel olmayan sanat, Mondrian ise Yeni Plastisizm olarak tanımlar. Ancak hiç biri sanatını tarihsel veya teorik çalışmalarda karşılaşılabileceğimiz şekilde içeriksiz sanat olarak adlandırmaz. Çünkü Kandinsky'nin de belirttiği gibi soyut sanat içeriksiz değildir, yalnızca materyalist düzleme değil, içsele, metafizik düzleme odaklıdır. (Kandinsky, 2008: 104) Soyutlamanın temel amacı Kandinsky'ye göre içsel anlama ulaşmaktır; "*doğadan ödünç aldığımız biçimler, hareketler ve renkler ne dışsal bir etki yaratmalı ne de dış nesnelere ilişkilendirilmelidir. Doğadan ayrılma ne kadar açıksa, içsel anlamın saf ve engelsiz olması o kadar olasıdır.*" (104) Ek olarak Spretnak, soyut sanatın konudan bağımsız olması durumunda sanatçıların onu içeriksiz sanat (non-objective art) olarak adlandıracağını savunarak, materyal anlamda tarifi güç bir konuyu (*a priori* diyebiliriz) tanımladıklarını ve bunun zorluğunun farkında olduklarını belirtir. Sanatçıların değerlendirmeleri göz önünde bulundurulduğunda, Barr'ın yaklaşımına karşıt olacak şekilde Spretnak'a göre soyut sanat içeriksiz değildir. (77) Nesnel gerçekliğe dayanmıyor oluşu ve maddi dünyanın, nesnelere ilişkilerine dayanmıyor oluşu soyut sanatı içeriksiz yapmaz, tersine bu ilişkilerin ötesindeki bir hakikate yöneldiği için nesnel bir dünyanın temsili aşkınsal olanın mutlak gerçekliğine doğru bir yol alışı imler.

Schapiro'nun 1937'de yayınlanan *Soyut Sanatın Doğası* başlıklı makalesi, Barr'ın çalışmasına verilen ilk karşıt tepkilerden biridir. Schapiro, Barr'ın biçimsel tarihlendirmesine eleştirel bir yaklaşım sunsa da, kitabın soyut sanat hareketlerini en iyi gruplandırılan İngilizce yayın olduğunu belirtmekten de kaçınmaz. Schapiro'ya göre Barr bu çalışmasında soyut sanatı ne kritik eder ne de savunur, yalnızca sınıflandırır. Soyut sanatı, zaman zaman tarihsel koşullardan bağımsız, doğanın geometrikleştirilmiş düzenini yansıtan ve içeriği olmayan saf biçimlerden oluşan bir estetik yaklaşım olarak tasvir eder. Schapiro'ya göre soyut sanat hareketlerinin tarihsel bir açıklamasını yapan Barr'ın soyut sanat anlayışı esasen tarih dışıdır. (187) Barr, incelemesinde soyut sanatın ortaya çıktığı toplumların tarihsel olgularını dışlar. Modern sanat tarihi sanatçılar arasında gelişen içkin bir süreç olarak sunulur ve soyut sanatın keşfi

² Barr'ın bu çalışması Heinrich Wölfflin'in "bilimsel sanat eleştirisi" yaklaşımının biçimsel prensiplerini kullanır. Barr'ın soyut sanata olan ilgisinin 1930'lardaki gerçekleştirdiği Avrupa yolculuklarına dayandığı tahmin edilir. (Spretnak, 2014: 5) Alfred H. Barr, *Cubism And Abstract Art*, The Museum of Modern Art, New York, 1936.

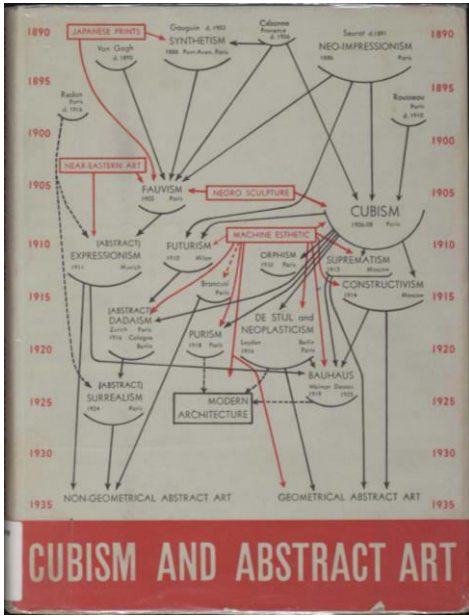
taklit sanatının tükenmişliğine bağlanır. Plastik gerçekçilikten uzaklaşan sanatçılar, saf bir estetik etkinlik olarak soyut sanata yönelirler. Shapiro, Barr'ın soyut sanatçılar ile ilgili görüşlerini; “*Ortak ve güçlü bir dürtüyle, on beşinci yüzyıl sanatçılarının "doğayı taklit etme tutkusuyla hareket etmesi" gibi, doğal görünümün taklidini terk etmeye yöneldiler. Soyutlamaya yönelim her nasılsa, "sanatın yöneldiği mantıklı ve kaçınılmaz sonuç"tur.*” diyerek özetler. (188) Schapiro'ya göre bu biçimci yaklaşımın nedeni toplumsal alana yayılmış olan genel bir görüşün yansımasıdır. En basit haliyle bir estetik üslubun kendinden öncekine tepkisel bir anlayışla açığa çıktığının kabulüdür. Bu yaklaşım aslında bireysel anlatıyı, sanatçının benliğini ön plana çıkararak modern sanat için makuldür. Ancak, karşıtlık anlatısının temellendirilmesi sırasında toplumsal koşullar, ortaya çıkmasına neden olan unsurlar da değerlendirmeye dahil edilmelidir. (Schapiro, 1978: 188)

Spretnak'a göre ise biçimci tarih anlatısının nedeni on beşinci yüzyıldan itibaren toplumsal alanda sekülerizmin yaygınlaşmasıdır. (7) Rönesans ile hümanist düşüncenin yayılması, insanın (erkek) her türlü şeyin ölçütü olduğu (*Man Is the Measure of All Things*) fikri ile dini ve monarşist baskının gerilemesi, akabinde gelen onaltıncı yüzyıldaki Reform hareketleri, dinin bireyselleşmesi ve bireyin (erkek) ön plana çıkması ile onaltıncı ve onyedinci yüzyıllardaki bilimsel devrimin onsekizinci yüzyılda evrildiği Aydınlanma, oldukça uzun bir süreci özetleyen dönüm noktalarıdır. Bilimsel ve endüstriyel devrim fiziksel dünyanın deney ve bilim ile çözümlenmesine ve kontrol edilmesine başka bir deyişle irdelenerek kavranmasına yol açar. Sembolistlerin ve soyut sanatçıların materyalist dünya görüşü olarak değerlendirerek eleştirdikleri Aydınlanmacı bakışın, tüm toplumsal alanlara yayılmasıyla birlikte bu özgürleşme süreci ne yazık ki, özellikle II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki ve sonrasındaki çalışmalarda sanat alanındaki tinsel yaklaşımların göz ardı edilmesine neden olur.

“Sanat eleştirmenlerinin geniş kapsamlı yorumları ve 1886'dan 1920'ye kadar sanatçıların günün sanatı üzerindeki manevi etkilere ilişkin açıklamaları, 1930'ların ortalarından sonra sanki hiç yokmuş gibi büyük ölçüde göz ardı edildi. (Bunun en büyük istisnası, Kandinsky'nin Sanatta Tinsellik Üzerine [1911] başlıklı kitabının Guggenheim Vakfı tarafından 1946'da yeniden yayınlanmasıydı.)” (Spretnak, 2014: 7)

Biçimcilerin soyut sanatı modernliğin itici gücü olarak değerlendiren yönelimleri dışında Spretnak, Tuchman'ın görüşü ile ilişkili olacak şekilde II. Dünya Savaşı'na giden süreçte ve sonrasında Nazizmin okült uygulamalar ile ilişkisinin sanat tarihçileri ve eleştirmenlerini okült yaklaşımları tartışmak bakımından isteksizleştirdiğini savunur. Bu yaklaşıma göre yazarlar okült uygulamaları, Nazilerin stratejik bir aracı olarak görmek yerine, Nazist yaklaşımların bir nedeni olarak yorumlarlar. Böylece sekülerizmi desteklemek, tarihi dökümanlarda açıkça referans veriliyor olmasına rağmen ahlaki bir sorumluluk gibi değerlendirilir. (Spretnak, 2014: 7-8) Tuchman, soyut sanat ile okült³ veya mistisizm arasındaki ilişkinin 1930'lar ve 1940'larda kaçınılan bir konuya dönüşmesini, söz konusu metafizik yaklaşımların çoğunlukla Nazi politikalarıyla ilişkili olduğu kanısının yaygın olmasına bağlar. Aryan üstünlüğü teorisi ile Teozofinin bazı açılımlarının ilişkili olduğunu belirtir. Tuchman'a göre Naziler ve alternatif inanç sistemleri arasında kurulan bağlantılar nedeniyle, sanat tarihçileri, eleştirmenler veya sanatçılar soyut sanat ve metafizik ilişkisinden bahsetmekten çekinirler. Bu ilişkisellik yerine dönemin modern sanat eleştirileri, soyut sanat pratiklerini ve kökenlerini estetik biçimselliğe yoğunlaşan bir anlatı üzerinden analiz eder. Barr'ın geliştirdiği grafik açıklama gibi, modern sanat üsluplarını mantıksal ve biçimsel bir ilişkiyle, kendinden önceki sanat üslubu ile plastik nitelikleri bakımından ilişkilendirir. (Tuchman, 1987:18).

³ Okült ve mistisizm kavramlarının kullanımı, sanatçılar ve sanat tarihçileri ile teologlar, ve sosyologlar arasında anlamsal farklılıklar taşıyabilir. Bu nedenle Tuchman'a göre terimsel açıklık önemlidir. Mistisizm; bireyin nihai gerçeklikteki tikelik ve tümellik arayışını belirtir. Okültizm ise; gizemli fenomenlerin yalnızca bu bilgeleri sindirmeye hazır bulunan az sayıdaki kişi tarafından algılanması durumunu belirtir. (Tuchman, 19) Spiritüalizm de okültizme benzer şekilde; kozmosun birliğinin ve onu dinamiklerinin farkında olmak ve bu konular ile meşgul olmaktır. (Spretnak, 14)

Alfred H. Barr, Kübizm ve Soyut Sanat Grafığı, *Cubism And Abstract Art*, The Museum of Modern Art, New York, 1936, Dış Kapak.

Barr çalışmasında; soyut sanatı tarihsel olarak iki kola ayırır ve her iki kol da İzlenimcilikten doğar. İlk kol Cézanne'ın ve Seurat'ın sanatı ve teorisinden ilerleyerek Kübizm'den geçer ve I. Dünya Savaşı'nın öncesinde ve sonrasında çeşitli geometrik ve Konstrüktivist hareketlere evrilerek dünyaya yayılır. Barr'a göre; "Bu akım düşünsel, yapısal, mimari, geometrik, doğrusal ve klasik bir sadelikte mantık ve hesaplama dayanan kol olarak tanımlanabilir." (Barr, 1936: 19) İkinci kol ise; Gauguin ve onun takipçilerinin sanat yaklaşımlarından doğar, Matisse'in Fovizminden devam ederek, savaş öncesi Alman Dışavurumculuğuna veya Kandinsky'nin stiline varır. İkinci kol, ilki ile kıyaslandığı zaman düşünsel veya zihinsel olmaktan ziyade sezgisel ve duygusaldır. Biçimler ise geometrikten ziyade organik ve biyomorfik olarak değerlendirilir. Köşeli değil eğrisel formlar yaygındır. Yapısal değil dekoratif, klasik değil romantiktir. Mistik, anlık, irrasyoneldir. Apollo, Pythagoras ve Descartes; Cézanne, kübist ve geometrik gelenek ile ilişkiliyken, Dionysus, Plotinus, Rousseau ise; Gauguin ve dışavurumcu organik forma sahip gelenekle ilişkilidir. (Barr, 1936: 19)

W.J.T. Mitchell de, Barr'ın modern sanatı grafikleştirdiği köken çalışmasını, içeriğin soyut sanattan dışlandığı söylemini yaygınlaştıran ve teorik yönünü görmezden gelen bir yapı taşı olarak belirler. Barr'ın yaklaşımı, teoriden bağımsız, yalnızca biçimsel özelliklere odaklanarak derlenmiş bir tarihlendirmedir. Barr'ın tarihsel gerçekliklerden uzak sınıflandırması, modern sanatı kolayca kavrayabilmek ve teorilerden uzak bir şekilde sistematize etmek için faydalı bir araç gibi görünerek toplumsal alanda bir mit yaratımına neden olur. Barr'ın metni Mitchell'e göre mitseldir. Mitchell bu teorisini sanat tarihçisi Robert Rosenblum'un Barr'ın diyagramı için sıraladığı övgüler ile destekler. Rosenblum, Barr'ın kitabının 1986 yılında yeniden basılan önsözünde; çalışmayı "modern sanatın incili" olarak tanımlarken, diyagramı hem bir hanedanlığın soyağacına benzetir hem de Darwin'in evrim teorisi ile ilişkilendirerek bilimsel bir türsel gelişim tablosu olarak tanımlar. Mitchell'e göre; Rosenblum'un kullandığı metaforlar, Barr'ın çalışmasındaki çelişkili, karşıt unsurları tespit eder. Diyagramı bir yandan geleneksel metaforlar ile tarif ederken bir yandan da Darwin'i bir yöntem ile türsel bir köken çalışmasına benzetir. Grafik tarihlendirme hem dini/aristokratik bir ikon hem de bilimsel bir çizimdir. Bu yönüyle Rosenblum'un diyagram övgüsü soyut sanatta kritik ettiğimiz materyalist/spiritüalist paradoksun bir çıktısı gibi değerlendirilebilir. Mitchell, diyagramdaki bir özelliğe daha dikkati çeker, Ötekinin modern sanattaki tek yönlü etkisi. Grafik açıklamada Japon baskıları veya Afrika maskeleri modern sanatçıları etkileyen dışsal örneklerdir. Bu ilişkiler derinlemesine araştırılmak yerine yalnızca sessiz bir etkileşim olarak tanımlanır. Ötekinin estetiği yalnızca bir araç, soyut sanat için neredeyse görünmez bir bileşendir. (Mitchell, 1989: 363-365, 367)

Barr'ın çalışmasına ek olarak Greenberg'in soyut sanatı Amerika'da yaygınlaştırmak amacıyla yazdığı kritiklerin de soyut sanatın biçimci okumalarına katkısı kaçınılmazdır. (Spretnak, 2014:8) Greenberg'in yükselişi 1930'ların ortalarında başlar ve kritikleri ile Barr'ın biçimci bakış açısını destekler ve geliştirir. Greenberg, bir yandan biçimci modern sanat kritiğinin sanat çalışmaları alanını baskılamasına katkı sağlar, bir yandan da New York'un kültür-sanat alanında yükselmesine destek olur. Tuchman'a göre; Greenberg, çağdaş sanatın yalnızca kendi belirlediği sınırlar çerçevesinde gelişmesine ve toplumsal alanda kabul görmesine olanak verecek biçimde bazı estetik hareketleri ön plana çıkarırken bazılarını ise yok sayar. Kurduğu ilişki bağlamında, Amerikan Soyut Dışavurumcularını Matisse, Picasso, Kandinsky, Mondrian ve devamındaki kuşak ile ilişkilendirir. (Tuchman, 1987:18)

Greenberg'e göre; ondokuzuncu yüzyılda düşünsel ve sanatsal arayış ampirik ve pozitif bilgi biçimine yönelir, böylece izleyici de dolaysız, somut, indirgenemez olana doğru bir beğeni geliştirir. Düşünsel alanı takip eden sanat,

geliştirdiği modernist üsluplarla en pozitif ve en somut olana doğru yönelir. Modern resim izleyicinin, bu direk ve pozitif anlatı arzusunun, üç boyutlu illüzyonist anlatı biçimini red ederek cevaplar. (Greenberg, 1965: 139) "*Şeylerin yanılması yerine, artık bize biçimlerin yanılması sunuluyor; yani maddenin cisimsiz, ağırlıksız ve yalnızca görsel olarak bir serap gibi var olan yanılması.*" (Greenberg, 1965: 140) Bu yönüyle soyut sanat İzlenimcilik ve Kübizmin ardılı, bir koludur ve illüzyonist resmin uzamsal devamlılık ilkesini kıran ilk üslup Kübizmdir. Özellikle Sentetik Kübizmi soyut sanat ile ilişkilendirir, referansını doğadan değil zihinsel oluşumlardan alan sentetik yaklaşım, doğayı taklit etmeme özelliğini soyut sanata iletir. Aslında Sentetik Kübizmin keşfi ilk soyut çalışmalardan sonra gelir. Ancak Greenberg'e göre; özellikle Kandinsky'nin geç dönem yapıtlarında bu tip bir zihinsel taklit görmeyiz, bu nedenle hep itham edildiği biçimde sıradan bir dekoratif objeye dönüşen yapıtları bir tutarlılık ve birlik ilkesinden yoksun olma eğilimiyle insani özelliklerini (dehumanized) yitirir. (Greenberg, 1965: 173-174)

Greenberg çalışmalarının genelinde soyut sanatı savunan ve toplumsal alana kabul ettirmeye çalışan bir dil geliştirir. Öncelikle soyut sanatın karşıtlarına göre; sanatta tanımlanabilir bir imge her zaman tanımlanabilir olmayana karşı tercih edilir ve soyut sanat kültürel ve ahlaki yozlaşmanın bir çıktısı olarak değerlendirilir. Greenberg'e göre; soyut sanatı müdafaa edenler ise genellikle, parçalanmış bir çağın sanatının da parçalanmış bir çıktı yarattığını savunur veya asla tam anlamıyla soyut bir imgelem yaratılmadığını öne sürer. Soyut sanatın fanatikleri ise; tartışmayı geri döndürerek, nesnel olmayan sanatın; mutlak, içsel ve üstün olduğunu savunur, halbuki bu özellikler figüratif sanata atfedilir. Sanatı bir prensipler bütünlüğü veya meselesi olarak görmekten ziyade sanatı tam anlamıyla bir deneyim olarak değerlendiren Greenberg ise; soyut sanatın savunuculuğunu figüratif anlatının yapıta fazilet katacak bir gösterge olmadığı görüşü üzerinden değerlendirir. Görüşüne göre; tanımlanabilir imajların varlığı bir sanat yapıtının değerini etkilemez, aslında estetik alana ait hiç bir özellik; renk, boyut, doku vs. tek başına sanat yapıtının değerini belirleyemez, estetik unsurların varlığı veya yokluğundan ziyade onların derinliği ve yoğunluğu önemlidir. (Greenberg, 1965:133-134) "*Tanımlanabilir bir imgenin, bir resme kavramsal anlam katacağı kesindir, ancak kavramsal ile estetik anlamın kaynaşması kaliteyi etkilemez. Bir resmin bize tanımlamamız için şeyler yerine, görmemiz için bir şekil veya renk bütünlüğü vermesi, kesinlikle sanatsal açıdan bize daha fazlasını iletmediği anlamına gelmez.*" (Greenberg, 1965:134) Greenberg bir yandan soyut sanatın içsel, mutlak ve aşkın olma özelliklerini fanatik savunucuların görüşleri olarak değerlendirirken, bir yandan da bu özelliklerin figüratif anlatıya has özellikler olduğunu onaylar. Ayrıca, tüm bir üslupsal alanı ve kavramsal yaklaşımları plastik niteliklere indirger. Ancak sanat kritiğinin plastik araçlara, prensiplere ve geleneklere bağlı kalmadan yapılması gerektiğini savunması ve sanatı bir deneyim olarak değerlendirmesi elbette modern sanatın niteliklerini desteklemesi ve tespit etmesi açılarından önemlidir.

Greenberg, soyut sanatın izleyici ve *anlamlandırma* sorununu yapıtların hitap ettiği saflar bakımından da inceler. Soyut sanatı yüksek kültür sahibi izleyiciye yönelir ve buna karşılık ise teoriden habersiz izleyiciyi eser karşısında mecburi suskunluğa mahkum eder. Greenberg'e göre *anlamlandırma* sorunu; işçi sınıfının soyut sanattan anlam üretebilecek zamana sahip olmamasında yatar. Avangard soyut yapıtlara karşılık, şehre yeni göç etmiş işçi sınıfı kolay tanımlanabilir, kolay üretilebilir, zihin yormayan *kitsch* görsellere yönelir. *Kitsch* en yakınında bulunan yüksek kültür araçlarını sömürür ve izleyiciye içi boşaltılmış bir deneyim sunarak kitleleri etkisi altına alır. Ancak *kitsch*'in kitlelere hitap yeteneği *kültürel çöküşe* çözüm getirmekten öte bu çöküşü destekler. Greenberg'e göre çözüm, üretim araçlarının yeniden düzenlenerek işçi sınıfının çalışma koşullarının iyileştirilmesinde ve Avangard sanatçı ile Burjuvazi arasındaki bağın yeniden kurulmasındadır. Böylece sanatçı ekonomik açıdan güvence altına alınırken, işçi sınıfı entellektüel açıdan gelişecek zamana sahip olur. (Greenberg, 1939: 36,41,47) Halbuki soyut sanatın temel amaçları arasında evrensellik, anlatıda saflaşma, tümellik gibi özellikler sıralanabilir. Evrensellik ümidiyle varılan soyut imgelemin amacı Greenberg'in önerdiği gibi burjuvazi ile ilişkilendirilmek değil aksine burjuvazinin desteği doğrultusunda içsellikten uzaklaşmış figüratif yapıtları ve anlatıları terkederek, sanatı bir içsel arayış, bir içsel uyanış objesine dönüştürmektir. Soyut sanatın da bir parçası olduğu *kültürel modernizm* kavramı Calinescu'nun belirttiği gibi; burjuvazinin taşıdığı tüm geleneksel değerleri reddederek, orta-sınıfın simgelediği tüm kavramlara yıkıcı bir düşmanlıkla baş kaldırmak ve kendinden öncekileri derinlemesine eleştirerek, değişime ve geleceğe derinden bağlılık geliştirmektir. (Calinescu, 1987: 41-42)

Mitchell, Greenberg'in avangard ve *kitsch* estetik eleştirisini soyut sanatın toplumsal alandaki başarısızlığı üzerinden okur. Soyut sanatın evrensellik ütopyası Greenberg'in masum, kültürsüz, köylü izleyicisi tarafından görmezden gelinir ve izleyici soyut imgelemi anlamlandırmada güçlük çeker. Bir yandan da dönemin yaygın politik görüşleri olan faşizm ve komünizm soyut sanatı kısa bir sürede ideolojik açıdan dışlar. Böylece tarihsel koşullar nedeniyle soyut sanatın arı, evrensel anlatı çabası kesintiye uğrar. Bu durum soyut sanatın evrensel anlatıyı arayan ve her sınıftan izleyiciye ulaşmayı umut eden devrimci yaklaşımının başarısızlığını özetler. II. Dünya Savaşı sonrasında ise sanat çevresinin Amerika'ya doğru ağırlık göstermesiyle soyut sanat Burjuva hamiliğinin altına girer. Daha önce de belirtildiği gibi Greenberg'in soyut sanatın yalnızca eğitilmiş ve üst gelirli bir sınıf tarafından takdir edilebileceği görüşü avangard yönüyle çelişir. Böylece soyut sanatın arılığı, karşıt olduğu materyalist ideolojinin bir parçası olmaya mahkum kalır. Greenberg'in soyut sanatın karşısına yerleştirdiği *kitsch* estetik ise, genellikle mimetik, konuya bağımlı, tanıdık ve yüksek duygusal yoğunluğa sahip anlatı biçimidir. *Kitsch* izleyicinin anlamlandırması

için hazırdır ve toplumsal alanda bulunan grafiklerde yaygın olarak gözlenir. Bu yaygınlık aslında soyut avangard anlatının hedefidir ancak bu hedef Greenberg'in tespit ettiği üzere *kitsch* anlatı tarafından başarılmıştır. Greenberg'e göre bunun sebebi izleyicinin eğitimsizliği ve bir bakımdan da gelir yetersizliğinde saklıdır. Ancak Greenberg, soyut sanatın kurucu isimlerinin teorilerini bu bağlamda gözden geçirir. Soyut sanat burjuvazi için değil, tüm insanlık içindir, her tür izleyicide tinsel bir hareketlendirme, ilerleme yaratmayı amaçlar. Burjuvazinin yüksek, elit anlamlandırması için düşünülmemiştir. (Mitchell, 1989: 361, 363)

1930'lar ile 1960'lar arasındaki erken soyut sanat incelemeleri, soyut imgelemi genellikle tüm kavramsal niteliklerinden sıyrılmış, yalnızca modernist "pozitivist" zihne yönelik bir mantıksal biçimlendirme olarak tarif eder. (Tuchman, 1987:37) Ancak Barr ve Greenberg gibi örnekler, otuz yıl süresince soyut sanat ile metafizik ilişkisinin tamamen göz ardı edildiği anlamına da gelmez.(Bramble, 89) Örneğin; Arthur Jerome Eddy 1914'te veya Sheldon Cheney ve Meyer Schapiro 1930'lar ve 1940'larda isabetli bir şekilde soyut sanatçıların metafizik ile ilişkisini yansıtır. Schapiro, "Nature of Abstract Art" makalesinde (1937) Barr'ın biçimci kökensel incelemesini, tarihselliğe uygun olmadığı gerekçesiyle eleştirir. Öte yandan 1960'lı yıllardan itibaren, sanatçıların tinsel yaklaşımlarını aydınlatıcı çalışmalar artar. Bunlardan ilki 1966 yılında Sixten Ringbom'un Kandinsky hakkında yazdığı makaledir. Bu çalışma spiritüel etkilerin tartışılması bakımından ufak bir aralık açmayı başarır. Ayrıca, Robert Rosenblum'un, çalışmaları ve dersleri de bu alanda etkilidir. Rosenblum'un çalışmaları 1975 yılında *Modern Painting and the Northern Romantic Tradition: Friedrich to Rothko* başlığıyla yayınlanır. Barr'ın kökensel incelemelerinin çelişkilerini çözümlerken, sanat yapıtlarını kültürel çalışmalar üzerinden değerlendirerek biçimci tarihsel anlayışın kritik edilmesine katkı sağlar. Aynı dönemde, Robert P. Welsh'in Mondrian incelemelerinin katkısı da önemlidir. (Tuchman, 1987:17-18) Bir diğeri ise, belki de bu konudaki en kapsamlı derleme olabilir, *The Spiritual in Modern Art: Abstract Painting, 1890–1985* sergisi ve katalog çalışmasıdır. Serginin küratörü Tuchman ile 1998 yılında yaptığı bir görüşmede Spretnak, serginin ve katalogun etkisini sorar. Tuchman "hiçbir şey." (None whatsoever.) diyerek cevaplar. Spretnak'a göre bu cevap elbette bir parça abartlıdır, çünkü hem sergi hem de katalogdaki akademik çalışmalar pek çok devam çalışmasına ön ayak olmuştur. Tuchman'ın niyeti çalışmanın sanat camiasında, küratörler, kritikler veya müze müdürleri arasında istenilen etkiyi yaratmamış olmasıdır. (Spretnak, 2014:8)

Spretnak'ın soyut sanat okumalarında tinselliğin göz ardı edilmesine gösterdiği bir diğer neden; sanat okullarında (2. Dünya savaşı sonrası) baskın olarak biçimci sanat tarihi yaklaşımının öğretilmesidir. (8) Charlene Spretnak'ın 2014 yılında yayınlanan kitabı soyut sanatın metafizik ile ilişkisinin gözardı edilmesine yönelik çalışmaları derlemesi bakımından ve özellikle verdiği kişisel örnekler itibarıyla oldukça aydınlatıcı bir kaynaktır.⁴ Sanat eğitimi bağlamında, 1998 yılı civarında Getty Müzesi'nin müdürü John Walsh ile Mondrian sergisi sonrasında yaşadıkları bir diyalogu aktaran Spretnak, Mondrian'ın Teozofi ile ilişkisinin sergide neden açıkça belirtilmediğini⁵ sorgulaması üzerine; Walsh'in "Yalnızca bize böyle öğretilmedi."⁶ dediğini belirtir. Benzer bir soruyu Modern Sanat Müzesi'nin eski müdürü Peter Selz'e yönelttiğinde de neredeyse aynı cevabı aldığını belirten Spretnak, sanat çevresinin profesyonelleri arasında modern sanatın ciddiyetini korumak için manevi konulardan uzak durulmasının gerekliliğine dair bir fikir birliği olduğu görüşündedir. Spretnak'a göre biçimci tarihsel bir okumada "...izlenimcilerin 1874'teki ilk sergisi geleneksel, dini, toplumsal ve burjuva değerleri geride bırakarak moderniteye doğru büyük bir sıçramayı işaret ettiğinde modern sanatın başladığı öğretilir." Böylece, modern sanat, modernist bir çıktı olarak sekülerdir ve manevi bir anlatıya sahip olamaz. (Spretnak, 2014: 3)

"70 yıldan fazla bir süredir, modern sanattaki manevi dinamik, modern sanatın tarihselciliğinin ana hatlarına uymadığı için profesyonel sanat dünyasında neredeyse görünmezdi. Modern sanatın cesur, seküler başarıları hakkındaki temel varsayımlar, onun modernliğin gelişimini ilerleten ve harekete geçiren ve aynı zamanda yansıtan öncü bir güç olduğu yönündeydi." (Spretnak, 2014: 6)

Mondrian'ın üslubu pek çok tarihçi veya kritik tarafından katı fikirli modernistlerin ulaştıkları son nokta olarak değerlendirilmesiyle ilişkili olarak, bahsedilen sergi katalogunda da; Mondrian'ın Teozofi ile ilişkisini erken dönemde bir yana bırakıp, rasyonel ve katı bir bakış açısıyla *ızgara* (grid) kompozisyonları yarattığı açıklanır. Halbuki aynı müzeden satın alınabilecek Carel Blotkamp'ın *Mondrian* kitabı Teozofi ile ilişkisini aydınlatır niteliktedir. Sanatçının hem resmi hem de gayriresmi açıklamalarından açıkça anlaşılacağı üzere üslubu Blavatsky'nin öğretilerinin modern sanata yansımalarıdır. Walsh ve Selz üzerinden aktarılan kişisel diyaloglar bir yana modern sanatta spiritüalist eğilimlerin gözardı edilmesine dair pek çok sanat tarihi çalışmasına rastlayabiliriz. (Spretnak, 2014:1-3) Spiritüalizmin ve modern sanat arasındaki ilişkinin irdelenmesi geçtiğimiz yıllardaki kadar katı ve tek yönlü değildir. Ancak Spretnak'a göre genel yaklaşım hala biçimci okuma açısından daha baskındır. Örneğin;

⁴ Spretnak, aynı şekilde James Elkins'in "On the Strange Place of Religion in Contemporary Art (2004)" kitabının girişinde de benzer bir yaklaşımdan bahsedildiğini belirtir. "Sanat bölümlerinde ve sanat okullarında din hakkında doğrudan konuşma nadirdir..." Elkins. Bu gibi örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür ancak spiritüalizm ile ilişkili olmayan sanatçıların olduğu da göz ardı edilmemelidir. (Spretnak, 2014: 5)

⁵ Temmuz 1997'de Londra'da, Tate Gallery'deki "Mondrian: From Nature to Abstraction" başlıklı sergide küratörler Mondrian'ın Teozofi ile ilişkisini yalnızca erken dönem çalışmaları ile sınırlandıran bir anlatı içindedirler, *Üçlü Evrim* (Evolution) (1910–1911) çalışmasında bu etkinin gözlemleneceği ancak sonrasında Teozofi ile ilişkisinin geride kaldığı belirtilir. "Exhibition Guide, Mondrian: Nature to Abstraction (London: Tate Gallery, 1997) "Room 1B," için yazılan yazı. (2)

⁶ "We Just Weren't Taught That Way" (Spretnak, 2014: 1)

2014 yılında kitabının yayımlanmasından kısa bir süre önce gerçekleşen MoMA tarafından düzenlenen “*Inventing Abstraction, 1910–1925: How a Radical Idea Changed Modern Art*” başlıklı sergide, küratör⁷ katalogda Barr’a saygılarını sunarken resimde soyut imgelemin biçimci bir eylem olduğunu öne sürer. Sergi kataloğundaki bu yoruma göre sanatçılar tasviri ve konuyu terk ettiklerinde soyuta ulaşırlar. Halbuki, Spretnak’ın da belirttiği gibi *annus mirabilis* (muhteşem yıl) olarak tanımlanan 1912 yılı civarında keşiflerde bulunmuş sanatçılar, konuyu manevi bir düzleme çekerek yazılı kaynaklarında bu durumu açıkça belirtirler. Bu amaçla maddi düzleme ait olmayan, aşkın, mutlak, evrensel bir düzlemin dinamiklerini kendilerine konu edinirler. (Spretnak, 2014: 10)

Bu dinamiklerin inceliklerini keşfetmek için ise, soyut sanatın biçimsel özellikleri ile birlikte kavramsal, kuramsal yönleri araştırılmalıdır. Mitchell’e göre, soyut sanatın teorisi kültürel çok çeşitlilikten oluşan kümülatif bir anlatılar topluluğudur. Teori; soyut sanatın anlamlandırılması için gerekli olan dildir ve onun hizmetkarıdır. (Mitchell, 1989: 355-356) Bu bağlamda son olarak, soyut sanatın biçimci tarihsel okumaları, soyut sanatın içeriksiz pozitivist anlatı biçiminin izleyici bakımından sessizlik yarattığı görüşünü de açığa çıkarır. Soyut sanatın sessizliği anlamlandırma ile ilişkili bir kavramdır. Soyut sanatın ızgara biçimli yapısı ve toplumsal bilinçteki anlam eksikliği izleyiciyi dile dökemediği, tanımlayamadığı bir imgelem ile karşı karşıya bırakır. Krauss’un da dile getirdiği soyut sanatın bu anlatıdan uzak, sessizlik yaratan göstergeler topluluğu olduğu görüşü⁸, Mitchell tarafından eleştirilir. Barr ve Greenberg’den beri süregelen biçimci tarih okumasının bir çıktısı olarak değerlendirdiği sessizlik kavramı; edebiyatın, dilin veya dilsel söylemin “arı” estetiğe ulaşmak amacıyla bastırılmasını soyut sanatın temel yapı taşı olarak değerlendiren yaklaşımların bir parçasıdır. Bu biçimci eğilimlere göre soyut imgelemin *sessizlik* hali özsel bir niteliktir ve soyut sanat zamansallıktan bağımsız, anlık ve sezgiseldir. Mimetik anlatıdan uzaklaşmak konudan da uzaklaşmak anlamına gelir. Soyut yapıtların gelişim süreci yalnızca bilimsel bir takım hesaplamaların neticesi olarak değerlendirilirken, teorik yönü görmezden gelinir. Ancak *sessizlik*, yapıtların anlatsızlığından, dilsizliğinden ileri gelmez, *sessizliğin* nedeni Mitchell’e göre; yarı felsefi sanat teorilerinin oldukça sınırlı bir izleyici kitlesi tarafından bilinirliğinden kaynaklanır. Bu nedenle Mitchell’e göre soyut anlatının “*sessizlik istenci*” (will to silence), ızgara yapısından değil, izleyicinin yetkinsizliğinden ileri gelir. Ayrıca, sanatsal imgenin soyutlanması, anlatının, dilin baskılanması konusunda ki tartışmalar, dengesiz ve kendi kendine çelişen unsurlardan oluşur. Bu bağlamda Mitchell’e göre de materyalizm, idealizm, spiritüalizm ve estetizm ile işbirliği yapılarak soyut sanatın dili incelenmelidir. (Mitchell, 1989: 349, 351, 360, 371)

Sonuç olarak, soyut sanatın materyalizm karşıtlığı ile ilişkili olarak idealist felsefenin, Teozofinin, Worringer’in soyutlama istencinin çevresinde gelişen senkretik teorik söylemler, soyut imgenin metafizik bağlamını anlamlandırmak bakımından hayatidir. İzleyicinin anlamlandırma konusundaki yetkinsizliği biçimci tarih anlatıları tarafından da desteklenmektedir. Elbette soyut sanatın dili, hem referans verdiği idealer dünyasının kavramsal soyutluğu, hem de bu soyutluğun imgelem ile desteklenmesi neticesinde anlamlandırma bakımından muğlaktır. Ancak, mutlak bir pozitivist modernizmin simgesi değil aksine metafizik ve pozitivist ikilemi içinde barındıran modernizmin bir simgesidir. Soyut sanatın yaygın olarak karşılaşılabilecek biçimci tarihsel incelemelerine karşılık, soyut sanatı kavramsal açıdan incelemek, onun toplumsal alanda yaygın olarak karşılaşılabilecek anlamlandırma sorunu; sessizliği, bakımından da çözümleyici bir yol olabilir. Soyut sanatı Schapiro’nun tabiriyle “tarih dışı” bir okuma ile yorumlamak izleyiciyi veya kuramcıyı yanıltacaktır. Buna karşılık soyut sanatın ancak teorisi ile birlikte bir anlamsal bütünlüğe ulaşabileceğini değerlendirerek, teorik bağlamlarını araştırmak, onun kavramsal dilini çözümlenmek soyut sanatı anlamlandırmak ve tarihsel bakımdan konumlandırmak açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Arnason, H.H., Mansfield, E. C. (1968-2013) *History of Modern Art, Painting Sculpture, Architecture, Photography*, 7. Baskı, London: Pearson.
2. Barr, A. H. Jr., (1936), *Cubism and Abstract Art*, The Museum of Modern Art (New York, N.Y.)
3. Bramble, J. (2015) *Modernism and The Occult*, ed. Roger Griffin, New York: Palgrave Macmillan.
4. Brettell, R. (1999) *Modern Art, 1851-1929: Capitalism And Representation (Oxford History of Art)*, Oxford University Press.
5. Calinescu, M. (1987) *Five Faces of Modernity, Modernism Avant-Garde Decadence Kitsch Postmodernism*, Durham: Duke University Press.
6. Greenberg, C., (1965) “The New Sculpture”, *Art and Culture Critical Essays*, Boston: Beacon Press, 1965.
7. (1965) “On the Role of Nature in Modernist Painting”, *Art and Culture Critical Essays*, Boston: Beacon Press.
8. (1965) “Abstract, Representational and so Forth”, *Art and Culture Critical Essays*, Boston: Beacon Press, 1965.

⁷ Leah Dickerman, New York City’deki Modern Sanat Müzesi’nde Yayın ve İçerik Stratejisi Direktörü. Spretnak isim vermez.

⁸ Krauss bu durumu *Izgara’nın dile geçirgensizliği (the grid’s imperviousness to language)* olarak tanımlar. *Izgara* (grid), soyut sanatın geometrik biçimselliğine yapılan bir yakıştırma. Krauss’a göre mutlak bir durağanlık yaratan geometrik biçimsellik, sembolik göndergeden ve anlatıdan uzaktır. Bu nedenle anlatıyı reddeden *ızgara sessizliği* teşvik ederek, görsel alanın *dile* yansımalarına engel olur ve *sessizlik* yaratır.

9. (1965)"Avant-Garde and Kitsch", *Partisan Review*. Cilt.6, No. 5., New York: PR.
- 10.Kandinsky, W. (2008) Concerning The Spiritual in Art, çev. Michael T. H. Sadler, First Published in 1911, 2008 The Floating Press.
- 11.Mitchell, W.J.T. "Ut Pictura Theoria: Abstract Painting and the Repression of Language", *Critical Inquiry*, Vol. 15, No. 2 (Kış, 1989), s. 348-371, The University of Chicago Press.
- 12.Schapiro, M. (1978) "Nature of Abstract" (1937), *Modern Art 19th & 20th Centuries Selected Papers*, George Braziller, New York, The United States: George Braziller, Inc, 1978.
- 13.Spretnak, C. (2014) *The Spiritual Dynamic in Modern Art History Reconsidered, 1800 To The Present*, 2014, Palgrave Macmillan, The United States New York, 5.
- 14.Tuchman, M. (1987) "Foreword", *The Spiritual in Art: Abstract Painting 1890-1985*, Ed. Edward Weisberger, Japonya: Los Angeles County Museum Of Art Ve Abbeville Press, Inc., 2. Baskı.

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Sports Sciences

Article ID
66994

Article Serial Number
15

Received
12 October 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66994>

How to Cite This Article:
Koç, Ö. & Akıncı, A. Y.
(2022).

“Konservatuarlarda
Öğrenim Gören Türk
Halk Oyunları
Öğrencilerinin Egzersiz
Bağımlılık Düzeyleri”,
International Academic
Social Resources Journal,
(e-ISSN: 2636-7637),
Vol:7, Issue:44; pp:1732-
1739.

Academic Social
Resources Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Konservatuarlarda Öğrenim Gören Türk Halk Oyunları Öğrencilerinin Egzersiz Bağımlılık Düzeyleri

Exercise Addiction Levels of Turkish Folk Dance Students Educated in Conservatories

Öner Koç Abdullah Yavuz Akıncı

Öğr. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Bedeni Eğitimi ve Öğretmenlik Bölümü, Ispart, Türkiye
Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, Isparta, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, konservatuvarlarda öğrenim gören Türk halk oyunları öğrencilerinin egzersiz bağımlılık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Türkiye genelinde 8 Konservatuvar da öğrenim gören 605 Türk Halk Oyunları öğrencisi, örneklemini ise, bu evren içinden gönüllü olarak katılan 139 öğrenci oluşturmuştur.

Veri toplama işlemi internet üzerinde bulunan arama motoru platformunun form uygulaması bölümünden gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan gönüllülerden araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile literatürde bulunan Egzersiz Bağımlılığı Ölçeğini doldurmaları istenmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda parametrik testler uygulanmasına, karar verilmiştir. Çalışmaya katılanların ölçeklerden aldığı puanlar min, max ve standart sapma $X \pm Sd$ olarak sunulmuştur. İkili karşılaştırmalarda bağımsız gruplarda T testi ve ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi ANOVA testi uygulanmıştır. Gruplar arasında farklılıkların ortaya konulmasında LSD testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, konservatuvarlarda öğrenim gören Türk halk oyunları öğrencilerinin egzersiz bağımlılık düzeylerinin Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi alt boyutunda az riskli gurupta, Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma ile Tolerans Gelişimi ve Tutku alt boyutunda normal gurupta iken, ölçek toplam puanının risk gurubunda olduğu, cinsiyet, yetiştiği yer, aile aylık gelir değişkenine göre farklılık göstermezken, yaş değişkenine göre Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma alt boyutunda farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu durumun, sporcu yaşı arttıkça egzersiz bağımlılığının da artmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konservatuvar, Türk Halk Oyunları, Egzersiz, Bağımlılık

ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the exercise addiction levels of Turkish folk-dance students studying in conservatories.

The population of the research consisted of 605 Turkish Folk Dance students studying in 8 Conservatories across Turkey, and the sample consisted of 139 students who voluntarily participated in this universe.

The data collection process was carried out from the form application section of the search engine platform on the internet. Volunteers participating in the study were asked to fill in the Personal Information Form prepared by the researcher and the Exercise Addiction Scale found in the literature.

In line with this information, it was decided to apply parametric tests. The scores of the participants from the scales were presented as min, max and standard deviation $X \pm Sd$. T test was used in independent groups in pairwise comparisons and one-way analysis of variance ANOVA test was used in comparison of more than two groups. LSD test was used to reveal the differences between the groups. Significance level was accepted as $p < .05$.

As a result, the exercise addiction levels of Turkish folk dance students studying in conservatories were in the low-risk group in the Extreme Focus and Emotional Change sub-dimension; In the sub-dimension of Postponement of Individual-Social Needs and Conflict and Tolerance and Passion, while it was in the normal group, the total score of the scale was in the risk group; While it did not differ according to gender, place of growing up, family monthly income variable, it was determined that it differed in the sub-dimension of Postponing Individual-Social Needs and Conflict according to the age variable. It is thought that this is due to the increase in exercise addiction as the age of the athlete increases.

Keywords: Conservatory, Turkish Folk Dances, Exercise, Addiction

1. GİRİŞ

Kökeni Latinceye dayanan İngilizce *Conservatory*, Fransızca *Conservatoire*, İtalyanca *Conservatorio* olarak seslendirilen kavram, Türkçede Konservatuvar olarak karşımıza çıkmaktadır. Konservatuvar eğitimi ülkemizde sivil toplum kuruluşları, belediyeler ve lisans eğitim sistemi içerisinde de yer alan dallardan birisidir. Mesleki olarak çalgı yapım, ses eğitimi, halk oyunları, temel müzik bilimleri gibi eğitimlerin verildiği konservatuvarlar, özel öğretim yöntemleri ve nitelikleriyle yükseköğretimdeki birçok alanla farklılık gösterir (Uluocak, 2016). Bu bağlamda halk oyunları diğer alanlara göre etkinlik ve sanatsal anlamda öne çıkmaktadır.

Halk Oyunları seyreden açısından zevkli olsa da denge ve dikkat gerektiren, bazen yavaş bazen de hızlı karmaşık hareketlerin olduğu serileri içeren, sanatsal olduğu kadar sportif olan bir daldır. Karmaşık gibi görünen hareketlerin yarışma ve gösterilerde sergilenebilmesi için, beceriye aktarılması, bunun içinde uzun, yoğun, yorucu teknik ve taktik çalışmaların yapılması gerekmektedir (Bavlı vd., 2016). Bu açıdan halk oyunlarının bir tarafı sosyal ve kültürel bir olgu olarak kabul edilirken, diğer tarafı ise spor olarak kabul görmektedir (Alınca, 2005). Dolayısıyla bu noktada fiziksel aktivite ve egzersiz kavramları karşımıza çıkmaktadır.

Düzenli egzersiz alışkanlığı, psikolojik, fiziksel ve sosyal iyi oluş açısından sağlıklı ilgili çeşitli faydalar sağlar. Aslında, fiziksel aktivite sadece kişinin yaşam kalitesini arttırmakla kalmaz, aynı zamanda vücut işleyişini geliştirir, yorgunluğa karşı direnci azaltır, esnekliği artırır ve daha iyi iş verimliliğine ve alt sırt problemleri riskinin azalmasına yol açan kas gücünü ve dayanıklılığını geliştirir, kilo yönetimine yardımcı olur, kardiyovasküler hastalık insidansını azaltır, bireyin genel sağlığının korunmasına katkıda bulunarak depresyonu düşürür (Blair vd., 1989).

Ayrıca, egzersiz, günlük yaşamın düzenli görevleri sırasında gelişmiş işlevsellik yoluyla yaşlanmanın etkilerini azaltabilir (Kalınkara ve Kalaycı, 2020).

Egzersizin fiziksel olduğu kadar zihinsel sağlık üzerinde de olumlu etkileri vardır. Bununla birlikte, abartılı hacimlerde ve kontrolsüz bir şekilde egzersiz yapmak, etkilenen bireyin fiziksel, psikolojik ve/veya sosyal yaşamında yaralanma ve hasara neden olabilir (Egorov ve Szabo, 2013). Alan yazında bu duruma egzersiz bağımlılığı denir (Szabo vd., 2015). Egzersiz bağımlılığı bireyin kontrolünden çıkan, çalışmadan beklenen etkinin sağlanması için, süresi, şiddeti, sıklığı uzatılan egzersizler sebebiyle, sosyal yaşamındaki sorumluluklarını yerine getiremediği için bireyin yaptığı veya yapacağı egzersize göre hayatını yeniden planlaması ve buna kendini mecbur hissetmesi olarak tanımlanır (Adams ve Kirkby, 2002; Zmijewski ve Howard 2000).

Egzersiz bağımlılığı, etkileşimsel modele dayalı olarak, büyük bir yaşam travması veya stresten kaçış yolu olarak görülse de (Egorov ve Szabo, 2013), rekabetçi egzersiz yapanların veya sporcuların eğlence amaçlı veya rekabete dayalı olmayan egzersiz yapanlardan daha yüksek egzersiz bağımlılığı puanları gösterdiğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (De La Vega vd., 2016). Bu farklılığın egzersiz bağımlılığına duyarlılığı ölçmeye yönelik değerlendirme araçlarında yer alan maddelerin farklı yorumlanmasından kaynaklanabileceği öne sürülmüştür (Szabo, 2018).

Egzersiz bağımlılığı, kumar, seks veya internet bağımlılığına benzer bir "davranışsal bağımlılık" olarak sınıflandırılır (Freimuth vd., 2011). Etkilenen bireyler çatışma, duygu durum değişikliği, geri çekilme, tolerans ve nüksetme belirtileri sergiler (Griffiths, 2005). Egzersiz bağımlılığına yatkın olanlar, yüksek sıklıkta ve yoğunlukta egzersiz yaparak uzun saatler geçirebilirken, kişiye açık fiziksel, psikolojik veya sosyal zarar vermedikçe, egzersiz hacminin kendisinin egzersiz bağımlılığının göstergesi olmadığı vurgulanmıştır (Szabo ve Kovacsik, 2019). Bu nedenle egzersiz bağımlılığı, işlevsiz ve birey için zararlı hale gelen dürtü güdümlü egzersizlerle karakterize, kontrolsüz bir davranış olarak kavramsallaştırılmaktadır (Weinstein ve Weinstein, 2014).

Szabo, (2010) egzersiz bağımlılığının sıklıkla, egzersize bağlılık düzeyiyle karıştırıldığını ortaya koymaktadır. Bu açıdan, egzersiz yapmaya son derece bağlı olanlar, daha yüksek egzersiz bağımlılığı riski gösterme eğilimindedir. Bu sebeple sporcuların eğlence amaçlı egzersiz yapanlara kıyasla egzersiz bağımlılığı geliştirmeye daha duyarlı oldukları varsayılmaktadır (De La Vega vd., 2016).

Halk oyunlarının sportif yönü yorucu çalışmaları beraberinde getirdiğinden bu durumun egzersiz bağımlılığı yaratıp yaratmadığı önem kazanmaktadır. Yapılan literatür araştırmasında konu ile ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır bu nedenle araştırmamızın amacı Konservatuarlarda öğrenim gören Türk halk oyunları öğrencilerinin egzersiz bağımlılık düzeyleri incelenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın modeli

Çalışmada, araştırma konusu olayı ve bireyi kendi koşullarında ve olduğu şekilde tanımlanmaya çalışan, betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2012).

2.2. Gönüllü gruplarının oluşturulması

Araştırmanın evrenini Türkiye genelinde 8 Konservatuvarda öğrenim gören 605 Türk Halk Oyunları öğrencisi, örnekleme ise, bu evren içinden gönüllü olarak yer alan 139 öğrenciden meydana gelmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Erkek	58	41,7
	Kadın	81	58,3
Yaş	19-21	73	52,5
	22-24	29	20,9
	25 ve üzeri	37	26,6
Yetiştirdiğiniz Yer	Köy-Kasaba	6	4,3
	İlçe	18	12,9
	Şehir	59	42,4
	Büyük Şehir	56	40,3
Aile Aylık Geliri	Asgari Ücret	76	54,7
	Asgari Ücretin 2 katı	49	35,3
	Asgari Ücretin 3 katı ve fazlası	14	10,1
Toplam		139	100

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların %41,7'sinin erkek iken, %58,3'ünün kadın olduğu görülmüştür. Yaş açısından %52,5'inin 19-21 yaş arası, %20,9'unun 22-24 yaş arası, %26,6'sının 25 yaş ve üzeri olduğu anlaşılmaktadır. Yetiştirdiği yer açısından %4,3'ünün Köy/Kasaba, %12,9'unun İlçe, %42,4'ünün Şehir, %40,3'ünün ise Büyük Şehirde

yetiştirildiği görülmektedir. Aile Aylık Gelir durumuna göre katılımcıları %54,7'sinin Asgari Ücret, %35,3'ünün Asgari Ücretin 2 katı, %10,1'inin ise Asgari Ücretin 3 katı ve daha fazla aylık geliri olduğu görülmektedir.

2.3 Veri toplama araçları

Veri derleme işlemi internet üzerinde bulunan arama motoru platformunun form uygulaması bölümünden gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan gönüllülerden araştırmacı tarafından düzenlenen kişisel bilgi formu ile literatürde bulunan Egzersiz Bağımlılığı Ölçeğini doldurmaları istenmiştir.

2.4 Kişisel Bilgi Formu:

Araştırmacı tarafından düzenlenmiş katılımcıların cinsiyet, yaş, yetiştiği yer ve aile aylık geliri hakkında bilgi edinmek amacıyla 4 soruluk bir kişisel bilgi form oluşturulmuştur.

2.5 Egzersiz Bağımlılığı Ölçeğini:

Tekkurşun Demir vd. (2018) tarafından geliştirilmiş olan ölçek, üniversite öğrencisi öğretmen adaylarının egzersiz bağımlılık düzeylerini belirlemeyi amaçlayan bir ölçektir. 5'li likert skalasında puanlanan ve üç alt boyutlu olan ölçek, toplam 17 madde olup ters madde bulunmamaktadır. Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi alt boyutunda 7 madde (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 maddeler), Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma alt boyutunda 6 madde (8, 9, 10, 11, 12, 13 maddeler), Tolerans Gelişimi ve Tutku alt boyutunda 4 madde (14, 15, 16, 17 maddeler) yer almaktadır. Ölçek alt boyutlarına ilişkin iç tutarlık kat sayılarının (Cronbach's Alpha) Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi için .83, Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma için .79 ve Tolerans Gelişimi ve Tutku için .77, Cronbach Alpha Toplam 0,88 olduğu anlaşılmış olup, bu değerlere göre ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu anlaşılmaktadır (Tekkurşun Demir vd., 2018).

2.6 Verilerin analizi

Araştırmada elde edilen veriler bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Normallik dağılımının tespiti için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Kolmogorov-smirnov test sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Ölçek Puanlarının Çarpıklık-Basıklık ve Kolmogorov-Smirnov Testi Anlamlılık Düzeyi Sonuçları

Ölçekler	n	Çarpıklık	Basıklık	p
Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi	139	-,190	-,589	,200
Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma	139	,690	,063	,000
Tolerans Gelişimi ve Tutku	139	,650	-,041	,000
Egzersiz Bağımlılığı Toplam	139	,123	-,256	,200

Tablo 2 incelendiğinde, çalışmaya katılan gönüllülerin egzersiz bağımlılığı ölçeği Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma ile Tolerans Gelişimi ve Tutku alt boyutlarındaki sapmaların anlamlı olduğu görülmüştür ($p < .05$). Ancak dağılım eğrileri incelendiğinde normallikten aşırı sapmaların olmadığı görülmüştür. George ve Mallery (2016), çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 aralığında olmasının kabul edilebilir düzeyde olduğu ifade etmişlerdir.

Elde edilen bilgilere dayanarak parametrik testler uygulanmasına, karar verilmiştir. Çalışmaya katılanların ölçeklerden aldığı puanlar min, max ve standart sapma $X \pm Sd$ olarak sunulmuştur. İkili karşılaştırmalarda bağımsız gruplarda T testi ve ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında tek yönlü varyans analizi ANOVA testi uygulanmıştır. Gruplar arasında farklılıkların ortaya konulmasında LSD testi uygulanmış olup, anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 3. Katılımcıların halk oyunları tutum ölçeğinden aldıkları puanların betimsel istatistiği.

Ölçek	n	Min	Max	$X \pm Sd$
Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi	139	7,00	35,00	21,978 \pm 7,060
Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma	139	6,00	30,00	13,094 \pm 5,455
Tolerans Gelişimi ve Tutku	139	4,00	20,00	9,130 \pm 4,114
Egzersiz Bağımlılığı Toplam	139	17,00	85,00	44,201 \pm 14,511

Tablo 3 incelendiğinde Konservatuvar Halk Oyunları Bölümü Öğrencilerinin Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği alt boyutlarından Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi 21,978 \pm 7,060, Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma 13,094 \pm 5,455, Tolerans Gelişimi ve Tutku 9,130 \pm 4,114 ve Egzersiz Bağımlılığı Toplam puanının 44,201 \pm 14,511 olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların cinsiyetlerine göre egzersiz bağımlılıkları

	Cinsiyet	N	X±Sd	t	p
Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi	Kadın	81	22,148±7,080	,334	,739
	Erkek	58	21,741±7,087		
Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma	Kadın	81	13,420±5,536	,832	,407
	Erkek	58	12,638±5,353		
Tolerans Gelişimi ve Tutku	Kadın	81	9,148±3,982	,063	,950
	Erkek	58	9,103±4,327		
Egzersiz Bağımlılığı Toplam	Kadın	81	44,716±14,350	,493	,623
	Erkek	58	43,483±14,327		

Çalışmaya katılan gönüllülerin egzersiz bağımlılıklarının cinsiyet değişkenine açısından tüm alt boyutlarda ve ölçek toplamında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (Tablo 4).

Tablo 5. Katılımcıların yaşlarına göre egzersiz bağımlılıkları

	Yaş	N	X±Sd	F	p	LSD
Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi	19-21 ^a	73	21,466±7,200	,418	,659	-
	22-24 ^b	29	22,724±7,136			
	25 ve üzeri ^c	37	22,405±6,829			
Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma	19-21 ^a	73	12,575±4,890	2,281	,046	b>a
	22-24 ^b	29	15,000±6,330			
	25 ve üzeri ^c	37	12,622±5,599			
Tolerans Gelişimi ve Tutku	19-21 ^a	73	8,836±3,948	,789	,456	-
	22-24 ^b	29	9,966±4,452			
	25 ve üzeri ^c	37	9,054±4,190			
Egzersiz Bağımlılığı Toplam	19-21 ^a	73	42,877±14,053	1,146	,321	-
	22-24 ^b	29	47,690±15,915			
	25 ve üzeri ^c	37	44,081±14,204			

a=19-21, b=22-24, c=25 ve üzeri

Tablo 5'te katılımcıların egzersiz bağımlılıklarının yaş değişkenine göre, Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma alt boyutunda 19-21 yaş ile 22-24 yaş arasında, 22-24 yaş yönünde anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Yetiştığı Yer Durumuna göre egzersiz bağımlılıkları

	Yetiştığı Yer	N	X±Sd	F	P
Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi	Köy-Kasaba ^a	6	21,000±8,944	,216	,885
	İlçe. ^b	18	21,889±8,094		
	Şehir. ^c	59	21,576±6,796		
	Büyük Şehir. ^d	56	22,536±6,947		
Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma	Köy-Kasaba ^a	6	16,333±8,548	1,150	,331
	İlçe. ^b	18	14,167±6,119		
	Şehir. ^c	59	12,542±5,008		
	Büyük Şehir. ^d	56	12,982±5,304		
Tolerans Gelişimi ve Tutku	Köy-Kasaba ^a	6	11,000±5,586	1,617	,188
	İlçe. ^b	18	10,611±5,315		
	Şehir. ^c	59	8,524±3,715		
	Büyük Şehir. ^d	56	9,071±3,856		
Egzersiz Bağımlılığı Toplam	Köy-Kasaba ^a	6	46,667±18,062	,565	,639
	İlçe. ^b	18	46,668±18,062		
	Şehir. ^c	59	42,661±13,201		
	Büyük Şehir. ^d	56	44,589±13,811		

a= Köy-Kasaba^a, İlçe=2., Şehir=3., Büyük Şehir=4.

Çalışmaya katılan gönüllülerin egzersiz bağımlılıklarının Yetiştığı Yer değişkenine göre tüm alt boyutlarda ve ölçek toplamında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Tablo 6).

Tablo 7. Katılımcıların Aile Aylık Gelir Durumuna göre egzersiz bağımlılıkları

	Aile Aylık Gelir	N	X±Sd	F	P
Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi	Asgari Ücret	76	21,947±7,544	,089	,915
	Asgari Ücretin 2 katı	49	21,816±6,525		
	Asgari Ücretin 3 katı ve fazlası	14	22,714±6,556		
Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma	Asgari Ücret	76	13,053±5,819	,029	,971
	Asgari Ücretin 2 katı	49	13,225±5,205		
	Asgari Ücretin 3 katı ve fazlası	14	12,857±4,504		
Tolerans Gelişimi ve Tutku	Asgari Ücret	76	9,013±4,294	,104	,901
	Asgari Ücretin 2 katı	49	9,347±4,156		
	Asgari Ücretin 3 katı ve fazlası	14	9,000±3,038		
Egzersiz Bağımlılığı Toplam	Asgari Ücret	76	44,013±15,796	,015	,985
	Asgari Ücretin 2 katı	49	44,388±13,580		
	Asgari Ücretin 3 katı ve fazlası	14	44,571±10,689		

Çalışmaya katılan gönüllülerin egzersiz bağımlılıklarının Aile Aylık Gelir değişkenine göre tüm alt boyutlarda ve ölçek toplamında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir (Tablo 7).

4. TARTIŞMA

Araştırma sonuçları incelendiğinde Konservatuvar Halk Oyunları Bölümü Öğrencilerinin Egzersiz Bağımlılıklarının Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi alt boyutunda az riskli grupta, Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma ile Tolerans Gelişimi ve Tutku alt boyutunda normal grupta iken, Egzersiz Bağımlılığı toplam puanının risk gurubunda olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızı destekler nitelikte Cicioğlu vd. (2019) çalışmalarında elit sporcularda egzersiz bağımlılığı ortalamalarının, spor bilimleri fakültesi ortalamasından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumda elit sporcuların bağımlı grup, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin az riskli grupta yer aldığı sonucuna varılmıştır. Düzenli spor yapan bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda Büyüköztürk vd., (2017), katılımcıların %7,1'inde, Bavlı vd. (2015) ise %12'sinde egzersiz bağımlılığı semptomu görüldüğünü tespit etmişlerdir. Literatür incelenince, egzersiz bağımlılığının görülme sıklığını Bavlı vd. (2015) ile Vardar (2012) %10-%35 arasında olduğu belirtirken, Kokkinos ve Myers (2010) ise bu oranın %3-%5 arasında olduğu belirtmektedir. Costa vd. (2012) ise düzenli egzersiz yapan bireylerin bağımlılık düzeylerinin (%56,1) olduğunu ifade etmiştir. Costa vd. (2012) ile Cook (1996), çalışmalarında egzersiz bağımlılık düzeyi yüksek bireylerin egzersiz yapma nedenlerinin fizyolojik sorunlar ile daha iyi bir fiziğe sahip olma beklentisinden kaynaklandığını ortaya koymuşlardır. Bu sonuç egzersiz bağımlılığı ile fiziksel görünüm arasındaki bağın kanıtları arasında görülmüştür. Literatürde farklı sonuçlar ortaya koyan çalışmaların aktif sporcuların düzenli ve giderek artan bir şekilde egzersiz yapmaları ve bunun zamanla bağımlılığa dönüşmesinden, aynı zamanda bireylerin fiziksel açıdan daha iyi olma beklentilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan gönüllülerin egzersiz bağımlılıklarının cinsiyet değişkenine göre tüm alt boyutlarda ve ölçek toplamında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Ölçek toplam puanında olduğu gibi alt boyutlarında da cinsiyet değişkeninin etkisi olmadığı görülmektedir. Çalışmayı destekler nitelikte Katra (2021), Batu ve Aydın (2020), Çetin vd., (2020) Bootan (2018), Sadıq (2018) çalışmalarında egzersiz yapan bireylerin cinsiyet değişkenine göre ölçek alt boyutları ve toplam puanında egzersiz bağımlılığı açısından anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde farklı sonuçlara rastlanmaktadır. Cicioğlu vd. (2019), Costa vd., (2013) erkeklerin egzersiz bağımlılık düzeylerinin, kadınlara göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Bunun yanında Zmijewski ve Howard (2003) çalışmalarında kadınların erkeklere oranla egzersiz bağımlılıklarının yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Tekkurşun-Demir ve Türkeli (2019) bireysel-sosyal ihtiyaçların ertelenmesi ve çatışma alt boyutunda erkeklerin puan ortalamalarının kadınlara oranla anlamlı düzeyde farklılaştığı, tolerans gelişimi ve tutku alt boyutunda ise erkeklerin puan ortalamalarının kadınlara kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ifade etmiştir. Aksoy ve Kul (2021) çalışmalarında ise Tolerans Gelişimi ve Tutku alt boyutunda anlamlı farklılığa rastlanırken, Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi ile Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma alt boyutlarında anlamlı farklılığa rastlanmadığını ifade etmiştir. Bu durumun yapılan farklı araştırmalarda örneklem grupları ve katılımcı sayısı farklılığından kaynaklandığını, egzersize karşı duyulan heyecanın cinsiyet faktörü ile bağlantılı olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Bunun yanında egzersiz için harcanan zaman ve verilen değer açısından cinsiyetin etkili bir faktör olmadığı düşünülmektedir.

Katılımcıların egzersiz bağımlılıklarının yaş değişkenine göre, Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleenmesi ve Çatışma alt boyutunda 19-21 yaş ile 22-24 yaş arasında, 22-24 yaş yönünde anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde sporcu yaşları arttıkça egzersiz bağımlılığının da arttığı ifade edilmiştir (Batu ve Aydın, 2020; Koçyiğit vd. 2022). Costa vd, (2013) 25-44 yaş erkeklerin, 18-24 yaş erkeklere oranla daha yüksek risk gurubunda bulunduğunu, kadınlarda ise yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymuşlardır. Literatürde farklı çalışmalara rastlanmakta olup, Cicioğlu vd. (2019) elit sporcuların yaş değişkeni ile egzersiz bağımlılık toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. İlbak ve Altun (2020), Demir ve Türkeli (2019), Orhan vd., (2019), Bootan (2018) ve Sadıq (2018), çalışmalarında yaş değişkenine göre egzersiz bağımlılığının normal değerlerde olduğunu ve gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ifade etmişlerdir. Literatürde farklı örneklem gurupları üzerinde yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmesinin, yaş değişkeni ile egzersiz bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bireyler çevrelerini inceleyerek davranış geliştirirler. Bu açıdan spor adamlarının amacı, sosyal etkileşim içerisinde sporu bir yaşam tarzı olarak benimsetmek ve yaygınlaştırmaktır. Sporun kabul gördüğü toplumlarda önemli hedeflerden birisi, başarılı sporcuların yetiştirilmesidir. Sporda başarı ancak disiplinli bir çalışılma ile elde edilebilmektedir. Bu noktada bireylerin yetiştiği ortam ve kültürel yapısı, spor ve egzersize yönelme açısından büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bireyleri egzersiz yapmaya teşvik eden faktörlerden birisi de yetiştiği sosyal çevredir. Örneğin aile, öğretmen, antrenör ve arkadaş çevresinin tutumu ve teşviki destekleyici faktör olup egzersize başlama ve sürdürmede önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda çevrenin kültürel değerleri ve yaşam tarzları destekleyici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut çalışmada gönüllülerin egzersiz bağımlılıklarının Yetiştigi yer değişkenine göre tüm alt boyutlar ve ölçek toplamında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Bunun yanında Doğan ve Yetim (2011), 840 Halk Oyuncu ile yaptıkları çalışmada katılımcıların %50,1'inin büyükşehirde

yetiştiklerini ifade etmişlerdir. Bu durumun büyükşehirin sunduğu fırsatların kalite ve çeşitliliği, fırsatlara ulaşmanın kolaylığı, farklı kültürlerin etkileşiminin olması, aktivitelerin kaliteli ve çeşitlilik içermesi göz önüne alındığında, daha küçük ölçekli şehirlerde fırsatların azlığı, aktivitelerin kısıtlı olması, popülasyon açısından dar çevre etkinliklerinin olması ve bu tür fırsatlara, çevrelere, etkinliklere ulaşmanın zorluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmaya katılan gönüllülerin egzersiz bağımlılıklarının Aile Aylık Gelir değişkenine göre tüm alt boyutlarda ve ölçek toplamında anlamlı farklılık tespit edilmemiş olup, katılımcıların %54,7'sinin düşük gelir düzeyinde oldukları görülmektedir. Çalışmayı destekler nitelikte Demir ve Türkeli (2019), çalışmalarında katılımcıların aylık gelir değişkenine göre, egzersiz bağımlılıklarında anlamlı farklılık bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuç katılımcıların gelir durumlarının egzersiz bağımlılığı üzerinde bir etkisinin olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır. Doğan ve Yetim (2011), Doğan (2008), katılımcıların %47,4'ünün orta gelir düzeyinde olduklarını ifade etmiştir. Literatürde benzer (Karabulut vd., 2010; Pepe, 2000) sonuçlara rastlanmasının, halk oyunları katılımının iyi bir ekonomik durum gerektirmemesi, bunun yanında gelir seviyesi yüksek olan bireylerin, popülaritesi fazla olan branşları tercih etmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Literatürde verilen sonuçlarına aksine, Demirel ve Cicioğlu (2020), aylık gelir değişkenine göre ölçek alt boyut ve toplam puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık bulunduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi ile Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleme ve Çatışma alt boyut puanlarının ortalamasının az risk grubunda, Tolerans Gelişimi ve Tutku alt boyut puanının normal grupta, ölçek toplam puanına göre ise bağımlı grupta oldukları tespit edilmiştir. Bu durumun, katılımcıların aylık gelir düzeylerinin egzersiz yöneliminde etkili olmadığı, egzersiz sırasında aldıkları hazzın aylık gelirlerinden daha önemli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Konservatuvar Halk Oyunları Bölümü Öğrencilerinin Egzersiz Bağımlılıklarının Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi alt boyutunda az riskli grupta, Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Erteleme ve Çatışma ile Tolerans Gelişimi ve Tutku alt boyutunda normal grupta iken, ölçek toplam puanının risk grubunda olduğu tespit edilmiştir.

5. ÖNERİLER

- ✓ Benzer çalışmalar farklı kategoriler ve kulüpler düzeyinde yapılabilir.
- ✓ Halk Oyuncularının genel sağlık ve egzersiz bilgi düzeyleri ile bağımlılık durumlarını araştıran çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Adams, J., Kirkby, R.J. (2002). Excessive Exercise as an Addiction: A Review. *Addiction Research and Theory*,10: 415-437.
2. Aksoy, Ö.F. & Kul, M. (2021). Halter ve Boks Sporcularının Egzersiz Bağımlılığı ve Egzersizde Davranışsal Düzenlemeleri ile Madde Bağımlılığı Farkındalıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, YL Tezi, Bayburt Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
3. Alınca, A. (2005). *Türk halk oyunlarında kullanılan terim ve tabirlerin incelenmesi*, YL Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. Alınca, A. (2020). Türk Halk Oyunları Bölüm Mezunlarının Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Musiqi Dünyasi*, (3), 61-65.
5. Batu, B. & Aydın, A. D. (2020). Elit yüzme sporcularının egzersiz bağımlılığı düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(4), 399-412.
6. Bavlı, Ö., Işık, S., Canpolat, O., Aksoy, A., Günar, B. B., Gültekin, Katra, H., Uzun, M., & Ödemiş, M. (2016). Dansçılarda egzersiz bağımlılığı semptomunun incelenmesi. *International Journal of Sport Exercise and Training Sciences-IJSETS*, 1(2), 120-124.
7. Blair, S. N., Kohl, H. W., Paffenbarger, R. S., Clark, D. G., Cooper, K. H., & Gibbons, L. W. (1989). Physical fitness and all-cause mortality: a prospective study of healthy men and women. *Jama*, 262(17), 2395-2401.
8. Bootan, J. S. (2018). Kickboks, Taekwondo ve Muay Thai Sporcularının Egzersiz Bağımlılığının Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Elazığ.
9. Büyüköztürk Ş, Çakmak EK, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Atf İndeksi, 1-360.
10. Cicioğlu, H. İ., Demir, G. T., Bulğay, C., & Çetin, E. (2019). Elit düzeyde sporcular ile spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin egzersiz bağımlılığı düzeyleri. *Bağımlılık Dergisi*, 20(1), 12-20.

11. Cook NC, Samman S. (1996). Flavonoids—chemistry, metabolism, cardioprotective effects, and dietary sources. *J Nutr Biochem*, 7(2):66-76
12. Costa S, Cuzzocrea F, Hausenblas HA, Larcán R, Oliva P. (2012). Psychometric examination and factorial validity of the Exercise Dependence Scale-Revised in Italian exercisers. *J Behav Addict*, 1(4):186-190.
13. Costa S, Hausenblas AH, Oliva P, Cuzzocrea F, Larcán R. (2013). The role of age, gender, mood states and exercise frequency on exercise dependence. *J Behav Addict*; 2(4): 216-223.
14. Costa S., Hausenblas, H.A., Oliva, P., (2013). The Role Of Age, Gender, Mood States And Exercise Frequency On Exercise Dependence. *J Behavaddict*, 2(4):216-23.
15. Çetin, E., Bulğay, C., Demir, G. T., Cicioğlu, H. İ., Bayraktar, I., ve Orhan, Ö. (2020). The Examination of the Relationship Between Exercise Addiction and Performance Enhancement in Elite Athletes. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-12.
16. De La Vega, R., Parastatidou, I. S., Ruíz-Barquín, R., & Szabo, A. (2016). EA in athletes and leisure exercisers: The moderating role of passion. *Journal of Behavioral Addictions*, 5(2), 325–331. <https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.043>.
17. Demir, G. T., & Türkeli, A. (2019). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin egzersiz bağımlılığı ve zihinsel dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 10-24.
18. Demirel, H. G., & Cicioğlu, H. İ. (2020). Üst düzey sporcuların egzersiz bağımlılık düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 5(3), 242-254.
19. Doğan, İ. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Bir Faaliyet Olarak Halk Oyunlarına Katılım Nedenleri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
20. Doğan, P.K., & Yetim, A. (2011). Halk Oyunlarının Sosyal Bütünleşmeye Etkisi, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(3), 27-48.
21. Egorov, A. Y., & Szabo, A. (2013). The exercise paradox: An interactional model for a clearer conceptualization of EA. *Journal of Behavioral Addictions*, 2(4), 199–208. <https://doi.org/10.1556/JBA.2.2013.4.2>.
22. Freimuth, M., Moniz, S., & Kim, S. R. (2011). Clarifying EA: Differential diagnosis, co-occurring disorders, and phases of addiction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8(10), 4069–4081. <https://doi.org/10.3390/ijerph8104069>.
23. George D, Mallery P., (2016). *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step: A Simple Guide and Reference*. New York: Routledge: 112-120.
24. Griffiths, M. (2005). A “components” model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191–197.
25. İlbak, İ., & Altun, M. (2020). Sedanter olmayan bireylerin egzersiz bağımlılığı düzeylerinin incelenmesi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 11-19.
26. Kalınkara, V., & Kalaycı, I. (2020). Aktif yaşlanma ve sağlıklı yaşlanma için güçlendirme becerileri. D. Say Şahin (Ed.), *Etik Yönleriyle Yaşlılık ve Yaşlanma içinde* (ss. 33-68). Bursa: Ekin Yayınevi.
27. Karabulut EO, Pulur A, Karabulut A. (2010). Türkiye’deki Çim Hokeyi Sporcularının Bu Branşa Yönelme Nedenleri ve Beklentilerinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2):165-169.
28. Karasar, N. (2012). Bilimsel araştırma yöntemi Scientific research method. Ankara: Nobel Yayınları.
29. Katra, H. (2021). Egzersiz yapan bireylerde egzersiz bağımlılığı ve benlik saygısı. *Bağımlılık Dergisi*, 22(4), 370-378.
30. Koçyiğit, B., Pepe, O, & İçen, İ. Ş. (2022). Elit Bisikletçilerde Egzersiz Bağımlılığı Düzeylerinin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(2), 119-127.
31. Kokkinos P, Myers J. (2010). Exercise and physical activity: clinical outcomes and applications. *Circulation*, 122(16):1637-1648.
32. Orhan, S, Yücel, AS, Gür E, Karadağ M. (2019). Spor merkezlerinde egzersiz bağımlılığının incelenmesi. *Turkish Studies*, 14(2): 669-678.
33. Pepe, H. (2000). Spor Yapan ve Yapmayan Bayanların Sosyo Ekonomik Seviyelerinin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

- 34.Sadıq, B. J. (2018). Investigation of the exercise dependence of Athlets' Kick Boxing, Taekwondo and Muay Thai. Firat University, Institute of Health Sciences Department of Physical Education and Sports Master Thesis.
- 35.Szabo, A. (2018). Addiction, passion, or confusion? New theoretical insights on EA research from the case study of a female body builder. *Europe's Journal of Psychology*, 14(2), 296–316. <https://doi.org/10.5964/ejop.v14i2.1545>.
- 36.Szabo, A., & Kovacsik, R. (2019). When passion appears, EA disappears. *Swiss Journal of Psychology*, 78(3–4), 137–142. <https://doi.org/10.1024/1421-0185/a000228>.
- 37.Szabo, A., Griffiths, M. D., de La Vega Marcos, R., Mervó, B., & Demetrovics, Z. (2015). Methodological and conceptual limitations in EA research. *The Yale Journal of Biology and Medicine*, 88(3), 303–308.
- 38.Tekkurşun Demir, G., Hazar, Z., & Cicioğlu, H.İ. (2018). Egzersiz bağımlılığı ölçeği (EBÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kastamonu Education Journal*, 26(3); 865-874.
- 39.Tekkurşun-Demir G, Türkeli A. (2019). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin egzersiz bağımlılığı ve zihinsel dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, (1): 10-24.
- 40.Uluocak, S. (2016). Stress Sources of Conservatory Students, *International Online Journal of Educational Sciences*, 8 (1), 216-228.
- 41.Vardar E. (2012). Egzersiz Bağımlılığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21.3.
- 42.Weinstein, A., & Weinstein, Y. (2014). Exercise addiction- diagnosis, bio-psychological mechanisms and treatment issues. *Current Pharmaceutical Design*, 20(25), 4062–4069. <https://doi.org/10.2174/13816128113199990614>.
- 43.Zmijewski CF, Howard MO. (2003). Exercise dependence and attitudes toward eating among young adults. *Eat Behav*; 4(2): 181-195.
- 44.Zmijewski, C.F., Howard, M.O. (2000). Exercise Dependence and Attitudes Toward Eating Among Young Adults. *Eating Behaviors*, 4: 181-195.

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Political Science

Article ID

66998

Article Serial Number
16

Received
12 October 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66998>

How to Cite This Article:
Tuncel, G. & Yolcu, F. S. (2022). "Kamuoyu Oluşturmada Sosyal Medya Kullanımının Yarattığı Muhtemel Riskler", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:7, Issue:44; pp:1740-1747.

Academic Social
Resources Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Kamuoyu Oluşturmada Sosyal Medya Kullanımının Yarattığı Muhtemel Riskler

Possible Risks of Using Social Media in Forming Public Opinion

Gökhan Tuncel

Faruk Selahattin Yolcu

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya, Türkiye
Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Rektörlük, Kocaeli, Türkiye

ÖZET

Endüstri toplumuna geçiş ile kaydedilen ilerlemeler iletişim alanının da oldukça değişmesini ve gelişmesini sağlamıştır. İletişim alanında katedilen safhalar sonrasında küreselleşmenin ve teknolojinin de etkisiyle birtakım yeni kitle iletişim araçları doğmuş ve bu kitlesel araçları hem devlet hem de toplum açısından oldukça önemli hale gelmeye başlamıştır. Endüstri toplumunda iken toplumun tabanına yayılma imkânı bulamayan kitle iletişim araçları bu süreçte bireyler tarafından rahatça ulaşılabilir hale gelmiş bilginin tek yüzüğü karşısında çok boyutlu, karşılıklı ve interaktif bir iletişim doğmaya başlamıştır. Kitle iletişim noktasında yaşanan bu gelişmeler topluma ilişkin unsurların çok daha belirginleşmesinin şeffaflaşmasının ve kolay ulaşılabilir hale gelmesinin önünü açmıştır. Bu noktada gizli tutulması gereken devlete veya özel sektöre ait bir takım sırrı eskisinden çok daha erişilebilir hale getirmiştir. Bu yönde değişimler bir yandan bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış ve şeffaflaşmanın önünü açmışken, öte yandan devletlere ve özel sektöre fikri mülkiyet haklarına yönelik art niyet taşıyan kişilere karşı savunmasız hale gelmiştir. Bu korunaksız düzlem, olumsuz sonuçlar doğurabilecek olması yönüyle toplumlar ve bireyler açısından risk oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında ilk olarak kamuoyu ve sosyal medya kavramı arasındaki ilişki irdelenmiş olup, sosyal medyanın geleneksel ve tekyüze medyadan farkı ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlerleyen bölümlerde sosyal medya araçlarının kamuoyu oluşturma veya toplumu kanalize etme noktasındaki önemi ve etkileri incelenmiş, sosyal medyanın bu bağlamda kullanılmasının devletler ve toplumlar üzerinde ne gibi olumsuz sonuçlara sebebiyet verebileceği ortaya konulmuştur. Sosyal medya kullanımının toplumlar ve bireyler üzerindeki olumlu etkilerin yanı sıra güvenlik ve gerçeklik noktasında yarattığı risk değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamuoyu, Sosyal Medya, Gerçeklik, Gündem, Risk

ABSTRACT

The progress made with the transition to the industrial society has made the field of communication change and develop considerably. After the progress in the field of communication, with the effect of globalization and technology, some new mass media have emerged and these mass media have become very important for both the state and the society. While in the industrial society, the mass media, which could not find the opportunity to spread to the base of the society, have become easily accessible by individuals in this process, and a multi-dimensional, mutual and interactive communication has begun to emerge in the face of the one-sidedness of the information. These developments at the point of mass communication paved the way for the elements of society to become much more clear, transparent and easily accessible. At this point, it has made a number of secrets belonging to the state or private sector, which should be kept secret, much more accessible than before. While changes in this direction have facilitated access to information and paved the way for transparency, on the other hand, states and the private sector have become vulnerable to people who have malicious intentions towards intellectual property rights. This unprotected plane poses a risk for societies and individuals, as it may have negative consequences.

Within the scope of the study, firstly, the relationship between public opinion and the concept of social media was examined, and the difference of social media from traditional and one-sided media was tried to be revealed. In the following sections, the importance and effects of social media tools in creating public opinion or channeling the society are examined, and it is revealed what negative consequences the use of social media can cause on states and societies. In addition to the positive effects of social media use on societies and individuals, the risk posed by security and reality has been evaluated.

Keywords: Public Opinion, Social Media, Reality, Agenda, Risk

1. GİRİŞ

Medya, halkla iletişimin en önemli araçlarından biri olan basın, radyo, televizyon, sinema, tiyatro, kitaplar ve sosyal ağ siteleri gibi birçok etkili organ aracılığıyla kamuoyu oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Kamuoyunun başka türlü bilmeyebileceği veya erişemeyeceği konuyla ilgili bilgiler sağlayarak kamuoyunu biçimlendirebilmektedir. Sosyal medya, kamuoyunun doğrudan bilgi veya deneyime sahip olmadığı konu ve durumlarda, bilgi edinebilmek noktasında önem arz etmekte ve ilgi görmektedir. Bu, medyanın bize ne düşüneceğimizi söylemesi demek değildir. Ancak, gündemlerin belirlenmesinde ve kamuoyunun ilgisini kamuoyu tartışmalarını bilgilendiren argüman ve bakış açılarını sınırlayan belirli konulara odaklamak için kilit noktada olduğunu göstermektedir. Sosyal medya üzerinden iletişim süreçlerini ele alan bu makale, medyanın kamu inancı ve tutumlarının oluşturulmasındaki rolünü ve bunun toplumsal değişimle olan ilişkisini incelemektedir. Bu konunun hem hükümet düzeyinde politika benimsetme yoluyla değişim açısından hem de birey düzeyinde davranış değişikliği konusundaki etkileri ele alınmıştır. Yeni medya adı verilen bu yazışma araçları ve düzlemleri, insanların bilgisayarları ve diğer cep telefonlarını kendini ifade etmek için web üzerinden sezgisel olarak kullanmalarına giriş yolunu açmıştır. Dolayısıyla, sosyal medya, toplumsal ağın akıllı yazışma yoğunluğunu göstermek için kullanılan dinamik bir araçtır.

Sosyal medya aracılığı ile kendini ifade etme, kişiyi yaşadığı genel halk ve devlet ile olan ilişkilerinde işlevsel (dinamik) bir pozisyona ulaşmasını sağlamıştır. Bu durum, bireysel aile, tekil toplum, tekil devlet ilişkileri gelenek kodlarını değiştirmiş ve bu ilişkileri bireysel odaklı olarak yeniden şekillendirmiştir. Bireyler için yeni bir iletişim yöntemi olan sosyal medya sosyalleşme, kendini ifade etme ve iş birliği için bir araca dönüşmüştür. Bir rutini değiştirmek ve bir gelişmeye başlamak için genel algıyı oluşturan ve yönlendiren örgütlenme araçları haline

gelmiştir. Dolayısıyla, toplumsal örgütlenmeler sadece genel duyguların gelişmesine katkıda bulunmakla kalmamakta, sosyal gelişmelerin düzenlenmesi, başlatılması ve denetlenmesi için önemli bir rol üstlenmektedir.

Sosyal medya bireyi yaşamın odak noktasına koyarken, halkın devlete ve yönetime karşı hürriyet için sivil toplum kuruluşlarına yönelerek sivil toplumun gelişimini hızlandırmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının varoluşu veya oluşturulması kamuoyunu yönlendirme noktasında büyük etkiye sahiptir ve bu noktada sosyal medya aracılığı ile oluşturulan sivil toplum örgütlenmelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya ile toplumdaki sivil toplum süreçlerinin gerçekleştirilmesi ve güçlendirilmesi sağlanabilmektedir. Bununla birlikte, sosyal medya aracılığı ile oluşturulacak sivil toplum birimlerinin art niyetli kişiler tarafından yönlendirilebileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Gündem belirleyen değerlendirme, teklif, düşünce, bilgi ve haberlerin oldukça hızlı ve denetimsiz bir şekilde yayılabilme imkânı bulması, başka bir deyişle sosyal medyanın özgürlük alanının bu kadar geniş olması birçok açıdan önemli dezavantajları beraberinde getirebilmektedir. Özellikle toplumsal hassasiyetin yoğunlaştığı zaman ve konularda, sosyal medya araçlarının art niyetli şekilde kullanılması toplumu tahmin edilemeyecek boyutlarda tahrip edici olabilmektedir.

Çalışma kapsamında teknoloji alanında yaşanan gelişmeler sonrasında ortaya çıkan bu imkânların kamuoyu oluşumu bağlamında bireyler ve toplumların tutum ve davranışlarının nasıl biçimlendirilerek kanalize edildiği incelenmektedir. Kamuoyu oluşumu noktasında sosyal medya kullanımının devletlere, toplumlara ve bireylere karşı sebebiyet verebileceği olumsuz etkiler ortaya konmaya çalışmakta ve bu riskler ile mücadele edebilme noktasında bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

2. KAMUOYU, SOSYAL MEDYA, SİYASAL İLETİŞİM VE GERÇEKLIK KAVRAMLARI

Modern liberal demokratik devletlerdeki meşru hükümetin ideal olarak kamuoyunu temsil etmekte olduğu kabul edilmektedir. Ancak, neyin kamuoyunu oluşturduğu konusunda ciddi tartışmalar vardır. Bu kavram daha geniş anlamda, halk bilincinin veya iradesinin bir temsili, halk üzerinde harekete geçen veya halka baskı yapılan herhangi bir şey olarak kullanılabilir (Temizel, 2008: 130). Kamuoyuna ilişkin mikro düzeyde psikolojik perspektifler ve bireysel düşünce oluşumunun usule ilişkin hesaplarını sunmaktadır. Makro-yaklaşımlar ise bütünsel bir analiz yapılması noktasında etkili olmaktadır ve anket araştırması yoluyla görüşlerin ölçülmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Habermas tarafından kamuoyu oluşumuna dair normatif bir bakış açısı sunulmaktadır. “Kamusal alanın”, kamuoyunun oluştuğu ve ifade edildiği bir alan olduğunu savunmaktadır. “Kamusal alan”, devlet ve sivil toplumun etkileşime girdiği noktadır (Akt. Gökteş, 2007: 14-15). Bireyler, kamuoyunda, devletin uygulamalarını gerekçeli tartışmalarla eleştirel bir şekilde yansıtmak için bir araya gelmektedir. Müzakere ve gerekçelerle toplumun yönetişimini destekleyen normlar ve değerler bu yolla ortaya çıkmaktadır. Bunlar, toplum içinde çoğunluğun rızasını alma yönünde kullanıldığında, parçalanma yerine fikir birliği ve uyumu teşvik eden bir olguya dönüşebilmektedir (Ertaş, 2000: 3).

Bu rasyonel müzakere, konuşma özgürlüğü, evrensel erişim ve kapsayıcılık olarak nitelendirilmekte ve ne devlet ne de pazar kontrol edilmemesi gerekmektedir. Habermas, kamusal alanın politik görevinin sivil toplumun düzenlenmesi haline geldiğini gösteren bu rasyonel-eleştirel tartışma alanının dönüşümünü ortaya koymuştur (Habermas, 2004: 95). Kitle iletişim araçları bu kamusal alanı içine almaya başladıkça, kamuoyu oluşumunun sonuçları ortaya çıkmaktadır. Kamusal alanın devlet ve kurumsal tahakkümünü engellemek için medyaya ve piyasa koşullarına erişilebilirliğin artırıldığı varsayılırken, medya ve devlet iç içe geçmektedir. Çağdaş medya, piyasanın taleplerini modern devletlerin demokratik gereksinimleri ile dengelemek zorunda kalmaktadır. Devletin ve kurumlarının kamuoyunu şekillendirme girişimleri ile demokratik işlevleri kâr sağlama mücadelesiyle çelişen medya arasındaki bu gerilimler, çağdaş liberal demokratik devletlerde kamusal alanı karakterize etmektedir (Arsev, 1996: 78). Piyasa güçlerinin ve politik aktörlerin baskısı, medyayı, bilgilendirme aracı niteliğinden ziyade, yalnızca inşa eden değil, aynı zamanda tartışan olgu haline getirmiştir.

Sosyal Medya: Henüz büyük ölçüde devlet, hükümet ve siyasi parti kontrolü dışında olduğu için, sosyal medya, politik iletişimi ve kamuoyunun oluşumunun doğasını radikal şekilde değiştirme potansiyeli sunmaktadır. Sosyal medya, geleneksel siyasi iletişim kanallarını karakterize eden çarpıtmalardan arındırılmış durumdadır. Sosyal medya, tartışmanın zorlanmadığı bir sitedir; konuşma özgürlüğü egemendir ve çıkarlar tarafından çarpıtılma en cüzi boyutlardadır. Bilgi özgürce dağıtılabilmekte ve edinilebilmektedir. Geleneksel medyaya meydan okuyan yeni medya, bilgi üretimini merkezden uzaklaştırmakta ve etkileşim yoluyla fikir oluşumunu demokratikleştirmektedir. Bu tür âdemi merkezîyetçi teknolojiler sayesinde baskın otoriteleri bilgi akışını yönetmekten uzaklaştırmaktadır (Dilmen, 2007: 114).

Bu yeni araç, kamuoyu üzerine kurulu olan vatandaşlara tarafsız bir bilgi sağlayıcısı olarak normatif rolü yerine getirmenin işaretlerini taşımaktadır. Sosyal medya, bir iletişim yöntemi olarak ve demokratik süreci geliştirmeyi de vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, açık ve daha hesap verebilir bir hükümet için muhalefet sağlanabilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki hükümetlerin çoğu, interneti okullarda / kolejlerde erişilebilir kılmak ve böylece sosyal medya ortamının popüler yapısını yoğunlaştırmak suretiyle erişimi arttırmayı hedeflemektedir. Sosyal medya âdemi merkezîyetçidir, daha fazla sayıda erişim noktasının sağlanmasının, vatandaşların siyasi süreçte yer

alma fırsatını artırdığı öne sürülmektedir (Timisi, 2003: 133). Vatandaşlarla temsilciler arasındaki ve ayrıca yasama ile yürütme arasındaki bilgi akışının daha güçlü ve net olması, liberal demokrasinin sağlığı için daha iyi olduğunu işaret eder hale gelmiştir. Sosyal medya yalnızca bir iletişim yöntemi olarak değil, demokratik süreci devrimci hale getirmenin bir aracı olarak görülmekte, medya ortamının etkileşimli doğası, kamuoyunun ifadesi, yönetim ve karar alma sürecinde daha fazla vatandaş katılımını teşvik etmektedir (Gökçe, 2012: 46). Sosyal medya, geleneksel medyanın gündem belirleme kabiliyetine, devletin, siyasi partilerin ve geleneksel medyanın statükoyu tanımlama ve savunmaya yönelik girişimlerine karşı bir dengeleyici bir güç teşkil etmektedir. Sosyal medya üzerinden iletişim, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya, yatay ve dikey gerçekleşebilmekte; dinamik bir etkileşimli iki yönlü bir iletişim sağlamaktadır (Aktaran: Haluk Geray, 2003: 18-19). Bu açıdan gündemi belirleyebilen ya da tartışma parametrelerini kontrol edebilen, medyanın ve siyasi partilerin çıkarlarıyla rekabet eden bir araç niteliğindedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal medya ifade ve bilgi özgürlüğü idealleri ile kamuoyunun oluşturulmasının önemli bir parçası haline gelmiştir.

Sınırsız bir bilgi akışıyla nitelendirilen bu özgür konuşma alanı, geleneksel medyanın “filtrelemesi” olmadan oluşması, bir bilgi kaynağı olarak faydasını baltalayabilmektedir. Televizyonda ve basında olduğu gibi içeriğin editörce kontrolünün olmaması, otoriter olarak bilgilendirilmek yerine, kamuoyu tartışmalarının yanlış bilgiye dayandırılabilirliği anlamına gelebilmektedir. Müzakere, kamuoyunda görüş ve fikirleri denetleme, reddetme ve onaylama yoluyla test etmek anlamına gelir, ancak bu sosyal medyada işlememektedir. Mevcut araştırmalar, sosyal medyanın yine de iletişim kuranlar arasındaki iletişimi kolaylaştırdığını, tartışma seviyesini genişletmediğini veya derinleştirmediklerini ortaya koymaktadır (Mergel, 2013: 12). Günümüz siyasi partileri ve hükümetler sosyal medya geri bildirim ek olarak belirli konularda bilgi ve fırsatlar sunmaktadır. Siyasi aktörler hala tartışma gündemini yapılandırmaya çalışan tartışma parametrelerinin kontrolünü elinde tutmaya çalışan geleneksel medyadan uzaklaşmakta yeni medyaya yönelmektedir.

Geleneksel medya ve siyasal partiler gerçeği şekillendirmeye ve yapılandırmaya çalışmaktadır, böylece halk onu temel normlar ve değerler temelinde yorumlamak durumunda kalmaktadır. Sosyal medya, fikir birliğini ve çatışmanın ortak değerlere göre çözülmesini teşvik etmek yerine, sanal bireyciliğin coğrafi ve politik sınırların gerçekliği üzerinde önceliğe sahip olduğu bir düzlem sağlamaktadır.

Siyasal İletişim: Diğer iletişim biçimlerinde olduğu gibi hem sözlü hem de sözsüz anlam ifade etmeyi içerir. Tanım olarak, kamuoyu iletişimi ima etmektedir. Genişletilmiş franchise ve katılım çağında, halkı bilgilendirmek ve fikirleri seçkinlere iletmek için kitlesel iletişim yöntemleri gereklidir. Kamuoyu fikrinin üretildiğini ve ilgilenenlerin şekillendirilebileceğini ve manipüle edilebileceğini bilinmektedir. Toplumsal açıdan kamuoyu ve siyasi aktörler hakkında bilgi edinilen bilgilerin çoğunu sağlayan, kamuoyunu neyin oluşturduğunu büyük ölçüde belirleyen medyadır. Medya aracılığıyla kamuoyu tartışması oluşturulabilmektedir, çağdaş seçimler yapılmakta ve politik (ve sosyal) gerçeklik inşa edilebilmektedir (Yurdakul, 2016: 245). Normatif olarak, medya, vatandaşların siyasi seçimler üzerinde tartışma yapmak için yeterli bilgi ile demokratik haklarından yararlanmalarını mümkün kılan özgür ve doğru bilgilerle vatandaşlığı kolaylaştırma aracı olarak görülmektedir. Oysa halk sunulanların kontrolü altında değildir ve genellikle sadece medya içeriğine tepki göstermektedir. Medyanın seçmenlerin bilgilendirilmesi noktasında nasıl iletişim kurduğu ve sonrasında kamusal yaşamı, olayları ve sorunları anlama ve yorumlamada çok önemli görülmektedir. Medya uzmanları medyanın toplumlar ve bireyler üzerindeki etkisini tartışırken, seçkinler medyanın önemini kabul etmiş medyanın içeriğini etkileme ve yönlendirme çabasına girişmişlerdir. Geleneksel medya, öncelikle bir izleyici çekmek arzusundan etkilendiğinden, haberler ve siyasi iletişim gündemi medyanın izleyicilerin istekleri, ihtiyaçları veya beklentileri tarafından belirlenmektedir (Korkmaz, 2009: 9). Kamuoyu oluşumu süreçlerinde insanların nasıl bilgilendirildikleri ve bu bilgilerin kalitesi çok önemlidir. Kitle iletişim modelleri giderek artan bir şekilde medyayı ifade etmek, ikna etmek veya bilgilendirmek yerine gösterme ve dikkat çekme işlevini yerine getirdiğini göstermektedir. Medyada izleyici ve kâr arzusu ile siyasi aktörlerin mesajı manipüle etme arzusu arasındaki gerilim, kayda değer sayıda rasyonel-eleştirel tartışmaları beraberinde getirmektedir.

Gerçeklik: Günümüzde kamuoyu, paylaşılan normlar ve değerler ile desteklenen ifade özgürlüğü ve evrensel erişim alanında inşa edilmiştir. Bu olgu iletişim araçları vasıtasıyla yayılan veriler ile büyük ölçüde etkilenebilmektedir. Bu noktada demokratik devletten bağımsızlık idealleriyle desteklenen ve seçkinleri sorumlu tutmanın bir yolunu sunan sosyal medya, aynı zamanda önemli konularda bilgi sağlama, olayların yorumlanması ve sosyal ve politik gerçekliğin yapılandırılması için de işlev görmektedir. Politik aktörler bunun önemini kabul etmekte ve sosyal medyayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışmaktadır (Yağmur, 2015: 9). Siyasi partiler sosyal medyayı ve tartışma parametrelerini kontrol ederek ardından kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Dolayısı ile kamuoyu; sosyal medya, siyasi aktörler arasında yaratılan gerilim ile birleştiğinde, çağdaş kamusal alan çıkarların çarpışmasıyla belirlenmektedir. Geleneksel medya iletişimi mümkün kıldığı gibi engelleyebilen bir nitelik taşımıştır. Medya ile siyasi partilerin hedefleri arasındaki gerilim, tartışmaların ve bilgi akışının zaman zaman çarpıtılmasına ve yaratılmış suni gündemlerle engellenmesine olanak sağlamıştır. Sosyal medya geleneksel medya araçlarından farklı olarak kamuoyuna bilgi sunarken, bir yandan da süreçlere bireysel katılımı teşvik etmektedir.

Günümüzde sosyal medyanın politik süreçteki rolü oldukça önemli hale gelmiştir. Kamuoyu oluşumu çeşitli sosyal medya araçları ile analiz edilebilmekte ve yönlendirilebilmektedir. Bu yönüyle sosyal medya kitlelerle iletişim kurmada siyasi partilerin ve kitle iletişim araçlarının rolünü vurgulamaktadır.

Sosyal medya, geleneksel medyanın gündemi belirleme ve tartışmayı siyasi seçkinler lehine biçimlendirme konusundaki hâkim görüşlerine meydan okumuştur. Sosyal medya, siyasi partilerin bilginin yayılmasını kontrol etme ihtimalini sınırlandırmakta ve elit kontrol olmadan politik görüşlerin oluşturulabileceği, tartışılabilirliği ve ifade edilebileceği bir düzlem meydana getirmektedir (Terkan, 2007: 562). Kişisel bilgisayarlar ve cep telefonları aracılığı ile sosyal medyaya erişim potansiyeli arttıkça, beyler toplumsal, politik ve ekonomik gerçekliklere daha kolay erişebilir hale gelmektedir. Ne kâr arzusu ne de politik hedeflerin peşinde koşan yeni medya araçları, politik ve sosyal gerçekliği yeniden şekillendirme potansiyeli sunmaktadır.

3. KAMUOYU OLUŞTURMADA SOSYAL MEDYANIN ETKİSİ

Sosyal medyayı, “sosyal” yapan öncelikli koşul, içerik üretiminin profesyonel meslek sahibi olmayı yani belirli bir uzmanlaşmayı gerektirmemesi (gazetecilik, reklamcılık ve halkla ilişkiler uzmanlığı gibi) ve içeriğin belirli bir çevre ile sınırlı ya da genel kullanıcılara açık olmak üzere kamusal erişilebilirliğidir. Bunun sonucunda ise sosyal medya kişilere bir varlık sunma, kimlik oluşturma, tanınırlık kazanma, başkalarıyla ilişkilene ve paylaşım imkânı sunmaktadır. Toplum söz konusu olduğunda, her türlü insani faaliyet ile siyasi, iktisadi, kültürel, ahlaki ve hukuki bağlar ile birbiriyle bağlantılı bir varoluştan söz etmek gerekmektedir. Dolayısıyla, sosyal medya kişilere sunduğu iletişim olanaklarıyla toplumsal varoluşun her noktasına nüfuz etmektedir. Boş vakit geçirme alışkanlıklarından, giyim-kuşam ve seyahat kültürüne, siyasi kampanyalardan, sosyal medya paylaşımı nedenli hukuki yargılamalara, günümüzde sosyal medyanın olmadığı herhangi bir insani faaliyet alanı kalmamıştır. Bu nedenle, sosyal medyanın topluma etkileri başlığının beşeri bilimlerin tüm dallarının inceliklerle yönelmesi gereken bir sorun kümesi ortaya koyduğu ifade edilmelidir. Bu çalışmanın sınırları kapsamında öncelikle belirtilmesi gereken ise sosyal medyanın toplumu oldukça etkilediğidir. Devamında ise, bu toplumsal etkinin önemli bir parçası olan kamuoyu oluşumundaki rolünü tartışmaktır (Gencer, 2012: 36).

Kamuoyu olgusu bir mesele üzerinde toplumsal kanaat ortaklığına dayanmaktadır. Dolayısıyla, kamuoyu oluşumunun ilk seviyesinde düşünce ortaklığı yani aynı görüşte olabilmek ile aynı noktaya bakabilme vardır. İkinci seviyede, tavır ve davranış ortaklığı ve son olarak da değer ortaklığı söz konusudur (Koçak, 2002: 101). Sosyal medya, düşüncenin paylaşılması sürecini kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Karşılıklı iletişimin mümkün olabileceği aile, komşu ve arkadaşlar gibi birincil toplumsal çevre ile iletişimde karşılaşılan yer ve zaman kısıtını kaldırmış, karşılıklı iletişimin mümkün olmadığı çevrelerden de haberdar olma, etkileşime girme imkânını sunmuştur. Özellikle, herkese açık paylaşımlarda, beğeni, yorum gibi özelliklerle bu iletişim biçimi düşünce ortaklığı aramanın veya bulmanın yolunu açmıştır. Toplumsal bir rahatsızlığın dile getirilmesi ve bu rahatsızlığı paylaşan diğer çevrimiçi insanlar aracılığıyla geleneksel kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmaksızın kamuoyu oluşabilmektedir. Sosyal medya aracılığıyla bilgi, kanat ve fikirler çok hızlı yayılmaktadır. Sosyal medya, tavır ve davranışlar konusunda da kamuoyu oluşumuna aracılık etmektedir. Özellikle oy verme davranışı ya da toplumsal hareketlere katılım noktasında, düşünce ortaklığından ortak tavır geliştirme gerektiren siyasal katılım mekanizmalara sosyal medya hem tavır ve davranışlara aracılık etmekte hem de tavır ve davranış geliştirmenin organizasyonunu sağlamaktadır. Oy verme çağrıları, toplantı ve buluşma çağrıları, sosyal medya ağlarının anket, etkinlik oluşturma, yer bildirim benzeri araçları vasıtasıyla sağlanmaktadır. Kanaat ve fikir oluşturma ile paralel ilerleyen değer oluşum sürecinde de sosyal medyanın etkisinden söz etmek mümkündür (Anastasio, Rose, & Chapman, 1999: 153). Kimi zaman olumsuz referansla da kullanılsa siyasal doğruluk (political correctness) referanslı söylemler kamuoyu oluşumunda değer ortaklığı yaratımının en gözlenebilir olduğu alandır. İnsan hakları, hayvan hakları, çocuk hakları, doğanın korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi gibi birçok başlıkta sosyal medya insanları siyasal doğru bir değer kümesini kabullenmiş görünmeye en azından zorlamaktadır. İşkence edilmiş bir hayvanın görüntüsü sosyal medyada infial yaratmakta, zehirlenen başıboş sokak köpekleri için kampanyalar düzenlenilmekte böylece de hayvan hakları konusunda toplumsal duyarlılık, bu konuda yetkili belediyelere, kamu kurumlarına gerekli düzenlemeler konusunda kamuoyu baskısı oluşturmaktadır.

4. KAMUOYU OLUŞTURMADA SOSYAL MEDYA KULLANIMININ YARATTIĞI MUHTEMEL RİSKLER

Kamuoyu oluşturmada sosyal medya araçlarının kullanılmasının çeşitli toplumsal ve siyasal faydalar sunduğu fakat bu kullanımların muhtemel riskleri de beraberinde getirdiği bilinmektedir. Bu bölümde karşılaşılabilecek muhtemel riskler, önceki bölümlerde değinilen kamuoyu ve sosyal medyaya ilişkin temel kabuller ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4.1. Küreselleşmenin Yoğunlaşması

Sosyal medya, tüm dünyayı sanal iletişim yoluyla birbirine bağlamaktadır. Dünyanın tek tık uzakta olması; bilgi, enformasyon ve etkileşim akışının bu denli yoğun olması olumsuz da bazı sonuçlar doğurabilmektedir. Küreselin

yerele akışı hâlihazırdaki toplumsal ilişkilerin taşıyabileceğinden ağır olabilmektedir. Örneğin, Venezuela devlet başkanı Nicolas Maduro'nun ABD destekli muhaliflerce darbe ile devrilmek istemesine, Türkiye'den tepki gösteren sosyal medya kullanıcıları olabilmektedir. Bu elbette kendine başına bir olumsuzluk olarak değerlendirilemez, ancak siyasal öznelliğin yer ve zaman ölçütünün kalmayışı sorumluluğun nerede bitip, nerede başladığı gibi birtakım soruları gündeme getirmektedir.

4.2. Kitlelerin Çözülüşü

Sosyal medyanın kamuoyu oluşturma noktasında kullanılması, toplumsal açıdan oldukça önem arz eden kitle kavramının özünü kaybetmesine sebep olmaktadır. Toplumsal açıdan kitle kavramı özü itibariyle kendisini oluşturan parçaların ve bireylerin kısmen de olsa gizliliğini veya mahremiyetini koruyan bir yön taşımaktadır (Yüksel, 2013: 19). Bu yön kitlelerin sosyal medya üzerinden bir araya gelişleri ile yok olmaktadır. Sosyal medya yolu ile kitleleri oluşturan bireyler gizemini koruyamamakta rızasız da olsa kimliklerine ilişkin oldukça fazla bilgiyi paylaşmış olmaktadır. Bu gizliliğin ortadan kalkıyor olması kitlelerin, kendisinden ve bu topluluğun belirsizliğinden korkan taraflar üzerindeki etkisini yitirmelerine sebep olmaktadır. Toplumsal kitlelerin karşısındaki taraflar veya elitler gizliliğin yitirilmesi ile karşısındaki topluluğu analiz edebilmekte ve çözülmesi adına çok daha etkili adımlar atabilmektedir. Dolayısıyla sosyal medya üzerinden kitle hareketlerinin sürdürülmesi zaman içerisinde bu kitlelerin çözülmesine ve hatta yok olmasına sebep olabilmektedir.

4.3. Toplumun Siyaset Alanına Yönlendirilmesi

Sosyal medyanın bireyler tarafından rahatça ulaşıp yönlendirilebilir hale gelmesinin kamuoyuna etkileri sonrasında, toplumun her ferdi siyaset alanında daha aktif ve daha müdahil bir konuma gelme imkânı bulunmaktadır. Bireylere kadar indirilen bu müdahale müdahil olma gücü bir noktada kamuoyunu yönlendirebilme fırsatı oluşturmaktadır. Bu fırsatın çeşitli alanlarda etkili bir şekilde kullanıldığı örnekler çoğaldıkça, bireylerin siyasal alana katılım ve müdahale güdüsü güçlendirmektedir. Toplumun bu denli küçük parçalarının siyaset alanına etkili bir şekilde dahil olması, demokratik ölçütlerle seçilmiş meşru hükümetler ve partiler açısından oldukça önemli hale gelebilmektedir.

4.4. Popüler Şahısların Araçsallaşması

Sosyal medya, gazeteciler, oyuncular, müzisyenler ve yönetmenler gibi kamuoyu tarafından tanınan profesyonellerce de yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Popüler kültürün en önemli taşıyıcısı olan bu toplum kesiminin, verdiği sosyal ve politik mesajlar, duruşları, güncel meselelerdeki fikirleri ve yaşam tarzları toplumu etkilemekte, topluma örnek olmakta, onlara hayranlık duyulmakta ya da bu insanlar özellikle gençler tarafından taklit edilmektedirler. Popüler şahısların sosyal medyayı kullanımı, çift yönlü işlemektedir; bir yandan yaşamlarına dair detayları paylaşarak içimizden biri görünmekte, bir yandan da farklılıklarını göstererek özgünlüklerini ve toplumla mesafelerini korumaktadırlar (Kowalczyk ve Pounders, 2016). Popüler şahısların toplum nezdindeki bu konumu onların çeşitli siyasi ve ekonomik çıkar çevreleri tarafından araçsallaştırılmalarının nedeni olmaktadır. Üretimlerinin niteliği ve içeriğinden ziyade verdikleri veya vermedikleri mesajlar nedeniyle popüler şahıslar sosyal medyada tartışılmaktadır. 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde dönemin başkan adayları Hillary Clinton ve Donald Trump arasındaki çekişme, Hollywood olarak bilinen Amerikan film endüstrisine damgasını vurmuş. Aktörler, aktrisler, yönetmenler sosyal medya aracılığıyla seçim yarışına dahil olmuşlardır. Bu durum, yalnızca ABD'de değil tüm dünyada, popüler şahısların araçsallaştırılması tartışmasını başlatmıştır.

4.5. Tehlikeli Bilgi Paylaşımı ve Manipülasyon

Sosyal medyada manipülasyonun önemli araçlarından biri de bot hesaplar olarak tabir edilen, gerçek bir sosyal medya kullanıcısı görüntüsü veren ancak otomatik içerik üreten bilgisayar algoritmalarıdır. Özellikle, takipçi sayısının, yeniden paylaşım sayısının ve görüntülenme sayısının artırılması gibi sosyal medyada etkileşimin ölçüsü olabilecek parametrelerde kullanılan bot hesaplar aracılığıyla toplum yönlendirilmeye çalışılmaktadır. The National Bureau of Economic Research araştırmacıları 2018 tarihli raporlarında, Britanya'nın Avrupa Birliği üyeliğinden ayrılmasının oylandığı 2016 yılındaki Brexit referandumu ve yine aynı yıl içerisinde gerçekleştirilen Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık seçimlerinde Twitter'ın gerçek ve bot kullanıcılarının Brexit oylaması ve ABD seçimlerine dair etkileşimini incelemişlerdir. Araştırmacılar, farklı kullanıcı tipleri arasındaki etkileşimin derecesinin değişken olduğu sonucuna ulaşmışlardır, dahası bot hesapların insan tweetleme aktivitesi üzerinde önemli etkisi olduğunu öne sürmüşlerdir (Gorodnichenko; Pham ve Talavera, 2018). Araştırmanın sonucunda ise demokratik bir toplumda çeşitliliğin gerekli olduğunu ancak çeşitliliği beslemenin, yalanların ve manipülasyonların yayılmasına izin verilmesi gerektiği anlamına gelmediğini ifade eden araştırmacılar, özellikle bot hesapların kontrolünün sağlanması için düzenlemeler gerektiğini ifade etmişlerdir.

4.6. Dezenformasyon ve Provakasyon

Toplumunu kanalize etmek için kullanılan bu tür yöntemler sosyal mühendislikte var olmasıyla birlikte çok daha geniş bir alanda kullanılmaktadır. Sosyal medya aracılığı ile özel hayattan ticarete, kişisel amaçlardan grupların veya farklı

ülkelerin istihbarat amaçlarına kadar hemen hemen her alanda belirli bir fikir, tutum veya davranış kabul ettirme veya toplumu biçimlendirme amacıyla provokasyon ve dezenformasyondan yararlanılmaktadır.

Oxford Sözlüğü, 2016 yılında yılın sözcüğü olarak “post-truth” kavramını seçmiştir. Türkçe’ye “gerçek-sonrası” diye çevirebileceğimiz bu kavramın en gözlenebilir olduğu mecra sosyal medyadır. Gerçek-sonrası, doğrunun, hakikatin, olgunun önemini yitirdiği bir salt duygu ve kişisel algı dönemidir. Sosyal medyanın gerçek-sonrası siyaset ya da gerçek-sonrası dönem olarak tabir edilen bu dönemin en güçlü aracı olması şaşırtıcı değildir. Milyarlarca insanın algı, kanaat ve fikirlerinin etkileşim alanı olarak sosyal medya, yanlış bilginin bir amaç üzerine kasten yayılması anlamına gelen dezenformasyona, kişi ve grupları tahrik etmeye, bu tahrikin ileriye götürülüp onları suç işlemeye teşvik etmek anlamına gelen provokasyonlara alet olmaktadır. Yalan haberler, zaman ve mekanı farklı bir yere ait görüntü veya videonun sosyal medya kullanıcısı insanları tahrik etmek için kullanılması, bilişim çağı olarak da tariflenen gerçek-sonrası dönemin sıradan olguları haline gelmiştir. Myanmar’da 2017 yılında yaşanan ve milyonlarca kişiyi göçe zorlayan Rohingya soykırımında Facebook, platformlarının Myanmar’daki şiddeti kışkırtmak için kullanıldığını kabul etmiştir. Myanmar’daki askeri yetkililerin soykırım öncesinde Rohingya’daki Müslüman azınlığı hedef alan birçok gerçek dışı paylaşımında bulunduğu ve bunun soykırım için bahane olarak kullanıldığı insan hakları raporlarına yansımıştır (www.nytimes.com, 2018).

4.7. Sosyal Mühendislik ve Bağımlılık

Çevrimiçi ağ bağlantısının hızlı ve basit bir şekilde bir araya gelmelerine yardımcı olması, ulus içinde ve dışında veya ortak bir çaba sarf ederek sosyal mühendislik saldırılarının önderliğini teşvik etmektedir. Kuşkusuz, internet tabanlı yaşam, insanları, toplantıları veya belirli bir akıl ve davranış çerçevesindeki genel nüfusu ikna etmek için olağanüstü fırsatlar sunmaktadır. Bir web bağlantısına sahip bir pc veya akıllı telefon genel halkı yapılandırmak için yeterlidir ve bu hatlar çoğunluğu kontrol etme eğilimindedir.

Toplumların gelecekle genç nesillere bağlıdır. Bu yaşlardaki toplumsal kitleleri eğlencelere, sinema filmlerine veya çevrimiçi ağlara bağlı kılmak başlı başına önemli bir risktir. Bu noktada genç nesillerin provokasyon ve manipülasyon karşısında ne kadar savunmasız olduğu gerçeği de göz önüne alındığında, sistemli bir tehdide korunmaları gerektiği açıktır.

4.8. Rızasız Bilgi Edinimi ve Satımı

Sosyal medya kullanıcılarının karşılaştığı önemli bir sorun, veri gizliliğinin izinsiz biçimde ihlal edilmesi, kişisel verilerin kopyalanması, çalınması ve kullanılmasıdır. Genç kullanıcılar arasında popülerliği her geçen gün azalsa da Facebook tüm dünyada halen en popüler sosyal ağlardan biridir. 2 milyar aktif kullanıcıya sahip Facebook’un 50 milyon kullanıcının verisinin izinsiz biçimde Cambridge Analytica isimli şirketi tarafından kullanılması, 2018 yılında uluslararası medyanın en çok tartıştığı sorunlardan biri olmuştur. Daha iyi reklam hizmeti sunabilmek adına Facebook, fotoğrafları, beğenileri, ziyaret edilen sayfaları, online satın almaları, iletişim listelerini ve konum bilgilerini depolamaktadır. Facebook, kullanıcı bilgilerinin rızaları dışında depolanması ve veri şirketleri tarafından kullanılması konusunda yalnız değildir. Twitter, Snapchat ve MySpace gibi platformlarda da kişisel verilerin izinsiz kullanılması veya çalınması yaygındır. Sosyal medya kullanıcıları gönüllü olarak, kişisel bilgilerini küresel şirketlerle paylaşmakta, büyük verinin gönüllü sağlayıcısı olmaktadır. Instagram ve Facebook’ta #tenyearschallenge başlığı altında 10 yıl önceki ve şimdiki fotoğraflarını paylaşan kullanıcılar, farkında olmaksızın Facebook’un yüz tanımlama algoritmasının parçası olmaktadır (www.forbes.com, 2019).

4.9. Aileye ve Özel Yaşama Yönelik Riskler

Bireylerin hakaret ve en çelişkili düşüncelerini rahatça ifade etme durumu, genellikle anonim bir medya kullanıcı adının arkasına sığınarak devam ederken, insanlar gerçek adlarını ve bilgilerini paylaşarak ortamlarda kendilerini göstermeye başlamışlardır. Örneğin, Facebook gibi sosyal ağlar, kullanıcılarını gerçek ad bilgileri kullanmaya teşvik etmiş ve hatta aksi durumda profillerini iptal etmekle tehdit etmiştir. Bu profillerin oluşturulmasıyla, bireysel kullanıcılar tarafından meydana getirilen ve sosyal medyada yayınlanan içeriklerin toplumlara mâl edildiği ve çıkar grupları tarafından kullanılabilirliği anlaşılmaktadır. Bu olasılık veya risk, sosyal medyada en çok tartışılan konulardan biri halini almıştır. Bundan habersiz, insanlar özel hayatlarını sosyal medyada yayınlamaya devam ettikçe, özel yaşamın gözlerinde olduğu gerçeği sıradan ve başkaları için kabul edilebilir hale gelmiştir. Toplumların bu yöndeki zayıflığına değinmeden, özellikle popüler kültürün ortaya çıkması, gelişmesi ve hatta topluma yerleşmiş olmasından bahsetmek gerekmektedir. İletişim araçlarında küreselleşmesi sonrasında insanların rol modeli algısı değişmiş ve televizyonda görülen insanların hayatları benimsenir ve özenir olmuştur. Bu safhadan sonra, bireyler bu popüler insanların yaşamlarını yaşayamazlar da, en azından göz önünde olma ya da özel hayatlarını ilan etme endişesi ya da zayıflığı yaşamaya başlamışlardır. Bu durumun önemli sebeplerinden biri, sosyalleşmenin büyük ölçüde yüz yüze sağlanacağı karısının teknoloji vasıtasıyla zayıflatılmasıdır.

Öte yandan, sosyal medya, toplumun temel yapı taşı olan aile içinde birçok etkileşime neden olmasının yanı sıra, toplumun tüm kesimleri üzerinde bir etkiye sahiptir. Nesiller arasındaki fark ile nesil çatışmasının ortaya çıkışı arasındaki artış, sanayi ve teknoloji çağının, yani tüketim çağının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Farklı

alışkanlıkları ve deneyimleri olan iki kuşak arasındaki bu farklılıklar yabancılaşmadan olumsuz yönde etkilenmiş, birbirlerine karşı toleransı ve karşılıklı anlayışı azaltmıştır. Ancak son zamanlarda, ebeveynler ve çocuklar arasındaki iletişimin yönü farklı bir boyut kazanmıştır. Ebeveynler mevcut teknolojik koşullara ayak uydurmada ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve bunu bir tehlike olarak görmektedirler.

4.10. Sanal Aktivizm

Sosyal medya platformları insanları internet aracılığıyla birbirine bağlamanın bir yolu olarak tasarlanırken, aktivistler bu platformları devletin sansürüne meydan okumak, benzer düşünen insanlarla bağlantı kurmak, kitleleri harekete geçirmek, kamuoyunu etkilemek ve toplumsal değişime itmek için yaratıcı fikirler üretmek maksadıyla birer teknolojik kurtuluş aracı olarak kullanılmaktadırlar. Ancak bu kullanım, çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Daha fazla insan sosyal medyaya katıldıkça, birleşmek için kullanılan araçlar farklılığın altını çizmeye ve devamında amaçların dışında insanlar arası kutuplaşmanın artmasına ve hatta nefret söyleminin yaygınlaşmasına da neden olmaktadır.

Sanal aktivizm, hashtag devrimleri denen Tunus, Mısır gibi ülkelerdeki Arap Baharı isyanlarından, 2008 krizi sonrası Amerika'da finansın merkezi Wallstreet'deki #occupywallstreet (wallstreetişgalet) eylemlerine, yine Amerika'da ırkçılık ve polis şiddeti karşıtı protesto gösterilerinden, Avrupa'da kemer sıkma karşıtı protestolara, Hong Kong'daki Şemsiye Devrimi'nden, İngiltere'de üniversite harçlarının yükseltilmesine karşı düzenlenen öğrenci protestolarına değin toplumsal muhalefet tarafından kullanılmıştır. Toplumsal hareketler, odağındaki meseleyi kamuoyunun gündeminde tutmak, ajandalarındaki taleplerin genel kabul görmesi için kitle iletişim araçlarını etkili bir biçimde kullanmak zorundadır. Ancak, sanal aktivizm, kimi aktivistlerce sokağın gücünü kırdığı gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Tweet atarak, tepkilerin soğurulduğu, dolayısıyla herhangi bir başlıkta mücadelede ısrar edilmeksizin gündemin sosyal medyada hızlıca değiştiği ifade edilmektedir. Sanal aktivizmle kalıcı bir değişimin sağlanamayacağı vurgulanılmaktadır (Mundt, Ross ve Burnett, 2018).

5. SONUÇ

Sosyal medyanın toplumlara ve bireylere sunmuş olduğu çeşitli faydalarının yanı sıra; onlara, kamu düzenine ve devlete yönelik önemli tehditler içermektedir. Bu tehditlerin en önemlisi, bir ülkenin yönetimini sosyal mühendislik saldırıları ile etkileme ya da değiştirme yeteneğidir. Öte yandan sosyal medya, provokasyon, dezenformasyon ve bilgi kirliliğine yol açma potansiyeline sahiptir. Ayrıca bu ortamın doğası gereği, bağımlılık, aile sorunları, tehlikeli bilgi paylaşımı ve manipülasyonlar, ekonomik kayıplar, gizli sırları açığa çıkarmak ve özel hayatın kaybı gibi çok fazla riski beraberinde getirmektedir.

Yeni bir iletişim aracı olarak sosyal medya, siyasi partilerin doğrudan iletişim kurabilecekleri ve seçmenlerin fikirlerini şekillendirmeye çalışabilecekleri bir düzlem sunmaktadır. Kamuoyunun önemli bir kısmı, bilgi akışına hala hükümet, parti ve geleneksel medya araçları gibi geleneksel kanallardan erişmektedir. Bilgi bu kamusal alanda var olsa da, bu mutlaka bireylerin onu kullanmak için her zaman bir araya geleceği anlamına gelmemekte kolektif eylem sorunları devam edebilmektedir. Bu nedenle, sosyal medya bir "kamusal alan" illüzyonunu sağlarken, kamusal bilgi ve fikir oluşumu sınırlarının büyük ölçüde belirleyicisi siyasal ve ekonomik elitler olarak görülmektedir.

Sosyal medyanın bireysel ve kurumsal tehlikelerini azaltmak için alınacak önlemlerin birkaçı bireysel kullanıcıların veri güvenliği konusunda bilincinin artırılmasını, gelişmiş güvenlik ve koruma sistemleri ile bireysel verilerin gizliliğinin korunmasına yönelik gerçekleştirilebilir. Sosyal medyaya taşınan verilerin uluslararası standart ölçülerde koruma altında olması gerekmektedir. Toplumlar açısından büyük önem taşıyan sırların korunabilmesi adına kritik öneme sahip noktalarındaki kamu çalışanlarının bu yönde eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi oldukça önem arz etmektedir. Devlet yönetimi açısından kritik noktalarda bulunan kamu çalışanlarının veya tüzel kişiliklerin, sosyal medya araçlarını bu yöndeki tehditleri göz önünde bulundurarak ve kurumsal stratejileri koruyacak şekilde temkinli ve bilinçli kullanmaları faydalı görülmektedir. Bu noktada kendisini yetemeyen kamu kuruluşlarının danışmanlar aracılığı ile bilgi paylaşması ve sosyal medya süreçlerini yürütmesi lehlerine olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Anastasio, P. A., Rose, K. C., & Chapman, J. (1999). Can the media create public opinion? A social-identity approach. *Current Directions in Psychological Science*, 8(5), 152-155.
2. Arsev, Bektaş, (1996); Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları.
3. Dilmen, N. C. (2007), Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları, İstanbul Marmara İletişim Dergisi, Sayı:12
4. Ertaş, H. (2000). *Kamuoyu ve kamuoyu oluşturma yöntemleri*. PhD Thesis. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

5. Forester, J., (2005). "Habermas'ın İletişim Toplum Kuramı", Kitle İletişim Kuramları, der. ve çev. Erol Mutlu, Ütopya Yayınları, Ankara,
6. Gencer, Z. T. (2012). *Medyanın gündem oluşturma sürecinde sosyal entropinin rolü üzerine uygulamalı bir çalışma* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
7. Geray, H. (2003). İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları. Ankara: Ütopya Yayınları.
8. Gökçe, O. (2012). "Yeni Medya-Kamuoyu-Demokrasi", Hepimiz Globaliz Hepimiz Yereliz, (Editör: Edibe Sözen), İstanbul: Alfa Yayınları. ss. 37-54.
9. Gökçe, O. (1996). Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 14(14), 211-227.
10. Habermas, J. (2004). "Kamusal Alan", Kamusal Alan, der. Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul
11. Kılıç, S. (2009). Kamuoyu Oluşum Sürecinde Sosyal Hareketler ve Medya. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 150.
12. Koçak, A., (2002). Siyasal Davranış Ve Kamuoyu. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2.3: 96-103.
13. Korkmaz, A. (2009). İnternet gazeteciliğinin kamuoyu oluşumuna etkisi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(2).
14. Korkmaz, A. (2009). İnternet gazeteciliğinin kamuoyu oluşumuna etkisi. *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 1(2).
15. Kowalczyk, C. M., Pounders, K. R. (2016) "Transforming celebrities through social media: the role of authenticity and emotional attachment", *Journal of Product & Brand Management*, Vol. 25 Issue: 4, pp.345-356, <https://doi.org/10.1108/JPBM-09-2015-0969>.
16. Mergel, Ines (2013). "Social Media in The Public Sector". San Francisco: John Wiley and Sons.
17. Mundt, M., Ross, K., & Burnett, C. M. (2018). Scaling Social Movements Through Social Media: The Case of Black Lives Matter. *Social Media + Society*. <https://doi.org/10.1177/2056305118807911>
18. New York Times, <https://2018/11/06/technology/myanmar-facebook.html> .
19. Nicole, M. (2019) <https://www.forbes.com/sites/nicolemartin1/2019/01/17/was-the-facebook-10-year-challenge-a-way-to-mine-data-for-facial-recognition-ai/#2102e0525859>. Erişim Tarihi: 28.05.2018
20. Temizel, H. (2008). KAMUOYU KURAMLARI VE KAMUOYU OLUŞUMUNDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 126-146.
21. Terkan, B. (2007). Basın ve Siyaset İlişkisinin Gündem Belirleme Modeli Çerçevesinde Bir Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 17.
22. Timisi, N. (2003). Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi. Ankara: Dost Kitabevi
23. Yağmur, H., (2015). *Sosyal medyanın siyaset ve kamuoyunu yönlendirmedeki rolü*. PhD Thesis. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
24. Yurdakul, H. (2016). Medya ve siyaset perspektifinden kamuoyu. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2).
25. Yüksel, E. (2007). "Kamuoyu Oluşturma" Ve "Gündem Belirleme" Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?

Tâhir B. Âşûr'un Tefsirinde Belâgat Sanatlarının Tahli line Yönelik Şiirle İstîşhâd

Proving the Analysis of the Arts of Rhetoric Through Poetry in Tahir B. Âşûr's Interpretation of Quran

Remzi Hansu

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, Türkiye

ÖZET

1879-1973 yılları arasında Tunus'ta yaşamış müfessir, fakih, Arap dili ve edebiyatı alimi olarak meşhur olmuş Tâhir b. 'Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr adlı tefsirinde şiirle istîşhâda başvurmuş, bu bağlamda belâgat sanatlarının güzel örneklerine yer vererek çeşitli tahlillerde bulunmuştur. Kur'an âyetlerinin doğru anlaşılıp yorumlanmasında şiiri önemli bir araç olarak gören müfessir, âyetlerin dilsel tahlillerinde ve yorumlanmasında şiirle istîşhâd yöntemini çokça uygulamıştır. Bu bağlamda ayetlerin belâgat yönlerini açıklamak için şiirden delil getiren müfessir, söz konusu tefsirinde meani, beyan ve bedi' sanatlarını etkin bir şekilde kullanarak ayetlerin anlam inceliklerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Dolayısıyla ayetin anlamını destekleyen şiirlerden delil getirerek şiirin önemli bir araç olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışmada Tâhir b. Âşûr'un et-Tahrîr ve't-Tenvîr adlı tefsirinde şiirle istîşhadın, belagat sanatlarının tahli line ve Kur'an ayetlerinin yorumlanmasına etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda belâgat konularından olan me'ânî, beyan ve bedi' alanında şiirle istîşhad ile beyan alanının alt başlıklarını oluşturan ve tefsirde yoğunluklu olarak kullanılan teşbih, mecaz, isti'âre ve kinaye sanatlarının tahli line yönelik şiirle istîşhad konuları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagâtı, Şiir, İstîşhâd, Tâhir b. Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr

ABSTRACT

Lived in Tunisia in 1879-1973, Tahir b. Aşur, interpreter, scholar of jurisprudence and Arabic language and literature, in his tafsir called 'Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, applied to exemplify through poetry, and in this context, he made various analyzes by including beautiful examples of rhetoric arts. The interpreter, who sees poetry as an important tool in the correct understanding and interpretation of the verses of the Qur'an, has applied the method of proving through poetry in the linguistic analysis and interpretation of the verses. In this context, the interpreter, who depends on poem to account for the eloquence aspects of the verses, tried to reveal the semantic subtleties of the verses by using the arts of meaning, speech and coherence effectively in his commentary. Therefore, he stated that poetry is an important tool by depending on poems that support the meaning of the verse. Therefore, he stated that poetry is an important tool proving through the poems that support the meaning of the verse. Therefore, he stated that poetry is an important tool by proving through poems that support the meaning of the verse.

In this study, Tahir b. In Âşûr's commentary named et-Tahrîr ve't-Tenvîr, the effect of poetry and proving on the analysis of the arts of rhetoric and the interpretation of the verses of the Qur'an has been examined. In this context, the field of rhetoric together with meaning, speech and coherence, and proving through poetry, which are the sub-headings of the field of declaration and are used extensively in tafsir, are discussed.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Proving, Tahir b. Âşûr, et-Tahrîr ve't-Tanwîr

1. GİRİŞ

Tâhir b. 'Âşûr, birçok âlim yetiştiren köklü bir ailenin çocuğu olup 1879 tarihinde Tunus'ta doğmuştur. Muhâmmed Aziz Bû Atur (ö. 1324/1907), Ömer İbn Şeyh (ö. 1329/1911), Muhâmmed en-Neccâr (ö. 1247/1913) gibi birçok âlimden dersler almıştır. İbn 'Âşûr, Zeytune Üniversitesinde hocalık, rektörlürlük gibi önemli görevlerde bulunmuştur. Yaşadığı dönemde Tunus toplumunun içinde bulunduğu durum, onun eğitime ve ilmî faaliyetlere yönelmesine neden olmuştur. Tefsir, Hadis, İslam Hukuku, Eğitim gibi birçok alanda onlarca eser yazarak toplumu geliştirmeye yönelik büyük çalışmalar gerçekleştirmiştir. Muhammed el-Fâzıl İbn 'Âşûr (1909- 1970), Muhammed el-Habîb İbnü'l-Hoca (1922-2012), Belkâsım el- Ğâlî (1927-2014) gibi önemli âlimlere de hocalık yapmıştır. Tâhir b. 'Âşûr, 1973 yılında Tunus'taki evinde vefat etmiştir. (el-Ğâlî, 1996: 68).

Tâhir b. 'Âşûr'un *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* adlı eseri, son dönem tefsir kaynakları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Müellif, tefsirinde şiiri ve belâgat sanatlarını yoğun kullanarak âyetleri yorumlama, onlardaki dil eksenli derin anlamları ortaya çıkarma yöntemini kullanmıştır. İlk olarak 1968 yılında Tunus'ta 15 cilt halinde basılmış olan tefsir, İkinci defa 1984 yılında Tunus'ta 30 cilt halinde yayımlanmıştır.

Kuşkusuz Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılması Arapçanın iyi derecede bilinmesini gerektirir. Dolayısıyla Arap diliyle ilgili her türlü bilgi ve detay ayetlerin anlaşılmasında büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle âyetlerin yorumlanmasında şiir ve belagât gibi bilgi alanlarına büyük ölçüde başvurulmuştur. Kur'an'ı Kerim'in amacına uygun bir şekilde anlaşılması için şiirle istîşhâd müfessir tarafından kullanılan yöntemlerden biri olmuştur. (el-Mâlikî, 1994:132). İbn 'Âşûr, bunun için Kur'an'ın kapalı görünen anlamlarını izah etmede Arap şiirine ve Arap edebî sanatlarına çokça başvurduğu görülmüştür.

Ülkemizde gerek İbn 'Âşûr'un hayatı ve gerekse bahsi geçen eseriyle ilgili farklı açılardan onlarca çalışma yapılmasına rağmen belâgatta istîşhâd anlayışını işleyen çalışmanın bulunmaması, eserinde belâgatla istîşhâda sıkça başvurulmuş olması, Kur'an âyetlerinin müellif tarafından yorumlanmasına etki ve katkısı gibi etmenler bizi bu makaleyi kaleme almaya yöneltmiştir. Arap dili ve belâgatına hâkim olan İbn 'Âşûr'un, belâgat alanında şiirle

istişhâdı esas olarak dil kurallarına ve bu kurallarla incelediği Kur'an ayetlerine yönelik yorumlarının ortaya çıkarılması temel hedefimiz olmuştur. Dolayısıyla belâgat yönünden şiirle istişhâd, çalışmamızı ayrıcalıklı kılan bir hususiyettir. Bu bağlamda makalemizin adını "İbn 'Âşûr'un *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr* adlı eserinde Belâgat Sanatlarının Tahliline Yönelik Şiirle İstişhâd" olarak belirledik.

Makalede müfessirin açıklamalarına dair pek çok örnek vermek mümkündür. Ancak bir makalenin sınırlarını aşmamak için alt başlıklarda ele aldığımız konulara dair birer veya ikişer örnek vermeyi yeterli gördük.

Bu makale, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belâgâtı Bölümünde yapılmış olan "Tâhir b. 'Âşûr'un Tefsir'inde Şiirle İstişhâd" başlıklı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

2. BELÂGAT SANATLARININ TAHLİLİNE YÖNELİK ŞİİRLE İSTİŞHÂD

Sözlükte, "varmak ve hedefe ulaşmak" anlamına gelen belâgat kelimesi, ıstılahta, "doğru bir manayı uygun ifadelerle açıklamak" anlamına gelir. (el-Cârim & Emîn, ts : 8-10; el-Hâşimî, 1999: 40; Matracî, 1987: 22; İbn 'Âşûr, 1984: I, 159). İbn 'Âşûr belâgâtı: "Kastedilen mananın nasıl ifade edildiğini kaidelerle bilmek, sözün ve terki bin hakkını vermek, teşbih, mecaz, kinaye'yi gerekli şekilde zikretmek ve tenafür,¹ garabet² ve i'râbin hükümlerine muhalefet gibi kusurlardan sakınarak kelimelerin fesahatiyle beraber muhassenat-ı bedie'yi tekellüfsüz getirmektedir." (İbn 'Âşûr, 1932:5-6). şeklinde ifade etmiştir.

Belâgat çalışmaları, Arap edebiyatında ilkin tenkid şeklinde ortaya çıkmıştır. Daha sonraları, Kur'an'ın icâz yönünün ortaya koyulmasına yönelik olmuştur. (Kılıç, (1992). (DİA), (V): 381; Kırkız, 2014: 90-91). Zira Allah'ın kelamı olan Kur'an, edebiyat ve belâgat yönü yüksek olan bir kitaptır. O dönemde, edebiyat ve belâgatın güçlü olduğu Arap toplumunun diliyle inen Kur'an'ın Arap diline ayrı bir edebî değer kattığı görülmektedir. Arap dilinde inmiş olan Kur'an'ın benzerinin getirilemeyeceği ifade edilmiştir. (Bakara: 2/23-24). Çeşitli denemeler yapılmışsa da Araplar Kur'an'ın benzerini getirmede acziyet yaşamışlardır. Bunun asıl nedeni Kur'an üslubunun o dönemdeki Arap toplumunun mevcut edebî üslubundan çok daha yüksek olmasıdır. (Bulut, 2018: 40). Bazı âlimlere göre, Araplar'ın Kur'an'ın bu çağrısına cevap verememelerinin nedeni, Allah'ın inkârcıları bunu yapabilme gücünden mahrum bırakması ve engellemesidir. Nazzâm'ın ortaya attığı bu iddia "sarfe"³ nazariyesi olarak adlandırılır. Kur'an'ın bir ayetinin benzerini bile getirmenin imkânsızlığını ortaya koyan âyetler, (Bakara: 2/23; Yunus: 10/38; İsrâ: 17/88; Tur: 52/33-34). onun Allah kelamı olduğunu vurgulamakta ve Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin Kur'an olduğunu altını çizmektedir. Diğer özellikleri yanında belâgat ve fesahat yönüyle Kur'an, Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispatlayan en büyük mucize olarak kabul edilmektedir. (Güler, 2018: 342).

Belâgat konusunda önemli çalışmalarda bulunan ez-Zemahşerî, Kur'an ayetlerinin belâgat yönlerini sistemli bir şekilde ortaya koyan ilk müfessir olarak kabul edilir. (Bedeva, 2019:61).

Beyzâvî, Fahreddin er-Razî, Ebû Hayyân ve İbn Atıyye gibi alimler de ez-Zemahşerî'nin bu yöntemini eserlerinde uygulamışlar. İbn 'Âşûr da tefsirinde bu metodu uygulayan modern dönem âlimlerdendir. O, belâgat ilminin tefsirdeki önemine vurgu yapmış ve tefsirlerde belâgat ilminin özelliklerinin etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini dile getirmiştir. İbn 'Âşûr'a göre bir müfessir, dili etkili bir şekilde kullanmalı ve Kur'an'ın belâgat yönlerine dikkat çekmelidir. Aksi halde herhangi bir işlemde bulunursa bu tercüme olur. (İbn 'Âşûr, 1984: I, 99-100; Bedeva, 2019: 61). O, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*'in onuncu mukaddimesini, i'câz'a⁴ ayırmış ve bu mukaddimede Kur'an'ın icâzına, icâzın vecihlerine, sarfe meselesine, Kur'an belâgatına dair bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. İbn 'Âşûr'a göre Kur'an'ın icâz yönünü genel anlamda dilbilimcilerin dikkatinden kaçırmıştır. (Bedeva, 2019: 62). O, Kur'an'ın i'câzını belâgat ve fesâhat kaynaklı i'câz, lafız bakımından i'câz ve Kur'an'ın içerdiği hükümlerdeki hikmetli anlamlar, akla uygun hakikatler, bilimsel konulara işaret eden icâz şeklinde üç ana temaya ayırmıştır. (İbn 'Âşûr,1984: I, 104).

İbn 'Âşûr'un tefsirinde belâgat konusuyla ilgili önemli hususlardan biri "Mübtekerâtü'l-Kur'an" meselesidir. "مُبْتَكِرَات" (*mübtekerat*) kelimesi "اِفْتِعَال" babından ismi mefuldür. Sözlükte; "ilk, icat edilen, ortaya çıkartılan ve ilk ürünü almak" gibi çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. (Halîl b. Ahmed, ts: V, 364-365; İbn Manzûr, 1993: IV, 76; el-Fîrûzâbâdî, 1407: 353).

İbn 'Âşûr, *mübtekerat*'in terim anlamını: "Kur'an nazımının Arap kelimelerinden ayrıldığı durumdur." şeklinde ifade etmiştir. (İbn 'Âşûr, 1984: I, 117).

¹ Tenafür: Dile ağır gelen ve dinleyicinin kulağını tırmalamayan ve telaffuzu zorlaştıran bazı harflerin bir kelimedede bulunmasıdır. (el-Kazvîni, ts: I, 22; el-Hâşimî, 1999: 20).

² Garâbet: Anlamı herkesçe bilinmeyen, Arap ediplerince nesir ve şiirle kullanılması adet edinmemiş bir kelimenin kullanılmasıdır. (et-Teftâzânî, 1891:19; Matracî, 1987: 8-9; Bilgegil, 1980: 31).

³ Sarfe: "Sözlükte "geri çevirmek, engel olmak" anlamına gelir. Belâgat yönünden ise Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek mümkün iken bu Yüce Allah tarafından engellenmiştir tezini ifade eder. (er-Rummânî, 1976:110; Yavuz, (2009). (DİA), (XXXVI), 140).

⁴ İcâz: Sözlükte sözü kısa kesmek, özetlemek olup ıstılahta ise maksadı açık bir şekilde ifade ederek az kelime ile çok mana meydana getirmektir. (es-Sekkâkî, 1987: 277; et-Teftâzânî, 2015:257; et-Tehânevî, 1977: IV, 317; es-Süyûtî, 1974: II, 808-809; el-Cârim & Emîn, ts. 242; el-Hâşimî, 1999: 197; Bolelli, 2015: 356).

Ayrıca “mübtekerât” Kur’ân’ın inzaline kadar Arap dilinde kullanılmayan Kur’ân’a has lafızlar, terkipler, üsluplar ve anlamların tümüne verilen isim olmuştur. Bu kavram Arap edebiyatında Kur’ân’ın i‘câzına yönelik olarak kullanılmamış, edebî tenkid bağlamında kullanılmıştır. Mesela: Asmaî (ö. 216/831), (el-Bekrî, ts: I,769). Ebû Hilal el-Askerî (ö. 400/1009), (el-Askerî, 1984: 75). ve İbn Reşîk (ö. 456/1064) (İbn Reşîk el-Kayrevânî, 1981: II, 72). gibi âlimler bu terimi bir kısım şiirler veya edebî ifadeler için kullanmışlardır. En son el-Cürcânî’nin (ö. 471/1078-79) kullandığı mübtekerât kavramını kendisinden yüzlerce yıl sonra gelen İbn ‘Âşûr’un tekrar ortaya attığı görülmüştür. (Ertuğrul, 2016: 23-24). İbtikâr kavramı, İlk dönemlerde edebî tenkid amacıyla kullanılırken İbn ‘Âşûr bunu Kur’ân i‘câzıyla ilgili bir kavram haline getirmeye çalışmıştır. İ‘câzü’l-Kur’ân bağlamında ortaya çıkan bu kavram el-Cürcânî’nin nazım nazariyesine yeni bir açılım sağlamıştır. Sonuç olarak Mübtekerātu’l-Kur’ân kavramı, üslup olarak Kur’ân nazımının Arap kelamından ayrıldığı ve kendisiyle meydan okunan önemli hususlardan olmuştur.

İbn ‘Âşûr, ele aldığı Mübtekerātu’l-Kur’ân ifadelerinin veya üsluplarının çoğunluğu için genellikle “ أَحْسَبُ / zannediyorum” (İbn ‘Âşûr, 1984: I, 441; III, 130, 259; VIII, 398; IX, 13, 35; XIV, 13; XXV, 99; XXIX, 256). “ لَعَلَّ / belki ” (İbn ‘Âşûr, 1984: I, 463; III, 215; XII, 228; XIX, 82; XXIX, 108). “ يُحْتَمَلُ / ihtimal ki” (İbn ‘Âşûr, 1984, I, 723). ve “ الظَّاهِرُ / görünen o ki” gibi zan bildiren ifadeler kullanmıştır. Bazen de kesinlik bildiren ifadeler tercih etmiştir. İbn ‘Âşûr’un tefsirinde ibtikârla ilgili açıklamaları; bedî’, (İbn ‘Âşûr, 1984: XXVII, 45-46; XXIX, 256). beyân (İbn ‘Âşûr, 1984: I, 723, 728; XII, 228). ve me‘ânî (İbn ‘Âşûr, 1984: II, 502; III, 130). konularında görüldüğü gibi Kur’ân’ın üslubuna yönelik izahlarında da görülmek mümkündür. Taksîm, kıssa ve müşterek lafız gibi üsluplar İbn ‘Âşûr’un Kur’ân’da dikkat çektiği mübtekerât üsluplarıdır. (İbn ‘Âşûr, 1984: I, 117-122). İbn ‘Âşûr, konuyla ilgili birçok örnek vermiştir: Örneğin ayette: “ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ / Sen af yolunu tut, iyiliği emret, cahillerden yüz çevir.” (A‘râf: 7/199) buyrulmuştur. İbn ‘Âşûr, âyette geçen “ خُذِ الْعَفْوَ ” ifadesini tefsir ederken şunları beyan etmektedir: *el-e‘hzü “ أَلْأُحْدُ ” kelimesinin asıl anlamı, bir şeyden faydalanmak veya bir şeye zarar vermek için onu elinde tutmaktır. “ أَخَذْتُ الْعَدُوَّ مِنْ تَلَابِيهِه / Düşmanı perçemlerinden tuttum.” cümlesi de bu anlamdadır. “ خُذِ الْعَفْوَ ” cümlesinde ise fiil mecâzî anlamdadır. Dolayısıyla affetme vasfına bürünme anlamında isti‘are yapılmıştır. Burdan hareketle “ خُذِ الْعَفْوَ / Af yolunu tut, Af ile muâmele et, affedici ol.” anlamındadır. İbn ‘Âşûr göre, bu fiilin iyilik anlamında isti‘are yapılması, Kur’ân’ın mübtekerâtındandır. (İbn ‘Âşûr, 1984: IX, 226). O, “ خُذِ الْعَفْوَ ” ifadesinin mübtekerâtından olduğuna dair şu beyti delil göstermiştir:*

“ خُذِي الْعَفْوَ مِنِّي تَسْتَدِيمِي مَوَدَّتِي ... وَلَا تَنْطِقِي فِي سَوْرَتِي حِينَ أَغْضَبُ ”

“Affımı kazanki sana olan sevgimi devam ettiresin. Sinirlenip kızdığımda benimle konuşma.” (Ebû’l-Esved ed-Düelî, 1998: 381; İbn ‘Âşûr, 1984: IX, 226).

İbn ‘Âşûr, ayette geçen “ خُذِ الْعَفْوَ ” tabirine dayanak oluşturmak için yukarıdaki beyti şahit olarak sunmuştur. İlgili tabirin Kur’ân’ın mübtekerâtından olduğuna inandığından şiirin cahiliye dönemi şairlerine dayandırılmasının hata olduğunu ifade etmiştir. Doğrusu, şiirin Ebû’l-Esved ed-Düelî’ye ait olduğu, ed-Düelî’nin şiirindeki bu tabiri Kur’ân’dan hareketle ifade ettiği olasılığının yüksek olduğunu belirtmiştir. (İbn ‘Âşûr, 1984: IX/226).

2.1. Me‘ânî Alanında Şiirle İstişhad

Me‘ânî: “ kastedilen şey” anlamına gelen ma‘nâ kelimesinin çoğuludur. Belâgatta ise; Muktezây-ı hale göre söylenen sözlerin, kendisi vasıtasıyla bilindiği bir ilimdir. Başka bir ifadeyle, “muhatabın seviyesine ve durumuna göre sözü usulüne uygun olarak nasıl konuşulması gerektiği ile ilgili kuralları inceleyen bir ilimdir.” (es-Sübki, 2003: II, 206); Ertuğrul, 2015: 158). Sîbeveyhi (v. 180/796) me‘ânî ilminin kurucusu olarak bilinir. *el-Kitâb* adlı eseri me‘ânî ilmine dair cümle analizleri, takdîm-te‘hîr ve ta‘rif-tenkîr gibi konular kapsamaktadır. Ayrıca, Ferrâ (ö. 207/822), Ebû Ubeyde (ö.209/824), İbn Kuteybe (ö.276/889), Müberred (ö. 286/899), ve Sa‘leb (v. 291/904) gibi dilcilerde bu ilmi kitaplarında zikretmişlerdir. Bu ilmi, Bedî’ ve Beyân ilimleri ile birlikte tarif eden ilk kişi ise es-Sekkâkî (ö. 626/1229) olmuştur. (Halil, 2021: 224). İbn ‘Âşûr’un me‘ânî sanatının tahliliyle ilgili istişhâdda izlediği yöntemin anlaşılması için şu örnekleri sunmamız faydalı olacaktır:

a) Haber ve inşa cümlesi: doğru ya da yanlış ifade ettiğimiz cümleler haber cümleleridir. Örneğin; “ مُقِيمٌ عَلِيٌّ / Ali mukîmdir.” veya “ سَافِرٌ مُحَمَّدٌ / Muhammed yolculuğa çıktı” gibi cümleler doğru da yanlış da olabilir. Şayet Ali ikamet etmişse sözü söyleyen doğru söylemiştir. Ali ikamet etmemiş ise bu durumda sözü söyleyen yanlış söylemiştir. İnşâ cümleleri ise, ne doğrudur ne de yanlıştır şeklinde bir hükümde bulunabildiğimiz; emir ve nehiy, istifham, temenni, nida, vasıl ve fasl, icâz, itnâb ve müsâvât, takdim-tehir, kasr, (Halil, 2021: 232). dua, talep, tahassür (üzüntü), taaccüb ve istiğase (yardım) (İbn ‘Âşûr, 1932:22-23). gibi cümle çeşitleridir. Mesela “ إِفْرَاءُ الْقُرْآنِ / Kur’ân oku.” Sözü doğru veya yanlış olduğu ispatlanamayan bir cümle olduğu için inşâ cümlesidir. (el-Kazvîni, ts: I, 56-62; es-Sekkâkî, 1987: 437; et-Teftâzânî, 1891: 239-240; es-Süyûtî, 1974: III, 256; Halil, 2021: 224). Örneğin, “ أَحْمَدُ حَمْدًا لِلَّهِ / Hamd Allah’a mahsustur.” (Fatiha: 1/1). buyrulmuştur. İbn ‘Âşûr, bu ayetle ilgili Arapların bazı görüşlerini şöyle zikreder: “ أَحْمَدُ ” ifadesi haber anlamını içinde bulunduran mastar fiilerdendir. “ أَحْمَدُ لِلَّهِ ” cümlesi, “ حَمْدًا حَمْدًا لِلَّهِ ” fiil cümlesinden bedeldir. “ حَمْدًا ” mastarı mefulü mutlaktır. Araplar mastar ve mastarın fiilini birlikte zikretmezler. Dolayısıyla “ حَمْدًا ” mastarının fiili olan “ نَحْمَدُ ” nun hafzedilmesini gerekli görürler. “ أَحْمَدُ لِلَّهِ حَمْدًا ” cümlesinde olduğu gibi gizli fiilin mastarı mensub olur. Araplar, fiili kesip atmış, “ حَمْدًا ” mastarını fiilden bedel saymışlardır.

Araplar başlangıç cümlesinin merfuyla okunmasını severler. (ال) marife takısını başlangıç cümlesinin sebebi görürler. “أَلْحَمْدُ لِلَّهِ” cümlesi marife isimli ve haberî cümle olduğundan Araplar, aslı “حَمْدًا” olan mastarı merfuyla okumak istemişlerdir. (Sîbeveyhi, 1988: I, 328; İbn ‘Âşûr, 1984: I,156-157). İbn ‘Âşûr, bu görüşleri aktardıktan sonra dua, talep, tahassür (üzüntü), taaccüb gibi anlamlar içeren haber cümlesinin, inşa cümlesinden olduğunu ifade etmiştir. (İbn ‘Âşûr, 1932:22-23). “أَلْحَمْدُ لِلَّهِ” cümlesi dua anlamı taşıdığından inşa cümlesidir. İbn ‘Âşûr; Sen Elhamdülillah dediğinde “أَلْحَمْدُ لِمَنْ أَلْحَمْتُ / kimin için hamd” veya “مَنْ أَلْحَمْتُ / kime hamd edeyim” sorusunun cevabını vermiş olursun. Dolayısıyla “أَلْحَمْدُ لِلَّهِ” cümlesi, devamlılık, sübut, istiğrak, ihtisas ve ihtimam’a delalet eden üstün özellikleri ihtiva eden inşa cümlesinden oluşmaktadır.” (İbn ‘Âşûr, 1984: I,156). der.

İbn ‘Âşûr, lafzen haber, manen dua anlamında olup inşa cümlesine ait mütekaddim şairlerinden olan Zürrümme’den şu beyti şahit getirir:

“وَلَمَّا جَرَتْ فِي الْجَزْلِ جَرِيًّا كَأَنَّهُ ... سَنَا الْفَجْرَ أَحَدْنَا لِخَالِقِهَا شُكْرًا”

“Cezil ağacındaki ateş şafak parıltısı gibi öyle bir alevlendi ki ateşin yaratıcısına şükrettik.” (el-Bâhili, 1982: III, 143; el-Câhiz, 1424: V, 75).

Beyitte geçen “شُكْرًا /şükrettik” ifadesi talep ve dua anlamı ifade ettiğinden inşa cümlesi olmuştur.

İbn ‘Âşûr, tahassür (üzüntü) ifade eden cümlelerin inşa cümlesi olduğuna kanıt olarak cahiliye dönemi şairlerinden Ca’fer b. ‘Ulbe el-Hârisî’nin şu beytini şahit sunar:

“هُوَ آيَ مَعَ الرَّكْبِ الْيَمَانِيِّنَ مُصْعِدٍ ... جَنْبِيبٌ وَجُثْمَانِي بِمَكَّةَ مُوتِقٌ”

“Sevdiğim yemen kervanıyla uzaklaşıyor. Ben ve bineğim ise Mekke’de mahpusuz.”⁵ (Muhammed Osmân Ali, ts: II, 41, 87; Ya’kûb, 1996: V,141).

Beyit bir haber cümlesidir. Ancak Şair yemen kervanıyla gidememenin üzüntüsünü yaşadığından beyitte üzüntüsünü dile getirmiştir. Böylece inşa cümleye dönüşmüştür.

b) Kasr: “hasretmek” anlamına gelir. Istilahta ise; bir özelliğin başkalarında bulunmayıp, sadece bir şeyde bulunduğunu açıklamaktır. Kasr, cümle içinde ancak, fakat, sadece, yalnız gibi anlamlara gelir ve بل - إنما - لا - ما - إن gibi edat ve bağlaçlarla yapılır. (İbn Fâris,1979: V, 96; es-Sekkâkî, 1987: 288; et-Teftâzânî,1891: 204 ; Fîrûzâbâdî, 1407: 595).

Örneğin, “Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın.” (Nisa: 4/36). İbn ‘Âşûr’a göre müsbet olan “Allah’a ibadet edin” cümlesi, “Allah’a hiçbir şey ortak koşmayın” nefiy cümlesinin önüne gelmiştir. Bu sıralamada Allah’a ibadette devamlılık ve fazlalık ile cahiliye şirkinden sakınma irad edilmiştir. Müsbet ve menfi cümlelerin bir arada olması hasır sigasının gücünden kaynaklı bir durumdur. Hasırın muhtevasında “Allah’a ibadet edin başkasına değil” anlamı mevcuttur. Hasır, isbat ve nefiy anlamını içine alarak sanki “sadece Allah’a ibadet edin” denilmiştir.

İbn ‘Âşûr, müsbet ve menfi cümleler arasındaki anlam ilişkisine dayanak olarak kasr edatını kullanmamının Arapların bir yöntemi olduğunu tesbit eder. Örneğin ayette; “فَلَا تَحْسَبُوهُمْ وَآخِشُونَ /Artık onlardan korkmayın, benden korkun.” (Maide: 5/3). buyrulmuştur. İbn ‘Âşûr, “فَلَا تَحْسَبُوهُمْ وَآخِشُونَ” ayeti anlam yönünden hasır siygasını içermektedir. Çoğunlukla “فَأَيَّيَ فَآخِشُونَ” makamında kullanılıp nefiy (olumsuz) ve ispat (olumlu) cümlelerinin karşılığında gelir. (İbn ‘Âşûr, 1984:V/ 48).

İbn ‘Âşûr, Samuel veya Âbdulmelik b. Abdurrahîm el-Hârisî’nin⁶ şiirinde geçen şu dizeyi meseleye şahid olarak sunar:

“تَسْبِيلُ عَلَى حَدِّ الطَّبَاتِ نُفُوسَنَا ... وَلَيْسَتْ عَلَى غَيْرِ الطَّبَاتِ تَسْبِيلُ”

“Bizim kanımız kılıçların keskinliği kadar akar, kılıçlar dışında akmaz.” (Ya’kûb, 1996: VI/332).

İbn ‘Âşûr, kanın akmasını kılıçların keskinliğine tahsis etmiştir. Ancak bu beyitte cümleyi kısaltan bağlaçla değil, isbat ve nefiy ile olan iki cümleyle tahsis yapılmış olduğunu ifade etmiştir. (İbn ‘Âşûr,1932: 20).

İbn ‘Âşûr’un kasr cümlelerinin isbat ve nefi olan iki cümleyle tahsisini (el-A’râf:7/3 (İbn ‘Âşûr, 1984:VI, 102). Yunus:10/105, (İbn ‘Âşûr, 1984: XI/302). ve Hud:11/88 (İbn ‘Âşûr, 1984: XII/145). surelerinde geçen birçok ayetin tefsirini bu bakış açısına göre yaptığını görmekteyiz. (İbn ‘Âşûr,1984: VIII-ب, 17). Bu örnekler incelendiğinde Tâhir b. ‘Âşûr’un tefsirinde me’âni ilmüne büyük önem verdiği görülür. Eserinde bu ilme geniş yer vermiştir. Me’âni konularını tahlil ve tespit ederken şiire büyük önem verdiği ve şiir şahitlerini ustalıkla kullandığı görülür.

2.2. Beyan İlmi Alanında Şiirle İstişhâd

⁵ Bazı eserlerde اليمانيين olarak geçmektedir. (el-Merzûkî, 2003: I, 51).

Beyan kavramı lügatta: *Açıklamak, açık bir şekilde ortaya koymak* gibi anlamlara gelir. Terim olarak: *Bir manayı farklı bir üslupla ifade etmenin kaidelerini açıklayan bir ilimdir.* (es-Sekkâkî, 1987: 162; et-Tîbî, 1987:179; el-Hâşimî, 1999: 216-217). Ma'mer b. el-Müsenna (ö. 210/825) bu ilmin kurucusu olarak kabul edilir. el-Câhiz (ö. 255/869), İbnü'l-Mu'tez (v. 296/909), Ebû Hilal el-Askerî (ö. 400/1009), İbn Reşîk el-Kayrevânî (ö. 456/1064) ve Abdulkahir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79) gibi bazı önemli isimler de bu ilme katkı sunmuşlardır. Bu ilim, teşbîh, mecâz, istiâre ve kinâye gibi ana bölümlerden oluşmaktadır. (Hacimüftüoğlu, (1992). (DİA), (VI): 22-23).

2.2.1. Teşbih Sanatının Tahliline Yönelik Şiirle İstişâd

Teşbih: Şebbehe (شَبَّهَ) fiilinin masdarı olup sözlükte “*bir şeyi başka bir şeye benzetmek*” demektir. Terim anlamı, “*belirli bir maksat için ك (kâf) gibi bir edat yardımıyla aralarındaki ortak özellikten dolayı bir şeyi (müşebbehi) başka bir şeye (müşebbehün bihe) benzetmek anlamındadır.*” (el-Kazvîni, ts : II/328; İbn Manzûr, 1993: XIII, 503-504; el-Hâşimi, 1999: 219; ez-Zerkeşî, 1957: III, 414). Örneğin “ *الْعِلْمُ كَالنُّورِ فِي الْهُدَايَةِ / Doğru yolu göstermede ilim ışık gibidir.*” İlim müşebbehtir. Nur müşebbeh bihtir. Hidâyet ise vech-i şebektir. ك (kâf)'ta teşbih edâttır. (el-Hâşimî, 1999: 219). İbn 'Âşûr'un teşbih sanatının tahliliyle ilgili istişâdda izlediği yöntemin anlaşılması için şu örneği sunmamız faydalı olacaktır: “ *ثُمَّ قَسَتْ فَلَوْبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَسَدٌ قَسْوَةٌ وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَسْقُوقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ...* / *Yine bundan sonra kalpleriniz katılaştı; şimdi onlar, taş gibi, hattâ daha da katıdır. Çünkü öyle taş var ki, içinden ırmaklar fışkırır; öylesi var ki, çatlak da bağrından su kaynar, öylesi de var ki, Allâh korkusundan aşağı düşer.* (Bakara: 2/74).

İbn 'Âşûr ayet ile ilgili şu tespitlerde bulunur: “ *فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ / O, taş gibidir.*” ayetinde teşbih sanatı vardır. Katılaşmayla ifade edilen durum anlatıldıktan sonra teşbihin ortaya çıkması için ف (fa) ile bölünmüştür: “Kasveten (قَسْوَةٌ) /katılaşma” vechi şebektir. Zira katılığı nitelemeye en çok bilinen madde taştır. Sertlikten (katılıktan) bahsedildiğinde kuşkusuz taş gibi bir şekil ve biçim akla gelir. Bunun için ف (fa) ile atıf yapılmıştır. Yani sen onun sert (katı) olduğunu öğrendiğinde böylece onu taşa benzetmiş olursun. (İbn 'Âşûr, 1984: I, 563). İbn 'Âşûr, ayetin bu manaya gelebileceğini kanıtlamak için Nâbigâ'nın hacıları vasfetmesindeki şu beytini meseleye şâhid sunmuştur:

“ *عَلَيْهِنَّ شَعْتٌ عَامِدُونَ لِرَبِّهِمْ ... فَهِنَّ كَأَطْرَافِ الْحَيِّ خَوَاشِعِ* ”

“*Taşların üzerinde saçı-başı dağınık, Rablerine yönelenler vardır. O taşlar bükülmüş yaylar gibi huşu içindedirler.*” (Ya'kûb, 1996: IV/304; İbn 'Âşûr, 1984: I, 563; II, 218; VI, 84).

İbn 'Âşûr, ayeti kerimedeki vechi şebeki anlamak için uygun bir şâhidi zikretmiştir. Vechi şebek, beyitte kâfirlerin kalplerinin katılığı, ayette ise taşların sertliğidir. Şiir beytinde hacıların kalplerinin yumuşaklığı, alçak gönüllülükleri, mütevazılıklarını ve Rablerine boyun eğmeleri yumuşaklıkta ve boyun eğmede bükülmüş yaylarına benzetilmiştir. İbn 'Âşûr, yüce Allah'ın bu sözünde kast edilen manayı bulmak için İsrâiloğulları'nın kalplerini taşın sertliğine ve katılığına benzeterek somut bir anlamda kullanmayı amaçladığını şu şekilde izah eder: “*Böylece o katı ve sert taştan, bazen su fışkırır. Bazen pınarlar akar. Bazen nehirler akar. Fakat onların kalpleri daha katı ve çok daha serttir. Nitekim o kalplerin yumuşaklığı gitmiş ve inceliği yok olmuştur. Bu hale gelme düşünülebilecek ve hesaba katılabilecek en son haldir. Bu durum kalbin taştan daha katı olması halidir.*” (Muhammed Hüseyin Ali es-Sağır, 1999: 83).

İbn 'Âşûr, kalbin; iman, incelik, yumuşaklık, hidayet ve doğruya iletme yeri olduğunu da şu şekilde beyan etmiştir: “*Katılık kalpte olması gerekli bütün durumları çıkarıp atmaktadır. Böylece o kalp, zarar ve fayda sağlamayan bir taşa dönüşmüş ve katılaşmıştır. İbn 'Âşûr, Cemaleddin b. Nebata'nın şu beytini bu duruma şâhid sunmuştur:*

“ *فِي الرَّيِّقِ سَكْرٌ وَفِي الْأَصْدَاغِ تَجْعِيدٌ ... هَذَا الْمُدَامُ وَهَاتِيكَ الْعَنَاقِيدُ* ”

“*Tükürüğünde tatlılık vardır. Şakaklarında ise kırıksıklık vardır. İşte bu şaraptır. Onlar da salkımlardır.*” (İbn Nebâte, ts:152; İbn 'Âşûr, 1984: I, 563).

et-Teşbihü'l-Mürekkep (şekil benzerliği) konusunda İbn 'Âşûr şöyle bir izahatta bulunur: “*Beyan ilminde beyan âlimleri “teşbih-i mürekkep”e daha çok özen gösterirler. Onlar teşbih-i mürekkep'i yapabildikleri sürece müfred teşbih'e dönmezler.*” Bunun için *Delâilü'l-İ'câz* adlı eserinde Abdülkâhir el-Cürcânî, Beşşâr b. Bürd'ün aşağıdaki beytini zikrederken şunları ifade eder:

“ *كَأَنَّ مَثَارَ النَّفْعِ فَوْقَ رُؤُوسِنَا ... وَأَسْتَيْفَأْنَا لَيْلٌ تَهَاوَى كَوَاكِبُهُ* ”

“*(Savaş esnasında) sanki toz-duman başlarımızın üstünde savruluyor. Kılıçlarımız ise yıldızları kayan gecedir.*” (el-Cürcânî, 1432:126; es-Seâlibî, 1983: I, 165; III, 466).

Şair burada yükselen toz ve duman içerisinde savrulan kılıçları, yıldızları dökülen geceye benzetmiştir.

İbn ‘Âşûr, bu konuda ez-Zemahşerî’nin görüşünü nakletmiş ve onunla aynı görüşte olduğunu şöyle açıklamıştır: “*Biz ayette teşbih-i temsiliye itibar edilmesini doğru buluruz. Çünkü teşbih-i mürekkeb (teşbih-i temsili) 7 daha açık, daha belîğ, daha meşhur olup Allah’ın kelamı için daha uygundur. Bundan ötürü onu tercih ederiz.*” (İbn ‘Âşûr, 1984: I/244).

2.2.2. Mecaz Sanatının Tahliline Yönelik Şiirle İstişâd

Mecaz sözlükte, *bir yeri geçmek, katetmek veya geçilen yer anlamındadır. Istılahta bir lafzın bir karine ve ilişki nedeniyle asıl anlamından alınarak başka bir manada kullanılması demektir.* (es-Sekkâkî, 1987: 359-361; Durmuş, (2003), (DİA), (XXVIII): 217-220).

Mecaz, Arap dilcilerinden sonra belâgatçıların ve müfessirlerin sıkça kullandığı bir sanattır. İbn ‘Âşûr’un mecaz sanatının tahliliyle ilgili istişâdda izlediği yöntemin anlaşılması için şu âyeti burada sunmamız uygun olacaktır.

“*Ey Resûl! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla "İnandık" diyenler ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin.*” (Maide: 5/41). buyrulmuştur.

İbn ‘Âşûr, bu ayet için şu değerlendirmelerde bulunmuştur: Ayette geçen la yehzünke (لَا يَحْزُنُكَ) fiilinin faili “*الَّذِينَ لَا يَحْزُنُكَ*” dır. La yehzünke Fiilinde geçen nehiy başkasının eylemidir. Nehiy, ancak fiilin sebeplerinden biri olabilir. Yani sen (Ey Peygamber) onları (münafık ve yahudiler) kendine üzüntü sebebi yapma. Seni üzüntüye sokacak hallerini önemseme anlamındadır. *لَا يَحْزُنُكَ* cümlesi kinaye manasında olup yaygın mürekkep kullanımlardandır. Bunun benzeri Arapların şu ifadesidir: “*بِذَلِكَ تَفْعَلُ كَذَا، أَي لَا تَفْعَلُ حَتَّى أَغْرَفَهُ* /*Böyle yaparsan seni kesinlikle tanımayacağını yani onu tanıyana kadar yapma.*” *إِحْزَانٌ* ifadesinin küfürde yarışanlara isnad edilmesi mecaz-ı aklîdir. Mecaz-ı hakiki (lügavî) değildir. Çünkü küfürde yarışanlar üzüntünün bir sebebi olmuştur. Ancak üzülen ve üzüntüyü meydana getiren muharrik güç örfte bilinmemektedir. Bunun için ihzân gerçekliği (hakiki) olmayan bir mecazdır. Allah’ın var olan her şeyi yaratması hakiki ve akli mecazın olmasını gerektirmez. Zira isnatların çoğu hakikidir. Bu durum mecaz-ı aklide gelen bazı akli gerçekleri belirlemede fikir yürütenlerin çoğunun yanlışlıkları hususlardandır. el-Cürçânî, *Delâilü'l-İ‘câz* adlı eserinde durumu şöyle ifade etmiştir: “*Fiil için failin takdir edilmesi zorunlu değildir. Fail, fiile nakledildiğinde hakiki olur.*” Mesela “*أَقْدَمَنِي بَلَدَكَ حَقٌّ لِي عَلَى فُلَانٍ* /*Beni senin memleketine getiren falancanın üzerinde olan bir hakkımdır.*” Fail hakkün (حَقٌّ) kelimesinden başka bir şey değildir. (el-Cürçânî, ts: 193). İbn ‘Âşûr, failin mecazı akli olabileceğine kanıt olarak *Delâilü'l- İ‘câz* da geçen şu beyti şahid sunmuştur:

“*وَصَيَّرَنِي هَوَاكَ وَيِي ... لِحَيْنِي يُضْرَبُ الْمَثَلُ*”

“*(Allah) beni sana tutkunluğum darb-ı mesel konusu olmuştur.*” (el-Cürçânî, ts:194, 255; İbn ‘Âşûr, 1984: VI, 197).

İbn ‘Âşûr, ayette geçen yehzünü (يَحْزُنُ) fiilinin failinin küfürde yarışanlar olduğunu ve failin mecâzî olduğunu ifade etmiştir. Mecazın hakikat türünü açıklamakla yetinmemiş, Arap belâgat âlimlerinin sözlerini ve onların mecazı anlama çerçevesindeki ihtilaflarına ayeti tefsir ederken ayrıntılı bir şekilde değinmiştir. İbn ‘Âşûr’un düştüğü ihtilafın nedeni ayetteki failin takdiri oluşudur. Ayette gerçek fail Allah’tır. İbn ‘Âşûr, mecazı anlamada Abdulkahir el-Cürçânî’nin yöntemini benimsemiştir. Yukarıdaki beyitte asıl failin Allah olduğunu ve takdiri failin de Allah’ın yarattığı sebeplerden bir sebep olduğunu ifade etmiştir. Ayetteki açıklamaya kanıt olarak sunduğu yukarıdaki beyitte geçen *هُوَ* fiilinin faile naklolduğunu ve mecazı akli olduğunu şahit olarak sunmuştur.

2.2.3. İsti‘âre Sanatının Tahliline Yönelik Şiirle İstişâd

İsti‘âre kelime olarak, “*ödünc almak ve bir yerden alıp başka bir yere koymak*” demektir. Terim olarak: “*Benzeyenin benzetilenin cinsine girdiğini iddia ederek benzeyen veya benzetilenden birini zikretmek ve zikredilen tarafla diğer tarafı kastetmek*” (es-Sekkâkî, 1987: 369). anlamı taşır. İsti‘ârede müşebbehün bihe has olan bir özellik müşebbehle ispat edilir. Terkibin benzetme yoluyla gerçek anlamının dışına çıkmasıdır. Yani karinesi benzetme olan bir mecâz türüdür. (Durmuş & Pala (2001), (DİA), (XXIII): 315-318).

İbn ‘Âşûr’un İsti‘âre sanatının tahliliyle ilgili istişâdda izlediği yolun anlaşılması için şu ayeti nasıl tefsir ettiğini burada sunmak uygun olacaktır.

“*وَضْرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَّةَ وَالْمَسْكَنَةَ وَبَاؤُا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ* / *Üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah’ın gazabına uğradılar.*” (Bakara: 2/61). buyrulmuştur.

Bu ayetle ilgili İbn ‘Âşûr şunları dile getirmiştir: Arap kelamında ed-darbu (الضَّرْبُ) bir cismin başka bir cisme şiddetli bir şekilde değmesi demektir. Mesela asayla, eliyle veya kılıçla vurdu denilir. Bu bir cismin diğer bir cisme değmesi şeklinde olur. Elini yere yapıştırdığında “*ضَرَبَ بِيَدِهِ الْأَرْضَ* / *Elini yere vurdu*” denilir. Bu hakikî manalardan

⁷ Teşbih-i temsiliye (teşbih-i mürekkeb): Vech-i şebeh (benzetme yönü), farklı birkaç unsurdan oluşan hayâlî bir şekil ise bu duruma “teşbih-i temsiliye” denir. Meselâ: “*الذُّرِّيَّاءُ كَعَنْفُودِ الْعَيْبِ الْمُنَوَّرَةِ*” / *Ülker yıldızı parlayan üzüm salkımı gibidir.*” Bkz. (es-Sekkâkî, 1987: 346-347; el-Kazvîni, ts: II, 371; et-Teftâzânî, 1891:338; et-Tehânevî, 1977: IV/146; el-Cârim & Emin, ts: 35; el-Hâşimî, 1999: 234; Abdulaziz Atik, 1985: 86; Matrâcî, 1987: 124-125; Bolelli, 2015: 56).

şiddetli yapışmaya dönen mecazi manadan türemiştir. Bu mecazi anlamlardan biride “ضَرْبَ فِي الْأَرْضِ” yani “سَارَ سَارًا / uzunca yürüdü” anlamındadır. Yine “ضَرْبَ فِي مَوْضِعٍ كَذَا / Falanca yerde kubbe (kule, çadır) kurdu.” Yani yere bağladı ve sağlamlaştırdı manasındadır. “İbn ‘Âşûr, Abede b. Tayyib’in şu mısrasını bu duruma şâhid sunmuştur:

“إِنَّ الَّتِي ضَرْبَتْ بَيْتًا مُهَاجِرَةً... بِكُوفَةِ الْجُنْدِ غَالَتْ وَدَهَا غُولٌ”

“Küfetül cünd’e göçerek bir ev kuran o bayan ile sevgi bağı kopmuş ve aramızdaki ilişki kesilmiştir.” (Ya’kûb, 1996: VI/309; İbn ‘Âşûr, 1984: I, 361; I, 527; II, 337; X, 84; XXVII, 383).

İbn ‘Âşûr’a göre, “وَضَرْبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةَ وَالْمَسْكَنَةَ / Böylece zillet ve yoksulluk onları kapladı (vurdu).” ayeti kerimesinde istiâre-i mekniyye⁸ sanatı vardır. (el-Kazvîni, ts: II, 309-311; el-Aydîni, 2009: 204-205) Zillet ve yoksulluk durumunun kendilerini kuşatmada, kendilerinden ayrılmama durumu; yerleşik kişiler için lazım olan çadır veya kubbeyi açanlara benzetilmiştir. ed-darbu’nun (الضَّرْبُ) zikredilmesi hayalidir. Çünkü müşebbehle alakalı bir benzerlik yoktur. (İbn ‘Âşûr, 2014: I, 527-528). Ayette müstearün leh⁹ zikredilmiştir. O da kâfirler için olan zillet ve yoksulluktur. Müstearün fih (minh)¹⁰ yoktur. Müstearün fih (minh) levazimatından biriyle delil getirilmiştir. O da الضَّرْبُ sözüdür. Kendilerini zilletin kaplaması ile kinaye yapılmıştır. Şiir istişhâdında geçtiği gibi çadır veya kubbenin her taraftan onları kuşatması gibi zillet ve yoksullukta onları kuşatmıştır. İbn ‘Âşûr, isti’are-i mekniyye için Hüzeli’nin şu beytini şâhid sunmuştur:

“وَإِذَا الْمَنِيَّةُ أَنْشَبَتْ أَطْفَارَهَا... أَلْفَيْتَ كُلَّ تَمِيمَةٍ لَا تَنْفَعُ”

“Ölüm turnaklarını sapladığında hiçbir tılsımın fayda vermediğini görürsün.” (Ya’kûb, 1996: IV, 316; İbn ‘Âşûr, 1984: XXVIII, 144).

Beyitte pençesi olduğu varsayılan ölüm, aslanlara benzetilmiştir. Aslanlarda olduğu gibi ölüme de azı dişleri ve pençeler nisbet edilmiştir. Böylece müstearün leh’i el-meniyyetü (الْمَنِيَّةُ) olduğunu ve müstearün minh’in levazımlarından olan aslanı müstearün leh’e izafe edilerek zikretmiştir. O da turnakların saplanmasıdır.

İbn ‘Âşûr, ayette geçen ضَرْبَتْ ifadesindeki istiâre-i mekniyye’yi kanıtlamak için Hüzeli’nin yukarıda geçen beytindeki الْمَنِيَّةُ ifadesini şahit sunarak görüşüne dayanak sağlamıştır.

Yukarıdaki örneklerden anlaşıldığı üzere İbn ‘Âşûr’un şiir şahitlerinden istişhâd yapmasına rağmen bu şiirleri açıklama ve ayetlerde gelen üsluplarda karşılaştırma yapmaya gerekli önemi vermemiştir. Şiir şahidini zikrettikten sonra doğrudan diğer ayete geçerek şiir şâhidini ayetteki üsluba veya ele alınan konuya işaret etmek için kullanmıştır. Şiirle ayet arasındaki bağı ortaya çıkarmayı okuyucuya bırakmak sûretiyle şiir şâhidini şekilsel bir araç ve dilsel bir vesilenin ötesine geçirmemiştir.

2.2.4. Kinaye Sanatının Tahliline Yönelik Şiirle İstişhâd

Kinaye lügatta “bir ifadeyi aleni söylememek” manasındadır. Terim olarak “Bir sözü, gerçek manasına da gelebilecek şekilde, onun dışında başka bir manada kullanma sanatı.” anlamı taşır. (es-Sekkâkî, 1987:277; es-Süyûtî, 1974: II, 808-809; el-Cârim & Emîn, ts: 242; el-Hâşimî, 1999: 197; Bolelli, 2015: 171). Kinaye aynı anda bir lafızdan hem kendi manasının hem de başka bir mananın kastedilmesidir. Yani lafzın açık manası olsa da kastedilen açık mana değildir. Bilakis açık manaya denk gelen kapalı ve örtülü başka bir manaya delalet mevcuttur. el-Cürcânî’den sonra gelen belâgatçıların çoğu kinayenin bu anlamından sapmamışlardır.

Abdulkâhir el-Cürcânî’ye göre kinayeden maksat şudur: “Mütellim, bir manayı ispat etmek isterse lügatta kendisine vaaz edilen bir lafızla bu manayı zikretmez. Lafzın ardındaki diğer anlamı zikreder. Lafız manaya bir delil olur. Örneğin: “فَلَانٌ طَوِيلُ النَّجَادِ / Falanın kılıcının bağı uzundur” ifadesiyle adamın uzun boylu ve yiğit olduğu ifade edilir. “فَلَانٌ كَثِيرُ رِمَادِ الْقَدْرِ” / Falanın tenceresinin külü çoktur.” ifadesi misafirperverliği, cömertliği anlatır. “نَوْمٌ فَلَانَةٌ الضُّحَى / Falanca kadın kuşluk zamanına kadar uyur. İşlerinde kendisine yetecek kadar hizmetçisi vardır anlamındadır. O, nimet, refah ve bolluk içinde yaşar.” (el-Cürcânî, 1432: 66).

Kinaye bağlamında şiir şâhidi belâgatçıların zihin dünyasında hep mevcut olmuştur. Belâgatçılar, şiir şâhidiyle istişhâdda bulunmuşlardır. Belâgatın diğer usul ve yöntemlerine önem verdikleri gibi şiir istişhâdnada önem vermişlerdir.

İbn ‘Âşûr’un kinaye sanatının tahliliyle ilgili istişhâdda izlediği yöntemin anlaşılması için örnek olarak aşağıdaki ayeti sunmamız yerinde olacaktır.

“يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا / İnkâr edip Peygamber’e isyan edenler, o gün yer yarılıp içine girmiş olmayı isterler ve Allah’tan hiçbir sözü gizleyemezler.” (Nisa: 4/42). buyrulmuştur.

⁸ İstiâre-i mekniyye: “Yalnızca benzeyenle yapılan istiâredir. Kendisine benzeten açıkça ifade edilmez. Fakat onu anımsatan, kendisiyle alakalı bir unsur vardır. Bkz. (Bulut, 2014:209; Yekta Saraç, 2001:115).

⁹ Müstearün leh / Müşebbeh: “Kendisine mânâ ödünç verilen.” Bkz. (Bulut, 2014: 207.)

¹⁰ Müstearün fih (minh) / Müşebbehün bih: “Kendisinden mânâ ödünç alınan.” Bkz. (Bulut, 2014: 207).

İbn ‘Âşûr, ayetin taşıdığı kıraatı zikrettikten sonra ayette yer alan lafızlardan biri olan tûsavva (تُسَوَّى) lafzını şöyle açıklamıştır. “Lafzın yapısı meçhuldür. التَّمَاتِلُ benzerlik, التَّمَاتِلُ benzeşme, التَّسْوِيَةُ eş biçimlilik anlamındadır. Ayette insanın toprağa dönüşmesi kastedilmemektedir. Ona göre kastedilen mana Nebe sûresi 40. ayetteki anlamla aynıdır:

“إِنَّا أَنْزَلْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاؤُهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا / Sizi yakın bir azâb ile uyardık. Kişi, o gün ellerinin önceden yapıp gönderdiklerine bakacak ve kafir: "Keşke toprak olsaydım!" der. (Nebe: 78/40). buyrulmuştur. Burada sorumluluk sahibi insan olmaktansa mesuliyeti olmayan toprağa dönüşme temenni edilmektedir.

Cumhurun âyeti yorumlayışı bu biçimdedir. Cumhura göre kelimada itnâb¹¹ vardır. Kinaye yoluyla onların toprağa dönüşmesi ayetteki itnab sanatıyla yapılmıştır. Burada kinayeden kastedilen nispettir. Kinaye; mûsned, mûsnedün ileyh ve nisbet olmak üzere üç şekildedir. Burada tesviyenin yer ile bir olma nisbeti onlar için hâsıl olmuştur. İbn ‘Âşûr, Ziyâd el-‘Acem’in şu beytini bu duruma şâhid sunmuştur:

“إِنَّ السَّمَاحَةَ وَالْمُرُوءَةَ وَالنَّدَى... فِي قُبَّةٍ ضَرَبَتْ عَلَى ابْنِ الْحَشْرَجِ”

“Şüphesiz semih(elin açık oluşu), yiğitlik ve mertlik İbn Haşrec üzerine inşa edilmiş bir kubbededir.” (el-Cürçânî, 1432:261).

Yani o (İbn Haşrec) cömerttir, merttir ve eli açıktır anlamındadır. İbn ‘Âşûr, bazılarının bu ayet ile alakalı şunları ifade ettiğini vurgular: “Onlar dirilmek istemezler. Onlar yerin içinde toprakla kalmak isterler. Bazılarında dirilmeden önce defnedildiği gibi kalmak ister.” (İbn ‘Âşûr, 1984: V/59).

İbn ‘Âşûr, ayetin lafzını açıklamak için sadece şâhidi zikretmek ve açıklamakla yetinmemiştir. “لَوْ تَسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ” ayetinde geçen kinayeden söz ederken şunları ifade etmiştir: “Bana göre التَّسْوِيَةُ sözü ortaya çıkmak, zuhur etmek, aşikâr olmak anlamındadır. Yani yer yükselsin ve yükseklikte cesetleriyle aynı seviyede olsun. Böylece görünmesinler. Bu onların şiddetli korkularından ve nazarlarından bir kinayedir. Öyle bükülsünler ve büzülsünler ki yeryüzünde görünmez olsunlar.” Bu durumu açıklamak için İbn ‘Âşûr, el-Müberred’in el-Kâmil adlı eserinde Arabî’nin (Araplardan birinin) Tay kabilesini yermesini konu alan şu beytini şâhid sunmuştur:

“إِذَا مَا قِيلَ أَيُّهُمْ لِأَيٍّ... تَشَابَهَتْ الْمَنَاكِبُ وَالرُّؤُوسُ”

“(Beni cüveyn kabilesinin) hangileri hangilerine (tercih edilir) dense omuzlarla başlar birbirine benzer. (onlar birbirinden olup içlerinde yabancı kimse yoktur.)” (el-Musta’simî, 2015: III/214; İbn ‘Âşûr, 1984: V/59).

Burada şair Tayy kabilesinde iyilik yapacak, sınımlanacak hiç kimsenin olmadığını huyları ve icraatlarının tamamen birbirine benzediğini içlerinden üstün özelliklere sahip hiç kimsenin olmadığı dile getirmiştir. (el-Müberred, 1997: I, 140-141).

İbn ‘Âşûr, ayette geçen (tûsavva) تَسَوَّى kelimesi ile kinaye yapıldığı, kinayeden kastedilenin tesviyenin yer ile bir olma nisbetinin, onlar (kâfirler) için hâsıl olduğunu ispat etmek için Ziyâd el-‘Acem’in ve Araplardan birinin Tayyi’ kabilesini yermesini konu edinen beytini şâhid sunmuştur.

2.3. Bedi’ İlmi Alanında Şiirle İstişhad

Bedi’ kelime olarak, “Eşi ve benzeri olmayanı ortaya çıkarmaktır.” İstilahta “ifadeyi güzelleştirme, kusursuz kılma, anlam yönünden uyumlu hale getirmenin kurallarıyla ilgilenen ilimdir.” (İbn Fâris,1997:117; İbn Reşîk, 1981: I/453-454). İbn ‘Âşûr, bedi’ ilmiyle ilgili tefsirinde cinas, tevriye, tıbak, hüsnü’l-ibtidâ, müşâkele ve berâat-ı istihlâl gibi birçok bedi’ sanatını kullanmıştır.

İbn ‘Âşûr’un bedi’ sanatının tahliliyle ilgili istişhâdda izlediği yöntemin anlaşılması için şu âyeti nasıl ifade ettiğini burada belirtmek yerinde olacaktır.

“صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ / Allah’ın boyasıyla (boyan). Allah’ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir? Biz sadece ona kulluk ederiz. (Bakara: 2/138). buyrulmuştur.

İbn ‘Âşûr, bu ayette müşâkele sanatının olduğunu ifade etmiştir. Müşâkele: Sözlükte; “iki şeyin benzeşmesi ve uyuşması” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise müşâkele; “bir anlamı, kendi lafzı ile değil de sözün geçtiği sırada başka bir lafızla ifade etmektir.” (ez-Zebîdî, 2012: IV/265; el-Fîrûzâbâdî, 1407: 137; el-Kazvînî, ts: III/231]; et-Teftâzânî, 1891: 328-329). Müşâkele sanatında aynı kelime, önce bir manada, daha sonra başka bir manada kullanma yöntemi söz konusudur. Kelime tekrarına dayandığı için lafız sanatı olan muhassinât-ı lafziyye’ye dâhilmiş gibi görünse de, lafzın başka bir manada kullanılması sebebiyle mana sanatı olan muhassinât-ı ma’neviyye’ye dahil edilmiştir. Müşâkele üslûbuyla ifadenin anlamı kuvvetlenip güzelleşmektedir. (Yekta Saraç, 2001:196; Bulut, 2014: 238). Zira müşâkele örneklerinin çoğu mecâz-ı mürsel veya istiâre kabilindedir. (Karamollaoğlu, 2014:75).

¹¹ İtnâb: Sözlükte sözü uzatmak demektir. İstilahta ise bir amacı birden fazla kelimeyle açıklamaktır. Bkz. (İbn Manzûr, 1993: I, 563; Fîrûzâbâdî, 1407:141; Habenneke, 1996: II/60; Muhammed Said İsbir, 1998:134; Bekrî Şeyh Emîn, 2005:183; Bolelli, 2015: 366).

İbn ‘Âşûr’a göre müşâkele lafzı, cümlede öncesinde gerçekte değil de takdirenen geçen bir lafza mukabil olarak gelebilir. Mesela ayette geçen صِبْغَةَ اللَّهِ cümlesinin iki ayet öncesi olan 136. Ayetteki “أَمَّنَّا بِاللَّهِ /Allah’a iman ettik” (Bakara: 2/136). cümlesinin te’kidi sadedinde masdar olan mefulü mutlak olarak “Allah’ın arındırması” anlamındadır. Çünkü iman, inananları küfürden ve manevi pisliklerden temizler. Hristiyanlar doğan çocuklarını ma‘mudiye dedikleri sarı bir suya daldırırlar ve böyle bir vaftiz işlemiyle tertemiz ve hakikî Hristiyan olduklarına inanırlar. Bu ayette boya kelimesi lafzen değil, takdirenen geçmiştir. Bu ayet Hristiyan inancındaki vaftiz inancına cevap verme babındandır. İslam dininin boyası; inanç, amel, Allah’a iman ve müslüman olmakla olur. Onların boyası ve renklendirilmeleri keşişler tarafından yapılır. Dolayısıyla الصَّبْغَةُ ismi الْإِيمَانُ ismine isti‘âre (ödünç) olarak alınmıştır. “Sibgatallah” karinesinin tekrarıyla müşâkele olmuştur. (İbn ‘Âşûr, 1984: I, 744).

İbn ‘Âşûr, müşâkele sanatına kanıt olarak Ebû’r-Raka’mak’ın (ö.3997/1009) şu beytini şahit sunmuştur:

“ قَالُوا : اقْتَرَحْ شَيْئًا نُجِدُ لَكَ طَبْخَهُ ... قُلْتُ : أَطْبِخُوا لِي جَبَّةً وَقَمِيصًا ”

“Bir şey talep et senin için onu güzel bir şekilde pişirelim” dediler. Ben de “Benim için bir cübbe ve gömlek pişirin (dikin)” dedim. (Ebû’l-Feth el-Abbâsî, ts: II, 352).

Beytin ilk yarısındaki طَبَخَ kelimesi“ pişirmek” anlamında iken ikinci şatırda طَبَخَ kelimesi “dikmek” anlamında kullanılmıştır.

İbn ‘Âşûr, şiir şahidi ile aynı kelimenin farklı anlamlara geldiğini beytin ikinci şatırında geçen طَبَخَ kelimesinin öncesinde geçen lafza mukabil olarak “dikmek” anlamında olduğuna dikkat çekmiştir.

İkinci örnek: İbn ‘Âşûr’a göre, “وَيْلٌ لِلْمُطَفِّينَ /Eksik ölçenlerin ve tartıda hile yapanların vay hâline!” (Mutaffifin: 83/1). veya “تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ /Ebû Leheb’in iki eli kurusun” (Mesed: 111/1). gibi veylün (وَيْلٌ) ve tebbet (تَبَّتْ) isimleriyle açılış yapmak bir bildiri, tehdit ve korkutmadır. Veylün ve tebbet isimlerinde berâat-i istihlâl sanatı kullanılmıştır. (İbn ‘Âşûr, 1984: XXX, 189).

Hüsn-i İbtidâ: “Makama uygun, dinleyicinin dikkatini çeken ilgi çekici güzel bir üslûpla başlama sanatına denir. Sözün başında maksada uygun ince bir işaret bulunursa buna da berâat-ı istihlâl’ denir.” (el-Kazvîni, ts: II/591, 594; et-Teftâzânî, 1891: 476-478; İbn ‘Âşûr, Mûcezü’l-Belâğa, s. 44; Hacımüftüoğlu, (1992), (DİA), (V): 470). Belâgatçılar bunun için hüsn-i matla’ veya hüsn-i istihlâl gibi terimlerde kullanmışlardır.

Belâgat âlimleri bir konuşmacının, etkili ve güzel bir hitap serdedebilmesi için sözün girişinde hüsn-i ibtidâ, anlamlar arası geçişte tahallus ve hitabetin sonunda hüsn-i intihâ ile sözlerine güzellik katması durumunda konuşmasının daha etkili olacağını vurgulamışlardır. (Bulut, 2014: 233-234). Bu noktada İbn ‘Âşûr, Ebû Bekir el-Hâzin’in bir doğum günü kutlamasıyla ilgili söylediği şu beyit berâat-ı istihlâl sanatına şahit sunmuştur:

“ بُشْرَى فَقَدْ أَنْجَرَ الْإِقْبَالَ مَا وَعَدَا ... وَكَرَّكِبُ الْمَجْدِ فِي أَفْقِ الْعُلَى صَعَدَا ”

“Müjde! Çünkü talih sözünü yerine getirdi ve şeref yıldızı en üstlerdeki ufukta yükseldi.” (İbn Hamdûn, 1417: IV/167).

3. SONUÇ

1879 yılında Tunus’ta dünyaya gelen İbn ‘Âşûr, eğitim ve ilmi faaliyetlere yönelmiş, farklı alanlarda birçok eser kaleme almıştır. Toplumunun ıslahı ve gelişimi için önemli projelere imza atmış önemli bir âlimdir. *et-Tahrîr ve t-Tenvîr*” onun en önemli eserlerinden biridir.

Tefsirinde Arap dilinin unsurlarını ustalıkla kullanan İbn ‘Âşûr, şiir ve belâgat ilminden faydalanarak ayetleri açıklama gayretinde olmuştur. Belâgat alanında “ibtikâr” kavramını tekrar gündeme getirerek bu alana farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Tâhir b. ‘Âşûr, ayetlerin belâgat bağlamını açıklamak ve desteklemek için şiirden şahid getirmiş, kendisinden önceki tefsirlerden veya belâgat eserlerinden büyük oranda faydalanmıştır. Bu açıdan *et-Tahrîr ve t-Tenvîr* adlı tefsiri, belâgat ilminin en güzel uygulama örneklerine yer veren tefsirlerden birisi olmuştur. O, me‘âni, beyân ve bedî‘ sanatlarını eserinde sıkça işlemiş, âyetlerin anlam inceliklerine ve mesajlarına dikkat çekmiştir. Birçok âyette belâgat nüktelerine temas etmiş ve bu doğrultuda âyetleri detaylı bir şekilde yorumlamaya çalışmıştır. Bunu destekler mahiyette ayetlerin manasına en yakın ve en uygun olan şiirleri şahit seçmiştir. Ayete münasip gördüğü manaları içeren şahitleri araştırmış, bunları Allah’ın kelamında kast edilen manalara ulaşmada bir dayanak olarak kullanmıştır.

İbn ‘Âşûr, şiir ile istişhâd yapmasına rağmen şiirleri açıklama ve ayet ile irtibatını kurmaya gerekli önemi vermemiştir. Şiir şahidini zikrettikten sonra doğrudan diğer ayete geçerek şiir şahidini ayetteki üsluba veya ele alınan konuya işaret etmek için kullanmıştır. Şiirle ayet arasındaki bağı ortaya çıkarmayı okuyucuya bırakmak sûretiyle şiir şahidini şekilsel bir araç ve dilsel bir vesile olarak işlemiştir. İbn ‘Âşûr, tefsir-belâgat ilişkisi yaklaşımında kendisine has bir yol takip ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Atik, Abdulaziz, (1985). *İlmü'l-Me'ânî, Dâru'n-Nehdeti'l-Arabî*, Beyrut.
2. Safvet, Ahmed Zeki, (1933). *Cemheretu Hutabi'l-'Arab fî Usûli'l-'Arabîyye ez-Zâhire*, Mısır.
3. 'Akkâvî, İn'âm Fevvâl, (1996). *el-Mu'cemu'l-Mufasssal fî Ulûmi'l-Belâga ve'l-Bedi' ve'l-Me'ânî*, (Thk.: Ahmed Şemseddîn), Beyrut.
4. el-Askerî, Ebû Hilâl, (1984). *Kitâbü Sınâ'ateyin-Nazm ve'n-Nesr*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut.
5. el-Bâhilî, Ebû Nasr Ahmed Hâtim, (1982). *Dîvânu Zürrumme I-III*, (1. Baskı), (Thk.: Abdulkuddûs Ebû Sâlih), Müessesetü'l-İmân, Cidde.
6. Bedeva, A. (2019). *Tahir b. 'Âşûr'un et-Tahrîr ve't-Tenvîr'inde İştikâk*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.
7. el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah el-Endelûsî, (ts). *Simtu'l-Leâlî fî Şerhi Emâlî'l-Kâlî I-II*, (Thk.: Abdulaziz el-Meymenî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
8. Bekrî, Şeyh Emîn, (2005). *İlmü'l-Me'ânî*, Beyrut.
9. Bolelli, N. (2015). *Belâgat Beyân-Me'ânî- Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, (9. Baskı), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu: 72 (İFAV), İstanbul.
10. Bulut, A. (2014). *Belâgat (Meânî-Beyân-Bedî')*, (2. Baskı), M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu: 284, İstanbul.
11. Bulut, H. (2018). “Dilbilimsel Açıdan Kur'an'da İ'caz (Örnekler Üzerinden Bir Değerlendirme),” *Academic Knowledge Dergisi* 1 (1), 40.
12. el-Cârim, Ali & Emîn, Mustafâ, (ts). *el-Belâgatü'l-Vâzıha*, Beyrut.
13. Coşkun, A. (1999). “İbn 'Âşûr, Muhammed Fâzıl”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (XIX): 331-332, İstanbul.
14. el-Cürcânî, Seyyid Şerîf, (1983). *et-Ta'rîfât*, (1. Baskı), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.
15. el-Cürcânî, Abdülkâhir, (1432). *Delâilü'l-İ'câz*, (1. Baskı), (Thk.: Yâsîn el-Eyyûbî), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut.
16. el-Antâkî, Dâvûd, (1319). *Tezyînu'l-Esvâk bi-Tafsîli Eşvâki'l-'Uşşâk*, Matbaatu'l-Ezheriyye, Mısır.
17. Durmuş, İ. (1998). “Hiciv”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (XVII): 447-449, İstanbul.
18. Durmuş, İ. & Pala, İ. (2001). “İstiâre”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (XXIII): 315-318, İstanbul.
19. Durmuş, İ. (2003). “Mecâz”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (XXVIII): 217-220, İstanbul.
20. ed-Düelî, Ebû'l-Esved, (1998). Zâlim b. Amr b. Süfyân b. Cendel, *Dîvânü Ebi'l-Esved*, (2. Baskı), (Nşr.: Muhammed Hasan Âl-i Yâsîn), Dâru Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut.
21. Ebû'l-Ferec, el-İsfahânî, (1986). Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî, *Kitâbu'l-Egânî*, (Thk.: Semîr Câbir), Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut.
22. Ebû'l-Feth el-'Abbâsî, Abdurrahman b. Ahmed, (ts). *Ma'ahidu't-Tansîs ala Şevâhid't-Telhîs I-II*, (Thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid), Alemu'l- Kutub, Beyrut.
23. Ebû Mansûr es-Seâlibî, Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl, (1983). *Yetîmetü'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-'Aşr I-IV*, (1. Baskı), (Nşr.: Müfid Kumeyha), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
24. el-Efgânî, Saîd, (1987). *fî Usûli'n-Nahv*, Dâru'l-'Arabîyye, Beyrût.
25. Ertuğrul, O. (2016), “İbn 'Âşûr'un Gündeme Getirdiği Bir Kavram; Mübtekerâtu'l-Kur'an”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 23-24.
26. Ertuğrul, O. (2015), “Belâgatta Meânî İlmi”, *İğdır İlahiyat Fakültes Dergisi*, (5), 158, İğdır.
27. Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, (1407). *el-Kâmûsü'l-Muhîr*, Mektebetü Tahkikü't-Türâs fî Müesseseti'r-Risâle, Beyrut.
28. Güler, M. (2018). *Nüzûl Sırasını Esas Alan Tefsirlerin Mukayesesi (et-Tefsîru'l-Hadîs, Fehmu'l-Kur'âni'l-Hakîm ve Beyânü'l-Hak Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
29. el-Ğâlî, Belkâsım, (1996). *min A'lâmi'z-Zeytûne Şeyhu'l-Câmi'i'l-'A'zam Muhammed et-Tahir b. 'Âşûr, Hayâtuhû ve Âsâruhû*, Dâr-u İbn Hazm, Beyrut.

30. Hacımüftüoğlu, N. (1992), “Beyân”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (VI), 22-23, İstanbul.
31. Hacımüftüoğlu, N. (1992). “Berâat-i İstihlal”, Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (V), 470, İstanbul.
32. Habenneke, Abdurrahman, (1996). *el-Belâgatü'l-'Arabiyye, Üsüsühâ ve Ulûmühâ ve Fünûnühâ I-II*, (1. Baskı), Dârü'l Kalem, Beyrut.
33. Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, (ts). *Kitâbü'l-'Ayn I-VIII*, (Thk.: Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmirraî), Dârü ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut.
34. Halil, H. (2021). *İbn 'Âşûr ve "et-Tahrîr ve't-Tenvîr"i*, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Bursa.
35. el-Hâşimî, es-Seyyid Ahmed, (1999). *Cevâhirü'l-Belâga fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l Bedî*, (Thk.: Yusuf es-Sameylî), el-Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrut.
36. Hişâm b. Ahmîdân, (2012). *eş-Şâhidü's-Şi'r fi't-Tahrîr ve't-Tenvîr-Tasnîf ve'd-Dirâse*, Doktora Tezi, Seyyid Muhammed b. Abdullah Üniversitesi, Fas.
37. İbn Abdîrabbih, Ebû Amr Şihâbüddîn, *el-İkdü'l-Ferîd, I-VIII*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.
38. İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, (1984). *et-Tahrîr ve't-Tenvîr I-XXX*, Darü't-Tunus, Tunus.
39. İbn 'Âşûr, T. (1932). *Mücezû'l-Belâga*, Tunus.
40. İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed, (1979). *Mu'cemu-Mekâyisi'l-Lüğa I-VI*, (Nşr.: Abdüsselâm Muhammed Hârûn), Daru'l-Fikr, Beyrut.
41. İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyuddîn Abdurrahmân, 2004. *Mukaddime I-II*, (1. Baskı), (Thk.: Abdullah Muhammed ed-Dervîş), Mektebetü'l-Hidâye, Dımaşk.
42. İbn Hamdûn, Muhammed b. el-Hasan b. Muhammed b. Alî, (1417). *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye I-X*, (1. Baskı), Dârü Sâdr, Beyrût.
43. İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, (1993). *Lisânü'l-'Arab I-XV*, (3. Baskı), Dârü's-Sadr, Beyrut.
44. İbn Nebâte, Cemâleddîn b. Nebâte el-Misrî el Fârûkî, (ts). *Dîvânü İbn Nebâte*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.
45. İbn Reşîk el-Kayrevânî, (1981). Ebû Alî el-Hasen, *el-'Umde fi Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihi I-II*, (Thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Dârü'l-Cîl, Beyrut.
46. Karamollaoğlu, F. S. (2014). *Kur'an Işığında Belâğât Dersleri Bedi' İlmi*, İşaret Yayınları, İstanbul.
47. Bilgegil, M. K. (1980). *Edebiyât Bilgi ve Teorleri: Belâğât*, Ankara.
48. el-Kazvîni, Hatîb, (ts). *el-İzâh fi 'Ulûmi'l-Belâga I-III*, (3. Baskı), (Thk.: Muhammed Abdülmün'im Hafâcî), Darü'l-Cîl, Beyrut.
49. Kılıç, H. (1992). “Belâgat,” Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (V), 381, İstanbul.
50. Kırkız, M. (2014). *Arap Belâgat İlminin Tarihi ve Gelişim Aşamaları*, Beyan Yayınları, İstanbul.
51. el-Mâlikî, Muhammed, (1994). *Cuhûdu't-Taberî fi Dirâseti's-Şevâhidi's-Şi'rîyye fi Câmi'i'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Dirâse Luğaviyye Edebiyye fi Tefsîri'l-Kur'an-i'l-Kerîm, Matbaatu'l-Maarif, Zahru'l-Mihrâz, Fas.
52. Matracî, İrfân, (1987). *el-Câmi' li Fünûni'l-Lüğati'l-'Arabiyye ve'l-Arûz*, (1. Baskı), Beyrut
53. İsbir, Muhammed Said, (1998). *eş-Şâmil*, Beyrut.
54. el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Hasan, (2003). *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse*, (1. Baskı), (Thk.: Gureyd eş-Şeyh), Beyrut.
55. Muhammed Hüseyin Ali es-Sağîr, (1999). *Usûlü'l-Beyani'l-Arabî fi Dav'il-Kur'an'il-Kerîm*, Dârü'l-Müerri'hil-Arab, Beyrut.
56. Muhammed Osmân Ali, (ts). *Şurûhu Hamase ebî Temmâm*, (1. Baskı), Darü'l-Evzâi, Beyrut.
57. el-Musta'simî, Muhammed b. Eydmir, (2015). (2015). *ed-Dürü'l-Ferîd ve Beytü'l-Kasîd XIII*, (1. Baskı), (Nşr.: Kâmil Selmân el-Cebûrî), Dârü'l-Kutubu'l-'İlmiyye, Beyrût.
58. Müberred, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd, (1997). *Kâmil I-IV*, (Thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm), Daru'l-Fikr, Kahire.

- 59.er-Rummânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Îsâ b. Alî, (1976). *en-Nüket fî İ'câzi'l-Kur'ân* (3. Baskı), (Nşr.:Muhammed Halefullah – Muhammed Zağlûl Sellâm), Dâru'l-Ma'ârif, Mısır.
- 60.es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Alî el-Hârizmî, (1987). *Miftâhu'l-'Ulûm*, (Nşr.: Abdülhamîd Hindâvî), Daru'l-Kutubu'l- 'İlmiyye, Beyrut.
- 61.Sıbeveyhi, Ebû Bişr, (1988). *el-Kitâb*, (3. Baskı), (Thk.: Abdu's-Selam Muhammed), Mektebetü'l-Hancı, Kahire.
- 62.es-Sübki, Bahâuddîn Ahmed b. Ali, (2003). *'Arûsü'l-Efrâh I-II*,(Thk.: Abdulhamid Hindâvi), Beyrut.
- 63.es-Süyûtî, Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, (1974). *el-İtkan fî 'Ulûmi'l-Kur'an I-IV*, (Thk.: Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Mısır.
- 64.et-Tahânevî, Muhammed b. Ali b. Ali, (1999). *Keşşâfî Istulâhâti'l-Fünûn ve'l-'Ulûm I-IV* (Thk.: Ahmed Hasan Besec), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.
- 65.et-Teftâzânî, Sa'düddîn, (1891). *el-Mutavval ala't-Telhîs*, Matbaa-i 'Âmire, İstanbul.
- 66.et-Teftâzânî, Sa'düddîn, (2015). *Muhtasaru'l-Meânî*, (1. Baskı), (Düz. Muhammed Hâdî eş-Şemerhî el-Mardînî) Seyda Yayınları, Diyarbakır.
- 67.et-Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid, (1977). *Keşşâfî Istulâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*.
- 68.et-Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed, (1987). *et-Tibyân fî İlmi'l-Me'ânî ve'l-Bedî' ve'l-Beyân*,(Thk.: Hâdî 'Atiyye Matarü'l-Hilâlî), Mektebetü'n-Nehdeti'-'Arabiyye, Beyrut.
- 69.Ya'kûb, Emîl Bedî', (1996). *el-Mu'cemu'l-Mufassal fî Şevâhidi'l-Lugati'l-Arabiyye XIV*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrut.
- 70.Yavuz, Yusuf Şevki , “Sarfe,” Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), (XXXVI), 140, İstanbul.
- 71.Yekta Saraç, M. A. (2001). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Bilimevi, İstanbul. (2001).
- 72.ez-Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ, (2012). *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Thk.: Abdulmun'im Halil İbrahim-Muhammed Mahmud), Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- 73.ez-Zemerlî, Sadık, (1986). *A'lâmün Tûnisiyyûn*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut.
- 74.ez-Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh, (1957). *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, (Thk.: Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (3. Baskı), Dâru'l-Fiker, Kâhire.

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Graphic Design

Article ID
67001

Article Serial Number
18

Received
12 October 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.67001>

How to Cite This Article:
Türk, G. (2022). "Grafik
Tasarım Açısından
Parkların Bilgilendirme
Tasarımını İncelenmesi:
"Ormanya Park Örneği"
International Academic
Social Resources Journal,
(e-ISSN: 2636-7637),
Vol:7, Issue:44; pp:1760-
1767.

Academic Social
Resources Journal is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Grafik Tasarım Açısından Parkların Bilgilendirme Tasarımını İncelenmesi: "Ormanya Park Örneği"

Examining the Information Design of Parks in terms of Graphic Design: "Forest Park
Example"

Gonca Türk

Dr. Öğr. Üyesi., İstanbul Arel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Çizgi Film ve Animasyon Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Bilgilendirme tasarımında bilginin amaca göre şekillendirilmesi grafik ve tasarım üzerinden yapılmaktadır. Bu bağlamda bilgilendirme tasarımları, bir şehrin içinde barındırdığı tarihi dokunun niteliğini artırmaktadır. Aynı zamanda bilgilendirme tasarımları ile arasında organik bir bağ olan çevresel grafik tasarımlar, o şehrin kimliğini oluşturan öğelerden biridir.

Bu çalışmada; örnekleme olarak seçtiğimiz parktaki yönlendirme tabeların türleri, grafik tasarım ilkeleri açısından incelenmiştir. Bu incelemede örnek olarak "Ormanya parkı" ele alınmıştır.

Çalışmada; parklardaki bilgilendirme tasarımları hakkında bilgiler araştırılmış ve görsel kaynaklara yer verilmiştir. İlerleyen bölümlerde; Ormanya parkının bilgilendirme ve yönlendirme elemanları, infografikleri ve kullanım ilişkisi başlığı altında; mekan ilişkisi, renk ilişkisi ve kullanıcı ilişkisi ele alınmıştır. Tabelaların ve üzerindeki elemanlarının tasarımları grafik tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmiştir.

Sonuç kısmında ise Ormanya parktaki tabelaların çeşitleri tespit edilmiş olup ayrıca bu tabelaların tasarımları renk, font, kompozisyon ve tasarım açısından tutarlı olmadığı ve farklı tasarlandığı tespit edilmiş olup öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnfografik, Bilgilendirme Tasarımı, Mekan Tasarımı, Parkların Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelaları

ABSTRACT

In information design, shaping the information according to the purpose is done through graphics and design. In this context, information designs increase the quality of the historical texture of a city. At the same time, environmental graphic designs, which are an organic link with information designs, are one of the elements that make up the identity of that city.

In this study; The types of signposts in the park, which we chose as a sample, were examined in terms of graphic design principles. In this study, "Ormanya Park" is taken as an example.

In this research; Information about the information designs in the parks has been researched and visual resources have been included. In the following sections; Under the title of information and guidance elements, infographics and usage relationship of Ormanya park; space relation, color relation and user relation are discussed. The designs of the signs and their elements were evaluated in terms of graphic design principles.

In the conclusion part, the types of the signboards in Ormanya park were determined, and it was determined that the designs of these signboards were not consistent in terms of color, font, composition and design and were designed differently, and suggestions were listed.

Keywords: Infographic, Information Design, Place Design, Information and Direction Signs of the Parks

1. GİRİŞ

İmge her zaman insanlar arasında daha etkili bir iletişimi temsil etmektedir ve bu geçmişten günümüze kadar devam eden bir akım olarak kabul edilmektedir. Çağdaş yaşamda bu durum, iletişim kurmak için görsellerin etkin kullanılması bu anlamıyla önem kazanmaktadır. Görsel anlatım kullanılarak çevre ile içsel ve kapsamlı ilişkiler kurulabilmektedir, çünkü çevrenin ve kentsel mekanların düzeni bu ilişkilerden büyük ölçüde etkilenmektedir. İnsanların bilgiyi anlamak ve işlemek konusunda sınırlılıkları vardır, bu nedenle görsel bir iletişim tasarlanırken ve şekillendirilirken bu konuya dikkat edilmesi gerekmekte olup bu sınırlılıklar bilgi ve anlayışla mümkün olduğunca azaltılmalıdır. Aslında çevresel grafikler, sosyal ve kentsel yaşamın temel direklerinden biri olarak kabul edilmektedirler. Fikri kalıpların oluşturulmasında ve toplumun entelektüel ihtiyaçlarının karşılanmasında yadsınamaz bir role sahiptirler. Kentsel mekan ve mimarideki bu bağlantı renk, şekil, malzeme vb. aracılığıyla oluşmaktadır. İşaretler ve grafikler, izleyicinin algısı ve iletişimi ile yakın bir ilişkisi vardır. İşaretler eve grafiklerde en önemli faktör görsel iletişimi oluşturma durumlarıdır. İnsanoğlu görüntüleri ve görsel haberleri genel olarak farklı şekillerde anlamakta ve algılamaktadırlar. Görsel çevremizi anlama konusunda algı duyarlılıkları ve anlama kapasitesi çok önemli bir yere sahiptir (Archea, 1999).

2. İŞARETLERİN SINIFLADIRILMASI

Çevresel grafik tasarımı genellikle ortamın üç özel bileşenini ifade etmektedir. Bu bileşenler şunlardır:

Tanımlama ve Kimlik: bir mekanı diğer mekanlardan ayırt etmek için kullanılmaktadır.

Gezinmek: Her mekanı çevresindeki yön işaretleri ile bulabilmek.

Bulmak, Anlamak ve Yorumlamak: Topluluktaki daha geniş ilişkileri tanımlamak için bağlamsal olan çevresel bilgilerin paylaşılması anlamına gelmektedir.

Bu üç bileşenin kombinasyonu ve uygulanması ortamdaki imajı arttırmakta ve iyileştirmektedir. (Lynch, 1960:4). Bu üç bileşenin amaçlarına ulaşmasında kullanılan belirtiler şunlardır:

Yönelim: Bu terim yol ve yol bulma faaliyetinin kısa bir tanımıdır. Amacı, insanların gidecekleri yeri bulmalarına yardımcı olmaktadır. Hayatın her alanını etkiler, İnsan, yapay yapı ve içgüdü ile çevrilidir ve ne zaman kişinin bir ortamdan diğerine geçmek istemesi durumunda önemini göstermektedir (Wyman, 2004:194). Çevre ve mekanlarda yönlendirme levhalarının bulunmasının faydalarından biri de insanların sabit bir koşul ve vizyona güvenerek şehirdeki ortamlarının konumlarını öğrenmeleridir. Bu nedenle uygulamanın önemine göre insanların ihtiyaçlarını yüksek bir hızla karşılayabilecekleri şekilde olmalıdırlar. Anı kullanır olması ve takip ederek ihtiyaç duydukları yola kolayca ulaşabilmeleri gerekmektedir (Malkin, 1992:448).

3. BİLGİ GRAFİKLERİ VE TALİMATLAR

Bilgi grafiği, düzen sırası ile kitleye bilgi sağlamakla ilgili bir kavramdır. Bilgi grafiklerinin amacı kitleye yardımcı olmaktır. Hayatta başkalarına veya kendinize daha iyi kararlar almak ve insanlar arasındaki sosyal ve ticari ve diğer faaliyetler için daha uygun ve daha derin bağlantılar kurmak için kullanılmaktadır. Günümüzde tüm çalışmalar genel ve özel bir şekilde etrafımızda bilgi grafikleri şeklinde yayınlanmaktadır. Örnek olarak el kitaplarında veya sokaklarda, ulaşım terminallerinde vb. yerlerde tabelalarda bu bilgi aktarım araçları örneklerini görmekteyiz (Niron, 2009:7).

Parklarda da bu bilgi grafiklerin farklı çeşitleri vardır. Park tabelaları, özellikle büyük giriş tabelalarından, yorum panellerine, yön levhalarına, yol işaretçilerine, trafik kontrol levhalarına ve kilitlenebilir duyuru panolarına kadar uzanmaktadır. Bu araştırma, parkların tanıtımının yolları ve ziyaretçilerin hareketlerini nasıl eğiteceğine, etkileyeceğine ve kontrol edileceği konusunda ilham verebilecektir.

3.1. Çerçeve

Park giriş işaretleri genellikle bir etki yaratmayı amaçlaması gerekmektedir. Bununla birlikte, yorumlayıcı tabelaların ihtiyatlı olması gerekmektedir. Tabelaların boyut, şekil, renk ve sabitleme yapısı seçimi ile etki elde edilebilmektedir. Ayrıca mevcut şehirdeki yazılar ile eşleştirmek ve harmanlamak önemlidir. Yaygın çerçeveleme malzemeleri arasında meşe, basınçla işlenmiş yumuşak ağaç veya çelik (galvanizli ve toz boyalı veya paslanmaz çelik) bulunmaktadır. Park Giriş işaretleri genellikle dikey olarak monte edilmektedir. Ekranın açılı olduğu kürsü çerçeveleri, yorumlama panelleri için popüler olma eğilimindedir (Rayan, 2006:15).

3.2. İçerik

Parklar ve halka açık alanlar için işaretlerin genel tasarımı ve içeriği, başarısı ve kullanımını için kritik öneme sahip olmaktadır. Giriş veya karşılama işaretleri dikkat çekici olmalıdır ve mevcut tesisleri hızlı bir şekilde özetleyebilmelidir. Bunun için şu notlar önemlidir:

İçerik ve tasarım: Metin yazarken izlenecek iyi bir ilke, "Az daha çöktür" ilkesidir. İçerik kısa ve tasarım basit olması daha iyi olmaktadır.

Haritalar: Haritaların basit olması bir gereksinimdir. Kimse daha fazla ayrıntıyı hatırlamayacaktır.

Metin / Mesajlar: Birkaç mesajı bir tabelada birleştirmek cazip gelebilir. Ancak deneyimler, içeriğin daha çok, daha küçük tabelalara yaymanın, her mesajın etkisini artıracaklarını göstermektedir.

Ziyaretçi akışını yönlendirmek ve kontrol etmek: Yönlü direkleri, yol işareti diskleri ve direkleri kullanılması daha iyidir.

QR kodları ve Etiketler: Parkın web sitesine ziyaretleri teşvik etmek için iyi bir yöntemdir, bu yüzden dikkate alınması gerekmektedir. (The Center for Universal Design,2016:24).

3.3. Malzemeler

Park işaretlerinin basılması ve bitirilmesi için geniş bir malzeme seçeneği mevcuttur. Bunlar, mükemmel renk haslığı ile vandalizme dayanıklı bir yüzeyde çekici, yüksek kaliteli baskı üreten bir çözüm sağlaması gerekmektedir. Polikarbonat, akrilik, foamex ve çeşitli ahşaplar dahil olmak üzere çok çeşitli diğer malzemeler vardır (Wener,1989:43).

4. PARKLARDAKİ TABELA ÇEŞİTLERİ

Bu içerik adı altında toplam 9 temel başlık konusunda bilgilendirme yapılacaktır. Bunlar şunlardır:

Park Giriş Levhaları, Karşılama İşaretleri Levhaları, Yaya yolu İşaretleri Levhaları, Direklerin İşareti Levhaları, Duyuru Panoları, Açıklayıcı duyuru panoları, Genel kuralları gösteren duyuru panoları, Hayvanların hakkında bilgi veren panoları, Kategori panoları.

4.1. Park Giriş Levhaları

Park ziyaretçilerinin parka gelişleri sırasındaki ilk imajları çok önemli olduğu için, bu yerlerin düzenlenmesi parkın başarılı veya başarısız olmasında önemli bir yere sahiptir.

Giriş noktaları, önemli kapılardır ve bu noktalarda ziyaretçileri bilgilendirmeye, yönlendirmeye ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik her türlü servis ve hizmet üniteleri yer almalıdır. Doğa Parkı alanına ana yollardan giriş özel olarak planlanmalıdır. Ana ulaşım girişleri, parkı özelliğine göre geliştirilmelidir. Park giriş işaretleri, otopark tabelalarından ziyaretçilere daha fazla bilgi sağlayan yorumlama panellerine kadar çeşitli biçimlerde tasarlanmaktadır. Bazen park işaretleri, yerel bilgilerin ve geçici bildirimlerin görüntülenmesine izin veren bir duyuru panosu özelliğini içermektedir. Özellikle otoparklardaki birçok giriş levhası, dayanıklılık için alüminyum veya çelikten yapılmaktadır ve geniş bir renk yelpazesinde toz boyalıdır. Park tabelaları genellikle hava koşullarına dayanıklı ve az bakım gerektiren ve ayrıca saldırılara karşı dayanıklı olacak şekilde tasarlanmaktadır (Mollerup, 2005:37).

4.2. Karşılama İşaretleri Levhaları

Doğal çevreye uygun olarak birçok park giriş tabelası ahşaptan yapılmaktadır. Bu, ahşap bir tabela veya ahşap çerçeveli ve dolgu panelli basit bir direk ve panel sistemi şeklinde olabilmektedir. Ahşaptan yapılan bir tabela, çevreye sempati duymanın yanı sıra sıcak ve iyi bir görünüm sağlayarak oldukça görünür olabilmektedir. Ayrıca bu tabelalar peyzaj planlarına kolayca dahil edilebilmektedir.

Ormanya parkının giriş levhası ahşaptan yapılan bir tabeladır (Görüntü 1). Tabelanın üzerinde parkın haritasının şekli renkli olarak yer almaktadır. Harita büyük ölçekte olduğu için tüm detayları göstermektedir. Yollar sıra ve farklı renklerle gösterilmiş olup hayvan türlerinin parkın neresinde olduğu hayvanın illüstrasyonu ile gösterilmiştir. Giriş tabelası okunaklıdır ve tipografi ve renk açısından sorun teşkil etmemektedir. Yönlendirme görevini başarılı bir şekilde yerine getirmiş durumundadır.

Görüntü 1: Ormanya Parkı, Giriş levhası, 2022, Gonca Türk.

4.3. Yaya Yolu İşaret Levhaları

Yaya yolu işaretleri, ziyaretçilerin parklarda gezinmelerine yardımcı oldukları için park tabelalarının önemli bir parçası olmaktadır. Ormanya park adına üretilen (Görüntü 2)'deki patika levhası gibi yorum ve uyarıcı içeriklere de yer verebilmektedir. Bir patika levhası, ziyaretçilerin parkta yollarını bulmalarına yardımcı olan yol işaretleri ile yön levhaları ve mesafe işaretleyicileri içerebilmektedir. Bu işaretler, patikalar boyunca veya önemli kavşaklarda düzenli aralıklarla yerleştirilseydi daha işlevsel olabilirdi.

Görüntü 2: Ormanya Parkı, Yaya yolu İşaretleri levhası, 2022, Gonca Türk.

4.4. Direklerin İşaret Levhaları

Direkler, daha uzun ömür sağlamak için normalde meşe veya en kaliteli, basınç uygulanmış yumuşak ağaçtan üretilen başka bir yaygın park tabelası biçimidir. Direkler bir park ortamındaki trafik akışını kontrol etmek için kullanılabilirken, ziyaretçileri yönlendirmek için gizli bir yol sunarlar ve yol işaretleyici diskler veya yönlendirilmiş görüntüler içerebilmektedirler. Ormanya parkteki direk tabelası ahşaptan yapılmıştır. Arka fon rengi koyu kahve rengidir ve üzerine açık kahve rengi ile yazılar yazılmıştır. Tabelalar yönleri göstermektedirler. Tasarım açısından başarılı bulunmuştur. Fontlar boyut ve karakter olarak okunaklıdır (Görüntü 3).

Görsel 3: Ormanya Park, Direklerin İşareti levhası, 2022, Gonca Türk.

4.5. Duyuru Panoları

Duyuru panoları bir park ortamında popüler bir yere sahiptir. Bu panolar menteşelidirler ve kilitlenebilirler ve sıklıkla değişen ek bilgileri görüntülemek için idealdirler. İlan panoları alüminyum veya ahşap olarak üretilmektedirler. Normalde kırılmaz polikarbonat ile sınırlanır, ve [mıknatıslarla kullanım için] pano veya metal destekle birlikte kurulmaktadır. Metal desteklerin üzerine baskı yapılabilirler, bu çekici ve bireysel bir arkalık sağlayabilmektedir (Arthur & Passini,1992: 224). Ormanya parkta çeşitli duyuru panoları kullanılmıştır. Bunlar;

4.6. Açıklayıcı Duyuru Panoları

Bu tabelalar parkın özel bir mekanini anlatmaktadır, Örnek olarak görüntü 4'te ki böcek oteli kısmında yer alan yazıda böcek türlerinin isimleri illüstrasyonlar ile anlatılmıştır. Tasarım ve illüstrasyon açısından başarılı bir şekilde tasarlanmıştır. Tabela ahşaptandır, beyaz ve yeşil renkler başlıkta ve arka fonda kullanılmıştır. Ormanya parkın logosu tabelanın sol üst köşesine yerleştirilmiştir.

Görsel 4: Ormanya Park, Açıklayıcı duyuru panoları, 2022, Gonca Türk.

4.7. Genel Kuralları Gösteren Duyuru Panoları

Bu tabelada Ormanya parkın genel kurallarını piktogramlar ve kısa yazılar ile gösterilmektedir. (Görüntü 5). 6 piktogram ile 6 kural anlatılmıştır. Piktogramlar tabelanın boyutuna göre daha büyük tasarlanması gerekmektedir ve piktogramlar tabelada küçük görünmektedir. Tabelanın arka fonu beyaz renk yerine burda krem renk ile tasarlanmıştır.

Görsel 5: Ormanya Park, Genel kuralları gösteren duyuru panoları,2022, Gonca Türk.

4.8. Hayvanların Hakkında Bilgi Veren Panoları

Ormanya parkında iki tür hayvanları açıklayan duyuru panosu vardır, birisinde sarı arkafon rengi kullanılmıştır (Görüntü 6). Bu tabelanın tasarımı parkta olan diğer tabelalardan tasarım olarak farklıdır ve diğer tabelalardan renk, font, logonun rengi, yazının karakteri ve kompozisyon açısından farklıdır ve parkta olan diğer tabelalar ile uyumlu değildir. Diğer tabelalarda olan yeşil renk bandı burda kırmızı renge dönüşmüştür. Ayrıca tüm tabelarda yeşil olan logo mavi ve arka fonu kırmızı beyaza dönüşmüştür. Tabela tasarımcısı tüm parkteki tabelaların tasarım şablonu ve renklere uymamıştır. Logoların rengi her tabelada değişmiştir.

Görsel 6: Ormanya Park, Hayvanların hakkında bilgi veren panolar, 2022, Gonca Türk.

Diğer şekilde tasarlanan hayvanlar hakkında bilgi veren panoları daha küçük boyutta tasarlanmıştır. Arka fon rengi açık kahve rengidir. Hayvanın fotoğrafı yerine hayvanın siyah rengi piktogram tarzı kullanılmıştır (Görüntü 7). Logo ve yazılar siyahtır. Bu tabela da diğer parkta olan tabelalar ile renk, font, tasarım ve boyut olarak uyum sağlamamıştır.

Görsel 7: Ormanya Park, Hayvanların hakkında bilgi veren panolar, 2022, Gonca Türk.

Ayrıca (Görüntü 8)'de de hayvan bilgileri veren pano da diğer parkta olan diğer panolardan farklı tasarlanmıştır. Bu panoda da hayvanın resmi büyük ölçüde arka fona yerleştirilmiştir ve bu diğer tabelalarda hiç görünmemiştir. Yazı fontları, renkler ve kompozisyonda tamamen farklıdır. Logo renkleri ve her şey değişmiştir. Ormanya parkında olan bu tabelaların tasarımlarının bu kadar farklı olması tutarsızlık ve uyumsuzluğa sebep olmuştur ve kurumsal kimliğe zarar vermektedir. Ayrıca kullanılan hayvan fotoğrafları rastgeledir ve benzer açı, arka fon ve tutarlılık sağlanmamıştır.

Görsel 8: Ormanya Park, Hayvanların hakkında bilgi veren panolar, 2022, Gonca Türk.

4.9. Kategori Panoları

Bu panolar mekan ve hayvanların kategorisini belirten levhalardır. Üzerine sadece o mekan yada kategorinin ismi yazılmıştır. Örnek olarak görüntü 9'da ki tabelada hayvanın türü yazılmış olup ve sadece resmi vardır. Yazı krem renk ile kahve renk üzerine yazılmıştır. Kullanılan font parkta olan diğer tabelaların fontundan farklıdır. Tabelalarda kullanılan piktogramlar benzer ve tutarlı değildir.

Görsel 9: Ormanya Park, Kategori panolar, 2022, Gonca Türk.

Diğer kategori pano örneği ise görüntü 10'da yer alan Akıllı bisiklet tabelasıdır. Bu tabela yanından çıkan yapraklar ile daha yaraıcı olarak tasarlanmıştır. Görüldüğü örnekler üzerinden kategori panolarının tasarımları birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Farklı fontlar, renkler, illüstrasyon tarzları hepsi birbirinden farklıdır. Tek benzer nokta ise tabelaların ahşap malzemesinden olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak park tabelaları için özel tasarlanan piktogram seti bulunmamıştır.

Görsel 10: Ormanya Park, Kategori panolar, 2022, Gonca Türk.

4.10. QR Kod Bilgilendirme Sistemi Örnekleri

Günümüzde QR Kod kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Bunun en iyi örneklerini reklam alanlarında ve pazarlama sektöründe görmek mümkündür. Fakat QR Kod kullanımının yaygınlaşması çok farklı alanlarda kullanımının önünü açmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de pek çok yerde kullanılan QR Kod bilgilendirme sistemi, bilginin hedef kitleye doğru ve yalın ifadelerle ulaşmasını sağlayan önemli bir öge haline gelmiştir. New York’ta bulunan dünyanın en çok ziyaret edilen parklarından olan “Central Park” içerisinde oluşturulmuş QR Kod bilgilendirme sistemleriyle parkta bulunan ağaçlar, çiçekler, yer ve mekânlar hakkında bilgiler alınabilmekte, eğlenceli içeriklere ulaşılabilir (Görüntü 11).

Görsel 11: New York / Central Park QR Kod Bilgilendirme Sistemi (<https://webrazzi.com/2012/01/31/10-yaratici-qr-kod/>).

Ormanya parkta, tabelalarda QR Kod kullanım eksik görülmüştür. Belki bilgilendirme amaçlı olarak bu sisteme yer vermek daha uygun olabilirdi.

5. SONUÇ

Bilgilendirme tasarımı açısından bakıldığında zaman, Doğa Parkı’nı ziyaret eden insanların sayısının çok fazla olması halinde, doğal taşıma kapasitesinin aşılmasına yol açarak ziyaretçilerin birbirlerini rahatsız etmesine ve gezme kalitesini olumsuz etkileyeceği sonucuna varabiliriz. Mümkün olduğunca fazla insanın parktan yararlanmasını sağlamak için, kullanımlar arası ilişkiler iyi analiz edilerek yoğunluğun dengeli dağılımı sağlanmalıdır ve çeşitli bilgilendirme ve yönlendirme işaretleri parkın her yerinde gözükecek yerlerde yerleştirilmesi gerekmektedir.

Doğal kaynağın korunması amacıyla, “Taşıma Kapasitesi”nin hesaplanarak bu kapasitenin aşılmaması için kullanıcılara ve bazı kullanım biçimlerine sınırlamalar getirmek gerekmektedir. Ormanya parktaki tabelalar; Park Giriş Levhaları, Karşılama İşaretleri Levhaları, Yaya yolu İşaretleri Levhaları, Direklerin İşareti Levhaları, Duyuru Panolardan oluşmaktadır. Ormanya parktaki duyuru panoları ise Açıklayıcı duyuru panoları, Genel kuralları gösteren duyuru panoları, Hayvanların hakkında bilgi veren panolar ve Kategori panolarından oluşmaktadır.

Tabelalar ahşap malzemeden yapılmıştır. Genelde tabelaların arka fon renkleri beyazdır ve üzerine yeşil renk ile yazılar yazılmıştır. Tabelaların renk, malzeme, font, kompozisyonları uyumlu tasarlanmamıştır.

Tabelaların boyutu ve asılan mekanlar iyi seçilmiştir. Bazı yerlerde tabela eksikliği görülmüştür. Park büyük olduğu için daha fazla tabela sayısına ihtiyaç vardır. Tabelalarda kullanılan illüstrasyonların uyumu yoktur. Bazı tabelalar, hayvanlar hakkında bilgi veren tabelalar gibi, diğer tabelalar ile uyumlu tasarlanmamıştır. Font, yazı karakteri, renk, boyut, resimler, logo rengi diğer tabelalar ile uyumlu değildir ve tasarımcı bunlara dikkat etmemiştir. Parkta tüm tabelalar uyumlu ve benzer tarzda ve şablonda tasarlanması gerekmektedir. Tabelalarda kullanılan yazı karakter ve fontlar birbirinden çok farklıdır ve benzerlik sağlanmamıştır. Tabelaların tutarsız olması kurumsal kimliğe zarar vermektedir. Araştırılan örnekler üzerinden kategori panolarının tasarımları birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Farklı fontlar, renkler, illüstrasyon tarzları hepsi farklıdır. Tek benzer nokta ise tabelaların ahşap malzemesinden olduğu tespitlenmiştir.

Park için piktogram seti tasarlanmamıştır. Tabelalarda özel ve belirli piktogram seti eksik görülmüştür. Parkta olan tabelalarda hayvan fotoğrafları rastgele seçilmiştir, aynı açı, boyut ve renk olmadığı için tutarsız olmuştur. Logoların rengi her tabelada değişmiştir. Bu bilgilerden hareketle, yeni park projelerinde de bu konular ele alınıp başta piktogram seti, logo ve kurumsal kimlik hazırlanıp, bilgilendirme elemanları bunlara göre tasarlanması gerekmektedir. Aynı zamanda bu tasarımlarda araştırmada bahsi geçen grafik tasarım kurallarına uyulması gerekmektedir.

Burada bilgilendirme tasarımları içinde yeni bir uygulama olacak olan QR kod ile verilmek istenen bilgiler, çok geniş ve daha rahat algılanabilir olmakla birlikte doğru ve eğlenceli olacağı, ayrıca bilgi verici rehber olan ihtiyacı ortadan kaldıracığı düşünülmektedir. Bu sistem parkın tabelalarında uygulanması gerekmektedir, turler ve ziyaretçiler tarafından daha iyi bilgi ve yönlendirme olabilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Archea, J. (1999). “The Place of Architectural Factors in Behavioral Theories of Privacy”. Directions in Person-Environment Research and Practice. ed. Jack L. Nasar and Wolfgang F.E. Preiser.

2. Arthur, P. & Passini, R. (1992). *Wayfinding: People, Signs, and Architecture*. New York: McGraw- Hill Book Company.
3. Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Boston: The MIT Press.
4. Malkin, J. (1992). *Hospital Interior Architecture: Creating Healing Environments for Special Patient Populations*. New York: John Wiley & Sons.
6. Mollerup, P. (2005). *Wayshowing: A Guide to Environmental Signage Principles and Practices*. Baden, Lars Muller Publishers.
8. Niron, I. (2009). "The importance of environmental graphic design in human life". *Herfe Honarmand Publication*. (vol 6), 109-128.
9. Rayan, A. & Hubner, R. (2006). *A Guide to Information Graphics*. London: Thames & Hudson.
10. The Center for Universal Design. (2016). *Principles of Universal Design*. NC State University.
11. Wener, R. (1989). "Advances in evaluation of the built environment". *Advances in environment, behavior, and design*. New York: Plenum. 2, 287-313.
12. Wyman, S.K. (2004). *Algorithms for the Analysis of Whole Genomes*. The University of Texas at Austin. <http://www.apcosigns.com/techpdf/wayfind.pdf> (Accessed on 2016/4/7).

Türkiye'nin Filistin ve İsrail Siyaseti (1939-1949)

Palestine and Israel Politics of Turkey (1939-1949)

Hasan Karaköse

Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir, Türkiye

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine kadar Filistin meselesi diye bir meselesi olmamıştır. Kaynakların verdikleri sağlıklı bilgilere göre Filistin meselesinin uluslararası bir mesele olarak ortaya çıkmasında en önemli faktör "Siyonizm" kavramıdır. Kısaca, "Siyonizm" Yahudilerin bir millet olarak Filistin'e yerleşmek için yaptıkları teşkilatlı çabadır. Siyonizm ilk olarak ortaya çıktığında, tek hedefi Yahudileri Filistin'e yerleştirmek ve bu amacına ulaştı. Günümüzde herkesin malumu olduğu gibi çok daha farklı ve evrensel planları vardır. Yahudilerin Filistin'e göçlerinin kötü niyet taşıdığı anlayan Sultan Abdülhamid, bu meselenin hem Filistin, hem de Osmanlı Devleti için ne anlama geldiğini çok iyi değerlendirmiş ve gerekli önlemleri almaya büyük çaba harcamıştır. Yahudilerin Filistin'e yerleşmek istediklerini anlayan Sultan İkinci Abdülhamid 1888 tarihinde ve sonraki tarihlerde çıkarmış olduğu kanunlarla Filistin'e yerleşmelerini yasakladı. Ne yazık ki siyonistlerin ve büyük devletlerin planlarını tamamen bertaraf edememiştir. Sultan Abdülhamid'in endişeleri haklı çıkmış ve altmış sene sonra bu topraklarda İsrail diye bir devlet kurulmuştur. Kurulan bu devleti 1949'da Türkiye Cumhuriyeti bir devlet olarak kabul edilmiştir.

Lozan Barışından sonra, 1947'de ilan edilen taksim planının desteklenmesi dışında, Türkiye'nin Arap ülkeleri ve Filistin meselesinde yakınlığı ve destek vermesi sınırlı kaldı. Bunun olmasındaki en önemli sebep, Türkiye'nin Filistin meselesi ve bölgedeki hadiselerle kendi çıkarlarını zedeleme endişeleridir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İsrail, Siyonizm, Sultan Abdülhamid, Türkiye

ABSTRACT

The Ottoman Empire did not have an issue of Palestine until the last quarter of the nineteenth century. According to the reliable information given by the sources, the most important factor in the emergence of the Palestine issue as an international issue is the concept of "Zionism". To put it briefly, "Zionism" is the organized effort of the Jews to settle in Palestine as a nation. When Zionism first emerged, its almost sole goal was to settle the Jews in Palestine. Zionism seems to have achieved this goal. Today, as everyone knows, they have very different and universal plans. Sultan Abdulhamid II., who understood that the immigration of Jews to Palestine had bad intentions, evaluated what this issue meant for both Palestine and the Ottoman Empire, and made great efforts to take the necessary precautions. Realizing that the Jews wanted to settle in Palestine, Sultan Abdulhamid II. banned them from settling in Palestine with a law he enacted in 1888. Again, with this law, the period of stay of the Jews who came to Palestine for a visit was limited to three months. Sultan Abdulhamid's worries were justified and sixty years later, a state called Israel was established in these lands. The Republic of Turkey accepted this established state as a state in 1949.

After the Lausanne Peace, apart from the support of the partition plan announced in 1947, Turkey's closeness and support for the Arab countries and the Palestinian issue remained limited. The most important reason for this to happen is Turkey's concerns about the Palestinian issue and harming its own interests in the events in the region. Today, Palestinian-Israeli relations, relations with Palestinian Arab countries and Israel's relations with other Arab states in the region continue to be the most important problems of the Middle East. The current political tension in the Middle East negatively affects the entire region.

Keywords: Palestine, Israel, Sultan Abdulhamid, Turkey, Zionism

1. GİRİŞ

Makalede, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllardan 1949'a kadar geçen süreçte Türkiye'nin Filistin ve İsrail ile olan siyasi ilişkileri ve İsrail'i tanıma kararı üzerindeki dahili ve harici ortamlar ele alınmaktadır. Özellikle 1948 Arap-İsrail Savaşı sonunda büyük devletlerin İsrail'i tanımadaki nasıl acele davrandıkları ortaya konulmaktadır. Oysa ki, yeni kurulan bir devletin tanınması, uluslararası ikili münasebetlerde yeterli özelliklere sahip olduğu ve uluslararası toplumun diğer devletleri tarafından üye olarak kabul olunduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca yeni kurulan bir devletin diğer ülkelerin tamamı veya bir kısmı tarafından tanınması o devletin, uluslararası hukuka göre, bir devlet olarak kurulmasının tamamlandığı anlamına gelmektedir. Tanımadaki fiili ve açık olmak üzere iki farklı yöntem uygulanmakta ve bunlar yapılırken açık veya gizli olarak hareket edilmektedir (Şenel, 2014: 159).

Bu tanımlamanın bilinmesi İsrail'in devlet olarak tanınma sürecinde geçirmiş olduğu aşamaları anlamak açısından çok önemlidir. Çünkü, bu tanımlama ile bizim İsrail'in devlet olabilmede sahip olması gereken hukukî özellikleri taşıyıp taşımadığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca bu tanımlama İsrail'in kuruluşunun ardından süper güçlerin, bölge ülkelerinin ve diğer ülkelerin İsrail ile olan ilişkilerinin, uluslararası hukuka göre mi yoksa çıkar ilişkileri dâhilinde mi kurulduğunun anlaşılmasına yardım edecektir. Bu tanımlama esas konumuz olan Türkiye'nin de İsrail'i tanıması kararının hangi şartlar ve kurallar içerisinde verildiğinin anlaşılması için de önem taşımaktadır (Şenel, 2014: 159-160).

Türkiye'nin İsrail'i tanıması, Türkiye ile Filistinliler, Türkiye ile İslam dünyası, Türkiye ile İsrail ilişkileri açısından çok önemli bir politik karardır. Türkiye hükümetinin bu kararında ülkenin o dönemde maruz kaldığı iç ve dış sebepler etkili olmuştur. Ayrıca tanıma kararının alınmasında Türk hükümeti yöneticilerinin kendi politik düşünceleri de diğer faktörler kadar önem arz etmektedir.

Filistin bölgesi 1516 tarihinde Osmanlı yönetimine geçmiş ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Suriye ile birlikte Filistin'i 1832'de

işgal etmiş ve 1840 yılına kadar elinde bulundurmuştur. İbrahim Paşa zamanında Filistin’de Katolik ve Protestan misyoner okulları açılmış ve bunlarda milliyetçi düşünceler aşılana çalışılmıştır. Amerika, İngiltere ve Fransa’nın desteğini alan bu okullar Osmanlı Devleti’nin yıkılmasında etkili olmuşlardır (Dursun, 1995: 39-42).

1856 tarihinde yayınlanan Hatt-ı Hümayun (Islahat Fermanı) devlet himayesinde bulunan bütün milletlerin can, mal ve ırzlarını koruma garantisini vermektedir. Ayrıca İstanbul hükûmeti, himayesinde bulunan beldelerin emniyetini sağlamak siyaseti ile “Tapu Kanunu” nu yürürlüğe koymuştu. Bu kanuna göre toprakların sahipleri adına kayıt altına alınacağı ve bu kayıtlara uygun olarak tapu belgeleri çıkarılacağı belirtilmişti. Bunun üzerine toprak sahipleri, arazilerini, tapu dairelerinde kendi isimlerine kaydettirdiler. Filistinli çiftçiler ise arazi vergisinden kurtulmak için işledikleri toprakları kaydettirme hususunda hayali isimler verdiler. Bu hareket ileride pek büyük karışıklıklara ve yanlışlıklara sebep oldu. Özellikle mirasçılar arasında kuşaklar boyu devam eden anlaşmazlıklar yaşandı. Bundan faydalanmak isteyen şehir tüccarları birkaç köyün arazisini birden üzerlerine kaydettirdiler. Diğer taraftan tüccarların yüksek fiyatlarla Yahûdilere satmaları sonucu, Filistin için tehlikeli gelecek hazırlanmış oldu. Böylece, Filistin için hedeflenen toprak reformu istenen neticeyi vermedi. 1861 tarihinde Londra’da kurulan ve asıl amacı Arâzî-i Mukaddese (Filistin)’yi vatanlaştırmak olan “Londra İbranî Müessesesi” ile aynı yıl içinde Fransa’da kurulan tüm dünya Yahûdilerini, ve Filistin’deki Yahûdileri korumayı ve kalkındırmayı amaç edinen “International İsrail Taahhüd Cemiyeti” Filistin’i Yahûdî toprakları yapma çabası doğrultusunda hareket etmekteydi. Bu cemiyet 1870 tarihinde Yahûdileri tarım mntıklarında yetiştirmek için “Tarım Okulu” açtı. Filistin’de Yahûdiler için bir devlet kurmak için 1898’de Theoder Herzl buraya geldi ve araştırmalarda bulundu. Bu tarihten sonra Filistin’e Yahûdî göçü hızlandı. 1900’de Filistin’de 22 olan yerleşim yeri sayısı, 1918 tarihine gelindiğinde 47’ye çıkmıştı (Çelik, 1993: 137-138; Murat, 2019: 450-451).

Osmanlı yönetiminde Filistin meselesi diye bir mesele yoktur. Filistin meselesinin uluslararası bir mesele olarak ortaya çıkmasında birtakım faktörler vardır. “Siyonizm” kavramı Yahûdilerin bir millet olarak Filistin’e yerleşmek için yaptıkları teşkilatlı çabanın ismidir. “Sion” veya “Zion” Yahûdilerin Kudüs’e verdikleri bir isimdir. Bu kelime önceleri sadece Kudüs için kullanılırken daha sonra bütün Filistin için kullanılmaya başlanmıştır (Öke, 1993: 8).

Filistin meselesi 1880’li yıllarda dünya siyasetine giren Siyonizm’den kaynaklanmaktadır. Başta Rusya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde baskı ve zulüm görmeleri üzerine, bazı Yahûdî düşünürleri Yahûdî meselesinin ancak bağımsız bir Yahûdî devletin kurulması ile çözümlenebileceği kanaatini taşımaya başladılar ve bu devletin tarihi ve dinî bağlar ile bağlı olduğu Filistin’de mümkün olduğu kanaati hâsıl oldu. Filistin’e yerleşmek isteyen Siyonistler, bu amaçlarına ulaşabilmek için, meseleyi uluslararası ortamlara taşımaya karar verdiler. Yahûdilere göre Filistin büyük devletlerinin gündemine girdiğinde, bunların meseleye eğilmeleri sağlanacak ve meselenin çözülmesi için gayret sarf edilecekti. Dolayısıyla o güne kadar Musevî-Hıristiyan meselesi olan konu Musevî-Hıristiyan iş birliğine dönüşecek ve çözülecekti (Öke, 1993: 8).

Bütün Avrupa’da yaşayan Yahûdiler, 1850’lerden itibaren Filistin’e göç hareketini başlattılar. Başlangıçta sınırlı olan bu göç, daha sonra artmış ve Yahûdiler 1882 tarihinden itibaren gruplar hâlinde Filistin’e göçü artırmışlardı. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine göre Filistin Osmanlı Devleti’nin bir vilâyeti konumundaydı. Filistin’de toprak mülkiyetleri oldukça az olan Yahûdiler tarım yerleri oluşturmaya başladılar. Bunu ilk yapanlar Rusya’dan gelen Yahûdiler idi (Çelik, 1993: 138).

1880’lerde Rusya’da anti-semitizm artınca, Yahûdiler buradan Filistin’e göçü fiiliyata geçirdiler. (Armaoğlu, Trsz: 199). Filistin’de ilk yerleşim yeri 1882 senesinde Doğu Avrupa’ dan kaçan Yahûdiler tarafından kurulmuştur. Yahûdilerin “Rişon Lozyon”, Arapların ise “İyon Ğara” diye isimlendirdikleri bu yerleşim yerine üç bin Yahûdî yerleşmişti. Yahûdilerin Filistin’e yerleşmek istediklerini anlayan Sultan İkinci Abdülhamid 1888’de ve sonraki tarihlerde çıkarmış olduğu kanunlar ile Filistin’e yerleşmelerini yasakladı ve bu kanunla Filistin’e ziyaret ve gezmek için gelen Yahûdilerin, burada kalış süreleri üç aya indirildi. Çıkarılan bu kanun ile padişaha düşman olan Yahûdiler, bir taraftan gizli faaliyetlerini sürdürürken bir taraftan da padişahı devirme planları hazırlığı içinde oldular. Sultan İkinci Abdülhamid’i içinde Yahûdî ve Ermeni’nin de bulunduğu dörtlü çetenin 1909 tarihinde tahttan indirmesi bu planlı hazırlığın sonucudur (Nedim, 1995: 2; İşler, 2019: 122).

Budapeşteli Yahûdî Teodor Herzl’in 1896’da yazdığı *Yahûdî Devleti* adlı eser, Yahûdilerde bir vatana sahip olma düşüncesini aşılamaı başardı. Teodor Herzl’in 1897’de Dünya Siyonist Teşkilatı’nı kurması, Amerika ve Avrupa’daki zengin Yahûdilerin pekçok ülkedeki teşebbüsleri Yahudi davasına ivme kazandı (Armaoğlu, Trsz: 199). B u n d a n sonra Siyonistler bütün dikkatlerini Osmanlı toprağı olan Filistin’e çevirdiler. Siyonistlerin lideri Dr. Herzl Padişah Sultan İkinci Abdülhamid’e, ekonomik sıkıntı içinde bulunan devletin bütün borçlarını gidermeyi ve bunun için otuz milyon sterlin vermeyi vaat etti. Sultan Abdülhamit tahta çıktığında devletin borçlarını ödeyemeyecek kadar yekün oluşturuyordu. Bunun üzerine padişah, “Muharrem Kanunnamesi”ni çıkardı ve Avrupalı alacak sahiplerinin temsilcilerinin İstanbul’da bulunmasını kabul etti. Padişah bu kararı ile Osmanlı maliyesinin milletlerarası bir komisyon tarafından kontrolünü öndedi (Öke, 1993: 224).

Sultan İkinci Abdülhamid Siyonistlerin asıl hedeflerinin, Avrupa’daki zulümden kaçan Yahûdileri Filistin’e yerleştirmek ve onların tarımla uğraşmalarını sağlamak olmadığını, esas amaçlarının bağımsız bir devlet kurmak

olduğunu biliyordu. Bu fikri destekler mahiyette Washington'daki Osmanlı Sefiri Ali Faruk Bey'in Mabeyn Birinci Kâtibi Tahsin Paşa'ya gönderdiği 22 Nisan 1898 tarihli şifre önemlidir. Bu şifrede Amerika'da merkezi olan gizli bir Yahûdî cemiyetinin Filistin'de bağımsız bir devlet kurmaya yönelik faaliyetlerde bulunduğu belirtilmekteydi. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Yahûdîlerin Siyonist çabalarının dört farklı alanlarda faaliyet gösterdiği görülmektedir:

1. Siyonist diplomasi sayesinde Siyonistler Yahûdî devleti için uluslararası haklar elde etmeye çalışıyorlardı.
2. Çeşitli ülkelerdeki Yahûdîlerin asimilasyona uğramaması için yapılan çalışmalar,
3. Siyonizm'i gerçekleştirmek için bütün Yahûdîlerin yer aldığı bir Siyonist örgüt kurma çalışmaları,
4. Filistin'deki Yahûdîleri himaye için destek arayışları (Dursun,1995:41).

1897'de Basel'de toplanan Birinci Siyonist Kongresi'nde Yahudilerin Filistin'e göç etmesi karara bağlandı ve şu kararlar alındı: a)Filistin'e Yahûdî çiftçi, ve girişimcilerin teşvik edilmesi, b) yapılacak genel ve yerel toplantılarla Yahûdîliğin geliştirilmesi, c) Yahûdî millî bilincinin uyandırılması ve harekete geçirilmesi. Alınan bu kararlar sonucunda siyonizmin amaçlarını şöyle belirtmemiz mümkündür: 1) Filistin'e yerleşme, 2) Filistin'de bağımsız bir Yahûdî devletini kurabilmek için milletlerarası destek sağlama girişimlerinde bulunma, 3) Yahûdîleri birleştirme düşüncesinde olan uluslararası Siyonist bir teşkilat kurmak (Dursun, 1995: 40).

Yahûdîler Filistin'de daha fazla toprak sahibi olmak için bir takım girişimlerde bulundular ve 1898 tarihinde "Yahûdî İstimlâk Bölgeleri Bankası"nı ve aynı yıl içinde "Filistin'i Vatanlaştırma Komitesi"ni, 1901'de ise "Millî Yahûdî Bankası"nı açtılar (Çelik, 1993: 138). Sultan II. Abdülhamid saltanatının başından beri Siyonizm hakkında istikrarlı bir politika izledi ve hükümet tarafından Siyonizm'e karşı birtakım özel tedbirler alındı. Bu önlemler kapsamında bakanlıklar (nezâretler) arası iş birliği öngörülüyordu. Hâriciye Nezâreti yurt dışında çalışmalar yaparak Siyonizm'in diğer devletler tarafından benimsenmesine karşı birtakım önlemler ve tedbirler alacaktı Dâhiliye Nezâreti Siyonistlerin Filistin'e girmelerine engel olacak, bunun için emniyet birimleri ve valiler gerekli tedbirleri alacaklardı. Defter-i Hâkânî Nezâreti ise göçmen Yahudilerin Filistin'de arazi satın almalarını ve yerleşmelerini engelleyecekti (Öke, 1993: 226).

Sultan İkinci Abdülhamid'den Filistin'de küçük bir toprak verme karşılığında büyük miktarda maddi destekte bulunmayı vaat eden Theodor Herzl, 1904 tarihinde öldükten sonra Siyonizm hareketi başka ülkelere Filistin'e Yahûdî göçünü teşvik etti. Ayrıca Filistin'in çeşitli bölgelerinde Yahûdî siteleri kurdu. Böylece Siyonizm ikinci Yahûdî göçünün yaşandığı 1904-1914 yılları arasında büyük bir atılıma geçmiş oldu. Osmanlı Devleti'nin büyük çaba göstermesine rağmen Yahûdîler Filistin'e gelmeyi ve yerleşmeyi başardılar. Sultan İkinci Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 tarihinden II. Meşrûtiyet'in ilanına kadar Siyonistler üç misli artmış ve 80 bine ulaşmıştı. Siyonistler bu süre içinde 40 bin dönüm arazi satın almış ve 33 yerleşim yeri (koloni) kurmayı başarmışlardı. Bu gelişmede Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne yaptıkları baskıların büyük etkisi oldu. Diğer bir ifade ile Yahûdîlerin meselesi Avrupalı devletler tarafından benimsenmişti. Bir diğer üzerinde durulması gereken husus ise İngiltere başta olmak üzere Avrupalı büyük güçler, Osmanlı'yı parçalamak için etnik grupları politik amaçlarına alet etmekte ve bunların Osmanlı topraklarında ayrılıkçı hareketlerde bulunmalarına zemin hazırlamakta idiler. Bu sebeplerden dolayı batılı devletler Filistin'deki Yahûdîlere yardım etmekten kaçınmadıkları gibi Osmanlı hükûmetinin yasaklarına da karşı çıkmışlardı (Öke, 1993: 227).

1917 yıllarında İngilizler Kudüs bölgesinde ve İngilizlerin himayesi altında tamamen bağımsız bir Yahudi devleti kurmak istedikleri gibi İtilaf Devletleri'nin düşünceleri de bu doğrultuda idi. (Eryaman, 2015: 11). İngilizlerin ve İtilaf Devletleri'nin destekleri ile artan Yahudi nüfusu sonucu 1920'den itibaren Filistinliler ile Yahudiler arasında anlaşmazlıklar ve yer yer kanlı eylemler oldu. Filistinliler Kudüs Müftüsü Hacı el-Emin el-Hüseyini başkanlığında "Filistin Milli Hareketi" ni başlatırken, Yahudiler de Avrupa fikir akımlarından etkilenen milliyetçi siyonizm etrafında teşkilatlandılar. Filistin direnişi, vatanlarını savunmak için hem İngiliz emperyalizmine hem de Yahudi yerleşim hareketlerine karşı durmak oldu. (İşler, 2019: 122)

Bundan sonra gelişen Filistin meselesinde Batılı devletler ve Amerika, Siyonizm hareketini hem desteklediler devam de teşvik ettiler. Hiçbir zaman Filistin davasının ve Filistinlilerin yanında olmadılar (Aydın, 2019: 181).

1.1. Türkiye Filistin İlişkileri:

Filistin millî hareketini bu topraklara Yahudi göçlerinin başladığı tarihlere kadar götürmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir Arap devleti kurmak isteyenler, aynı zamanda Arap toprakları üstünde bir Yahudi yurdunun tesisine kesinlikle taraftar değillerdi. Yahudi devletinin kurulmasına taraftar olmayanların girişimleri Birinci Dünya Savaşı sonrası, Kudüs merkezli bir millî mücadeleye dönüştü. İngiltere Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarında Şerif Hüseyin'le Basra Körfezi'nden Akdeniz ve Toroslara kadar uzanan büyük Arap krallığının kurulması temelinde anlaşmıştı. Fakat sonrası anlaşmalar hilafına mandater devletlere bağlı küçük krallıklar, emirlikler, şeyhlikler oluşturulması ve ayrıca Filistin'de Yahudiler için yurt vadeleri tepkiyle karşılandı.

Böylece Birinci Dünya Savaşı sonrası Arap milliyetçileri için Arap birliği ve Filistin davası yeni bir yöne girdi (Yiğit, 2019:396).

Türk dış politikasının statükoculuk ve batıcılık olmak üzere iki temel ilkesi bulunmaktadır. Statükoculuk devletlerarası ve komşular arası dengeyi korumak, batıcılık ise batı medeniyetinin içinde yer almak ve sürdürmektir. Nitekim, Cumhuriyet döneminden itibaren modernleşme, batılılaşma olarak anlaşılmaktadır. (Ertosun, 2011;57-58; Sırım, 2019:355-356) Bu temel ilkeler çerçevesinde 1920'ler sonrası Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerindeki gelişmeler çoğu zaman ileri bir düzeyde olmamıştır. Bugünkü Orta Doğu Devletleri 1920'lerden itibaren manda rejimi olan Batı sömürgeciliğine karşı mücadele verirken, bunlarla Türkiye'nin yakınlaşması, İngiltere ve Fransa'nın etkisi altında kalmıştır (Armaoğlu, Trsz : 332).

Filistin'de, İngiliz manda idaresi 30 Haziran 1920'de İngiliz Yüksek Komiseri Herbert Samuel'in tayin edilmesi ile başladı. İngiliz manda idaresinin başlaması ile bir kısım Filistinliler, Türk idaresinin yeniden gelmesi ve Türk yönetimini tercih yönünde taleplerde bulunmuşlardı. Bu tarihte Filistinli Müslümanlar, Türk Kurtuluş Savaşı'nı takip ediyorlar ve Anadolu'da düşmana karşı kazanılan zaferi sevinçle karşılıyorlardı. Özellikle Yunan ordusunun denize dökülmesi üzerine maddi destek olarak yardımlar toplanmış ve gönderilmişti (Tür,2007:235)

1920'lerde milliyetçi Araplar, Filistin'i Suriye topraklarının bir parçası olarak görüyor ve Filistin topraklarında Yahudi yurdunun kurulmasına karşı şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu arada Filistin'de İngilizlerin siyonizm yanlısı tutumuna karşı çıkan Müslüman, Hristiyan dernekler, Filistin'i Güney Suriye'nin içinde ve Suriye'nin bir parçası olarak görüyorlardı. Hayallerdeki "Büyük Suriye"nin içinde Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün vardı (Yiğit, 2019 :398).

1922 yılının son aylarında Filistin temsilcileri Ankara ve Londra'da Türk temsilcileri ile görüşerek Türk manda idaresi ve Filistinlilerin kendi geleceklerini kendilerinin karar vermeleri için destek aramışlardı. İsmet İnönü önce ümit vaat eden yaklaşımda bulundu. Fakat daha sonra, Türkiye'den herhangi bir destek gelmeyeceğini anlamış ve geri çekilmişlerdi. Lozan Konferansı üyelerinden Reşat Nihat Bey, Araplardan intikam almak isteyen bir kesimden dolayı, Arap hakları üzerinde durulmadığını ifade etmişti (Tür,2007: 236) Yine de Filistinliler arasında Türklerin Kudüs'e kadar gelecekleri ve burayı kurtaracakları beklentileri vardı. İleriki yıllarda Filistin'deki İngiliz manda yönetiminde bir değişiklik olmayınca ve Türkiye'de halifelik kaldırılması üzerine Filistinlilerin beklenti ve ümitleri yavaş yavaş söndü (Tür,2007: 236).

Türkiye Lozan Anlaşmasını imzaladığı devletlerin manda yönetiminde bulunan Arap toplumlarını ve Filistin meselesini bu devletlerin iç meselesi olarak gördü ve bunlarla ilişkilerinin bozulmasını arzu etmedi. Batı yanlısı modernleşme projelerinin akamete uğramasına hiçbir zaman sıcak bakmadı (Tür,2007: 238).

Filistin millî hareketi aktif faaliyetlerine devam ederken, İngilizler de Filistin olarak adlandırılan toprakları, güneyde, Akabe Körfezi'nden başlayarak Lut Gölü'nden, Suriye sınırına kadar uzanan bir sınırla böldü. Belirlenen bu haritanın doğusu Ürdün, batısı Akdeniz'e kadar Filistin toprakları yapıldı. Böylece Kudüs ve Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları bazı şehirlerle, Yahudilerin bulunduğu bölgeler Filistin toprakları olarak belirlendi. Yavaş yavaş Yahudi yurdunun belirlendiği bu sıralarda Filistin Müslümanları arasında ortak bir merkezi yönetim olmadığı gibi dış dünyadan da destekçileri de yoktu. Siyonistler ise hem uluslararası desteklere sahip hem de kendi aralarında merkezi organize edilmiş bir konumları vardı (Yiğit, 2019 : 398-399).

Filistin'de Yahudi-siyonist hareketine karşı gençlerin başlattığı intifâda hareketinde Filistin'in İngiliz mandasından ve Yahudi işgalinden, ancak Türkiye'nin yardımı sayesinde kurtulabileceği fikri yaygındı. Daha sonra aynı fikir Suriye, Mısır, Irak gençleri arasında da yaygınlık kazandı. Fakat bu tarihlerde Türkiye'nin en önemli davası Hatay'ın anavatanına katılması meselesi idi. Filistin'e destek olması durumunda Hatay davasında İngiltere'nin desteğini kaybetme riski vardı. Bu sıralarda İkinci Dünya Savaşı'nın arefesi günleriydi.. İngiltere de zor durumda olduğundan Yahudi ve Filistin meselesinde tavrı değiştirdi ve 17 Mayıs 1939'da Beyaz Kitap veya MacDonald raporunu yayınladı. Rapor yayınlanmadan önce Filistinli ve Arap yetkililer ile İngiliz yetkilileri Kahire'de toplantı yaptılar. Filistinliler, İngiliz yetkililerden, yayınlanacak raporda bir takım değişiklikler yapılması talebinde bulundular fakat kabul edilmedi. Arap Yüksek Komite Başkanı Hacı Emin el-Hüseynî durumu 30 Mayıs 1939'da Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na iletmek üzere Beyrut Konsolosluğu'na bildirdi (Yiğit, 2019 : 406). Türkiye'nin rapora olumlu veya olumsuz bir tavrının olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat MacDonald raporu açıklanmadan evvel Türk istihbaratı "Hacı Emin el-Hüseynî'nin İngilizlerle yaptığı görüşmeler sonucu anlaşmaya vardığı" tarzında bilgiye ulaşmıştı (Karaman, 1996:95; Yiğit, 2019 : 407-408).

Bu raporla Filistinli Araplar ve Yahudilerin birlikte yaşamaları ve on yıl içinde Filistin Devleti kurulması için şartların uygun hale getirilmesi önerilmekteydi. İlaveten, Filistin'in ekonomik durumu dikkate alınarak, beş yıl içinde 75.000 Yahudi'nin göçü ve arazi satın almaları bazı şartlara bağlanmaktaydı. Rapora hem Filistinliler hem de Yahudiler tepki gösterdiler. Filistinliler Arapça ve İngilizce yayınladıkları reddiye ve bildiri ile talepleri karşılanmadığı için kabul etmediler. Filistinliler, raporda geçen, " Yahudilerin milli vatanları" ibaresine şiddetle tepki göstererek "Arap milleti Yahudiler için vatan tanımaz, onu mukaddes hukukuna tecavüz eden açık düşmanlık

sayar. Yahudilere milli vatan tesis edecek anayasaya veya anlaşmaya el sürecek bir Arap'ın Filistin'de bulunamayacağı" açıkça vurgulanmaktaydı. Yahudiler de İngiltere'nin "Arap terörüne boyun eğdiğini" iddia ederek, bildiriye reddettiler (Armaoğlu, 1994:58; Karaman ,1996:95; Yiğit, 2019 : 407-408).

İngiltere'nin hazırladığı MacDonal raporumun taraflarca reddedilmesi, İngiliz siyasetinin işe yaramayacağını ortaya koydu. Bundan sonra bu devletin etkinliği daha da azaldı, güvenliği sağlama önemli bir problem oldu ve iki taraf arasında günbegün gerilim arttı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Filistinliler yalnızlığa itildi. İngilizlerin tutuklamak istemeleri üzerine Kudüs'ten kaçan el-Hüseyni bir daha Kudüs'e dönemedi (Karaman, 1996: 95). Lübnan'dan çıkarılan Filistinli lider Hacı Emin el-Hüseynî önce Bağdat'a gitti. Fakat İngiltere'nin Irak yönetimini sıkıştırması üzerine buradan ayrılmak durumunda kaldı (Armaoğlu, 1994:61). Buradan İran'a geçen Hacı Emin el-Hüseynî (Abîd, 1995 : 117) 1937-1941 yılları arası Türkiye, Bulgaristan, İtalya (Roma) ve Almanya'yı dolaşarak Filistin davası için destek arayışlarında bulundu (Karaman,1996:95). Mayıs 1945 tarihine kadar Berlin'de kalan Hacı Emin el-Hüseynî, burada yayınladığı bildiriyle Arapları İngilizlere ve Yahudilere karşı ayaklanmaya çağırdı (Abîd, 1995 : 117; Karaman, 1996: 95)

Bu arada Filistinliler, İngilizlere karşı cihat çağrısında bulundular. Çağrı sonuçsuz kalması üzerine, Hacı Emin el-Hüseynî 28 Kasım 1941 tarihinde Berlin'de, destek sağlamak için Hitler ile görüştü fakat istediği desteği alamadı (Armaoğlu, 1994:61; Yiğit, 2019 :409-410).

İkinci Dünya Savaşı başladığında Almanya ve Almanya'nın etkisi altındaki ülkelerdeki Yahudiler, dünyada farklı devletlere göç etmekle birlikte, İngiltere mandası altındaki ülkelere ve özellikle Filistin topraklarına gitmişlerdi. Göçler sırasında Türkiye Yahudilere bazı kolaylıklar getirdi. Bunun nedeni, Filistin'deki İngiltere mandasını zor durumda bırakmamak, Almanya'dan gelen Yahudilerin Türkiye'den gitmeleri ile Almanya'nın işini kolaylaştırmak ve çağlar boyu devam eden mazlum milletlerin yanında yer alarak, onlara yardımcı olmak denilebilir (Kodal, 2007:140-141).

Aslında Türkiye, Yahudilerin Türkiye üzerinden Filistin'e göçlerine İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce 9 Ağustos, 1938 tarihli Resmi Gazete'de çıkan bir kararname ile izin vermişti. Ayrıca Türk hükümeti 3 Ekim 1940 tarih ve 5/4564 sayılı kararname ile İngiliz ve Fransız pasaportlu Yahudilerin Türkiye'den geçişlerine müsaade etti¹. Türkiye'den geçişi kolaylaştırmak için Yahudiler, 1940'da İstanbul'da büro açtılar ve geçişleri sağlamak için büronun başına Haim Barlas getirildi. Bununla da kalmamış, İstanbul'daki Yahudi Cemaat liderleri hükümet nezdinde girişimlerini sürdürdüler. Bu girişimler sonuç vermiş, Cumhurreisi veya başbakan yahut bir bakanın imzaları ile ferdi olarak veya toplu olarak Yahudilerin Filistin'e geçişlerine ruhsat verilir olmuştur². Bu yıllarda yabancı dernek ve kuruluşların Türkiye'de büro açmaları yasak olmasına rağmen, Yahudilere izin verilmekte, diğer taraftan Türkiye'de Yahudi aleyhtarı basına da yasak³ getirmekteydi (Kodal, 2007:140-142).

Birleşmiş Milletlerin 1947'deki Filistin'i taksim planı, Arap ve Yahudi devletlerinin kurulmasını öngörmekteydi. Buna göre Batı Şeria, Beer Şeva, Negev Çölü ve Gazze'nin de dahil olduğu bir Arap Devleti kurulacaktı. Yahudi Devleti ise Hayfa ve Telaviv arasındaki daha çok Akdeniz kıyı şeridini içine alan bölgelerde kurulması planlanmıştı. Plana göre nüfusça Hıristiyanların yoğunlukta olduğu Kudüs ve Beytüllahim, İngilizlerin kontrolünde kalacaktı. Fakat özellikle Kudüs ayrı bir idari birim olarak Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi tarafından yönetilecekti (Uzer, 2017:149-150).

Bu planın yayınlanmasından hemen sonra, 10 Kasım 1947'de ABD ve Sovyet Rusya, Filistin'de Arap ve Yahudi Devleti'nin kurulmasını desteklediklerini bildirdiler. Birleşmiş Milletler de 29 Kasım 1947'de taksim kararını gündemine aldı. İngiltere ise 1 Ağustos 1948 tarihine kadar tamamen Filistin'den çekileceğini ilan etti. 14 Mayıs 1948'de Arap-İsrail Savaşı'nın patlak vermesi ile taksim planı fiilen uygulanamaz oldu. Bu planı hem Arap Birliği hem de Türkiye uygulanamaz olarak gördüklerinden reddettiler. (Uzer, 2017:149-150; Baş, 2019: 137-138).

Kısaca ifade etmek gerekirse, Lozan Barışı'ndan sonra, 1947'de ilan edilen taksim planının desteklenmesi dışında, Türkiye'nin Arap ülkeleri ve Filistin meselesinde yakınlığı ve destek vermesi sınırlı kaldı. Diğer bir ifade ile Türkiye, başta Filistin meselesi ve bölgedeki hadiselerle kendi çıkarlarını zedeleme endişeleri kapsamında daima mesafeli durmuştur (Sırım, 2019: 356).

1.2. Türkiye İsrail İlişkileri

İngiltere 17 Mayıs 1939 tarihinde MacDonal Beyaz Raporu'nu yayınladı ve Filistin meselesinde tarafsız olacağı yönünde açıklamalarda bulundu. Bu bildiriye tepki olarak Siyonistler 11 Mayıs 1942 tarihinde Biltmore Bildirisi'ni yayınladı ve bu tarihten sonra Filistinlilere karşı siyonist örgütler terör hareketlerine başladı. İngiltere gelişmelere göre Filistin meselesini Birleşmiş Milletlere taşıdı. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu konuyu iki haftalık görüşme ve

¹ İlk etapta bu ülkelerin pasaportlarını taşıyan 230 Yahudi transit olarak Filistin'e geçmişlerdi (Kodal, 2007: 141).

² Türk hükümetinin izni ile Yahudilerin Filistin'e ferdi veya gruplar halinde transit geçişleri İkinci Dünya Savaşı boyunca devam etmiştir (Kodal, 2007:142 vd.).

³ Cemal Özelli tarafından yazılan, Tecelli Matbaası'nda basımı yapılan "Asrın Galesi Yahudi" isimli broşür zararlı görülmüş, 6 Ocak 1939 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanmıştı (Kodal, 2007:140-141). Ayrıca yine aynı yazar tarafından yazılan "Yahudi Muhacereti" isimli kitap da Bakanlar Kurulu'nun 25 Eylül 1940 tarihli kararı ile yasaklanmıştı (Kodal, 2007:147-148).

tartışmadan sonra 15 Mayıs 1947’de BM Filistin Özel Komitesi’nin (UNSCOP) kurulmasına karar verdi. On bir devletin üyelerinden oluşan heyet raporlarını Eylül 1947 tarihine kadar tamamladıktan sonra Birleşmiş Milletlere sundu. Raporda çoğunluk planı ve azınlık planı ismi altında iki teklif bulunmaktaydı. Çoğunluk planına göre Filistin toprakları, Arap devleti, Yahudi devleti ve Kudüs bölgesi olarak iki devlet ve bir özerk bölgeye ayrılacaktı. Azınlık planına göre Filistin toprakları, iki toplum arasında paylaşılacak, Kudüs başkent olacak ve federal bir devlet kurulacaktı. Yahudiler çoğunluk planını desteklerken, Arap devletleri ise azınlık planı taraftarı oldular. Çoğunluk planı sayesinde Yahudiler, bağımsız bir devlet olacak ve topraklarını genişletebileceklerdi. Azınlık planı ile Filistinliler, vatanlarının toprak bütünlüğünün bozulmasını engelleyebilecek ve bütün Filistin üzerinde bağımsız bir devlet kurabilecekti. 29 Kasım 1947 günü Birleşmiş Milletler genel kurulunda yapılan oylamada çoğunluk planı, otuz üç kabul, on üç ret ve on çekimser oy ile 181 (II) A kararı olarak kabul edildi. Kararın alınmasından sonra açıklama yapan İngiltere, Filistin topraklarından kuvvetlerinin tamamını 15 Mayıs 1948’e kadar çekeceğini ve buradan ayrılacağını bildirdi. Bu oylamada Amerika ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği çoğunluk planı lehinde, Türkiye ve diğer Arap devletleri azınlık planı lehinde oy kullandı (Armaoğlu, 1994:59-60 ; Arı, 2017: 242-244; İşler, 2019: 123).

İngiltere daha önce aldığı karar doğrultusunda 1948 Nisan ayında kuvvetlerini çekmeye başlamış ve 15 Mayıs 1948 tarihinde İngiltere tüm kuvvetlerini Filistin topraklarından çekti. İngiltere’nin çekilmesinden bir gün önce 14 Mayıs 1948 tarihinde David Ben Gurion başkanlığında toplanan Yahudi Milli Meclisi, İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etti ve ayrıca alınan karardan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman’ı haberdar etti. Başkan Truman, İsrail’in kuruluş haberinden on bir dakika sonra, sekreteri aracılığıyla İsrail Devleti’nin Amerika tarafından resmen tanıdığını ilan etti. David Ben Gurion’un, İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etmesinin üzerinden birkaç saat geçtikten sonra, Arap birlikleri Filistin’e doğru harekete geçti ve Suriye, Irak, Lübnan, Mısır, Ürdün, askeri kuvvetleri üç koldan Filistin’e girdiler (Şenel, 2014: 163-164; Arı, 2017: 249-250; Topçu, 2018: 166).

Savaşın durdurulması için iki girişim başlatıldı. Birincisi, ABD ve İngiltere savaşın daha fazla büyümemesi için Filistin kıyılarına ambargo uyguladı, Rusya ise kurduğu hava köprüsü ile İsrail’e silah sevkiyatı başlattı. Bu durumda Amerika ve İngiltere’nin uyguladığı ambargo sadece Arap devletlerine karşı oldu fakat İsrail silah temin etmede tamamen serbest bırakıldı. İkincisi ise Birleşmiş Milletlerin ateşkes çağrısı ile 11 Haziran 1948’de ateşkes yürürlüğe girdi. Arabulucu olarak Birleşmiş Milletler tarafından İsveçli Kont Bernadotte’ye görev verildi. Bernadotte, çalışmaları sonucu İsrail’in oldukça fazla Filistin topraklarını işgal ettiği sonucuna vardı. Bundan rahatsız olan siyonistler, Bernadotte’yi, Stern terör örgütüne ait bir barikat önünde durdurarak katlettiler (Arı, 2017: 249-251; Murat, 2019: 456).

Arabulucu olarak Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen İsveçli Kont Bernadotte’nin öldürülmesinin sonunda Birleşmiş Milletlerin 11 Aralık 1948 tarihli ve 194 (III) sayılı kararı ile Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu (BMFUK) teşkiline ve oluşturulmasına karar verildi. Kurulan komisyona Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Türkiye üye olarak belirlendi. Komisyona Türkiye’nin üye olarak seçilmesinin amacı, halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan bir devletin komisyonda bulunması, Araplardan gelmesi muhtemel tepkileri en az düzeye indirmektir. Yine de Araplar yeni kurulan komisyona çok büyük tepki gösterdiler (Şenel, 2014: 164-165 ; Baş, 2019: 278).

1.3. Türk Hükümeti ve İç Sebepler

Türkiye, İsrail Devleti ile ilgili 1946-1949 yılları arasında birbiriyle çelişen iki farklı politika izlemiştir. İlk önce Türkiye, Arap devletlerinin Filistin politikasını desteklemiştir. Hatta Türk hükümeti 1948’de Arap-İsrail Savaşı devam ederken, Yahudilerin Filistin’e göçünü azaltmak için pasaport verilmesini engelledi (Baş, 2019: 278). Hükümetin politikası üzerinde etkili olabilmek için 30 Ekim 1947’de İstanbul’da yayınlanmaya başlayan Yahudi Şalom gazetesi devamlı hükümete İsrail lehinde tavsiyelerde bulunan yayınlar yaptı. Türkiye’deki Yahudiler, İngiltere’nin yanında değil, Amerika ile birlikte hareket etmesini isteyen yayınlar yapmaktaydı (Baş, 2019: 278). 14 Mayıs 1948’de İsrail kuruluşunu ilan ettiğinde İstanbul’da yayın yapan Şalom gazetesi, Türkiye’nin İsrail’i tanıması gerektiğini ve bunun Türkiye’ye birçok faydalarının olacağı yönünde yayınlar yapmaktaydı. Gazetenin yayınına göre, Orta Doğu’nun en medeni ve en kuvvetli ülkesi olan Türkiye’nin Filistin’de meydana gelen gelişmeler karşısında müdahil olmasını, Türkiye’nin, İsrail ile ticari ilişkilerini geliştirmesi için hemen harekete geçmesini, Türkiye’nin Filistin meselesinin çözümünde “ağabey sıfatı” ile hareket etmesini, Arapların, Türkiye’nin arabuluculuğunu reddetmeyeceğini Türkiye’nin bu yönde siyaset izlediğinde hem ekonomik kazanç, hem de bölgesel kazanç elde edeceğini, hatta üçüncü dünya savaşının çıkmasını engelleyeceğini yazmaktaydı (Baş, 2019: 278). Muhtemeldir ki, bu yayınlar hükümet üzerinde etkili olmuştur. Aynı gazete Türk hükümetinin İsrail’i devlet olarak tanımadan birkaç ay önce Avram Leyon, “Türkiye İsrail Devleti’ni Tanımak Üzeredir” adlı makalesinde, Araplar ile aynı dine mensup olan Türkiye’nin Arapları gücendirmemek için İsrail’i şu ana kadar tanımadığını, ancak İngiltere’nin de İsrail’i Araplar ile olan yakın ilişkilerine rağmen tanımasının ardından, Türkiye’nin de aynı yönde karar alacağından emin olduğunu belirtmekteydi. Türkiye’nin bu aşamada İsrail’i tanımakta çok geç kalmayacağını iddia eden yazar, bir ihracat ülkesi olan Türkiye’nin en iyi müşterisinin İsrail olacağını iddia etmekteydi. İsrail’in savaştan yeni çıktığından, yıkılan şehirleri yeniden inşa etmek için pek çok ürünü dışardan almak zorunda olduğunu

belirtmek buradaki pazar potansiyeline dikkat çekmekte, İsrail tarafının da Türkiye ile ekonomik alanda anlaşmalar yapmak istediğini, gıdadan inşaat malzemesine kadar pek çok ürünü Türkiye’den temin edecek olan İsrail’in, Türkiye’ye peşin olarak dolar cinsinden ödeme yapacağını iddia ediyordu. Yazar, Türkiye’nin İsrail’i bir an önce tanımasını ve iki ülke arasında siyasi ve ekonomik alanda anlaşmalar yapılmasını arzu ettiklerini belirtmişti” (Baş, 2019: 278-279).

Yahudi basını Türkiye’yi tanıma konusunda hareket etmeye çalışırken İsrail’in ekonomik konumu ve açmazlarını devamlı ört bas etmekteydi. İsrail savaşı kazandı fakat bölgede yalnızlık içindeydi. Siyasi ve ekonomik sıkıntıların yanında coğrafi konumdan kaynaklanan yalnızlık içindeydi. Bu tarihlerde İsrail doğal kaynaklardan, hammaddeden yoksun, sanayisi ise nerede ise yok denecek kadar zayıf ve ihraç ettiği mallar oldukça sınırlıydı. Yüksek enflasyon, bütçesini askeri ağırlıklı yapmak zorundaydı. Bu arada İsrail, nüfusunu artırmak için, Yahudi göçlere kapısını açık tutuyordu (Baş,2019:168)

Türkiye,1948 savaşı öncelerinde İsrail devletine karşı tarafsız kalmaya çalışmıştı. Fakat Türkiye, muhtemel SSCB tehdidi olma durumunu göz önünde bulundurarak politikasını değiştirmiş ve Batı ittifakı içerisinde yer almak istemişti Yeni gelişmeler Türk kamuoyunda da fark edilmiş ve kamuoyunun büyük bir kısmı, SSCB tehdidi karşısında Batı ile olan ittifakı ve NATO’ya üye olmayı zorunluluk olarak görmekteydi. Türkiye ile Arap devletlerinin politik yaklaşımları, aslında Türkiye’nin, BMFUK üyeliği ve Batı’nın desteğini alması ile ayrılmıştı. Bu dönemde günlük yayın yapan gazetelerin yayıncıları ve önemli gazeteciler aynı zamanda CHP’nin milletvekilidiler. Yeni gelişmeler üzerine Türk basınında, İsrail aleyhine yapılan yazılar, haberler ve yorumlar azaldı. Basının hükümetin politik kanaati hilafına yayın yapması nerede ise imkansızdı. Çünkü resmi görüşe aykırı yayıncılık faaliyetinde bulunanlar günlerce hatta haftalarca kapatılırdı. Kapatma kararlarından etkilenmeyen sadece hükümetin resmi yayın organı olan Ulus Gazetesi, 1939-1946 seneleri arasında bir kere bile kapatılmadı ve ceza almadı. Böylece hükümeti Filistin ve İsrail hakkındaki resmi görüşlerini, basın aracılığıyla halka duyurmaktaydı (Şenel, 2014: 168).

Bir diğer önemli bir konu Türkiye’de aydınlar arasında Arap devletleri ve Araplara karşı olumsuz bir yaklaşım vardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Arapların, İngilizlerle işbirliği yaparak, Türklere karşı savaşması hafızalardan silinmediği gibi devamlı canlı tutulmuştu. Buna tepki olarak Birinci Dünya Savaşı’ndaki Arapların tavırlarından dolayı, Araplarla savaşan İsrail ile sıcak ilişkiler kurulması normal karşılandı. Ayrıca muasır medeniyete ulaşmak için batılılaşmayı bir amaç olarak gören Türkiye’de, Araplardan uzaklaşma normaldi. Bu bakımdan Arap devletlerine yönelik olumsuz yaklaşımlar, yüzlerini İsrail ile yakınlaşmaya çevirmişlerdi (İşler, 2019: 122).

1.4. Türk Hükümeti ve Dış Sebepler

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İngiltere ve Fransa, Orta Doğu’da önemli güç olma ve bölgeyi kontrol altında tutma siyaseti izlemeye devam etmişlerdi. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise başını Amerika’nın çektiği bazı Batılı devletlerle bunların karşısında yer alan SSCB bölgede siyasi, sosyal ve ekonomik kontrolleri ellerine geçirme mücadelesine giriştiler. Böylece Ortadoğu’nun, sahip olduğu petrol kaynaklarının üzerine konacaklar ve ülkelerini daha da güçlendireceklerdi (Erkmén, 2020: 1139).

İkinci Dünya Savaşı’na katılmayan Türkiye, savaşın bitmesine az bir zaman kala üzereyken, Washington Konferansı’na katılabilmek için Almanya’ya savaş ilan etti ve kurulacak yenedünya düzeninde kendisine meşru bir yer bulmaya çalıştı. İkinci Dünya Savaşı’nın mağlupları Avrupa devletleri, kazananları ise Amerika ve Sovyet Rusya oldu. Bundan sonra süper güçler olarak anılacak bu iki devlet, yeni dönemin mimarları olarak ikili dünya kutbunu temsil ettiler. Bu sırada Türkiye’den bir takım taleplerde bulunan Sovyetler Birliği, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının ortak savunulmasını, Kars ve Ardahan’ın SSCB’ye devredilmesini istedi. Boğazların ortak savunulması talebi, sıcak ve açık denizlere inme ve yerleşme sağlayacak, Kars ve Ardahan’ın istenmesi ise açıkça Türkiye’nin topraklarını ele geçirmektir. Bu iki talep, Stalin’in, 1953 yılında ölümüne kadar devam etti ve gündemde kaldı. Bu tehlikeler karşısında Türk dış politikasında değişiklik oldu ve Amerika’nın yanında yer almanın temelleri atılmış olmaktadır. Bundan sonra ABD’nin öncelikle Başkan Truman’ın ismiyle anılan doktrinle 1947’de Türkiye’ye askeri yardımlar söz konusu oldu. Bunlardan sonraki askeri güç olarak kurulması kararlaştırılan NATO’nun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tehdidini bertaraf edeceği kabul gördü. Türk hükümetinin bundan sonra yapması gereken Amerika’da çeşitli girişimlerde bulunmak ve Batı bloku içinde olabileceğinin işaretlerini vermektir. Bunların ilki, 1946’da Türkiye genel seçimleri idi. Demokrasiden yana tutumunu çok partili hayata geçerek göstermek isteyen Türkiye’nin diğer girişimi ise İsrail’i resmi olarak tanımak oldu. Bu girişimler ve özellikle İsrail’in tanınması, Türk hükümet yetkililerine göre, Batılı kamuoyuna açılımın önemli kapısından birisi olarak görülmekteydi (Çiçekçi, 2020: 41).

Türkiye, 1945-1947 yılları arasında İsrail devletinin kurulmasına taraftar değildi. Bunun sebeplerini şöyle ifade edebiliriz. Filistin’de Yahudi yerleşim yerleri Sovyet Rusya’daki Kolhoz sistemine benzediğinden, Türkiye yeni kurulacak devletin SSCB yanlısı bir devlet olacağı endişesini taşıyordu. Diğer bir sebep, siyasi gelişmeler yakın zamanda Arap-İsrail Savaşı’nda, ABD ve SSCB’nin desteklediği İsrail’in savaşın galibi olacağı düşüncesi vardı. Bu durumda Türkiye kuzey taraftan ve güneyden SSCB baskısıyla karşı karşıya kalacaktı. Türkiye’nin Batı’nın

desteğini sağlamasından sonra İsrail devleti karşıtı politikalarda değişim oldu. Bu dış politika değişikliğinde Siyonizm hareketine destek veren ABD Başkanı Harry Truman tarafından Orta Doğu için ortaya atılan, Truman Doktrini'nin etkisi çok büyük olmuştur. (Şenel, 2014: 165). Ayrıca, İsrail'in devlet olarak Türkiye tarafından tanınmasında Amerika Birleşik Devletleri ve Batı bloğu devletlerine olan ekonomik, siyasi ve askeri bağlılığın da etkisi oldukça büyük olmuştur (Şenel, 2014: 165).

Türk siyasetçileri ve askeri idareciler, İsrail'in kuruluşundan sonra Arap-İsrail Savaşı'nın sonucunu beklemeyi, gelişmelere göre siyaset geliştirmeyi ve tarafsız kalmayı tercih etmişlerdi. Fakat Birleşmiş Milletler genel kurulunda, Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulması oylamasında Araplar komisyon aleyhinde, Türkiye'nin de lehte oy kullanması, Türkiye ile Arap devletleri arasında fikir ayrılığı kendini gösterdi ve yeni bir süreç başladı. Türkiye ile Arap devletleri arasında gün yüzüne çıkan ilk ayrılık ortaya çıkmış oldu. Bundan sonra Türkiye, Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu (BMFUK)'u üyeliğine seçilince diğer üyeler olan ABD ve Fransa ile Filistin meselesinde ortak hareket etti ve artık tamamen Batı bloku politik siyasi düşünceleri içinde yerini almış oldu. Bu siyasi manevranın geri planında SSCB'nden gelebilecek siyasi, askeri tehdide karşılık, Batı'nın güvenlik sisteminden istifade etmenin ve Batı'ya bağlanmanın gelecekte daha güvenli olacağı görüşü etkili olmuştur. Böylece, Türkiye'nin, dış politikasında gelecekte ortaya çıkması muhtemel güvenlik endişesinin olduğu büyük bir ihtimal dahilindedir (Şenel, 2014: 166; Topçu, 2018: 166).

Türkiye'den, İsrail'in tanınabileceğine dair ilk resmi açıklama Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak tarafından yapıldı. Necmettin Sadak 8 Şubat 1949'da Anadolu Ajansı'na "İsrail Devleti bir vakıdır. Otuzdan fazla devlet tanımıştır. Arap temsilcileri de İsrail temsilcileriyle konuşmaktadırlar. Türkiye'ye gelince, Uzlaştırma Komisyonu'nda vazifemizi daha iyi görebilmek için bugünkü durumumuzu değiştirmemeği daha faydalı buluyoruz, aceleci davranmamalıyız", diye demeç vermişti (Matıç, 2017: 12). Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın 17 Şubat 1949'da yaptığı açıklamada da benzer açıklamalar yaparak "Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu görevi devam ederken, İsrail'i tanımamasının doğru olmayacağı görüşlerini yeniden ifade etmiştir" (Baş, 2019: 279). Buna rağmen basında İsrail hakkında övgülü haberler ve yazılar yayınlanmaya başladı (Matıç, 2017: 12). Türk Dış İşleri Bakanı'nın bu açıklamasından birkaç hafta sonra Türkiye'nin BMFUK'ndaki temsilcisi Hüseyin Cahit Yalçın, 5 Mart 1949 tarihinde verdiği bir demeçte şunları ifade etti; "Türkiye'nin İsrail'i tanınması, hükümetimizin bileceği bir iştir. Fakat bu durum ilerde mutlaka tahakkuk edecektir. Zira bütün dünya devletleri, İsrail'i tanımaya başlamışlardır". diyerek hem hükümetin İsrail'i tanıyacağı işareti verilmiş oldu, hem de hükümetin düşüncelerini kamuoyuna ifade etmiş oldu. Türkiye'nin, BMFUK'daki temsilcisinin açıklaması hükümetin İsrail'in tanınması konusundaki tavrını ortaya koymuş olmaktadır (Şenel, 2014: 167; Topçu, 2018: 166-167). 1949 Kasım ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "İsrail'in Yakın Doğu'da istikrar ve barış unsuru olacağını ümit ediyoruz", şeklinde yapmış olduğu konuşma ile İsrail Devleti'ne olan yakınlığını ve hükümetin politikasını ifade etmiştir (Matıç, 2017: 12). Hükümetin bu kararlarında, Türkiye'deki Yahudilerin ve Yahudi yayınlarnın etkisinin olduğu kuvvetle muhtemeldir. Türkiye'nin İsrail'i resmen tanımamasından hemen sonra Şalom gazetesi yazarları, CHP hükümetinin kararından memnun olan makaleler yayınlamaya başladılar. Eli Şaul, "Türkiye'nin İsrail'i Tanınması Münasebetiyle" başlıklı makalesinde Türkiye'nin bu kararda geciktiğini ve Türkiye'nin kendisine sağlayacağı faydaları bir yana bırakarak iki Arap devletinin İsrail ile mütareke yapmasının ardından İsrail'i ancak tanıdığı eleştirisinde bulundu. Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmasının önemli sonuçlar doğuracağını belirten yazar, onu İran, Pakistan, Hindistan gibi ülkelerin takip edeceği ve artık Arapların Filistin meselesine daha gerçekçi bir gözle bakacağını belirtti" (Baş, 2019: 280).

Her zaman Yahudi lobisinin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, Temsilciler Meclisi ve senatosu üzerinde büyük bir etkisi vardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, Truman Doktrini (1947) ve Marshall Planı (1948-1951) çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri'nden mali ve askeri yardımlar aldı. Türkiye'nin bu yardımları alırken, Batı ile aynı güvenlik şemsiyesi altında olmayı reddetmesi nerede ise mümkün değildi. Bu nedenle Türkiye'nin BMFUK'daki görevini tamamlanmasından hemen sonra, İsrail'i tanıma kararını aldı (Topçu, 2018: 169-170 ; Erkmen, 2020: 1141).

Türkiye'nin İsrail'i tanımamasının üzerinden yaklaşık iki ay geçmişti ki, 1949 Haziran ayı başlarında İsrail ticari anlaşma yapmak için bir uzmanı Türkiye'ye gönderdi. Ardından İsrail tecrübeli diplomat Eliahu Sasson'u orta elçi sıfatıyla Türkiye'ye görevlendirme kararı aldı. İsrail'in böyle bir karar alması, Türkiye ile siyasi, ekonomik, ticari ilişkilere önem verdiğinin bir göstergesi olarak görülmektedir (Baş:2019:168).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında SSCB tehdidinden kurtulmak için NATO'ya üye olmak istedi. İsrail'in tanınmasındaki zamanlama Türk kamuoyuna ve Batılı devletlere verdiği mesajlar açısından son derece ilgi çekicidir. Türkiye, NATO'nun, Washington'da yapılacak kuruluş toplantısından önce İsrail'i tanıyarak, Filistin meselesinde Batılı devletler ile aynı politik görüşe sahip olduğunu göstermek ihtiyacı hissetmişti. İçte kamuoyuna da Sovyet Rusya baskısından kurtulmak ve Batılı devletlerin kurduğu kuruluşlara girmek amacıyla, o devletler ile benzer politikalar uygulamak zorunda olduğu mesajını vermiştir. Ancak İsrail'in tanınması kararı dahi, Türkiye'nin, NATO'nun kuruluş toplantısına çağırılması için yeterli bir sebep olmadı (Şenel, 2014: 167).

1.5. Türk Hükümeti'nin Politik Düşünceleri ve Diğer Faktörler

Türkiye'de yaşayan Yahudi cemaatlerinin, Türkiye'nin, İsrail'i tanınmasında etkili olduğu doğru ise de. Türkiye'nin İsrail siyasetinde 1947 yılından itibaren değişmesi, Filistin'e Türkiye'den yapılacak göçler ve Türkiye üzerinden yapılacak transit geçişlerde etkili olmuştur. Diğer taraftan Türk hükümeti ABD'den alınacak yardımlarda, daima Amerika'da etkili olan Yahudi lobilerinden faydalanma düşüncesini taşımıştır (Şenel, 2014: 169).

Türkiye, Soğuk Savaşla başlayan SSCB tehdidinden dolayı güvenliğini Batılı devletlerinin kurdukları güvenlik sistemleri ile karşılamak istemiştir. ABD ve İngiltere'nin öncü rol oynadığı bu yapılanmalarda yer alabilmek amacıyla bu devletlerin dış politikalarına paralel çizgide politikalar ortaya koymuş ve Amerika'nın desteklediği İsrail'in tanınması hususunda alınan yardımlar hızlandırıcı etki yapmıştır (Şenel, 2014: 169).

Türkiye Filistin meselesinde Arap devletleri ile aynı dini paylaşan bir ülke olarak, Arap ülkelerinin taleplerini desteklemiştir. Fakat Türkiye, Filistin meselesini desteklerken bunu İslam dünyası ile olan yakınlık dolayısıyla yapmadı. O dönemde SSCB'nin sistemine benzer bir yapıda olan İsrail'in, komünist bir devlet olmasından endişe edildiğinden yapılmıştı. Ancak Türkiye 1947 yılından sonra Batılı devletlerin desteğinin sağlanmasından hemen sonra İsrail'e olan yaklaşımında değişiklikler göstermiş ve tanyacağı konusunda olumlu demeçler vermişlerdir. Bunun sonucu olarak da Türkiye Batı ülkelerine, İsrail'i tanımada sadece din bağıyla değil, laik bir ülke olduğunu gösterme ihtiyacını hissettirmiş oldu (Şenel, 2014 : 169).

İsrail'in kuruluşundan dokuz ay sonra 25 Ocak 1949 yılında yapılan seçimlerde Mapai Partisi, 46 koltuk alarak seçimleri kazandı, komünizm yanlısı Mapam ise 19 milletvekili ile ikinci oldu. Böylece Türkiye'nin, İsrail'de iktidara SSCB yanlısı bir partinin gelmesi konusundaki endişesinin gereksiz olduğu anlaşıldı. Hatta, İsrail'de komünizm yanlısı parti seçimleri kazanamayınca, Türkiye-İsrail ilişkileri daha da ivme kazandı. Hatta Orta Doğu'da, Arap devletleri tarafından Türkiye'ye karşı yöneltilen yalnızlaşma ve çevrenleme politikasına, İsrail ile stratejik bir ortaklık kurularak cevap verilmiş oldu.

2. SONUÇ

Yahudilerin Filistin topraklarına göçleri 1850 tarihlerine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti Yahudi göçlerini önce olağan görmüştü. İkinci Abdülhamid döneminde, Siyonizm, Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurma idealine dönüşünce, Sultan Abdülhamid de yeni siyaset geliştirmiş, Filistin topraklarında böyle bir oluşuma fırsat vermemek için pek çok önlemler almıştı. Fakat bir takım devletlerin Yahudi göçlerini, kendi siyasetlerinin bir parçası görmesi ile Filistin meselesi de uluslararası siyasetin bir parçası oldu. Yahudi göçleri Birinci Dünya Savaşı yıllarında bütün hızıyla devam etti. Osmanlı Devleti'nin 1918'de yıkılmasından sonra Yahudilerin Filistin'de devlet kurma fikri, Arapların ve Filistinlilerin en öncelikli davaları oldu. Yahudiler, kendilerine daima batılıları bulurken, Filistinlilerin ve Arapların kendi içlerinde bölünmüşlük, başarısızlıklarının en önemli etkeni oldu. Filistinliler kendi topraklarında bir Yahudi Devleti kurmaya tahammülleri yoktu. Filistin davasının başında 1920'den İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Hacı Emin el-Hüseynî vardı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Filistinliler tamamen yalnız bırakıldı. Hacı Emin el Hüseynî bu yıllarda İngilizler tarafından Kudüs'ten çıkarıldı. Lübnan'a giden el-Hüseynî burada da barınma imkanı bulamayınca Irak, İran, Türkiye, Bulgaristan, İtalya ve Almanya (Berlin)'de Filistin davası için destek arayışına çıktı. Aradığı desteği bulamadığı gibi, özellikle Hitler ile görüşmesi Filistin davası hakkında olumsuz propagandalara yol açtı.

Milletler Cemiyeti 29 Kasım 1947 tarihinde Filistin'i taksim planını kabul etti. Buna göre Filistin'de iki devlet kurulacaktı. Filistinliler ve Araplar buna şiddetle karşı çıktılar. Fakat Batılı devletler, Amerika ve Rusya'nın karşısında çaresiz kaldılar. Sonuç hepimizin malumu 1948'de Arap-İsrail Savaşı ve İsrail'in savaşı kazanması ile Yahudi İsrail Devleti'nin kurulması.

Türkiye, 1945-1947 yılları arasında İsrail devletinin kurulmasına taraftar değildi. Bunun sebeplerini, Filistin'de Yahudi yerleşim yerlerinin SSCB'ndeki Kolhoz Sistemi'ne benzemesi ve yeni kurulacak devletin SSCB yanlısı bir devlet olacağı endişesi, diğer bir sebep, siyasi gelişmeler yakın zamanda Arap-İsrail Savaşı'nda, ABD ve SSCB'nin desteklediği İsrail'in savaşın galibi olacağı düşünülmesi, Arap devletlerinin savaşta mağlup olmasının ardından ortaya çıkacak otorite boşluğunun SSCB tarafından doldurulması, bu durumda Türkiye hem kuzeyden hem de güneyden SSCB baskısıyla karşı karşıya kalacağı endişesidir. Fakat Türkiye'nin Batı'nın desteğini sağlamasından sonra İsrail Devleti karşıtı politikalarda değişim olmuştur. Bu dış politika değişikliğinde Siyonizm hareketine destek veren ABD Başkanı Harry Truman tarafından Orta Doğu için ortaya atılan, Truman Doktrini'nin etkisi çok büyük olmuştur. Bir de güvenlik açısından Türkiye, Batı devletleri içinde yer almak istemiş ve İsrail'in devlet olarak tanınmasına sıcak bakılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Abid, Velid, (1995), Emin el-Hüseynî, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, s. 117.
2. Arı, Tayyar (2017), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, c. I, Bursa: Alfa Yayınları.

3. Armaoğlu, F. (Trsz), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul : Alkım Yayınevi.
4. Aydın, Mehmed Korkud (2019), “Arap Birliği ve Türkiye’nin Yaklaşımları (1945-1991)”, *Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi*, c 1/1 , 181
5. Baş, Arda (2019), “Demokrat Parti’nin Orta Doğu Politikasına Türkiye’deki Yahudi Cemaatinin Bakışı “Şalom Gazetesi Örneği”, *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi*, 2/5 (2019), 278-280
6. Baş, Arda,(2019), “Stratejik İttifakın Ekonomik Politigi: Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkileri (1948-1960)” *Turkish Studies, Historical Analysys*, Volum, 14, İssui, 2, 167.
7. Baş, Arda, (2019), “Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye”, *Tarih Dergisi*, İstanbul: Sayı, 69 /1. 138-139
8. Çelik, Mehmet (1993). “Filistin”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 13, İstanbul: Çağ Yayınları.
9. Çiçekçi, Ceyhun (2020), “*Türkiye’nin İsrail Siyaseti: Yapısal ,Analitik ve Dönemsel Bir İnceleme (2001-2016)*”, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.
11. Dursun, Davud (1995), *Orta Doğu Neresi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
12. Erkmen, Ayşe (2020), “Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı Sonundan 1960 Darbesine Kadar Ortadoğu “*TurkishStudies - History*, 15(4), 1139, 1141.
13. Ertosun, Erkan,(2011), “Türkiye’nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi: Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7/28,57-58.
14. Eryaman, Ayşe (2016) ,“20.Yüzyıl Başlarında İngiltere’nin Filistin Politikası”, *International Journal, of Humanities abd Art Researcesh*, 1/1, 11.
15. Armaoğlu, Fahir, (1994), *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
16. Armaoğlu, Fahir, (Trsz.),*Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınları.İşler, Ahmet (2019), “İsrail’in Kuruluş Aşamasında Türkiye’deki Muhafazakâr Camiinin Yaklaşımı”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2,122.
17. Karaman, Lütfullah M.(1996), Filistin, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, 95.
18. Kodal; Tahir, (2007), “*Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin’e Yahudi Göçleri*”, *Atatürk Dergisi*, 5/3,140-142.
19. Kürkçüoğlu, Ömer (1982), *Osmanlı Devleti’ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
20. Matıç, Uğur (2017),” Türkiye’nin Filistin Duyarlılığının Tarihsel Gelişimi” ,*Filistin Meselesive Türkiye 20-22 Ekim 2017*”, *Necmeddin Erbakan Üniversitesi Tam Metin Bildiri Kitabı*,12.
21. Murat, Turgay (2019), “İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29/2, 451-452,456.
22. Nedim, Şükrü Mahmud (1995), *Filistin Savaşı (1914-1918)*, Çev. Abdullah Es, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
23. Öke, Mim Kemal (1993),”Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*”,c.12, İstanbul: Çağ Yayınları.
24. Sırım, Veli, (2019), “Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1) 355–356.
25. Şenel, Burak, “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci”, *Akademik Orta Doğu*, 9 (1),157..
26. Topçu, İlyas (2018), “Türkiye-İsrail İlişkilerinin İlk Yılları (1948-1952)”, *History Studies*,2018, 10/2, 168-170
27. Tür, Özlem, (2007), “Türkiye ve Filistin - 1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62/1, 235-236,238
28. Uzer, Umut,(2017), “Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi”, *Fad- Filistin Araştırmaları Dergisi*, Kudüs Özel Sayısı, Sayı: 2. 149-150
29. Yiğit, Ali Ata (2019). Filistin Meselesi’nin Kronikleşmesi (1918-1945), *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt, 123, Sayı, Kasım-Aralık 243, 395.

Sanat Alanında Değişen Doğa Algısı ve Ekolojik Sanat

The Changing Perception of Nature and Ecological Art in the Field of Art

Oya Asan Yüksel İsmet Yüksel

Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Kütahya, Türkiye
Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Kütahya, Türkiye

ÖZET

Sanat tarihi, insanın doğayla olan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan üretimlerinin bir tarihi olarak da tanımlanmıştır. Zaman içerisinde doğanın sanat alanı ile olan bu etkileşimi değişime uğramıştır. Son yıllarda doğa algısı ile ilgili en çok tartışılan olgu çevresel tahribattır. Bu konuda doğanın tahrip edilmesi ile ilgili en yaygın olarak paylaşılan görüş, insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıktığı ve evrensel ölçüde etkilere sebep olduğu yönündedir. Bu küresel sorun hakkında ortak bir yaklaşım ve çözüm önerileri üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. İçerisinde yaşadığımız ortamı çevresel tahribat tehdidinden nasıl koruyacağımız konusunda çeşitli çözümler sunulurken, bu konunun sanat alanındaki gelişmeleri ve bunların toplum üzerindeki etkileri üzerine düşünmek ve düşündürmek de önemli hale gelmiştir.

Çevre problemleri hakkında ortaya çıkarılan analitik raporlar ve bu raporlar üzerinden bilimsel çalışmalar doğrultusunda hazırlanan çözüm önerileri etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Çevre odaklı toplum bilincinin oluşturulması noktasında sanat, çözümcül bir yaklaşım sunmaktadır. Sanatın yansıtma kabiliyeti, izleyicinin etkileşimde olduğu sanat eserin konusu ile direkt iletişime geçmesini sağlamaktadır. Bir sanat eseri genellikle kendisini izleyen kişiye işaret ederek, onların duygusal duyarlılıklarını harekete geçirmektedir.

Söz konusu araştırma araştırma; sanatın toplumsal değişim için bir araç olabileceğine inanan güncel sanatçıların doğal çevreyi kendilerine malzeme olarak kullanan pratiklerine odaklanmaktadır. Ayrıca çalışmada her biri izleyiciyle bir diyalog yaratmayı ve olumlu çevresel eylemi teşvik etmeyi amaçlayan eserlerin izleyici üzerindeki etkileri de irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğa Tahribatı, Ekolojik Sanat, Kültür ve Sanat

ABSTRACT

Art history has also been defined as a history of the productions of human beings as a result of their interaction with nature. Over time, this interaction of nature with the field of art has changed. The most discussed phenomenon regarding the perception of nature in recent years is environmental destruction. The most widely shared view on the destruction of nature in this regard is that it arises as a result of human activities and causes effects on a universal scale. There are many studies on a common approach and solution proposals about this global problem. While various solutions are offered on how to protect the environment we live in from the threat of environmental destruction, it has become important to think and think about the developments in the field of art and their effects on society.

Analytical reports about environmental problems and solution proposals prepared in line with scientific studies on these reports are used as an effective method. Art offers a solution-oriented approach at the point of creating environment-oriented social awareness. The ability of art to reflect enables the viewer to communicate directly with the subject of the work of art with which he is interacting. A work of art usually points to the viewer and activates their emotional sensitivities.

The research in question; It focuses on the practices of contemporary artists who believe that art can be a tool for social change, using the natural environment as a material for themselves. In addition, the effects of the works on the audience, each of which aims to create a dialogue with the audience and encourage positive environmental action, are also examined in the study.

Keywords: Destruction of Nature, Ecological Art, Culture and Art

1. GİRİŞ

1.1. Sanat Alanında Değişen Doğa Algısı

"Sanat aracılığıyla, doğanın ne olmadığına dair anlayışımızı ifade ederiz"

Pablo Picasso, 1923.

Doğa, en geniş anlamıyla, doğal dünya bir başka deyişle fiziksel evren olarak tanımlanmaktadır. Doğa ile sanat arasındaki karşılıklı etkileşim ise yüzyıllardır süregelmektedir. Doğanın bize verdiği ilham, sanat alanındaki yaratım sürecinin sonsuz biçimler almasına olanak sağlamaktadır. Çünkü doğa, bize sınırsız ilham veren zengin bir kaynaktır. Bu karşılıklı etkileşim sürecinde doğayı farklı açılardan görünür kılan ve bir düzene sokan yapı ise sanatçının bakış açısıdır. Sanat üreticileri doğa üzerindeki deneyimlerini arttırarak, onu türlü biçimlere bürünmektedir.

Fiziki çevrenin ve insanlığın doğa içindeki yerinin resmedilmesi 30.000 yılı aşkın bir süre önce yapılmış ilk mağara resimlerinden bu yana sanat üretiminde merkezi bir konuma sahip olmuştur. Avrupa'dan Avustralya'ya mağaraların tavanlarına ve duvarlarına bizon, at ve yaban öküzlerinin resimlerini yapan prehistorik erkekler ve kadınlar o zamandan bu zamana sanatçıların sürekli şekilde yaptıkları şeyin aynısını yapmışlardır. Yakın çevrelerini anlayabildikleri görsel bir dil ile temsil etmişlerdir (Brown, 2014, s. 8).

Sanatın doğanın bir yansıması olduğu düşüncesi uzun yıllardır süre gelmektedir, ancak bu yansıma zaman zaman farklılaşarak doğa algısının değişeceği gerçeğinin temelini de hazırlamaktadır.

Çin'de 1000'li yıllarda yapılan manzara resimleri doğanın bir yansıması, temsili gibi gözükse de aslında düşünülenin aksine bu çalışmalar sanatçılar tarafından açık havada doğanın bir taslağı şeklinde yapılmamaktadır. Bahsi geçen

Çinli sanatçılar doğayı inceleyerek değil, ünlü ustaların yapıtlarını inceleyerek tuhaf bir meditasyon ve konsantrasyon yöntemiyle ilk olarak çam ağacı ve kayaların boyanması gibi teknikleri edinerek öğrenmektedirler. Ancak bu tekniklere tam olarak egemen olup sonra yolculuğa çıkıp manzaraların ruhunu kavramak için doğada gözlemler yapmaktadırlar. Sonrasında ise zihinlerinde kalan çam ağaçlarının, kayaların ve bulutların görünümünü bir araya getirip manzaranın ruhunu yeniden oluşturmaya çalışmaktadırlar (Gombrich, 2004 s.153).

Resim 1: Ma Yuan “Ay Işığında Doğa” MS. 1200 civarları
Kaynak: (Gombrich Ernst, 2004, s. 152)

Bu ekolün en ünlülerinden olan Fan Kuan'ın “*Dağlar ve Akarsular Arasında Gezinler*” isimli çalışması çevirmen Arthur Waley e göre; insan ve doğal dünya arasındaki dayanılmaz karşıtlığı göstermektedir. Bu durum sanatın bir taklit olmaktan yavaş yavaş çıktığı gerçeğine de vurgu yapmaktadır.

19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında bütün zorlamalara karşın sanat hala doğayla olan doğrudan ilişkisini korumaktadır. İzlenimciler ise çok geniş ölçüde kübistler ise epeyce dönüştürerek doğayı resimlerinin öznesi yapmaktadırlar. Rönesans ile başlayan büyük gelenek her şeye rağmen devam etmektedir. Peyzaj artık doğanın nesneleştirilmesi ya da sadece doğayı yansıtmaması anlamı taşımamaktadır. Bu durum aynı zamanda insanın bilinç serüveninin de bir uzantısıydı. Çeşitli çağların getirdiği bilinç, doğa ile insanın zihinsel ilişkisi bu görkemli çabanın arkasındaki belirleyici bir güçtü (Brown, 2014, s. 6).

Doğa ile ilgili tüm bu zaman diliminde, en eski atalarımızın doğal dünyanın süreçleri ve ürünlerine anlam vermeleri ve bu gerçeği sanata yansıtma eğilimi korunmuştur. Vanitas resimleri, memento mori, trompe-l'oeil ve bodegones türündeki modern natürlük gelenekleri, doğal nesnelerin gelişme ve çürümelerine ahlaki bir önem atfederek metafor ve sembolizm kullanan sanat akımları arasında yerlerini almışlardır. Ve Rönesans'tan itibaren, ülke topraklarının temsil edildiği tasvirler, başarılı yönetim biçimlerinden aklın ızdıraplarına ve bedeninin tutkularına kadar her tür durumu ortaya koyan alegoriler olarak okunmuştur. Giorgione, *The Tempest (Fırtına)* isimli çalışması yaklaşık 1508 yılına aittir. Batı sanatının ilk peyzaj resimlerinden biri olan bu ünlü Rönesans tuvali, gizemli sembolizmi ve belirsiz anlamı ile yüzyıllar boyu görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Yapılırken amaçlanan anlamı ne olursa olsun, bu resim insanoğlu ile doğa arasındaki karşılıklı ilişkiye dair yeni bir anlayışı ortaya koymakta ve bu ilişki sadece maddi değil aynı zamanda da psişik olarak algılanmaktadır. Doğal çevre, yapılı çevre ile bütünleşik gösterilmekte olup, gökyüzündeki fırtına bir yandan da resmin kahramanları arasında bir tedirginliği akla getirmektedir (Brown, 2014, s. 9).

Resim 2: Giorgione The Tempest (Fırtına) 1508.
Kaynakça: (Brown, 2014, s. 9)

20. yüzyılda doğa algısı, görünüşe değil, doğanın görünmez güçlerine bir eşdeğer bulma meselesi haline gelmiştir. Sanatta büyüme, çürüme veya yerçekimi süreçlerini nasıl gösterebilirsiniz? Bunlar tarladaki bir ağaç kadar “doğa”dır şeklindeki düşünceler, sanat tarihçisi Ananda Coomaraswamy'nin 1934 tarihli *The Transformation of Nature in Art* (Sanatta Doğanın Dönüşümü) adlı kitabında "Sanat, işleyiş biçiminde doğayı taklit eder" şeklinde yorumlanmıştır. Bu düşünce geleneği, Clement Greenberg tarafından 1961 tarihli “Modern Resimde Doğanın Rolü Üzerine” adlı makalesinde de yer almıştır. Greenberg (1961) İzlenimci sanatçıların, resmi soyutlamanın eşğine getirerek sanat ve doğa arasındaki tüm çatışmayı nasıl çözmeye çalıştıklarını anlatmaktadır. Braque ve Picasso'nun bir şarap kadehinin normal görünümünü taklit etmeyi bırakarak bu yaklaşımın yerine, yeni bir gerçeklik anlayışını ortaya attıklarının altını çizmektedir. Belki de bu, Picasso'nun "*doğa değil sanat*" tanımını ilk kez tasarladığı zaman olarak algılanmıştır.

1917 yılında Duchamp'ın getirdiği büyük atılım, sanat yapıtının gücünü sadece kendisinden ve onu üreten bilinçten alan anlayışı geniş ölçüde bitirmiştir. Daha içe dönük planlarda bu etkileşim devam ettiyse de doğaya yerleştirilmiş şövale artık söz konusu değildir. Doğayı yansıtlama (mimesis) neredeyse geriye dönüşsüz bir biçimde sona ermişti (Brown, 2014, s. 6).

Postmodern süreç ile sanat pratiklerinin anlamı, fiziksel varlığından çoğu kez daha önemli bir hale gelmiştir. Sanat alanındaki doğa algısı da zamanla değişime uğramıştır. Aleksandr Shevchenko “Neo İkelcilik” isimli yazısında; “Dünya canavarca, fantastik, sürekli hareket eden bir makineye dönüştü. Kocaman bir otomatik organizmaya, cansız, parçaların katı bir karşılıklılığına ve dengesiyle yapılanmış devasa bir bütüne dönüştü. Bizler ve bütün dünya bütünü birer parçasıyız. Doğanın basit, fiziksel bir kopyası bizi tatmin edemez artık. İçinde yaşadığımız yüzyılın yaratılması böyledir. Doğalcı resim bizim için yok, tıpkı temizlenmiş, kumlanmış ya da asfaltlanmış yolları olmayan, su boruları ve yapay ışık olmadan, telefon ya da tramvay olmadan bir doğanın olmaması gibi. Sanatımız için yeni yollar bulmaya çabalıyoruz, ama eski biçimleri de tümünden reddetmiyoruz” (Harrison, Wood, 2011, s. 123) şeklinde yapmış olduğu açıklama ile değişen doğa algısına vurgu yapmaktadır.

2. SANAT ALANINDA EKOLOJİK YAKLAŞIMLAR

İçerisinde bulunduğumuz yüzyılda sanayileşme ve tüketimin yan etkileri en başta doğa üzerinde görülmeye başlanmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının geçersiz olduğu kalkınma modelleri doğayı, iklim değişikliği, küresel ısınma, türlerin yok olması gibi geri dönüşü olmayan süreçlere sürüklemiştir.

1970’li yıllarda bir çok bilim insanı ve sivil toplum örgütleri; kirlenme, doğal alanların korunması, hızlı nüfus artışı, gıda, enerji tüketimi ve biyolojik çeşitlilik konularına ilgi duymaya başlamıştır. İlk “Dünya Günü” toplantısı 22 Nisan 1970’de Stanford’da yapılmış ve 1970’li yıllar “Çevre On Yılı” olarak anılır olmuştur. Daha sonra gelen 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise çevre konusu arka plana atılarak; bu dönemde işsizlik, suç oranlarında artışlar, soğuk savaş, gelir dağılımında dengesizlik, hükümet bütçeleri, sosyal adalet gibi politik kavramlar ön plana çıkmıştır. 21. yüzyıla girdiğimiz yıllarda, yerkürenin insanoğlu tarafından gittikçe artan bir hızla bozulduğu tekrar görülünce, çevre sorunları yeniden ön plana çıkmıştır (Işık, 2016, s.4).

İklim krizi ile başa çıkmak için bireyden başlayan ve tüm toplumu içine alan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konudaki kilit nokta, bu yöntemlerin, değişikliklerin bireylerin bilinç değişimleri yoluyla nasıl başarılabiliridir. Bir farkındalık değişimini meydana getirebilecek araçlar arasında, sanat ve edebiyat önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde artan iklim mücadelesinde sanatçılar, galeriler, müzeler, kolektifle ve benzeri gruplar da yerlerini almış, hem çevre ile olan tartışmalarda farklı yanıtlar sunarak, hem izleyicileri bilinçlendirmede, hem de yeni tartışmaların zeminini hazırlamada aktif rol oynamışlardır.

1960'ların sonlarından itibaren başlayan çevre bilinci ve çalışmaları "ekolojik sanat" kavramının ortaya çıkmasını neden olmuştur. Bu kavram sosyal-ekolojik bir bağ çerçevesinde tüm sanat pratiklerini kapsayarak, çevre bilincinin sanat yoluyla oluşturulması veya dikkat çekilmesini sağlayan bir alan olmuştur.

Ekolojik konularda artan farkındalık ve 1960'lardan itibaren yükselişte olan çevre hareketine paralel olarak gelişmiştir. Günümüzün krizi olarak algılanan iklim değişikliği de böylelikle sanatçıların birçoğunun pratiğine konu olmuştur. Bu sanatçılar geniş bir yelpazede pasif eleştiri ve aktif müdahaleciliğe varan yaklaşımları kullanmaktadırlar. Doğanın tahribatına sebep olan faktörlere dikkat çekmek isteyen ekolojik sanat, çevre sanatı, doğa sanatı, arazi sanatı gibi birçok farklı terimin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur (Brown, 2014, s. 6-7).

Arazi Sanatı'nın ortaya çıktığı dönemde, hippy kültürünün doğayı kutsayan yaklaşımlarının bir uzantısı olarak doğal yaşama yönelik bir ilgi kadar, doğada rastlanan tarih öncesi kalıntılara yönelik belirgin bir merakın uyanışı söz konusudur. Bazı Arazi Sanatı projelerinin doğaya yönelik müdahalelerinin doğal süreçlere tabi olmasına karşın bulunduğu yerde yüzyıllar boyunca kalacak nitelikte olması, geçmişten günümüze uzanabilmiş kültürel kalıntıları düşündürdüğü gibi bugünün geleceğe bırakacaklarını da sorgulamamızı sağlar (Antmen, 2008, s. 253-254).

Ekolojik Sanat doğanın korunmasını amaçlayarak sanat pratiklerinin üretimlerinde farklı malzeme ve bakış açılarını da beraberinde getirmiştir. Fiziki doğanın kendisi bu pratiklerde malzeme olarak kullanılarak insanlığın çevre ile ilişkisinde görsel bir yansıma yaratılırken, diğer yandan da bu ilişki doğrudan bilinçlendirici bir eyleme dönüşmektedir.

1960 yılından itibaren son 30 yıla kadar hızla gelişen güncel sanat alanındaki bu çevreci hareket çok geniş bir platformu kaplayarak bir farkındalık alanı oluşturmayı başarmıştır. Yapılan bu araştırma da geniş bir alanı kapsayan söz konusu sanat pratiklerinden "yeniden şekillendirmek" tanımı ile çalışmalarında sadece doğanın kendisini malzeme olarak kullanan ve onu dönüştüren güncel sanat pratiklerine yer verilmiştir.

İngiliz sanatçı Chris Drury (1948), anıtsal çalışmaları ile doğa ve insanlık arasında bağlantılar kuran çevreci bir sanatçıdır. Drury, doğal dünyayla bireylerin ilişkisini kurabilmek için sanat pratiklerinde bulunduğu bölgedeki yerel malzemeleri ve mekanları kullanmaktadır. Sanatçı *Carbon Sink (Karbon Havuzu)* isimli çalışmasında kömürleşmiş kütüklerden dev bir girdap yaratmaktadır. Girdap, bölgede bulunan kömür madenciliği faaliyeti ile iklim değişikliğinin yakındaki ormanlar üzerindeki olumsuz etkilerini konu almakta ve bu durumu izleyiciye çarpıcı bir biçimde anlatmaktadır (Resim 3).

Resim 3: Chris Drury Carbon Sink (Karbon Havuzu) Wyoming Üniversitesi 2011.
Kaynak: (Brown, 2014, s. 75)

Chris Drury, 2011 yılının sonlarında Wyoming Üniversitesi'nde kurmuş olduğu bu sanat pratiği ile yerel kömür endüstrisinin bölgedeki ormanların çam böcekleri tarafından tahrip edilmesi arasında düşündürülen bir bağlantı kurmaktadır. Drury, bu çalışmanın açık havada doğal olarak ayrışana kadar kalmasını amaçlasa da üniversite, kömür endüstrisi temsilcileri ve eyalet yasa koyucularının baskısına yanıt olarak Mayıs 2012'de aniden bahsi geçen pratiği dönüşümden önce kaldırmıştır (Frosch, 2012).

Amerikalı sanatçı Lynne Hull, (1956) doğayı kullanarak yapmış olduğu sanat pratikleri ile tanınmaktadır. Çalışmaları kentsel yaşamın sebep olduğu organik yıkım ile yaşam alanlarını kaybeden vahşi hayvanlara bir özür niteliğindedir. Lynne Hull'ın sanat pratiğini ister Kuzey Amerika'da ister Avrupa'da veya Afrika'da yaratsın, her yeni çalışması farklı bir ekolojik farkındalık içermektedir. Yeniden yaratılmış yaşam alanlarına davet edilen hayvanların, izleyici karşısında bir farkındalık yaratması bu farklı yaklaşımların ana teması olarak karşımıza çıkmaktadır (Vierling, 2003).

Resim 4: Lynne Hull
Kaynak: (Vierling, 2003)

Danimarkalı-İzlandalı sanatçı Olafur Eliasson'ın, (1967) doğal Dünya ile insan yapımı arasındaki sınırları bulanıklaştıran, “*Riverbed*” isimli ilk kişisel sergisini, insanların çok aşına olduğu bir dere yatağını sürpriz bir şekilde kapalı bir mekana taşıyarak gerçekleştirmiştir. Nehir yatağının kayalık toprakla tamamlanan engebeli ve büyüleyici manzarasını yeniden kurgulamıştır. Louisiana Modern Sanat Müzesi'nin binasına yayılan bu doğal düzenleme bir sanat eserine dönüşmüştür. (Quddus, 2014).

Eliasson'ın sergisi aynı zamanda müze anlamını, deneyimini, sanatçı, bina ve izleyici arasındaki ilişkiyi farklılaştırarak bir deneyim alanı oluşturmaktadır. Hem görkemli hem de alçakgönüllü enstalasyon, müze müdavimi rolüne ilişkin beklentileri alt üst ederek alışılmış tanımları farklılaştırmıştır. Eliasson, mekanda yaşama sürecini ziyaretçiye sunarak izleyici için bir deneyim alanı yaratmıştır.

Resim 5: Olafur Eliasson Danish-Icelandic
Kaynak: (Quddus, 2014)

Bir başka Amerikalı sanatçı Vaughn Bell (1978) insanların doğal mekanlarla ve doğada bulunan farklı türlerle olan etkileşimlerine odaklanmaktadır. Sanatçı özellikle bitki ekolojisi ve bitki toplulukları üzerine araştırma yapmaktadır. Bulunduğu bölgedeki (Amerika Birleşik Devletleri'nin Kuzeybatı Pasifik kıyılarındaki) sulardaki yosun ormanları, kabuklu deniz ürünleri, kentsel alanlardaki nehirler ve akarsular da sanatçının araştırma konularını oluşturmaktadır.

Sanatçının “*Village Green*” (*Köy Yeşillikleri*) isimli pratiği, her biri farklı yapay alanlarda oluşturulmuş bir dizi çalışmadan oluşmaktadır. İnteraktif bir seri olan bu pratik, izleyicilerin kafalarını kişisel biyosferler olarak tanımladığı alanların içlerine yerleştirmesi ile başlamaktadır. Resim 6'da görülen teraryumlar izleyicilerin peyzajın bir parçası haline gelmelerini sağlarken, bitkilerin, toprağın ve minik yaratıkların kokularını yakından deneyimlemelerini sağlamaktadır. Farklı kişilerle paylaştıkları ortak teraryum içerisindeki hava karşılıklı bağımlılığın da farkına varmalarını sağlamaktadır. Çalışmadaki bitkilendirme planının sanatçının bulunduğu bölgedeki endemik bitkilerden oluşması sebebi ile her enstalasyonda farklı bir düzenleme mevcuttur.

Resim 6: Vaughn Bell Village Green serisinden Biosphere Built for Two
Kaynak: <http://www.vaughnbell.net/one-big-house.html>

Resim 6'da iki izleyici başlarını teraryumun içine sokarak aynı anda sanatçının izleyici için kurguladığı manzarayı göz hizasında deneyimlemeye çalışmaktadır. Bell'in kişiye özel ekoloji icatları insanların, kafalarının üstünde taşıyabilecekleri bitkilerle dolu küçük kubbeleri ve kendi evlerinin konforunda, sahiplerinin başlarını içine sokabileceği, tavandan sarkan biraz daha büyük kubbelerden oluşan bir ya da iki kişilik ev biyosferleriyle absürtlüğün doruklarına ulaşmaktadır. Bu işler doğal çevremiz üzerinde hem hakimiyet kurma hem de onun bakımını üstlenme ihtiyacımıza hitap etmektedir. Birbirine ters maksatlar taşıyan bu ikilik sürekli bir gerilim yaratmaktadır. Bunlar, 19. yüzyılda geliştirilen kamusal parkların şehrin içinde yapay bir doğa oluşturma ve koruma girişiminin minyatür versiyonlarıdır. Sanatçı biyosferler aracılığıyla, içlerinde hayli suni bir yaşamın oluşturulduğu "yoğun bakım ünitelerine" benzer bir his yaratmaktadır. Sanatçının kendi tanımına göre bahsi geçen teraryumlar "orijinal ekolojik sistemin kaba birer benzerleridir. Bell bu çalışmasını "Doğayla kurduğumuz ilişkiyi nasıl anladığımıza dair birbirinden farklı, problemler ve umut verici yöntemler ve doğadan kopup kendimize aynı bir gerçeklik inşa ettiğimiz bu fütüristik ve distopik imgelem beni büyülüyor" şeklinde tanımlamaktadır (Brown, 2014, s. 203).

Kanadalı sanatçı Nicole Dextras (1956) 2007 yılında Ontario Gölü kıyısında oluşturduğu "View" (Görünüm) isimli çalışmayı iki metre büyüklüğündeki buz harfleri iki hafta boyunca dondurduğu göl suyu ile doldurulmuş ahşap kalıplar kullanarak gerçekleştirmiştir. Kalıpların çıkarılmasından sonra bu harfleri arazide doğal yollardan erimeye ve güçlü soğuk rüzgarlar tarafından hırpalanmaya bırakılmıştır. Çalışma peyzaja nasıl baktığımızı ve doğayı nasıl bir tüketim ürünü haline dönüştürdüğümüzü araştıran bir proje olarak izleyicilere sunularak farkındalık yaratılmıştır (Brown, 2014, s. 7).

Resim 7: Nicole Dextras View 2007

Kaynak: (Brown, 2014, s. 7)

Sanatçının "View" çalışması dışında bozunabilir/dönüşebilir malzemelerden yapılmış devasa, tipografik heykeller içeren bir serisi bulunmaktadır. Bu enstalasyonlar, doğrudan dünya üzerindeki etkimizi ele alan, kamusal alanda çatışmacı müdahaleler olarak algılanmaktadır. Sanatçı çevreci bir bilinçlendirme için izleyici ile sanat yoluyla iletişim kurmayı hedeflemektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Artan Dünya nüfusu ve yanlış tüketim yöntemleri ile birlikte doğaya verilen zarar gün geçtikçe artmaktadır. Bazı türlerin yok olduğu, iklim sıcaklıklarının normalin üzerinde veya altında seyrettiği günümüz ekolojik sistemi insan yaşamı için de bazı tehlikeleri içinde barındırır bir hal almıştır. Gelecek yüzyılın en büyük rekabet unsurlarının su ve temiz enerji kaynakları üzerine olacağı tartışılırken bir yandan toplum bilinci üzerindeki bilimsel ve sanatsal çalışmaların yoğunluk kazandığı izlenmektedir. Bu bağlamda tüm dünyada bilinçsizce yapılan üretim ve tüketim ilişkisinin neden olduğu iklim değişikliğinin ekolojik sisteme etkilerinin minimum seviyeye indirilmesine yönelik araştırmalar yapıldığı dikkat çekmektedir.

Sanatçı için doğa her zaman merak uyandırarak ilham kaynağı olmuştur. Sanatçı ve doğa arasındaki büyülü etkileşim dünyanın her yerinde olağanüstü yapıtlarla kendini göstermiştir. Ancak zaman içerisinde sanat alanında doğa unsurunun ele alınışı değişim göstererek farklılaşmıştır. İlk olarak doğanın taklit edilmesi ile başlayan bu birliktelik Rönesans ile birlikte farklılaşmış, 1960 yılında ise ilk temelleri atılan Ekolojik Sanat ile bambaşka bir hal almıştır. Ekolojik sanat pratiklerinde geleneksel teknik ve malzemeler terk edilmiş onun yerini doğal malzemeler almıştır. Doğanın tam olarak kendisini malzeme olarak kullanan sanatçılar doğadaki malzemeleri farklılaştırıp dönüştürerek birer sanat pratiğine dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda sanatçılar ekolojik farkındalığı da daha görünür kılmış ve mücadelede öncü olmuşlardır. Bahsi geçen güncel pratikler bireyden başlayan ve tüm topluma yayılan ekolojik bilinci sanat aracılığı ile izleyici ile buluşturmuş ve günümüz sanatının eleştirel tavrı ile doğaya yepyeni bakış açıları sunmuşlardır.

Ekolojik bilincin daha yaygınlaşması için insanların sanat ve kültür alanı ile yakın temas içerisinde olmaları, bu konunun kamusal alanlara daha çok yayılmasını sağlayacaktır. Bahsi geçen konu ile ilgili yaratıcı alanlarda çalışanların farklı etkinliklerde insanlarla buluşmaları ekolojinin, sürdürülebilirliğin sosyal bir mesele olarak ele

almasını sağlayacaktır. Ayrıca yerel yönetimlerin ekolojik politikalar belirlemeleri sanat ve kültür alanını destekleyerek ekolojik mücadele de önemli bir rol oynamalarını sağlayacaktır. Bu sayede kültür kurumları, sanatçılar ve tasarımcılarla işbirliği geliştirilerek konunun kamusal alana taşınması ve sanat aracılığı ile farkındalık yaratılması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

1. Antmen, A. (2008). *20. yy. Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayınları
2. Brown, A. (2014). *Güncel Sanat ve Ekoloji*. İstanbul: Akbank.
3. Frosch, D. (2012, Eylül 26). Art That Irked Energy Executives Is Gone, but Wyoming Dispute Whirls On. *Art That Irked Energy Executives Is Gone, but Wyoming Dispute Whirls On*. Amerika: The New York Times.
4. Gombrich Ernst. (2004). *Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
5. Harrison, Wood, C. (2011). *Sanat ve Kuram 1900-2000 Değişen Fikirler Antolojisi*. İstanbul: Küre Yayınları.
6. Hull, L. (2022, Eylül 16). *Lynne Hull*. weadartists.org: <https://directory.weadartists.org/artist/hulll> adresinden alındı
7. Işık, P. K. (2016). *Ekolojinin Temel İlkeleri- Ekolojinin Konusu ve Kapsamı*. Ankara: Palme Yayınları.
8. Nazan Alioğlu, B. B. (2019). *Çağdaş Sanatta Anlam Sorunu Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
9. Quddus, S. (2014, Ağustos 22). Olafur Eliasson Creates an Indoor Riverbed at Danish Museum. *Arch Daily*.
10. Vierling, R. J. (2003). Close Encounters of the Fourth Kind. *Online Journal Of Land Scape Art and Design*.

Geçmişten Günümüze Anadolu Coğrafyasında Toprak Tandırların Kullanımı

The Use of Clay Tandors in Anatolia Geography From Past to Present

Firdevs Müjde Gökbel Muharrem Avcı

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Kastamonu, Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Kastamonu, Türkiye

ÖZET

Anadolu coğrafyası, birçok medeniyetin beşiği olarak asırlardır farklı toplumlara ev sahipliği yapmaktadır. Tarihi antik dönemlere kadar dayanan söz konusu bölge, eski yerleşim merkezleriyle sayısız kültürel hazineleri de günümüze taşımaktadır. Kültürel mirasın en önemli unsurlarından mutfak kültürü şüphesiz ki ülkemizde köklü bir geçmişe sahiptir. Konar-göçer yaşam şekline yerleşik hayata geçen insanoğlunun ateşin bulunmasıyla yiyecekleri pişirmeye başlaması, besinleri daha sağlıklı ve kolay tüketebilmesini sağlarken, öte yandan lezzet faktörünün de önemli bir tetikleyicisi olmuştur. Öncelik arz eden beslenme eylemi, böylelikle keyif alınan bir olguya dönüşerek mutfak kültürünün ortaya çıkmasıyla gelişimini sürdürmüştür.

Tandır, başlangıçta insanoğlunun ısınma amacıyla kullandığı, daha sonra beraberinde yiyecek pişirmek amacına hizmet eden en eski Türk geleneklerinden biridir. Temel malzemesi kil olan tandırlar, özellikle insanoğlunun temel beslenme ürünlerinden ekmeğin pişirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Turizmin en özel alanlarından biri olan Gastronomi bağlamında ise; tandır kültürü, bulunduğu bölgeyi tercih edilir kılması noktasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında literatür taraması yapılarak tandır teriminin etimolojik ve arkeolojik bulguları araştırılmış, ısınma ve mutfak kültürü bağlamında teşkil ettiği yer, örnekler üzerinden incelenmiştir. Çalışma Anadolu coğrafyasında bulunan toprak tandırlar ile sınırlanmıştır. İlgili araştırma ile Türk Kültürü'nün önemli simgelerinden ana bileşeni kil olan geleneksel toprak tandırların tarihi gelişim sürecinin irdelenmesi ve turizm ürününde çekici etmenlerden sosyo-kültürel unsurlar ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Sonuç itibarıyla toprak tandırların mutfak kültürünün önemli öğelerinden biri olduğu, farklı kullanım biçimleriyle insanoğlunun hayatında halen yer aldığı görülmüştür. Aynı zamanda geleneksel kullanım biçimleriyle bölgenin marka değerinin artmasında itici bir güç olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla beraber birbirinden ayrıt edici bazı detayları da bünyesinde barındıran Anadolu tandırlarının üretiminin sürdürüleceği ve gastronomi turizminin kültürel simgelerinden biri olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Coğrafyası, Toprak Tandır, Mutfak Kültürü, Gelenek

ABSTRACT

Anatolian geography has been home to different societies for centuries as the cradle of many civilizations. This region, whose history dates back to ancient times, carries countless cultural treasures with its old settlements. Culinary culture, one of the most important elements of cultural heritage, undoubtedly has a deep-rooted history in our country. The fact that human beings, who moved from a nomadic life style to a settled life, started to cook food with the discovery of fire, enabled them to consume foods more healthily and easily, and on the other hand, it also became an important trigger for the taste factor. The act of nutrition, which is a priority, has thus turned into an enjoyable phenomenon and continued its development with the emergence of culinary culture.

Tandoori is one of the oldest Turkish traditions, which was initially used for warming by human beings and then served for the purpose of cooking food along with it. Tandoors, whose basic material is clay, have an important place in baking bread, which is one of the basic nutritional products of human beings. In the context of Gastronomy, which is one of the most special areas of tourism; Tandoori culture emerges as an important factor in making the region preferable.

Within the scope of the research, the etymological and archaeological findings of the term tandoor were investigated by literature review, and its place in the context of heating and culinary culture was examined through examples. The study is limited to the clay tandoors found in the Anatolian geography. With the related research, it is aimed to examine the historical development process of traditional earthen tandoors, the main component of which is clay, which is one of the important symbols of Turkish Culture, and to reveal its relationship with socio-cultural elements, which are attractive factors in tourism products.

As a result, it has been seen that earthen tandoori is one of the important elements of culinary culture and still takes place in the life of human beings with different uses. At the same time, it has been concluded that traditional usage patterns are a driving force in increasing the brand value of the region. However, it is thought that the production of Anatolian tandoori, which includes some distinctive details, will continue and it will be one of the cultural symbols of gastronomy tourism.

Keywords: Anatolian Geography, Clay Tandoori, Culinary Culture, Tradition

1. GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğundan bu yana yemek kültürü söz konusu olmuştur. Başlangıçta zorunlu bir ihtiyaç olan yemek yeme eylemi günümüzde birçok insanın farklı lezzetleri tatmak amacıyla kilometrelerce yol kat ettikleri gastronomik bir turizme de dönüşmüştür. Turizm geniş bir perspektife yayılan, kendi içinde birçok türe sahip bir alandır. İnsanoğlunun seyahat etmeye başladığı andan itibaren söz konusu faaliyetini yürütmesinde birtakım kıstasları ön plana çıkardığı görülmektedir. Artan dünya nüfusu ile birlikte sektörel büyümeler yaşanırken, şüphesiz rekabet unsuru da küresel boyuta ulaşmıştır. Turizm sektöründe kendi pazar payını koruyup arttırmak isteyen işletmelerin ise, bu doğrultuda çeşitli ürünleri ve hizmetleri sunmaya yönelik çalışmaları izlenmektedir. Farklı olan ya da alternatif teşkil eden ürünleri ortaya koymak ise, daha önce kimsenin üretmediği fikirlerin öne sürülmesi ve hayata geçirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Bu durumun farkında olan işletmeler ise özellikle turizm ürünlerinde somut olmayan kültürel miras unsurlarını tercih etmektedirler (Akgöz vd. 2014 ile Çevik ve Saçılık, 2016'dan akt. Kalkan ve Gönül, 2019: 1006). Somut olmayan en güçlü ve önemli unsurlardan biri de geleneksel mutfak kültürüdür (Kalkan, 2016 ile Özgüneş ve Bozok, 2017'den akt. Kalkan ve Gönül, 2019: 1006). Mutfak kültürü insanoğlunun yerleşik düzene geçmesi ve beraberinde ateşi keşfederek gündelik hayatına entegre etmesiyle gelişen bir unsurdur.

Ancak sadece ait olduğu toplumun yiyecek ve içeceklerini değil, aynı zamanda yaşam biçimi, alışkanlıkları, örf-adetleri, mimari yapısı ve estetik bakış açısıyla ilgili de bilgi sunan önemli kültürel miraslarından birisidir.

Mutfak kültürü kavram olarak incelendiğinde beslenme faaliyetini yerine getiren yiyecek-içecek türleri, bu ürünlerin hazırlanması, pişirilmesi, saklanması ve tüketilmesi sürecini ifade ettiği izlenir. Bu doğrultuda mekân, donanım ve yemek geleneğiyle ait olduğu toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını, tarihsel kimliğini, yeme-içme alışkanlıkları ile tarımsal üretimine göre şekillenen mutfak kültürünü içeren kendine ait kültürel bir yapı sergiler. İnsanoğlunun hayatta kalabilmek için beslenme gereksinimini yerine getirebilmesi amacıyla eski çağlardan bu yana birtakım yeme-içme kurallarını ortaya çıkardığı görülmektedir. Söz konusu kurallar, zamanla toplumların kendi öz benlikleri ve değer yargıları çerçevesinde şekillenmiş, benimsedikleri dini inanışları ve geleneksel törenlerini de etkilemek suretiyle o topluma has mutfak ve beslenme kültürünün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Uzel, 2018 ve Halıcı, 1999'dan akt. Solmaz, Dülger, 2018: 109). Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmeleri sebebiyle kültürlerarası etkileşim bağlamında zengin bir kültürel alt yapıya sahiptir. Orta Asya'nın göçebe insanı et ve mayalanmış süt ürünleri kullanmış, öte yandan Mezopotamya'ya ait tahılları, Akdeniz çevresindeki sebze ve meyveleri, Güney Asya'ya özgü baharatlar ile bir arada kullanarak zengin Türk yemek kültürünün yaratılmasında rol oynamışlardır (Baysal, 1993b:12'den akt. Güler, 2010: 25). İlgili yemek kültüründe şüphesiz toprak tandırlar büyük önem taşımaktadır. İzleyen bölümde bu ürünler detaylı olarak incelenecektir.

2. TOPRAK TANDIRLAR

İnsanoğlunun beslenme rutininde ekmek günümüzde olduğu gibi geçmişte de önemli bir yer tutmaktadır. Temel besin maddelerinden biri olan ekmek eski çağlardan bu yana sıklıkla tüketilmektedir. Mayanın bulunmasıyla sindirimi daha da kolay hale gelen söz konusu ürün, içine konan farklı katkı maddeleri ile hemen her toplumun sofrasının baş tacıdır. Ekmek, toplumların en yaygın şekilde ürettikleri, aynı zamanda en eski fermente tahıl ürünlerinden biri olan besindir. Modern ekmek yapımının ise Mısırlılar tarafından gerçekleştirildiği ve neredeyse bundan 3500 yıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Eski Mısırlılar, olası şekilde ekmek hamurunun uzun saatler bekletilmesinin ardından oluşan mayalanmayı gözlemleyerek fark eden ilk toplum olmuşlardır. Aynı zamanda ekmeğin Eski Mısırlılar'ın temel besin maddesi olduğu üstelik işçilere ödenmesi gereken ücret yerine verildiği de bilinmektedir (Sugihara, 1985, Jashbhai, Nair ve Nair 2008'den akt. Kocaadam ve Acar Tek, 2016: 276). İnsanlık tarihinin en eski "yapılma gıdalarından" olan ilgili besinin, soğuk iklim süresince buğday, arpa, çavdar ve yulaf gibi malzemelerden, sıcak iklimlerde ise mısır pirinci ve darıdan yapıldığı görülmektedir (The Magger, t.y.).

Görsel 1. Eski Mısır'da Ekmek

Kaynak: <https://www.themaggar.com/ekmek-tarihi/>

Mısır hiyerogliflerinde bulunan "T" harfinin hem piramitleri hem de ekmek yapımını temsil ettiği bilinmektedir. Mısır'da elekten geçirilen undan elde edilen hamur önce toprak kaplarda yoğrulur, ardından sıvı bir kıvama getirilerek önceden ısıtılmış kalıplara akıtılırdı. Bahsi geçen kalıplar, ağız kısımlarına doğru iyice genişleyerek piramitleri çağrıştırmakta idi (Ekmek Kursu, 2018). Bu denli mühim bir beslenme ürünü olan ekmek, eski devirlerde geleneksel bir pişirme biçimine sahip idi. Günümüzde özellikle kırsal bölgelerde üretimi halen aynı şekilde sürdürülen ekmeğin söz konusu pişirme yöntemi genel haliyle "tandır" adı verilmekteydi.

Görsel 2. MÖ. 6. yy'a ait tandir ekmeği pişiren kadın. Görsel 3. Tandır yapan kadın heykelciği, Metropolitan Müzesi

Kaynak: <https://arkaguverte.com/neydi-o-gunler/mo-6-yya-ait-tandir-ekmegi-pisiren-kadin-ikinci-fotograf-gunumuzden-degisen-hicbir-sey-yok-53955>

Türk mutfağı incelendiğinde ekmeğin eski devirlerde hammadde, hazırlanma şekli ve pişirme yöntemi bakımından çeşitlilik sunduğu gözlenmektedir. Günümüzde daha ziyade fırınlarda pişirilen ekmeğin, zamanla daha az çeşitlilikte üretimi yapılan temel gıda maddesi haline almıştır. Günümüzün hızlı yaşantısında bu duruma paralel olarak üretilen ekmeğin çeşitliliği ile karşılaşırken, Türk mutfağının geleneksel ekmeğin hazırlanma ve pişirme yöntemleri ile ürettiği pek çok ekmeğin çeşidinin yok olduğu da izlenmektedir (Arıkan D. ve Özkeşkek, 2019: 54).

Görsel 4. Tandır yapımı sırasında

Kaynak: <https://ekmekvegul.net/gundem/tandir-cukurunda-sonen-cigerler>

Özellikle Doğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinde yaygın şekilde karşılaşılan tandırlar, en basit ifade ile altı açık büyük boyutlu kapların ya da pişmiş toprak silindirik yapıların tabana gömülmesi ile yapılan kuyu biçimli fırınlardır. Kelime olarak incelendiğinde Akkadça "tinūru" kelimesinden türediği düşünülmektedir. Nitekim Arapça "tannūr" ve Farsça "tanūr" kelimelerinin sadece "kilden yapılan kuyu biçimli fırınlar" için kullanılması, Akadça'daki kullanım şeklinin diğer türdeki fırınları kapsayıp kapsamadığı konusunda oluşan şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Tandır geleneğinin geniş bir coğrafyaya yayılarak Anadolu, İran, Kafkasya, Azerbaycan, Mezopotamya, Suriye, Irak ve Levant bölgeleri gibi tüm Yakındoğu'yu içine alan geniş bir kullanım alanı sergilediği bilinmektedir. Etnografik verilerde tandırların tek tipte olmadığı görülmektedir. Bu durum tandır fırınlarının yapımında farklı yöntemlerin kullanıldığı gerçeğine vurgu yapmaktadır. Bundan ötürü kelime olarak tandır, tek tip fırınları değil, aynı zamanda birden fazla üretim tekniğini içine alan bir kavram şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda tandırlar kimi zaman tamamıyla taban altına gömülürken kimi zaman da yarıya kadar gömülerek veya tam tersi tümüyle tabanın üzerine yerleştirilerek inşa edilmektedirler. Ayrıca tandırların etrafında yine tandırla ilişkili mimari yapılar mevcut olabilmektedir. Böylelikle tandırların bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği izlenmektedir. Ancak tandırlar farklı tekniklerle yapılmış olsalar da incelenen örneklerde en temel özelliklerinin kuyu biçimli olmaları olduğu görülmektedir. Tandırların tek tipte bir geleneğe sahip olmayışı arkeolojik kazılarda yapılan tanımlamaların önemini de arttırmaktadır. Bazen büyük boy kapların kırık parçalarından yapılan basit ocakların dahi tandır algısı oluşturmaları kuvvetle muhtemel bir durumdur. (Reiner 2006, Tkáčová 2013, Yakar 2007, Karpuz 1986'dan akt. Ü. Erdem, 2013: 112).

Görsel 5: Taban üzerine yerleştirilen tandır örneği (Ayakta Tandır)

Kaynak: <https://www.rudaw.net/turkish/lifestyle/25022015>

Gerçekleştirilen literatür taramalarında tandır terimi için birbirine benzer tanımlar yapıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda tandır; topraktan (kil) yapılan, et kalınlığı ise 3-5 cm. arasında inşa edilen, iki açıklığa sahip, öncelikle silindirik şeklinde başlayarak yukarı doğru hafifçe konikleşen ve toprağa gömülü vaziyette kullanımı gerçekleştirilen bir ocak türüdür. Fırın olarak da kullanılan tandırın temel işlevi ısınma ve pişirme faaliyetlerinin yürütülmesidir. Türk kültüründe ateş ve ocak kavramı, aile ve ev ile bütünleşmiş haldedir. Bu doğrultuda "aile ocağı" kavramı biçimini alarak geçmişten günümüze kutsallığını sürdürdüğü görülmektedir. Türkler'in evlerinde Uygurlar'dan itibaren "aşlık", "aş ocağı" veya "tandır başı" olarak adlandırdıkları mutfakları için evde büyükçe bir yer ayırdıkları dikkat çekmektedir. Bu durumun temelinde söz konusu mekânda ocak ve tandırların yanı sıra oturulacak ve sohbet edilecek sekilerin de bulunması yatmaktadır. Orta Asya'ya özgü tandır kullanımı incelendiğinde dumanın çıkabileceği "tüteklik" ya da "kırlangıç örtü" olarak tanımlanan mimari bir yapıyla birlikte kullanıldığı izlenmektedir. Bunun temelinde Orta Asya kültür çevrelerinin inanç yapısının etkisi de bulunmaktadır. Günümüze ulaşan ev yapıları incelendiğinde, yakın geçmişe değin Doğu Anadolu bölgesinde bahsi geçen mutfak kültürünün devam ettiği anlaşılmaktadır. Ocak ve fırınlar ısı kaynağı olmakla birlikte genel olarak farklı işler için kullanılmıştır. Böylelikle ocaklar tarih öncesi devirlerde pişirme, ısıtma veya kurban ateşi amacıyla tercih edilmiştir. Fırınlar ise

yakmak, pişirmek ve eritmek gibi daha özel işler için de kullanılmıştır (Ögel, 2000, Karpuz, 1980 ve Naumann, 1985'den akt. Ayduşlu, 2016: 19, 20, 21).

Anadolu'nun doğu tarafında sıklıkla bulunan, geçmişten bugüne devam eden kullanımıyla tandırların Orta Asya bağlantılı olduğu düşüncesi de mevcuttur. Orta Asya'nın bazı bölgelerinde Neolitik dönem itibariyle kırlangıç örtülü (tüteklilikli) çukur yapıdaki evlerin bilhassa soğuk iklime karşı korunaklı bir ev tipi olarak yapıldığı izlenmektedir. Söz konusu ev tipinde örtünün açık bırakılan orta kısmından iç mekânın aydınlandığı, bir taraftan da altta yanan tandır veya ocağın dumanının ise aynı kısımdan tahliye edildiği anlaşılmaktadır (Akın, 1991; Akın, 1996 ve Okladnikov, 2002'den akt. Köşklü, 2005: 158). Uygur ve Selçuklu evlerine bakıldığında “aşlık” ve “aşdamı” olarak ifade edilen “tandırevi”, “tandırdamı”, “tandırbaşı”, “ev” ve benzeri şekilde tanımlanmaya devam eden mutfaklarda “tandır” ve üst örtü kısmında “kırlangıç örtü” nün bulunduğu bilinmektedir. Orta Asya'da görülen bu yapılar, fazlasıyla fonksiyonel bir mekân teşkil eden “aşlık kırlangıç örtüsü” ve içindeki “tandır” ı ile Doğu Anadolu'ya değin uzanmakta olan bir kültürün izlerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte Türk kültürünün etkisi altında kalan Kafkasya, Azerbaycan, Afganistan ve İran bölgelerinde de tandır kültürünün izleri mevcuttur (Karpuz, 1986; Karpuz, 1993'den akt. Köşklü, 2005: 158). Doğu Anadolu'da yaygınlıkla kullanılmakta olan tandır ve ocaklar; kırsal kesimin önemli uğraş alanlarıdır. İlgili bölgede kullanılan tandırlar, köy yerleşimlerinde özel mimari dekorasyon özellikleri yansıtmaktadır. Bahsi geçen yapılar, yaşam alanı dâhilinde “Tandır evi”, “Kom” veya “Tandırılık” şeklinde ifade edilmektedir. Birçok amaca hizmet eden tandırlar özellikle yaz mevsiminde kış boyunca gerekli olan ekmeği (kışlık ekme) hazırlamak için kullanılmaktadır. Arkeolojik araştırmalar, Doğu Anadolu'daki birçok yerleşim bölgesinde tandır kullanımının yaygın olduğunu göstermektedir (Özgür, 2019: 27).

Türk mutfak kültüründe kesilen hayvanın eti haricinde sakatatlarının da tüketildiği bilinmektedir. Bunlar arasında özellikle ciğer, kelle, dalak, yürek, böbrek, işkembe, beyin ve kalın bağırsak bulunmaktadır. Söz konusu hayvanın eti ve sakatatları tandır şeklinde ifade edilen topraktan yapılmış kuyularda ya da ateş üstünde çevrilerek pişirilmiştir. Ayrıca hayvanlar sonbahar ve kış aylarında kesilerek etleri küçük parçalar şeklinde kuyruk yağıyla birlikte pişirilmesi suretiyle küplere doldurularak kavurma biçiminde saklanmıştır. Etin tuzlanarak baharatlandırılması ve askıda kurutulması yoluyla yapılan pastırma ve sucuk gibi ürünler ise günümüzde köylerde kışa hazırlık olarak halen yapılmaktadır (Sürücüoğlu ve Özçelik, 2008'den akt. Solmaz, 2018: 112).

Türkler'in İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte Türk mutfak kültüründe birtakım değişimler görülmeye başlamıştır. Bununla birlikte Türk mutfak kültürü, çoğu medeniyetin de etkisiyle gelişmeye devam etmiştir. Türk Mutfağı'nın Osmanlılar'la birlikte sade bir mutfak olan Orta Asya'nın geleneksel mutfak birikimiyle sınırlı kalmamıştır. Öte yandan tamamıyla göç ettiği yerlere ait mutfak kültürlerinin hâkimiyetine de girmediği gözlenmektedir (Közleme, 2012: 2).

Türkler'in et üretimlerinin fazlalığı, aynı zamanda etin değerli bir gıda olması sebebiyle söz konusu ürünü saklamak gerekmiştir. Türkler çok erken devirlerde, eti uzun bir süre bozulmadan saklayabilmek için konserve yapmayı öğrenmişlerdir. Bunun yanı sıra konserve et Türkler'in Çin'e sattığı en önemli ihraç ürünlerinden biri haline gelmiştir. Aynı zamanda besin maddelerini koruyabilmek amacıyla kurutma, kavurma ve fermantasyon yöntemlerini de kullanmışlardır. Asya'da kesilmiş hayvanların yalnızca etlerinden değil sakatatlarından da faydalanılmıştır. Türkler et ve sakatatları ise tandır ya da ateş üzerinde pişirerek tüketmişlerdir. Öte yandan etler kuşbaşı şeklinde doğranarak kavrulmuş ve kış mevsimi için saklanmıştır (Baysal, 2002; Erdoğan Aracı, 2016'dan akt. Demirel, 2018: 108).

Selçuklular hayvanlarda bulunan karaciğer, kalp, böbrek, baş, işkembe ve bağırsak gibi sakatatlarını genellikle tandır ocaklarda (taş veya kilden yapılmış) pişirerek tüketmişlerdir. Günümüze ulaşan kaynakların birçoğunda tandır ile ilgili bulgulara rastlanmaktadır. Bunlardan biri de Osmanlı Sarayı'ndaki yemek kültürü ile bağlantılıdır. Yabancı elçi ve gözlemciler tarafından Fatih Sultan Mehmet döneminde verilen ziyafetlerde, et ve etli yemeklerin bulunduğu, ağırlıklı olarak üzere pilav, çeşitli sebze yemekleriyle tatlı ve şerbetlerin sunulduğu belirtilmektedir. Osmanlı konaklarına gelindiğinde ise terbiyeli çorba, kuzu ve tandır kebabı, kızarmış tavuk, enginar yahnisi, yaprak sarması, patlıcan ve etli elma dolması, yumurta dolması, pirinç pilavı, erişte, peynirli börek, baklava, kayısı hoşafı, sütlaç, aşure ve çeşitli şerbetlerin sunulduğu belirtilmektedir (Akın vd. 2015'den akt. Demirel, 2018: 108).

Görsel 6: Kuyu (Tandır) Kebabı

Kaynak: <https://37haber.com/kuyu-kebabi-kastamonudan-mutfaklara-bir-lezzet-armaganidir/>

Eski Türk şehirleri incelendiğinde mutfakların evin dışında, avluda ya da zemin katlarda yer aldığı görülmektedir. Günümüzde Anadolu’da bu tür mutfaklara halen rastlanmaktadır. Eski dönemlerden günümüze ulaşan mutfaktaki araç-gereçlerin en önemlilerinden tandır ise; mutfağın içinde kullanılabildiği gibi, ayrıca “tandır odası” olarak tabir edilen özel bir bölümlerle de ayrılabilir. Tandırın önemi şüphesiz Türk yemeklerine de yansımıştır. Çömlek biçimli bir fırın çeşidi olan tandırın içinde “tandır kebabı”, “tandır ekmeği” ve “çebiç” (oğlak kızartması) gibi ürünler yapılmaktadır (Dilsiz, 2010: 35).

Görsel 7: Tandır ekmeği

Kaynak: <https://yemekciyiz.net/hamur-isi/tandir-ekmegi-nasil-yapilir/>

Günümüz modern yaşamıyla birlikte mimaride önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Dikey ve çok katlı yapılar artmıştır. Bununla beraber evlerin bir bölümünü teşkil eden tandirevleri de bu durumdan etkilenerek çoğu yerde kaldırılmıştır. Öte yandan teknoloji ile birlikte daha az maliyet ve emekle modern fırınlarda ekmeğin yapılabilmesi tandirevlerine olan ilgiyi azaltmıştır. 1990’lı yıllarla birlikte kırsal alandan şehre doğru yaşanan yoğun göçle beraber, insanların kentlerin dışındaki mahallelere yerleşmeleri kırsal nüfusun burada kendilerine yarı kırsal bir yaşam alanı oluşturmalarına da neden olmuştur. Beslenme alışkanlıklarını bırakmak istemeyen söz konusu insanlar, tandirevlerini yeni yerleşim alanlarına taşımışlardır. Bu noktada birkaç ev bir araya gelerek ortak tandirevleri oluşturulmuştur. Halen şehirlerin bazı mahallelerine bakıldığında veya kimi müstakil evlerdeki avlularda tandır kültürünün yaşatıldığı izlenmektedir. Bahsi geçen tandirlerin ısıtma ve yemek pişirilmesi amacıyla değil, yalnızca ekmeğin pişirilmesi için kullanıldığı görülmektedir (Erdoğan, 2018: 95).

Görsel 8: Kırlangıç tavanlı tandır evi

Kaynak: <https://vanlinihathoca.com/vandaki-geleneksel-mimarinin-sirlari.html>

Görsel 9: Tandır ekmeğinin tandıra yerleştirilmesi

Kaynak: <https://www.dha.com.tr/gundem/doc-dr-celik-her-mahalleye-veya-koye-modern-tandir-evi-yapilsin-2123854>

Görsel 10: Tandır

Kaynak: <https://www.milliyet.com.tr/yemek/galeri/tandir-atesinde-ekmek-yogun-ilgi-goruyor-2812499/1>

Toprağa gömülü vaziyette yapılandırılan tandırlar, yarı gömülü ve dışarda yapılanlara kıyasla son derece risk arz etmektedir. Tandır geleneğinin sürdürülmesi çabaları önem arz etmekte, öte yandan tandır pişirimi sırasında tüm iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması gerekmektedir. Aynı zamanda tandır ocaklarının bulunduğu alanların çok iyi şekilde havalandırılması gerekmektedir.

3. SONUÇ

Toprak tandırlar, geçmiş günümüze taşıyan en önemli kültürel miras öğelerimizdendir. Tarih süresince sadece beslenme faaliyetinde değil aynı zamanda ısınma ve çanak-çömlek pişiriminde de büyük fayda sağlamıştır. Bugün özellikle kırsal bölgelerde geleneksel kullanımı halen sürdürülen tandırların mutfak kültüründeki yeri çok kıymetlidir. Araştırma kapsamında incelenen toprak tandırların temelde aynı prensiple yapıldığı, biçim ve kullanım bakımından birtakım farklılıklar barındırdığı gözlenmiştir. Bazı bölgelerde yere gömülü, bazılarında yarı gömülü ve bir kısmında ise yerin üst kısmında inşa edildiği görülmektedir. Dışı toprak ile sıvanan tandırların iç duvarları ise ateş tuğlaları ile örülmektedir. Sağlıksız besinlerin insanoğlunun hayatında hızla yayılmaya devam ettiği, içinde bulunduğumuz söz konusu dönemde, geleneksel ve sağlıklı olana yönelme durumu büyük önem kazanmaktadır. Hızlı ve ayaküstü yemek yeme alışkanlığına karşı görüş olarak ortaya çıkan, özellikle geleneksel ve yerel ürünlerin tüketimini hedef alan yavaş yemek yeme hareketi bağlamında toprak tandırların üstleneceği rol kayda değerdir. Form olarak incelendiğinde tamamıyla doğal içeriğe sahip kil malzemeden yapılan toprak tandırların gastronomi turizminde cazibe unsuru olacağı düşünülmektedir. Ayrıca tandır ocaklarının tamamen toprağa gömülü olanlarından vazgeçilerek, yarı gömülü veya yüzey üzerinde olanları tercih edilmelidir. Geleneksel tandır ürünlerinin sürdürülebilmesi bakımından bilimsel projeler üretilerek hayata geçirilmeli ve bu kapsamda tandır yapımında çalışan kişilere iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri verilmelidir. Sonuç itibarıyla tandırlar Türk Kültürünün önemli bir göstergesi olup geleneksel toprak tandırların ulusal ve uluslararası platformlarda tanıtımının yapılması ve planlanan faaliyetlerle sürecin izlenerek söz konusu destinasyonun marka değerinin artmasında katkı sağlamalıdır.

KAYNAKÇA

1. Arıkan Dünder, Alev. Özkeşkek, Maksut. (2019). "Türk Mutfağında Geleneksel Ekmek Pişirme Yöntem, Araç Ve Gereçlerinin Yaşatılması: Pileki Örneği", Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Sayı: 41, Bahar 2019, 52-61.
2. Ayduşlu, Nevin. (2016). "Tandır ve Tandırda Çanak-Çömlek Pişirimi", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat Dergisi, 0(27), 19-27.

3. Aylin, Ü. Erdem. (2013). “Arkeolojik Ve Etnografik Veriler Işığında Doğu Anadolu Tandırları”, TÜBA-AR Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, 16(16), 111-132.
4. Demirgöl, Furkan. (2018). “Çadırdan Saraya Türk Mutfağı”, Temmuz-2018 Cilt:3 No:1 Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 105-215.
5. Dilsiz, Beril. (2010). “Türkiye’de Gastronomi ve Turizm (İstanbul Örneği)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul.
6. Ekmek Kursu. İbrahim Dinç. (Nisan 18, 2018). Ekmeğin Tarihi. <https://ekmekkursu.com/ekmegin-tarihi/> (Erişim Tarihi: 27.06.2022)
7. Erdoğan, Hatip. (2018). “A Tradition That Was Not Beaten By Modern Life: The Tandoori Houses Of Mus”. International Journal of Scientific and Technological Research, 4(3), 93-99.
8. Kalkan, Aytekin. Gönül, Eren. (2019). “Deneyisel Mutfak, Kültürel Mirasın Yaşatılmasında Bir Araç Olabilir Mi?”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(64) Haziran, 1006-1015.
9. Kocaadam, Betül. Acar Tek, Nilüfer. (2016). “Ekmek, Bira, Şarap Ve Yoğurdun Orijinleri Ve Tarihsel Süreçleri”, Beslenme ve Diyet Dergisi, 2016:44(3), 272-279.
10. Közleme, Olgun. (2012). “Türk Mutfak Kültürü ve Din”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul.
11. Köşklü, Zerrin. (2005). “Eski Erzurum Mutfağında Tandır: Yapılışı, Kullanımı ve Doğu Anadolu’daki Yeri Üzerine”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 155-177.
12. Özgür, Bekir. (2019). “Eskiçağda Doğu Anadolu Medeniyetlerinde Tandır, Ocak Kültürleri Ve Gelişimleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzincan.
13. Solmaz, Yasemin. Dülger Altın, Dilek. (2018). “Türk Mutfak Kültürü ve Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme”, Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(3), 108-124.
14. The Magger. (t.y.). Ekmek: Antik Besinin 8 Bin Yıllık Yolculuğu. <https://www.themagger.com/ekmek-tarihi/> (Erişim tarihi: 27.06.2022).

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Education Management

Article ID
67050

Article Serial Number
22

Received
14 October 2022

Published
31 December 2022

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.67050>

How to Cite This Article:
Nas, A. & Ekinci, Ş. (2022).
"Öğrencilerin Okula
Yabancılaşma ile Okul
Direnci Arasındaki İlişki",
International Academic
Social Resources Journal, (e-
ISSN: 2636-7637), Vol:7,
Issue:44; pp:1792-1799.

Academic Social Resources
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

Öğrencilerin Okula Yabancılaşma ile Okul Direnci Arasındaki İlişki

The Relationship Between School Alienation and School Resistance of Students

Alican Nas Şuayp Ekinci
^{1,2} Öğretmen., MEB, Siirt, Türkiye

ÖZET

Günümüzde okullarda yaşanan yabancılaşma sorunu sadece kişiler düzeyinde kalmayıp kişinin parçası olduğu yapıyı da dolaylı ya da doğrudan etkilemektedir. Okullarda görülen yabancılaşma sorunu öğrencilerin yalnızlaşmasına, kendini çevreden soyutlamasına, uyumsuz davranış göstermesine neden olmaktadır. Bu araştırmanın amacı ilköğretim ortaokul kademesi 5.6,7 ve 8. Sınıf öğrencilerinin okul direnci düzeyleri ile okula yabancılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemektir. Araştırma sonucunda okul direnci düzeyi arttıkça okula yabancılaşma puanlarının da arttığı görülmektedir. Okul direnci ile okula yabancılaşma arasında pozitif yönde bir anlamlılığın olduğu tespit edilmiştir. Anne babası ayrı yaşayan öğrenciler, diğer öğrencilere göre hem okul direncilerinin hem de okula yabancılaşma düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin cinsiyet ve sınıf kademesi değişkenlerinin hem okul direnci düzeyleri hem de okula yabancılaşma düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul Direnci, Okula Yabancılaşma, Okula Bağlılık, Güçsüzlük Akademik Başarı

ABSTRACT

The problem of alienation in schools today is not only at the individual level, but also indirectly or directly affecting the structure in which the person is part. The problem of foreigners seen in schools causes students to become lonely, to isolate themselves from the environment, to behave inconsistently. The purpose of this research is to study primary school levels 5.6,7 and 8. It is to examine whether I have a meaningful difference between the school resistance levels of classmates and the levels of school alienation. The research shows that as the school resistance level increases, the foreign rating of the school increases. It has been determined that there is a positive significance between school resistance and school alienation. Students who live separately from their parents have been identified as having high school resistance as well as high school alienation levels, according to other students. It has been determined that gender and class-level variables of students do not differ significantly on both school resistance levels and school alienation levels.

Keywords: School Resistance, School Alienation, School Engagement, Academic Achievement, Powerlessness

1. GİRİŞ

Çağımızda teknoloji çok hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Bu teknolojik gelişmeler insanların sanal dünyalara hapsolmesine, insanların gerçek hayatla olan ilişkilerinin azalmasına sebep olmaktadır. İnsanlar her geçen gün yaşadıkları çevreden uzaklaştılar, kişiler arası diyalog gün geçtikçe azalmaya başladı. Okulda geçirilen süreler ve yaşantılar, büyüme çağındaki öğrencilerin sosyalleşmesi bilişsel ve fiziksel gelişimlerini tamamlaması için çok önemlidir. Okul çocukların gelişimini sürdürdüğü, arkadaşlarıyla sosyalleştiği ikinci bir yuva gibidir öğrenciler için. (Santrock, 2001).

Eğitim yuvalarının fiziksel yapısı ve öğretmenlerin sınıf yönetimi beceri düzeyleri, öğrencilerin okula olan bağlılıklarını etkilemektedir. Öte yandan, öğrencilerin fiziksel gelişim düzeylerine, cinsiyetlerine, ailelerin ekonomik durumlarına bakmadan verilen eğitimde de öğrencilerde okula bağlılığı etkileyen faktörlerdendir. Öğrencilere yönelik yapılan çalışmalarda gereğinden fazla verilen ev ödevleri de öğrencilere ait boş zamanlarını daraltmakta, öğrencilerin stres düzeyinin artmasına sebep olmaktadır.

Avcı'ya (2012) göre yabancılaşma; bireyin çevresiyle olan bağlarının kopmasına bireyin içine kapanmasına, kendini toplumda değersiz hissetmesine ve yalnızlaşmasına yol açan süreçlerin bütünüdür. Yabancılaşma yaşayan öğrenci öğrenme sürecinden kopar ve kendini okula ait olarak görmez. Yabancılaşma kavramı yapılan çalışmalarda birçok farklı şekilde tanımlanmıştır. Yabancılaşma ailede, okulda, arkadaş çevresinde olabilmektedir. Bireyin ailede ve yaşadığı çevrede yabancılaşması kişinin kendini ifade edemez duruma gelmesine neden olabilmektedir. Yabancılaşan çocukta toplumdan soyutlanma hissi, özgüven eksikliği ve toplumdan uzaklaşma gibi durumlar gözlenebilir.

Yabancılaşma, bireyin özünden, ait olduğu kültürden uzaklaşması olarak ifade edilebilir. Tarihte Yabancılaşma insanların uygarlığa, köleliğe karşı durmanın bir timsali haline gelmiştir. Yabancılaşma günümüz sosyal bilimlerinde popüler bir kavramdır. Tüm bu doğrultularda yabancılaşma kavramı hem sosyolojik, hem felsefi, hem de sosyolojik anlamlar barındırmaktadır (Tolan 1981).

Kavram olarak yabancılaşmanın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreler incelendiğinde yabancılaşma kavramını ilk defa kullanan ünlü düşünür Hegel kullanmıştır. Hegel, insan yaşamı tam anlamıyla kavranmadıkça yabancılaşmanın da devam edeceğini belirtmiştir. Diğer bir düşünür Feuerbach ise, bu kavramı insanın kendi özünden, kişiliğinden koparılmasından kaynaklanacak tehlikelere karşı bir savunma mekanizması olarak değerlendirmiştir.

Okul direnci öğrencilerin dersler karşı motivasyonunu düşüren bir olgudur. Okul direnci gibi öğretmenin otoritesini zedeleyen, sınıfın huzurunu bozan davranışlar öğretimi sekteye uğratar, belirlenen hedeflere ulaşmayı engellemektedir. Öğrencilerin okul dirençlerinin yüksek olduğu sınıflarda okul işlevselliğini yitirmektedir. Öğrencilerin okula karşı olan dirençleri aynı zamanda öğretmenlerinden motive olmalarını engellemektedir. Öğrencilerin okul dirençlerinin sebeplerinin araştırılması eğitimciler, sınıf yönetimi ile ilgili önemli bakış açısı kazandırmaktadır. Sınıfta düzenin bozulmasına sebep olan, sağlıklı ders işlenmesini engelleyen bu tür davranışlar iyi analiz edilebilirse öğretim sürecine olumsuz etki eden açık ve gizli bütün değişkenler ortaya çıkacaktır.

Öğrencilerin okula karşı olan dirençleri sadece etkin kökenlerine, cinsiyetlerine, sosyoekonomik durumlarına bağlı değildir. Okullardaki yönetim anlayışları da öğrencilerin okul direnç düzeylerini etkilemektedir. Öğretmenin sınıf yönetimi yeterliği, öğretmen-öğrenci arasındaki iletişim de öğrencilerin okul dirençlerini etkilemektedir (Alpert, 1991). Öğrenci, öğretmene karşı olan tutumundan dolayı da bazen sınıf içinde direnç davranışı gösterebilir.

Özellikle büyüme çağında olan öğrenciler otoriteye isyan etme, otoriteyi tanımama, öğretmene kafa tutma gibi davranışlar gösterebilir. Bu tür kriz durumları öğretmen tarafından sağlıklı bir şekilde yönetilmezse ilerleyen zamanlarda daha büyük sıkıntılara sebep olabilir (Başar, 2001). Doğal olarak, gösterilen direnç davranışlarına öğretmen ve yöneticilerin sağlıklı bir tepki vermemesi öğrencinin derslerdeki başarısını da olumsuz etkileyecektir (Alpert, 1991; Deci, 1995). Bu pencereden bakıldığında öğrencilerin direnç davranışları okullar için üstünden gelmesi gereken büyük bir sorundur.

Sonuç olarak, bütün bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin okula karşı olan dirençlerini azaltmanın basit bir iş olmadığını söyleyebiliriz. Buradan hareketle öğrencilerin okula karşı direnç davranışı oluşturmalarına ve öğrencilerin okula yabancılaşmasını önlemek için sonuç alıcı çözümlere başvurulmalıdır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yabancılaşma Kavramı

Tarih boyunca dünya sürekli bir değişim içinde olmuştur. İnsanlar bu değişim süresi içerisinde kendilerini toplumsal çevreye karşı yabancı olarak hissedebilirler. Bu nedenle insanların dünya üzerinde var olduğu günden itibaren yabancılaşma kavramından söz edebiliriz. Değerler, ülküler, ilkeler, amaçlar ve kavramlar hızlı bir şekilde değişirken, yabancılaşma değişmeden kalmıştır (Yeniçeri, 2007). Mevcut düzen değiştikçe insanlar alıştıkları yaşam tarzlarından vazgeçmeleri gerekebilecek ve bu değişen yeni hayata uyum sağlamaları çok zorlu bir süreç olacaktır. Çünkü dünyada değişim devam ettiği sürece; insanın kendi doğası, çevresi ya da içinde bulunduğu toplumla arasındaki ilişkiler bozulup genel bir mutsuzluk hali ön plana çıkacaktır (Ofloğlu ve Büyükyılmaz, 2008).

Yabancılaşma, bireylerin yaşadıkları çevreye zamanla uzaklaşması ve kendilerini bulunduğu çevreye yabancı hissetmeleri ayrıca o çevreye ait hissetmemesi olarak tanımlanabilir. “Yabancılaşma” ile ilgili birçok farklı tanım bulunmaktadır.

Yabancılaşma, yaşadığı kültürü ve toplumu kabul etmeyen ve toplum değerlerine düşmanlık besleyen insanın içinde bulunduğu toplumdan uzaklaşmasıdır (Tezcan,1983).

Yabancılaşma kavramına yüklenen anlamın sürekli bir değişime tabi olması, teknolojik ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak sosyal hayatın da sürekli değişiyor ve gelişiyor olmasıyla ilgili olabilir. Bu değişim her zaman ilerlemeye yönelik gerçek manada gelişim anlamına gelmez. Değişimler bazen toplumları geriye de götürebilir. Bu toplumsal değişim içerisinde birey bazen kendi öz kişiliğinden uzaklaştığının farkına bile varamayabilir ya da bunu rahatsız edici büyük bir sorun olarak görmeyebilir. Hatta bu yabancılaşmaya bağlı olarak yaşamından büyük başarılar maddi kazançlar da elde etmesi de mümkündür. Ancak toplumun, yabancılaşmanın birey üzerinde oluşturduğu bu etkiyi görmezden gelmesi ve bireylerin bundan rahatsız olmaması nedeniyle, birey ve toplum zamanla kendi kimlik ve şahsiyetini oluşturan mevcut değerleri unutarak o toplumun yaşantısına ait olmayan ve ileride yıkıcı etkileri olabilecek ithal değerleri benimsemeye başlar. Toplum ve toplumda yaşayan bireyler yabancılaşmanın yıkıcı etkilerini ancak kriz anlarında ve zor süreçlerde hissetmeye başlarlar (Pappenheim ve Ak, 2002).

2.2. Yabancılaşmanın Boyutları

Seeman, yabancılaşma kavramını oluşturan beş ana faktörden bahsetmektedir. Yabancılaşma kavramı Seeman’a göre insanlar arasındaki ilişkinin sürekliliğini sağlayan bir olgudur. Seeman ortaya koyduğu beş boyutu şu şekilde açıklamıştır (Seeman, 1959).

2.2.1. Güçsüzlük

Öğrencilerin çoğu okulların belirlediği koşullar altında rekabet edemedikleri için başarısız olduklarını düşünürler. Öğrenciler kendi yetenek ve ilgilerine göre değil ailelerinin istekleri yönünde bir bölüme yönelirler. İstenmediği bir bölümü okumaya zorlanan öğrenci başarıyı sağlayamadığı için kendini güçsüz hisseder. Matematik dersini sevmeyen öğrenci zorla sayısal bir bölüme yönlendirildiği zaman derslere karşı güçsüz olduğunu hissettiği için okula

yabancılaşır. Eğitim kurumlarında öğrencilerin ilgi alanlarına önem verilmemekte böylece okullarda güçsüzlüğün ve acizliğin tohumları ekilmektedir (Loken, 1973)

2.2.2. Anlamsızlık

Anlamsızlık boyutu yapılan çalışmaların amacına ulaşamaması, istenilen sonuç yerine farklı bir sonuca varılması durumudur. Kişi neye inanması gerektiği konusunda net bir karar alamamıştır. Kişi karar alırken en düşük düzeydeki ihtiyaçlarının karşılanmadığı bir durumdadır. Kişi kendi seçimini yapamamaktadır.

Öğrenciler okullarda almış oldukları eğitimin gelecekte işlerine yaramayacağını düşünmektedirler. Gelecekte yapmak istedikleri işler ve mesleklerle okulda öğrendikleri bilgiler arasında bağ kuramayan öğrenciler dersleri dinlemekte isteksiz davranmakta ve okulu anlamsız buldukları için okula yabancılaşmaktadır. Okuldaki dersler ilgisini çekmeyince başka şeylerle uğraşmaya başlayan, sınıfta oyalanan öğrenci istenmeyen davranışlar geliştirmektedir. Okulu anlamsız bulan öğrenciler öğrenmeye karşı direnç oluşturmaktadır. Her gün okula gitmenin sıkıcı, olduğunu düşünen, öğrenciliği zorunlu yapılması gereken bir iş olarak gören ve bu zorunluluğun çok manasız olduğunu düşünen öğrenciler yabancılaşma yaşamaktadır (Şimşek ve diğ., 2015; Çağlar, 2012).

2.2.3. Normsuzluk

Normsuzluk belirli amaçlara ulaşmak için toplumsal olarak benimsenmeyen toplum tarafından kabul görmeyen davranışlara başvurmayla ilgilidir (Tezcan, 1985: 122). Okulda arkadaşları ve öğretmenleri ile sürekli iletişim halinde olan öğrencilerin zaman zaman farklı nedenlere bağlı olarak okulun kurallarına uymadığı bilinmektedir. Her öğrencinin farklı düşünce ve karakteristik özelliklere sahip olması öğrencileri anlamayı zorlaştırmaktadır. Öğrenciler genel olarak okulun belirlediği kurallara uymak istemezler. Öğrenciler okulları çok katı kuralları olan sert ve katı yapılar olarak görürler. Bağımsız ve özgür hareket etmek isteyen öğrenciler herhangi bir norma uyma gereği duymazlar.

2.2.4. Yalıtılmışlık

Bireyin insanlarla ilişkiden ya da fiziksel çevreden kaçınması ya da bu ilişki biçimlerini en aza indirgemesi kendini çevresinden ve ailesinden soyutlaması olarak tanımlanabilir (Pars, 1982). Toplumun yüksek değer verdiği, toplum için anlam ifade eden şeylere düşük değer verme, önemsememe durumudur. Bu durum içerisinde olan birey, sadece yasal normları reddetmeyip, toplumun ya da grubun amaçlarını da yok sayıyorsa, yalıtılmışlık çok daha fazla artar. (Yeniçeri, 2009).

2.2.5. Kendine Yabancılaşma

Bireyin kendi özüne yabancılaşması olarak ifade edilebilir. Kendine yabancılaşan kişi hayat doyumuna ulaşamamıştır. Kişi mevcut durumunun olması gerekenden daha kötü durumda olduğunu hissettiğinde toplumun değer yargılarının kendisi için bir anlam ifade etmediğini düşünür.(Seeman,).

2.3.Okul Direnci

Öğrenciler düşünce yapısına ters düşen, istekleri ile bağdaşmayan rahatsız olduğu durumlara karşı tepki gösterirler. Öğrencilerin bu tepkileri bazen çok sert olmakla birlikte bazen de dolaylı ve gizil olabilmektedir. Öğrencilerin verdikleri bu tepkilere rağmen mevcut durumda değişiklik olmazsa öğrencilerin bu tepkileri okula karşı dirence dönüşmektedir.

Öğrencilerin direnç davranışları günümüzde okullarda yaygın görülen bir sorundur Okul direnci gibi öğretmenin otoritesini zedeleyen, sınıfın huzurunu bozan davranışlar öğretimi sekteye uğratar, belirlenen hedeflere ulaşmayı engellemektedir. Öğrencilerin okul dirençlerinin yüksek olduğu sınıflarda okul işlevselliğini yitirmektedir. Öğrencilerin okula karşı olan dirençleri aynı zamanda öğretmenlerinden motive olmalarını engellemektedir. Öğrencilerin okul dirençlerinin sebeplerinin araştırılması eğitimcilere, sınıf yönetimi ile ilgili önemli bakış açısı kazandırmaktadır. Sınıfta düzenin bozulmasına sebep olan, sağlıklı ders işlenmesini engelleyen bu tür davranışlar iyi analiz edilebilirse öğretim sürecine olumsuz etki eden açık ve gizli bütün değişkenler ortaya çıkacaktır.

Direnç kavramı hakkında bunun da bilinmesi gerekmektedir; her karşı koyma durumu direnç değildir. Bir davranışın direnç sayılabilmesi için davranışın mantıklı ve isteyerek yapılmış olması gerekmektedir (Erickson, 1984). Mantıklı ve kasıtlı davranış direnci diğer disiplinsiz davranışlardan ayırmaktadır. Disiplinsiz davranışlarda öğrenci önceden bir plan yapamamakta o an aniden bir karar vererek hareket etmektedir. Direnç olan davranışlarda ise öğrenci bir plan dahilinde ve sürekli bir şekilde davranışları tekrarlamaktadır. Öğrencinin sağlık bir dersin işlenmesini engellemek için öğretmene sorduğu konuyla herhangi bir alakası olmayan sorular bir direnç örneğidir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma ortaokul öğrencilerin okul direnci ile okula yabancılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını incelemeye yöneliktir. Araştırma betimsel bir çalışma olup genel tarama modellerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Karasar'a (2006) göre "ilişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma desenidir". Araştırmada ki bağımlı değişken okula yabancılaşma düzeyleri iken bağımsız değişken cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne baba birlikte yaşama durumlarıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Siirt ili Kurtalan ilçesinde bulunan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise Siirt ili Kurtalan ilçesi merkezinde bulunan 6 ortaokuldan tabakalı örneklem yöntemine uygun olarak belirlenen 400 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, belirlenen okullardan seçilen öğrencilere uygulanmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, verileri toplamak amacıyla "Okula Yabancılaşma Ölçeği" ile "Okul direnci Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan her iki ölçekle ilgili bilgi aşağıda verilmiştir

3.3.1. Okula Yabancılaşma Ölçeği

Araştırmada okul direncinin okula yabancılaşma düzeyi ile olan ilişkisini ölçmek amacıyla Sanberk'in (2003) geliştirdiği "Okula Yabancılaşma Ölçeği" (OYÖ) kullanılmıştır. Ölçek anlamsızlık, güçsüzlük, sosyal uzaklık, kuralsızlık olmak üzere dört boyut 17 maddeden oluşmaktadır. Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçek için, "1=katılmıyorum", "2= kısmen katılıyorum", "3=orta düzeyde katılıyorum", "4=çoğunlukla katılıyorum", "5=tamamen katılıyorum" şeklinde puanlama yapılmıştır. Ölçekte ters maddeler mevcuttur. Ölçek içerisinde olumsuz ifade bildiren maddeler tersten puanlanmaktadır. Ölçekten alınan puanların ortalamasının düşük çıkması, öğrencilerin okula yabancılaşmayı alt düzeyde yaşadığını göstermektedir.

3.3.2. Okul Direnci Ölçeği (ODÖ)

Bu çalışmada okul direncinin okula yabancılaşma düzeyi ile olan ilişkisini ölçmek için Kırbaç'ın (2019) geliştirdiği okul direnci ölçeği kullanılmıştır. Okul direnci ölçeği pasif direnç davranışları ve aktif direnç davranışları olmak üzere iki alt boyut ve 15 maddeden oluşmaktadır. Beşli Likert tipinde hazırlanan okul direnci ölçeği için, "1= hiç katılmıyorum", "2= az katılıyorum", "3=orta düzeyde katılıyorum", "4=çoğunlukla katılıyorum", "5=tamamen katılıyorum" şeklinde puanlama yapılmıştır

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın sonucunda sağlıklı ve amacına uygun veriler elde edilebilmesi için uygun analiz tekniklerinin seçilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın amacı iyi belirlenmeli ve çalışmanın amacına uygun en doğru teknikler seçilmelidir (Altunışık, vd.2007). Ayrıca araştırmada okul direnci, cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne baba yaşam durumu değişkenleri ile okula yabancılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını anlamak için İki Faktörlü Varyans analizi yapılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetleri açısından okul direnci düzeylerine göre yabancılaşma ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Ortaokul öğrencilerinin cinsiyetleri açısından okul direnci düzeylerine göre yabancılaşma puanlarına ait betimsel istatistik bulguları Tablo 1'de yer almaktadır

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyet Açısından Okul Direnci Düzeylerine Göre Yabancılaşma Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistik sonuçları

	Kız			Erkek			Toplam		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Düşük	96	43,65	9,79	89	46,86	8,22	185	45,19	9,03
Orta	72	48,73	8,52	64	49,17	9,55	136	48,93	9,00
Yüksek	41	52,84	11,35	38	51,93	12,13	79	52,40	11,91
Toplam	209	47,19	9,65	191	48,64	9,44	400	48,88	9,54

Tablo 1. incelendiğinde; düşük düzeyde okul direnci gösteren kız öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=43.65$, orta düzeyde okul direnci gösteren kız öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=48.83$, yüksek düzeyde okul direnci gösteren kız öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=52.84$, düşük düzeyde okul direnci gösteren erkek öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=46.86$, orta düzeyde okul direnci gösteren erkek öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=49.17$, yüksek düzeyde okul direnci gösteren erkek öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=49.17$, yüksek düzeyde okul direnci gösteren erkek öğrencilerin

öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=54,87$ 'dir. Genel ortalamalara bakıldığında, 7.sınıf öğrencilerin yabancılaşma toplam puanı ortalaması $\bar{x}=51,98$ olduğu görülmektedir. Düşük düzeyde okul direnci gösteren 8.sınıf öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=43,31$, orta düzeyde okul direnci gösteren 8.sınıf öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=51,16$, yüksek düzeyde okul direnci gösteren 8.sınıf öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=54,23$ 'tür. Genel ortalamalarına bakıldığında, 8.sınıf öğrencilerin yabancılaşma toplam puanı ortalaması $\bar{x}=46,80$ olduğu tablo 6'da görülmektedir

Düşük düzeyde akran okul direnci gösteren öğrencilerin yabancılaşma puanları ortalamaları $\bar{x}=44,53$, orta düzeyde okul direnci gösteren öğrencilerin yabancılaşma puanları ortalamaları $\bar{x}=50,04$, yüksek düzeyde okul direnci gösteren öğrencilerin yabancılaşma puanları ortalamaları $\bar{x}=53,37$ olduğu tablo 6'da görülmektedir. 7. Sınıf öğrencilerinin yabancılaşma puanlarının diğer sınıf düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir, 5. Sınıf öğrencilerin yabancılaşma puanlarının diğer sınıf düzeylerine oranla daha düşük olduğu görülmektedir. Oluşan bu farklılıkların anlamlı olup olmadıklarını anlamak için post-hoc(Scheffe) testi kullanılacaktır.

Tablo 4. Sınıf Düzeyi Açısından Okul Direnci Düzeylerine Göre Yabancılaşma Ölçeği Puanlarının Varyans Analiz Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Okul Direnci	3264.62	2	1632,31	17.03	.00
Sınıf Düzeyi	504.28	3	168.09	1.46	.15
ODxS	928.32	6	154.72	1.71	.13
Hata	36320.42	388	93.60		
Toplam	41017,64	399			

OD =Okul Direnci, S=Sınıf Düzeyi

Tablo 4. incelendiğinde yabancılaşma puanları üzerinde okul direncinin ana etkisinde anlamlı bir farklılığın olduğu ($F=17,03$, $p<05$) görülmektedir. Fakat tabloda yabancılaşma puanları üzerinde sınıf düzeyinin anlamlı fark olmadığı ($F=1,46$ $p>05$) ayrıca yabancılaşma puanları üzerinde okul direnci ve sınıf düzeyinin ortak etkisinde de anlamlı bir farklılığın olmadığı ($F=1,71$, $p>05$) görülmektedir. Öğrencilerde okula yabancılaşma algısının oluşmasında sınıf düzeyinin etkili olmadığı görülmüştür. Öğrenciler hangi sınıf düzeyinde olurda olsun okul direnci seviyeleri yükseldikçe okula yabancılaşma düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Aynı toplumsal çevrede yaşayan insanların benzer sorunlar yaşaması ve bu sorunların insanların genelinde aynı etkileri bırakması öğrencilerin sınıf düzeyleri açısından anlamlı bir farklılığın oluşmama neden olarak görülebilir. Bulunduğu sınıf düzeyi fark etmeksizin okul direnci gösteren öğrencilerde yabancılaşma algısı oluşmamaktadır. Literatürde bu konuya paralel sonuçlar gösteren araştırmalar vardır (Turan, Parsak, 2011). Sınıf düzeyinin ve öğrencinin yaşının yabancılaşma algısı üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını belirtmişlerdir.

4.3.Ortaokul öğrencilerinin anne babasının birlikte yaşama durumları açısından okul direnci düzeylerine göre yabancılaşma ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 5. Öğrencilerin Anne Baba Birlikte Yaşama Durumları Açısından Okul Direnci Düzeylerine Göre Yabancılaşma Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistik sonuçları

	Anne baba Birlikte			Anne baba ayrı			Toplam		
	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S	N	\bar{x}	S
Düşük	174	44,61	9,46	17	47,82	8,27	208	45,19	9,03
Orta	102	49,18	10,13	20	51,24	9,34	119	48,93	9,00
Yüksek	62	51,81	11,54	25	53,91	11,17	73	52,40	11,91
Toplam	338	47,30	9,97	62	51,37	9,24	400	47,93	9,54

Tablo 5. incelendiğinde; düşük düzeyde okul direnci gösteren anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=44,61$, orta düzeyde okul direnci gösteren anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=49,18$, yüksek düzeyde okul direnci gösteren anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=51,81$, düşük düzeyde okul direnci gösteren anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=47,82$, orta düzeyde okul direnci gösteren anne babası birlikte yaşamayan öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=51,24$, yüksek düzeyde okul direnci gösteren anne babası birlikte yaşamayan öğrencilerin yabancılaşma puanı ortalamaları $\bar{x}=53,91$ 'dir.

Tablo 5. incelendiğinde anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin yabancılaşma puan ortalamaları ($\bar{x}=47,30$), anne babası birlikte yaşamayan öğrencilerin yabancılaşma puan ortalamaları ise ($\bar{x}=51,37$) daha yüksek olduğunu görüyoruz. Anne babası ayrı yaşayan öğrencilerin yabancılaşma puanının daha yüksek çıkmasının anlamlı olup olmadığını anlamak için post-hoc(Scheffe) testi kullanılacaktır.

Tablo 6. Öğrencilerin Anne Baba Birlikte Yaşama Durumları Açısından Okul Direnci Düzeylerine Göre Yabancılaşma Ölçeği Puanlarının Varyans Analiz Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Okul Direnci	3268,04	2	1634.02	16,70	.00
Anne Baba Durumu	78,20	1	78.20	16,47	.013
ODxABD	83,48	2	41.74	17,15	.027
Hata	37944.24	391	97.04		
Toplam	41373,96	396			

OD =Okul Direnci, ABD=Anne Baba Durumu

Tablo 6. incelendiğinde yabancılaşma puanları üzerinde okul direncinin ana etkisinde anlamlı bir farklılığın olduğu ($F=16,70$ $p<0,05$) görülmektedir. Aynı şekilde tabloda yabancılaşma puanları üzerinde anne babanın birlikte yaşama durumlarına göre anlamlı bir farklılığın olduğu ($F=16,47$, $p<0,05$) ayrıca yabancılaşma puanları üzerinde okul direnci ve anne baba birlikte yaşama durumunun ortak etkisinde de anlamlı bir farklılığın olduğu ($F=17,15$, $p<0,05$) görülmektedir. Öğrencilerin okula yabancılaşma algısında anne baba durumunun anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Anne babası birlikte yaşayan öğrencilerin hem okul dirençleri hem de okula yabancılaşma algısı puanları düşükken, anne babası ayrı yaşayan öğrencilerin hem okul dirençleri hem de okula yabancılaşma puanları yüksektir. Anne baba ilgisinden ve sevgisinden mahrum kalan öğrencilerin okula daha fazla yabancılaştıkları görülmektedir.

Anne babası ayrı yaşayan ya da iki ebeveynden birisinin vefat ettiği öğrenciler evde, sosyal çevrede ve okulda kendilerini yalnız hissederler. Bu tür durumdaki öğrencilerin derslere ilgisi azdır. Sınıfta öğretmenlere karşı daha fazla direnç davranışları gösterirler. Bu durumdaki öğrenciler zamanla okula daha fazla yabancılaşır ve en sonunda kendilerini okula ait değillermiş gibi görürler

4.4.Ortaokul öğrencilerinin okul direnci düzeyleri ile okula yabancılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Tablo 7. Okul direnci ve Okula Yabancılaşma Arasındaki Korelasyon İlişkisi

Değişken	1	2
Okul Direnci	1.00	
Okula Yabancılaşma	0,597**	1.00

** $p<0,01$

Tablo 7’de ki veriler incelendiğinde, yapılan korelasyon analizi sonucunda okul direnci ile okula yabancılaşma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Okul direnci ile okula yabancılaşma arasındaki ilişki $r= 597$ şeklindedir. Bu sonuca göre öğrencilerin okul dirençleri artıkça okula yabancılaşma düzeylerinin artacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan analizler sonucunda öğrencilerinin cinsiyetleri açısından okul direnci düzeylerine göre yabancılaşma ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Erkek ve kız öğrencilerin okul direnci ve yabancılaşma düzeyleri benzer olarak hesaplanmıştır. Sanberk, 2003 ve Trent, 2001 çalışmalarında öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından yabancılaşma düzeylerinden anlamlı bir farklılığın olmadığını rapor etmişlerdir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin okudukları sınıf düzeyi açısından okul direnci ve yabancılaşma puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. 5.,6.,7. ve 8. sınıfta okuyan öğrencilerin okul direnci ve yabancılaşma ortalamaları benzer olarak hesaplanmıştır. Turan ve Parsak (2011) yaptıkları çalışmada yabancılaşma puanlarının sınıf düzeyine farklılık göstermediğini rapor etmişlerdir.

Ortaokul öğrencilerinin anne babasının birlikte yaşama durumları açısından okul direnci ve yabancılaşma puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Anne ve babası birlikte yaşayan öğrencilerin, okul dirençleri ve okula yabancılaşma düzeyleri düşük iken anne babası ayrı yaşayan öğrencilerin okul dirençleri ve okula yabancılaşmaları puanları yüksek olarak hesaplanmıştır. Katı okul kuralları da anne babası ayrı yaşayan öğrencilerin direnç davranışlarını artırmaktadır. Anne babası ayrı yaşayan öğrencilere için okulda mutlu olacakları etkinlikleri düzenlemek öğrencilerin okula olan bağlılığını artıracaktır.

Öğrencilerin okul direnci düzeyleri ile okula yabancılaşma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan korelasyon analizi sonucunda okul direnci ölçeği puanı yüksek olan öğrenciler okula yabancılaşma ölçeği puanları da yüksek çıkmıştır. Aynı şekilde okula yabancılaşma ölçeği puanı yüksek olan öğrencilerin okul direnci ölçeği puanları yüksek çıkmıştır. Okul direnci ile okula yabancılaşma birbirilerini pozitif yönde etkileyen iki değişkendir.

Okul direnci ve okula yabancılaşma günümüzde öğrencilerin başarıları negatif olarak etkileyen unsurlardır. Sonuç olarak okulların ana ögesi öğrencilerin karşı karşıya oldukları sorunları ve sorunlar neden olan okul içi ve okul dışı

faktörlerin doğru tespit edilmesi çok önemlidir. Bu sorunlar doğru tespit edilirse öğrencilerin okul dirençlerinin ve okula yabancılaşmalarının önüne geçilebilir.

KAYNAKÇA

1. Alpert, B. (1991). Students' resistance in the classroom. *Anthropology and Education*
2. Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2007). "Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı.", Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
3. Avcı, M., 2012. "Eğitimde Temel Bir Sorun: Yabancılaşma" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 16 (3): ss.23-40
4. Başar, H. (2001). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
5. Çağlar, Ç. (2012). Öğrenci Yabancılaşma Ölçeği'nin (ÖYÖ) Geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(166).
6. Deci, E. L. (1995). Why we do what we do: Understanding self-motivation. New York: Penguin Books
7. Erickson, F. (1984) "School Literacy, Reasoning, and Civility: An Anthropologist's Perspective" Review of Educational Research. 54, 542- 546
8. Gibbs, J. 2004. "Preventing the underlying causes of school violence." *Psychological Reports*. 84(38), ss.137-174
9. Karasar, N. 2006. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara. 16. Baskı, 77,126-127s.
10. Kırbaç, M. (2019). Öğretmenlerin sınıf yönetimi anlayışı ile öğrencilerin okul bağlılığı, okul direnci ve akademik başarısı arasındaki ilişkilerin analizi.
11. Loken, J.O. (1973). Student Alienation and Dissent. *Critical Issues In Canadian Education Series*.
12. Ofluoğlu, G. ve BÜYÜKYILMAZ, O. 2008. "Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi Ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümleri", *Kamu-İş*. 10(1), ss.113-144.
13. Pappenheim, F. ve Ak, S. (2002). *Modern insanın yabancılaşması: Marx'a ve Tönnies' ye dayalı bir yorum*. Phoenix yayınevi
14. Pars, E. 1982. İş bölümü, Yabancılaşma ve Sosyal Politika Kuramsal Bir Yaklaşım, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara 109
15. Sanberk, İ. 2003. "Öğrenci Yabancılaşma Ölçeği (Bir Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması)"; Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
16. Santrock, J. W. 2001. *Educational psychology*. New York: McGraw Hill Higher Education. 448
17. Seeman, M. 1959. "On meaning of alienation", *American Sociological* 24, ss.783-790
18. Şimşek, H. Abuzer, C. Yeğin, İ. H. Şimşek, A. S. ve Demir, A. (2015). Okula yabancılaşma ölçeği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*
19. Tezcan, Doç. Dr. M. (1983). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt 16 Sayı 1. Ankara
20. Tezcan, M. 1985. "Gençlik ve Yabancılaşma", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 18(1), ss. 121-127
21. Trent, F. 2001. "Aliens in the Classroom?", Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, ss.10-15, Washington, ERIC: ED245153
22. Turan M., Parsak G., 2011. "Yabancılaşma ve İş tatmini ilişkisi: Bir devlet Üniversitesi idari personeli üzerinde araştırma", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), ss.1-20.
23. Yeniçeri, Ö. 2007. *Yozlaşma ve yabancılaşmaya karşı itirazlar* (5. baskı). İQ Kültür Sanat Yayıncılık. İstanbul, 17,33
24. Yeniçeri, Ö., 2009. *Örgütlerde Çatışma ve Yabancılaşma Yönetimi*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 135, 142-413

Pandemi Sonrası Dönemde Çocukların Sosyal Becerilerini Artırmak: Genel Bir Bakış

Increasing the Social Skills of Children in the Post-Pandemic Era: An Overview

Berkay Dökel Deniz Kabasakal
Uzman Aile Danışmanı., İzmir, Türkiye
Öğrenci., Yaşar Üniversitesi, İzmir, Türkiye

ÖZET

Covid-19 pandemi süreciyle birlikte tüm dünyada ve ülkemizde pek çok alanda salgının olumsuz etkileri yaşanmıştır. Salgın sürecinden en çok etkilenen gruplardan biri hiç şüphesiz ki çocuklar olmuştur. Pandemi sürecinde yetişkinler kadar çocuklarında yaşamında önemli değişiklikler olmuş ve önemli bir sosyalleşme alanı olan okuldan uzak kalmışlardır. Çocukların okullardan ve yüz yüze eğitimden uzak kalması sosyal beceri düzeylerini etkilemiştir. Ekran başında eğitim görmeye devam eden çocukların arkadaşları ile sosyalleşmeleri yine ekranlar tarafından gerçekleştirilmek zorunda kalmış ve süreçte çocuklar akranları ile fiziksel olarak yan yana gelemeyen ve fiziksel oyunlardan uzak olarak bir yıldan fazla süre geçirmek zorunda kalmıştır.

Pandemi sonrası süreçte çocuklarda özellikle; iletişim kurma, oyun kurma, arkadaşlarını dinleme, birlikte hareket etme, empati kurmada zorlanma gibi pek çok durum ortaya çıkmıştır. Okullarda yüz yüze eğitim başlaması ile uyum çalışmalarında öncelikle çalışılması gereken konulardan biri olarak sosyal beceri ön plana çıkmıştır. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı pandemi sonrası süreçte çocukların sosyal becerilerini inceleyen ve artırmak için sosyal beceri programları uygulayan araştırmaların belirli özellikleri açısından gözden geçirilmesidir. Çalışmada içerik analizi ve kategorik çözümleme tekniği kullanılmıştır. Google Akademik, ProQuest, Ulusal Tez Merkezi ve ScienceDirect veri tabanlarında social skills / sosyal beceriler, social skills training ve social skills program anahtar kelimeleri ile yürütülen literatür taraması sonucunda konuyla ilişkili toplam 10 adet araştırmaya ulaşılmıştır. Pandemi sonrası süreç ele alındığından 2020-2022 yılları arasında yapılmış makale, doktora tezi ve yüksek lisans tezi türündeki araştırmalar çalışmada dahil edilmiştir. İlgili araştırmalar; çalışma grubu, çalışmanın yürütüldüğü ülke / bölge, çalışmada ele alınan değişkenler, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, veri analizi süreci ve araştırma sonuçları bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi; Sosyal Beceri; Sosyal Beceri Eğitimi

ABSTRACT

Along with the Covid-19 pandemic process, the negative effects of the epidemic have been experienced in many areas all over the world and in our country. Undoubtedly, one of the groups most affected by the epidemic process has been children. During the pandemic process, there have been important changes in the lives of children as well as adults and they have been away from school, which is an important socialization area. The fact that children are away from schools and face-to-face education has affected their social skill levels. The socialization of the children, who continue to be educated on the screen, with their friends had to be carried out by the screens again, and in the process, the children had to spend more than a year without being physically side by side with their peers and away from physical games.

In the post-pandemic period, especially in children, difficulties were observed in many areas such as communicating, playing, listening to friends, acting together and empathizing. With the start of face-to-face education in schools, social skills have come to the fore as one of the subjects that should be studied first in adaptation studies. From this point of view, the aim of the study is to review the researches that examine the social skills of children in the post-pandemic period and apply social skills programs to increase them in terms of certain characteristics. Content analysis and categorical analysis techniques were used in the study. As a result of the literature search conducted with the social skills, social skills training and social skills program keywords in Google Academic, ProQuest, Ulusal Tez Merkezi and ScienceDirect databases, a total of 10 studies related to the subject were reached. Since the post-pandemic process is discussed, researches such as articles, doctoral thesis and master's thesis made between 2020-2022 were included in the study. Related researches was examined in terms of study groups, the country/region where the study was conducted, the variables covered in the study, research method, data collection tools, data analysis process and research results.

Keywords: Pandemic; Social Skills, Social Skills Training

1. GİRİŞ

Covid 19 pandemi süreciyle birlikte tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de pek çok alanda salgının olumsuz etkileri yaşanmıştır. Pandemi sürecinde yetişkinler kadar çocuklarında yaşamında önemli değişiklikler olmuştur. Salgın sürecinden en çok etkilenen alanlardan biri hiç şüphesiz ki eğitim alanı olmuştur. Ekran başında ve online eğitim görmeye devam eden çocukların arkadaşları ile sosyalleşmeleri yine online gerçekleştirilmek zorunda kalmış ve süreçte çocuklar akranları ile fiziksel olarak yan yana gelemeyen ve fiziksel oyunlardan uzak olarak bir yıldan fazla süre geçirmişlerdir. Önemli bir sosyalleşme alanları olan okuldan uzak kalmışlardır. Pandemi sürecinde çocukların sosyal becerileri ile ilgili yapılan çalışmalarla da bu alandaki yetersizliklere vurgu yapılmıştır (Günindi, 2022; Janssen ve ark., 2020). Çocuklarda iletişim, oyun kurma, akran uyumu gibi pek çok alanda öğretmenleri, arkadaşları ve sosyal çevrelerinden uzak kalmaları nedeniyle sorunlar ortaya çıkmıştır (Di Giorgio ve ark., 2021; Shorer ve Leibovich, 2020). Okullarda yüzyüze eğitimin başlaması ile uyum çalışmalarında öncelikle çalışılması gereken konulardan biri olarak sosyal beceri kazanımları önem arz etmektedir.

Sosyal beceriler, kişilerarası ilişkilerde önemli bir bileşendir. Bu beceriler bireyin kendisinin ve diğerlerinin duygu, düşünce ve davranışlarını anlaması, ardından duruma uygun bir davranışta bulunmasını içermektedir (Bacanlı, 2014). Özellikle çocukların sosyal gelişimleri açısından sosyal yeterliliklerini kazanmalarında belirleyici konumdadırlar (Tagay, Baydan ve Acar, 2010). Sosyal beceriler çocukların yaşlarına uyumunu arttırmakta ve sosyal süreçlerde davranışlarının sonuçlarını öngörebilmesini sağlamaktadır. Bu beceriler aile, komşular, yakın çevre dışında okulda da gelişmektedir. Eğitim ortamlarında yaşlarıyla beraber çocuklar akademik becerilerini geliştirmenin yanı sıra sosyal becerilerini de geliştirmektedir. Bu nedenle eğitim ortamları tüm öğrenciler için sosyal becerileri de kapsayan

geniş bir öğrenme alanı oluşturmaktadır. Sosyal becerileri gelişen çocukların sosyal gelişimini sağlıklı tamamlaması beklenen bir durumdur. Bu çocuklar ilerleyen yıllarda da sosyal açıdan uyumlu bireyler olmaktadır (Aslan, 2008; Kabasakal ve Çelik, 2010; Samancı ve Diş, 2014). Bunun yanı sıra sosyal becerileri kazandırmanın yollarından biri de sosyal beceri eğitim programlarıdır.

Sosyal beceri programları çocuk ve ergenlerde pek çok becerinin geliştirilmesi ve bazı sorunlara yardım amacıyla birçok çalışmada kullanılmıştır. Sosyal Beceri eğitim programları ortaokul öğrencilerinde sosyal beceri düzeyini artırma (Tagay, Baydan ve Acar, 2010), sosyal duygusal öğrenme yeterliliklerini artırma (Totan ve Kabasakal, 2012), sosyal kaygının giderilmesi (Mercan ve Yavuzer, 2017); ilkokul öğrencilerinde sosyal uyum düzeylerini artırma (Kabasakal ve Çelik, 2010) amacıyla kullanılmışlardır. Bu programlarda drama, rol yapma, oyun, etkinlikler, grup çalışması başta olmak üzere pek çok yöntem, teknik ve etkinlikten yararlanılmıştır (Samancı ve Uçan, 2017). Covid-19 pandemi sürecinde sosyal izolasyon nedeniyle çocuklarda oluşan sosyal beceri yetersizliklerinin giderilmesinde sosyal beceri eğitim programlarının etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, pandemi sonrası süreçte çocukların sosyal becerilerini inceleyen ve arttırmak için sosyal beceri programları uygulayan araştırmaların belirli özellikleri açısından gözden geçirilmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada betimsel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi ve kategorik çözümleme tekniği kullanılmıştır. Kategorik çözümleme elde edilen verinin daha küçük birimlere ayrılmasını ve planlanmış olan veya analiz sürecinde karar verilen ölçütler çerçevesinde kategorilere ayrılmasını sağlamaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

2.2. Evren ve Örneklem

Google Akademik, ProQuest, Ulusal Tez Merkezi ve ScienceDirect veri tabanlarında *social skills / sosyal beceriler, social skills training ve social skills* program anahtar kelimeleri ile yürütülen literatür taraması sonucunda konuyla ilişkili toplam 10 adet araştırmaya ulaşılmıştır. Pandemi sonrası süreç ele alındığından 2020-2022 yılları arasında yapılmış makale, doktora tezi ve yüksek lisans tezi türündeki araştırmalar çalışmaya dahil edilmiştir. İlgili araştırmalar; çalışma grubu, çalışmanın yürütüldüğü ülke / bölge, çalışmada ele alınan değişkenler, araştırma yöntemi, veri toplama araçları, veri analizi süreci ve araştırma sonuçları bakımından incelenmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1. Araştırmada Ele Alınan Çalışmalar Hakkında Genel Bilgiler

Kod	Çalışma İsmi	Yazar(lar) ve Yıl	Çalışma Grubu	Ülke	Değişkenler	Araştırma Yöntemi	Veri Toplama Araçları	Veri Analiz Yöntemi	Yayın Türü
1	Eğitilebilir Zihinsel Kısıtlılığı Olan Çocukların Sosyal Beceri Gelişimlerine Uyarlanmış Eğitsel Oyun Uygulamalarının Etkisi	Büşra Süngü (2020)	Ortaokul düzeyinde eğitim gören özel gereksinimli çocuklar	Türkiye	Demografik değişkenler, İletişim becerileri, İlişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri, Grupla iş yapabilme becerileri, Duygusal beceriler	Nicel (Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel yöntem)	Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (7-12), Sosyal Beceri Analizi Gözlem Formu, Uyarlanmış Eğitsel Oyun Programı	Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, Spearman Sıra Farkları Korelasyon Analizi	Doktora Tezi
2	Okul Öncesi Dönemde Sosyal İçerik İçin Hazırlanan Sosyal Beceri Tabanlı Erken Müdahale Programının Etkisi	Fatime Sabahat İşiktekiner (2022)	Okul öncesi düzeyde eğitim gören çocuklar	Türkiye	Demografik değişkenler, Oyun davranışı, Sosyal tercih, Sosyal yetkinlik, Sosyal davranış	Nicel+Nitel (Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel yöntem)	Demografik Bilgi Formu, Gözlem, Çocuk Sosyal Tercih Ölçeği-3 (ÇSTÖ-3), Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği (SYDD-30), 36-71 Aylık Çocuklar İçin Oyun Davranış Ölçeği, Sosyal Beceri Tabanlı Erken	Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, Mann Whitney U Testi, Friedman Testi, İçerik analizi	Doktora Tezi

Müdahale
Programı

3	Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Çocuklara Uygulanan Dijital Oyun Destekli Sosyal Beceri Eğitim Programının Sosyal Beceri Kazanımına Etkisi	Adeviye İnci Akyel (2020)	Okul öncesi düzeyde eğitim gören çocuklar	Türkiye	Demografik değişkenler, Sosyal beceri kazanımı, Duygu yönetme becerileri, Akademik destek becerileri, Arkadaşlık becerileri	Nicel (Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel yöntem)	Kişisel Bilgi Formu, Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği-OSBED, Öğretmen Değerlendirme Formu, Dijital Oyun Destekli Sosyal Beceri Eğitim Programı	Shapiro-Wilk Testi, Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, Mann Whitney U Testi,	Yüksek Lisans Tezi
4	Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitiminin 60-72 Aylık Çocukların Dil Gelişimine Etkisi (Özel Bir Anaokulu Örneği)	Gamze Acıbal (2020)	Okul öncesi düzeyde eğitim gören çocuklar	Türkiye	Demografik değişkenler, Dil gelişimi ve becerileri,	Nicel (Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel yöntem)	Kişisel Bilgi Formu, Peabody Resim Kelime Testi, Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitim Programı	Tekrarlı Ölçümler İçin ANOVA, Kolmogorov Smirnov Normallik Testi,	Yüksek Lisans Tezi
5	Oyun Temelli Sosyal Beceri Geliştirme Programının Koruyucu Bakım Altındaki 6 Yaş Çocukların Sosyal Beceri ve Duygu Düzenleme Düzeyine Etkisi	Beliz Aksakal (2020)	Koruyucu bakım altında olan 6 yaşındaki çocuklar	Türkiye	Demografik değişkenler, Sosyal beceriler, Duygu düzenleme becerileri	Nicel (Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel yöntem)	Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ, 4-6 Yaş), Duygu Ayarlama Ölçeği, Oyun Temelli Sosyal Beceri Geliştirme Programı	Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, Mann Whitney U Testi	Yüksek Lisans Tezi
6	Randomized Controlled Trial of a Video Gaming-Based Social Skills Program for Children on the Autism Spectrum	Renaë Beaumont, Hugh Walker, Jonathan Weiss ve Kate Sofronoff (2021)	Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklar	Avustralya	Demografik değişkenler, Sosyal beceriler, Anksiyete, Davranış örüntüleri, Duygu düzenleme becerisi	Nicel	Demografik Bilgi Formu Social Skills Questionnaire (SSQ), Emotion Regulation and Social Skills Questionnaire (ERSSQ), Spence Children's Anxiety Scale-Parent (SCAS-P), Eyberg Child Behavior Inventory-Parent (ECBI), Videogame-Based Social Skills Program -Secret Agent Society (SAS)	ANOVA, Ki-kare testi, t Testi	Makale

7	Sosyal Beceri Eğitimi Programının Öğrenme Güçlüğü Olan Çocukların Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkililiğinin İncelenmesi	Gizem Yağmur Değirmenci (2022)	İlkokul düzeyinde eğitim gören ve öğrenme güçlüğüne sahip olan çocuklar	Türkiye	Demografik değişkenler, Sosyal beceriler, Problem davranışlar, Akademik yeterlilik	Nicel+Nitel (Öntest-sontest kontrol grupsuz deneysel yöntem)	Demografik Bilgi Formu, Gözlem, Derinlemesine görüşme, Sosyometri, Sosyal Beceri Derecelendirme Sistemi Öğretmen ve Ebeveyn Formu (SBDS), Okul Temelli Sosyal Beceri Eğitimi Müdahale Programı	Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi, İçerik analizi	Doktora Tezi
8	Sosyal Beceri Temelli Etkinliklerin İlkokul Öğrencilerinin Eleştirel Düşüncelerine ve Empatik Eğilimlerine Etkisi	Merve Saygın (2022)	İlkokul 4. sınıfa devam eden çocuklar	Türkiye	Demografik değişkenler, Sosyal beceriler, Eleştirel düşünme becerisi, Empatik eğilim	Nicel (Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel yöntem)	Kişisel Bilgi Formu, Çocuklarda Sosyal Beceri Ölçeği (ÇSBÖ), Eleştirel Düşünme Algı Ölçeği, KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği,	ANCOVA, Shapiro-Wilk Testi, Kolmogorov Smirnov Normallik Testi, Mann Whitney U Testi, Bağımlı Gruplar t Testi	Yüksek Lisans Tezi
9	The Effectiveness of a School-Based Social Cognitive Intervention on the Social Participation of Chinese Children with Autism	Phoebe P. Cheung, Ted Brown, Mong-lin Yu ve Andrew M. H. Siu (2020)	Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklar	Hong Kong	Demografik değişkenler, Sosyal biliş, Sosyal beceriler, Bilişsel beceriler	Nicel+Nitel (Öntest-sontest kontrol gruplu deneysel yöntem)	Chinese version of the Social Skills Improvement System Rating Scales (SSIS-RS-C), Goal Attainment Scaling (GAS), The Strange Stories Test, The Theory of Mind Inventory (Second Edition), Theory Of Mind-Based Social Skills Program	ANOVA, İçerik Analizi,	Makale
10	Virtual Reality-Based Social Skills Training for Children With Autism Spectrum Disorder	Fengfeng Ke, Jewoong Moon ve Zlatko Sokolij (2020)	Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklar	Amerika Birleşik Devletleri	Demografik değişkenler, İletişim becerileri	Nicel+Nitel	Gözlem, Ekran kaydı, The Social Comunication Questionnaire (SCQ), Social Skills Questionnaire (SSQ), VR (Sanal gerçeklik) temelli sosyal etkileşim aktiviteleri (OpenSimulator üzerinden)	t Testi, Görsel veri analizi, Karşılaştırmalı çapraz-durum analizi	Makale

Ele alınan çalışmalarda demografik değişkenlerin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Çalışmaların farklılık gösteren değişkenleri Tablo 2.'de verilmektedir. Farklılık gösteren değişkenlerin, sosyal beceri temelli çalışmalarda farklı bakış açılarının nasıl ele alındığını ortaya koyması yönünden önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 2. Çalışmaların Değişkenler Açısından Dağılımı

Değişkenler	Sayı	Frekans (%)
İletişim becerileri	3	30
Duygusal beceriler ve duygu düzenleme / yönetme becerileri	4	40
Davranış örüntüleri / problem davranışlar	2	20
Akademik beceriler	2	20
Dil gelişimi	1	10
Oyun davranışı	1	10
Eleştirel düşünme becerisi	1	10
Empatik eğilim	1	10

3.1. Değişkenler Açısından Bulgular

3.1.1. İletişim Becerileri Değişkeni Açısından Bulgular

Süngü (2020), ortaokul düzeyinde eğitim gören özel gereksinimli çocuklar ile yürüttüğü çalışmasında Uyarlanmış Eğitsel Oyun Programı'nın çocukların temel iletişim becerilerinin gelişmesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kontrol ve deney grupları arasındaki bulgularda programın uygulandığı çocukların konuşma ve temel iletişim ifadelerini kullanmada ilerleme katettiği görülmektedir. Program sonucunda özel gereksinimli çocukların iletişim becerilerinin gelişmesi sonucu sosyal becerilerinde de ilerleme olduğu vurgulanmaktadır. Ke, Moon ve Sokolikj (2022) ise otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklarda uyguladıkları VR (sanal gerçeklik) temelli müdahale programının çocukların iletişim becerilerinde anlamlı düzeyde olmasa da istatistiksel olarak anlamlı bir gelişime neden olduğunu belirtmektedir. Cheung, Brown, Yu ve Siu (2020) da otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklarla bir program yürütmüş ve benzer sonuçlara ulaşmıştır.

3.1.2. Duygusal Beceriler ve Duygu Düzenleme / Yönetme Becerileri Değişkenleri Açısından Bulgular

Beaumont, Walker, Weiss ve Sofronoff (2021) otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklarla video oyunu temelli bir program ile sosyal becerileri geliştirmeyi hedefledikleri çalışmalarında çocukların duygu düzenleme becerilerinin anlamlı düzeyde gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Süngü (2020) özel gereksinimli çocuklarla ve Akyel (2020) okul öncesi düzeyde eğitim gören çocuklarda uyguladıkları program sonucunda benzer bir sonuca ulaşmıştır. Bu bulguların aksine Aksakal (2020) ise koruyucu bakım altında olan 6 yaşındaki çocuklar ile yürüttüğü Oyun Temelli Sosyal Beceri Geliştirme Programı uygulaması sonucunda çocukların duygu düzenleme becerilerinde herhangi anlamlı bir değişime rastlamamıştır.

3.1.3. Akademik Beceriler Değişkeni Açısından Bulgular

Değirmenci (2022) ilkököl düzeyinde eğitim gören ve öğrenme güçlüğüne sahip olan çocuklarla olan çalışması sonucunda Okul Temelli Sosyal Beceri Eğitimi Müdahale Programı'nın çocukların akademik yeterlilikleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Akyel (2020) ise çalışmasında uyguladığı program sonrası akademik anlamda bir iyileşme olduğunu belirtse de akademik açıdan kalıcı bir gelişmenin sağlanmadığı yine araştırma bulguları arasındadır.

3.1.4. Dil Gelişimi, Oyun Davranışı, Eleştirel Düşünme Becerisi ve Empatik Eğilim Değişkenleri Açısından Bulgular

Acıbal (2020) okul öncesi düzeyde eğitim gören çocuklarla yürüttüğü Oyun Temelli Sosyal Beceri Eğitim Programı'nın dil gelişimini olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır. Araştırmada programın uygulanmadığı kontrol grubunun dil gelişiminin programın uygulandığı deney grubuna göre daha az seviyede olduğu görülmektedir. Araştırmacı literatür ile benzer sonuçlar elde ettiğini belirtmektedir. Işıktekiner (2022) de okul öncesi düzeyde eğitim gören çocuklarda yürüttüğü çalışmada bir başka program olan Sosyal Beceri Tabanlı Erken Müdahale Programı'nı uygulamıştır. Program sonucunda çocukların oyun oynarken daha iş birliği içerisinde olduğu, oyunları daha rahat başlattığı ve sosyal oyun davranışları sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Saygın (2022) ilkököl 4. sınıfa devam eden çocuklara uyguladığı sosyal beceri temelli etkinlikler sonucunda çocukların eleştirel düşünme becerilerinde anlamlı bir farklılık / değişim görülmediğini ortaya koymaktadır. Ancak çocukların empatik eğilim düzeylerinde etkinlikler sonrası anlamlı bir farklılık görülmektedir. Programın çocukların empatik eğilimleri üzerinde orta düzeyde anlamlı bir etkiye sahip olduğu araştırmacı tarafından belirtilmektedir.

Ele alınan araştırmaların örneklemlerine göre frekans dağılımı aşağıda Tablo 3.'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Çalışmaların Örneklem Grubu Açısından Dağılımı

Örneklem Grubu	Sayı	Frekans (%)
Okul öncesi düzeyde eğitim gören çocuklar	3	30
Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklar	3	30
Özel gereksinimli çocuklar	2	20
İlkokul düzeyinde eğitim gören	2	20
Koruyucu bakım altında olan 6 yaşındaki çocuklar	1	10

Ele alınan çalışmaların hazırlandığı yıllara göre frekans dağılımı aşağıda Tablo 4.'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Sayı	Frekans (%)
2020	6	60
2021	1	10
2022	3	30

Ele alınan çalışmaların yayın türüne göre frekans dağılımı aşağıda Tablo 5.'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Sayı	Frekans (%)
Makale	3	30
Doktora Tezi	3	30
Yüksek Lisans Tezi	4	40

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Covid-19 pandemi süreci sonrasında çocukların sosyal becerilerini arttırmak amacı ile bir sosyal beceri eğitim programı uygulayan araştırmalar gözden geçirilmiştir. Ele alınan araştırmalarda birbirine paralel sonuçların elde edildiği yöntem ve örneklem grupları değişse de sosyal beceri eğitim programlarının işlevsel ve geliştirici bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Araştırmalarda demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, aile ile bilgiler vb.) yanı sıra sosyal beceri düzeyi, iletişim becerileri, duygusal beceriler, duygu düzenleme / yönetme becerileri, davranış örüntüleri, problem davranışlar, akademik beceriler, dil gelişimi, oyun davranışı, eleştirel düşünme becerisi ve empatik eğilim gibi çeşitli değişkenlerin incelendiği görülmektedir.

Pandemi süresince bir milyardan fazla çocuğun okuldan ve sosyal ortamlardan uzak kaldığı bilinmektedir. Bu süreç çocukların sosyal gelişimi açısından bazı yetersizliklere yol açabilmektedir (Günindi, 2022; Janssen ve ark., 2020). Sosyal beceri düzeyi attıkça çocukların sosyal uyum ve yetişkinlikteki uyumunun da arttığı bilinmektedir (Kabasakal ve Çelik,2010). Bununla birlikte sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin kişilerarası ilişkilerine olumlu katkı sağladığı, bu programlara katılan öğrencilerin daha az problem davranış sergilediği ve sosyal kaygı düzeylerinin azaldığı görülmüştür (Şimşek, 2011; Uzamaz, 2000; Verduyn, Lord, Forrest, 1990). Bu çalışmanın sunduğu verilerle ileride geliştirilecek ve uygulanacak sosyal beceri eğitim programları için araştırmacılara farklı perspektifler kazandıracığı düşünülmektedir.

4.1. Öneriler

1. Farklı yaş grupları için geliştirilecek sosyal beceri programlarına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.
2. Farklı içerikte ve farklı ihtiyaçlar çerçevesinde yeni programlar geliştirilmelidir.
3. Okul Rehberlik ve psikolojik danışmanlık programlarında sosyal beceri eğitiminin yer alması çocukların sosyal gelişimlerinin desteklenmesi açısından önemli görülmektedir.
4. Sosyal beceri eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması için yeni yöntemlerin ve teknolojilerin kullanılması kritik bir ehemmiyete sahiptir.
5. Özellikle özel gereksinimli çocuklarda sosyal beceri eğitim programlarının etkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda özel gereksinimli çocuklar için yeni sosyal beceri eğitim programlarının tasarlanması ve uygulanması etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Acıbal, G. (2020). *Oyun temelli sosyal beceri eğitiminin 60-72 aylık çocukların dil gelişimine etkisi* (Yayın No: 645822) [Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
2. Aksakal, B. (2020). *Oyun temelli sosyal beceri geliştirme programının koruyucu bakım altındaki 6 yaş çocukların sosyal beceri ve duygu düzenleme düzeyine etkisi* (Yayın No: 638412) [Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
3. Akyel, A. İ. (2020). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuklara uygulanan dijital oyun destekli sosyal beceri eğitim programının sosyal beceri kazanımına etkisi* (Yayın No: 638097) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

4. Aslan, E. (2008). *Drama temelli sosyal beceri eğitiminin 6 yaş çocuklarının sosyal ilişkiler ve iş birliği davranışlarına etkisi*. (Yayın No: 227577) [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
5. Bacanlı, H. (2014). *Sosyal beceri eğitimi*. Pegem Akademi.
6. Beaumont, R., Walker, H., Weiss, J., & Sofronoff, K. (2021). Randomized controlled trial of a video gaming-based social skills program for children on the autism spectrum. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(10), 3637-3650.
7. Birkan, B., Çaka, A.İ., Pere, L. & Alaca, M. (2021). *MEB sosyal beceri ders kitabı* <https://orgm.meb.gov.tr/derskitaplari/ciltler/2kademe/2.kademesosyalbecerilerDK.pdf>
8. Brown, N. W. (2018). *Psychoeducational groups*. Roudledge.
9. Cheung, P. P., Brown, T., Yu, M. L., & Siu, A. M. (2021). The effectiveness of a school-based social cognitive intervention on the social participation of Chinese children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(6), 1894-1908.
10. Çivitçi, A. (2020). *Grup psikoeğitimi*. Pegem Akademi.
11. Değirmeci, G. Y. (2022). *Sosyal beceri eğitimi programının öğrenme güçlüğü olan çocukların sosyal becerileri üzerindeki etkililiğinin incelenmesi* (Yayın No: 743891) [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
12. Di Giorgio, E., Di Riso, D., Mioni, G., & Cellini, N. (2021). The interplay between mothers' and children behavioral and psychological factors during COVID-19: An Italian study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 1(12), 1401-1412.
13. Günindi, Y. (2022). The effect of online education on children's social skills during the COVID-19 pandemic. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 14(5), 657-665.
14. Işıktekiner, F. S. (2022). *Okul öncesi dönemde sosyal içe dönük çocuklar için hazırlanan sosyal beceri tabanlı erken müdahale programının etkisi* (Yayın No: 753310) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
15. Janssen, L., Kullberg, M. J., Verkuil, B., van Zwieten, N., Wever, M., van Houtum, L., Wentholt, W., & Elzinga, B. M. (2020). Does the COVID-19 pandemic impact parents' and adolescents' well-being? An EMA-study on daily affect and parenting. *PLoS One*, 15(10), e0240962. doi:10.1371/journal.pone.0240962
16. Kabasakal, Z., & Çelik, N. (2010). Sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeylerine etkisi. *İlköğretim Online*, 9(1), 203-212.
17. Ke, F., Moon, J., & Sokolij, Z. (2022). Virtual reality-based social skills training for children with autism spectrum disorder. *Journal of Special Education Technology*, 37(1), 49-62.
18. Mercan, Ç. S., & Yavuzer, H. (2007). Bilişsel-davranışçı yaklaşımla bütünleştirilmiş sosyal beceri eğitiminin ergenlerin sosyal kaygı düzeyine etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1187-1202.
19. Samancı, O., & Diş, O. (2014). Sosyal becerileri zayıf olan ilköğretim öğrencilerinin tutum ve davranışlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 573-590.
20. Samancı, O., & Uçan, Z. (2017). Çocuklarda sosyal beceri eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 281-288.
21. Saygın, M. (2022). *Sosyal beceri temelli etkinliklerin ilköğretim öğrencilerinin eleştirel düşüncelerine ve empatik eğilimlerine etkisi* (Yayın No: 727248) [Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
22. Shorer, M., & Leibovich, L. (2020). Young children's emotional stress reactions during the COVID-19 outbreak and their associations with parental emotion regulation and parental playfulness. *Early Child Development and Care*, 1(11). doi:10.1080/03004430.2020.1806830.
23. Süngü, B. (2020). *Eğitilebilir zihinsel kısıtlılığı olan çocukların sosyal beceri gelişimlerine uyarlanmış eğitsel oyun uygulamalarının etkisi* (Yayın No: 630751) [Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
24. Şimşek, H. (2011). *Sosyal beceriler grup rehberliği programının sosyal kaygı düzeyine etkisi* (Yayın No: 296492) [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

- 25.Tagay, Ö., Baydan, Y., & Voltan Acar, N. (2010). Sosyal beceri programının (BLOCKS) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sosyal beceri düzeyleri üzerindeki etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(3), 19-28
- 26.Totan, T., & Kabasakal, Z. (2012). The effect of problem solving skills training on the social and emotional learning needs and abilities of 6 th grade students. *Ilkogretim Online*, 11(3), 813-828.
- 27.Uzamaz, F. (2020). *Sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisi* (Yayın No: 97340) [Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- 28.Verduyn, C. M., Lord, W., & Forrest, G. C. (1990). Social skills training in schools. *Journal of Adolescence* 13(3), 4-16.

Lider Desteği ve Yaşam Kalite Algısı Arasındaki İlişki: Lise Öğretmenleri Üzerine

The Relationship Between Leader Support and Perception of Quality of Life: On High School Teachers

Yusuf Gezer İmam Bakır Arabacı
Dr., Malatya, Türkiye

Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Elazığ, Türkiye

ÖZET

Araştırmada lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalite algıları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amacın yanında lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalite algı düzeylerinin belirlenmesi, onların mesleki kıdemi, öğrenim durumu, okulun bulunduğu yerleşim yeri, görev yapılan okulun türü değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık olup/olmadığının saptanması da araştırmada amaçlanmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda ilişkisel tarama modeli yöntem olarak tercih edilmiştir. Araştırmanın evrenini, Malatya ili ve ilçelerinde kamu ve özel liselerde görev yapan 3907 lise öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini "Oransız Küme Örnekleme" yöntemi ile belirlenen 1181 lise öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan veri veri toplama aracının birinci bölümünde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin demografik bilgilerinin yer aldığı "Kişisel Bilgi Formu"; ikinci bölümünde "Lider Desteği Ölçeği", üçüncü bölümünde ise "İş Yaşam Kalitesi Ölçeği" bulunmaktadır. İfade edilen veri toplama araçları ile toplanan araştırma verileri normal dağılım göstermeleri dolayısıyla betimsel istatistik yöntemlerin yanında Bağımsız Örneklemler t-Testi, Tek Yönlü Varyans Analiz, Pearson Korelasyon ve Basit Doğrusal Regresyon Analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalitesi algıları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bunlara ek olarak lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının yaşam kalitesi algılarını anlamlı bir biçimde yordadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmada elde edilen sonuçlara göre lider desteğinin öğretmenlerin yaşam kalitesi algılarını arttırmakta olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, öğretmenlerin yaşam kalite algılarının ileri seviyelere ulaşabilmesini sağlamak için okullarda eğitim yöneticilerinin lider desteği davranışlarının gerektirdiği eylemlerini arttırmaları gerektiği önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Lider Desteği, Yaşam Kalitesi, Öğretmen

ABSTRACT

The aim of the study was to determine whether there is a relationship between high school teachers' perceptions of leader support and quality of life. In addition to this purpose, it was also aimed to determine the leadership support and quality of life perception levels of high school teachers, to determine whether or not there is a significant difference in terms of their professional seniority, educational status, location of the school, and the type of school they work in. For the purposes of the research, the relational scanning model was preferred as a method. The universe of the research consists of 3907 high school teachers working in public and private high schools in Malatya province and its districts. The sample of the research consists of 1181 high school teachers determined by the "Disproportionate Cluster Sampling" method. In the first part of the data collection tool used in the research, the "Personal Information Form", which includes the demographic information of the high school teachers participating in the research; The second part includes the "Leader Support Scale" and the third part includes the "Work Life Quality Scale". Due to the normal distribution of the research data collected with the stated data collection tools, they were analyzed by using Independent Samples t-Test, One-Way Analysis of Variance, Pearson Correlation and Simple Linear Regression Analysis as well as descriptive statistical methods. As a result of the research, it was determined that high school teachers' perceptions of leader support and quality of life were high. In addition, in the study, it was determined that there was a positive and significant relationship between high school teachers' perceptions of leader support and quality of life. In addition, it was determined that high school teachers' perceptions of leader support significantly predicted their perceptions of quality of life. According to the results obtained in the research, it was determined that leader support increases teachers' quality of life perceptions. In this context, it can be suggested that education administrators should increase the actions required by leader support behaviors in schools in order to ensure that teachers' quality of life perceptions can be reached to advanced levels.

Keywords: Leader Support, Quality of Work Life, Teacher

1. GİRİŞ

İnsanlar, birlikte yaşamak ve etkileşim halinde olmak, sosyal ilişkiler kurarak, sosyal davranışlar gösterme eğilimindedirler. Aynı zamanda insanlar karar vermek, karara katılmak, yönetmek, yönetilmek, güvenmek, sorumluluk almak ve inanmak isterler. Bir anlamda kişisel amaçlarını toplumsal bir şekle sokarak, sosyal benliklerini oluştururlar. İnsanlar, daima yöneten, karar alan, sorumluluk alan, inanıp güvenebileceği liderlere gereksinim duymuşlardır (Miller, 2001). Liderlerin, çatışmayı yönetmek, kaynakların dağılımını ve bilginin paylaşılmasını sağlamak gibi rollerinin yanında çalışanlara yönelik destek olmak gibi rolleri de bulunmaktadır. Liderlerin rolleri gerçekleştirme durumu, çalışanların verimli performans sergileme düzeyleri gibi birçok davranışını etkilediği söylenebilir. Bu nedenle liderlerin, çalışanların iş sürecine yönelik etkin performans sergileme süreçlerinde anlayışlı olmaları gerekmektedir. Liderlerin çalışanlar üzerindeki etkilerinin bu doğrultuda olması, çalışanların ev ve işte, kaliteli bir yaşam sürmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda lider desteğinin, çalışanlar üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Bireyin iş yaptığı yerde kendisine verilen değer seviyesi ve iş yerinde yaptığı faaliyetleri destekleyici bir ortamın olması yapılan iş açısından ve işi yapan açısından önem taşımaktadır. Bireyler, çalıştıkları iş yerinde lider konumunda olan yöneticilerinin çalışanların sağlığı ve refahı ile ne kadar alakadar oldukları ve çalışanların çalışılan örgüt için yaptığı faaliyetlere ne kadar değer verdikleri ile ilgili belli düzeyde algılar geliştirmektedirler. Bu algıların gelişmesi, örgüt liderlerinin çalışanları değerlendirme ve yönlendirmeden, onlara işleri ile alakalı ihtiyaç duyulan desteği vermekten geçmektedir (Eisenberger, Stinglhamber, Vandenberghe, Sucharski ve Rhoades, 2002).

Dolayısıyla çalışanlara liderler tarafından verilen destek, çalışanları ve örgüte kattıkları değerleri değerlendirmek ve çalışanların rahat edebilmelerine yönelik liderlerin ilgilerini içermektedir (Eisenberger vd., 2002). Aynı şekilde çalışanlarla ilgilenmek, onları cesaretlendirmek ve onlara yaptıkları faaliyetlerle ilgili destek olmak lider desteğiyle ilgilidir (Babin ve Boles, 1996). Lider desteğinin çalışanların davranışlarına ve tutumlarına dikkate değer katkıları bulunduğu gibi çalışanların örgüte yönelik pozitif yönlü algılarının gelişmesini de desteklemektedir (DeConinck ve Johnson, 2009).

Lider desteği, çalışanların görev yaptıkları yerlere karşı tutumlarında da etkili olmaktadır. Bu etki işyerine karşı tutumla alakalı olduğu kadar farklı değişkenlerle de alakalıdır. Örneğin, liderler tarafından astlarına iş yükünün fazla verilmesi, onların toplumsal yaşam içerisine ve toplumsal gruplara katılımını negatif yönde etkilemektedir. İş yükünün fazla olması beraberinde çalışanların ailelerine zaman ayırma, onlarla ilgilenme durumlarına olumsuz yansıtacağından çalışma ortamında problemlerin yaşanmasında artışlara sebebiyet verebilmektedir. Çalışma ortamına dönük tanımlamaların geliştirilebilmesinde, liderlerin çalışanlara yönelik davranışlarını içeren yukarıda ifade edilen durumların dikkate alınması gerekmektedir (Çarıkcı ve Çelikkol, 2009). Çünkü ifade edilen durumlardan dolayı liderin tutumu çalışanların yaşam kalitesini de etkilemektedir.

Yaşam kalitesini Linnakylä (1996), bireylerin tecrübe edilen toplumsal yaşamın derecesi ve zenginliği olarak açıklarken, Erden ve Erdem (2013) genel ve bütüncül bir iyi olma hali ve keyif olarak açıklamaktadır. Yaşam kalitesi, yalnızca mutluluk, iyi olma hali ve keyif gibi pozitif duygular ile ilgilenirken, negatif olarak bilinen duygularla da ilgilenmektedir (Linnakylä, 1996). Bu bağlamda değerlendirildiğinde yaşam kalitesi çalışılan ortam içerisindeki iyi olma ve refah durumunu etkileyen etmenlerle de alakalı olarak bireylerin yaşam kalitesini arttırmayı amaçlamaktadır.

Yaşam kalitesini, Park (2005) öznel iyi olma hali olarak açıklarken, aynı zamanda yaşamdan elde edilen tatmin, olumlu ve olumsuz duygular gibi duyuşsal ve bilişsel faktörleri kapsamakta olduğunu belirtmiştir. İfade edilenler doğrultusunda yaşam kalitesinin sürekli ve genel bir iyi olma hali olarak özetlemek mümkündür. Yaşam kalitesi ile ilgili değerlendirmeler genellikle tatmin, mutluluk gibi olumlu yaşam duyguları ve bunun tersi biçiminde olan olumsuz hayat tecrübeleri ve olumsuz duygular üzerinde yoğunlaşmaktadır (Sarı, 2007). İfade edilen açılarda yaşam kalitesinin okul ortamında öğretmenler tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Alanyazında okul ortamında öğrencilerin bilişsel özelliklerinin yanında duyuşsal özelliklerinin desteklemesine ihtiyaç duyulduğunu iddia eden çalışmalarda, yaşam kalitesinin okuldaki önemine vurgu yapılmaktadır (Bilgiç, 2009; Demir, Kaya ve Metin, 2012; İlmen, 2010). Epstein ve Mcpartland (1976), okul yaşam kalitesinin okulun resmi ve resmi olmayan açılardan, sosyal ve görev ile alakalı tecrübelerinden, otorite figürleri ve akranlarla ilişkilerden etkilenen bir kavram olarak ifade etmişlerdir. Sarı (2007) ise okul yaşam kalitesinin, kendilerine ve okula ne kadar değer verdiklerine, kendilerine ait kişisel bir kimlik duygusuna ne seviyede sahip olduklarına, öğretmenleri ve diğer öğrenciler ile olan iletişime, okulun kendilerine gelecekleriyle alakalı dikkate değer olanaklar sunduğuna dair inançlarına ve başarı algılarıyla ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Okul dışında yaşam kalitesine iş-aile çatışması gibi faktörler etki etmektedir. İş ve aile çatışması, kişilerin hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarında sorunlar oluşturabilmekte, aile ilişkilerinde ve yaşam kalitesinde olumsuzluklar yaşanmasına neden olabilmektedir. Ayrıca bunun yanında iş süreçlerindeki iş yükü bireyin sosyal yaşantısına doğrudan zararlar verebilmektedir. Bu açıdan çalışanların iş ve aile çatışmalarına bağlı etkilerin belirlenmesi ve gerekli düzenlemelerin örgüt yönetimi tarafından yerine getirilmesi sağlanmalıdır. Bu etkileri azaltma eğilimli çalışmaların geliştirilmesi de önem arz etmektedir. Lider, çatışmaları azaltmada çok önemli bir konumdadır. Liderin çalışanlarını tam olarak tanıyabilmesi ve gerekli süreç içerisinde doğru adımları atabilmesi, önemli etkiler oluşturmaktadır (Zincirkıran, Mat Çelik, Ceylan ve Emhan, 2015). Bu etkilerin liderin çalışanlara vereceği destekle gerçekleşmesi muhtemeldir.

Eğitimin öncelikli amacının bireyleri yetişkin yaşamına hazırlamak olduğu göz önünde bulundurulursa (Mok, 2002), öğrencilerin okul içerisinde yaşam kalitesiyle ilgili tecrübelerine alanyazında yeterli düzeyde yer verildiği söylenebilir (Tangen, 2009). Okulların kültür ve etnik köken gibi farklılıkları barındıran toplumsal yapı olduğu dikkate alındığında, böyle bir ortam içerisinde öğrencilerden yalnızca akademik açıdan iyi durumda olmalarını hedeflemek yetersiz kalabilir. Çünkü çocukların hayatlarında öncelikli ve stratejik bir öneme sahip olan okullarda (Herman, Reinke, Parkin, Traylor ve Agarwal, 2009) öğrencilerin zamanlarının büyük kısmını okulda geçirdiği göz önünde bulundurulursa, okuldaki sosyal ilişkilerin kalitesi değer taşımaktadır (Sarı, 2006). Bu bağlamda değerlendirildiğinde öğrenciler için önemli olan okul yaşam kalitesi, öğretmenler için de önem taşımaktadır. Çünkü eğitimin önemli sac ayaklarından biri öğretmendir. Öğretmenler, okul ortamındaki yaşam kaliteleri beraberinde öğrencilerin başarılarını etkileyebileceği (Mok ve Flynn, 1997) gibi okul yaşam kalitelerini de etkileyebileceği söylenebilir.

Recepoglu (2014) örgüt kültürü ve liderlik arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin var olduğunu, okul kültürünün oluşturulması, geliştirilmesi, sürdürülmesinde okul yöneticisinin liderlik özelliklerini ve rollerinin ön plana çıktığı vurgulanmaktadır. Okullardaki çalışanların örgütsel bağlılık, moral, motivasyon, iş doyum düzeyleri ve okulların

başarıya ulaşabilmeleri açısından güçlü ve olumlu bir okul kültürü gerekmektedir. Bu noktada okul yöneticilerinin liderlik özellikleri gösterebilmeleri güçlü ve olumlu bir okul kültürü için önem taşımaktadır.

Liderler, örgütlerin iç ve dış çevresinde bulunan birçok etkenle olan ilişkilerde belirleyici bir rol üstlenmektedirler. Liderler verdikleri kararlar ve davranışlarıyla örgütlerindeki bütün faaliyetler ve bireyler üzerinde etkili olabilmektedir. Bu etki, liderlerin örgütün çıktılarında temel belirleyici rolde buldukları şeklinde ifade edilmektedir. Liderler birçok faktör üzerinde dolaylı ve doğrudan etkileriyle işletmenin başarısında etkili bir rol almaktadırlar (Çelik ve Turunç, 2010). Bu bağlamda değerlendirildiğinde çalışanlarda olumlu yönde bir iş tutumu yaratabilmek çalışanların gereksinimlerine önem veren ve iş ortamında çalışanlara destek sağlayan yöneticiler ve liderlere ihtiyacı doğmaktadır (Ackfeldt ve Coote, 2005). İfade edilen bilgiler doğrultusunda çalışanların pozitif iş tutumları ve yaşam kalitesi olarak değerlendirilmiş ve bu değerlendirme sonucunda çalışanların tutumları ile lider desteği arasında bir ilişkinin varlığı düşünülmüştür.

Örgütlerin mevcudiyetlerini aktif bir biçimde devam ettirebilmeleri için teknoloji ile birlikte yaşam kaliteleri belli bir seviyede olan çalışanları yönetebilme zorunluluğu beklenmektedir (Yücel ve Erkut, 2003). Örgütün başarısının sağlanması ve çalışanlar için uygun çalışma şartlarının oluşturulması yaşam kalitesinin temel amaçları arasında olduğu gibi çalışan örgütün etkililiğinin de temel belirleyicisidir (Davis ve John, 1997; Demir, 2011).

Çalışanların yaşam kalitesinin üzerinde olumlu bir etkiye sahip olan değişkenler arasında çalışma yaşamlarında bireysel gereksinimlerini karşılayabilmek yer almaktadır (Rethinam ve Ismail, 2008). Bu etkinin çalışanların verimliliğinin ve motivasyonlarının artmasını sağlayan örgütsel kültür (Lok, Westwood ve Crawford, 2005; Scott, Mannion, Marshall ve Davies, 2003) ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Liderlerin bunu sağlayabilmek için çalışanlara iş yaşamında çalışanlara destek olmaları gerekmektedir. Çünkü iş yaşamları, kişilerin hayatlarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Yiğit, Dilmaç ve Deniz, 2011) ve bu sebeple çalışanların hayatlarının bu çok önemli bölümüne ait algılarının, görev yaptıkları örgütlerin yanında kendileri için de sonuçlarının olması beklenmektedir.

Bu araştırmanın genel amacı; lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalite algıları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığının belirlenmesidir. Bu amaçla lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalite algı düzeylerinin belirlenmesi, mesleki kıdemi, öğrenim durumu, okulun bulunduğu yerleşim yeri ve görev yapılan okulun türü değişkenleri açısından lider desteği ve yaşam kalite algıları arasında anlamlı bir farklılık olup/olmadığının saptanması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1. Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları yüksek düzeydedir.

H2. Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algıları yüksek düzeydedir.

H3. Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları

- mesleki kıdem,
- öğrenim durumu,
- okulun bulunduğu yerleşim yeri,
- görev yapılan okulun türü değişkenleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir.

H4. Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algıları

- mesleki kıdem,
- öğrenim durumu,
- okulun bulunduğu yerleşim yeri,
- görev yapılan okulun türü değişkenleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir.

H5. Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları ile yaşam kalite algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6. Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları yaşam kalite algılarının anlamlı bir yordayıcısıdır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada Malatya ili ve ilçelerinde devlet liselerinde ve özel liselerde görevli çeşitli branşlara sahip öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalite algıları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında yapılan çalışma, ilişkisel tarama modelinde planlanmış ve yürütülmüştür. İlişkisel tarama modelinde, değişken sayısı iki veya daha fazla olan araştırmalarda değişkenler arası ilişkiyi belirlemek ve değişkenlerin birbiri

üzerinde etkilerinin olup olmadığını saptamak amaçlanmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020; Creswell, 2012; Fraenkel, Wallen & Hyun, 2011; Tekbıyık, 2014).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Malatya ili ve ilçelerinde kamu ve özel liselerde görev yapan lise öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada oransız küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini belirlemek için ilk olarak Malatya ili ve ilçelerinde bulunan kamu ve özel liseler bir küme olarak kabul edilmiştir (Karasar, 2022). Oransız Küme Örnekleme ile belirlenen 1181 lise öğretmeni araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Araştırma, örneklemini oluşturan lise öğretmenlerinin % 21.9'u 1-5 yıl (n= 259), %32.5'i 6-10 yıl (n= 384), %23.7'si 11-15 yıl (n= 280), % 13.2'si 16-20 yıl (n= 156) ve %8.6's 21 yıl ve üzeri (n= 102) mesleki kıdeme; % 82'si lisans (n= 969), %18'i lisansüstü eğitim mezunu (n= 212); %60.3'ü il merkezinde (n= 712), %25.5'i ilçe merkezinde (n= 301), % 14.2'si ise il/ilçe merkezi dışındaki yerleşim yerlerindeki liselerde (n= 168) görev yaptığı; %80.5'i devlet (n= 951), %19.5'i ise özel liselerde (n= 230) görev yapmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmanın verileri lider desteği ve iş yaşam kalitesi ölçeği ile toplanmıştır. Ölçeklere ilişkin bilgiler şu şekildedir:

2.3.1. Lider Desteği Ölçeği

Ölçek, Netemeyer ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilmiş olup, bir boyut ve 5 maddeden oluşmaktadır (Ek-2). Ölçek beşli likert tipindedir (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum). Bu çalışmada Ackfeldt ve Coote (2005)'in çalışmasında kullanılan ölçeğin Demircan (2016) tarafından Türkçeye geçerliliği yapılan şekli kullanılmıştır. Demircan (2016) lider desteği ölçeğinin geçerleme prosedürlerine uygun olarak İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce çevirileri alanında yetkin araştırmacılarla yapmış pilot ve asıl örneklem üzerinde uygulayarak faktör analizlerini yapmıştır. Demircan'ın (2016) çalışmasında ölçeğin tek faktörlü yapısına uyum sağladığını belirlemiştir. Ölçeğe ilişkin olarak Ackfeldt ve Coote (2005) Cronbach alfa güvenirlik katsayısını “.89”, Demircan (2016) ise “.92” olduğunu belirlemiştir.

Lider desteği ölçeğinin yapılan çalışma için elde edilen Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının “ $\alpha=.842$ ” olduğu belirlenmiştir. 0-1 arasında değer alan Cronbach's Alfa değerinin “.80-1.00” aralığında çıkması, lider desteği ölçeğine ait verilerin yüksek derecede güvenilir (Kalaycı, 2017) olduğunu göstermektedir.

2.3.2. İş Yaşam Kalitesi Ölçeği

Van Laar, Edwards ve Easton (2007) tarafından geliştirilen ölçek, Akar ve Üstüner (2017) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, 23 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Van Laar, Edwards ve Easton (2007) 23 madde ve 6 faktörden oluşan ölçeğin geneli için Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının “.91” olduğu, alt boyutların Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının “.75 ile .88” arasında değiştiğini belirlemiştir. Ölçekte yer alan 7, 9 ve 19. maddeler ters puanlanan maddelerdir. Ölçek 5'li likert tipi (1=Katılmıyorum, 2 = Az, 3 = Orta düzeyde, 4 = Çoğunlukla, 5 = Tamamen katılıyorum) puanlamaya sahiptir.

İş yaşam kalitesi ölçeğinin yapılan çalışma için elde edilen Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının “ $\alpha=.939$ ” olduğu belirlenmiştir. 0-1 arasında değer alan Cronbach's Alfa değerinin “.80-1.00” aralığında çıkması, iş yaşam kalitesi ölçeğine ait verilerin yüksek derecede güvenilir (Kalaycı, 2017) olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada lider desteği ve iş yaşam kalitesi ölçeği ile toplanan datalar, SPSS 22 programı aracılığıyla analiz işlemine dahil edilmiştir. Analize başlamadan önce verilerin analizinde parametrik veya non-parametrik testlerden hangisinin kullanılacağına karar vermek için verilerin normalliğine bakılmıştır. Verilerin normalliği için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2017). Ölçeklere ait toplam puanlarının basıklık ve çarpıklık katsayısı değerlerinin “-1.5 ile +1.5” arasında olduğu belirlenmiştir. Bu değerlere göre araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeklerin puanların normal dağılım sergilediği söylenebilir (DeCarlo, 1997; Hopkins ve Weeks, 1990; Tabachnick ve Fidell, 2013). Araştırma verilerinin normal dağılım şartı yerine getirmesinden dolayı, verilerin analizinde parametrik testlerden “Bağımsız Örneklemler t-Testi” ve “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” , “Pearson Korelasyon Analizi” ve “Basit Doğrusal Regresyon Analizi” kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Birinci Hipoteze Ait Bulgular

Araştırmanın “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları yüksek düzeydedir.” hipotezi ile ilgili olarak lise öğretmenlerinden “Lider Desteği Algıları” na ilişkin betimsel istatistiksel yöntemlerden ortalama ve standart sapma hesaplamaları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algı düzeyleri

Maddeler	\bar{X}	SS
1. Çalıştığım okulda bizlere yöneticimiz tarafından destek verilmektedir.	3.71	1.265
2. Yöneticim işler zorlaştığı durumlarda bile güvenilirdir.	3.92	1.212
3. Yöneticim samimi ve ulaşılabiliridir.	3.97	1.209
4. Yöneticim durumuma anlayış gösterir.	4.04	1.205
5. Çalıştığım okulda çalışanlar ile yöneticimiz arasında iyi bir iletişim vardır.	4.00	1.264
GENEL	3.92	.963

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerin lider desteğine ilişkin algılarının “Katılıyorum ($\bar{X}=3.92$)” düzeyinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında araştırmada kullanılan lider desteği ölçeğinin “Çalıştığım okulda bizlere yöneticimiz tarafından destek verilmektedir.” olarak ifade edilen birinci maddesinde lise öğretmenlerinin algılarının “Katılıyorum ($\bar{X}=3.71$)”, “Yöneticim işler zorlaştığı durumlarda bile güvenilirdir.” olarak ifade edilen ikinci maddesinde “Katılıyorum ($\bar{X}=3.92$)”, “Yöneticim samimi ve ulaşılabiliridir.” olarak ifade edilen üçüncü maddesinde “Katılıyorum ($\bar{X}=3.97$)”, “Yöneticim durumuma anlayış gösterir.” olarak ifade edilen dördüncü maddesinde “Katılıyorum ($\bar{X}=4.04$)” ve “Çalıştığım okulda çalışanlar ile yöneticimiz arasında iyi bir iletişim vardır.” olarak ifade edilen beşinci maddesinde “Katılıyorum ($\bar{X}=4.00$)” düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu verilere göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının “Katılıyorum” düzeyinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

3.2. İkinci Hipoteze Ait Bulgular

Araştırmanın “Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algıları yüksek düzeydedir.” olan üçüncü hipotezi için lise öğretmenlerinden “İş Yaşam Kalitesi Ölçeği” aracılığıyla toplanan verilerin betimsel istatistiki yöntemlerden ortalama ve standart sapma hesaplamaları yapılarak elde edilen bulgular boyutlar temel alınarak aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 2. Lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının boyutlar temelinde düzeyleri

Maddeler	\bar{X}	SS
İş ve Kariyer Memnuniyeti	4.18	.825
Genel İyi Olma Hali	3.69	.635
İş Kontrol Edebilme	4.15	.846
Çalışma Koşulları	4.11	.867
İş Yaşamında Stres	1.87	.903
Aile-İş Yaşam Dengesi	4.07	.909
GENEL	3.82	.580

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerin yaşam kalitesine ilişkin algılarının “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda “Çoğunlukla Katılıyorum ($\bar{X}=4.18$)”, “Genel İyi Olma Hali” boyutunda “Çoğunlukla Katılıyorum ($\bar{X}=3.69$)”, “İş Kontrol Edebilme” boyutunda “Çoğunlukla Katılıyorum ($\bar{X}=4.15$)”, “Çalışma Koşulları” boyutunda “Çoğunlukla Katılıyorum ($\bar{X}=4.11$)”, “İş Yaşamında Stres” boyutunda “Az Katılıyorum ($\bar{X}=1.87$)” ve “Aile-Yaşam Dengesi” boyutunda “Çoğunlukla Katılıyorum ($\bar{X}=4.07$)” düzeyinde olduğu görülmektedir. Ayrıca lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ait algılarının genel ortalamasının “Çoğunlukla Katılıyorum ($\bar{X}=3.82$)” düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu verilere göre lise öğretmenlerin yaşam kalitesine ilişkin algılarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Üçüncü Hipoteze Ait Bulgular

Araştırmanın “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları mesleki kıdem, öğrenim durumu, okulun bulunduğu yerleşim yeri ve okulun türü değişkenleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” olan dördüncü hipotezi için lise öğretmenlerinden “Lider Desteği Ölçeği” aracılığıyla toplanan verilerin çıkarımsal istatistiki yöntemler kullanılarak yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. Lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının mesleki kıdem değişkenine göre analizi

Ölçek	Mesleki Kıdem	n	\bar{X}	ss	F	p
Lider Desteği Ölçeği	1. 1-5	259	3.91	.976	7.004	.00*
	2. 6-10	384	3.84	.973		
	3. 11-15	280	3.98	.967		
	4. 16-20	156	3.77	.985		
	5. 21 yıl üzeri	102	4.34	.697		
	Toplam	1181	3.92	.963		

* p < .05

Tablo 3’te araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının anlamlı farklılık

gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}\text{lider desteği} = .574$; $p_{\text{lider desteği}} = .00$; $p < .05$). Belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdmei 21 yıl ve üzeri olan öğretmenlerle kendilerinden kıdemce az olan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. Lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının öğrenim durumu değişkenine göre analizi

Ölçek	Öğrenim Durumu	n	\bar{X}	ss	t	p
Lider Desteği Ölçeği	Lisans	969	3.98	.937	4.383	.00*
	Lisansüstü	212	3.65	1.031		

* $p < .05$

Tablo 4'te "Lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir." hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde öğrenim durumuna göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}\text{lider desteği} = 4.383$; $p_{\text{lider desteği}} = .00$; $p < .05$). Lider desteğine ilişkin olarak belirlenen anlamlı farklılığın lisans mezunu öğretmenlerin lider desteği algısının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile lisans mezunu öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{\text{lisans}} = 3.98 > \bar{X}_{\text{lisansüstü}} = 3.65$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının öğrenim durumu değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$). Öğrenim durumu lisansüstü olan öğretmenlerin lider desteği algısının lisans mezunu öğretmenlere göre yüksek olmasına ilişkin ulaşılan bulgu, öğretmenlerin aldıkları eğitimin düzeyi yükseldikçe okul liderlerinden beklentilerinin değişmekte olduğu veya okul liderlerinin sergilemiş olduğu davranışları çok yönlü değerlendirdikleri şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla araştırma kapsamında katılımcı lise öğretmenlerin yaptığı değerlendirmeler lider desteğine ilişkin olarak eğitim düzeyi yükseldikçe lider desteği algısının düşmekte olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 5. Lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkenine göre analizi

Ölçek	Yerleşim Yeri	n	\bar{X}	ss	F	p
Lider Desteği Ölçeği	1. İl Merkezi	712	4.12	.946	112.636	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	3.27	.810		
	3. Diğer	168	4.26	.717		
	Toplam	1181	3.92	.963		

* $p < .05$

Tablo 5'te "Lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yerine göre anlamlı farklılık göstermektedir." hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(3-1181)}\text{lider desteği} = 112.636$; $p_{\text{lider desteği}} = .00$; $p < .05$). Belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde görev yapan öğretmenler ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde görev yapan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. Lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının görev yapılan okulun türü değişkenine göre analizi

Ölçek	Okul Türü	n	\bar{X}	ss	t	p
Lider Desteği Ölçeği	Devlet	951	4.07	.947	12.563	.00*
	Özel	230	3.32	.776		

* $p < .05$

Tablo 6'da araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının görev yapılan okul türüne göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}\text{lider desteği} = 12.563$; $p_{\text{lider desteği}} = .00$; $p < .05$). Lider desteğine ilişkin olarak belirlenen anlamlı farklılığın devlet liselerinde çalışan öğretmenlerin lider desteği algısının özel liselerde çalışan öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile devlet liselerinde görev yapan öğretmenler lehine olduğu şeklinde değerlendirilmiştir ($\bar{X}_{\text{devlet}} = 4.07 > \bar{X}_{\text{özel}} = 3.32$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının okul türü değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$). Devlet okullarında çalışan öğretmenlerin lider desteği algısının özel okullarda çalışan öğretmenlere göre yüksek olmasına ilişkin ulaşılan bulgu, öğretmenlerin devlet okullarında okul liderlerinin lider desteği davranışlarının özel okullardaki okul liderlerinden farklı olduğunu ve bu farklılığın pozitif manada devlet okullarındaki liderler lehine olduğu şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla araştırma kapsamında katılımcı lise öğretmenlerin yaptığı değerlendirmeler lider desteğine ilişkin olarak özel okullarda lider desteği algısının öğretmenler tarafından düşük düzeyde algılandığı şeklinde ifade edilebilir.

3.4. Dördüncü Hipoteze Ait Bulgular

"Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algıları mesleki kıdem, öğrenim durumu, okulun bulunduğu yerleşim yeri ve görev yapılan okulun türü değişkenleri açısından anlamlı farklılık göstermektedir." altıncı hipotezi için lise öğretmenlerinden "İş Yaşam Kalitesi Ölçeği" aracılığıyla toplanan verilerin çıkarımsal istatistikî yöntemler kullanılarak yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular aşağıda tablolarla gösterilmiştir.

Tablo 7. Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının mesleki kıdem değişkenine göre analizi

Ölçek	Mesleki Kıdem	n	\bar{X}	ss	F	p
İş ve Kariyer Memnuniyeti	1. 1-5	259	4.10	.814	8.434	.00*
	2. 6-10	384	4.11	.861		5>1
	3.11-15	280	4.30	.779		5>2
	4.16-20	156	4.06	.900		5>4
	5.21 yıl üzeri	102	4.53	.557		
	Toplam	1181	4.18	.825		
Genel İyi Olma Hali	1. 1-5	259	3.64	.628	8.125	.00*
	2. 6-10	384	3.66	.647		5>1
	3.11-15	280	3.73	.618		5>2
	4.16-20	156	3.57	.694		5>3
	5.21 yıl üzeri	102	3.99	.435		5>4
	Toplam	1181	3.69	.635		
İşi Kontrol Edebilme	1. 1-5	259	4.11	.809	4.652	.00*
	2. 6-10	384	4.07	.900		5>2
	3.11-15	280	4.24	.805		5>4
	4.16-20	156	4.05	.924		
	5.21 yıl üzeri	102	4.40	.622		
	Toplam	1181	4.15	.846		
Çalışma Koşulları	1. 1-5	259	4.03	.853	5.260	.00*
	2. 6-10	384	4.07	.889		5>1
	3.11-15	280	4.16	.869		5>2
	4.16-20	156	4.06	.907		5>4
	5.21 yıl üzeri	102	4.46	.651		
	Toplam	1181	4.11	.867		
İş Yaşamında Stres	1. 1-5	259	1.98	.863	6.514	.00*
	2. 6-10	384	1.94	.953		1>5
	3.11-15	280	1.77	.852		2>5
	4.16-20	156	1.93	.908		4>5
	5.21 yıl üzeri	102	1.52	.832		
	Toplam	1181	1.87	.903		
Aile-İş Yaşam Dengesi	1. 1-5	259	3.99	.888	11.231	.00*
	2. 6-10	384	3.97	.991		3>1
	3.11-15	280	4.26	.801		5>1
	4.16-20	156	3.84	.965		2>3
	5.21 yıl üzeri	102	4.41	.598		5>2
	Toplam	1181	4.07	.909		3>4
Genel	1. 1-5	259	3.77	.565	9.128	.00*
	2. 6-10	384	3.77	.607		5>1
	3.11-15	280	3.90	.549		5>2
	4.16-20	156	3.72	.636		3>4
	5.21 yıl üzeri	102	4.09	.379		5>4
	Toplam	1181	3.82	.580		

* p < .05

Tablo 7’de araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}^{\text{yaşam kalitesi}} = 8.434$; $p_{\text{yaşam kalitesi}} = .00$; $p < .05$). “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdemi 21 yıl ve üzeri olan lise öğretmenleri ile 1-5/6-10/16-20 yıl arasında lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir.

Mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Genel İyi Olma Hali” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}^{\text{genel iyi olma hali}} = 8.125$; $p_{\text{genel iyi olma hali}} = .00$; $p < .05$). “Genel İyi Olma Hali” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdemi 21 yıl ve üzeri olan lise öğretmenleri ile 1-5/6-10/11-15/16-20 yıl arasında lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir.

Mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İşi Kontrol Edebilme” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}^{\text{işi kontrol edebilme}} = 4.652$; $p_{\text{işi kontrol edebilme}} = .00$; $p < .05$). “İşi Kontrol Edebilme” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdemi 21 yıl ve üzeri olan lise öğretmenleri ile 6-10/16-20 yıl arasında lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir.

Mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Çalışma Koşulları” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}^{\text{çalışma koşulları}} = 5.260$; $p_{\text{çalışma koşulları}} = .00$; $p < .05$). “Çalışma Koşulları” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdemi 21 yıl ve üzeri olan lise öğretmenleri ile 1-5/6-10/16-20 yıl arasında lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir.

Mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş Yaşamında Stres” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}_{iş\ yaşamında\ stres} = 6.514$; $p_{iş\ yaşamında\ stres} = .00$; $p < .05$). “İş Yaşamında Stres” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdemi 21 yıl ve üzeri olan lise öğretmenleri ile 1-5/6-10/16-20 yıl arasında olan lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir.

Mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}_{aile-iş\ yaşam\ dengesi} = 11.231$; $p_{aile-iş\ yaşam\ dengesi} = .00$; $p < .05$). “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdemi 21 yıl ve üzeri olan lise öğretmenleri ile 1-5/6-10/16-20 yıl arasında olan lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca aynı boyutta mesleki kıdemi 11-15 yıl arasında olan lise öğretmenleri ile 1-5/6-10/16-20 yıl olan lise öğretmenleri arasında da anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir.

Mesleki kıdeme göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının ölçek genelinde anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)}_{yaşam\ kalitesi\ genel} = 9.128$; $p_{yaşam\ kalitesi\ genel} = .00$; $p < .05$). Belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde mesleki kıdemi 11-15 yıl arasında olan lise öğretmenleri ile 16-20 yıl olan lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca mesleki kıdemi 21 yıl ve üzeri olan lise öğretmenleri ile 1-5/6-10/16-20 yıl arasında olan lise öğretmenleri arasında da anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının öğrenim durumu değişkenine göre analizi

Boyutlar	Öğrenim Durumu	n	\bar{X}	ss	t	p
İş ve Kariyer Memnuniyeti	Lisans	969	4.21	.827	2.970	.00*
	Lisansüstü	212	4.03	.799		
Genel İyi Olma Hali	Lisans	969	3.67	.623	-1.680	.09
	Lisansüstü	212	2.76	.682		
İşi Kontrol Edebilme	Lisans	969	4.20	.830	5.025	.00*
	Lisansüstü	212	3.88	.871		
Çalışma Koşulları	Lisans	969	4.14	.830	2.282	.02*
	Lisansüstü	212	3.97	1.009		
İş Yaşamında Stres	Lisans	969	1.76	.868	-9.545	.00*
	Lisansüstü	212	2.39	.876		
Aile-İş Yaşam Dengesi	Lisans	969	4.10	.886	2.646	.00*
	Lisansüstü	212	3.91	.994		
Genel	Lisans	969	4.17	.733	4.880	.00*
	Lisansüstü	212	3.89	.756		

* p < .05

Tablo 8’de araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Veriler analiz edildiğinde öğrenim durumu açısından araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{iş\ ve\ kariyer\ memnuniyeti} = 2.970$; $p_{iş\ ve\ kariyer\ memnuniyeti} = .00$; $p < .05$). “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın lisans mezunu öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile lisans mezunu öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{lisans} = 4.21 > \bar{X}_{lisansüstü} = 4.03$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda yaşam kalitesi algılarının öğrenim durumu değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

Öğrenim durumuna göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Genel İyi Olma Hali” boyutunda anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{genel\ iyi\ olma\ hali} = -1.680$; $p_{genel\ iyi\ olma\ hali} = .09$; $p > .05$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “Genel İyi Olma Hali” boyutunda yaşam kalitesi algılarının öğrenim durumu değişkeni açısından birbirine benzediği söylenebilir ($p < .05$). Ayrıca elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “Genel İyi Olma Hali” boyutunda yaşam kalitesi algıları üzerinde öğrenim durumunun etkili olmadığı söylenebilir.

Öğrenim durumuna göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İşi Kontrol Edebilme” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{iş\ kontrol\ edebilme} = 5.025$; $p_{iş\ kontrol\ edebilme} = .00$; $p < .05$). “İşi Kontrol Edebilme” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın lisans mezunu öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile lisans mezunu öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{lisans} = 4.20 > \bar{X}_{lisansüstü} = 3.88$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “İşi Kontrol Edebilme” boyutunda yaşam kalitesi algılarının öğrenim durumu değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

Öğrenim durumuna göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Çalışma Koşulları” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{çalışma\ koşulları} = 2.282$; $p_{çalışma\ koşulları} = .02$; $p < .05$). “Çalışma Koşulları” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın lisans mezunu öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile lisans mezunu öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir

($\bar{X}_{\text{lisans}} = 4.14 > \bar{X}_{\text{lisansüstü}} = 3.97$). Bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “Çalışma Koşulları” boyutunda yaşam kalitesi algılarının öğrenim durumu açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

Öğrenim durumuna göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş Yaşamında Stres” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)\text{iş yaşamında stres}} = -9.545$; $p_{\text{iş yaşamında stres}} = .00$; $p < .05$). “İş Yaşamında Stres” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın lisans mezunu öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının lisansüstü eğitim mezunu öğretmenlere göre düşük olması (Bu boyutta bütün maddeler ters puanlandığı için değerlendirme diğer boyutların tersi şeklindedir.) nedeni ile lisans mezunu öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{\text{lisans}} = 1.76 < \bar{X}_{\text{lisansüstü}} = 2.39$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “İş Yaşamında Stres” boyutunda yaşam kalitesi algılarının öğrenim durumu değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

Öğrenim durumuna göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)\text{aile-iş yaşam dengesi}} = 2.646$; $p_{\text{aile-iş yaşam dengesi}} = .00$; $p < .05$). “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın lisans mezunu öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile lisans mezunu öğretmenler lehine değerlendirilmiştir ($\bar{X}_{\text{lisans}} = 4.10 > \bar{X}_{\text{lisansüstü}} = 3.91$). Bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda yaşam kalitesi algılarının öğrenim durumu açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

Öğrenim durumuna göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının ölçek genelinde anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)\text{yaşam kalitesi genel}} = 4.880$; $p_{\text{yaşam kalitesi genel}} = .00$; $p < .05$). Belirlenen anlamlı farklılığın lisans mezunu öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile lisans mezunu öğretmenler lehine şeklinde değerlendirilmiştir ($\bar{X}_{\text{lisans}} = 4.17 > \bar{X}_{\text{lisansüstü}} = 3.89$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarının öğrenim durumu değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

Tablo 9. Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkenine göre analizi

Ölçek	Yerleşim Yeri	n	\bar{X}	ss	F	p
İş ve Kariyer Memnuniyeti	1. İl Merkezi	712	4.51	.578	410.541	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	3.28	.696		1>2
	3. Diğer	168	4.42	.733		3>2
	Toplam	1181	4.18	.825		
Genel İyi Olma Hali	1. İl Merkezi	712	3.91	.528	246.210	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	3.10	.513		1>2
	3. Diğer	168	3.81	.587		3>2
	Toplam	1181	3.69	.635		
İş Kontrol Edebilme	1. İl Merkezi	712	4.39	.720	164.132	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	3.47	.788		1>2
	3. Diğer	168	4.33	.795		3>2
	Toplam	1181	4.15	.846		
Çalışma Koşulları	1. İl Merkezi	712	4.33	.795	109.158	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	3.53	.772		1>2
	3. Diğer	168	4.24	.851		3>2
	Toplam	1181	4.11	.867		
İş Yaşamında Stres	1. İl Merkezi	712	1.64	.826	128.498	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	2.52	.723		2>1
	3. Diğer	168	1.67	.937		2>3
	Toplam	1181	1.87	.903		
Aile-İş Yaşam Dengesi	1. İl Merkezi	712	4.37	.644	331.468	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	3.13	.869		1>2
	3. Diğer	168	4.44	.782		3>2
	Toplam	1181	4.07	.909		
Genel	1. İl Merkezi	712	4.05	.431	374.335	.00*
	2. İlçe Merkezi	301	3.21	.460		1>2
	3. Diğer	168	3.99	.531		3>2
	Toplam	1181	3.82	.580		

* $p < .05$

Tablo 9’da araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yerine göre anlamlı farklılık göstermektedir hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)\text{iş ve kariyer memnuniyeti}} = 410.541$; $p_{\text{iş ve kariyer memnuniyeti}} = .00$; $p < .05$). “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde çalışan öğretmenleri ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde çalışan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Genel İyi Olma Hali” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)genel\ iyi\ olma\ hali} = 246.210$; $p_{genel\ iyi\ olma\ hali} = .00$; $p < .05$). “Genel İyi Olma Hali” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde çalışan öğretmenleri ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde çalışan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İşi Kontrol Edebilme” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)işi\ kontrol\ edebilme} = 164.132$; $p_{işi\ kontrol\ edebilme} = .00$; $p < .05$). “İşi Kontrol Edebilme” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde çalışan öğretmenleri ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde çalışan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Çalışma Koşulları” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)çalışma\ koşulları} = 109.158$; $p_{çalışma\ koşulları} = .00$; $p < .05$). “Çalışma Koşulları” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde çalışan öğretmenleri ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde çalışan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş Yaşamında Stres” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)iş\ yaşamında\ stres} = 128.498$; $p_{iş\ yaşamında\ stres} = .00$; $p < .05$). “İş Yaşamında Stres” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde çalışan öğretmenleri ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde çalışan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)aile-iş\ yaşam\ dengesi} = 331.468$; $p_{aile-iş\ yaşam\ dengesi} = .00$; $p < .05$). “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde çalışan öğretmenleri ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde çalışan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9’deki bulgulara göre yaşam kalitesine ilişkin lise öğretmenlerinin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeni açısından “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$). Bunun yanında erişilen bulgulara göre lise öğretmenlerinin “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda yaşam kalitesi algıları üzerinde okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeninin etkili olduğu söylenebilir.

Okulun bulunduğu yerleşim yerine göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının ölçek genelinde anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(5-1181)yaşam\ kalitesi\ genel} = 374.335$; $p_{yaşam\ kalitesi\ genel} = .00$; $p < .05$). Belirlenen anlamlı farklılık Scheffe testi neticesinde ilçe merkezindeki liselerde çalışan öğretmenleri ile ilçe merkezi dışında bulunan liselerde çalışan öğretmenler arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10. Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının görev yapılan okulun türü değişkenine göre analizi

Ölçek	Okul Türü	n	\bar{X}	ss	t	p
İş ve Kariyer Memnuniyeti	Devlet	951	4.39	.712	20.513	.00*
	Özel	230	3.32	.692		
Genel İyi Olma Hali	Devlet	951	3.83	.585	18.430	.00*
	Özel	230	3.12	.503		
İşi Kontrol Edebilme	Devlet	951	4.30	.791	13.489	.00*
	Özel	230	3.52	.773		
Çalışma Koşulları	Devlet	951	4.25	.834	12.015	.00*
	Özel	230	3.53	.753		
İş Yaşamında Stres	Devlet	951	1.72	.880	-14.683	.00*
	Özel	230	2.51	.691		
Aile-İş Yaşam Dengesi	Devlet	951	4.29	.761	18.509	.00*
	Özel	230	3.13	.874		
Genel	Devlet	951	3.97	.509	20.165	.00*
	Özel	230	3.23	.460		

* $p < .05$

Tablo 10’da araştırmaya katılan “Lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının okul türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir.” hipotezinin ispatı için yapılan analizlere ait bulgular bulunmaktadır. Bulgular analiz edildiğinde okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)iş\ ve\ kariyer\ memnuniyeti} = 20.513$; $p_{iş\ ve\ kariyer\ memnuniyeti} = .00$; $p < .05$). “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile devlet okullarında görev yapan öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{devlet} = 4.39 > \bar{X}_{özel} = 3.32$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutunda yaşam kalitesi algılarının çalışılan okul türü açısından birbirine benzerlik göstermediği söylenebilir.

Görev yapılan okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Genel İyi Olma Hali” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{\text{genel iyi olma hali}} = 18.430$; $p_{\text{genel iyi olma hali}} = .00$; $p < .05$). “Genel İyi Olma Hali” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{devlet}} = 3.83 > \bar{X}_{\text{özel}} = 3.12$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “Genel İyi Olma Hali” boyutunda yaşam kalitesi algılarının görev yapılan okul türü açısından birbirine benzerlik göstermediği söylenebilir.

Görev yapılan okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş Kontrol Edebilme” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{\text{iş kontrol edebilme}} = 13.489$; $p_{\text{iş kontrol edebilme}} = .00$; $p < .05$). “İş Kontrol Edebilme” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{devlet}} = 4.30 > \bar{X}_{\text{özel}} = 3.52$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “İş Kontrol Edebilme” boyutunda yaşam kalitesi algılarının görev yapılan okul türü açısından birbirine benzerlik göstermediği söylenebilir.

Görev yapılan okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Çalışma Koşulları” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{\text{çalışma koşulları}} = 12.015$; $p_{\text{çalışma koşulları}} = .02$; $p < .05$). “Çalışma Koşulları” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile devlet okullarında görev yapan öğretmenler lehine olarak değerlendirmiştir ($\bar{X}_{\text{devlet}} = 4.25 > \bar{X}_{\text{özel}} = 3.53$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “Çalışma Koşulları” boyutunda yaşam kalitesi algılarının görev yapılan okul türü açısından birbirine benzerlik göstermediği söylenebilir.

Görev yapılan okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “İş Yaşamında Stres” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{\text{iş yaşamında stres}} = -14.683$; $p_{\text{iş yaşamında stres}} = .00$; $p < .05$). “İş Yaşamında Stres” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre düşük olması (Bu boyutta bütün maddeler ters puanlandığı için değerlendirme diğer boyutların tersi şeklindedir.) nedeni ile devlet okullarında görev yapan lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{\text{devlet}} = 1.72 < \bar{X}_{\text{özel}} = 2.52$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “İş Yaşamında Stres” boyutunda yaşam kalitesi algılarının görev yapılan okul türü değişkeni açısından birbirine benzerlik göstermediği söylenebilir.

Görev yapılan okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{\text{aile-iş yaşam dengesi}} = 18.509$; $p_{\text{aile-iş yaşam dengesi}} = .00$; $p < .05$). “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda belirlenen anlamlı farklılığın devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile devlet okullarında görev yapan öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{\text{devlet}} = 4.29 > \bar{X}_{\text{özel}} = 3.13$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutunda yaşam kalitesi algılarının görev yapılan okul türü değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

Görev yapılan okul türüne göre araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının ölçek genelinde anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(1181)}_{\text{yaşam kalitesi genel}} = 20.165$; $p_{\text{yaşam kalitesi genel}} = .00$; $p < .05$). Belirlenen anlamlı farklılığın devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algısının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olması nedeni ile devlet okullarında görev yapan öğretmenler lehine şeklinde değerlendirmiştir ($\bar{X}_{\text{devlet}} = 3.97 > \bar{X}_{\text{özel}} = 3.23$). Elde edilen bu bulguya göre lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarının görev yapılan okul türü değişkeni açısından birbirine benzemediği söylenebilir ($p < .05$).

3.5. Beşinci Hipoteze Ait Bulgular

“Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları ile yaşam kalitesi algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi için lise öğretmenlerinden veri toplama araçlarına verdikleri yanıtların analizleri sonucunda erişilen bulgular aşağıda Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Lider desteği ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye ait korelasyon analizi

Yaşam Kalitesi	Lider Desteği	
İş ve Kariyer Memnuniyeti	r	.487**
	p	.000
Genel İyi Olma Hali	r	.402**
	p	.000
İşi Kontrol Edebilme	r	.460**
	p	.000
Çalışma Koşulları	r	.417**
	p	.000
İş Yaşamında Stres	r	-.379**
	p	.000
Aile-İş Yaşam Dengesi	r	.492**
	p	.000
Yaşam Kalitesi Genel	r	.514**
	p	.000

* < .05; ** < .01

Tablo 11’de lise öğretmenlerinin lider desteği ile yaşam kalitesi algıları arasındaki korelasyona ilişkin veriler incelendiğinde, lise öğretmenlerinin lider desteği ile yaşam kalitesi algıları arasında yönü pozitif, düzeyi orta anlamlı bir ilişki ($r = .514$; $p = .00^{**}$; $p < .01$) bulunmaktadır. Boyutlar temelinde korelasyon verileri incelendiğinde;

- ✓ Lider desteği ile yaşam kalitesi ölçeğinin “İş ve Kariyer Memnuniyeti” boyutu arasında yönü pozitif, düzeyi orta ($r = .487$; $p = .00^{**}$; $p < .01$),
- ✓ Lider desteği ile yaşam kalitesi ölçeğinin “Genel İyi Olma Hali” boyutu arasında yönü pozitif, düzeyi orta ($r = .402$; $p = .00^{**}$; $p < .01$),
- ✓ Lider desteği ile yaşam kalitesi ölçeğinin “İşi Kontrol Edebilme” boyutu arasında yönü pozitif, düzeyi orta ($r = .460$; $p = .00^{**}$; $p < .01$),
- ✓ Lider desteği ile yaşam kalitesi ölçeğinin “Çalışma Koşulları” boyutu arasında yönü pozitif, düzeyi orta ($r = .417$; $p = .00^{**}$; $p < .01$),
- ✓ Lider desteği ile yaşam kalitesi ölçeğinin “İş Yaşamında Stres” boyutu arasında yönü negatif, düzeyi orta ($r = -.379$; $p = .00^{**}$; $p < .01$),
- ✓ Lider desteği ile yaşam kalitesi ölçeğinin “Aile-İş Yaşam Dengesi” boyutu arasında yönü pozitif, düzeyi orta anlamlı bir ilişki ($r = .492$; $p = .00^{**}$; $p < .01$) vardır.

3.6. Altıncı Hipoteze Ait Bulgular

“Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları yaşam kalitesi algılarının anlamlı bir yordayıcısıdır.” hipotezi için lise öğretmenlerinden veri toplama araçlarına verdikleri yanıtların analizleri sonucunda erişilen bulgular aşağıda Tablo 44’te gösterilmiştir.

Tablo 12. Lider desteği algısının yaşam kalitesi algısını yordamasına ait regresyon analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	t	P	F	Model (p)	R ²
Yaşam Kalitesi	Sabit	2.613	42.938	.00	422.590	.00*	.264
	Lider Desteği	.309	20.557	.00			

* $p < .05$

Tablo 12’deki regresyon analizi verileri incelendiğinde lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının, yaşam kalitesi algılarının anlamlı bir yordayıcısı olduğu anlaşılmaktadır ($F=422.590$; $p = .00$; $p < .05$). Regresyon analizine göre lider desteğinin yaşam kalitesi algısını pozitif yönde düşük düzeyde etkilediği ve algılanan lider desteği düzeyinin yaşam kalitesi algısı üzerindeki varyansı %26 oranında açıkladığı ($R^2=.264$) bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanında lise öğretmenlerinin algıladıkları lider desteği düzeyinin yaşam kalitesi algı düzeyini arttırmakta olduğu da belirlenmiştir ($\beta = .309$).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

Araştırmada; “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları yüksek düzeydedir.” hipotezi için lise öğretmenlerinin lider desteği ölçeğine verdikleri yanıtların analiz edilmesi sonucu öğretmenlerin lider desteği algılarının yüksek olduğu saptanmıştır. Lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının yöneticilerinin durumlarını göz önünde bulundurarak anlayış gösterme hususunda yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç okul yöneticilerinin karar alırken öğretmenlerin

durumlarını dikkate aldıklarının bir kanıtı olarak gösterilebilir. Ayrıca elde edilen sonuç ile lise öğretmenlerinin lider desteği aldıkları da anlaşılmaktadır.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin yaşam kalite algıları yüksek düzeydedir.” hipotezi için lise öğretmenlerinin verdikleri yanıtların analiz edilmesi sonucu öğretmenlerin yaşam kalite algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının bir boyutu olan iş ve kariyer memnuniyeti açısından algılarının diğer boyutlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durumun oluşmasında öğretmenlerin mesleğini etkin biçimde yapabilmeleri için bir dizi belirlenmiş olan amaç ve hedeflerinin olmasının, okul yöneticilerinin mesleki açıdan öğretmenleri teşvik edici davranışlarda bulunmalarının ve görevlerinden dolayı okul yöneticilerinin öğretmenleri takdir etmelerinin etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü araştırmada yaşam kalite algısının ifade edilen konularda çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada elde edilen sonuçlar ile lise öğretmenlerinin yaşam kalitelerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin mesleki kıdem açısından kabul edildiği şekilde yorumlanabilir. Lider desteği algılarının hangi mesleki kıdeme sahip öğretmenler arasında olduğuna ilişkin yapılan analizler sonucunda 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip lise öğretmenlerinin mesleki kıdemi kendilerinden düşük olan öğretmenlere göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Ortalamalar bağlamında mesleki kıdemi 21 yıl ve üzerinde olan lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının kendilerinden mesleki kıdem açısından daha az öğretmenlere göre yüksek olduğu da araştırmada elde edilen sonuçlar arasındadır. Araştırmada mesleki kıdem açısından lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının birbirine benzemediği belirlenmiştir. Bu sonuç lise öğretmenlerinin lider desteği algıları üzerinde mesleki kıdemin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları öğrenim durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” olan hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin öğrenim durumu açısından kabul edildiği şekilde yorumlanabilir. Lider desteğine ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının lisans mezunu öğretmenler lehine olduğu, lisans mezunu öğretmenlerin lider desteği algı puanlarının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre anlamlı derecede yüksek olmasından dolayı söylenebilir. Lider desteğine ilişkin olarak öğrenim durumu değişkeni açısından elde edilen sonuçlar, lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının birbirine benzemediği şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde lise öğretmenlerinin lider desteği algıları üzerinde öğrenim durumunun etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yerine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin okulun bulunduğu yerleşim yeri açısından kabul edildiği şekilde yorumlanabilir. Lider desteğine ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının hangi yerleşim yerinde görev yapan öğretmenler arasında olduğuna ilişkin yapılan analizler sonucunda ilçe merkezlerinde görev yapan lise öğretmenlerinin diğer yerleşim birimlerinde görev yapan öğretmenlere göre lider desteği algılarının anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Araştırma sonuçları ortalamalar bağlamında değerlendirildiğinde ilçe merkezlerinde görev yapan lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının diğer yerleşim birimlerinde görev yapan öğretmenlere göre düşük olduğu belirlenmiştir. Araştırmada okulun bulunduğu yerleşim yeri açısından lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının birbirine benzemediği belirlenmiştir. Bu sonuç lise öğretmenlerinin lider desteği algıları üzerinde okulun bulunduğu yerleşim yerinin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada lider desteğine ilişkin lise öğretmenlerinin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeni açısından birbirine benzemediği ve lise öğretmenlerinin lider desteği, algıları üzerinde okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeninin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca il ve ilçe merkezi dışındaki yerleşim birimlerindeki okullarda görev yapan öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının diğer yerleşim birimlerindeki liselerde görev yapan öğretmenlere göre yüksek çıktığı da belirlenmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında kırsal bölgelerdeki okullarda öğretmen sayısının il ve ilçe merkezindeki okullardaki öğretmen sayılarına göre düşük olmasından dolayı ilişkilerin daha samimi olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Örneğin yüz öğretmenin görev yaptığı bir okulda okul müdürünün öğretmenlerine vereceği lider desteği ile on öğretmenin görev yaptığı bir okuldaki okul müdürünün vereceği lider desteğinin benzer olmayacağını söyleyebiliriz. Bu yüzden yerleşim yeri farklılığı beraberinde lider desteğinin de farklılaşmasına neden olduğu açık bir şekilde söylenebilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları görev yapılan okul türü değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteğine ilişkin algılarının görev yapılan okul türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin görev yapılan okul türü açısından kabul edildiği şekilde yorumlanabilir. Lider desteğine ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının devlet okullarında görev yapan öğretmenler lehine olduğu, devlet okullarında çalışan öğretmenlerin lider desteği algılarının özel okullarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı derecede yüksek olmasından

dolayı söylenebilir. Bu sonuçlar, okul türü değişkeni açısından lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının birbirine benzemediği şeklinde yorumlanabilir.

Lider desteğine ilişkin olarak görev yapılan okul türü değişkeni açısından elde edilen sonuçlar, lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının birbirine benzemediği şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde lise öğretmenlerinin lider desteği algıları üzerinde görev yapılan okul türünün etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmada devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin lider desteği algılarının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olduğu da belirlenmiştir. Bu sonuca göre özel okullarda görev yapan öğretmenlerin lider desteği algılarının devlet okullarında görev yapan öğretmenlere göre düşük olmasının okulların yapısından kaynaklanabileceği söylenebilir. Ayrıca özel okullarda öğretmen ve kurum yönetici değişim sıklığının devlet okullarındaki yöneticilere göre daha fazla olması nedeni ile özel okullarda görev yapan öğretmenlerin lider desteği algısı devlet okullarında görev yapan öğretmenlere göre düşük çıkmış olabileceği söylenebilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algıları mesleki kıdem değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin mesleki kıdem açısından kabul edildiği şeklinde yorumlanabilir. Yaşam kalitesi ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının hangi mesleki kıdeme sahip öğretmenler arasında olduğuna ilişkin yapılan analizler sonucunda anlamlı farklılığın bütün boyutlarda 6-10 yıl ve 16-20 yıl arasında mesleki kıdeme sahip olan lise öğretmenleri ile 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olan lise öğretmenleri arasında olduğu belirlenmiştir. Lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algı ortalamaları bağlamında mesleki kıdemi 21 yıl ve üzerinde olan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarının kendilerinden mesleki kıdem açısından daha az öğretmenlere göre yüksek olduğu da belirlenmiştir.

Araştırmanın 21 yıl ve üzerinde mesleki kıdemi olan başka bir ifade ile tecrübeli lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarının kendilerinden mesleki kıdem açısından daha az öğretmenlere göre yüksek olduğu sonucu, mesleki kıdemi fazla olan öğretmenlerin yıllar içerisinde çeşitli isteklerini genel olarak gerçekleştirmiş olduklarını düşünmelerinden kaynaklı olabilir. Mesleki kıdemi düşük olan öğretmenlerin mesleki kariyerlerinin başında olmalarından dolayı gerçekleştirmek istedikleri birçok planlarını gerçekleştirme zamanı gelmemesinden veya buldukları ortamdan kaynaklanabileceği düşünülen çeşitli faktörlerden dolayı yaşam kalite algılarının mesleki kıdemi yüksek olan öğretmenlere göre düşük çıkmış olabilir. Araştırmada mesleki kıdem açısından lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının birbirine benzemediği belirlenmiştir. Bu sonuç lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algıları üzerinde mesleki kıdemin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algıları öğrenim durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin öğrenim durumu açısından kabul edildiği şeklinde yorumlanabilir. Yaşam kalitesine ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının lisans mezunu öğretmenler lehine olduğu, lisans mezunu öğretmenlerinin yaşam kalitesi algı puanlarının lisansüstü mezunu öğretmenlere göre anlamlı derecede yüksek olmasından dolayı söylenebilir. Yaşam kalitesine ilişkin olarak öğrenim durumu değişkeni açısından elde edilen sonuçlar lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarının birbirine benzemediği şeklinde yorumlanabilir. Yaşam kalitesine ilişkin olarak öğrenim durumu değişkeni açısından elde edilen sonuçlar, lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının birbirine benzemediği şeklinde yorumlanabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde lise öğretmenlerinin yaşam kalite algıları üzerinde öğrenim durumunun etkili olduğu söylenebilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algıları okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yerine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin okulun bulunduğu yerleşim yeri açısından kabul edildiği şeklinde yorumlanabilir. Yaşam kalitesine ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının hangi yerleşim yerinde görev yapan öğretmenler arasında olduğuna ilişkin yapılan analizler sonucunda ilçe merkezlerinde görev yapan lise öğretmenlerinin diğer yerleşim birimlerinde görev yapan öğretmenlere göre yaşam kalitesi algılarının anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Araştırma sonuçları ortalamalar bağlamında değerlendirildiğinde ilçe merkezlerinde görev yapan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarının diğer yerleşim birimlerinde görev yapan öğretmenlere göre düşük olduğu belirlenmiştir. Araştırmada okulun bulunduğu yerleşim yeri açısından lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının birbirine benzemediği belirlenmiştir. Bu sonuç lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algıları üzerinde okulun bulunduğu yerleşim yerinin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada yaşam kalitesine ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeni açısından birbirine benzemediği ve lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algıları üzerinde okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeninin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ilçe merkezinde okullarda görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesi algılarının diğer yerleşim birimlerindeki liselerde görev yapan öğretmenlere göre düşük çıktığı da belirlenmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında okulun bulunduğu yerleşim yerinin olanaklarının etkili olduğu

söylenbilir. Yapılan araştırmanın Malatya il sınırları içerisinde yapılması dolayısı ile sosyo-ekonomik durum ve ilçelerin olanaklarının farklılık gösterdiği söylenbilir. Örneğin Malatya İli Darende İlçesi'nin olanakları ile Doğanyol ve Kuluncak ilçelerinin olanaklarının aynı olduğunu söyleyemeyiz. Ayrıca ilçelerdeki liselere LGS ile yerleşen öğrencilerin puan durumu da il merkezindeki okullara göre düşük olmasından dolayı da ilçe merkezindeki okullarda görev yapan öğretmenlerin yaşam kalite algılarının düşük çıktığı söylenbilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algıları görev yapılan okul türü değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermektedir.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin yaşam kalitesine ilişkin algılarının görev yapılan okul türüne göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin görev yapılan okul türü açısından kabul edildiği şekilde yorumlanabilir. Yaşam kalitesine ilişkin olarak lise öğretmenlerinin algılarının devlet okullarında görev yapan öğretmenler lehine olduğu, devlet okullarında görev yapan öğretmenlerinin yaşam kalitesi algı puanlarının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre anlamlı derecede yüksek olmasından dolayı söylenbilir. Yaşam kalitesine ilişkin olarak okul türü değişkeni açısından elde edilen sonuçlar lise öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarının birbirine benzemediği şekilde yorumlanabilir.

Araştırmada devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin yaşam kalite algılarının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olduğu da belirlenmiştir. Bu sonucun çıkmasında özel okullarda görev yapan öğretmenlerin devlet okullarında görev yapan öğretmenlere göre sosyal ve ekonomik yönden çeşitli şartlarda dezavantajlı durumda olmalarından kaynaklandığı söylenbilir. Özel okullarda görev yapan öğretmenlerin aldıkları ücret, çalışma saatleri, iş kaygısı (Öğrenci-veli-özel okul yönetimi tarafından önümüzdeki yıl tercih edilecek mi?) gibi etkenlerden dolayı yaşam kalite algılarının düşük çıkmış olabileceği söylenbilir. Ayrıca özel okullarda görev yapan öğretmenlerin görev yaptığı eğitim kurumlarının ekonomik gücü çalışma şartlarının iyileşmesi veya kötüleşmesinde etkili olduğu söylenbilir. Bu etki öğretmenlerin okul ortamında yaşam kalite algılarına etkisi olabilir.

Yaşam kalitesine ilişkin olarak görev yapılan okul türü değişkeni açısından elde edilen sonuçlar, lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının birbirine benzemediği şekilde yorumlanabilir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde lise öğretmenlerinin yaşam kalite algıları üzerinde görev yapılan okul türünün etkili olduğu söylenbilir.

Araştırmada devlet liselerinde görev yapan öğretmenlerin yaşam kalite algıları özel liselerde görev yapan öğretmenlere göre yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca gerekçe olarak kamu liselerinde görev yapan öğretmenlere sunulan imkânların özel liselerde görev yapan öğretmenlere göre fazla olması gösterilebilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları ile yaşam kalitesi algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteği ile yaşam kalitesi algıları arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin lider desteği ile yaşam kalitesi algısı arasındaki ilişki açısından kabul edildiği şekilde yorumlanabilir. Ayrıca bu sonuç lise öğretmenlerinin lider desteği algısı arttıkça yaşam kalitesi algılarının da artacağı şeklinde de ifade edilebilir.

Araştırmada lise öğretmenlerinin lider desteği ile yaşam kalitesi algıları arasında orta düzeyde anlamlı ilişki olma durumu, “İş Yaşamında Stres” alt boyutunda negatif yönlü olarak belirlenmiştir. Bu durum lider desteği arttıkça öğretmenlerin iş yaşamında başka bir ifade ile okul yaşamlarındaki stres düzeylerinde azalma olacağı şeklinde de ifade edilebilir.

Araştırmada “Lise öğretmenlerinin lider desteği algıları yaşam kalitesi algılarının anlamlı bir yordayıcısıdır.” hipotezi için yapılan analizler neticesinde araştırmaya katılan lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının yaşam kalitesi algılarını anlamlı bir biçimde yordadığı belirlenmiştir. Yaşam kalitesi algı düzeyinin belirleyicisi olan lider desteği algısı arasındaki ilişkisinin düşük düzeyde olduğu ve lise öğretmenlerinin algıladıkları lider desteği algı düzeyinin yaşam kalitesi algı düzeyini arttırdığı araştırma sonucunda tespit edilmiştir. Bu sonuç araştırma hipotezinin lider desteğinin yaşam kalitesi algısını yordaması açısından kabul edildiği şekilde yorumlanabilir.

4.2. Tartışma

Araştırmada lise öğretmenlerinin lider desteği algılarının yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu sonuç liselerde görevli okul müdürlerinin öğretmenlerin okula yaptığı katkılara değer verdikleri ve öğretmenlerin yaptıkları faaliyetlerden dolayı okul liderleri tarafından önemsendiği olan inançlarının yüksekliği (Pohl ve Galletta, 2016) olarak değerlendirilebilir. Bu sonuç lise öğretmenlerinin okul müdürlerinin öğretmenlere destek verdiği, onlarla alakadar olduğunu gösterir davranışlarda bulunduğu, onları hedeflerine ulaşma konusunda cesaret ve motive edici davrandığını (Babin ve Boles, 1996) yüksek derecede algıladıkları şeklinde de değerlendirilebilir.

Lider desteğinin yönetici ile çalışan arasındaki olumlu iş ilişkisi (Bhanthumnavin, 2003) olarak açıklanan tanımlı doğrultusunda yapılan çalışma incelendiğinde liselerde öğretmenlerle ve okul müdürleri arasında pozitif manada bir

ilişkinin olduğu söylenebilir. Nitekim bu durum araştırmanın lider desteğinin diğer değişkenlerle olan ilişkisinden de çıkarılabilir.

Çalışma ortamlarında destek verici bir tarzda liderlik gösterildiğinde ve çalışanların gereksinimleri karşılandığında, çalışanların görevlerini daha iyi yapmalarının teşvik edildiği söylenebilir (Yoon ve Lim, 1999). Bu bağlamda yapılan araştırma ile elde edilen lider desteği düzeyi öğretmenlerin okul müdürleri tarafından yönetsel ve öğretmen arkadaşları tarafından örgütsel olarak desteklendiklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Araştırmada öğretmenlerin lider desteğine ilişkin olarak okul içerisinde işler zorlaştığı durumlarda bile yöneticilerin güvenilir olduğuna ilişkin algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum tam tersi şekilde gerçekleşmiş olsaydı yani yöneticiler güvenilir olmasaydı, okul paydaşları için çeşitli sıkıntılar ortaya çıkabilirdi. Bu konuda Erdem (2008), okul içerisinde güven temelli sorunların yöneticilerin “adil bir yönetim sergilememeleri, olumsuz tavır ve davranışlar göstermeleri, öğretmenleri öğrenciler karşısında yalnız bırakması ve tutarsız davranması, disiplin eksikliği, idari boşlukların olması, başarıyı ödüllendirmemesi, öğretmenler ile olumsuz ilişkiler içerisinde olmasından kaynaklanabileceğini belirtmiştir.

Ertürk, Keskinlik Kara, Zafer Güneş (2016), Özdemir (2010) ve Özdemir Demirel (2012) yaptıkları çalışmalarda yapılan araştırmaya benzer şekilde öğretmenlerin lider (yönetici) desteği algılarının yüksek düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Eisenberger, Cummings, Armeli ve Lynch (1997) yüksek örgütsel destek algısının, çalışanları etkili ve verimli olmaya yönelttiğini belirtmişlerdir. İfade edilen çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre okul müdürlerinin çalışanları destekleyici bir tutum içerisinde olmasının; öğretmenlerin yöneticilere bu davranışının karşılığını verme yükümlülüğünü hissettirebilir. Bu durumda gerek okul ortamında araştırmanın sonuçlarında olduğu gibi lider desteği algısının yükselmesi öğretmenlerin yaşam kalite algısını yükseltmekte olduğu sonucu ile desteklenmektedir.

Araştırmada lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalitesi algıları arasındaki pozitif yönlü anlamlı bir ilişki sonucunun, liderlerin astlarına destekleyici yönde davranış sergilemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca bu durum liderin sergilediği pozitif davranışların astları üzerinde etki oluşturduğu şeklinde de ifade edilebilir (Cogliser, Schriesheim, Scandura ve Gardner, 2009; George, 1995; Lewis, 2009; Sy, Côté ve Saavedra, 2005). Liderlerin astları üzerindeki etkisi yapılan araştırmada elde edilen öğretmenlerin lider desteği algılarının yaşam kalitesi algılarını etkilemekte (yordamakta) olduğu sonucu ile örtüşmektedir.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin lider desteği algılarının yüksek çıktığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin yüksek çıkan lider desteğinin öğretmenlerin birçok faaliyetlerinin desteklediği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim algılanan lider (yönetici) desteği, yeni yetenekler geliştirmeleri için çalışanlara fırsat sunma, çalışanların kariyer hedeflerine zaman ayırma ve kariyerlerine yönelik eğitimleri destekleme gibi faaliyetlerini desteklemektedir (Çakmak-Otluoğlu, 2012). Bunun yanı sıra iş ile alakalı problemlerin çözüme kavuşturulması ve özel hayat ile iş hayatının dengede tutulmasına ilişkin destekleri de içermektedir (Turgut, 2011). Belirtilen bu destekleri liderlerin sağlaması, çalışanların istek ve gereksinimlerini karşılayacak, daha uygun bir iş ortamı oluşturacak ve neticede çalışanların örgüte yönelik olumlu tutum geliştirip, örgütsel performansı yükseltecek davranışlar sergilemesine neden olacaktır. Bu durum çalışanlar ile üyesi oldukları örgüt arasındaki ilişkiyi de güçlendirecektir (Lambert ve Hogan, 2009).

Çalışanlar açısından lider desteği, örgütsel değişkenlerle ilişkisinden dolayı önem kazanmış, örgütsel desteğin öncüllerindedir. Çünkü çalışanlar üyesi oldukları örgütlerden destek aldığını anladıklarında veya örgütten gelen desteği algıladıklarında, paralel olarak örgütün yöneticilerinden de destek aldığını düşünürler (Rhoades ve Eisenberger, 2002). Her ne kadar alanyazında örgütsel destek üzerinde daha fazla yoğunlaşıldığı görülse de çalışanların bu destek türlerinden birini algılayıp algılamaması gerek örgütler ve gerekse de çalışanlar için pozitif sonuçlar oluşturmaktadır. Çalışanların algıladıkları destek türleri arasında yönetici desteğini daha fazla algıladıkları veya kendilerine daha fazla etki ettiği söylenebilir (Özkuk, 2017). Bu bağlamda araştırmada öğretmenlerin lider desteği algısının yüksek olması sonucu, alanyazındaki bilgilerle örtüşmekte olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Araştırmada lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde İnal (2009) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenlerin okul yaşam kalitesinin ortalamasının üzerinde çıktığı belirlenmiştir. İş yaşamı kalitesi, iş yerinde demokratik yapıyla işgörenin karar sürecine daha çok katılımını sağlamayı iş yerinde daha insanca ve sağlıklı çalışma şartlarına yönelten ve gelir kaynaklarından adaletli paylaşımı hedeflemektedir (Travis, 1995). Özetle yaşam kalitesi genel manada işin insancillaştırılmasıdır (Balıcı, 2014). Bu bağlamda yapılan araştırmada ve İnal (2009) tarafından yapılan çalışmada elde ettiği sonuçların öğretmenlerin okul ortamında insancıl muamele gördükleri, yaşam kalite algılarının yüksek olmasından anlaşılabilir. Yani okullarda yaşam kalitesi, bireyin yaptığı işteki konumunu, kendi yapısına, kabiliyet ve beklentilerine daha uygun şekilde getirmek ve onu işi ile bütünleştirmek için yapılan bütün etkinlikleri içeren, devamlılık gösteren bir düşünce ve eylem bütünlüğü olarak değerlendirilir (Paşa, 2002). İfade edilen durum çalışma yaşamındaki koşulların, çalışma sürecinin ve çevrenin öğretmenlerin gereksinimlerine uygun olarak yeniden örgütlenmesi görüşünü kapsadığı söylenebilir. Yapılacak örgütlenmenin araştırma sonuçları doğrultusunda istenilen düzeye yakın bir seviyede olduğu söylenebilir.

Etkili ve başarılı bir çalışan olarak görevlerini yapan bir öğretmen, görev yaptığı okulu başarıya ulaştırmada en önemli aktörlerden biri haline gelir. Okul ortamında yaşam kalite algısının istenilen seviyede olmadığı durumlarda, öğretmenlerin görevlerini etkileyebileceği gibi ikili ilişkilerini, motivasyonlarını, örgüte bağlılıklarını, iş doyumunu ve iş yaşam dengeleri gibi birçok faktörü etkileyebilmektedir (Barker, 1986; Bolduc, 2001). Yapılan araştırma sonuçları ifade edilen bağlamda değerlendirildiğinde çalışma yapılan okullarda görev yapan öğretmenlerin yaşam kalitesinin yüksek olması, beraberinde öğretmenlerin motivasyonlarını, iş doyumlarını, okula olan bağlılıklarını ve iş yaşam dengelerini pozitif manada etkilediği söylenebilir.

Eğitim örgütlerinin en etkin bileşeni olan okulların işleyişinde eğitim çalışanları, önemli rol ve görevler üstlenmektedir. Okulu amaçlarına ulaştırmada ve etkili okulu oluşturmada okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yüklendiği rol son derece önemlidir. Okul yöneticileri ve öğretmenler olmadan eğitim hizmeti üretilemeyeceğinden, okul yöneticileri ve öğretmenler okulun vazgeçilmez parçaları olduğu söylenebilir. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin okula ve işine bağlı olması, işinden tatmin olması, stres ve tükenmişliğin üstesinden gelebilmesi, öğrenci, veli ve öğretmenlerle güçlü ilişkiler kurması, özetle yaşam kalitesinin yüksek olması başarıya ulaşmasında temel etken olarak değerlendirilebilir (Erdem, 2008; Taşdan ve Erdem, 2010). Erdem (2008), Taşdan ve Erdem'in (2010) değerlendirmeleri bağlamında yapılan araştırmada lise öğretmenlerinin yaşam kalite algılarının yüksekliği, öğretmenlerin okula bağlı olması, yaptığı öğretmenlik mesleğinden memnun olması, stres ve tükenmişlik duygularını yüksek düzeyde yaşamaması, öğrenci, veli ve meslektaşlarıyla iyi, güçlü ve pozitif ilişkiler kurmasına bağlanabilir.

Yaşam kalitesinin yüksek olmadığı eğitim kurumlarında, öğretmenlerin eğitim-öğretim faaliyetlerine olumsuz olarak etki edebileceği gibi; ilişkilerini, motivasyonlarını, iş tatminlerini, okula olan bağlılıklarını ve iş-yaşam dengeleri üzerinde de etkili olabilir (Barker, 1986; Bolduc, 2001). İfade edilen durumlara olumsuz etki etmesi beklenen yaşam kalite algısının düşüklüğünün yapılan araştırmada belirlenmemiş olmaması, liselerde görev yapan öğretmenler için olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Yapılan araştırmada öğretmenlerin yaşam kalitesi algılarının mesleki kıdem ve öğrenim durumları bakımından anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Mesleki kıdeme göre yaşam kalite algısının mesleki kıdemi yüksek olan öğretmenlerde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Çelik ve Tabancalı (2012) yaptığı çalışmada öğretmenlerin iş/çalışma yaşam kalite düzeylerinin mesleki kıdem değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterdiğini saptarken, öğrenim durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermediğini saptamıştır. Çelik ve Tabancalı (2012) mesleki kıdeme göre elde ettiği yaşam kalite algı düzeyinin yapılan çalışmada olduğu mesleki kıdemi yüksek öğretmenler arasında daha fazla olduğunu belirlemişlerdir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde mesleki kıdem değişkeni açısından araştırmada elde edilen sonucun alanyazındaki çalışmalarla desteklendiği söylenebileceği gibi yaşam kalitesi algısının öğretmenlerin mesleki kıdemi ile paralel bir şekilde arttığı şeklinde de söylenebilir.

4.3. Öneriler

Yapılan araştırmanın ulaşılan sonuçları doğrultusunda aşağıda uygulayıcılar ve araştırmacılar için çeşitli öneriler sunulmuştur.

- ✓ Yapılan araştırmada lider desteği ve yaşam kalitesine ilişkin lise öğretmenlerinin algılarının görev yapılan okulun türü değişkeni açısından birbirine benzemediği ve lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalitesi algıları üzerinde görev yapılan okulun türü değişkeninin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kamu okullarında görev yapan öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının özel okullarda görev yapan öğretmenlere göre yüksek olduğu da belirlenmiştir. Bu konuda özel okullarda görev yapan öğretmenler ve okul yöneticileri ile özel okullardaki ortamlar hakkında görüşmeler yapılarak kapsamlı tespitlerde bulunulabilir. Yapılacak tespitler ile özel okullardaki lider desteği algısına ve nihayetinde yaşam kalite algısında artışlar yaşanması sağlanabilir.
- ✓ Yapılan araştırmada lider desteğinin ve yaşam kalite algısı ile ilişkisinin tespiti eğitim yöneticilerinin çalışma ortamlarını gözden geçirmelerine katkı sağlayabilir. Bu bağlamda yapılan araştırmada olduğu gibi eğitim yöneticilerinin belli aralıklarla öğretmenlerinin yaşam kalitesi algılarını belirlemeye yönelik çalışmalar yaparak, sergilemiş oldukları lider desteği temelinde tespitler ve çıkarımlarda bulunabilirler.
- ✓ Araştırmada lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalite algıları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda her üç değişken arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki belirlenmiştir. Belirlenen sonuçların lider desteği ve yaşam kalite algısı konularında yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi önerilmektedir.
- ✓ Yapılan araştırmada elde edilen sonuçlara göre lider desteğinin öğretmenlerin yaşam kalitesi algılarını arttırmakta olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, öğretmenlerin yaşam kalite algılarının ileri seviyelere ulaşabilmesini sağlamak için okullarda eğitim yöneticilerinin lider desteği davranışlarının gerektirdiği eylemlerini arttırmaları önerilebilir.
- ✓ Yapılan araştırmada lider desteği ve yaşam kalitesine ilişkin lise öğretmenlerinin algılarının mesleki kıdem değişkeni açısından birbirine benzemediği ve lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalitesi algıları üzerinde

mesleki kıdem değişkeninin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca mesleki kıdemi yüksek olan öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının da yüksek çıktığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre mesleki kıdemi düşük olan öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının mesleki kıdemi yüksek olan öğretmenlere göre düşük olmasının nedenleri kapsamlı bir şekilde derinlemesine araştırılabilir.

- ✓ Yapılan çalışmada lider desteği ve yaşam kalitesine ilişkin lise öğretmenlerinin algılarının öğrenim durumuna değişkeni açısından birbirine benzemediği ve lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalitesi algıları üzerinde öğrenim durumu değişkeninin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca lisans mezunu öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının da yüksek çıktığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre lisansüstü mezunu öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının lisans mezunu öğretmenlere göre düşük olmasının öğretmenlerin eğitim düzeyi yükseldikçe lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının düşmesinin gerekçelerinin neler olduğu lisansüstü eğitim alan öğretmenlerle yapılacak görüşmelerle belirlenebilir.
- ✓ Yapılan çalışmada lider desteği ve yaşam kalitesine ilişkin lise öğretmenlerinin algılarının okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeni açısından birbirine benzemediği ve lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalitesi algıları üzerinde okulun bulunduğu yerleşim yeri değişkeninin etkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca il ve ilçe merkezi dışındaki yerleşim birimlerindeki okullarda görev yapan öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının diğer yerleşim birimlerindeki liselerde görev yapan öğretmenlere göre yüksek çıktığı da belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre il ve ilçe merkezi dışındaki yerleşim yerlerinde başka bir ifade ile kırsal bölgelerdeki okullarda görev yapan öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalitesi algılarının yüksek olmasının kırsal bölgelerdeki ilişkilerin informal olmasından mı, kırsal bölgelerdeki öğretmenlerin beklentilerinin yüksek olmamasından mı veya okul liderlerinin daha destekleyici bir tutum içerisinde olmalarından dolayı mı olduğu kırsal bölgelerde görev yapan öğretmenler ve okul yöneticileri ile yapılacak görüşmeler sonucunda saptanabilir.
- ✓ Araştırma Malatya ili ve ilçelerinde bulunan kamu ve özel liselerde görev yapan öğretmenlerle gerçekleştirilmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda başka iller ve ilçelerde görev yapan lise öğretmenleri araştırma sürecine dâhil edilerek daha geniş örneklem grupları ile araştırma yapılmasını sağlanacağı gibi, araştırmacılar açısından çok daha farklı sonuçlar ortaya çıkarabilecektir.
- ✓ Araştırma Malatya ili ve ilçelerinde bulunan kamu ve özel liselerde görev yapan öğretmenlerle gerçekleştirilmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda okul öncesi, ilköğretim, ortaokul gibi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler çalışmalara dâhil edilerek liselerde görev yapan öğretmenlerin lider desteği ve yaşam kalite algılarının ifade edilen eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin algıları ile karşılaştırılması sağlanabilir.
- ✓ Çalışmada lise öğretmenlerinin lider desteği ve yaşam kalite algıları arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada ifade edilen üç değişken arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğunun belirlenmesinin yanında her üç değişkeninin ikili gruplar halinde birbirlerini yordadığı da belirlenmiştir. Çalışmanın ulaşılan bu sonuçları göz önünde bulundurularak ileride yapılacak çalışmalarda farklı değişkenlerin işe koşularak lider desteği ve yaşam kalitesi algısındaki değişiklikler ortaya çıkarılabilir.
- ✓ Yapılan çalışmanın amaçları doğrultusunda ilişkisel tarama modeli yöntem olarak belirlenmiştir. İleride yapılacak çalışmalarda nitel araştırma süreci de işe koşularak karma yöntem temelinde çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Ackfeldt, A. L., & Coote, L. V. (2005). A Study of organizational citizenship behaviors in a retail setting. *Journal of Business Research*, 58, 151-159.
2. Akar, H. ve Üstüner, M. (2017). İş yaşam kalitesi ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 159-176.
3. Babin, B. J., & Boles, J. S. (1996). The effects of perceived co-worker involvement and supervisor support on service provider role stress, performance and job satisfaction. *Journal of Retailing*, 72(1), 57-75.
4. Balcı, A. (2014). *Örgütsel gelişme* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
5. Barker, J. D. (1986). *Influence of quality of work life variables on the retention and career satisfaction of science and mathematics teachers*. Ph.D. Thesis. The University of Tennessee. Knoxville
6. Bhanthumnavin, D. (2003). Perceived social support from supervisor and group members' psychological and situational characteristics as predictors of subordinate performance in Thai work units. *Human Resource Development Quarterly*, 14(1), 79-97.
7. Bilgiç, S. (2009). *İlköğretim öğrencilerinde okul yaşam kalitesi algısının arkadaşlara bağlılık ve empatik sınıf atmosferi değişkenleriyle ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

8. Bolduc, R. R. (2001). *An analysis of the relationship between quality of work life and motivation for correctional services officers in the Montreal area*. Ph.D. Thesis. McGill University (Canada).
9. Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E, Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (29. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
10. Cogliser, C. C., Schriesheim, C. A., Scandura, T. A., & Gardner, W. L. (2009). Balance in leader and follower perceptions of leader-member exchange: Relationships with performance and work attitudes. *The Leadership Quarterly*, 20(3), 452-465.
11. Creswell, J. W. (2012). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (fourth ed.). Sage.
12. Çakmak-Otluoğlu, K. Ö. (2012). Protean and boundaryless career attitudes and organizational commitment: The effects of perceived supervisor support. *Journal of Vocational Behaviour*, 80, 638-646.
13. Çarıkçı, İ. H. ve Çelikkol, Ö. (2009). İş-aile çatışmasının örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyetine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 153-170.
14. Çelik, K. ve Tabancalı, E. (2012). Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş/çalışma yaşam kalitesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11, 31-38.
15. Çelik, M. ve Turunç, Ö. (2010). Lider desteğinin çalışanların iş-aile yaşam çatışması ve iş performansına etkisi: Savunma sektöründe bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 19-41.
16. Davis, K., & John, W. N. (1997). *Organizational behavior-human behavior at work*. McGraw-Hill.
17. Decarlo, L.T. (1997). On the meaning and use of kurtosis. *Psychological Methods*, 2(3), 292-307.
18. DeConinck, J. B., & Johnson, J. T. (2009). The effects of perceived supervisor support, perceived organizational support, and organizational justice on turnover among salespeople. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 29(4), 333-350.
19. Demir, M. (2011). İşgörenlerin çalışma yaşamı kalitesi algılamalarının işte kalma niyeti ve işe devamsızlık ile ilişkisi. *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 453-464.
20. Demir, Ö., Kaya, H. İ. ve Metin, M. (2012). Lise öğrencilerinde okul kültürünün bir ögesi olarak okul yaşam kalitesi algısının incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(4), 9-28.
21. Demircan, P. (2016). *İş-aile çatışması-duygusal emek ilişkisinde lider desteğinin rolü: Eğitim üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
22. Eisenberger, R., Armeli, S., Rexwinkel, B., Lynch, P. D., & Rhoades, L. (2001). Reciprocation of Perceived Organizational Support. *Journal of Applied Psychology*, 86(1), 42-51.
23. Eisenberger, R., Cummings, J., Armeli, S., & Lynch, P. (1997). Perceived organizational support, discretionary treatment, and job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 82(5), 812-820.
24. Eisenberger, R., Stinglhamber, F., Vandenberghe, C., Sucharski, I. L., & Rhoades, L. (2002). Perceived supervisor support: contributions to perceived organizational support and employee retention. *Journal of applied psychology*, 87(3), 565-573.
25. Epstein, J. L., & McPartland, J. M. (1976). The concept and measurement of the quality of school life. *American Educational Research Journal*, 13(1), 15-30.
26. Erdem, M. (2008). *Öğretmenlere göre kamu ve özel liselerde iş yaşamı kalitesi ve örgütsel bağlılıkla ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
27. Erden, A. ve Erdem, M. (2013). İlköğretim okullarında okul yaşamı kalitesi: Van ili örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 1-15.
28. Ertürk, A., Keskinlikç Kara, S. B. ve Zafer Güneş, D. (2016). Duygusal emek ve psikolojik iyi oluş: bir yordayıcı olarak yönetsel destek algısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1723-1744.
29. Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2011). *How to design and evaluate research in education*. McGraw.
30. George, J. M. (1995). Leader positive mood and group performance: The case of customer service. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(9), 778-794.

31. Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
32. Herman, K. C., Reinke, W. M., Parkin, J., Traylor, K. B., & Agarwal, G. (2009). Childhood depression: Rethinking the role of the school. *Psychology in the Schools*, 46(5), 433-446.
33. Hopkins, K. D., & Weeks, D. L. (1990). Tests for normality and measures of skewness and kurtosis: Their place in research reporting. *Educational and Psychological Measurement*, 50(4), 717-729.
34. İlmen, E. (2010). *Okul grubunun okul yaşam kalitesi ve akademik başarı üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
35. İnal, U. (2009). *Adana il sınırları içerisindeki yatılı ilköğretim bölge okullarında bulunan öğretmen ve öğrencilerin okul yaşam kalitesi algılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
36. Kalaycı, Ş. (2017). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Dinamik Akademi.
37. Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi* (36. Baskı). Ankara: Nobel Akademik.
38. Lambert, E., & Hogan, N. (2009). Creating a positive workplace experience: The issue of support from supervisors and management in shaping the job stress, job satisfaction, and organizational commitment of private correctional staff. *Journal of Applied Security Research*, 4(4), 462-482.
39. Lewis, J. (2009). *Work-family balance, gender and policy*. Edward Elgar.
40. Linnakylä, P. (1996). Quality of school life in the finnish comprehensive school: A comparative view. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 40(1), 69-85.
41. Lok, P., Westwood, R., & Crawford, J. (2005). Perceptions of organisational subculture and their significance for organisational commitment. *Applied Psychology*, 54(4), 490-514.
42. Miller, B. P. (2001). *Leadership, organizational culture, and managing change: a case study of north carolina's johnston community college*. Unpublished doctoral dissertation, The North Carolina State University, Raleigh.
43. Mok, M. C. M. (2002). Determinants of students' quality of school life: A path model. *Learning Environments Research*, 5(3), 275-300.
44. Mok, M., & Flynn, M. (1997). Quality of school life and students' achievement in the HSC: A Multilevel Analysis. *Australian Journal of Education*, 41(2), 169-188.
45. Netemeyer, R. G., Boles, J. S., McKee, D. O., & McMurrian, R. (1997). An investigation into the antecedents of organizational citizenship behaviors in a personal selling context. *Journal of marketing*, 61(3), 85-98.
46. Özdemir Demirel, G. (2012). *Okul müdürlerinin güç kaynaklarını kullanma stilleri ve müdür desteğinin kurumsal vatandaşlık davranışıyla ilişkisi (Ankara İli Örneği)* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
47. Özdemir, A. (2010). İlköğretim okullarında algılanan yönetici desteğinin ve bireycilik-ortaklaşa davranışılığın örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(1), 93-112.
48. Özkuk, Z. (2017). *Algılanan yönetici desteği ve iş yaşamında yalnızlığa yönelik öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
49. Park, N. (2005). Life satisfaction among Korean children and youth: A developmental perspective. *School Psychology International*, 26(2), 209-223.
50. Paşa, M. (2002). Yaşam kalitesini yükselten temel unsur olarak işin insancillaştırılması. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 4(1), <http://www.isguc.org/?p=article&id=280&cilt=4&sayi=1&yil=2002>, 10.11.2020.
51. Pohl, S., & Galletta, M. (2016). The role of supervisor emotional support on individual job satisfaction: A multilevel analysis. *Applied Nursing Research*, 33, 61-66.
52. Reçepoğlu, E. (2014). Okul kültüründe liderlik. (Ed. N. Güçlü), *Okul kültürü içinde* (205-240). Ankara: Pegem Akademi.
53. Rethinam, G. S., & Ismail, M. (2008). Constructs of quality of work life: a perspective of information technology professionals. *European Journal of Social Science*, 7(1), 58-70.
54. Rhoades, L., & Eisenberger, R. (2002). Perceived organizational support: A review of the literature. *Journal of Applied Psychology*, 87, 698-714.

55. Sarı, M. (2006). Okul yaşam kalitesi: Tanımı, değişkenleri ve ölçülmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(32), 139-151.
56. Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program, düşük ve yüksek okul yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim nitel bir çalışma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
57. Scott, T., Mannion, R., Marshall, M., & Davies, H. (2003). Does organizational culture influence healthcare performance? A review of the evidence. *Journal of Health Services Research and Policy*, 8(2), 105-117.
58. Şimşek, S. ve Taşçı, A. (2006). Örgütlerde “güven” konsepti ve emniyet örgütünde güven modellerinin değerlendirilmesi. *Polis Dergisi*, 312-316.
59. Sy, T., Côté, S., & Saavedra, R. (2005). The contagious leader: impact of the leader's mood on the mood of group members, group affective tone, and group processes. *Journal of applied psychology*, 90(2), 295-305.
60. Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics*. (6. edition). Pearson Education.
61. Tangen, R. (2009). Conceptualising quality of school life from pupils' perspectives: A four-dimensional model. *International Journal of Inclusive Education*, 13(8), 829-844.
62. Taşdan, M. ve Erdem, M. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin iş yaşamı kalitesi ile örgütsel değer algıları arasındaki ilişki düzeyi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 92-113.
63. Tekbıyık, A. (2014). İlişkisel araştırma yöntemi. M. Metin (Edt.) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 99-114.
64. Travis, P. H. (1995). *Registered nurses' perceptions of leadership systems of nurse managers and quality of work life conditions and feelings in community-based health settings*. Ed.D. Thesis. Spalding University.
65. Turgut, T. (2011). Çalışmaya tutkunluk: İş yükü, esnek çalışma saatleri, yönetici desteği ve iş-aile çatışması ile ilişkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 155-179.
66. Turunç, Ö. ve Çelik, M. (2010). Algılanan örgütsel desteğin çalışanların iş-aile, aile iş çatışması, örgütsel özdeşleşme ve işten ayrılma niyetine etkisi: Savunma sektöründe bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 209-232.
67. Van Laar, D., Edwards, J. A., & Easton, S. (2007). The Work-Related Quality of Life scale for healthcare workers. *Journal of advanced nursing*, 60(3), 325-333.
68. Wei, L. Q., Liu, J., & Herndon, N. C. (2011). SHRM and product innovation: Testing the moderating effects of organizational culture and structure in Chinese firms. *The International Journal of Human Resource Management*, 22(01), 19-33.
69. Yiğit, R., Dilmaç, B. ve Deniz, M. (2011). İş ve yaşam doyumu: Konya Emniyet Müdürlüğü alan araştırması. *Polis Bilimleri Dergisi*, 13(3), 1-18.
70. Yoon, J., & Lim, J. C. (1999). Organizational support in the workplace: The case of Korean hospital employees. *Human relations*, 52(7), 923-945.
71. Yücel, D. ve Erkut, H. (2010). Bilişim teknolojilerinin çalışma yaşam kalitesi üzerine etkisi. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi*, 2(2), 49-59.
72. Zincirkıran, M., Mat Çelik, G., Ceylan, A. K. ve Emhan, A. (2015). İşgörenlerin örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti, iş stresi ve iş tatmininin örgütsel performans üzerindeki etkisi: Enerji sektöründe bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(600), 59-71.

API Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Olan Etkisinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Impact of API Tourism on Regional Development

Suna Muğan Ertuğrul Metin Toprak İhsan Kuran

Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye
Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye
Arş. Gör. Dr., Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

Turistlerin farklılaşan seyahat motivasyonları, turizmde farklı arayış ve beklentilerin oluşmasına neden olarak birçok alternatif turizm çeşidinin ortaya çıkması ve gelişmesinde etkili olmuştur. Alternatif turizm çeşitleri, çevre bilincinin önem kazanmasıyla sürdürülebilirlik anlayışına dayalı kırsal temalı turizm çeşitlerinin giderek yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kırsal kalkınma için kırsal turizm önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu kapsamda kırsal turizm, tarım turizmi, köy turizmi, çiftlik turizmi, arı turizmi gibi kavramları içeren farklı turizm çeşitleri günümüzde büyük gelişme göstermiştir. Bu çalışmada kırsal turizm çeşitlerinden biri olan arı turizminin bölgesel/yerel kalkınma ile olan ilişkisi incelenmiştir. Türkiye’de kullanımı ve bilinirliği henüz yaygınlaşmaya başlayan alternatif ve/ya tamamlayıcı bir finansman yöntemi olarak kitlelerin gücüne dayanan kitle fonlama finansman modelinin arı turizminin geliştirilmesinde kullanılması önerilmiştir. Arı turizminin bölgesel/yerel kalkınma açısından önemli katkılar sağlayacağı sonucuna varılan çalışmada kitle fonlama finansman modelinin bu turizm faaliyetinin geliştirilmesinde kullanılmasının faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arı Turizmi, Api Turizm, Bölgesel Kalkınma, Kırsal Kalkınma, Kitle Fonlama

Jel Sınıflandırması: P25, P48, R58

ABSTRACT

Differentiating travel motivations of tourists have led to different pursuits and expectations in tourism. These expectations have been effective in the emergence and development of many alternative tourism types. Alternative tourism types have been effective in the spread of rural-themed tourism types with environmental awareness gaining importance. Especially rural-themed tourism types are based on the understanding of sustainability. Rural tourism is an important tool for rural development. In this context, rural tourism has developed as different types of tourism, including concepts such as agricultural tourism, village tourism, farm tourism, bee tourism. In this study, the relationship between bee tourism, which is one of the types of rural tourism, and regional/local development was examined. Within the scope of the study, crowdfunding financing model has been proposed as an alternative and/or complementary financing method, the use and awareness of which has just started to become widespread in Turkey, to be used in the development of bee tourism. The crowdfunding model is based on the power of the masses. As a result of the study, it was emphasized that bee tourism will make significant contributions to regional/local development. In particular, the application of the crowdfunding financing model will be beneficial in the development of this tourism activity.

Keywords: Bee Tourism, Api Tourism, Regional Development, Rural Development, Crowdfunding

Jel Classification: P25, P48, R58

1. GİRİŞ

Son yıllarda turizmde farklı arayış ve beklentiler birçok alternatif turizm çeşidinin gelişmesinde etkili olmuştur. Özellikle turistlerin farklılaşan seyahat motivasyonları, turizmin gelişiminde önemli bir etken olmaktadır. Alternatif turizm çeşitleri, çevre bilincinin önem kazanmasıyla çevre ile ilişkili olarak gelişme göstermektedir. Özellikle sürdürülebilirlik anlayışına dayalı ve kırsal temalı turizm çeşitlerine olan talep artışı turizm politikası ve turistik planlamaların da bu yönde gelişmesinde etkili olmuştur.

Turizm faaliyetlerinin deniz-güneş-kum üçlüsüne dayanan tatil turizmi anlayışından kaynaklanan gelişme süreci içinde önemli yer tutan kitle turizmi, çevreye etkileşimli alternatif turizme doğru bir evrilme geçirmiştir. Bu kapsamda kırsal turizm, tarım turizmi, köy turizmi, çiftlik turizmi, arı turizmi (api turizm) gibi kavramları içeren turizm çeşitleri gelişme göstermiştir. Kırsal alanlarda gerçekleştirilen tüm turizm faaliyetleri, bölgesel kalkınmanın sağlanmasına olan önemli katkıları sebebiyle ülkelerin kalkınma politikalarında da öncelikli olarak yer almaya başlamıştır.

Yerel sakinler ve yerel ekonomiler artan turist harcamalarından fayda sağlarken, turizm açısından bakıldığında, doğa ve çevre temalı turizmde uluslararası bir marka olmanın sürdürülebilirlik bakımından önemli olduğu gerçektir (Buckley, 2004: 70-71). Kırsal kalkınma için kırsal turizm önemli bir araç olarak görülmektedir. Kırsal turizm kavramı ve kapsamı hakkında farklı görüşlere karşın ortak noktada birleşilen ifade olarak kırsal turizm; çiftlik turizmi (farm tourism), köy turizmi (village tourism), yayla turizmi (highland tourism), tarımsal turizm (agro-tourism), ekoturizm (ecotourism) olarak sınıflandırılmaktadır (Esengün v.d., 2002; Çanga, v.d., 2019: 451). Özellikle eko turizm, kırsal turizm, doğa ve kültür turizmi kapsamında yer alan turizm uygulamalarına yönelik talebin artması, kırsal alanda faaliyetin yoğun olarak gerçekleştiği turizm türlerinin gelişmesinde de önemli bir etken olmaktadır.

Dünya genelinde turizm alanında bu yönde görülen gelişmeler kırsal alanda faaliyet gösteren turizm türlerinin bölge ve ülke ekonomisine yönelik ekonomik katkılarının artmasında etkili olmaktadır. Özellikle tarım turizmi içinde önemli yer bulan kırsal turizm kapsamında ve özel bir turizm çeşidi olarak “Arı Turizmi” uygulamaları da bu yönde gelişmektedir. Bu kapsamda turizmden önemli gelir elde eden ve bölgesel gelişmeye katkı sağlayan ülkelerin sayıları da zaman içinde artma eğilimindedir.

Bir niş turizm olarak Almanya, İngiltere, Mısır, Polonya, Slovenya, Polonya ve Şili gibi ülkelerde yaygın olan api turizm (Korosec 2014; Shiffler 2014; Wos 2014; Housam ve Abou Shaara 2015; Pantoja vd. 2017; Suna,2020: 20) Ukrayna, İspanya ve Çek Cumhuriyeti de dâhil birçok ülkede ekonomik kalkınmaya doğrudan katkı sağlamaktadır.

2. APİ TURİZMİN KAPSAM VE ÖNEMİ

Dünyadaki gelişmeler doğrultusunda yeni turizm anlayışı eski kitle turizminin yerini alan geleceğin turizmi olarak daha otantik turizm deneyimleri ile gelişme eğilimindedir (Poon, 1994: 91). Özellikle sosyal ve ekolojik uyuma, yerli ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerel değerlerin kullanımına öncelik verme amacını güden bir turizm çeşidi olarak alternatif turizm, (Turizm Terimleri Sözlüğü, 1999: 10; Çelik, 2018: 193) farklı türleriyle turistik tercihlerde ön planda yer almaktadır. Özellikle 2019 yılında başlayan Covid 19 pandemi sürecinde seyahat kısıtlamaları ve karantina uygulamaları turistik talebin yönünün ve seyahat tercih ve algılarının değişmesinde önemli rol oynamıştır. Genel olarak bu yöndeki etkilerin çok kısa süre içinde sonuçlarına ulaşmak kesin bilgi oluşturmak bakımından yeterli olmasa da çevreyi ve kırsalı tercihe yönelik bir talep oluşmaya başlamıştır. Bu sebeple yerel ve bölgesel değerlere yönelik ve alternatif turizmi kapsayan turistik planlamaya önem verilmesi gerekmektedir.

Tüm bu alternatif turizm modelleri, ister çevresel, ister kültürel veya sosyo-ekonomik olsun, yerel koşulları koruma ve/veya iyileştirme girişimleriyle ilişkilidir (Conway, 2010: 332). Bu sebeple api turizmi de bölgesel ve kırsal kalkınmanın sağlanmasında önemli ve farklı bir alternatif turizm çeşidi olarak kullanılabilmesi bakımından önemlidir. Özellikle son yıllarda tarımsal üretime dayalı turizm çeşitlerinin öneminin, cazibesinin ve farkındalığının artması bu yöndeki farklı uygulamaları anlamlı kılmıştır. Bu çerçevede çalışmanın ana konusu olan api turizm uygulamaları dünyada hızlı bir gelişme göstermektedir. Aynı zamanda sağlık turizmi ve gastronomi turizmi içinde de ele alınan api turizmin kırsal kalkınmaya etkisi büyüktür.

Api-turizm, bölgesel değerler, alternatif tıp ve arıcılık ve üretim süreci ile sürdürülebilir gelir getirici faaliyeti arasındaki bir kesişme noktası olarak bir turizm türü olarak ele alınmaktadır. Özellikle sürdürülebilir arıcılık, niş, tarihi miras ve sağlık turizmini birleştiren geniş yayımlı etkiye sahiptir (Beig, 2018; Tişler, 2020; Wos, 2014; Topal,v.d., 2021:9). Arıcılık ve seyahat fırsatlarının bu birleşmesi ile arı turizmi (apiturizm, erişim 02.12.2022) (Api-turizm), bölgesel kalkınmaya katkı sağlamak ve çevre koruma bilincinin yerleştiği ülkelerde arıcılara ek gelir imkânı sunmaktadır (Suna, 2020: 19). Bu sebeple, api turizm, hem yerli hem de yabancı turistler için çok cazip olan turizm türlerinden biri haline gelmiştir. Özellikle geçmiş yıllarda api-turizmin dinamik gelişiminde Polonya, Almanya, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Ukrayna (Oleynik ve Iaromenko, 2012) ve İspanya önemli rol oynamıştır (Shiffler, 2014; Wos, 2014: 67). Arı ve arı ürünlerinin; sağlık, beslenme, kozmetik ve kimya gibi birçok alanda kullanılması ve son yıllarda bal ve arının kullanıldığı ve en çok tercih edilen tatil anlayışını temsil eden deniz-güneş-kum üçlüsünün ötesinde alternatif tatil imkânı sunan arıcılık faaliyetlerine dayalı bir turizm çeşidi olan api turizm (Baycar, v.d., 2021: 273) bölgesel olarak doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler yaratmaktadır. Arı ve ürünlerinin turizmde, moleküler gastronomide, destinasyonun bir parçası veya tamamlayıcısı olarak son yıllarda kullanımı giderek artmaktadır. Ayrıca arı ürünleri, sağlık turizminde apiterapi uygulamaları olarak turizm faaliyetlerinde kullanılabilir (Kardeş, Baycar, 2021: 196).

Bu turizm çeşidi, turizm sektöründe yeni işler yaratan, yerel altyapının gelişimini destekleyen ve bölgeyi destekleyen kırsal alanlar için mükemmel bir destek olarak katkı sağlamıştır. Özellikle mevcut arı çiftlikleri bazında oluşturulan api turizm başlangıçta büyük yatırımlara gerek kalmadan her çiftliğin finans, konaklama ve insan kaynaklarına bağlı kademeli olarak gelişmesine imkân sağlamaktadır (Wos, 2014: 73). İspanya'nın Guadalajara ve Cuenca eyaletlerinde ulusal ve uluslararası düzeyde onaylanmış olan ve bölgenin yüksek kaliteli ballarını tanıtmaya çalışan sertifikasyonla doğrudan ilgili turizm deneyimi mevcuttur (Shiffler, 2014: 114). Yine İspanya'da Malaga Arıcılar Birliği kapsamında faaliyeti olan arıcılık ve bal müzesi api turizm kapsamında önemli bir yapılanmadır (Derebaşı, 2013: 37). Ayrıca, Slovenya Arı Yetiştiricileri Derneği ve Aritours seyahat acentesi tarafından geliştirilen ApiRoutes markalı ürünler ve bu yöndeki seyahat deneyimi önemli bir uygulama örneğidir. ApiRoutes, Avrupa'nın en ormanlık üçüncü ülkesi olan Slovenya'nın kendine özgü mirasını ve zengin arıcılık geleneğini, sağlıklı ve çevre dostu arayışları destekleyen seyahat trendleriyle birleştirmektedir (apiturizm, Erişim Tarihi 02.11.2022). Slovenya, dünyanın en yaygın bal arısı alt türü olarak İtalyan arısından (Apis mellifera ligustica) sonra ikinci sırada yer alan Karniyol arısına (Apis mellifera carnica) ev sahipliği yapmaktadır. Api deneyimleri, Slovenya'nın zengin arıcılık geleneğini keşfetme ve benzersiz arıcılık uygulamalarına tanık olma fırsatı sunarak doğa ile bütünleşik turizm için önemli bir faktör olmaktadır (Šivic, 2013: 67). Api turizm uygulamaları yeşil ekoturizmin sürdürülebilir gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca, “Arı havası veya kovan havası” tedavisi olarak tedavi amaçlı uygulama ilk olarak Almanya’da uygulanmıştır. Bu yeni tedavi uygulamaları olan apiterapi çalışmaları (Topal,v.d., 2021: 13) arı turizminin (api turizmin) sağlık turizmi bakımından önemini giderek yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Özellikle Apiterapi, hastalıkları önlemek ve/veya gelişimlerini azaltmak için terapötik ajanlar olarak çeşitli arı ürünlerinin kullanılması sayesinde bir tamamlayıcı tıp olarak Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Romanya, Küba, Çin ve Güney Amerika’nın batısı ile Uzak Doğu’daki birçok ülkede doğal ilaç olarak yer almaktadır (Şenel, v.d., 2018; Çakmak, 2001; Topal,v.d., 2021: 14). Ayrıca, propolis ve arı sütünün yaşa bağlı zayıflatıcı hastalıkların ortaya çıkmasını önleyerek sağlığı iyileştirebileceği kanıtlanmıştır. Bu ürünlerin diyabet, kalp hastalıkları ve kanser gibi çeşitli ciddi hastalıkların tedavisinde kullanımından olumlu sonuçlar alınmıştır (Ali and Kunugi, 2020: 1). Günümüzde arı kovani tedavisi Avusturya, Slovenya ve Macaristan’da da kullanılmaktadır (Topal,v.d., 2021: 13). Son yıllarda yapılan araştırmalar, arı ürünlerinin insan sağlığı için çok faydalı olduğu ve birçok hastalığın tedavisinde ve destekleyici gıda olarak kullanıldığını gösterdiğinden dolayı bu turizm faaliyetinin sağlık turizmi kapsamında önemli bir etkisi söz konusu olmaktadır.

Aynı zamanda tatillerini arıcılık alanlarında ve bal çiftliklerinde arı ürünlerini (bal, propolis, arı sütü vb.) tadarak geçirmek isteyen her yaşta turistlerin bu tür turizme olan ilgisinin artması ve yüksek kaliteli bal ve bununla ilgili ürünler yapmayı öğrenmekle ilgilenen turistlerin sayıları hızla artmaktadır (Aliyeva, v.d., 2019: 45). Bu sebeple arı turizmi veya api turizm gastronomi turizmi ve tarımsal üretim sürecini takip eden çiftlik turizmi veya agro turizm kapsamında da son derece önemli katkı sağlamaktadır. Api turizm, kırsal alanların sosyo-ekonomik canlanmasını teşvik etmekte, tarımsal üretimin çeşitlenmesini sağlamakta ve yeni istihdam yaratmaktadır. Ayrıca api turizm kapsamında yapılan seyahatlerin yeni bir turizm türü olarak yeni turistik destinasyonların ve tur güzergahlarının gelişmesine katkı sağlamıştır.

Api turizm rotalarının gelişmekte olan bir turizm faaliyeti modeli olduğu ve yeni canlandırıcı turizm modelinin önemli bir temsili olduğu sonucuna varılmış olması bu yöndeki görüşleri doğrulamaktadır (Gascón ve Gill, 2022). Suna (2020) ve Cesur’a (2021) göre, arıcılık turizmi kavramının kırsal turizmin bir alt türü şeklinde yapılandırılabilmesi sonucuna dayanarak kırsal kalkınmanın sağlanması ve turistlerin ziyaret ettiği destinasyonlara özgü yaşamları deneyimlemek, yerel halkla tanışmak ve etkileşim kurmakla ilgili yaratıcı bir turizm türüdür.

Son yıllarda turizmin gelişmesi için yaratıcılığın giderek önemli hale gelmesi ve destinasyonlar arasındaki rekabetin artması, her destinasyonun farkındalığı için yaratıcı stratejiler geliştirilmesinin önemi giderek artmıştır (Işık, 2014: 786). Bu kapsamda değerlendirildiğinde api turizmin bölgesel gelişme ve kalkınmanın sağlanmasında alternatif bir turizm çeşidi olarak kullanılabilirliğinin de arttığını söylemek mümkündür.

3. APİ TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA OLAN ETKİSİ

Son yıllarda, geleneksel ekonomik modellerin iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kayıpları, su kıtlığı, çölleşme ve tarımsal ürün yetersizliği gibi konuları ele alması için reforma tabi tutulması gerektiği yönünde sık sık iddialar ortaya atılmıştır. Bu sebeple, dünyadaki yoksulluğu sona erdirmeyi hedefe koyan, ekonomik büyümeyi inşa eden ve aynı zamanda çevre kirliliği ve iklim değişikliğini önemle ele alan yaklaşımlar önem kazanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri böylece ekolojik sistem ile ekonomik sistem arasında dengeyi kurmaya odaklanmış birçok yaklaşımlara da temel oluşturmuştur. Böylece yeşil bir ekonomiye, yani daha sürdürülebilir üretim ve tüketim biçimlerine doğru temel bir dönüşüm yaşanmıştır. Dünya’da ekosistemin sağlıklı işleyişini sürdürürken ekonomik büyümeyi, istihdamı ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasını sağlayabilen bir sistem olarak yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeni yaklaşımlar ve uygulamaların önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Bu süreçte çevreyle ilişkili ve çevreyi koruyan ekonomik yapılanma bölgesel kalkınma bakımından öncelikli yer tutmaktadır.

İnsanın yerleşik yaşama geçmesiyle başlayan çevresel bozulmalar Sanayi Devrimi ile daha yoğun ve görünür bir durum almıştır. Özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik gelişme doğal çevrenin giderek bozulduğu bir dönem olarak ilerleyen süreç içinde tehdit oluşturmaktadır. Biyoçeşitliliğin azalması ve birçok ekosistemin işlev bozukluğu her gün karşılaştığımız sorunlar olarak risk unsuru oluşturmaktadır. Küreselleşme süreci, yerel toplumların davranışı, gelenekleri, kültürü ve bütünlüğü açısından da tehdit olmaktadır. Çevresel açıdan değerlendirmenin de aynı olumsuzlukları içerdiği ve bu olumsuz süreçlere karşı koymak gerektiği yönündedir. Bu olumsuz süreçler ancak sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin uygulanması ile çözüme ulaşılabilir. Bu sebeple bazı doğal faktörlere dayalı sektörler ve çevre koruma-kullanma dengesini gözeten uygulamalar önemli olmaktadır. Özellikle turizm, kültürel ve doğal değerlerin korunması gereken ekonomik sektör olarak son yıllarda hızlı bir gelişim göstermiştir.

Son yıllarda turizmde çevre dostu seyahat biçimlerine olan ilginin eko ve tarım turizmi, doğa ve kültür turizmine yönelik olması bu turizm türlerinin gelişmesini hızlandırmaktadır. Turistlerin yeni deneyimler edinmek ve boş zaman değerlendirmek ve rekreasyon faaliyetlerine katılmak için aktif yöntemler içinde fiziksel ve bilişsel aktiviteye yönelimleri seyahatlerin motivasyonu açısından önemli olmaktadır. Bu faaliyetler seyahatlerin memnuniyeti üzerinde etkili olurken, turizmin insanın rahatlığını ve motivasyonunu artırması yanında unutkanlık dâhil akıl sağlığını da olumlu yönde etkilemektedir. Aynı zamanda üretkenlik ve iş yaratılması bakımından da katkısı son derece önemlidir.

Turizmin gelişimi ve dünyada yaşanan gelişmeler doğrultusunda turizm faaliyetine katılan insanların seyahat amaçlarının değişimi alternatif turizm türlerinin gelişmesinde etkili olmuştur. Yeşil ekonomi ve sürdürülebilirlik anlayışının gelişmesi, doğa ile üretkenlik içeren turizm faaliyetleri içinde kırsal turizm ve tarım turizmine dayalı turizm türlerine yönelik talebi yoğunlaştırmaktadır. Özellikle yenilikçi yaklaşımlar doğrultusunda bir niş turizm olan arı turizmine olan talebin de bu doğrultuda geliştiği görülmektedir. Özellikle kırsal kalkınma kapsamında önemli bir turizm türü olarak arı uygulamalarını içeren bu turizm türü tarımsal alanda faaliyet gösteren işgücüne istihdam imkânı sağlaması bakımından da önemlidir.

2011 yılından itibaren açıklanan son verilere kadar bakılacak olursa dünya genelinde kovan sayısı ve bal üretiminde bir artış olduğu görülecektir. 2011 yılında 80.404.000 adet olan kovan 2016 yılında 90.565.000 âdete çıkarken, bal üretimi ise 1.615.745 tondan 1.786.996 tona çıkmıştır (<https://geka.gov.tr/>, erişim 01.11.2022). Rakamlardaki bu artıştan da görüleceği gibi arıcılık ve bal üretimi gelişen bir faaliyet olması açısından önemlidir. Bu sebeple kırsal kalkınmanın sağlanması bakımından bu turizm türü farklı boyutlarda değerlendirilmesi gereken bir üretim olarak desteklenmelidir. Ancak bu yöndeki turistik seyahatleri kapsayan istatistikî verilere ulaşılmamıştır.

Turizm sektörünün bölgesel kalkınmada itici bir güç unsuru olmasının bölgenin turizm potansiyelinin doğru kullanımı ile ilişkili olduğu gerçeği dikkate alındığında (Kıratoğlu, 2021) özellikle, turizm faaliyetlerine girdi sağlayabilecek çok çeşitli doğal beşeri zenginliğe sahip olan ancak sahip olduğu bu potansiyeli yeteri kadar değerlendirme imkânı bulmayan ve gelişmişlik bakımından (Demir, 2013: s.301) zayıf olan bölgeler için arı potansiyelinin değerlendirilmesi önemli bir kırsal kalkınma unsuru olmaktadır. Yüz yıllardır sadece arıcılık faaliyeti olarak yapılan ancak Türkiye’de yeni bir fikir olan arı turizmi, aslında yeşil ekonominin önemli bir bileşeni olarak önem kazanmıştır (Korosec 2016, Suna, 2020: 21). Anadolu insanının bir geleneği olarak ülkemizde çok eski dönemler itibariyle yapılan arıcılık faaliyetleri bal üretiminin sürdürülebilirliğinde ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir ekonomik faaliyet olmuştur (Şahingöz, İnci, 2018: 519). Ancak, arı turizm faaliyetinin geliştirilmesi, yerel yönetimlerin ve kırsal alanların kalkınmasından sorumlu kuruluşların desteğini gerekli kılmaktadır. Ayrıca bu destekler seyahat işletmeleri ve tur operatörleri için yönlendirici olacaktır.

Şahingöz ve İnci (2018), tur operatörleri ve seyahat acentalarının arı ve bal ürünlerinin hâkim olduğu yörelere yönelik düzenleyecekleri günlük veya konaklamalı turların hem kırsal turizmin hem de gastronomi turizmi, sağlık turizmi ve çiftlik turizminin geliştirilmesi için önemine değinmiştir. Özellikle arı ürünlerinin turizm amaçlı kullanılmasının ve bu ürünlerin gastronomi turizmine kazandırılması için arıcılıkla ilgili festivallerin düzenlenmesinin, bu ürünlerin üreticilerine ekonomik katkı sağlayacağını belirtmiştir.

Suna (2020) da benzer şekilde, arı turizminin gelişiminin, arı ürünlerine bağlı olarak bölgesel gelişmeye katkı sağlayabileceği gibi arı yetiştiricilerinin bunda çok fazla olumlu olarak etkileneceği ve turistlere hem ürünlerini tanıtmaya hem de satış imkânı sağlamasının iş ve gelir yaratma bakımından önemli etkileri olduğunu belirtmiştir.

Özellikle kırsal alanlardaki turistik cazibe merkezlerinin yoğunluğu ve gelişme yönündeki teşvikler kırsal turizmin gelişimi üzerinde belirleyici etkiye sahip olabilmektedir. Kırsal turizmin, geleneksel yaşam tarzını korurken kırsal toplulukların refahını desteklemek, ek gelir sağlamak, işsizliği azaltmak, geleneksel kırsal faaliyetlerden yeni ve çekici işler sunmak için arı turizm ideal bir turizm türü olmaktadır. Bu çok yönlü katkıları sebebiyle arı turizmi (arı turizm) dinamik büyüme için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

4. APİ TURİZMİN TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arıcılığın ülke ekonomisine, tarımsal bir faaliyet olarak doğrudan katkısı oldukça önemlidir. Arıcılık toprağa bağımlı olmayan bir tarımsal faaliyet olarak, yeterli toprağı olmayan kırsal nüfus için önemli bir gelir kaynağı ve istihdam imkânı olabilmektedir. Ayrıca arıcılık, yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kırsal kalkınma açısından çevresel zararı olmayan ve ekosistemin korunmasında da önemli fayda sağlamaktadır. Özellikle doğa-çevre koruma ve kullanma dengesi bakımından sıfır maliyetli olan bir faaliyet olarak arıcılık önemlidir. Ekonomik bakımdan, arıcılığın gelişmesi doğrudan arıcılık ve arıcılığa bağlı ve tamamlayıcı iş kollarının oluşması ve bu alanda istihdamın sağlanması mümkün olmaktadır.

Türkiye, bitki örtüsünün zengin olması, uygun ekolojik yapısı ve gittikçe artan sayıda koloni varlığı açısından arıcılıkta önemli gelişme göstermiştir (Kuvancı, 2019: 1). Türkiye’de her coğrafi bölgede arıcılık yapılabilmektedir. Farklı ekolojik koşullara uyum sağlayan arı ırkları ve zengin floral kaynaklar bal üretiminde önemli olmaktadır (Marmaris Bal Evi).

Şekil 1: Türkiye'deki Arı Irk ve Ekotipler ile Bunların Dağılım Alanları

Kaynak: Marmaris Bal Evi, <https://www.marmarisbalevi.com.tr/tr/aricilik/turkiyede-aricilik>, Erişim Tarihi 11.11.2022.

Haritada görüldüğü gibi arı ırk ve ekotiplerinin dağılımı Türkiye'de arıcılığın geniş bir coğrafi alanda yaygın bir faaliyet olarak yapılabilirliğinin olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de arıcılık faaliyetleri bütün illerde yapılmaktadır. 2018 yılı itibarıyla bal üretiminde 16994 ton üretimle Ordu ili ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırasıyla Muğla (14777 ton), Adana (10941 ton), Sivas (5048 ton) ve Aydın (4227 ton) izlemektedir. Arıcılıkta eski tip kovan ve yeni tip kovan kullanılmakta olup; Afyonkarahisar, Ağrı, Ardahan, Bilecik, Düzce, Iğdır ve Kars illerinde eski tip kovan kaydı yer almamaktadır (Koday, Karadağ, 2020:506-507). Türkiye Arıcılık İstatistikleri (1991-2021) raporuna göre, 2020 yılında 82.845 adet olan işletme sayısı 2021 yılında 89.361 olarak gerçekleşmiştir (tarimorman.gov.tr/, erişim 11.11.2022). Arıcılık alanında Türkiye'nin önde gelen illerinde arıcılık faaliyetinde bulunmak ve arıcılığı meslek olarak edinmek (Muğan, 1973: 2) dışsal faydaları olan önemli bir tarımsal faaliyet olarak (SERKA, 2012: 13) bölgesel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir unsur oluşturmaktadır.

Özellikle ekonomik yapının büyük ölçüde hayvancılık ve tarıma dayalı olduğu ve tarımsal üretimin yetersiz kaldığı bölgelerde ekonomik gelişme olumsuz yönde etkilenmektedir. Zayıf istihdam olanakları bölgenin özellikle erkek nüfusunu istihdam ve sosyal imkanlar açısından gelişmiş bölgelere itmekte; bu durum kırsalda nüfusun ve üretimin azalmasına neden olurken, bölgelerarası dengesizlikleri de derinleştirmektedir (Kıratoğlu ve Dinçel, 2021: 533). Ayrıca göç eden nüfusun gittiği bölgenin iktisadi ve sosyal refahını paylaşmak istemesi bölgenin cazibesini göstermekle beraber, terk edilen yerin yetersizliğini de ortaya koymaktadır (Kıratoğlu ve Dinçel, 2021: 533).

Ancak tarımsal faaliyetler olarak bal ve diğer arıcılık ürünlerinin üretiminin artması ve buna bağlı olarak gerçekleşen alternatif turizm çeşitleri bir bölge için bir yeni iş alanlarının oluşması ve istihdam imkânlarının artması sayesinde önemli geçim kaynağı olabilmektedir (Muğan, 2021: 5472-5473). Ancak, bölge geneli itibarıyla turizm payının düşük ve kırsal gelişmişlik bakımından zayıf olan bölgeye yönelik turistik talebi çekebilme ve geceleme sayılarını artırmak için alternatif turizm çeşitlerinin geliştirilmesi önemli olmaktadır (Gedik ve Muğan Ertuğral, 2015: 39). Kırsal alanların turizme açılması için gerekli altyapı harcamalarının düşük düzeyde gerçekleşmesi ve turistlerin aynı miktardaki harcamalar ile daha uzun süreli bir tatil gerçekleştirebilmeleri maliyet unsuru bakımından önemli bir faktör olmaktadır (Demircioğlu, 1993: 8).

Örneğin Almanya'da kırsal turizm kapsamında konaklamaların çoğunun bir ile iki hafta arasında uzun süreli önemli bir pazar olduğu (Gündüz, 2004: 52, Uygur, v.d., 2002: 156) görülmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde arıcılık faaliyetinin, uzun dönemli konaklama imkânlarının yaratılmasında yerel ve bölgesel etkinliklerin işlenerek özgünlüğünü yitirmeden turistik ürünün bir parçası olması sağlanmalıdır.

Özellikle kırsal alanda yapılan çiftlik, yayla ve tarım turizm uygulamaları uzun süreli konaklamanın sağlanması bakımından da önemlidir. Çünkü fiziksel ve bilişsel aktivitelere dayanan bu faaliyetlerle gerçekleştirilen turizm türünde konaklama süresi 7-15 günlük dönemleri kapsayabilmektedir. Bu sebeple arı kovanlarını ziyaret eden turistler bu bölgelerdeki en iyi turizm elçileri de olabilmektedir. Ayrıca turizmde etkin ağızdan ağza sözlü iletişim tekniklerinin uygulanmasına imkân sağlamaktadır. Bu ise tanıtımın geniş boyutlu ve maliyetleri minimize etmesi bakımından önemli olmaktadır. Arıcılık ve bal üretiminin yoğun olduğu yörelerde api turizmi kapsayan uygulamaların geliştirilmesi için hem özel hem de kamu yatırımlarına hız verilmesi bölgesel kalkınmanın sağlanması bakımından önemlidir. Yukarıdaki haritanın incelenmesiyle görüldüğü gibi, tüm coğrafi bölgelerde yapılabilen arıcılık faaliyetine bağlı olarak Türkiye'de arı turizmin (api turizm) geliştirilmesi mümkündür. Özellikle bölgesel gelişme bakımından zayıf bölgeler ve iller içinde geliştirilen api turizm uygulamaları önemli bir ekonomik kazanım olmaktadır. Aynı zamanda bulunduğu bölge dışına da çıkarılarak tüketilmesi söz konusu olan arı ürünlerinin benzer turizm etkisi yaratması söz konusu olmaktadır. Ayrıca api turizm faaliyetleri, bir arıcılık merkezini ziyaret etmekten çok arıcıların hayatını ve işlerini öğrenmek bakımından da önemli bir fırsat sunmaktadır. Özellikle bal tadımı ve bal

üretim ortamları çok sayıda ziyaretçiyi çekmek için önemli bir aktivitedir. Aynı zamanda çevresel kirlenmenin yok denecek kadar az olduğu ve ekolojik dengenin bozulmadığı alanlar olarak doğaya bağlı birçok turizm aktivitelerinin geliştirilmeleri bu sayede mümkün olabilmektedir.

5. API TURİZM VE KİTLE FONLAMA

2008 küresel krizinden sonra finansmana erişim özellikle küçük ölçekteki işletmeler için önemli bir sorun olmaya başlamıştır. Ancak değişen yeni şartlara bir alternatif olarak daha önce ağırlıklı olarak kar amacı gütmeyen sosyal içerikli projelerin finansman ihtiyacını karşılamak için kullanılan kitle fonlama finansman modeli yasal altyapısının oluşturulması ile bütün ülkelerde hızla yaygınlaşarak kar amacı güden başlangıç aşamasındaki girişimlere finansman desteği sağlanmasında da kullanılmaya başlanmıştır¹. Kuran (2022), çalışmasında bölgesel kalkınma sürecinde Türkiye’de daha önce kullanılmayan kitle fonlama modeli finansman yöntemine dikkat çekerek bu finansman modelinin bölgesel kalkınma sürecinde diğer politika araçlarını destekleyici yeni bir araç olarak kullanılabilmesine dikkat çekmiştir.

Kitle fonlama finansman modeli özünde kitlelerin gücüne dayanmaktadır. Bilindiği gibi bölgesel kalkınma projelerinin önemli sorunlarından biri bu projelerin hayata geçmesine imkân sağlayacak finansmanın bulunması sorunudur. Kuran’a göre (2022) kitle fonlamanın bölgesel/yerel kalkınma sürecinde kullanılması geniş bir kesimin bu plan ve projelerden haberdar olmasını ve bunları benimseyerek desteklemesini sağlayacaktır. Ayrıca kitle fonlama, beşeri sermaye açısından katkı sağlayarak insan sermayesinin önündeki coğrafi engelleri de ortadan kaldırmaya gücüne sahiptir.

Bu kapsamda Türkiye’de api turizm aracılığıyla kırsal turizmi canlandırarak kırsal kalkınma sürecinde kitle fonlamanın kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Geliştirilecek projelere kitle fonlama ile bağış yoluyla karşılıksız fon temin edilebileceği gibi üretilecek ürünleri (bal, propolis vb.) önceden sipariş edebilme hakkı ve indirimli fiyattan satın alabilme hakkına da katılımcılar sahip olabilecektir. Ayrıca yine kitle fonlamanın önemli bir özelliği olan girişimlere ortak olma veya kredili borç verilmesi şeklindeki kitle fonlama finans modellerinin uygulanması ile kırsal kalkınma projelerinin geliştirilmesinde önemli bir eşğin aşılabileceği düşünülmektedir.

Kitle fonlama finansman modelinin özünü oluşturan kitlelerin gücünün harekete geçirilmesi ile projeler coğrafi engeller olmadan paydaşlarla birlikte tasarlanabilecektir. Ayrıca katılımcılar üretilecek ürünlerin potansiyel tüketicileri olarak ürünlerin tanıtım aşamasında da önemli katkılar sunabilecektir.

6. SONUÇ

Turizm faaliyetlerinin deniz-güneş-kum üçlüsüne dayanan tatil turizmi anlayışından çıkarak kırsal turizm, tarım turizmi, köy turizmi, çiftlik turizmi, ekoturizm ve arı turizmi gibi kavramları içeren çevreye etkileşimli alternatif turizme doğru bir evrilme geçirmiş ve yeni turizm türleri ortaya çıkmıştır. Dünyadaki gelişmeler doğrultusunda yeni turizm anlayışı eski kitle turizminin yerini alan geleceğin turizmi olarak daha otantik turizm deneyimleri ile gelişme eğilimindedir. Özellikle sosyal ve ekolojik uyuma, yerel ve yabancı girişimcilerin işbirliğine ve gelişmede yerli değerlerin kullanımına öncelik verme amacını güden bir turizm çeşidi olarak alternatif turizm, farklı türleriyle turistik tercihlerde ön planda yer almaktadır. Tüm bu alternatif turizm modelleri, yerel koşulları koruma ve/veya iyileştirme girişimleriyle yakından ilişkilidir. Özellikle tarım turizmi içinde önemli yer bulan kırsal turizm kapsamında ve özel bir turizm çeşidi olarak “Arı Turizmi” uygulamaları yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanması ve bölgede yaşayanların refahının artması bakımından önemli bir potansiyele sahiptir.

Günümüzde kırsal kalkınma için kırsal turizm önemli bir araç olarak görülmektedir. Kırsal alanlarda gerçekleştirilen tüm turizm faaliyetlerinin bölgesel kalkınmanın sağlanmasına olan önemli katkıları sebebiyle ülkelerin kalkınma politikalarında da öncelikli olarak yer almaya başlamıştır. Bu sebeple api turizmi de bölgesel ve kırsal kalkınmanın sağlanmasında önemli ve farklı bir alternatif turizm çeşidi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle son yıllarda tarımsal üretime dayalı turizm çeşitlerinin öneminin, cazibesinin ve farkındalığının artması bu yöndeki farklı uygulamaları anlamlı kılmıştır.

Api turizm, bölgesel değerler, alternatif tıp, arıcılık ve üretim süreci ile sürdürülebilir gelir getirici faaliyet arasındaki bir kesişme noktası olan bir turizm türü olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda sağlık turizmi ve gastronomi turizmi içinde de ele alınan api turizm kırsal kalkınmaya önemli derecede katkıda bulunma potansiyeline sahiptir.

Api turizm, kırsal alanların sosyo-ekonomik anlamda canlanmasını teşvik etmekte, tarımsal üretimin çeşitlenmesini sağlamakta ve yeni istihdam yaratmaktadır. Ayrıca son yıllarda turizmin gelişmesi için yaratıcılığın giderek önemli hale gelmesi ve destinasyonlar arasındaki rekabetin artması api turizm kapsamında yapılan seyahatlerin yeni bir turizm türü olarak yeni turistik destinasyonların ve tur güzergahlarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca arıcılık toprağa bağımlı olmayan bir tarımsal faaliyet olduğu için verimli toprağı olmayan kırsal alanlarda da yapılabilmesi nedeniyle kırsal alanların geliştirilmesinde kullanılabilir bir faaliyettir.

¹ Kitle Fonlama finansman modeli ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Kuran (2022)

Bölgesel kalkınma projelerinin maruz kaldığı önemli sorunların başında finansman temini, beşeri sermaye, projelerin yerel halk tarafından benimsenmesi ve desteklenmesi gelmektedir. Son yıllarda büyük gelişme gösteren kitle fonlama finansman modelinin bölgesel kalkınma sürecinde kullanımının olumlu katkıları sağladığı yurtdışındaki uygulama örneklerinden görülürken Türkiye’de bu modelin bölgesel kalkınma sürecinde kullanımı ile ilgili herhangi bir uygulama örneği bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye’nin arıcılık alanındaki potansiyeli dikkate alındığında arı turizminin bölgesel kalkınmanın sağlanması için alternatif bir turizm türü olarak kitle fonlama modelinin gücünden faydalanarak kullanılması durumunda olumlu sonuçların alınacağı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Akdu, U. ve Uygur S.M. (2009). Çiftlik Turizmi, Kırsal, Tarım ve Eko Turizminin Kavramsal Açından İrdelenmesi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: (143-166).
2. Akşit Aşık N. (2014). Yaratıcı (Kreatif) Turizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (31), 786-795.
3. Ali, A.M.; Kunugi, H. (2020). Apitherapy for Parkinson’s Disease: A Focus on the Effects of Propolis and Royal Jelly. *Oxidative Med. Cell. Longev.* 2020, 2020, 1–18.
4. Aliyeva Z.N., Baiburiyev R.M., Lorant D.D., Shagrybay A.S. and Kaliaskarova Z.K. (2019). Problems and Prospects of Development of Apitourism in Kazakhstan. *Bulletin of National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, 6(482), 45-53
5. Apiturizem, <https://www.apiturizem.si/en/apiturizem/>, erişim. 02.11.2022.
6. Baycar, A., Kardeş, M., Sağdıç, O., (2021). Turizmde Bal ve Arıcılığın Kullanımı (Apiturizm), International Sırt Conference On Scientific Research Siirt University, November 5-7, vol.2, Siirt.
7. Beigi, H. (2018). Api-Tourism, Bees Tourism. *Honeybee Sci. J.* 9, 12–18.
8. Buckley, R. 2004. The Effects of World Heritage Listing on Tourism to Australian National Parks. *Journal of Sustainable Tourism*, 12(1): 70–84.
9. Cesur, E., (2021). Tourism Studies And Social Sciences /A Creative Approach İn Creative Tourism: Apitourism. Yayın Evi: St. Kliment Ohridski University Press Editör Adı: Krystev Vilian, Çelik Uğuz Sabriye, Efe Recep, Kapluhan Erol.
10. Conway, Dennis & Benjamin, F. Timms (2010). Re-Branding Alternative Tourism in the Caribbean: The Case of Slow Tourism. *Tourism and Hospitality Research*, Vol. 10, No. 4, 329-44.
11. Çakmak, I., (2001), Apiterapi. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 1, 16–18.
12. Çelik Çanga, A. , Kutlu, T. ve Çalışkan, H. (2019). Tarım Turizminin Dünyada ve Türkiye’deki Uygulamaları. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2 (2), 450-457 .
13. Çelik, S., (2018), Alternatif Turizm. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 56, 193-205.
14. Demir, M. (2013). Kars kent coğrafyası. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
15. Demircioğlu, G. (1993). Kırsal Turizm Nedir? *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* , 4 (5), 8-10 .
16. Derebaşı, E., (2013). Arıcılık Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi; İspanya Örneği. *Arıcılık Araştırma Dergisi*, Yıl 5, Sayı 10, Olay Ofset, Ordu.
17. Esengün, K., Akça, H., ve Saygılı, M. (2002). Kırsal Alanların Kalkındırılmasında Kırsal Turizmin Rolü. *Standard Dergisi*, 470, 29-35.
18. Gascón, M.I., Gill, Á.R., (2022). Theoretical Approach To Api-Tourism Routes As A Paradigm Of Sustainable And Regenerative Rural Development. *Journal of Apicultural Research*, DOI: 10.1080/00218839.2022.2079285.
19. Gedik, S. ve Muğan Ertuğral, S., (2015). Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınma Projeleri İçindeki Yeri: BaküTiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Güzergahı Kapsamında Bir İnceleme. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5 (2): 35-39.
20. Gündüz, S., (2004). Ankara İli Kalecik İlçesinde Tarımsal Turizme Uygun Alanların Saptanması Ve Tarımsal Turizm Modelinin Oluşturulması Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı (Doktora Tezi).
21. Housam F. ve Abou-Shaara, H. (2015). Suitability of Current and Future Conditions to Apiculture in Egypt Using Geographical Information System. *Journal of Agricultural Informatics*, 6 (2), 12-22.

- 22.Kardeş, M., ve Baycar A. (2021). Balın, Moleküler Gastronomideki Kullanımı. Uluslararası Turizmde Yükselen Eğilimler Kongresi (30 Eylül – 2 Ekim 2021), NEUPRESS.
- 23.Kıratoğlu, E. (2021). The Locomotive Role of Tourism in Regional Development: The Effect of 2019 Göbeklitepe Year on Şanlıurfa Economy. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 11 (3), 331-342.
- 24.Kıratoğlu, E. Ve Dinçel, İ. Y. (2021). Türkiye’de İç Göç Olgusunun Todaro Paradoksu Çerçevesinde Analizi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(2), 527-548.
- 25.Koday, Z. Karadağ, H. (2020). Türkiye’deki Arıcılık Faaliyetleri ve Bal Üretimini Bölgesel Dağılımı (2007 - 2018). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (1), 495-510.
- 26.Korosec, T.A (2014). Apimondia Working Group: Apimondia and Apitourism, 3rd International Conference of the Beekeeping Associations (ss. 318-319). 20-21 Kasım 2014, Slovenya.
- 27.Kuran, İ. (2022). Bölgesel Kalkınma Sürecinde Kitle Fonlama Sisteminin Rolü: SWOT Analizi, *Ekonomi Politik Araştırmalar Dergisi*, Yayın Aşamasında.
- 28.Kuvancı, A. (2019). Bal ve Çeşitleri, Arıcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Ordu, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/aricilik/Belgeler/makale/balces.pdf>, erişim 10.10.2021.
- 29.Marmaris Bal Evi, <https://www.marmarisbalevi.com.tr/tr/aricilik/turkiyede-aricilik>, erişim 11.11.2022.
- 30.Muşan Ertuğral, S. (2021). Ardahan’ın Alternatif Turizm Potansiyeli Bakımından Arıcılık ve Bal Üreticiliğinin Değerlendirilmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:7, Issue:91; pp:5472-5479
- 31.Muşan, N. (1973). Arıcının Yıllık İşleri, Haşmet Matbaası, İstanbul.
- 32.Oleynik, V., Iaromenko, S., (2012). Problems and Prospects of Development of Green Rural Tourism in Ukraine. *Regional Formation and Development Studies*, Vol.6. pp. 67-73.
- 33.Pantoja, G. Gómez, M., Contreras, C., Grimau, L. ve Montenegro, G. (2017). Determination of Suitable Zones for Apitourism Using Multi-criteria Evaluation in Geographic Information Systems: A Case Study in The O’Higgins Region, Chile, *Ciencia e Investigacion Agraria*, 44 (2): 139-153.
- 34.Poon , A .(1994). The ‘new tourism’ revolution. *Tourism Management* 15 (2) : 91 – 92.
- 35.Shiffler, K. (2014). Api-Tourism as Added-Value: The Case of La Ruta de la Miel in Chile. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Norveç: Norwegian University of Life Sciences Faculty of Veterinary Medicine and Biosciences Department of Plant Sciences (IPV).
- 36.Šivic, F. (2013). *Apitourism. Bee World*, 90(3), 66–67.
- 37.Suna, B., (2020). Turizmde Arıcılığın Kullanımına Keşifsel Bir Yolculuk. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1, Nisan: 19 – 30.
- 38.Şahingöz, S. A. ve İnci, F. (2018). Bolu İlinde Üretilen Arı Ürünlerinin Gastronomi Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek.1), 519-533.
- 39.Şenel, E.; Demir, E. (2018). Bibliometric analysis of apitherapy in complementary medicine literature between 1980 and 2016. *Complement. Ther. Clin. Pract.* 31, 47–52.
- 40.T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı, GEKA, (2019). Arıcılık Ürünleri Sektör Analizi, İzmir.
- 41.T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, SERKA, (2012). Ardahan Kafkas Arı Irkı Ve Arıcılık Çalıştayı ve Sektör Raporu, web: www.serka.org.tr.
- 42.T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı Arıcılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, (2022). Türkiye Arıcılık İstatistikleri (1991-2021), Erişim Linki: <https://www.tuik.gov.tr/>, erişim 11.11.2022.
- 43.Tişler, V.; Šuligoj, M. (2020). Apitourism as an intersection of tradition, alternative medicine and the beekeeper’s sustainable income-generating activity. *Geografski Vestnik*, 92, 63–73.
- 44.Topal, E.; Adamchuk, L.; Negri, I.; Kösoğlu, M.; Papa, G.; Dârjan, M.S.; Cornea-Cipcigan, M.; Mărgăoan, R. (2021). Traces of Honeybees, Api-Tourism and Beekeeping: From Past to Present. *Sustainability*, 13, 11659, 1-21.
- 45.Turizm Terimleri Sözlüğü (1999). Ankara: Turizm Bakanlığı.
- 46.Wos, B. (2014). Api-Tourism in Europe. *Journal of Environmental and Tourism Analysis*, 2 (1): 66-74.

Harc-I Hassâ Defterlerine Göre Osmanlı Sultanlarının Hususî Harcamalarına Dair Bazı Tespitler

Some Special Expenditures of the Ottoman Sultans According to the Harc-I Hassâ Books

Fatma Ünyay Açıköz

Dr. Öğr. Üyesi., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

ÖZET

Osmanlılarda hazine, devletin harcamalarına ayrılan “dış hazine” ve sarfiyatı padişaha ait olan “iç hazine” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç hazine ifraz, çilhane, bodrum ve ceyb-i hümayun (cib-i hümayun) gibi adlarla anılan alt birimlere ayrılmıştır. Padişahların özel gelirleri olan ceyb-i hümayun hazinesi gelir ve giderleri defterlere kaydedilmiştir. Ceyb-i hümayun akçesi ya da harçlığı, padişaha ait gelirleri ve padişahların bunlardan yaptığı harcamaları ifade etmek için kullanılmış bir tabirdir. Padişah bunların bir bölümünü bugün kamu masrafları denilen harcamalara ve şahsî masraflarına ayırabilirdi. Bazı durumlarda gizli ödenek şeklinde de kullanılabilmekteydi. Ceb-i hümayun harçlığı, Osmanlı maliyesinde padişahın tasarrufunda olan iç hazine kaynaklarının özel bir kısmını teşkil etmekte ve bazı özel giderler “harc-ı hassâ” adıyla muhafaza edilmekteydi. Bu giderlerin kaydedildiği defterlere “harc-ı hassâ defteri” ya da “ceyb-i hümayun ve harc-ı hassâ defteri” denmektedir. XVI. yüzyılın sonlarında tutulmaya başlanan bu defterlere genellikle her aya mahsus olmak üzere yapılan hususî harcamalar kaydedilmiştir. Bunlar, padişahın kendi şahsına, haremdaki kadınlara, saray halkına, devlet ricaline, arzuhal sunanlara vb. yapılan çeşitli in’âm ve ihسانları, saray için satın almaları, yeni yaptırılan eşyalar için usta masraflarını vb. içermektedir. Bu makalede TSMA D. 2350/6, 2350/11-14 numaralı harc-ı hassâ defterinde kayıtlı olan, padişahın hususî harcamaları ele alınmıştır. Sultan II. Mustafa dönemine ait bu defterlerdeki harcamaların kimlere, ne miktarda hangi vesilelerle yapıldığı tespit edilerek harc-ı hassâ defterlerinin Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi bakımından önemine işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Sultan, Masraf, Hazine

ABSTRACT

For the Ottomans, the treasury was divided into "external treasure", which was spent on the expenditures of the state, and "internal treasure", the expenditure of which belonged to the sultan. The inner treasury is divided into sub-units, which are referred to as ifraz, çilhane, bodrum ve ceyb-i hümayun (cib-i hümayun). The ceyb-i hümayun treasury, which is the special income of the sultans, its income and its expenses were recorded in the books. Ceyb-i hümayun coin (akçesi) or pocket money is a term used to express the income of the sultan and the expenditures made by the sultans. The sultan could have allocated some of them to public expenditures or personal expenses. Sometimes it could also be used as hidden appropriations. Ceb-i hümayun fee (harçlığı) was organizing a special part of the internal treasury expenditure, which was at the disposal of the sultan in the Ottoman finances, and some special expenses were kept under the name of "harc-ı hassâ". The books in which these expenses are recorded are called “harc-ı hassâ book” or “ceyb-i hümayun and harc-ı hassâ book”. These books, which have started to be kept in the late 16th century, are usually prepared monthly for special expenses. These books include beneficence of the sultan himself, grants to the women in the harem, to the courtiers, to the state dignitaries, to the petitioner, etc. and purchases for the palace, expenses of the craftsman for newly built furnitures. In this article, the private expenditures of the sultan recorded in the TSMA D. 2350/6, 2350/11-14 harc-ı hassâ book are examined. It has been determined the expenditures in these books were made to whom, in what amount in these books which belonging to reign of Sultan Mustafa II. In this way the importance of the books of the harc-ı hassâs in the Ottoman socio-economic history was pointed out.

Keywords: Ottoman, Sultan, Expense, Treasury

1. GİRİŞ

Harc-ı hassâ defterleri, Osmanlı padişahlarının hususî harcamaları ile ilgili kayıtların tutulduğu defterlerdir. Bu defterlerle ilgili yapılan çalışmalar yok denecek kadar az olup, harc-ı hassâ defterlerine ait en kapsamlı bilgileri İslam Ansiklopedisinin “*Ceyb-i Hümayun*” maddesi ile İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Ahmet Tabakoğlu’nun çalışmalarından edinmekteyiz (Sahillioğlu, 1993: 465-467; Uzunçarşılı, 1978: 74-75; Tabakoğlu, 1985: 59-67). Bunlardan başka saray arşivinde bulunan harc-ı hassâ defterinin transkripsiyon ve değerlendirmesinin yapıldığı yüksek lisans tezleri de bulunmaktadır (Çalık, 1993; Temür, 2019; Karlav, 2019).

Harc-ı hassâ defterleri, Osmanlı Devleti’nde iç hazine konusuyla ilgilidir. Bilindiği gibi Osmanlı maliyesinde iki tür hazine bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi “*dış hazine*” idi ki; kullanımı sadrazam ve defterdara bırakılmıştı ve devletin harcamalarına ayrılan bu meblağlar, sarayın dış bahçesinde saklanmaktaydı. Diğeri de bunların bir kısmının sarayın iç bahçesinde bulunan hazineye aktarıldığı ve sarfının padişahın iradesine bırakıldığı “*iç hazine*” idi (Sahillioğlu, 1993: 465). Dış hazinenin ihtiyaç fazlası olan gelirleri iç hazineye nakledilirdi. Bunlardan başka altın, gümüş, mücevherat, kıymetli kumaşlar, halılar, kılıçlar ve kitaplar gibi değerli eşyalar iç hazinede muhafaza edilirdi (Uzunçarşılı, 1978: 75). Yüksek rütbeli devlet erkânın ölümlerinden sonra kalan muhalefât eşyaları da iç hazineye aktarılırdı (Sarierikli-Yardım, 2022).

İç hazine “*ifraz hazinesi*”, “*çilhane hazinesi*”, “*bodrum hazinesi*”, “*has oda hazinesi*”, “*has ahur hazinesi*” ve “*ceyb-i hümayun hazinesi*” gibi adlarla anılan alt birimlere ayrılmıştır (Uzunçarşılı, 1978: 74-75). Padişaha ait gelirleri ve padişahların bunlardan yaptığı harcamaları ifade etmek için ise ceyb-i hümayun akçesi ya da harçlığı

tabiri kullanılmıştır. Padişah bunların bir bölümünü kamu masrafları denen harcamalara tahsis edebildiği gibi şahsî masraflarına da ayırabilirdi. Bazı durumlarda gizli ödenek şeklinde de kullanılabilirdi. Ceyb-i hümâyun akçesi ya da ceyb-i hümâyun hazinesi adı verilen gelirler, iç hazine gelirlerinin önemli bir kısmını teşkil etmekteydi ve gündelik masrafları karşılama gayesiyle kurulmuştu. Bu hazinenin başlıca gelirleri bazı haslar, bazı sultan vakıflarının gelirleri, bazı mukâtaa gelirleri, Mısır irsaliyesi, darphane faizleri, sadrazam, defterdar ve valilerin gönderdikleri meblağlar, çeşitli câize ve hediyeler¹, müsaderele sonunda elde edilen muhalefât eşyası gibi gelirlerden oluşmaktaydı. Giderleri ise harem aylıkları, çeşitli ihsanlar, bahşişler, sadakalar, fitre, hediye vb. idi. Gerektikçe kesilen yeni sikkeler ile dış hazinenin gelir fazlası da burada muhafaza edilirdi. Bu hazineye tahsis edilen gelirlerin belli miktarı her ay padişaha teslim edilirdi. Ceyb-i hümâyunla ilgili işler, harem-i hümâyun hazinesi ve daha sonra ceyb-i hümâyun hazinesinde görülürdü (Tabakoğlu, 1985: 59-67). Padişahların özel gelirleri olan ceyb-i hümâyun hazinesi gelir ve giderleri, irad ve masraf defterlerine kaydedilirdi.

Ceyb-i hümâyun harçlığı, Osmanlı maliyesinde padişahın tasarrufunda olan iç hazine kaynaklarının özel bir kısmını teşkil etmekte ve bazı özel giderler “*harc-ı hassâ*” adıyla kaydedilmekteydi (Sahillioğlu, 1993: 465). “*Harc-ı hassâ*”, masraf-ı hümâyun yani padişaha ait masraflar demektir. Başta padişahın şahsî, haremi ve sarayın Enderun kısmında bulunan bütün vazifelilerin gelir ve giderleri, yapılan tüm harcamalar *harc-ı hassâ* olarak ifade edilmekte, bu maksatla tutulan defterlere de “*harc-ı hassâ defterleri*” denmektedir (Çalık, 1993: IX-X). Ceyb-i hümâyun ve *harc-ı hassâ* defterleri, padişah hazinesi olan iç hazine yani Enderun hazinesinin gelir ve giderini gösteren defterlerdir. Bilhassâ *harc-ı hassâ* defterleri giderleri göstermektedir. İç hazineye ait pek çok türde defter bulunmaktadır. Bunların bir kısmı hazineye dâhil olan ve hazineden çeşitli sebeplerle çıkan her türlü kıymetli eşyanın kaydının tutulduğu döküm defterleri, iç hazineye gelir olarak giren ve çıkan altın paraların kaydının tutulduğu defterler ve ayrıca gümüş paralar için tutulan defterlerdir. Bu defterlerden başka ceyb-i hümâyun defteri, in’âmat defteri, raht hazinesi defteri, kumaş defteri, ihsan-ı hümâyun defteri ve çeyiz defteri gibi adlarla anılan defterler de bulunmaktadır (Açıkgöz, 2018: 369-398). *Harc-ı hassâ* defterleri padişahın kendi hususi harcamalarını gösterdiği ve ceyb-i hümâyun harçlığı olan gelirlerinden yapıldığı için Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi kataloglarında bu defterler “*ceyb-i hümâyun ve harc-ı hassâ defteri*” olarak da adlandırılmıştır.

Ahmet Tabakoğlu’nun verdiği bilgilere göre iç hazineye çeşitli yollarla giren eşyaların kaydedildiği bu defterlere, 1680’den önceki tarihlerde rastlanmazken, 1680 yılında iç hazine’de bir yolsuzluk görülerek 1675-80 hesapları gözden geçirilmiştir. Bu vesileyle hazinede mevcut olan nakit para, mücevherler, altın ve gümüş kaplar gibi eşyaların dökümü çıkarılmış; hazineye satın alma, muhalefât, hediye, pîşkeş, vb. yoluyla giren değerli eşyalar için hususî defterler tutulmaya başlanmıştır. Ayrıca iç hazineye giren ve çıkan nakit parayı kaydetmek üzere, gelir için altın ve gümüş paralara göre ayrı ayrı defterler ve giderler için de ayrı defterler tutulmuştur. Giriş tarihiyle gelirler, pîşkeşler, hediyeler, muhalefât ve çıkış tarihiyle giderler, inâmalar ve ihsanlar günü gününe tutulmaya başlanmıştır. Bu kayıtlar II. Süleyman’ın tahta çıkışına kadar sürdürülmüştür (1687). İç hazinenin bundan sonraki kayıt dönemlerini yansıtan belgeler 1695-1707 ile 1714 arasını kapsamaktadır (Tabakoğlu, 1985: 37-38).

Bu makalede TSMA, D. nr. 2350/6, TSMA, D. nr. 2350/11, TSMA, D. nr. 2350/12, TSMA, D. nr. 2350/13 ve TSMA, D. nr. 2350/14 numaralı defterler incelenerek Hicrî 8 Recep 1107 (12 Şubat 1696) tarihinde tutulmaya başlanan kayıtlar ele alınmıştır. Bu defterler Hicrî 1107 yılının safer, recep, şaban, ramazan, rebülevvel, cemaziyelevvel ve cemaziyelahir aylarına ait *harc-ı hassâ* kayıtlarını yani padişahın hususi harcamalarını içermektedir. Defterlerin ilk sayfasının üst kısmında “*masrafa kaydoluna*” ifadesi bulunmaktadır. Her bir defterin başında masrafların yapıldığı ay ya da aylar belirtilirken sonunda da bunların toplamı yani kısa bir özeti verilmektedir. Defterlerdeki kayıtlardan ceyb-i hümâyun harçlığından yapılan bazı masraflar, başka bir deyişle de padişahın bazı hususi harcamaları tespit edilmiştir.

2. RECEP AYI HARC-I HASSÂSİ

İlk kayıt 1107 yılı Recep ayı içinde yapılan harcamaları göstermektedir. Defterin ilk sayfasında “*Şehr-i Şabanü’l-Muazzamın fi 8 sene 1107 vaki şehr-i Receb-i şerifde vaki ceyb-i hümâyun*” kaydı bulunmaktadır. Harcamaların ceyb-i hümâyun hazinesinden Recep ayında nakit türü yapılan harcamalar olduğu görülmektedir (TSMA, D. nr., 2350/6).

Ziyafetlerde yapılan ihsanlar: 1 Recep 1107’de Kaimmakam Hasan Paşa’nın padişaha verdiği ziyafette 27 altın, paşaya ve 12 altın da Osman Çavuş’a verilmiştir (toplam 39 altın).

Binişlerde çeşitli kimselere yapılan harcamalar: 5 Recep 1107’de Küçükçekmece semtine biniş (gezi/gezinti) olduğunda Kirliganem çiftliğinde verilen ziyafette hazinedar ağa ma’rifetiyle çiftlik kethüdasına 5 altın ve silahtar ağa ma’rifetiyle Vidoz bahçesinin bekçisine 2 altın, yatır görenlere 9 zolata² ihsan edilmiştir (toplamda 7 altın, 9 zolata).

¹ Caize ile ilgili bir çalışma için bakınız: (Doğan, 2002); Hediyeler ile ilgili bir çalışma için bakınız: (Açıkgöz, 2012).

² Zolata: Gümüş sikke (Parlatır, 2014: 1879).

15 Recep 1107'de Küçükçekmece semtine biniş olduğunda yatır³ görenlere 7 zolata verilmiştir. 22 Recep 1107'de Küçük Çekmece'de biniş olduğunda yatır görenlere 3 zolata verilmiştir.

29 Recep 1107'de Küçük Çekmece semtine biniş olduğunda yatır görenlere 6 zolata verilmiştir.

Haremdeki kadınlara ve görevlilere yapılan masraflar: 4 Recep 1107'de Darüssaade Ağası marifetiyle kethüda kadına ve daye kadına 50'şer altın, saray ustasına 30 altın ihsan edilmiştir.

12 Recep 1107'de Hatice Sultan'a 150 altın ihsan edilmiştir.

Nişan vuranlara verilen ihsanlar: 3 Recep 1107'de İncili Köşkünde tüfeği ile nişan vuran bostancılara 10 altın ve tüfeği parçalanan bir nefere 2 altın, bostancı samsoncularına 5'er altın ve avcılara 5 zolata silahtar ağa marifetiyle verilmiştir.

9 Recep 1107'de İncili Köşkü'nde yeniçeriler tüfek attığında hazinedar ağa marifetiyle yeniçeri kethüdasına 10 altın ve yazıcılarına 5 altın nişan vuranlara ve tüfeği parçalanan bir nefere 27 altın ihsan edilmiştir (toplam 42 altın).

13 Recep 1107'de tüfek ile nişan vuranlara 12 altın ve iki yeniçeri sakasına 1'er altın ve bir çolak yeniçeriye 15 altın ihsan edilmiştir.

18 Recep 1107'de tüfek ile nişan vuran bir yeniçeriye 1 altın verilmiştir.

21 Recep 1107'de Tersane bahçesinde tüfek ile nişan vuran bir iç gulamı ve bir bostancıya Silahtar Ağa marifetiyle sekiz altın ihsan edilmiştir.

25 Recep 1107'de İncili Köşkü'nde tüfek ile nişan vuran yeniçerilere 13 adet altın ihsan edilmiştir.

Meyve getirene yapılan harcama: 9 Recep 1107'de sadrazamdan meyve getiren kişiye 5 altın verilmiştir.

Ceyb-i hümayun için yapılan masraf: 12 Recep 1107'de darüssaade ağası marifetiyle Musahip Abdullah Ağa eliyle ceyb-i hümayun için 15 adet altın verilmiştir.

14 Recep 1107'de darüssaade ağası marifetiyle Musahip Nezir Ağa tarafından ceyb-i hümayun için 30 altın verilmiştir.

30 Recep 1107'de Musahip Mustafa tarafından ceyb-i hümayun için 80 guruş verilmiştir.

Sandal bostancılarına ve kayıkçılara yapılan masraf: 5 Recep 1107'de silahtar ağa marifetiyle fluka ve sandal bostancılarına 50'şer guruş ve piyade kayıkçılara 15 guruş, Süleyman Ağa tarafından toplam 115 guruş verilmiştir.

Avcılara yapılan ihsan: 6 Recep 1107'de Benli Ahmed Ağa tarafından bir avcıya 20 guruş ihsan edilmiştir.

Çiçek ve yemek getirenlere verilenler: 16 Recep 1107'de has bahçede çiçek getiren bostancıya silahtar ağa marifetiyle 2 zolata verilmiştir. 16 Recep 1107'de Yalı köşkünde Musalli Ağa'dan yemek getiren adamlara 7 altın verilmiştir.

Cirit oynayanlara verilenler: 16 Recep 1107'de Okmeydanı'nda cirit oynayan Silahşor Mahmut Ağa'ya 5 altın verilmiştir. 23 Recep 1107'de Çayır köşkünde hazinedar ağa marifetiyle cirit oynayan Silahşor İbrahim Ağa'ya 5 altın verilmiştir.

Trampet çalanlara verilenler: Tersaneye gelirken kalyonda trampet çalanlara 8 altın ihsan edilmiştir.

Kitap verenlere yapılan harcama: 16 Recep 1107'de kitap veren kişiye 10 altın verilmiştir.

Arz-ı hal verenlere: 16 Recep 1107'de arz-ı hal veren bir kadına 4 zolata verilmiştir.

Karaca getirene verilenler: 16 Recep 1107'de Yalı Köşkü'nde karaca getiren bir kişiye 2 altın ihsan edilmiştir.

Nevruziye pîşkeşi sunanlara verilenler: 17 Recep 1107'de mutad üzere hekimbaşı padişaha nevrüziye pîşkeşi verdiğinde Kuşçubaşı eliyle 500 guruş ihsan edilmiştir. Aynı gün cerrahbaşı ağa, nevrüziye hediyesi verdiğinde cerrahbaşı'ya 300 guruş verilmiştir.

Hastaya yapılan ihsan: 18 Recep 1107'de hastalanan bir saray-ı cedit darüssaade ağasına ihsan edilen 5 altın Musahip Ahmet Ağa tarafından verilmiştir.

İlahi okuyanlara verilenler: 21 Recep 1107'de padişah, Sultan Selim camisine teşrif ettiğinde ilahi okuyan kişiye 5 altın verilmiştir.

Takvim sunan müneccimbaşı'ya verilenler: 24 Recep 1107'de takvim sunan müneccimbaşıya kuşçubaşı tarafından 100 guruş verilmiştir.

³ Yatır: Türbe, evliya mezan (Parlatır, 2014: 1822).

Cüz' verenlere ve kaside verenlere yapılan harcama: 24 Recep 1107'de cüz⁴ veren emire 5 altın ve Mustafa Kaptan'a 7 altın verilmiştir.

Satın alınan eşyalar için verilenler: 29 Recep 1107'de Silahtar Ağa marifetiyle Kâr-ı Kara Mahmud (Kara Mahmud'un işçiliği ile yapılmış) bir çift tabanca satın alınması için 50 guruş verilmiştir.

Yastık için 5000 akçe sarf edilmiştir.

Padişah namaz kıldığında görevlilere yapılan masraf: 30 Recep 1107'de padişah, hırka-i şerifte yatsı namazını eda ettiği nevbetçi ağalara 5 altın verilmiştir.

Acemilik (ilk göreve başlama) için saray görevlilerine: Çerağ⁵ olan babüssade ağalarından Ahmet Ağaya acemilik (ilk görev) ücreti için 200 guruş ve hazineli Ahmed cüce ve İbrahim'e 40'ar guruş ve Kilerli Salih'e 4000 akçe ve seferli Mustafa ve Ahmet'e 30'ar guruş mutad-ı kadim üzere verilmiştir.

Recep ayında yapılan bu masrafların toplamını gösteren ve masraf olarak kaydolunması için şu not düşülmüştür:

“Minval-i meşruh üzere mecmu'u beş yüz altmış mamul şerifi altın ve bin dört yüz guruş ve kırk zolata beş bin yüz akçe edüp altunıyla ma'an bi'l-cümle iki bin yedi yüz yirmi dokuz guruş ve kırk akçe etmiştir beher kesesi beşer yüz guruş hesabıyla beş kese ile iki yüz yirmi dokuz guruş ve kırk akçe eder masraf kayd olunması babında emr u ferman şevketlü padişahımdır.”

3. SAFER VE REBİÜLEVVEL AYLARI HARC-I HASSÂSI

İkinci kayıt 1107 safer ve rebülevvel aylarına ait harc-ı hassâ kayıtlarını göstermektedir. Bu kısmın başında “*Şehr-i saferin gurrelerinden şehr-i rebülevvelin ahirine gelince iki ayda vaki harc-ı hassâ defteridir*” ifadesi bulunmaktadır. Bu kısımda bazı nakit harcamaların yanı sıra kıymetli eşyalardan yapılan ihsanlar ve yeniden yaptırılan bazı eşyalar için yapılan harcamalar, kuyumcu ücreti gibi masraflar gösterilmiştir (TSMA. D. nr., 2350/6).

Bunlardan bazıları şöyledir:

Harem'de kadın efendilerden Saliha Kadın'a sabık vezir Mustafa Paşa'nın eşyasından seçilen elmasla süslenmiş bir sorguç ihsan edilmiştir.

Padişaha ait ve silahtar ağanın korumasında olan kılıçlardan birinin üzerinde eksik olan bir küçük elmas, İbrahim Paşa'nın elmaslarından alınarak bu kılıcın kabzasına yerleştirilmiş ve teslim edilmiştir.

Hazinedar ağa tarafından haremden getirilen elmaslar ve altın ile bir çift bilezik yaptırılmış ve teslim edilmiştir. Usta ücreti olarak 35 guruş verilmiştir.

Bu bölümün sonunda yapılan harcamaların toplamı şu şekilde özetlenmiştir:

“Minvâl-i meşruh üzere mecmu'u dokuz yüz on bir dirhem sim ve üç yüz otuz üç dirhem altın ki üç yüz on iki şerifi altın eder hazine-i amirelerinden sarf olunmuşdur. İştira olunan taş yaldız bahası ve kuyumcu ve hakkak üstadıyeleri altı yüz on beş buçuk guruş edib altunla ma'an bi'l-cümle bin üç yüz on yedi buçuk guruş etmiştir sadaka ve ihsan buyrulub masraf kayd olunması babında emr u ferman şevketlü mehabetlü kerametlü padişahım hazretlerindedir.” (TSMA, D. nr. 2350/11).

4. REBİÜLEVVEL VE CEMAZİYELEVVEL AYLARI HARC-I HASSÂSI

Bu aylarda yapılan harcamalar 1107 rebülevvel ayı ile cemaziyelevvel ayı arasındaki kuyumcu harcı adıyla kullanılan altın ve gümüş ile üstadıye (ustalık) ücretlerini içermektedir (TSMA, D. nr. 2350-12).

Bunlardan bazıları şöyledir:

25 Rebiülevvel 1107'de darüsaade ağası marifetiyle Saliha kadın hazretlerinin sorgucuna dört sade altın zincir yaptırılmış olup bunun için hazinedar ağa tarafından teslim edilen 6,5 dirhem altın ve üstadıyesi için 2 guruş sarf edilmiştir.

7 Rebiülahir 1107'de darüsaade ağası marifetiyle Hazinedar Ağa tarafından ferman-ı hümâyun gereğince üç adet elmas hatem⁶ yaptırıldığında 6,5 dirhem altın sarfedilmiş ve üstadıyesi için de 15 guruş verilmiştir.

10 Rebiülahirde 1107'de dülbend gulamının korumasında olan elmasla süslü 2 sorguca Silahtar Ağa tarafından kuyruk yaptırıldığında 16 dirhem altın sarf edilmiştir.

26 Rebiülair 1107'de darüsaade ağası marifetiyle Hazinedar Ağa tarafından getirilen hançerin gümüş balçıkları kesilip zer nişanları tamir edilmiş ve üstadıye olarak 2 guruş verilmiştir.

⁴ Cüz: Kur'an-ı Kerim'in 30 bölümünden oluşan her bir bölümü (Parlatır, 2014: 267).

⁵ Çerağ olmak: Yeni bir göreve başlandığında maaşa geçme (Pakalın, 1993: 352).

⁶ Hâtem: Yüzük, mühür (Açıkgöz, 2021: 31).

4 Cemaziyelevvel 1107'de kiler kethüdası korumasında olan bir gümüş kavanoz Silahtar Ağa marifetiyle tamir edilmiş ve üstadıye ücreti olarak 1 guruş sarf edilmiştir.

5. CEMAZİYELAHİR VE RECEP AYLARI HARC-I HASSÂSİ

Bu kayıtlar ise cemaziyelahir ile recep aylarına ait masrafları ve bazı ihsanları içermektedir TSMA, D. nr. 2350/13):

3 Cemaziyelahir 1107'de hazinedar ağa marifetiyle haremde İvaz kadına ihsan edilen samur kürk, Acem dibası kürkdaşa kaplanıp teslim edilmiştir.

5 Cemaziyelahir 1107'de hazinedar ağa marifetiyle Hatice kadına bir samur kürk ihsan edimiştir. Acem dibası kürkdaşa kaplanmış ve bir samur kürk yetmemiş onbeş samur eklenmiştir.

19 Cemaziyelahir 1107'de kapı ağası Mustafa Ağa ber-murad olduğunda bir samur kürk padişahın huzurunda giydirilmiştir.

29 Cemaziyelahir 1107'de sabık Darüssaade Ağası Nezir Ağa'nın eşyasından alınan kırmızı ve yeşil ve beyaz ve siyah mineli 37 sağır ve elliyedi hurde elmasla murassa 3 paftalı çengel kuşak Afife Bula'ya ihsan edilmiş, bu kuşak Beşir Ağa tarafından teslim edilmiştir.

4 Recep 1107'de iki tarafı karanfil resimli ve 13'er hurde (küçük parça) elmas ve 5'er hurde yakutlu yeşil ve beyaz ve minekârî (mine işi) iki akreblî, 1 adet altın koyun saati (koyna asılan saat) ve yine iki tarafı 7'şer sağır (küçük) elmaslı minekârî altın koyun saati padişahın kullanması için hareme teslim edilmiştir.

Bütün lacivert minekârî iki tarafı yakutlu ve sekiz elmaslı, aylı, günlü altın saat Bahtiyar Kadın hazretlerinin kalfasına ihsan edilmiştir.

İki tarafı 13'er sağır hurde elmaslı ve on ikişer hurde yakutlu aylı günlü altın koyun saati berber ustası Zeynep Bula'ya ihsan edilmiştir.

Sevâdkârî⁷ burçlu altın koyun saati Musahip Beşir Ağa'ya ihsan edilmiştir.

11 Recep 1107'de darüssaade ağası marifetiyle Musahip Ali Ağa tarafından padişahın kullanımı için beş billur bardak (kapaklarıyla birlikte) ve iki billur yekmürdi (kapaklı) ve tabak, bir beyaz yekmürdi ve sırça kâse harem-i şerife teslim edilmiştir.

6. ŞABAN VE RAMAZAN AYLARI HARC-I HASSÂSİ

Bu kayıtlar, 1107 Yılı şaban ve ramazan aylarına ait iki aylık harc-ı hassâ ve bazı kişilere ihsan edilen eşyaları muhtevîdir. Defterin başında "*Binyüzyedi şehr-i şabanü'l-muazzamın guresinden şehr-i ramazan-ı şerifin ahirine gelince iki ayda vaki harc-ı hassâ ve bazı kullarına ihsan buyurulan eşya ve murassaatdır.*" ifadesi bulunmaktadır (TSMA, D. nr. 2350/14).

Bu aylara ait bazı masraflar şunlardır:

15 Şaban 1107'de Safiye ve Afife bulaların olmak üzere iki çift zümrüt küpe bozulup taş hanelerinde olan yakutları çıkarılıp yerine İbrahim Paşa elmaslarından dört elmas konulmuş ve teslim edilmiştir.

22 Şaban 1107'de Hatice kadın hazretlerine bir samur kürk ihsan edilmiştir.

23 Şaban 1107'de Kapı Ağası Cafer Ağa rikabiyye⁸ akçesi verdiği mutad olarak samur kürk ihsan edilerek padişahın huzurunda giydirilmiştir. Aynı gün kapı ağasına bir gümüş kabralı tirkeş, ok ve keman ile birlikte ihsan edilmiştir.

30 Şaban 1107'de Haremden gelen elmas bileziğe üçer elmaslı iki pafta yaptırılmış ve yeşim saplı tavuskuyruğu sineklik bozulup artan dört sağır ve iki hurde elmas teslim edilmiştir.

3 Ramazan 1107'de şala kaplı bir kakum nimten kürk yaptırılıp Hazinedar Ağa tarafından hareme teslim edilmiştir. 16 Ramazan 1107'de padişah için hazinedar ağa marifetiyle iki kakum sof ve bir samur sof kürk yaptırılıp hareme teslim edilmiştir.

7. SONUÇ

İncelenen harc-ı hassâ defterleri Hicrî 1107 yılının bazı aylarına ait masrafları içermektedir. Bu kayıtların bazılarının 1 aylık bazılarının da 2 aylık olarak tutulduğu görülür. Aynı aylara ait farklı türden harcamaların da ayrı kayıtlar olarak tutulduğu görülmektedir. TS.MA, D. nr. 2650/6, TS.MA, D. nr. 2650/11, TS.MA, D. nr. 2650/12, D. nr. 2650/13 ve TS.MA, D. nr. 2650/14 numaralı defterler nakit türünde yapılan masrafları içermektedir. TS.MA, D. nr.

⁷ Sevâdkârî: Karalayarak yapılan süsleme (Açıkgöz, 2021: 61).

⁸ Rikabiyye: Nevruzda, tayinlerde ve ibkâlarda devlet ricalinin ve saray mensuplarının ileri gelenlerinin padişaha verdikleri hediyeler (Açıkgöz, 2021: 57).

2650/13 ve TS.MA, D. nr. 2650/14 ise kürk, elmas, kumaş, saat ve ok gibi eşyalardan yapılan masrafları içermektedir.

Bu masraflar çeşitlilik göstermektedir. Bunların bir kısmı kadın efendiler, kethüda kadın ve daye kadın gibi haremdeki kadınlara yapılan aynı harcamalardır. Saray kadınlarına ihsan edilen kürk, küpe, bilezik, kuşak, saat, tabak, bardak gibi değerli eşyaların ve mücevherlerin kayıtlarıdır. Padişahın kendi kullanımı için verilen ok, kılıç, sorguç gibi değerli eşyalar da bu harcamalar arasındadır. Bir kısmı ise nakdî masraflardır ki; bunlar padişah için verilen ziyafetlerde paşalara, çavuşa, bahçe bekçisine; biniş denilen padişahın bir yerden başka bir yere yaptığı küçük-büyük yolculuklarında çeşitli kişilere, fluka ve sandal bostancılarına, piyade kayıkçılarına yapılan ihsanlardır. Sultanın İncili Köşkü, Tersane Bahçesi gibi yerlere yaptığı gezintilerde nişan vuran bostancılara, yeniçerilere, bostancı samsoncularına, tüfek parlatanlara, avcılara, yeniçeri sakasına, çolak bir yeniçeriye verilen ihsanlar da önemli bir yer tutmaktadır. Yine bu tür zamanlarda meyve getirenlere, yemek getirenlere, cirit oynayan silahşörlere, trampet çalanlara, padişaha kitap verenlere, arz-ı hal sunanlara, karaca getirenlere de ceyb-i hümayûn harçlığından ödemeler yapılmıştır.

Diğer taraftan nevrüziye pîşkeşi veren paşalara, hastalanan darüssaade ağasına, padişahın camiye teşrifinde ilâhi okuyan görevliye, takvim sunduğunda müneccimbaşıya, padişaha cüz' veren emire ve kaside veren Mustafa kaptana, padişah hırka-i şerif'te yatsı namazını eda ettiğinde nevbetçi ağalara, acemilik ihsanı olarak saray görevlilerine de ceyb-i hümayûn harçlığından harcamalar yapılmıştır. Satın alınan eşyalar (örneğin yastık), tamir edilen eşyalar için ustalara verilen ücretler de önemli bir yer tutmaktadır.

Bu defterlerdeki kayıtlar padişahların gezi, ziyafet ve namaz gibi gündelik yaşam ve nevruz gibi devlet gelenekleri hakkında bilgi verdiği gibi, padişahlara yapılan ikramlar, sunumlar, saray görevlilerinin, harem dairesindeki görevlilerin, kadınların isimleri, onlara yapılan harcamalar, usta ücretleri, saray âdetleri, kullandıkları giyim-kuşam, süs eşyası, ev eşyası, mutfak eşyası ve bunların pahaları gibi dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına dair izler taşımaktadır. Padişahlar çeşitli vesilelerle maiyetinde ve hizmetinde bulunanlara ihsan ve inamlarda bulunmaktadır. Bu tür defterler üzerine yapılacak çalışmalar bir taraftan Osmanlı maliyesinin bir parçası olan iç hazinenin daha vazih bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacak diğer taraftan da payitaht merkezli olarak Osmanlı sosyo-ekonomik yapısına da ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi)

TSMA (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi), D. (Defter). nr. (Numara), 2350/6.

TSMA, D. nr. 2350/11.

TSMA, D. nr. 2350/12.

TSMA, D. nr. 2350/13.

TSMA, D. nr. 2350/14.

Telif ve Tetkik Eserler

1. Açıkgöz, F. Ü. (2012). *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
2. Açıkgöz, Fatma Ü. (2018). "Osmanlı Harem Tarihi Araştırmalarında Kullanılabilecek İç Hazine Defterleri Üzerine Bazı Tespitler", *Tarih Yazımı Üzerine-II*, Editör: İsmail Özçelik, Berikan Yayınevi, Ankara, s. 369-398.
3. Açıkgöz, F. Ü. (1-5 Ekim 2018). "Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarih Kaynağı Olarak Harc-ı Hassa Defterleri", *XVIII. Türk Tarih Kongresi*'ne sunulan bildiri, Ankara.
4. Çalık, S. (1993). *1108 Numaralı Harc-ı Hassa Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
5. Karlav, M. (2019). *1110 Numaralı Harc-I Hassa Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
6. Doğan, M. (2002). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Makam Vergisi Caize", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 7, s. 35-74.
7. Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
8. Sahillioğlu, H. (1993). "Ceyb-i Hümayun", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII, Ankara, s. 465-467.

9. Sarıerikli, S. Ö.- Yardım, G. (2022). “Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve Damatlarının Enderûn Hazinesi’ne Aktarılan Mallarının Değerlendirmesi”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, V, 1, Cilt 5, s. 1 -16.
10. Tabakoğlu, A. (1985). *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul.
11. Temür, S. (2019). 1110 Numaralı Harc-ı Hassa Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
12. Uzunçarşılı, İ. H. (1978). “Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi”, *Belleten*, XXXII, 165, s. 67-94.

Eğitim Yönetiminde Lisansüstü Eğitim Yapmış Olan Okul Müdürlerinin Deneyimlerinin İncelenmesi

An Investigation Of The Experiences Of School Principals Who Did Postgraduate
Education In Educational Administration

Dicle Kazıcı

Ahmet Koca

Fatma Sevinç

Mustafa Sevinç

¹⁻²⁻³⁻⁴ Okul Müdürü., MEB, Hatay, Türkiye

ÖZET

Lisansüstü eğitim; lisans eğitimi tamamladıktan sonra bilim insanı yetiştirmeyi hedefleyen programlı ve sistematik bir eğitim sürecidir. Lisansüstü eğitimdeki amaç araştırma ve geliştirme ile bilimsel bir temel üzerine teknolojik gelişmeler eklenerek ülkenin kalkınmasını sağlayan bilim insanı yetiştirmektir. Başka bir deyişle lisansüstü eğitim bir alana odaklanıp seçilen alanda yoğun şekilde çalışarak lisans eğitiminden daha yüksek bilgi, beceri ve sebata sahip olmak için planlanan formal eğitim planıdır. Birçok ülkede öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin birbirinden farklı yapısının olduğu bilinmektedir. Bunun üç temel nedeninin olduğuna ilişkin görüş ağırlık taşımaktadır. Bunlardan ilki, sürekli olarak bilgi ve teknolojinin gelişmesinin bir neticesi olarak öğretmenlerin geliştirilmesi sürecinin farklılaşmasıdır. Bu araştırmanın amacı eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim yapan okul müdürlerinin deneyimlerinin incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması deseninde kurgulanan bu çalışmaya Hatay İskenderun' da görev yapan 13 okul müdürü katılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırmacı tarafından ilgili araştırma kapsamında geliştirilen bir yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu formda eğitim yönetim alanında lisansüstü eğitim yapan okul müdürlerinin deneyimlerini ortaya çıkartmaya yönelik sorular yer almaktadır. Araştırma verilerinin analizinde içerik analizi ve betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinde birisi dışında diğer hepsi aldıkları lisansüstü eğitimin sorun çözme becerilerine yüksek düzeyde katkı sağladığını ifade etmiştir. Araştırma sonuçları ilgili alanyazınla ilişkili bir biçimde tartışılmış ve bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul Müdürleri, Eğitim Yönetimi, Lisansüstü Eğitim, Deneyim, Nitel Araştırma

ABSTRACT

Graduate education is a programmed and systematic education process that aims to train scientists after completing undergraduate education. The aim of graduate education is to train scientists who provide the development of the country by adding technological developments on a scientific basis with research and development. In other words, postgraduate education is a formal education plan that focuses on a field and intensively works in the chosen field in order to have higher knowledge, skills and perseverance than undergraduate education. It is known that the professional development of teachers in many countries has a different structure. There are three main reasons for this. The first one is the differentiation of the process of teacher development as a result of the continuous development of knowledge and technology. The purpose of this study is to examine the experiences of school principals who have postgraduate education in educational administration. Thirteen school principals working in Istanbul participated in this study, which was designed with qualitative research method and case study design. A semi-structured interview form developed by the researcher within the scope of the related research was used to collect the research data. This form includes questions aimed at revealing the experiences of school principals who have postgraduate education in the field of educational administration. Content analysis and descriptive analysis were used to analyze the research data. All but one of the school administrators who participated in the study stated that the postgraduate education they received contributed to their problem solving skills at a high level. The results of the research are discussed in relation to the related literature and some suggestions are presented.

Keywords: School Principals, Educational Administration, Graduate Education, Experience, Qualitative Research

1. GİRİŞ

Okullarda yaşanan problemlerin nedenlerinden biri, okul müdürlerinin duygusal bakımdan, tutum bakımından, düşünce bakımından, akademik birikim ve yönetim disiplinleri bakımından yaşadıkları tecrübesizliktir. Diğer taraftan öğretmenlik ile kurum yönetiminin birbirleri ile karışması da kurumların amaçlarına ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Ülkemizde yöneticilerin yetiştirilmesi uygulaması Cumhuriyet döneminden beri vardır ve bu konuda 3 temel yönelim hâkimdir. Bu yönelimlerden ilki ve aynı zamanda en hâkimi Çıraklık Modeli'dir. İkinci model 1970'li yıllarda meydana gelen ve akademi tarafından kabul görmekte olan Eğitim Bilimleri Modeli'dir (Cafoğlu, 1994).

Üçüncüsü ve sonuncusu ise, 1999 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya konulmuş olan yöneticilerin atanmasında bir takım ek niteliklerin yöneticilerin atanmasında tercih edilme nedeni olarak kullanılmasıdır (Şimşek, 2002). Fakat burada anlatılanlar maalesef ülkemizde okul yöneticilerinin atanması için profesyonel manada bir çözüm sunmaktan ve ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Ülkemizde okulda yönetici olmanın bir meslek olarak kabul edilmemesinin bir sonucu olarak, okul yöneticisi olarak görevlendirilecek kişilere özel bir yetiştirme eğitimi verilmesine ihtiyaç görülmektedir. Bugüne kadar eğitim sistemimizde temel görevi okul müdürü yetiştirmek olan bir eğitim kurumu kurulmamıştır ve halen de bulunmamaktadır (Turan ve Şişman, 2000).

Ülkemizde okul veya eğitim yöneticilerinin hangi alanlarda yeterliliklerinin olduğunun tespit edilmesi ile ilgili teorik ve pratik çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte okul yöneticisi yetiştirilmesi, seçimi ve atanması ile ilgili konular halen önemli bir çalışma alanı ve sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Okul yöneticiliği Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uzmanlık isteyen bir meslek olarak kabul edilmesinden ziyade öğretmenlerce yürütülen ikinci bir vazife şeklinde görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, okul yöneticisi yetiştirilmesi ile ilgili önemli bir girişimde bulunulmamakta ve yöneticilerin atanması konusunda yasal düzenlemelerde eksiklikler problemin adım adım artmasına neden olmaktadır (Aytaç, 2000).

Taymaz'ın Kaya (2001)'dan aktardığı bilgiye göre, okul yöneticilerinin sahip olması gerekli olan yeterlilikler şu şekilde ifade edilmiştir; okulu amaç ve felsefesini duyurmak, okul politikalarını belirlemek ve tanıtımını yapmak, okulun faaliyetleri için gereksinimlerini karşılama, okulun yönetiminde katılımı ve demokrasiyi sağlamak, kişi ve gruplar arasındaki ilişkileri kurmak, eğitim-öğretim etkinlikleri için plan yapmak, çevresel değerleri inceleyerek destek almak, okul içindeki ve okul dışındaki unsurlarla eşgüdüm ve işbirliği kurmak, işletme için etkili bir yönetim geliştirmek, gerçekleştirilen çalışmaları devamlı takip etmek ve değerlendirmektir.

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Geliştirme ve Yetiştirilmesi Genel Müdürlüğüne 217'de yayınlanmış olan kılavuzda öğretmenlik mesleği üç ana başlık altında açıklanmıştır. Bunlardan ilki, mesleki bilgi iken ikincisi mesleki beceridir. Üçüncü ve sonuncusu ise tutum ve değerlerdir. Kılavuz inceleneceği zaman öğretmen ile ilgili olarak şu özellikler sıralanmıştır. Öğretmen, kendi alanında sorgulayan bir bakış açısına sahip biçimde ileri seviyede kurumsal, metodolojik ve olgusal bilgisi olan, eğitim ve öğretimde yer alan süreçleri etkin biçimde planlayabilen, öğrencilerin hepsi için öğrenmenin etkili biçimde gerçekleştirilebilmesi için güvenli ve sağlıklı öğrenme ortamıyla uyumlu öğretim malzemeleri hazırlayarak ölçme ve değerlendirme, yöntemi, tekniği ve hedeflerini amacına uygun biçimde kullanabilen, milli, manevi ve evrensel tüm değerleri gözetebilen, öğrencilerinin gelişimlerini destekleyen tutum ortaya koyan kişidir (Dönmez, 2002).

Eğitim alanında yöneticiliğin, meslek olma ve kurumsallaşmasının önündeki başlıca engel, yöneticilik ile öğretmenlik görevlerinin ve değerlerinin karıştırılmasıdır. Bununla birlikte, öğretmen yönetici türünün ortaya çıkmasına ve aynı bireyin iki farklı değer sisteminin beklentisine uygun rolleri yerine getirmesine neden olmuştur. Öğretmenlik ve yöneticilik rollerinin birbirlerinde ayrı düştüğü zamanlarda ortaya çıkan rol çatışması, okul yöneticilerinin güçlerini azaltırken yıpranmasını da artırmıştır. Merkeziyetçi eğitim sistemlerinin birçoğunda öğretmen yönetici türü vardır. Okul yöneticiliği öğretmenliğin bir ek görevi durumundan kurtulmadıkça, bu sistemlerin etki ve verimliliğinde yükselmeye karşılaşılmayacaktır (Aytaç, 2000).

Okul yöneticilerinin yöneticilik mesleği koşullarına uygun biçimde yetiştirilmesinin gerçekleştirilmemesi durumunda, bu verimi yükseltmek gayesiyle uygulanan model ve yapısal değişimlerde başarı sağlanmayacaktır. Model ve insan dengesi bir bakımdan örgüt ve yönetim dengesiyle benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik, her iki tarafın dengesine eşit biçimde ağırlık verilmesiyle mümkündür (Bursalıoğlu, 2008).

Okulu okulun amaçlarına ve hedeflerine uygun şekilde yaşatabilmek için, okuldaki insan ve maddi kaynağın mümkün olan en verimli biçimde kullanılması gerekmektedir. Örgütün yöneticisinin bunu gerçekleştirmesi, örgüt yönetimini, kavram ve süreçlerini çok iyi bir biçimde bilmesiyle olur. Okul müdürünün kavram ve süreçleri davranışa dönüştürmesi için, yöneticinin bu alandaki akademik eğitimleri almış olması bir zorunluluktur. Okulun içindeki ve dışındaki bireylerin ve grupların örgütün hedeflerine yönelik harekete geçirilebilmesi adına, hem eğitim yönetiminde hem de davranış bilimlerinde iyi şekilde yetişmesi gerekmektedir. Bu tarzda bir eğitim alan okul müdürü, sorunları deneme yanılma yerine bilimsel biçimde çözmeyi seçecektir (Bursalıoğlu, 2008).

Gelecekteki en etkili örgüt modelinin tasarlanmasında öğrenen örgütler merkeze alınırken, süreç içerisinde öğrenen liderler ortaya çıkacaktır. Ayrıca yöneticilerin kendini gerçekleştirmesi önem kazanacak ve okul müdürleri devamlı kendisini geliştirmek zorunda kalacaktır (Çelik, 2015).

Ülkemizde henüz yönetimle ilgili işlerin bir ihtisas alanı ve örgüt yönetiminin bir meslek olduğu konusundaki görüş yaygın değildir. Eğitim yönetimi, eğitim içerisinde bir meslek alanı olarak kabul edilmektedir. Eğitim yönetimi alanı, kişilerin kendi tecrübeleri ile kazanılamayacak kadar çok belgiler ve beceriler içermektedir. Bu bilgiler ve beceriler insanoğlunun çok uzun yıllardan beri getirdiği bir bilgi birikimidir. Geçmişten günümüze ulaşan bu bilgi birikiminden faydalanmak adına kendisine eğitim yönetimini meslek olarak seçen veya seçecek olanların eğitim almaları gereklidir (Başaran, 1996: 186).

Ülkemizde yöneticilerin yetiştirilmesi uygulaması Cumhuriyet döneminden beri vardır ve bu konuda 3 temel yönelim hâkimdir. Bu yönelimlerden ilki ve aynı zamanda en hâkimi Çıracılık Modeli'dir. İkinci model 1970'li yıllarda meydana gelen ve akademi tarafından kabul görmekte olan Eğitim Bilimleri Modeli'dir. Üçüncüsü ve sonuncusu ise, 1999 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya konulmuş olan yöneticilerin atanmasında bir takım ek niteliklerin yöneticilerin atanmasında tercih edilme nedeni olarak kullanılmasıdır (Şimşek, 2002).

Fakat bu uygulamaların tümünün, Türkiye'nin profesyonel manada okul müdürü ihtiyacını karşılaması mümkün görünmemektedir. Konu ile ilgili en önemli sorunların temelinde okul yönetiminin ya da okul yöneticiliğinin meslek

olarak kabul edilmiyor olması gelir. Okul müdürlüğü bir meslek olarak kabul edilmediği için, bu konuda eğitim alınmasının önüne sürekli engeller çıkmakta ya da eğitime ihtiyaç duyulmamaktadır. Ülkemizdeki eğitim sisteminde görevi ve amacı sadece okul yöneticisi yetiştirmek olan bir eğitim kurumu günümüze değin kurulmamıştır (Turan ve Şişman, 2000).

Ülkemizdeki öğretmen eğitim süreçleri incelendiğinde, eğitimin kalitesinin artırılması için birçok yöntemin tecrübe edildiği görülmüştür. Daha iyisine ulaşılabilmesi için denemelerin sürdürülebileceği öngörülmektedir. Bunun nedeni eğitimin çok bakımdan gelişen ve değişen bir süreç olmasıdır. Bu çalışma ile lisans üstü eğitim yapan okul müdürlerinin deneyimlerinin öğrenilmesi ve bu doğrultuda gelecek önerilerin dikkate alınmasını sağlayacaktır. Ayrıca çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir

Bu araştırmanın amacı eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim yapan okul müdürlerinin deneyimlerinin incelenmesidir. Bu genel amaç altında araştırmanın alt amaçları şu şekildedir;

Katılımcıların eğitim yönetimi alanında yapılan lisansüstü programı tercih sebebi nedir?

Katılımcıların eğitim yönetimi alanında yaptığı lisansüstü programının sorun çözme becerilerinin gelişimine katkısı hakkındaki görüşleri nasıldır?

Katılımcıların eğitim yönetimi alanında yaptığı lisansüstü eğitimin liderlik davranışlarının gelişimine katkısı hakkındaki görüşleri nasıldır?

Katılımcıların eğitim yönetimi alanında yaptığı lisansüstü eğitimin mesleki gelişimine katkısı hakkındaki görüşleri nasıldır?

Katılımcıların eğitim yönetimi alanında yaptığı lisansüstü eğitimin beklentileri karşılama düzeyine katkısı hakkındaki görüşleri nasıldır?

Katılımcıların eğitim alınan lisansüstü eğitimin yönetim süreçlerine ilişkin yeterliklere katkısı hakkındaki görüşleri nasıldır?

2. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden fenomenoloji (olgu bilim) deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni, farkında olduğumuz fakat derin ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanarak daha çok subjektif olan görüşün betimleme hususuna sahip olan bireysel farklılıkları göz önüne alan yeni bir araştırma anlayışını içermektedir (Çepni, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışma, eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim yapan okul müdürlerinin deneyimlerinin incelenecektir.

3.2. Katılımcılar

Nitel araştırma metodu ve durum çalışması deseninde tasarlanan bu çalışmaya Hatay ili İskenderun ilçesinde görev yapan 13 okul müdürü katılmıştır. Bu çalışmaya katılım için belirlenen ölçüt, okul müdürlerinden olarak en az iki eğitim öğretim yılı boyunca görev yapmış olmaktır. Bununla beraber yaş, cinsiyet, mesleki kıdem gibi demografik değişkenler açısından katılımcı grup mümkün olduğunca farklı özelliklere sahip olanlardan seçilmiştir. Bu şekilde maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Katılımcıların özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Değişkenleri

	Cinsiyet	Branş	Yaş	Mesleki Kıdem	Müdürlük Kıdemi
Katılımcı 1	Erkek	Özel Eğitim Öğretmeni	42 yaş	19 yıl	6 yıl
Katılımcı 2	Kadın	Sınıf Öğretmeni	54 yaş	34 yıl	22 yıl
Katılımcı 3	Kadın	Çocuk Gelişimi Öğretmeni	34 yaş	12 yıl	4 yıl
Katılımcı 4	Erkek	Sınıf Öğretmeni	43 yaş	21 yıl	9 yıl
Katılımcı 5	Kadın	Sınıf Öğretmeni	37 yaş	15 yıl	3 yıl
Katılımcı 6	Kadın	Çocuk Gelişimi Öğretmeni	42 yaş	18 yıl	8 yıl
Katılımcı 7	Kadın	Sınıf Öğretmeni	37 yaş	15 yıl	5 yıl
Katılımcı 8	Kadın	Okul Öncesi Öğretmeni	38 yaş	16 yıl	5 yıl
Katılımcı 9	Kadın	Okul Öncesi Öğretmeni	36 yaş	12 yıl	1 yıl
Katılımcı 10	Kadın	Okul Öncesi Öğretmeni	38 yaş	13 yıl	8 yıl
Katılımcı 11	Erkek	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	44 yaş	21 yıl	8 yıl
Katılımcı 12	Erkek	Sınıf Öğretmeni	42 yaş	19 yıl	6 yıl
Katılımcı 13	Erkek	Sınıf Öğretmeni	41 yaş	21 yıl	10 yıl

Tablo 1'de verilen katılımcıların profili incelendiğinde, çalışmada erkek 8 kadın öğretmenin bulunduğu görülecektir. Branşları bakımından 1 özel eğitim, 6 sınıf öğretmeni, 2 çocuk gelişimi öğretmeni, 3 okul öncesi öğretmeni ve 1 sosyal bilgiler öğretmeni bulunmaktadır. Yaşları bakımından en genç öğretmen 34, en yaşlı öğretmen ise 54 yaşındadır. Mesleki kıdem süreleri bakımından ise en az 12 yıl, en fazla 34 yıllık kıdeme sahip öğretmenler

çalışmada yer almıştır. Müdürlük kıdem süreleri bakımından ise en az 1 yıl, en fazla 22 yıllık kıdeme sahip öğretmenler çalışmada yer almıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu iki bölümden oluşmakta; ilk bölümde demografik sorular, ikinci bölümde ise okul müdürlerinin ilk yıl deneyimlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan açık uçlu görüşme sorularından bazıları şu şekildedir;

3.4. Verilerin Toplanması

Veriler araştırmacı tarafından okullar ziyaret edilerek çalışmaya gönüllü olarak katılım sağlayan okul müdürlerinden elde edilmiştir/edilecektir. Müdürler araştırma konusu hakkında bilgilendirilmiş ve araştırmanın etik yönünden bahsedilmiştir. Görüşme süresi ortalama 25 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Okul yöneticileri ile yapılan görüşmeler sonrası ulaşılan veriler, nitel analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz yöntemi kullanılarak yorumlanmıştır. Betimsel analiz, ulaşılan verilerin önceden tasarlanan temalara göre özetlenip yorumlandığı, sebep-sonuç ilişkilerinin incelenerek neticeye erişilmesine imkân veren analizlerdir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu çalışmada temalar, araştırmanın temel amacını destekleyen alt amaçlardır yani temalar seçilen konu başlıklarından oluşturulmuştur.

3.BULGULAR

Araştırmaya katılanların “Eğitim yönetimi alanında yaptığımız lisansüstü programı tercih sebebiniz nedir?” sorusuna dair görüşlerine ilişkin ortaya çıkan temalar ve onlara bağlı kodlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Eğitim yönetimi alanında yaptığımız lisansüstü programı tercih sebebiniz nedir? sorusuna dayalı bulgular

Temalar	Kodlar	f
Lisansüstü Programı Tercih Nedeni	Yöneticilikte gelişim	7
	Mesleki gelişim	7
	Akademik gelişim	2
	Atanma kriterleri	2

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin eğitim yönetimi alanında lisansüstü program tercih nedenleri ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amacıyla “Eğitim yönetimi alanında yaptığımız lisansüstü programı tercih sebebiniz nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 2’de lisansüstü tercih nedenine ilişkin ifadelerin Lisansüstü Programı Tercih Nedeni teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü programı tercih nedeni temasında “Yöneticilikte gelişim”, “Mesleki gelişim”, “Akademik gelişim” ve “Atanma kriterleri” kodları şeklinde belirtilmektedir. Buna göre öğretmenlerin lisansüstü tercih nedenlerinden ilk sırada yöneticilikte gelişimin yer aldığı görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Uzun yıllardır okul idareciliği yapıyorum ve bu konuda kendimi özellikle geliştirmek istediğim için lisansüstü eğitim almak istedim. (Ö2)

Eğitim yöneticiliği hata götürmez bir görevdir. Hele de işin içinde eğitim varsa. Yöneticilikte güçlü ve zayıf yönlerimi görmek, yapılması gerekenleri bilerek uygulamak ve en önemlisi de karşılaşacağım problemlere daha kolay çözüm yolları bulabilmek için eğitim yönetimi okumayı tercih ettim. (Ö6)

İdarecilikte kendimi geliştirmek (Ö10)

Öğretmenlerden bazıları lisansüstü program tercih nedenlerini mesleki gelişim olarak açıklayarak görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

Bununla birlikte lisans eğitimi üstünde bir eğitim almış olmak ayrıca mesleki olarak da bir tatmin yaşamamı sağlayacaktı. (Ö1)

Mesleğimde daha profesyonel olmak. (Ö9)

Mesleki gelişim sürecime katkı sağlamak, çalıştığım kurumlardaki eğitim-öğretim sürecinin kalitesini artırmak nedeniyle bu alanı tercih ettim (Ö7)

Katılımcılar arasında lisansüstü program tercih nedenlerini akademik gelişim olarak açıklayan öğretmenlerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Aynı zamanda akademik olarak bir basamak yükselmiş oldum. Bu da kişisel olarak mutlu olmam bakımından önemliydi. (Ö3)

Lisansüstü program tercih nedenlerini atama kriterleri olarak açıklayan katılımcılar görüşlerini şu sözleri ile ifade etmişlerdir.

Ayrıca idareci atama/yer değiştirme süreçlerinde yüksek lisansın ekstra puan getirmesi de tercih etmem de etkili oldu. (Ö7)

Araştırmaya katılanların “Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü programının sorun çözme becerilerinin gelişimine katkısı nedir?” sorusuna dair görüşlerine ilişkin ortaya çıkan temalar ve onlara bağlı kodlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü programının sorun çözme becerilerinin gelişimine katkısı nedir? sorusuna dayalı bulgular

Temalar	Kodlar	f
Lisansüstü Programın Sorun Çözme Becerisine Katkısı	Sorun çözme becerisi	7
	Bakış açısında değişim	4
	Yönetim becerisi	2

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin lisansüstü programının sorun çözme becerilerinin gelişimine katkısı ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amacıyla “Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü programının sorun çözme becerilerinin gelişimine katkısı nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 3’te lisansüstü programının sorun çözme becerilerinin gelişimine katkısına ilişkin ifadelerin Lisansüstü Programın Sorun Çözme Becerisine Katkısı teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü programın sorun çözme becerisine katkısı temasında “Sorun çözme becerisi”, “Bakış açısında değişim” ve “Yönetim becerisi” kodları şeklinde belirtilmektedir. Buna göre öğretmenlerin lisansüstü programın sorun çözme becerisine katkısında ilk sırada sorun çözme becerisi yer almaktadır. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Önceleri benden önceki yöneticilerin tarzlarını dikkate alıyordum ama eğitimle birlikte içimde var olan tarzı açığa çıkarmam mümkün oldu. Sorunlara karşısında bir sorumlu aramak yerine çözüm odaklı olmaya başladım.(Ö3)

Yaratıcı çözümler bulmama ve düzeltici eylemlerde bulunmama katkı sunmuştur. (Ö4)

Örnek olaylar ve birlikte öğrenim gördüğümüz idareci arkadaşlarımızın tecrübe ve yaşantılarından faydalanmamı sağladığı için sorun çözme becerilerimize çokça katkısının olduğunu gördüm. (Ö5)

Bu alanda eğitim almak daha etkili bir liderlik yaparak yönetim sürecinde karşılaştığım sorunları azalttı ve sorunları çözme becerilerimi geliştirerek işlerimi kolaylaştırdı. (Ö7)

Araştırmaya katılanların lisansüstü programın sorun çözme becerisine katkısında bakış açısında değişim cevabı verdiği görülmüştür. Katılımcıların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Bir yönetici olarak okul içerisindeki iş ve işleyişlere daha şeffaf ve yapıcı bir bakış açısı sağladı. (Ö1)

Pek çok konuda Bakış açım değişti. Yeni bilgiler öğrencikçe yöneticilik konusunda farklı bakış açılara sahip olmam gerektiğini anladım (Ö2)

Daha bilimsel bir bakış açısı kazanmak. (Ö9)

Öğretmenlerden bazıları ise lisansüstü programın sorun çözme becerisine katkısını yönetim becerisi olarak ifade etmişlerdir. Konu hakkındaki görüşler aşağıda verildiği gibidir.

Daha farklı açıdan bilgi dahilinde olayları yönetmek (Ö10)

Araştırmaya katılanların “Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü eğitimin liderlik davranışlarının gelişimine katkısı nedir?” sorusuna dair görüşlerine ilişkin ortaya çıkan temalar ve onlara bağlı kodlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü eğitimin liderlik davranışlarının gelişimine katkısı nedir? sorusuna dayalı bulgular

Temalar	Kodlar	f
Lisansüstü Eğitimin Liderlik Davranışına Katkısı	Liderlik becerisinde gelişim	11
	Kriz yönetimi becerisi	1
	İyi yönetici olmak	1

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin eğitim yönetimi alanında lisansüstü programının liderlik davranışına katkısı ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amacıyla “Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü eğitimin liderlik davranışlarının gelişimine katkısı nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 4’de eğitim yönetimi alanındaki ifadelerin Lisansüstü Eğitimin Liderlik Davranışına Katkısı teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimin liderlik davranışına katkısı temasında “Liderlik becerisinde gelişim”, “Kriz yönetimi becerisi” ve “İyi yönetici olmak” kodları şeklinde belirtilmektedir. Buna göre öğretmenlerin lisansüstü eğitiminin liderlik

davranışına katkısının ilk sırasında liderlik becerisinde gelişim yer almaktadır. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Özellikle liderlik alanında çok girdisi olduğunu yüksek lisans öncesi ve sonrasında bariz bir şekilde davranışlarıma yansıdığını fark ettim. Toplumca ilk aklan gelen müdürlük tavırlarından olan otoriter tavırlardan sıyrıldım daha olumlu ve daha yapıcı bir anlayış kazandığımı söyleyebilirim. (Ö4)

Geçmişten bugüne farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda birçok liderin hayatını, liderlik yaklaşımlarını inceleme fırsatı bulmak ve bunları günümüz dünyası koşullarında değerlendirmek benim için katkı sağlayıcı oldu. Bunun yanı sıra aktif olarak yöneticilik yapan okul müdür ve müdür yardımcılarıyla ders aldığım için onların tecrübelerini paylaşmak da liderlik davranışlarımın gelişimine katkı sağladı. (Ö8)

Liderlik stillerine hâkim olmak. (Ö9)

Değişen liderlik türlerine göre şekil alabilmemi sağladı, kendimi güncel tuttu. (Ö10)

Eğitim yönetimi alanında yaptığım lisansüstü eğitim ile liderlik davranışlarım tamamen değişti. Liderlik ile yöneticilik arasındaki farkları tamamen anladım. (Ö11)

Bu sürecin başladığı ilk günlerden itibaren okuldaki davranışlarımın değiştiğine öğretmenler ve veliler tanıklık ettiler. Artık okulun idarecisi değil lideri gibiydim. Bu davranışlarım zamanla müdür yardımcılara ve öğretmenlere de geçti. Okulumuzda görev yapan öğretmenlerimizden bazıları da lisansüstü eğitime başvurmaya karar verdi. (Ö12)

Öğretmenlerden biri lisansüstü eğitimin liderlik davranışına katkısının kriz yönetimi becerisine katkıya neden olduğu görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

Olaylar karşısında çok yönlü düşünme, hızlı ve doğru karar alma becerilerini, kriz yönetiminin daha başarılı bir şekilde üstesinden gelmeye başlamama sağladı. (Ö5)

Öğretmenlerden biri lisansüstü eğitimin liderlik davranışına katkısının iyi yönetici olmak şeklindeki görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

Kendimi idarecilik anlamında iyi yerde görmek (Ö13)

Araştırmaya katılanların “Eğitim yönetimi alanında yaptığımız lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısı oldu mu?” sorusuna dair görüşlerine ilişkin ortaya çıkan temalar ve onlara bağlı kodlar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Eğitim yönetimi alanında yaptığımız lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısı oldu mu? sorusuna dayalı bulgular

Temalar	Kodlar	f
Lisansüstü Eğitimin Mesleki Gelişime Katkısı	Bilgilerini güncelleme	5
	Profesyonel olmaya katkı	5
	Yeni yöntemler öğrenme	2
	Yeterli katkı sağlamadı	1

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitiminin mesleki gelişime katkısı ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amacıyla “Eğitim yönetimi alanında yaptığımız lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısı oldu mu?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 5’te lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısına ilişkin ifadelerin Lisansüstü Eğitimin Mesleki Gelişime Katkısı teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısı temasında “Bilgilerini güncelleme”, “Profesyonel olmaya katkı”, “Yeni yöntemler öğrenme” ve “Katkı sağlamadı” kodları şeklinde belirtilmektedir. Buna göre öğretmenlerin lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısının ilk sırada bilgilerini güncelleme ile açıklandığı görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Öncelikle tekrar öğrenci olmak beni çok heyecanlandırdı. Daha fazla okumaya daha fazla araştırmaya başladım. Benden çok deneyimli öğretmenlerin kıymetli deneyimlerini paylaşma fırsatım oldu. (Ö8)

Oldu. Mesleğimle ilgili güncel araştırmaları daha çok takip etmeye başladım. (Ö9)

Evet, kendimi güncel tutmamı sağladı. (Ö10)

Bilgilerimin daha iyi ve güncel kalmasını sağladı (Ö13)

Öğretmenlerin lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısının ikinci sırada profesyonel olmaya katkı ile açıklandığı görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Değişim her yaş ve her kıdem için kaçınılmaz olmalıdır. Açıkçası eski ve klasik bir anlayış benimsemiş olduğumun farkına vararak bu durumdan sıyrılmam gerektiğini idrak ettim. Personele karşı yaklaşımım çok değişti. (Ö2)

Kesinlikle oldu. Öğretmenlerin motivasyonları ve iş doyumlarının eğitim - öğretim üzerindeki katkısı konusunda farklı bakış açıları geliştirdim. Öğrencilerle iletişim konusunda kendimi geliştirdim. Bununla birlikte eğitim- öğretim denetimi konusunda da teftiş maksatlı değil rehberlik etme gerekliliği konusunda geliştirdim. (Ö3)

Bir şekilde artık ben bir okul yöneticisiydim ve bırakmaya niyetim yoktu. Mesleki olarak kendimi geliştirmedikçe ve çağa ayak uyduramadıkça eğitimin yönetiminin içinde kalmamın anlamsız olacağını fark etmiştim. Şu anda ise her geçen gün kendimi yenileyerek ve işimi severek yapıyorum yöneticiliği. (Ö12)

Katılımcıların lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısının bir diğeri yeni yöntemler öğrenme ile açıklandığı görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden biri görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Evet oldu eğitim öğretim yöntem ve teknikleri ve Araştırma yöntemlerini öğrenmeme, gözden geçirmeme neden oldu. (Ö1)

Araştırmaya katılan öğretmenlerden biri lisansüstü eğitimin mesleki gelişimine yeterli katkısının olmadığını şu sözleri ile açıklamıştır.

Eğitim yönetimi alanındaki lisansüstü eğitimimin idarecilikte aktif olunamaması açısından mesleki gelişimime yeterli katkıyı sağlamadığını düşünüyorum. (Ö5)

Araştırmaya katılanların “Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü eğitimin beklentileri karşılama düzeyi nasıl oldu?” sorusuna dair görüşlerine ilişkin ortaya çıkan temalar ve onlara bağlı kodlar Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü eğitimin beklentileri karşılama düzeyi nasıl oldu? sorusuna dayalı bulgular

Temalar	Kodlar	f
Lisansüstü Eğitimin Beklentileri Karşılama Düzeyi	Beklentilerimi tam karşıladı	10
	Beklentilerimi kısmen karşıladı	3

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin eğitim yönetimi alanında lisansüstü programın beklentileri karşılama düzeyi ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amacıyla “Eğitim yönetimi alanında yaptığınız lisansüstü eğitimin beklentileri karşılama düzeyi nasıl oldu?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 6’da lisansüstü eğitim beklentilerine ilişkin ifadelerin Lisansüstü Eğitimin Beklentileri Karşılama Düzeyi teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimin beklentileri karşılama düzeyi temasında “Beklentilerimi tam karşıladı” ve “Beklentilerimi kısmen karşıladı” kodları şeklinde belirtilmektedir. Buna göre öğretmenlerin lisansüstü eğitimin beklentileri karşılama düzeyinin ilki beklentilerimi tam karşıladı ile açıklandığı görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Beklentimi tam anlamıyla karşıladı diyebilirim. Hem yönetim süreçlerinin tarihsel gelişimine hakim oldum hem de güncel süreçleri daha kapsamlı değerlendirmeye başladım. Bakış açım oldukça değişti, gelişti. (Ö8)

Beklentilerimi üst düzeyde karşıladı. Hocalarım ve alan hakimiyetleri bana büyük katkı sağladı. (Ö9)

Beklediğimden daha kaliteliydi. (Ö10)

Beklentim pek yoktu aslında. Beklenti dışında hayallerim bile gerçekleşti. Yönetim süreçleri konusunda kendimi geliştirdim. (Ö11)

Beklentilerimi tamamen hatta fazlasıyla karşıladı. İlkokulda yöneticilik yapan biri olarak çocuklarımızın ilk eğitimlerini aldığı bu dönemde onlara liderlik etmekten mutluluk duyuyorum. (Ö12)

Beklediğim düzeydeydi (Ö13)

Öğretmenlerin lisansüstü eğitimin beklentileri karşılama düzeyinin diğeri ise beklentilerimi kısmen karşıladı ile açıklandığı görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Beklentileri karşılama düzeyi biraz farklı tabi. Alınan eğitim ya da kazanılan davranışlar, mesleği icra ettiğimiz topluluğun demografik yapısına, eksik hazırbulunuşluk düzeylerine bazen uymayabiliyor. (Ö4)

Eğitimin içeriğinin daha zengin ve okullarımızdaki süreçleri tam anlamıyla kapsayan şekilde düzenlenmesi gerektiğini düşündüğümden beklentilerimi yeterli düzeyde karşılamadı. (Ö5)

Araştırmaya katılanların “Alınan lisansüstü eğitimin yönetim süreçlerine ilişkin yeterliklere katkısı oldu mu?” sorusuna dair görüşlerine ilişkin ortaya çıkan temalar ve onlara bağlı kodlar Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Alınan lisansüstü eğitimin yönetim süreçlerine ilişkin yeterliklere katkısı oldu mu? sorusuna dayalı bulgular

Temalar	Kodlar	f
Lisansüstü Eğitimin Yönetim Süreçlerine Katkısı	Kesinlikle katkısı oldu	13

Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenlerin eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitimin yönetim süreçlerine katkısı ile ilgili düşüncelerinin öğrenilmesi amacıyla “Alınan lisansüstü eğitimin yönetim süreçlerine ilişkin yeterliklere katkısı oldu mu?” sorusu yöneltilmiştir. Tablo 7’de lisansüstü eğitimin yeterliklere katkısına ilişkin ifadelerin Lisansüstü Eğitimin Yönetim Süreçlerine Katkısı teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimin yönetim süreçlerine katkısı teması “Kesinlikle katkısı oldu” kodu ile belirtilmektedir. Buna göre öğretmenlerin eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitimin yönetim süreçlerine katkısının yöneticilik vasfı ile açıklandığı görülmektedir. Bu konuda görüş ifade eden öğretmenlerden bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Kesinlikle oldu. Bu eğitimden sonra özellikle planlama karar alma, örgütlenme ve koordinasyon konusunda daha da geliştiğimi söyleyebilirim. (Ö1)

Katkısı gayet olumlu oldu. Karar vermede ve örgütlemeye katkısı olmuştur. Bir de diğer personele yetki ve sorumluluk vermek konusunda daha da geliştim. Tüm yetkileri elimde bulundurmak önceleri daha doğru geliyordu ancak şimdi yetkiyi dağıtımçı bir anlayışla dağıtıyorum. (Ö4)

Lisansüstü eğitimin yönetim sürecinde liderlik, sorun çözüme becerileri, krize müdahale konusunda daha donanımlı olmamızı sağladığından katkısı olmuştur. (Ö5)

Oldu tabii ki. Kurum kültürünün ne olduğunu öğrendik mesela. Ya da iletişim becerilerinin nasıl kurulması gerektiğini. Birçok yeni yaklaşım teknikleri ile problemlerle nasıl başa çıkmamız gerektiğini öğrenmiş olduk. Kurumda her bireyin güçlü ve zayıf yönlerini belirleyerek örgütte bunları nasıl kullanabileceğimize varana kadar çok faydalı bir eğitimden geçtik. (Ö6)

Kesinlikle oldu. Buna katkı sağlayan sadece ders içerikleri değil elbette birlikte derse katılım gösterdiğim öğretmenlerimizin, yöneticilerimizin deneyimleri de yönetim süreçlerime olumlu katkılarda bulundu. (Ö8)

Oldu. Yönetim isinin is yapmaktan çok isleyişin düzenli gitmesini kontrol etmek ve sağlamak konusunda farkındalık oluştu. (Ö9)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim yapan okul müdürlerinin deneyimlerinin incelenmesine ilişkin görüşlerinin tespit edilmesine yönelik yapılan görüşmeden elde edilen öğretmen görüşleri incelenerek değerlendirilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Lisansüstü tercih nedenine ilişkin ifadelerin lisansüstü programı tercih nedeni teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü programı tercih nedeni temasında yöneticilikte gelişim, mesleki gelişim, akademik gelişim ve atanma kriterleri şeklinde belirtilmektedir. Okul müdürü olarak görev yapan yöneticilerin lisansüstü eğitimi, okul yöneticiliği anlamında gelişme ile uzmanlaşma ve akademik kariyer nedeniyle tercih ettikleri anlaşılmıştır. Başer, Narlı ve Günhan, (2005) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Lisansüstü programının sorun çözüme becerilerinin gelişimine katkısına ilişkin ifadelerin lisansüstü programın sorun çözüme becerisine katkısı teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü programın sorun çözüme becerisine katkısı temasında sorun çözüme becerisi, bakış açısında değişim ve yönetim becerisi kodları şeklinde belirtilmektedir. Araştırmaya katılan okul yöneticilerinde aldıkları lisansüstü eğitimin sorun çözüme becerilerine yüksek düzeyde katkı sağladığını ifade etmiştir. Özdem, Bülbül ve Güngör, (2002) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Katılımcılar lisansüstü eğitim aldıkları için problem ve sorun çözüme becerileri gelişmiştir.

Öğretmenlerin eğitim yönetimi alanında lisansüstü programının liderlik davranışına katkısı ile ilgili düşüncelerinin lisansüstü eğitimin liderlik davranışına katkısı teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimin liderlik davranışına katkısı temasında liderlik becerisinde gelişim, kriz yönetimi becerisi ve iyi yönetici olmak kodları şeklinde belirtilmektedir. Özdem, Bülbül ve Güngör, (2002) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da bu çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısına ilişkin ifadelerin lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısı teması altında toplandığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimin mesleki gelişime katkısı temasında bilgilerini güncelleme, profesyonel olmaya katkı, yeni yöntemler öğrenme ve katkı sağlamadığı kodları şeklinde belirtilmektedir. Okul müdürlerinin aldıkları lisansüstü eğitimin, onların mesleki gelişimlerine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Başer,

Narlı ve Günhan, (2005) tarafından yapılan araştırma sonuçları da bu çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Özdem, Bülbül ve Güngör, (2002) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları da bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Öğretmen ve yöneticiler eğitim yönetimi ve denetimi üzerine lisansüstü eğitim alınmasına iten önemli sebepler eğitim denetimi ve yönetimi alanında uzmanlaşma ve kişisel gelişim gereksinimlerini karşılamaktadır. Özetle ifade edilecek olursa; lisans üstü eğitimde yönetici ve öğretmenlerin mesleki olarak gelişimlerine pozitif katkı sunmakta ve beklentilerini karşılar. Gerçekleştirilen araştırmaların Özdem, Bülbül ve Güngör, (2002), ve Başer, Narlı ve Günhan, (2005) sonuçları da bu yöndedir.

Bu çalışmadan ulaşılan neticeler, eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesinde lisansüstü eğitim öneminin ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Eğitim denetimi ve yönetimi kapsamında lisansüstü eğitim almanın liderlik, problemleri çözme ve yönetim süreçlerinde bazı yeterliliklere pozitif etkisi olacağı düşünülmektedir. Bundan dolayı yönetici, öğretmenlere dönük lisansüstü eğitim imkanlarının ve kontenjanlarının çoğaltılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Aytaç, T. (2000). "Hizmet içi eğitim kavramı ve uygulamada karşılaşılan sorunlar". Milli Eğitim Dergisi, 147.
2. Başaran, İ. E. (1996). "Türkiye Eğitim Sistemi". Ankara: Yargıcı Matbaası
3. Başer, N., Narlı, S. ve Günhan, B. (2005). "Öğretmenlerin Lisansüstü Eğitim Alanlarında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, Özel Sayı:1, 129-135.
4. Bursalıoğlu, Z. (2008). "Eğitim yöneticisinin yeterlikleri". Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
5. Bülbül, T. (2003). "Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesinde Görev Yapan Öğretim Üyelerinin Lisansüstü Öğretime Öğrenci Seçme Sürecine İlişkin Görüşleri", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt, 36, Sayı, 1-2 Ankara. Can
6. Cafoğlu, Z. (1994). "Başarılı okul yönetiminde liderlik". Eğitim Dergisi, 7(4), 44-49.
7. Çelik V. (2015). "Eğitimsel Liderlik". Ankara: Pegem A Yayınları
8. Dönmez, B. (2002). "Müfettiş, okul müdürü ve öğretmen algılarına göre ilköğretim okulu müdürlerinin yeterlikleri". Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 29, 27- 45.
9. Özdem G., Bülbül, T. ve Güngör, S. (2002). "Eğitim Yönetimi Planlaması Teftişi ve Ekonomisi Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Programına Devam Eden Öğretmen ve Okul Yöneticilerinin Programa İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi", 21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 165-177
10. Şimşek, H. (2002). "Türkiye'de eğitim yöneticisi yetiştirilemez! "Konuşma Metni", 21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fak.
11. Taymaz, H. (2001). "Okul Yönetim"i, Pegem A Yayıncılık, 2001, Ankara
12. Turan, S. ve Şişman, M. (2000). "Okul yöneticileri için standartlar: Eğitim yöneticilerinin bilgi temelleri üzerine düşünceler". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (4)

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
History of Religions

Article ID

67224

Article Serial Number
28

Received

21 October 2022

Published

31 December 2022

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.67224>

How to Cite This Article:

Karaoğlan, H. (2022).
"Anadolu'da Delikli Taş
Kültü ve Etrafında Oluşan
İnanışlar", International
Academic Social Resources
Journal, (e-ISSN: 2636-
7637), Vol:7, Issue:44;
pp:1853-1862.

Academic Social Resources Journal is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.

Anadolu'da Delikli Taş Kültü ve Etrafında Oluşan İnanışlar

The Cult of Holed Stone in Anatolia and the Beliefs Created Around It

Hamza Karaoğlan

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye

ÖZET

Dinler tarihinde taş kültü primitif dinlerden evrensel dinlere kadar tüm din ve kültürleri ilgilendiren önemli sembollerden biridir. Anadolu halkı taş ve kayaları basit bir taş ya da kaya olarak görmemekte, onların farklı yapıları, yaz kış aynı kalmaları, bir kısım kutsal insanların el ve ayaklarıyla özdeşleştirilmeleri dolayısıyla bir çeşit ilahi gücün ortaya çıktığı nesnelere olarak görmektedirler. Ve bu nesnelere sağlamlığı, gücü, rengi, bereketi ve yapısıyla belirli amaçlar için kendilerine müracaat edilen birer sembol haline getirmişlerdir. Anadolu'da taş kültü doğumda, evlilikte, hastalıkta, çeşitli dilek ve isteklerde, dualar gibi hayatın her alanında karşılaşılan bir olgu olarak görülmektedir. Anadolu'da sıklıkla ziyaret edilen delikli taşlar, hayatın geçiş menseklerinin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Taş Kültü, Delikli Taş, Günah Kayası, Hastalıklardan Kurtulma, İnanışlar

ABSTRACT

In the history of religions, the stone cult is one of the important symbols associated with all religions and cultures, from primitive religions to universal religions. Anatolian people do not see stones and rocks as simple stones or rocks, they see them as objects where a kind of divine power emerges due to their different structures, their remaining the same in summer and winter, and their being identified with the hands and feet belonging to some sacred personages. Therefore, they have turned these objects into symbols that are referenced for certain purposes due to their strength, power, color, abundance, and structure. In Anatolia, stone cult is seen as a phenomenon encountered in every aspect of life such as birth, marriage, illness, various wishes and requests, prayers. Holed stones, which are frequently visited in Anatolia, appear as an example of place of worship located in transit routes.

Keywords: Stone Cult, Holed Stone, Sin Rock, Relief From Sicknesses, Beliefs

1. GİRİŞ

Taş kültü, tüm din, mitoloji ve kültürlerin önemli konularından birisini teşkil etmektedir. En eski kültürlerde taşın, sınırların belirlenmesinde ve anıt taşlarda kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında menhirler (uzun ve dik anıtsal taşlar); dolmenler (masa taşları veya dik olanlar üzerinde yatay olarak duran büyük düz taşlar) ve taş yığınları en çok bilinenleridir.¹ Bunların yanında şekliyle, görüntüsüyle, tuhaflığıyla ya da etrafındaki manzara ile zıtlık oluşturan doğal taş ve kayalar da insanlar tarafından ilgi görmüş ve kutsallaştırılmışlardır. Ancak bu taşların sembolik anlamlarının sabit ve aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Mesela delikli taşlar kimi yerlerde doğurganlığı temsil ederken, kimi yerlerde de kısırlığı temsil edebilmektedirler.² Çoğu kutsal taş hakkında yazılı bir kaynak olmaması veya geçmişte bilinmeyen bir din veya kültürden gelmesi onların gerçekte neyin sembolü olduğu ya da hangi amaçlar için kullanıldığı konusunda bir fikir vermemektedir. Dolayısıyla din tarihçilerinin konuyu ata kültürleri, doğaya tapınma, fetişizm, animizm ya da dinamizm gibi çok farklı teoriyi bu tür eski dinlere uygulamış olmaları anlaşılır bir durumdur.³ Ed Kızılderililerinin belirli aralıklarla atalarını temsil eden eski sunak taşında kurban sunmak için bir araya gelmeleri, taşın atalarıyla özdeşleştirilmesi ve sonunda kutsallaştırılmasını da beraberinde getirmiştir.⁴ Sunaklar ve bir kısım taşlar, Samoa ve diğer pasifik adalarda ilahi figürlerin veya efsanevi ataların varlığı ile ilişkilendirilmiştir.⁵ Bunun yanında kutsal taş ve kayaların bir kült olmasının izlerini Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitaplarında da görmek mümkündür. Mesela Yakup, kardeşi Esav'ın kendisine kötülük etmesinden korkup kaçtığı sırada Tanrı ona rüyasında görünür ve Yakup dehşete kapılır. Sonra da başının altında yastık görevi gören taşı alır, sütun olarak kaldırır, üzerine yağ sürer ve sonra ona "Tanrı'nın evi" anlamına gelen beyt-El adını verir (Tekvin 28:16; 35:14). Zaman içerisinde insanlar bu beyt-El'e gelirler. Muhtemelen ona elleriyle dokunmaları, öpmeleri gibi nedenlerden dolayı yüzü pürüzsüz bir hale getirilmiştir.⁶ Başlangıçta kutsal alan, yerleşim yerlerinin en yüksek tepelerinde bulunmaktaydı. Esasında Eski Ahit'in "yüksek yerleri", başlangıçta Kenanlıların bir kült merkezidir. Bu türbelerin kült nesnesi çok basit bir yapıya sahip olan ve Tanrıyı temsil eden dik bir taştan ibarettir ancak Tanrının heykeli değildir. Sami din mensupları Tanrı ile görüşmek istediklerinde bu taşın yanına gelmekte ve adak kurbanlarının kanını taşın üzerine dökmekteydiler.⁷ Arap putperestliği hakkında İbn Kelbî (737-829) tarafından derlenen çalışmada kadim Ortadoğu'daki kutsal taş kültü ve etrafında oluşturulan inanmalar hakkında geniş bilgi

¹ Sedat Veyis Örnek, Etnoloji Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Cografya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, S. 19

² Sedat Veyis Örnek, 100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul 1995, s. 102

³ Carl-Martin Edsman, "Stone", Encyclopedia of Religion Second Edition, C II, Translated From Swedish By David Mel Paul And, Margareta Paul, Editor In Chief by Lindsay Jones, ABD 2005, s. 8744

⁴ Frank Byron Jevons, M.A., Litt.D., An Introduction to the History of Religion, Methuen & Co, London 1896, s. 131

⁵ Crawford Howell Joy, Handbooks on the History of Religions, Edited By Morris Jastrow, Jr., Ph.D., Volume IV, London 1913, s. 374

⁶ Edward Evans-Pritchard, İlkellerde Din, Çev. Hüseyin Portakal, Öteki Yayınevi, Ankara 1998, s. 23,239

⁷ Allan Menzies, History of Religion, New York 1917, s. 78

bulunmaktadır.⁸ İslam öncesinde de önemli dini merkezlerden biri olan Mekke, Hz. Peygambere kadar pagan anlayışların hâkim olduğu bir yer olma özelliğini sürdürmüştür. Eliade'ye göre önceki adı Makroba olan Sabîilerin dilinde "tapınak" anlamına gelen Mekke adı, Makuraba'dan türetilmiştir. Mukaddes toprakların, Hima'nın ortasında ise Kâbe (küp) tapınağı yer almaktadır. Üstü açık olan ve köşelerinden birine gökten indiği kabul edilen Hacer-i Esved yer almaktaydı ve bu taş İslam öncesi Arapları arasında da kutsal kabul edilmekteydi.⁹ Türklerde Tanrı Ya da Hz. Nuh tarafından Yafes'e verildiği söylenen "yada" taşından söz edilmektedir. Türkler, bu taşla istedikleri zaman kar ve yağmur yağdırabilmişlerdir.¹⁰ Anadolu coğrafyasında taşlarla yağmur yağdırma geleneği Anadolu'nun birçok bölgesinde günümüzde de devam etmektedir.¹¹ Anadolu insanı gibi tüm din ve toplumlarda delikli taşın içinde saklı bir kuvvetin bulunduğu anlayışını benimsenmiştir. Bu anlayışın temelinde kişinin alışkanlık, tesir ve telkin vb. faktörlerin dışında bireyin ve toplumların iyiliğini benimseme, hastalığa karşı bir koruma, ölüme, evlenmeye, çocuk sahibi olmaya vb. amaçları da içermektedir.¹² Konuyu fenomenolojik açıdan ele alıp değerlendiren Eliade'ye göre ise delikli taşın geçmenin asıl teması, anneden doğan bebeğin rahme düşmesi gibi bir olguyu benimsediği görülmektedir.¹³ Bir başka bakış açısıyla da delikli taşlar yeniden doğumu ve rahmi sembolize ederken, Hıristiyan bilim adamlarının çalışmalarına göre bir nevi vaftiz işlemi olduğu düşünülmektedir.¹⁴ Anadolu'da delikli taş kültürü ve etrafında oluşturulan inanma ve uygulamaların farklı sebep ve amaçlar için olduğu bilinmektedir. En fazla sağaltıcı özelliğe sahip olduğuna inanılan taşların günahın olup olmadığını öğrenmek, halk arasında aydaş olarak bilinen hastalıktan şifa bulmak, sürekli öksürmenin sona erdirilmesi isteği, yağmur duası, evlenme ve çocuk sahibi olma gibi sebepler bulunmaktadır. Bunların her biri başlıklar halinde anlatılacaktır.

2. GÜNAH KAYASI/TAŞI

Farsça bir kelime olan günah, ahirette cezayı gerektirecek davranışları ifade eder.¹⁵ Evrensel bir günah tanımı olmamakla birlikte, en genel ifadeyle Tanrı'nın kurallarına, ahlak yasalarına ve dine aykırı davranmanın karşılığı olarak kullanılmaktadır. Günah ve suç kavramı, genellikle birbirine karıştırılan iki kavramdır. Günah dinsel bir kategoride yer alır ve kutsal yasaların çiğnenmesi ile ilgili iken, suç ise belirli bir inanç sistemine bağlı olmadan, toplumsal kurallara uymamayı ifade etmektedir.¹⁶ Kitabî dinlerin ortaya koyduğu günah ve sevap kavramı hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmayan ve halk dindarlığı çerçevesinde hayatını idame ettiren insanlar, bu dünyada günahlarının az ya da çok olduğunu öğrenme amaçlı çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlardan biri de kutsal mekânları ziyaret etmektir. Ziyaretler esnasında amaç, mekânda kutsal sayılan bir takım nesnelere etkileşimde bulunarak elde ettikleri sonuçlarla maneviyatlarını değerlendirmektir. Bu mekânlar arasında Kur'an'da adı geçen Ashab-ı Kehf mağarası, Hacı Bektâş-ı Velî ve Anadolu'da yaşadığına inanılan diğer evliyaların yaşadıkları yerlerdeki delikli taş ve kayalar gelmektedir. Bunların yanında özellikle mezarlıklarda bulunan delikli taşlar da ahiretteki sırat köprüsünü çağrıştırdığı için insanlar, buralardan da geçerek günahlarının az ya da çok olduğunu öğrenmek istemişlerdir. Bu başlıkta, halkın günahkâr olup olmadıklarını öğrenmek için delikli taş veya kayadan geçmeleri ve etrafında oluşan inanışlar hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Kahramanmaraş-Afşin Günah Kayası

Günah Kayası, Kahramanmaraş Afşin ilçesi Ashab-ı Kehf mağarası içerisindedir. Burada doğal şekilde oluştuğu anlaşılan iki kaya oyuğu bulunmaktadır. Aralarında iki metrelik bir mesafe bulunan kaya deliklerinden birisi daha geniş olduğu için ona "Bol Kısık", dar olanına ise "Dar Kısık" denilmektedir. Mağarayı ziyarete gelenler günahlarının olup olmadığı ya da çok olup olmadığını öğrenmek için önce bol kısık, sonra da dar kısıktan geçmeye çalışırlar. Eğer geçerken sıkışırlarsa günahlarının çok olduğuna, rahat geçerlerse de hiç günahlarının olmadığına ya da çok az olduğuna inanırlar. Kayadan geçemeyenler öncelikle hayır hasenat yapar, iyi işler yaparak yeniden denemek isterler. Günah kayası kadın erkek birçok ziyaretçinin öncelikle başvurduğu bir yöntemdir.¹⁷

2.2. Nevşehir-Hacıbektaş Delikli Taş

Delikli taş, Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesi Çilehâne veya Arafat Dağı adı verilen tepede yer almaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin içinde çile çektiğine inanılan bu kaya kitlesi, Alevi-Bektaşilerce kutsal sayılmakta ve sıklıkla ziyaret edilmektedir. Ziyaretçilere göre, günahkâr olan kişiler çok ince ya da zayıf bir bedene sahip olsalar da buradan geçemeyeceklerdir. Günahsız olanların ise fazla kilolu ya da yaşlı da olsalar buradan geçeceklerine zira bunların

8 İbn Al-Kalbî, Putlar Kitabı, Çev. Beyza Düşüngen, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1984, s. 26 vd.

9 Mircea Eliade, Dinsel inançlar ve Düşünceler Tarihi III, Çev. Ali Berktaş, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 80

10 Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968, s. 41 vd.; Abdulkadir İnan, Eski Türk Dini Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s. 135; Ahmet Yaşar Ocak, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 163

Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri; Harun Güngör, Türk Din Etnolojisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 73

11 Hamza Karaoğlan, Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2014, s. 352; Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 139

12 Hikmet Tanyu, Türkiye'de Adak ve Adak Yerleri, Elips Kitap, Ankara 2007, s. 59

13 Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş, Çev. Lale Arslan, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2003, s.229

14 Harun Güngör, Bekir Köylü, Türk Halk İnanışları, Kayseri 2015, s. 133

15 Orhan Hançerlioğlu, İslam İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 117

16 Kudret Emiroğlu-Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara 2009, s. 345

17 Karaoğlan, a.g.e., s. 335

geçtiği sırada taşın genişleyerek o kişiye yol vereceğine inanılmaktadır. Buradan geçenlerin günahlarından temizlendiğini düşünerek büyük bir mutluluk duydukları geçemeyenlerin ise üzüntü duydukları ve adak kurbanlar keserek günahlarından arınmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Anlatılanlara göre Çilehâne'ye gelen ve onunla sohbet eden erenlerden birinin odanın çok karanlık olduğu ve ışık girecek bir yerinin olmadığını söylediği ve Hünkâr'ın duvara yumruk vurmasıyla beraber bu deliğin açıldığı kabul edilmektedir.¹⁸

2.3. Dede Mezarı Ve Günah Deliği

Niğde'nin Altunhisar ilçesi Yeşilyurt mahallesinin güney doğusundaki Sap Deresi denilen mevkide yatır bulunmaktadır. Yayla yolu üzerinde olan mezar, yöre halkı tarafından ziyaret edilmekte ve dilekte bulunmaktadır. Dedenin mezarı yanında olan ve ancak bir kişinin geçebileceği genişlikte olan delikli kaya da ziyaret edilmektedir. İnanışa göre günahı olmayanlar bu delikten rahat bir şekilde geçebilirken, günahkâr olanlar geçememektedir. Buradan geçemeyenlerin bir adak adadıkları takdirde sonraki süreçte geçebileceklerine inanılmaktadır.¹⁹

2.4. Bitlis-Ahlat Delikli Taş

Delikli taşın bulunduğu bölge bir dere vadisinin uzandığı alandır. Bu bölgenin özelliği yumuşak kayaların var olmasıdır. Önceleri buralarda Ermeniler otururlarmış. Ulaşılması çok güç bir yermiş. Bu yumuşak kayalarda 1000' den fazla mağara ev bulunmaktadır. Delikli taş da bu yumuşak kayalarda açılmış küçük bir deliktir. Burada yaşayanların inançlarına göre bu delikten geçmek günahsızlığı ifade etmektedir. Anlatılanlara göre günahı olmayanlar bu kayadan kolayca geçerlerken günahı olanlar kesinlikle geçemiyor ve sıkışıp kalıyorlarmış. Burada çok sıradan bir kaya gibi duran delikli taş iklim koşulları, hava şartları yahut başka tesirlerden meydana gelmiş olabilir. Çünkü buranın ortaya nasıl çıktığı yahut kutsallığının nereden kaynaklandığı hakkında kesin bir malumat yoktur.²⁰

2.5. Niğde-Karatlı Günah Deliği

Günah deliği, Niğde'ye bağlı Karatlı mahallesi mezarlığının giriş kapısına yakın bir alanda yer almaktadır. İki metre kadar bir yüksekliğe sahip olan delikli kaya, insanların günahkâr olup olmadığını öğrenmek maksadıyla geçtikleri bir yerdir. İnanışa göre, eğer insanların günahı çok olursa bu deliğin daralıp, insanı sıkacağı ve böylece insanların bu delikten geçemeyecekleri, günahsız olanların ise delikten çok rahat geçebileceklerine inanılmaktadır.²¹

2.6. Ankara-Çamlıdere Delikli Taş

Delikli taş, Ankara Çamlıdere Şeyh Ali Semerkandî Türbesinin girişinde yer almaktadır. Bu taşın günah ve günahsızları belirlediğine inanılmış. Taşın deliğinden geçebilenlerin günahlarının az veya günahsız olduğuna, geçemeyenlerin ise günahkâr olduklarına inanılmış. Daha çok kadınların rağbet etmesi üzerine bu taş, 1960'lı yıllarda Çamlıdere Müftülüğü tarafından kırılmıştır.²²

2.7. Göksun-Huğtaş Delikli Taş

Kahramanmaraş-Göksun-Huğtaş köyünün 2 km. kuzeyinde, halkın her yıl ziyaret ettiği büyük ziyaret bulunmaktadır. İnsanlar, büyük ziyarete giderken öncelikle yolun kenarında olan delikli taştan teker teker geçer ve yollarına yola devam ederler. Burada delikten geçemeyenler, günahlarının fazla olduğunu düşünürler. Ancak Büyük Ziyaret'e çıkıp belirli ritüelleri yerinde getirmeleri, dua edip niyazda buldukları takdirde günahlarının azalacağı varsayılır. Böylece giderken delikli taştan geçemeyenlerin, dönerken kolaylıkla delikten geçebileceklerine inanılmaktadır. Delikten geçen kişilerin sonrasında taşın yanı başındaki ardıc ağacının çaput bağladıkları ancak ağacın kurumasından dolayı taştan geçme işinin günümüzde azaldığı da ifade edilmektedir.²³

3. AYDAŞLIK VE DELİKLİ TAŞ

Aydaşlık, Anadolu'nun birçok yerinde akranelarına göre gelişmeyen zayıf, cılız, iştahsız, şaşşı, çarpık bacaklı ve anormal doğan bebeklerin yakalandıkları hastalık için kullanılan bir kelimedir (Derleme Sözlüğü C. I ve C. 12 Ek-1). Halk arasında bu durumda olan çocukların anne karnında sağlıklı olduğu ancak doğum sonrasında bu hastalıkları edindiği şeklinde bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Halkın inanışına göre aydaşlığın sebepleri arasında bir çocuğun annesini emdiği sırada annenin yeniden hamile kalmasıyla anneden emilen sütün fayda etmeyeceği düşüncesi, nazar değmesi veya kırk karışması neticesinde de çocuğun aydaş olabileceğine inanılmaktadır. Bu durumda olan çocukların dikenli gül veya kurtağzı iskeletinden geçirilmesi, ismi Mehmet olan yedi evden toplanan unla yapılmış ortası delik ekmeğin içinden çocuğun üç defa geçirilmesi, aydaş ocaklarına götürülmesi, çocuğun

18 Serap Kozan, Nevşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009, s.60

19 Akif Dündar, Niğde ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2001, s. 72

20 Emine Yıldırım, Bitlis Yöresi Ziyaret Fenomeni ve Ziyaret Yerleri, Ata Türk "Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri AnaBilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2004, s. 28

21 Dündar, adı geçen tez, s. 60-61

22 Mustafa Erdem, "Kızılcahamam ve Çamlıdere'de Halk İnanışları ve Dini Hayat", Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997, s. 105

23 Karaoğlan, a.g.e., s. 347

elbisesinden bir parça yırtılıp delikli taşa bağlanması gibi bazı pratiklerden söz edilmektedir.²⁴ Bir diğer uygulama ise “aydaş pişirme”dir. Daha çok ocaklı bir kadın veya yaşlı kadınlar tarafından üçtaş çatılıp üç ya da dört yolun kesiştiği yerde aydaş kazanı kurulup (bebeğin bir kazanda kaynatma taklidi) yapılması pratiğidir.²⁵ Ancak bu konuda en yaygın uygulama Anadolu’da daha çok “ziyaret yeri” diye bilinen yerlerdeki delikli taşlardan geçirme uygulamasıdır. Bu taşların bir kısmı türbe ve yatırların yakınlarında bir kısmı ise daha çok dere yatakları, yol kenarları, ya da dağlık bölgelerde bulunmaktadır. Taşın sağlamlığı, görüntüsü, yaz kış aynı kalması, yağmura, rüzgâra, soğuğa ve sığağa karşı dayanıklı olması gibi sebepler yanında sembolik olarak bir yerden başka bir yere geçişi ifade etmesi de önemli görülmektedir. Eskiden daha fazla rağbet edilen ancak günümüzde modern tıbbın gelişmesiyle eskisi kadar rağbet edilmeyen delikli taşlar, Anadolu’da hala çekim merkezleri olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Anadolu’da birçok şehir ve yerleşim yerlerinde olduğu bilinen delikli taşların burada hepsine yer verilmeyecektir. Öncelikle kutsal mekânın bir parçası olan ve gücünü yakınındaki türbe ve yatırdan alan delikli taşların bir kısmına yer verilecek, sonra da türbe ve yatırlardan bağımsız olanlar belirtilecektir. Burada aydaş olduğuna inanılan bebeklerin geçirildiği Delikli taşlardan örneklik teşkil etmesi için birkaç örneğine yer verilecek diğerlerinden ise ismen bahsedilecektir.

3.1. Isparta Andık Dede ve Delikli Taş Türbesi

Türbe, Isparta merkez Andık Deresi’nin yanında bulunan Dere Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Türbede yatan kişinin gerçekte kim olduğu konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak türbenin üç dört metre uzağında bulunan iki büyük kaya parçası (delikli taşın) ve çeşmenin Andık Dede ile bir bağlantısının olduğuna inanılmaktadır. Neredeyse her gün ziyaret edilen türbe, aynı zamanda mesire alanının da içerisinde olmasından dolayı özellikle Pazar günleri daha fazla ziyaretçi barındırmaktadır. Türbenin yakınında olan ve yöre halkı tarafından “delikli taş” olarak adlandırılan kaya, yaklaşık iki üç metre yükseklikte ve ancak bir kişinin geçebileceği genişlikte iki kaya parçasının ayrılmasıyla oluşmuştur. Buraya hasta bebek adına gelen yetişkin iki kişi, kayanın ayrılmış kısmına geçerek aydaş çocukları için üç kere, “çürüğü al, sağlamı ver” derler. Dileğin gerçekleşmesi için ziyarete üç hafta boyunca gidilmesi gerektiğine inanılmaktadır.²⁶

3.2. Niğde Gölcük Delikli Taş

Delikli Taş, Niğde Merkez ilçe Gölcük kasabasının yaklaşık iki kilometre doğusunda Gölcükbaşı denilen mevkidedir. Burada delikli taşın hemen karşısında içinde yedi göz su kaynağı olan bir de mağara bulunmaktadır. Delikli taştan, kırk bastığına inanılan, yürüyemeyen veya bünyesi zayıf düşmüş olan çocuklar geçirilmektedir. Gelen ziyaretçiler, çocuklara mağaradaki yedi göz sudan hem su içirir hem de her bir gözden çıkan su ile yıkar sonra da karşıda bulunan delikli taştan çocuğu üç kere geçirirler. Bu sırada aynı zamanda dua eden ebeveynler çocuğun iyileşmesinin ardından adadıkları kurbanı kesip halka dağıtırlar.²⁷

3.3. Delikli Taş

Delikli taş, Antalya Manavgat’ın Taşagül Beldesi Burmahan Mahallesi’nden Beşkonak Mahallesi’ne giden yolun doğu yamacındaki ormanlık alan içerisinde yer almaktadır. Burada büyük bir taş bloğunun alt kısmında ancak bir çocuğun geçebileceği büyüklükte bir delik vardır ve buradan aydaş olan çocuklar geçirilmektedir. Uygulama üç kez tekrarlandığında çocuğun kurtulacağına inanılır. Sonrasında ise delikli taşın alt kısmında uygun bir yere ip veya çaput bağlanır. Dileğin kabul olması durumunda çocuğun annesinden ya kimsesi olmayan birini bulup bir öğün yemek yedirmesi ya da çevredeki diğer çocukları sevindirmesi beklenir.²⁸ Antalya Aksu ilçesine bağlı Karagöz beldesi Ortaköy ve Karagöz mahallelerinde, Gündoğmuş ilçesi Ümitli mahallesi, Gazipaşa ilçesi Kahyalar Beldesi ile İbradı ilçesi Hisar mevkiinde bulunan ve yine aydaş olduğuna inanılan çocukların geçirildiği delikli taşlarda söz edilmektedir.²⁹

3.4. Niğde-Murtaza Delikli Taş

Niğde merkez ilçe Murtaza köyünün yaklaşık beş yüz metre kuzeydoğusunda bulunan Delikli Taş ile Çiftlik ilçesine bağlı Azatlı kasabasının yaklaşık beş yüz metre doğusundaki derenin yakınında bulunan Delikli Taş aynı amaçla ziyaret edilmektedir. Kırk bastığına inanılan ve bunun sonucunda zayıflayan, çelimsiz kalan ve yürüyemeyen çocuklar üç defa delikten geçirilmektedir. Bu sırada çocuğun anne ve babası üç İhlas bir Fatıha okumakta ve şifa bulması için dua etmektedir. Sonrasında ise çocuktaki dert ve sıkıntının kayada kalması için ya taşın üzerine veya delikli taşla bağlantılı olduğu düşünülen yakınındaki çalılık ya da ağaca çocuğun giydiklerinden bir parça bırakılmaktadır.³⁰

24 Atila Kartal, Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2017, s.99,164; Ali Selçuk, Tahtacılar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 152

25 Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994, S. 119, 158; Atila Kartal, adı geçen tez. s.99,164

26 Filiz Nurhan Ölmez-Şirin Gökmen, Isparta İl Merkezi’nde Bulunan Türbeler, Bilig, S. 35 Güz / 2005 s. 71-103;

27 Dündar, adı geçen tez, s.,57,58,65,105

28 Mustafa Şaban Merdin, Doğu Antalya Yöresindeki Belli Yerlere Bağlı Ziyaret ve Adak Yerleri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta 2016, s.102

29 Merdin, adı geçen tez, s. 90,105

30 Dündar, adı geçen tez, s. 65, 105

3.5. Antalya-Alanya Hamzalar Dede

Delikli taş, Antalya'nın Alanya ilçesinin Deretürbelinas Mahallesi Çukuryurt mevkiindedir. Burası bir türlü iyileşmeyen aydaş çocuklar için ziyaret edilmektedir. Hamzalar dede türbesinin yanında olan delikli taştan geçirilen çocuğun kısa sürede sağlığına kavuşacağına inanılmaktadır. Fakat geçiş sırasında ebeveynin Fatihâ ve İhlâs suresini okumaları gerektiğine inanılmaktadır.³¹

4. ÖKSÜRÜK TAŞI/KAYASI

Boğmaca, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde genellikle çocuklarda öksürük nöbetleriyle kendisini gösteren bulaşıcı bir hastalık olarak tanımlanmaktadır. Bu hastalığın geçmesi için Anadolu'nun farklı coğrafyalarında bulunan delikli taşlara halkın adlandırmasıyla "öksürük kayalarına" müracaat edilmektedir. Bu taşlardan bir kısmı yakınında bulunan türbe, yatır veya dede mezarları ile bütünlük arz ederken bir kısmı ise kutsal mekânlardan bağımsız genellikle dere yatağı kenarlarında yer alan yerlerdir. Ancak bu kayalardan yalnızca çocuklar değil yetişkinlerin de geçtikleri bilinmektedir. Bu başlıkta öncelikle yakınlarında bir kutsal mekânla bağlantılı olanlara yer verilecek sonra da bağımsız olarak ziyaret edilen delikli taş ve kayaların bir kısmına yer verilecektir.

4.1. Portmak Kaya

Kaya, Kahramanmaraş Afşin ilçesi Tanır mahallesinde bulunan Ayrın Dede ziyaret yerinin yaklaşık beş yüz metre batısındadır. Kayanın doğal yolla delinmesiyle oluşan ve halk arasında "Portmak Kaya" diye de anılan kayadan boğmaca olan çocuklar geçirilmektedir. Bu durumda olan çocuklar, annesi veya yakın akrabaları tarafından buraya getirilmekte ve çocuk, ağzına taş alabilecek kadar büyükse, onun ağzına taş alması gerektiği söylenmektedir. Çocuk üç yaşından küçükse, onun yerine annesi veya bir yakını besmele çekerek bir taşı kendi ağzına almakta ve delikli taştan yedi defa geçmektedir. Eğer çocuk iyileşmez ise bu işlem bir hafta süreyle tekrarlanmaktadır. Ağza alınan küçük taşlar ise iki kaya arasındaki bir oyuğa atılmakta ve böylece çocuğun bir daha aynı hastalığa yakalanmayacağına inanılmaktadır.³²

4.2. Sivas Ali Babayı Kebir Taş Delik

Sivas'ta Ali Babayı Kebir denilen ve önceleri tekke olan caminin içinde bir türbe bulunmaktadır. Bu yerin beş metre kadar ötesinde, dışarda, ufak ve ortası delikli olan taştan şifa amaçlı olarak öksürüğü (boğmaca) olan çocukların zorlanarak geçirilmeye çalışıldığından söz edilmektedir.³³

4.3. Malatya Arapkir Öksürük Taşı/Deliği

Malatya Arapkir ilçesi Eski Şehir Osman Paşa mahallesindeki Delikli kaya ile Ormansırtı köyünde çay kenarında bulunan öksürük taşı; Arguvan ilçesi ile İsaköy arasında Kışla Çayı'nın kenarında kalan öksürük deliği; Yeşilyurt ilçesi Kızılcakaya mevkiinde bulunan öksürük taşı da yöre halkı tarafından şifa bulma amaçlı olarak ziyaret edilmektedir. Öksürüğü olan kişiler bu delikten geçmektedirler. Çoğu zaman hasta çocukları buralara götürmek mümkün olmadığından, çocukların günlük olarak giydikleri kazak, gömlek, çorap gibi giysileri söz konusu deliklerden geçirildikten sonra eve getirilip çocuklara giydirilmekte ve bu yolla şifa aranmaktadır.³⁴

4.4. Kahramanmaraş-Nurhak Delikli Taş

Kahramanmaraş Nurhak merkez ilçe Beşkardeş ziyaret yerinin elli metre kadar doğusunda olan delikli taş ile Pazarcık ilçesi Selmân-ı Pâk mahallesinde Selman-ı Pak türbesinin birkaç metre yakınında olan delikli taşlarda da aynı uygulamaların olduğu görülmektedir. He iki taştan da boğmaca hastalığına yakalandığı düşünülen çocuklar üç veya yedi defa geçirilmektedir. Sonrasında bisküvi, lokum, şeker, börek, çörek gibi yiyecekler dağıtılmaktadır. Ayrıca taşın üzerine para, boncuk ve yumurta konulmaktadır. Hasta olan çocuk iyileştiğinde taşın hemen yanında kurban kesilerek yemekler yapılmakta ve orada hazır bulunan kimselere ikram edilmektedir.³⁵

4.5. Kayseri-Hisarçık Delikli Taş

Delikli Taş, Kayseri Hisarçık yolu üzerinde, Şişli, Nutk Efendi'nin bahçesi olarak bilinen yerdedir. Bir kilise kalıntısının kemer kısmı olduğu muhtemel olan yapı, önceleri Esenyurt mahallesi Eser Camii avlusunun güney kapısının yerinde iken, günümüzde sökülerek ortadan kaldırılmıştır. Anlatıldığına göre, burası boğmaca olan çocukların getirildiği bir yermiş. Aileler boğmaca olan çocuklarını buraya getirir, bu kemerin altından geçirir, sadaka olarak da kemer üzerine bozuk para koyarlarmış. Günümüzde yapı ortadan kaldırıldığı için, buna bağlı olarak yapılan uygulama da ortadan kalkmıştır. Ancak günümüzde Kayseri'de aynı adı taşıyan bir mahalle bulunduğu belirtilmektedir.³⁶

31 Merdin, adı geçen tez, s. 62

32 Karaoğlan, a.g.e., s.337

33 Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968, s. 155

34 İskender Oymak, Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Kubbealtı Yayıncılık, Malatya 2002, s. 120, 121

35 Karaoğlan, 2014: 348

36 Harun Güngör, Halk İnançları, s. 128

4.6. Kahramanmaraş-Döngel Delikli Taş

Kahramanmaraş merkez ilçe Döngel Mahallesi eski merkez ilkokulunun 100 m. kuzeyindedir. Bir bütün halinde olan Delikli Taş'ın uzunluğu yaklaşık yirmi metre kadardır. Buraya boğmaca olduğu düşünülen çocuklar getirilir. Bu durumda olan çocuklar annesi ve diğer yakını olan kadın tarafından getirilir. Anne Delikli Taş'ın bir tarafında, öbür kadın taşın diğer tarafında durur ve çocuk, delikle aynı uzunluğa sahip bir ağacın üzerine sıkıca bağlanır. Annesi ağacı uzatırken üç İhlâs bir Fatiha okur diğer tarafta bekleyen kadın da çocuğu alır ve o da Fatiha ve İhlâs surelerini okuyarak yeniden anneye uzatır ve bu hareket üç kere tekrar edilir. Sonra eve dönülür ve bir fakire sadaka verilir. Bu vesileyle çocuğun birkaç gün içerisinde iyileşeceği düşünülür.³⁷

4.7. Gaziantep Delikli Kaya

Ali Rıza Yalgın, Gaziantep'in doğusunda "Cunudün" dağı denen bir yerde delikli bir büyük kayanın olduğunu ve ancak bir insanın geçebileceği deliğinden, kadınların öksüren (boğmaca) çocukları geçirdiklerini ve böylece iyileştigiğine inanıldığını söyler. Bunun yanında öksürük için çocukların boynuna takılan bir çeşit taşın da boğmaca öksürüğüne şifalı olacağı varsayılmaktadır.³⁸

4.8. Kahramanmaraş-Göksun Delikli Taş

Kahramanmaraş Göksun ilçesi Keklikoluk Mahallesi eski harman yerinin kuzeyinde olan delikli taş; Göksun Göynük mahallesinden Üçoluk'a giden eski kağıt yolu üzerinde yolun sağında olan delikli taş ile Huğtaş Mahallesi'nin iki kilometre kuzeyinde Soğuk Pınara giden yolun solunda olan delikli taşlar benzer amaçlar için ziyaret edilmektedir. Her üç delikli taş da yalnızca bir kişinin geçebileceği genişlikte ve boğmaca olan çocukların geçirildiği yerlerdir. Anlatıldığına göre kalıcı öksürüğü olan çocuğun yakınları öncelikle kömbe yapmakta, yakın akraba ve komşulardan kadınları davet etmektedir. Bir araya gelen topluluk beraberce delikli taşa gitmekte ve burada dua ve niyazda bulunmaktadır. Sonrasında çocuk delikten üç defa geçirilmekte ve yaptırılan kömbeler lokma olarak dağıtılmaktadır. Köye dönüleceği sırada hastalığın burada kalması düşüncesiyle taşın yakınındaki ardıc ağacı veya karaçalı ağacına çaput bağlanmaktadır. Modern tıbbın gelişmesiyle birlikte bu uygulamaya nadiren başvurulduğu da belirtilmektedir.³⁹

4.9. Kayseri Kocasinan Öksürük Kayası

Kayseri Kocasinan ilçesi Amarat mahllesinin kuzeyinde, Kızılırmak'a bakan yamaçta. Bu delikli kaya'dan öksürük olan çocuklar geçirilmekte, bunların şifa bulacağına inanılmaktadır.⁴⁰

4.10. Kahramanmaraş Yusufçacı Öksürük Deliği

Kahramanmaraş Dulkadiroğlu ilçesi Yusufçacı Mahallesi'nin yüz metre kuzeyinde "Kıraç" mevkiinde dere yatağında olan ve erişkin kişilerin de rahatlıkla geçebileceği genişlikte olan delikli taş; Bulank mahallesinin üç kilometre kuzey doğusunda Bağarası mevkiinde olan delikli taş ve Pazarcık ilçesi Beşçeşme mahallesi mezarlığı içerisinde olan delikli taş ile Eski Evri mahallesinin üç kilometre kuzeyinde Hançer Deresi denilen yerdeki delikli taş da boğmacadan kurtulma amaçlı olarak ziyaret edilmektedir. Çocuklar, anne veya yakın akrabaları tarafından Delikli Taş'a götürülmektedir. Bu ritüel için cuma günü tercih edilmekte ve kadınlardan birisi üç ihlâs bir Fatiha okuduktan sonra çocuğu delikten diğer ucunda olan kadına uzatır. Çocuğu alan da aynı sureleri okuyarak çocuğu yeniden diğer kadına uzatır. Bu uygulama üç kere tekrar edilir. Bunların yapılmasıyla çocuğun öksürüğünün geçeceği kabul edilir. Sonra eve dönülerek hastalığın geçmesi beklenilmektedir. Şayet hastalığın geçmediği görülürse aynı işlem üç hafta tekrar edilmekte ve bu sürenin sonunda çocuğun tamamen iyileşeceğine inanılmaktadır.⁴¹

4.11. Yozgat-Sorgun Öksürük Kayası

Delikli kaya, Yozgat'ın Sorgun ilçesi Günpınar köyünün kuzeyinde yer alan bir kaya ziyaret yeridir. Bu kayanın alt tarafı deliktir. Öksürük Kayası olarak da bilinen bu kaya yörede öksürüğe tutulanların bir tarafından diğer tarafa geçtiği bir kayadır. Delikten geçen insanlar, öksürüğünün geçmesi için dua etmekte ve kaya oyuğuna para koymaktadırlar.⁴²

4.12. Kayseri-Bünyan Delikli Taş

Kayseri Bünyan ilçesi Büyük Tuzhisar kasabası içinde, Paşa Gölü mevkiinde bulunan delikli taştan, boğmaca olan küçük çocuklar geçirilmekte, aynı hastalığa yakalanmış büyükler ise, söz konusu deliğe sığmadıkları için taşın

37 Karaoğlan, a.g.e., s 332

38 Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, s. 124

39 Karaoğlan, a.g.e., s. 346

40 Harun Güngör, Halk İnanışları, s. 128

41 Karaoğlan, a.g.e., s 332-333

42 Osman Bağcı, Yozgat ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Tipolojik, Morfolojik ve Fenomenolojik Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998, s.,64

etrafını dolaşmaktadırlar. Bu uygulama sırasında büyükler üç İhlas, bir Fatıha okumakta, çocuklar için ise bu görevi anne ve babaları yerine getirmektedirler. Bu uygulama günümüzde de devam etmektedir.⁴³

4.13. Şanlıurfa Merkez Delikli Duvar

Delikli duvar, Şanlıurfa Merkez ilçeye bağlı, Abdurrahman Dede mahallesinde Abdurrahman bin Af Camiinin batı köşesinde yer almaktadır. Duvar, yaklaşık bir metre kare çapında olup üst tarafında bir hatil taşı bulunmaktadır. Sadece boğmaca hastalarına şifa verdiği inanan delikli duvardan, boğmaca hastalığına yakalananlar geçirilmektedir. Bu sırada ailesi dua okuyarak ve Allah'tan kendilerine şifa vermesini dileyerek, çocuğu duvarda bulunan deliğin bir tarafından diğer tarafına geçirmektedirler. Aynı işlemi üç defa tekrarlayan hastanın iyileşeceğine inanılmaktadır.⁴⁴

5. ÇOK AMAÇLI OLARAK ZİYARET EDİLEN DELİKLİ TAŞLAR

Geçmişten günümüze insanlar, dua ve dileklerinin kabul olması, bahtının açılması, çocuk sahibi olmak, çaresiz dertlerine derman aramak gibi nedenlerden dolayı çeşitli çare ve yöntemlere başvurmuşlardır. Bunların en bilinenleri ocaklı ailelere başvurmak, türbe ve yatırlara gitmek, kutsal kabul edilen ağaçlara çaput bağlamak, üzerlerinde muska/nuska taşımak gibi inanmalarıdır. Çoğu zaman kutsal mekânlarla bağlantılı, kimi zaman da bağımsız olarak duran ve doğal yollarla delindiği bilinen delikli taşlara gidip üzerinde olduğunu düşündüğü kötü talih, hastalık ve uğursuzluğu taşın bir tarafında bırakarak öbür tarafa sağlıklı bir şekilde geçme hedeflenmektedir. Bu başlıkta Anadolu insanının farklı amaçlar için ziyaret ettikleri delikli taş ve kayalar üzerinde durulacaktır.

5.1. Niğde merkez Delikli Kaya

Delikli kaya, Niğde merkez Ovacık Mahallesinde Ergül Alper isimli vatandaşın evinin bodrum katında bulunmaktadır. Burası birçok kişinin, şifa bulmak maksadıyla, ziyaret edip delikli kayadan geçtikleri bir mekândır. Günümüzde, akli dengesi bozuk, felçli ve ruhi bunalımda olan kimseler tarafından ziyaret edilip delikli kayadan geçilmektedir. Kayadan geçilmeden önce adak adanmakta, namaz kılınmakta ve dua edilmektedir. Bu mekânın duvarlarında, haç işareti ve farklı dini sembollerin yer alması buranın Hıristiyanlardan kalma bir yer olduğunu çağrıştırmaktadır. Denildiğine göre burası her yıl Hıristiyan gruplar tarafından da ziyaret edilmektedir.⁴⁵

5.2. Düzce veya Eskişehir Sivrihisar Delik Taş

Taş, Biçer Köyü yaylasının batısında ve Dumanlı ormanının içerisinde yer almaktadır. Burada büyük bir kayanın içinde, bir insanın geçeceği kadar genişlikte taş oyuğu bulunmaktadır. Yaylaya çıkan yöre insanı taşın oyuğundan geçtiklerinde kötülüklerden arınacaklarını düşünmektedirler. Yürüyemeyen, konuşamayan, nazar değdiğine inanılan çocuklar da delikten üç defa geçirilmektedir. Burası erkeklere göre daha fazla itibar gösteren yaşlı kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. Kadınlar, kayanın altından çıkan suda abdest alır sonra da taş içinden üç defa geçip namaz kıyırlar. Böylelikle kendilerini kötülüklerden arındırmış, günahlarından kurtulmuş hissetmektedirler. Aynı bölgede Yeniyurt Köyü'nün kuzeybatı tarafında bina büyüklüğünde beş metre uzunluk ve üç metre genişliğinde olan delikli kaya da yöre insanı tarafından yağmur duası için ziyaret edilmektedir. Kadın, erkek ve çocukların da katıldığı duayı hoca yaptırmakta sonrasında ise kurban kesilmekte pişirilen lokmalar duaya katılanlara ikram edilmektedir. Aynı şekilde hayvanların da delikten geçirilmesiyle hastalığa yakalanmayacağına, hasta olanların ise iyileşeceğine inanılmaktadır.⁴⁶

5.3. Kahramanmaraş-Elbistan delikli Taş

Delikli Taş, Kahramanmaraş Elbistan Sevdilli mahallesinde aynı adla anılan mevkidedir. Yüksekliği iki metre uzunluğu üç metre olan taş, aynı anda yan yana birkaç kişiyi alacak bir genişliğe sahiptir. Yöre insanı tarafından bir ziyaret yeri olarak kabul edilen delikli taşın güneyinden girilip kuzeyinden çıkılmaktadır. Burası daha çok günahların affedilmesi, bahtın açılması, sevdiği kişiyle evlenme, çocuk sahibi olma gibi amaçlar için ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler, "Yarabbi günahlarımı affet, dileklerimi kabul eyle." şeklinde niyazda bulunmaktadır. Sonra taşın girişini üç kere öpmekte ardından da delikten geçmektedirler. Bu işlem üç kere tekrar edildikten sonra ziyaretçiler burada, bisküvi, lokum, şeker gibi yiyecek dağıtmakta, bazen de kurban kesip lokma dağıtmaktadırlar.⁴⁷

5.4. Elazığ-Baskil Delikli Taş

Elazığ ve çevresinde ziyarete konu olan taşların en önemlileri delikli taşlardır. Farklı rahatsızlıkları olan kişiler ya da bu kişilere ait yiyecekler bu delikten geçirilerek şifa aranmaktadır. Yörede bu tipten ziyaret yerlerine daha çok

43 Harun Güngör, Halk İnanışları, s. 129

44 Bünyamin Borazan, Şanlıurfa ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü imam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2005, s.99

45 Dünder, adı geçen tez, s.51

46 Yücel Kaplıanoğlu, Refahiye'nin Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Din Bilimleri Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2009, s. 247

47 Karaoğlu, a.g.e., s. 344

çocuğu olmayan kadınlar rağbet etmektedir. Baskil ilçesi Altunuşağı köyü Kara Mağara adı verilen mevkideki delik taştan kısır kalan hayvanların iplerinin taşın arasından yedi defa geçirilerek yavrulaması ümit edilmektedir.⁴⁸

5.5. Antalya İbradı Delikli Taş

İbradı'nın Çukurviran Mahallesi, Söğütbeli mevkiinde iki büyük kaya parçası bulunmaktadır. Bu kaya parçalarının ortasında, yetişkin bir çocuğun geçebileceği büyüklükte boşluk bulunmaktadır. Bölgede bulunan yaşlılarının sıklıkla ziyaret ettiği bu mekân, manen bir tedavi merkezi gibi her gün ziyaretçi almaktadır. Genellikle bölge halkı tarafından ziyaret edilen bu yer, yorgunluk giderici özelliği ile bilinmektedir. Buraya gelen insanlar, ellerine aldıkları küçük taşları bu iki kaya parçasının arasından atarak yorgunluklarından kurtulacaklarına inanmaktadır.⁴⁹

5.6. Gaziantep Yel Baba Delikli Taş

Ağırlıklı olarak Gaziantep ve çevresinde yaşayan Boz Geyikli Türkmen aşiretlerinde, Yel Baba türbesi içerisindeki delikli taşla romatizmalı olan yerler ovuşturulduğunda hastalığın geçeceğine ve şifa bulunacağına inanılmaktadır.⁵⁰

5.7. Erzurum merkez Delikli Taş

Delikli taş, Erzurum merkez ilçede postane ile orduevi arasından geçen Köşk Caddesini devamında olan bir değirmenin altındadır. Bu taşın her derde deva olduğuna inanılıyor. Bunlar arasında şehla (şaşılık) gözün düzelmesi, öksürüğün giderilmesi, konuşamayan çocuğun hemen konuşabilmesi de bulunmaktadır. Konuşma zamanı geçtiği halde dili açılıp konuşamıyorsa, bu çocuklar bilhassa Cuma namazından önce bu taşın deliğinden "Parpısı budur" diyerek geçirildiği takdirde dilinin açılacağına inanılmaktadır.⁵¹

5.8. Bitlis-Hizan Şeyh Mehmet Türbesi

Bu Türbe Bitlis'in Hizan ilçesi Gayda mahallesindedir. Şeyh Mehmet'in bölgeyi Hristiyanların elinden kurtarması için Hz. Ömer tarafından görevlendirildiği söylenmektedir. Şeyh Mehmet, fethin ardından buraya vali olarak atanır ve uzun yıllar bu görevi sürdürür vefat ettiğinde adına bir türbe yaptırılır. Yedinci asırdan kalma olduğuna inanılan türbe girişindeki delikli taş, yöre halkı tarafından farklı amaçlar için ziyaret edilmektedir. Burası daha çok hasta çocuklar, çocuğu olmayan kadınlar ile akli dengesi yerinde olmayan kişilerin şifa bulmaları amacıyla ziyaret edilmektedir. Bu durumda olan kimseler, ziyaretin akabinde türbenin etrafındaki ağaçlara çaput bağlamaktadırlar.⁵² Zonguldak'ın Kilimli ilçesindeki Kız Mezarı'nın başında bulunan delikli taşlara da evlenmek isteyen genç kızlar tarafından renkli bezler bağlanmakta ve yüzükler asılmaktadır.⁵³

6. SONUÇ

Anadolu'da delikli taş ve kayalar söz konusu olduğunda, tıpkı gök kuşağının altından geçildiğinde cinsiyet değişeceği gibi, yenen pehlivanın yenilen pehlivanı koltuğunun altına alması ya da yeni geldiği evde gelinin kaynanasının koltuğunun altından geçirilmesi gibi uygulamalar da dikkate alındığında tümündeki geçiş sembollerinin aynı anlamda olmadığını söylemek mümkündür. Ancak halk inanışları ve kültürel etkilerin de göz ardı edilmemesi gerektiği ortadadır. Şunu hemen ilave etmek gereklidir ki bu inanışların çoğunun halk anlatıları ve akabinde görüldüğü söylenen sağaltma gibi faydalarla ilişkisi bulunmaktadır. Bu uygulamaların genellikle kırsal kesimlerde olduğu gözlemlense de delikli taştan geçen kişilerin her yaş ve tahsilden olmaları dikkat çekmektedir. Bunun yanında araştırma alanına giren delikli taşların tek bir amaç için değil çok farklı amaçlar için ziyaret edildiği anlaşılmaktadır. Delikli taştan geçen yetişkinlerin hem kendileri hem de hasta olduğunu düşündükleri çocuğu, kayanın sağından soluna doğru geçirmesi uygulamasında dini telkinlerin etkisinin olduğu aşıkârdır. Halk her ne kadar dini hassasiyet veya İslam'ı koruma saikiyle yapılan işlemin batıl olduğunu söylese de çocuklar ya da yetişkinlerin delikten geçirilmesi sırasında özellikle üç ihlas bir Fatıha surelerinin okunması, yapılan işlemin dini bir temele de dayandırılması çabası olarak görülmektedir. Kur'an'dan sureler okuması, sağdan sola doğru geçmesi, eyleme bismillah ile başlanması, özellikle çocuğun geçirilmesi sırasında hem bebeği delikten uzatanın hem de karşıdan alan kişinin aynı sureleri okuyarak yeniden diğer tarafa göndermesi gibi uygulamalar da bunu göstermektedir. Bu eylem yapıldıktan sonra kişi adeta kötülükleri arkasında bırakmakta ve diğer tarafa sağlam bir şekilde geçmektedir. Zira dinler tarihinde doğum, evlenme, ölüm ve diplomalar gibi bir yerden başka bir yere geçişi ifade eden mensekler bulunmaktadır ki delikli taştan geçmek de onlardan biridir. Geçiş işleminin ardından taşın üzerine para, şeker, börek çörek ya da mevsimine göre portakal, elma gibi ürünlerin bırakılması ki bunların ziyarete uğrayan çocuklar ve kimsesizler tarafından yenilmesinin istenmesi de aynı amaca matuf görünmektedir.

48Abdulkadir Kıyak, Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri 2010, s. 261

49 Merdin, adı geçen tez, s.62, 90, 102-105

50 Yalçın, Cenupta Türkmen Oymakları, s. 81

51 Tanyu, adı geçen eser, s.121

52 Yıldırım, adı geçen tez, s. 53

53 Aykut Günaydın, Zonguldak Yöresinde Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak 2019, s.239,247

Delikli taş uygulamalarından bir diğeri de halk arasında “günah kayası” olarak bilinen yerlerden geçerek günahının olup olmadığı ya da günahının az mı çok mu olduğunu öğrenmek istemeleridir. Bunun için insanlar, bağımsız delikli taşlardan ziyade Hacı Bektâş-ı Velî ve Afşin’deki Ashâb-ı Kehf ya da başka velilere ait olduğunu düşündükleri türbe ve yatırlarla bağlantılı olan mekânlardaki delikli taşlardan geçerek bir sonuca ulaşabileceklerine inanmaktadırlar. Burada da delikli kayalar ile kutsal mekânların bütünleştirildiği görülmektedir. Yetişkin hastalar ya da çocukların delikli taş veya kayadan üç ya da yedi defa geçirilmesi uygulamasının da rakamlara yüklenen dinsel anlamlarla alakalı olduğunu söylemek mümkündür. Deliğin, yetişkin veya çocukların geçmesi için yeterince geniş olmadığı durumlarda ise hasta kabul edilen kişilere ait bir elbise ya da giysinin delikten geçirildiği ve bu şekilde kutsal nesnenin gücünün eşyaya, oradan da onu kullanan kişiye aktarılması düşüncesinin olduğu söylene bilinmektedir. Hastalığın geçmesi durumunda delikli taşın yanında kurban kesilip halka dağıtılması kanlı kurban örneğini oluştururken, yakınlardaki ağaçlara bez bağlanması, kayanın üzerine madeni para bırakılması ya da parasal değeri olan bir hediyenin kayanın altına ya yakınlarına gömülmesi de kansız kurban geleneğini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Al-Kalbî, İbn, Putlar Kitabı, Çev. Beyza Düşüngen, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1984
2. Bağcı, Osman, Yozgat ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Tipolojik, Morfolojik ve Fenomenolojik Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1998
3. Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994
4. Borazan, Bünyamin, Şanlıurfa ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü imam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2005
5. DüNDAR, Akif, Niğde ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2001
6. Eliade, Mircea, Dinsel inançlar ve Düşünceler Tarihi III, Çev. Ali Berktaş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003
7. Emiroğlu, Kudret, Aydın, Suavi, Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2009
8. Erdem, Mustafa, “Kızılcahamam ve Çamlıdere’de Halk İnanışları ve Dini Hayat”, Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi, Ankara 1997
9. Evans-Pritchard, Edward, İlkelerde Din, Çev. Hüseyin Portakal, Öteki Yayınevi, Ankara 1998
10. Günaydın, Aykut, Zonguldak Yöresinde Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak 2019
11. Güngör, Harun, Köylü, Bekir, Türk Halk İnanışları, Kayseri 2015
12. Harun Güngör, Türk Din Etnolojisi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012
13. Hançerlioğlu, Orhan, İslam İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984
14. İnan, Abdulkadir, Eski Türk Dini Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976
15. Jevons, Frank Byron M.A., Litt.D., An Introduction to the History of Religion, Methuen & Co, London 1896
16. Joy, Crawford Howell, Handbooks on the History of Religions, Edited By Morris Jastrow, Jr., Ph.D., Volume IV, London 1913
17. Karaoğlu, Hamza, Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2014
18. Kartal, Atila, Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2017
19. Kıyak, Abdulkadir, Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri 2010
20. Kozan, Serap, Nevşehir Yöresindeki Ziyaret Yerleri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2009
21. Menzies, Allan, History of Religion, New York 1917
22. Merdin, Mustafa Şaban, Doğu Antalya Yöresindeki Belli Yerlere Bağlı Ziyaret ve Adak Yerleri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Isparta 2016
23. Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003
24. Ocak, Ahmet Yaşar, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2012

- 25.Oymak, İskender, Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, İskender Oymak, Kubbealtı Yayıncılık, Malatya 2002
- 26.Ölmez, Filiz Nurhan, Gökmen, Şirin, Isparta İl Merkezi'nde Bulunan Türbeler, Bilig, Isparta 2005
- 27.Selçuk, Ali, Tahtacılar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005
- 28.Tanyu, Hikmet, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1968
- 29.Yalgın, Cenupta Türkmen Oymakları, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993
- 30.Yıldırım, Emine, Bitlis Yöresi Ziyaret Fenomeni ve Ziyaret Yerleri, Ata Türk "Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri AnaBilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2004
- 31.Yücel, Kaplanoğlu, Refahiye'nin Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Din Bilimleri Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2009

Yedi İklim Türkçe Ve İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Kitaplarının Maarif Vakfı – Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programında Yer Alan A1 Seviyesi Dinleme Kazanımlarına Göre Karşılaştırılması

Yedi İklim Türkçe and İstanbul Turkish Books for Foreigners According to the Listening Gains at the Level of the Maarif Vakfı - Turkish Teaching Program as a Foreign Language

Ekrem Ardıç Ayşegül Ardıç Nur Durmuş
^{1,2} Öğretmen., MEB, Kayseri, Türkiye
³ Okul Müdürü., MEB, Kayseri, Türkiye

ÖZET

Türkçenin yabancılar için öğretiminde dört ana beceriden birisi olarak dinleme becerisi önemli bir yer tutmaktadır. Dinleme becerisinin öğrencilerde kazandırmaya yönelik etkinlikler 3 aşamada değerlendirilir. Bunlar dinleme öncesi, dinleme esnası ve dinleme sonrasıdır. Dinleme etkinliklerinin çok çeşitli olması ve kazandırılması amaçlanan davranışlara yönelik olması bu bakımdan önemlidir. Bu çalışmada Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi derslerinde kullanılan Yunus Emre ve İstanbul Yayınları A1 seviyesi kitaplarının dinleme etkinliklerinin Maarif Vakfı kazanımlarına göre karşılaştırılması incelenecektir. Bu amaç doğrultusunda kitaplarda yer alan etkinliklerde hedeflenen kazanımlar karşılaştırılmış, etkinliklerin kazanımları edindirme açısından incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırmalar yapılarak, inceleme yöntemi kullanılmıştır. İncelemeler sonunda elde edilen veriler analiz edilerek, kitaplarda yer alan etkinliklerin birbirlerine göre artı ve eksi yönleri ortaya çıkarılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen verilerle kitapların karşılaştırılması ile eksik görülen noktalar belirtilmiş olup, düzenlenebilecek noktalara dikkat çekilmiştir. İncelenen kitapların dinleme metinlerinin Maarif Vakfı Öğretim Programı Kazanımlarına göre etkinlikler içerdiği belirlenmiştir. Kazanımları içermesi bakımından yeterli oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi, Dinleme, Ders Kitapları

ABSTRACT

Listening skill, as one of the four main skills, has an important place in teaching Turkish to foreigners. Activities aimed at gaining listening skills in students are evaluated in 3 stages. These are pre-listening, during-listening and post-listening. In this regard, it is important that listening activities are diverse and oriented towards the behaviors that are intended to be gained. In this study, the listening activities of Yunus Emre and İstanbul Yayınları A1 level books used in teaching Turkish as a foreign language courses are compared according to the achievements of the Maarif Vakfı. For this purpose, the targeted gains in the activities in the books were compared and the gains of the activities were examined in terms of acquisition. In the study, by conducting qualitative research, the examination method was used. By analyzing the data obtained at the end of the examinations, the pros and cons of the activities in the books were revealed. By comparing the data obtained at the end of the study with the books, the missing points were identified and the points that could be edited were pointed out. It has been determined that the texts of the books examined include activities according to the Maarif Vakfı Öğretim Programı Kazanımları. It has been determined that they are sufficient in terms of including the gains.

Keywords: Teaching Turkish As A Foreign Language, Listening, Textbooks

1. GİRİŞ

20. ve 21. yüzyıllarda Dünya’da yaşanan gelişmeler ve değişimler, sanayi ve teknolojinin gelişmesi, yeni icatların ortaya çıkması, devletlerarası ilişkilerin artması gibi durumlardan dolayı insanların iletişim kurma yollarının daha açık olması beklenmektedir. “İnsanın sosyal bir varlık olarak bulunduğu çevrede etkileşim halinde olma ihtiyacı vardır. Bu etkileşimi gerçekleştirmek için gerekli olan en önemli araç dildir” (Kalenderoğlu ve Arslan, 2017: 505). Dünyamız artık sınırların olmadığı, tek bir toplum haline gelmiştir. Böylesi bir durumda artan uluslararası ilişkiler nedeniyle insanların diğer milletler ile iletişim kurma isteği artmıştır. Diğer milletlerle iletişim kurmak için dillerini öğrenme mecburiyeti de ortaya çıkmıştır (Kalenderoğlu, 2015: 74).

Günümüzde hem resmi hem de vakıf üniversitelerinin birçoğunda yabancı dil olarak Türkçe öğretim merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerin kullandıkları öğretim kitapları ve hedef kitlenin farklı olması nedeniyle Türkçe öğretim programlarındaki ders saatleri farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle öğretim setlerinin içerisinde yer alan dinleme metinlerinin sayıları, konuları ve metin işleme süreleri farklılıklar göstermektedir.

“Bir dile tam olarak hâkim olabilmek için temel dil becerileri olan dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin tam olarak kavranması gerekmektedir. Bu becerilerin birini ve birkaçını kullanmada yetersizliklerin olması halinde o dilin tam olarak bilindiği söylenemez” (Doğan, 2010: 264). Türkçe öğretim setlerinin dili bir bütün olarak ele alarak okuma, dinleme, konuşma ve yazmanın her birini aynı anda geliştirecek etkinliklerden oluşması gerekmektedir.

Dinleme becerisi, insanın doğmadan önce anne karnında kullanmaya başladığı bir beceridir. İnsanlar dünyaya geldikten sonra da dinleme becerisini çevresini tanımada çok yoğun olarak kullanmaktadır. Bu yüzden dinleme becerisi, önemli ve üzerinde durulması gereken bir beceridir (Doğan, 2010: 264).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dinleme

Dilin dört ana becerisinden birisi dinlemedir. Dilin dört ana becerisinden olan dinleme kişiler arası iletişimin en önemli ve vazgeçilmez unsurudur. Dinleme kaynaktan gelen iletilerin anlamlandırılması ve yorumlanmasına dayanan, işitmeyi de kapsayan, alıcının aktif olduğu bir süreçtir. Dinleme bilişsel süreçlerden oluşan zihinsel bir aktivitedir.

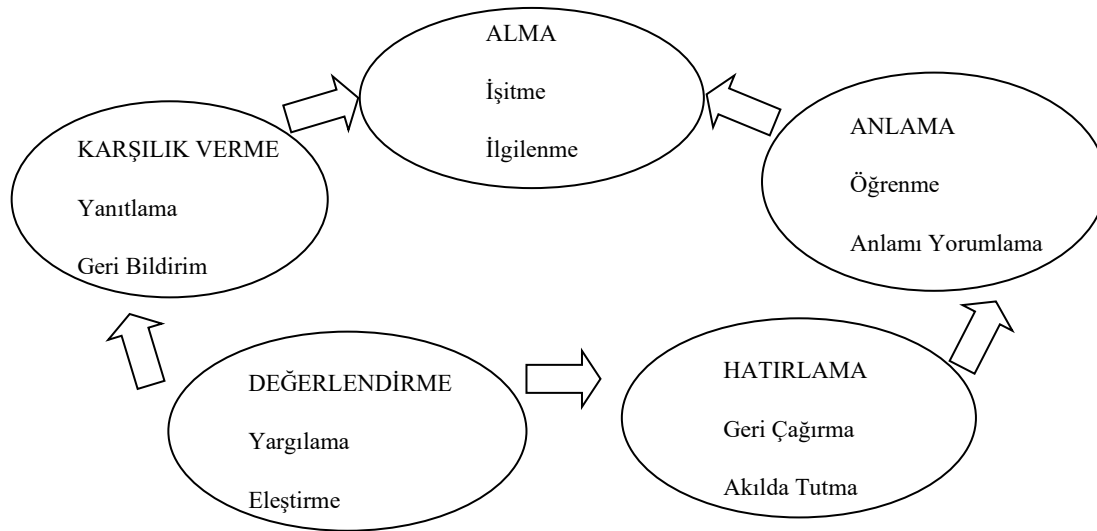
Dinleme esnasında bireyler sessizce duran ve pasif bir şekilde dinleyen değildirler. Dinleme bireyin hem duyuşsal hem bilişsel hem de devinimsel olarak aktif şekilde katıldıkları bir etkinliktir. Dinlediklerine karşın duygu ve düşüncelerini tepki olarak ileten alıcılardır.

Dinlemenin tanımları içinde yer verilen ortak unsurları Epçaçan (2013) şu şekilde açıklamıştır:

- ✓ İletilen mesajları doğru olarak anlayıp, yorumlanması,
- ✓ Dilin dört temel becerisinden birisi olması,
- ✓ İnsanlar arası iletişimin en önemli unsuru olması,
- ✓ İnsanların seçme ve karar verme özgürlüklerinin sonucu olması,
- ✓ Öğrenilmesi gerekli bir etkinlik olması,
- ✓ Beyinde çeşitli bilişsel süreçler içermesi,
- ✓ Karmaşık bir yapıda ve aktif olunan bir süreç olması.

2.1.1. Dinleme Yaklaşımları

Dinlemeyi meydana getiren unsurların incelenmesi de dinlemenin tanımı kadar önemlidir. İnsanlar arasındaki iletişimin ve etkileşimin en önemli becerisi olan dinleme becerisinin, bir bütün olarak ele alınması gereken çok yönlü bir etkileşim olduğu görülmektedir. Bireylerin birbirlerini anlamalarının ana unsuru dinlemedir. Dinlemenin elemanları şu şekilde ifade edilebilir:

Şekil 1. Dinleme sürecinin aşamaları

Dinleme becerisini bilişsel bir süreç olarak ele alan Valette'in bilişsel beceri sınıflandırmasında dinleme becerisi elemanlarını beş ana başlıkta toplamıştır:

- ✓ Mekanik beceriler
- ✓ Dile yönelik bilgiler
- ✓ Bilgiyi aktarma
- ✓ İletişim kurma
- ✓ Eleştirme

Dinleme becerisinin zihinsel bir süreç olduğu görüşünü ilk olarak ortaya atanlardan biri olan Buck (Korkmaz, 2018)'un *iki aşamalı görüşü*, dilbilimsel bilginin edinilen yeni bilgilerin ilk basamağını oluşturması ve dilbilimsel bilginin geniş kullanımlar için işlenmesi adımlarından oluşmaktadır.

2.1.2 Dinleme Türleri

Dinleme, insanların hayatın her anında kullandıkları, iletişimi ve öğrenmeyi sağlayan bir süreçtir. Dinleme eylemi sıradan bir şekilde yapılacak bir eylem değildir. Dinleme yapılan mekân, dinlemenin zamanı ve amacı gibi faktörler dinlemenin etkinliğini değiştirebilmektedir. Bu sebeple dinlemenin öğrenmeye faydalı olabilmesi adına dinleme yaparken bazı teknikler kullanmak, stratejiler uygulamak gerekmektedir. Bütün bunlar dinlemenin türünü de belirler.

Dinleme eyleminin hem iletişim kavramı olarak hem de öğrenme kavramı üzerine yapılandırıldığını görmekteyiz. Bu sebeple dinleme çeşitlerini biçimsel dinleme ve biçimsel olmayan dinleme olarak iki şekilde sınıflandırabiliriz. (Korkmaz, 2018: 16)

2.1.2.1. Biçimsel Dinleme

Dinlemenin öğrenme faaliyetlerinde kullanılmasında çok büyük bir yere sahip olduğunu vurgulayan Doğan (2011: 12-13), dinlemenin öğrenmeye olan etkisini aşağıdaki tabloda belirtmiştir:

Tablo 1. Dil becerilerinin öğrenmeye olan etkisi

Araştırmacı	Dil becerilerinin yüzdeler dağılımı			
	Dinleme	Okuma	Konuşma	Yazma
Robertson (2004)	%57			
Cihangir (2004)	%53	%17	%16	%14
Burley&Allen (1995)	%40	%16	%35	%9
Bird (1953)	%42	%15	%25	%18
Rankin (1930)	%42	%15	%32	%11

Doğan, 2011: 12-13.

Biçimsel dinleme, öğrenme amacıyla öğrenme ortamında öğretmen kontrolüyle yapıldığı dinleme türüdür. Öğrenme ortamlarında gerçekleşmektedir. Belirli bir program dâhilinde ve programın amaçlarına ulaşmak için gerçekleştirilen, öğretim materyallerinin de kullanıldığı bir dinlemedir. Biçimsel dinlemenin içerdiği dinleme türleri ise şu şekilde sıralanabilir (Korkmaz, 2018: 19):

- ✓ *İşlemsel Dinleme*: Yeni bilgileri öğrenmeye yöneliktir.
- ✓ *Etkileşimsel Dinleme*: Alınan mesajların bileşenleri ile birlikte tanımaya yöneliktir.
- ✓ *Eleştirel Dinleme*: Dinleme ile ilgili, değerlendirme, karar verme gibi basamakları içermektedir.
- ✓ *Estetik Dinleme*: Olayların tesadüfen gelişen yönleri ile değerlendirmedir.

2.1.2.2. Biçimsel Olmayan Dinleme

Biçimsel olmayan dinleme, insanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklanan iletişim isteğinden doğan, öğretim ortamlarından uzak, hayatı boyunca devam eden ve sonraki nesillere de aktardığı bir dinleme türüdür (Korkmaz, 2018, s.43). Biçimsel olmayan dinlemenin içerdiği dinleme türlerini Yüksel (2016) ise şu şekilde sıralamıştır:

- ✓ *Görünüştü Dinleme*: Dinleyicinin kafasında başka şeylerle ilgilendiği ve konuşmacıyı dinliyormuş gibi görünmesidir.
- ✓ *Seçerek Dinleme*: Dinleyicin, konuşmadan sadece kendi işine yarayan bölümleri seçerek dinlemesidir.
- ✓ *Saplanmış Dinleme*: Duygusal olarak saplantılı ve bir konuya takıntılı olan bireylerin, içinde buldukları duruma göre yapmış oldukları dinlemedir.
- ✓ *Savunucu Dinleme*: Dinledikleri karşısında sürekli bir savunma tutumu içinde olunan dinlemedir.
- ✓ *Tuzak Kurucu Dinleme*: Konuşmacıyı zor durumda bırakacak şekilde dinlemeyi içeren dinlemedir.
- ✓ *Yüzeysel Dinleme*: Konuşmanın yüzeyindeki kelimelere ve kavramlara takılan, konuşmanın derinliği ile ilgilenmeyen dinlemedir.

2.1.3. Dinleme Stratejileri

Strateji kelimesi, belirlenmiş bir hedefe ulaşmak için gerekli olan konulara geniş bir perspektifle bakmaktır denebilir. Dil öğretiminde yer alan strateji ise öğrenenlerin hedef dil becerilerini geliştirmek ve kalıcı hale getirmek için çoğu zaman bilinçli olarak uygulanan eylemler, davranışlar ve uygulanan tekniklerin bütünüdür. Strateji kavramının dil öğrenen bireylerin neyi, nasıl, ne zaman ve ne şekilde öğreneceklerini ve ne şekilde öğreneceklerini içeren süreçleri ifade ettiğini düşünebiliriz.

Dinleme stratejileri dinleme metninin öğrenenler tarafından dinlenirken dinleme öncesindeki stratejiler, dinleme esnasındaki stratejiler ve dinleme sonrasındaki stratejiler olmak üzere üçe ayrıldığı görülmektedir.

2.1.2.1. Dinleme Öncesi

Dinleme öncesi etkinlikleri, öğrencilerin sahip oldukları bilgileri kullanabilecekleri, dinleme etkinliğine hazırlıkların yapıldığı ilk basamaktır. Öğreticinin öğrenilecek konu ile ilgili öğrenenlere bilgi verdiği, ön bilgiler vererek öğrenenleri hazırladığı bölümdür. Konu ile alakalı yeni kelimelerin de verildiği çalışmadır. Öğrenenlerin dinlemeye hazırlanmaları anlamayı da kolaylaştırmaktadır (Korkmaz, 2018:23).

Dinleme öncesi stratejilerin birçok boyutu ele alması gerekmektedir. Bunlar ortam ile alakalı değişkenler; ortamın ısı, uygun ortamın olması, ortamın yeterli ışığa sahip olması gibi durumlardır. Öğrenen ile ilgili, değişkenler ise; motive olma, ön bilgileri harekete geçirme, tahmin etme becerisini kullanma, sorular sorma gibi davranışları içermektedir (Korkmaz, 2018: 24).

Tablo 2. Dinleme öncesi stratejileri

Dinleme Öncesi Stratejileri	Açıklamaları
1. Hazırlık yapma	Öğrenenlerin dinleyecekleri metin ile alakalı bilgi edinmeleri, konu ile ilgili başka kaynaklara da dikkatlerinin çekilmesi, kullanılacak materyallerin hazırlanması
2. Önceki bilgileri kullanma	Öğrenenlerin dinleyecekleri konuya yönelik bilgilerini zihinde canlandırmaları, dinleyecekleri metin ile ilişkiler kurmaları
3. Dinleme öncesi sorular oluşturma	Öğrenenlerin dinleme esnasında hangi noktalara dikkat etmesi gerektiğinin belirlenmesi
4. Tahminde bulunma Anahtar kelime çalışması	Öğrenenlerin dinleyecekleri konu ile alakalı tahminlerde bulunması. Anahtar kelimelerle öğrenenlerin kavram gelişimine de katkı sağlaması, yeni kavramlara ilgi uyandırması
5. Amaç belirleme	Öğrenenlerin niçin dinlediklerini belirlemeleri.
6. Yöntem belirleme	Öğrenenlerin dinleyecekleri metne uygun şekilde yöntem belirlemesi.

Yıldız ve Kılınç, 2015.

Bu tabloda görüldüğü gibi öğrencinin dinleme etkinliğine hem fiziksel olarak hem de bilişsel olarak hazır hale gelmesi için neler yapabilecekleri yer almaktadır.

2.1.2.2. Dinleme Sırası

Dinleme stratejilerini iyi şekilde uygulayan ve gerekliliğini yerine getiren bir öğrenci, dinleme sırasında zorluk çekmeden dinleme sırasındaki stratejileri de uygulayacaktır. Öğrenciler, dinleme esnasında dinleme öncesinde yaptığı tahminlerini kontrol etme fırsatı bulur. Gerekirse yeni tahminlerde bulunabilir. Dinleme esnasındaki stratejiler anlamaya ve öğrenmeye yönelik davranışlardan oluşmaktadır (Korkmaz, 2018:25). Dinleme esnasında kullanılan stratejiler ve bu stratejilere ait uygulamalar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 3. Dinleme sırası stratejileri

Dinleme sırası stratejileri	Açıklamalar
1. Not alma	Öğrenenlerin dinlediklerini farklı yöntemlerle kayıt altına almaları.
2. Soru-cevap	Öğrenenlerin dinledikleri kısımları ne kadar anladıklarını ölçmektir.
3. Görsel sahne oluşturma	Öğrenenlerin dinlediklerini görsellerle görmelerini sağlamaktır. Somutlaştırmaya yardımcı olmaktadır.
4. Vurgu ve tonlama	Öğrenenlerin dinledikleri metinlerde vurgu ve tonlamalara dikkat ederek cümlenin anlamına yönelik çıkarımda bulunması.
5. Tahminleri kontrol etme ve yeni tahminde bulunma	Dinleme öncesinde yapılan tahminlerin kontrolünün sağlanması ve yeni tahminlerde bulunulması
6. Empati kurma	Öğrenenlerin dinledikleri metinlerde yer alan karakterlerin duygularını anlamaları
7. Tekrar dinleme	Öğrenenlerin metinde anlaşılmayan yerleri tekrar dinlemeleri
8. Ara özet yapma	Öğrenenlerin dikkatini tekrardan toplaması ve eksiklerini gidermesi
9. Yaşamla ilişkilendirme	Öğrenenlerin dinleme metninde geçen olayları kendi hayatı ile ilişkilendirmesidir

Yıldız ve Kılınç, 2015.

Dinleyicilerin dinlediklerini daha organize şekilde anlamlandırabilmeleri için dinleme esnasında yapılması gerekenler bu şekilde sıralanabilir.

2.1.2.3. Dinleme Sonrası

Dinleme sonrası etkinlikler kesinlikle öğrencilerin derste gördüklerini test etme amacı içeren etkinliklerden oluşmamalıdır. Asıl amaç öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirmek ve dinleme becerilerini genişletmek olmalıdır.

Dinleme sonrası stratejiler zihinsel süreçlerin daha etkin olduğu süreçtir. Öğrenenler dinleme sonrasında kendilerinden neler beklendiğini bilmezler. Dinleme sonrası etkinliklerde öğrencilerin öğrendiklerinin ne kadarını kullanabildiklerini gözlemlemek gerekmektedir. Dinleme sonrası stratejileri öğrencilerin analiz, sentez ve değerlendirme gibi bilişsel düzeylerinin kullanıldığı süreçtir (Korkmaz, 2018:26). Dinleme sonrası stratejilerinde şu basamaklar yer almaktadır:

Tablo 4. Dinleme sonrası stratejiler

Dinleme Sonrası Stratejileri	Açıklamaları
1. Özetleme sözlü/yazılı/görsel	Öğrenenlerin dinledikleri metinleri ana hatları ile değişik yollarla ifade etmesidir.
2. Çıkarımda bulunma	Öğrenenlerin dinledikleri metinlerde yer alan bilgilerden hareketle olaylar ve durumlar arasında ilişkiler kurmasıdır.
3. Yeniden ifade etme	Öğrenenlerin dinledikleri doğrultusunda düşüncelerini yeniden gözden geçirmesidir. Yeniden düşüncelerini ifade etmesidir.
4. Metnin gelişim sırasını ifade etme	Öğrenenlerin dinledikleri metinlerin yapısını kavrayarak, kavram haritasına uygun olarak ifade etmesidir. Dinledikleri metnin karakterlerini, olayları ve zamanını belirlemesidir.
5. Dinlenen metne uygun başlık	Öğrenenlerin dinledikleri metnin konusunu kavratılmasıdır.
6. Neden sonuç ilişkileri kurma	Öğrenenlerin dinledikleri metindeki durumların sebepleri ile kontrolünü sağlamasıdır.
7. Tartışma	Öğrenenlerin dinledikleri metin üzerinden tartışmalarıdır.
8. Sözcüklerin anlamı üzerinde durma	Öğrenenlerin dinledikleri metinde yer alan kelimelerin benzerliklerini ve farklılıklarını belirlemedir.
9. Betimleme yapma	Öğrenenlerin dinleme sürecinde zihninde canlandırdıklarını ifade etmesidir.
10. Öz değerlendirme	Öğrenenlerin dinleme sürecinde güçlü ve zayıf yönlerini belirlemesidir.

Korkmaz, 2018.

Dinleyicilerin dinlediklerini ne kadar anladıklarını öğrenebilmek için, yaptıkları etkinlikleri içeren bu tablo değerlendirme basamaklarında uygulanabilir.

2.2. Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni'ne Göre Dinleme Becerisi

Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni (ADÖÖÇM) 2001 yılında Avrupa Konseyi tarafından yayınlanarak, üye ülkelerin dil öğretimini belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirmesi ve farklılıkların ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir.

AVDÖÖÇM'inde dinleme ve okuma becerilerine *Alımlama Faaliyetleri ve Stratejileri* başlığı altında yer verilmiştir. Bu bölümde belirtilenlere göre dinleme faaliyetinde dinleyici, konuşmacının ürettiği konuşmayı girdi olarak alır ve işler. Dinleme faaliyetleri içerisinde duyuruları dinlemek, medya unsurlarını dinlemek, canlı bir izleyici kitlesinin içerisinde dinlemek ve kulak misafiri olarak dinlemek bulunabilir. Dinleyiciler, ana fikri bulmak, belirli bilgilere ulaşmak, ayrıntıları anlamak, akıl yürütmek gibi sebeplerden dolayı dinleme eylemi gerçekleştirebilir (Korkmaz, 2018:35).

Dinleme faaliyetlerinin tamamlayıcı ölçekleri için aşağıdaki tablolar hazırlanmıştır:

Tablo 5. Genel işitsel anlama seviyeleri

Genel işitsel anlama	
C2	Anadil konuşmacısının hızında hazırlanmış gerek canlı gerek yayınlanan bir konuşma olsun, herhangi konuşma dilini anlamada zorluk çekmez.
C1	Özellikle aksan yabancı ise bazı ayrıntıların onaylanması gerekse bile, kendi alanı dışındaki soyut ve karmaşık konular hakkındaki uzayan konuşmaları takip edecek kadar anlayabilir. Söyleyiş tarzındaki kaymaları değerlendirerek, geniş sayıda deyimsele ifadeleri ve konuşma dili üsluplarını tanıyabilir. Anlaşılır biçimde yapılanmamış olsalar da, bağlantıları açıkça belirtilmemiş ve sadece ima edilmiş olsa da uzayan konuşmaları takip edebilir.
B2	Normal olarak kişisel, sosyal, akademik veya mesleki yaşamda karşılaşılan hem aşına olan hem de olmayan konular hakkındaki canlı veya yayınlanan standart konuşma dilini anlayabilir. Uzmanlık alanındaki teknik konuların konuşulması dâhil, standart diyalekt ile anlatılan soyut ve somut konuların ana fikirlerinin önerisel ve dilsel olarak karmaşık konuşmasını anlayabilir. Konunun oldukça bilindik olması ve konuşmanın yönü açık belirteçler ile işaretleniyorsa, bir tartışmanın karmaşık satırlarını ve uzayan konuşmasını takip edebilir.
B1	Genelde aşına olunan bir aksan ile konuşmanın yapıldığı takdirde, hem genel iletileri hem de belirli ayrıntıları tanıyarak, ortak günlük veya iş ile ilgili konular hakkındaki doğrudan gerçeğe dayanan bilgileri anlayabilir. Sıkça iş yerinde, okulda, eğlence yerlerinde vs. karşılaşılan aşına hususlardaki anlaşılır standart konuşmanın, kısa anlatılar da dâhil, ana noktalarını anlayabilir.
A2	Konuşmanın yavaşça ve anlaşılır bir biçimde gerçekleştiği takdirde somut türdeki ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar anlayabilir. Konuşmanın yavaşça ve anlaşılır bir biçimde gerçekleştiği takdirde, derhal öncelik gerektiren alanlara (örn. çok temel kişisel ve ailevi bilgiler, alış-veriş, yerel coğrafya, iş vs.) bağlı olan ibareleri ve ifadeleri anlayabilir.
A1	Anlamı özümseyebilmesi için uzun süreli duraksamaları olan çok dikkatli ve yavaşça söylenen konuşmayı takip edebilir.

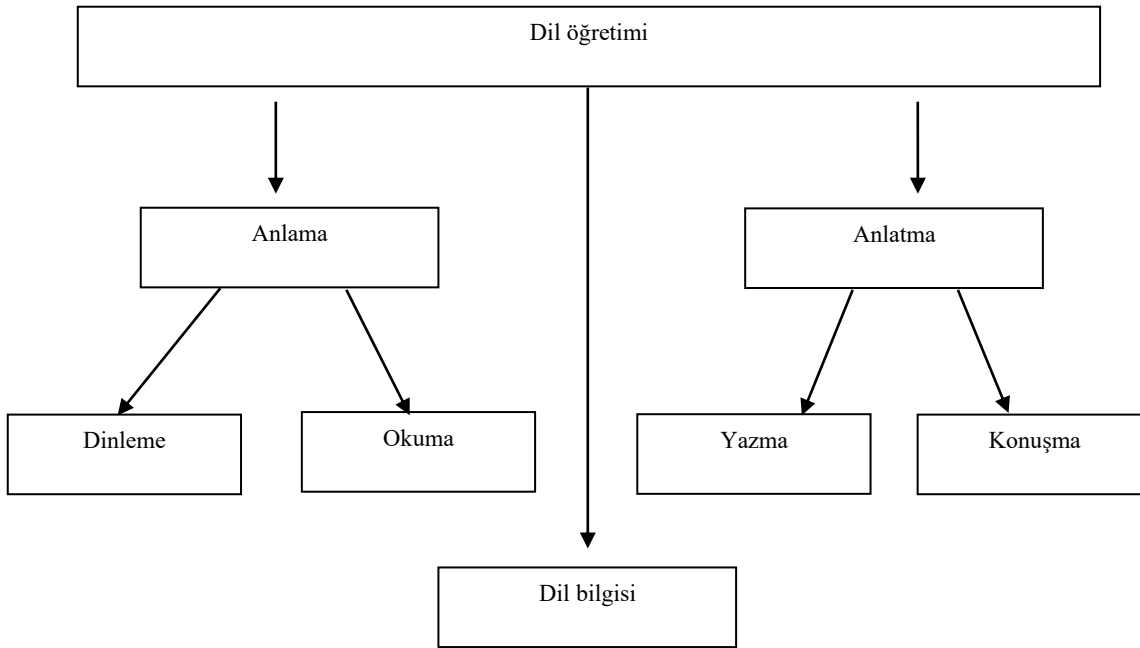
MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Çeviri Komisyonu, 2009.

Bu tabloda belirtilen davranışların öğrenci seviyesine göre uygun olanları yerine getirebilmesi ve bunları günlük hayatta kullanabilmesi beklenmektedir.

2.3. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisi

Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilişim çağı olarak adlandırılan bu asırda yabancılara Türkçe öğretimi bir ihtiyaç haline gelmiştir. Dil dört ana beceriden meydana gelen bir bütün olarak ele alınmalıdır. Dinleme, okuma, yazma ve konuşma olarak ayrılan bu dört becerinin de işlevsel olarak kullanılması bütünlüğü sağlanmalıdır. Dil

öğretiminde ise bu dört temel beceri de birlikte öğretilmelidir (Demirel, 2012). Bu dört temel beceri anlama ve anlatma ana başlıkları altında verilmiştir. Anlama başlığı dinleme ve okuma, anlatma başlığı ise yazma ve konuşma becerilerinden meydana gelmektedir. Dört ana beceri ve bileşenleri şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 2. Temel dil becerileri
Sever, Kaya ve Aslan, 2011.

Yapılan gözlemler sonucu, Türkçe ile iletişim kurması gereken öğrencilerin etrafındaki konuşmaları dinleyerek bile bazı iletişim kalıplarını öğrendikleri görülmüştür. Bu sebeple Türkçe öğrenen kişilerin ilk dersleri bile bu kalıp ifadelerden oluşan dinleme metinlerini içeren diyaloglardan oluşmaktadır. Modern dünyada insanların sosyalleşmesinin çok olduğunu da düşündüğümüzde dinleme becerisinin önemi daha da fazladır. ADÖÖÇM'ye göre Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen bir öğrencinin etkileşimde maruz kalabileceği ve karşılaşabileceği dinleme alanları şu şekilde belirtilmiştir:

- ✓ Yazılı materyallerin sesli olarak okunması,
- ✓ Sorulara verilen sözlü cevaplar,
- ✓ Ezber yapılabilecek metinlerin yeniden üretilmesi,
- ✓ Tartışmalara katılma,
- ✓ Günlük konuşmalar,
- ✓ Sunumlar (MEB, 2009)

3. BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ve çalışmamızın örneklemini oluşturan Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti (YİTÖS) ve İstanbul Yabancılar Türkçe Öğretim Seti (İYTÖS) ders kitaplarının A1 seviyesi dinleme metinleri araştırmanın önemi bölümünde bahsedilen değişkenlerle incelenmektedir.

3.1. Öğretim Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerine İlişkin Bulgular

Maarif Vakfı Yabancılar Türkçe Öğretimi Programı (MVYTÖP) incelenmiş olup A1 seviyesinde dinleme/izleme becerisinde alanında 42 kazanım yer aldığı görülmektedir. MVYTÖP 'de yer alan A1, dinleme/izleme becerisi kazanım listesi şu şekildedir:

Tablo 6. MVYTÖP A1 dinleme/izleme becerisi kazanım listesi

A1 Dinleme/İzleme Becerisi Kazanım Listesi	
1. Türk alfabesindeki harflerin karşılığı olan sesleri ayırt eder.	
2. Selamlaşma, tanışma ve vedalaşmayla ilgili temel kalıp ifadeleri tanır.	
3. Yakın çevresindeki nesnelerin adını tanır.	
4. Hava durumuyla ilgili temel kavram ve kalıp ifadeleri tanır.	
5. Günlük hayatta sık kullanılan kelimeleri bağlamdan hareketle tahmin eder.	
6. Günlük ihtiyaçlara yönelik ifade ve kalıpları belirler.	
7. Acil ve anlık ihtiyaçlarla ilgili temel kalıp ifadeleri tanır.	
8. Toplumsal yaşam alanlarındaki ihtiyaç ve durumlara (alışveriş, sağlık, güvenlik vb.) ilişkin metinleri/ konuşmaları anlar.	
9. Yaygın olarak kullanılan meslek adlarını belirler.	
10. Günlük rutinelere ilişkin kısa konuşmaları anlar.	
11. Temel gerekçelendirme ifadelerini belirler.	
12. Temel soru ifadelerini tanır.	
13. Temel soru kalıplarına karşılık gelen bilgileri belirler.	
14. Basit kişisel tanıtım içeren konuşmaları anlar.	
15. Teknoloji ve yeniliklerle ilgili temel ifadeleri belirler.	
16. Günlük hayattaki basit yönergeleri takip eder.	
17. Temel akrabalık adlarını belirler.	
18. Basit betimleyici ifadeleri belirler.	
19. Tarih/zaman ifadelerini tanır.	
20. Günlük hayatta sıklıkla kullanılan ölçü birimlerini tanır.	
21. Türk kültüründeki temel beden dili unsurlarını ve bunlara eşlik eden ifade kalıplarını tanır.	
22. Beden dilinden veya tonlamadan hareketle konuşmacının duyu durumunu (sinirli, mutlu, neşeli, üzgün vb.) belirler.	
23. Sesli iletilerden (anons, duyuru, reklam vb.) ihtiyaç duyduğu bilgileri seçer.	
24. Sözel bilgileri görsellerle ilişkilendirir.	
25. Yol, yön ve adres tarifi içeren basit ifadeleri anlar.	
26. Konum bildiren basit ifadeleri tanır.	
27. Ulaşım/ seyahat veya konaklamaya ilişkin temel bilgileri seçer.	
28. Kutlama/tebrik/teşekkür/ davet veya taziye içerikli basit metinleri/konuşmaları anlar.	
29. Yardım talebi/izin/ istek/ rica/özür içeren ifadeleri tanır.	
30. Hobi veya ilgi alanlarına ilişkin basit metinleri/konuşmaları anlar.	
31. Görsellerle ifade edilmiş durumlar/olaylar ile ilgili basit cümleleri anlar.	
32. Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu belirler.	
33. Tercih/teklif/tavsiye/uyarı bildiren cümleleri ayırt eder.	
34. Basit metinlerdeki oluş sırasını belirler.	
35. Türkçenin Telaffuz özelliklerini fark eder.	
36. Basit bir telefon konuşmasındaki kalıp sözleri belirler.	
37. Basit bir telefon konuşmasındaki temel mesajları belirler.	
38. Sayısal ifadeleri tanır.	
39. Yakın gelecekle ilgili planların anlatıldığı konuşmaları anlar.	
40. Türkçenin yapısal özelliklerinin anlamaya etkisini belirler.	
41. Dinleme amacını belirler.	
42. Dinleme amacına uygun strateji, yöntem ve teknikleri kullanır.	

MVYTÖP kazanımları yukarıdaki tabloda yer aldığı şekilde ele alınmıştır. Basit günlük işlerini yerine getirebilecek şekilde oluşturulan bu kazanımlar öğrencilerin günlük hayatlarında sürekli kullanacakları becerilerdir.

3.1.1. YİTÖS'te Bulunan Dinleme Metinleri

Çalışmanın örnekleminde biri olan YİTÖS, A1 seviyesi ders kitabı incelenmiştir. Ders kitabındaki 8 üniteye 3'er bölüm yer almaktadır. Toplamda 33 dinleme metni bulunmaktadır. Kitapta yer alan dinleme metinlerinin ünitelere göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 7. YİTÖS A1 dinleme metinlerinin ünitelere göre dağılımı

Seviye	1.Ünite	2.Ünite	3.Ünite	4.Ünite	5.Ünite	6.Ünite	7.Ünite	8.Ünite	Toplam
A1	9	3	3	4	3	4	3	4	33

Ünitelere göre dinleme metinleri dağılımı eşit olarak yapılmamıştır. Farklı sayılarda dinleme metinleri farklı ünitelerde yer almaktadır.

3.1.2. İYTÖS'te Bulunan Dinleme Metinleri

Çalışmanın diğer örneklemini oluşturan İYTÖS, A1 seviyesi ders kitabı incelenmiştir. Ders kitabındaki 6 üniteye 3'er bölüm bulunmaktadır. Kitapta toplam 18 dinleme metni yer almaktadır. Kitapta yer alan dinleme metinlerinin ünitelere göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 8. İYTÖS A1 dinleme metinlerinin ünitelere göre dağılımı

Seviye	1.Ünite	2.Ünite	3.Ünite	4.Ünite	5.Ünite	6.Ünite	Toplam
A1	3	3	3	3	3	3	18

İYTÖS ders kitabında yer alan dinleme metinleri tabloda da belirtildiği gibi her üniteye eşit olarak dağıtılmıştır.

3.1.3. Dinleme Metinlerinin Sayılarına İlişkin Yorumlar

Yapılan incelemede YİTÖS A1 seviyesi ders kitabında 33, İYTÖS A1 ders kitabında ise 18 adet dinleme metninin yer aldığı görülmüştür.

YİTÖSA1 seviyesi ders kitabında içindekiler bölümünde ünite tanıtımlarında dinleme metinlerinin 3 tanesi belirtilmiştir. Ancak ünite içerisinde daha fazla ve farklı sayılarda dinleme metinleri vardır. Dinleme metinleri belirli bir sıra ile verilmemiş olup sıralama yöntemi kullanılmamıştır.

İYTÖS A1 seviyesindeki ders kitabı incelenmesinde ise metinlerin ünite içerisine yerleştirilmesinde herhangi bir sorun teşkil edecek durum yoktur. Kitabın içindekiler bölümü ile kitapların içi bağlantılıdır.

Dinleme metinleri karşılaştırıldığında kazanım listesinde yer alan kazanımların birçoğuna ilişkin metnin veya etkinliğin var olduğu görülmektedir. Bir kazanıma ait dinleme metinlerinin olduğu gibi birden fazla kazanımı da ihtiva eden etkinlik veya metin olduğu görülmektedir. Her iki örneklem kitabı da MVYTÖP kazanımlarını içermesi yönünde yeterli bulunmuştur.

3.1.4. Öğretim Setlerinde Yer Alan Metinlerin Günlük Hayata Bağlantılarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Çalışmaya konu olan ders kitaplarında yer alan dinleme metinleri oluşturulma biçimleri bakımından incelenmiştir. Metinler kurma ve özgün olarak iki grupta ele alınmıştır. YİTÖS ve İYTÖS'te yer alan dinleme metinlerinin kurma ve özgün metinler olmasına ilişkin sayısal veriler aşağıda verilmiştir:

Tablo: 9. YİTÖS ve İYTÖS dinleme metinleri oluşturulma şekillerine göre dağılımı

Oluşturulma Şekli	YİTÖS		İYTÖS	
	<i>Kurma</i>	<i>Özgün</i>	<i>Kurma</i>	<i>Özgün</i>
A1 Seviyesi	30	3	18	0
Toplam	33		18	

Dinleme metinlerinin oluşturulma şekillerine bakıldığında kurma metinlerin her iki yayınevının kitabında da fazla olduğunu görmekteyiz. İYTÖS'te hiç özgün metin olmaması da belirtilmiştir.

3.2. Oluşturulma Şekline Göre Metinlere İlişkin Yorumlar

Dinleme metinlerinin incelemesi yapılırken oluşturma şekillerinin sınıflandırılırken özgün metinlerin belirlenmesinde metnin kaynağının belli olup olmamasına bakılmıştır. Kaynağı verilmeyen metinler kurma olarak değerlendirilmiştir. Kaynağı verilmeyen fakat bazı anonim türler ise özgün olarak kabul edilmiştir.

Yukarıda yer alan bilgiler ışığında ve yapılan incelemelerde YİTÖS ve İYTÖS ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerinde kurma metinlerin fazla olduğu ortaya çıkmıştır. YİTÖS ders kitabında yer alan dinleme metinlerinin %90'ının kurma metin olduğu anlaşılmaktadır. İYTÖS ders kitabındaki dinleme metinlerinin ise %100'ünün kurma metin olduğu anlaşılmıştır. İYTÖS ders kitabındaki dinleme metinlerinin kurma oranının daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

YİTÖS ders kitabındaki özgün metinlerin İYTÖS ders kitaplarındaki özgün metinlerden daha fazla olduğu açıkça görülmektedir. YİTÖS ders kitabında 3 adet olan özgün metin sayısı, İYTÖS ders kitabında hiç bulunmamaktadır.

Kurma metinlerin fazla olmasının sebebi temel dil seviyesinde yer alan kelimelerin özgün metinlerde yer alma olasılığının az olması olabilir. Bu sebeple metin yazarları kurma metinler oluşturmaya yönelmiş oldukları düşünülmektedir. Bu durumun kazanımların öğrencilerde gerçekleşebilme oranını güçlendirdiğini söyleyebiliriz.

3.3. Öğretim Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerinin Etkinliklerine Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu kısmında İYTÖS ve YİTÖS'te yer alan A1 ders kitaplarındaki dinleme metinleri incelenmiştir.

İYTÖS A1 seviyedeki ders kitabında her üniteye üç dinleme metni denk gelecek şekilde toplamda 18 dinleme metnine yer verilmiştir. YİTÖS A1 seviyesindeki ders kitabında ise 33 adet dinleme metnine yer verildiği görülmektedir. Bu ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerine ait alıştırmalar türleri ve sıklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo: 10. Dinleme alıştırmaları türleri ve sıklıkları

İYTÖS		YİTÖS	
Etkinlik Türleri	Etkinlik Sayısı	Etkinlik Türleri	Etkinlik sayısı
Boşluk Doldurma	3	Boşluk Doldurma	1
Dikte	5	Dinleme-Tekrar Etme	4
Doğru Kelimeyi Seçme	3	Dikte	16
Doğru-Yanlış	1	Doğru-Yanlış	2
Form Doldurma	4	Eşleştirme	1
İşaretleme	1	İşaretleme	2
Metne Dayalı Sorular	4	Metne Dayalı Sorular	3
Sıralama	2	Tablo Doldurma	2
Tablo Doldurma	1		
Tanıma Uygun Görsel Bulma	1		

Tabloda da görüldüğü gibi İYTÖS'te 10 etkinlik türü kullanılmıştır. Dikte, form doldurma ve metne dayalı soruları cevaplama etkinlikleri en sık kullanılan etkinliklerdir. Buna karşın doğru-yanlış, işaretleme, sıralama, tablo doldurma ve tanıma uygun görsel bulma etkinlikleri ise sınırlı sayıda yer almaktadır. Etkinliklerin bu türlü dağılımının olması dinleme-anlama becerisine yönelik daha çok etkinliğin olduğunu da göstermektedir.

YİTÖS'te 8 farklı etkinlik türüne yer verilmiştir. Dikte etkinliğinin sayısı diğer tüm etkinliklerin kullanım sayısından fazladır. Etkinliklerden dört tanesi dinleme ve tekrar etme etkinliğidir. Dinleme- tekrar etme etkinliği öğrencilerin dinleme-anlama becerisini geliştirmeye değil de Türkçeye kulak alışkanlığı kazanması ve sesletim becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Dinleme-anlamaya yönelik etkinliklerden boşluk doldurma, doğru-yanlış, eşleştirme, işaretleme, metne dayalı sorular ve tablo doldurma etkinliklerinin toplam sıklığı 11'dir. Bu veriler ışığında dinleme-anlama becerisine yönelik etkinliklerin 11 tane olduğunu söyleyebiliriz.

3.4. Öğretim Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerinin Etkinliklerine Yönelik Yorumlar

YİTÖS ve İTYÖS'te yer alan dinleme metinlerinin etkinliklerine bakıldığında dikte etkinliklerinin en çok kullanılan etkinlik olduğu görülmektedir. Bu durum, dinleme becerilerinin tasarımlarının dikte etkinliklerine uygun şekilde hazırlanması gerektiğini göstermektedir. Ders kitaplarındaki bazı metinlerde yer alan boşlukları dinleme metnine göre doldurmaları istenmektedir. Ancak metinlerin yazılı hali sayfanın köşesinde yer almaktadır. Bundan dolayı etkinlik dinleme-anlama becerisini geliştirmekten ziyade Türkçe sesletim becerisini geliştirir.

Bazı dinleme metinlerinin etkinlerinde yer verilen boşluk doldurmalı diyaloglar tasarlanmıştır. Bu tür etkinliklerde öğrenciler dinleme esnasında metinde verilen boşlukları doldurmaya odaklanmaktadır. Bu şekilde dinleme yaptıklarında metnin bütünü anlamalarını engellemektedir. Bu tür etkinlikler ile öğrenciler metindeki boşlukları doldurduktan sonra metnin tamamını elde etmiş olurlar. Beceri dinleme-anlamadan daha çok okuma- anlama becerisine yönelmektedir.

Dinleme çalışmalarındaki asıl amaç diğer becerileri kullanmadan öğrencilerin metni anlamaları ve ne derece anladıklarını belirlemek olmalıdır. Öğrencilerin dinleme metnine bağlı olarak hazırlanan etkinliklerde, doğru-yanlış, var-yok gibi testler ve metne dayalı soruları cevaplama gibi alıştırmalara yer verilmelidir. Eğer öğrencinin yanlış cevabı olursa bunun temel nedeni okuma becerisinin zayıflığı ile alakalı olabilir. Metne dayalı sorulara cevap oluşturamaması ise yazma becerisinin zayıflığı ile alakalı olabilmektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar

4.1.1. Öğretim Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerine İlişkin Sonuçlar

İYTÖS A1 seviyesi ders kitabı 6 üniteden, YİTÖS A1 seviyesi ders kitabı ise 8 üniteden meydana gelmektedir. Buna bağlı olarak üniteler bakımından YİTÖS A1 seviye ders kitabının, İYTÖS A1 seviye ders kitabından daha fazla hacme sahip olduğu görülmüştür.

YİTÖS A1 seviye ders kitabında her ünitadaki dinleme metinleri 9'a kadar çıkmakta, İYTÖS A1 seviye ders kitabında dinleme metinlerinin sayısı her üniteye 3'er adet olmak üzere verilmiştir.

YİTÖS A1seviyedeki ders kitabında yer verilen dinleme metinlerinde üniteler orantısız olarak dağıtılmıştır. Her üniteye farklı sayıda dinleme metni yer almaktadır. İYTÖS A1 seviyedeki ders kitabında ise bu şekilde bir durum yoktur. Dinleme metinleri her üniteye eşit olacak şekilde dağıtılmıştır.

4.1.2. Öğretim Setlerinde Yer Alan Metinlerin Günlük Hayata Bağlantılarına İlişkin Sonuçlar

YİTÖS A1 seviyedeki ders kitabında yer alan 33 adet dinleme metninin yaklaşık olarak %90'ı kurma metni, %10'u özgün metinlerden oluşmaktadır. İYTÖS A1 seviyedeki ders kitabında yer alan 18 adet dinleme metninin tamamının kurma metinlerden oluşmaktadır.

Temel seviye olan A1 seviyede yer alan tanışma, karşılaşma, ayrılma, vedalaşma, adres sorma, yön tarifi yapma gibi kalıplaşmış ifadelerin daha çok olmasından dolayı kurma metin yazımına daha çok ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

4.1.3. Öğretim Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerinin Etkinliklerine Yönelik Sonuçlar

YİTÖS ve İTYÖS'te yer alan dinleme metinlerinin etkinliklerine bakıldığında dikte etkinliklerinin en çok kullanılan etkinlik olduğu görülmektedir. Bu durum, dinleme becerilerinin tasarımların dikte etkinliklerine uygun şekilde hazırlanması gerektiğini göstermektedir. Ders kitaplarındaki bazı metinlerde yer alan boşlukları dinleme metnine göre doldurmaları istenmektedir.

Bazı dinleme metinlerinin etkinlerinde yer verilen boşluk doldurmalı diyaloglar tasarlanmıştır. Bu tür etkinliklerde öğrenciler dinleme esnasında metinde verilen boşlukları doldurmaya odaklanmaktadır. Bu şekilde dinleme yaptıklarında metnin bütünü anlamalarını engellemektedir.

4.2. Tartışma

Çalışmamız yabancılara Türkçe öğretiminde en çok tercih edilen kitapların A1 seviyesinde yer alan dinleme metinlerinin MVYTÖP kazanımlarını ne derece içerdiğini ve dinleme metinlerinin kazanımları karşılama durumlarına göre incelenmesini içermektedir.

Dinleme metinlerinin oluşturuluş şekillerinin ve günlük hayata uygunluk gibi durumları da incelenerek belirli sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar ve elde edilen veriler değerlendirilerek belirli yargılara ulaşılmıştır. Çalışmamız kitaplarda yer alan dinleme metinlerinin istatistiksel olarak da incelenmesini ve bu istatistiklerin yorumlanması ve sonuçlara bağlanmasıyla da önem taşımaktadır. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlar çalışmamızı oluşturan problemlere de çözüm önerileri getirmemizi sağlamıştır. Elde ettiğimiz sonuçlar daha önce aynı alanda yapılan araştırmaların sonuçları ile benzerlikler göstermektedir.

Bu çalışmamızın yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerinin amacına uygunluğu bakımından değerlendirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir. Yeni ders kitaplarının oluşturulmasında dinleme metinlerinin seçimi ve yerleştirilmesinde öneriler içermektedir.

4.3. Öneriler

4.3.1. Öğretim Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerine İlişkin Öneriler

İYTÖS ve YİTÖS A1 seviyedeki ders kitaplarında yer alan dinleme metinlerinden İYTÖS ders kitabındaki dinleme metinlerin daha fazla olabileceği önerilmektedir. Daha çok kazanımı ele alabilecek şekilde düzenlenmesi öğretimin niteliği açısından önem arz etmektedir.

Dinleme metinlerinin video kayıtları ile de çeşitlendirerek İzleme becerisine de katkı sağlaması önerilmektedir.

4.3.2. Öğretim Setlerinde Yer Alan Metinlerin Günlük Hayata Bağlantılarına İlişkin Öneriler

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılacak dinleme metinleri öğrencilerin günlük hayatta sürekli ortamlarından örnekler veya yaşanabilecek durumlar olacak şekilde oluşturulmalıdır. ADÖÇM'de yer alan dil kullanım alanları olan *kişisel, kamusal, meslekî ve eğitim* alanlarının (MEB, 2009:44) ihtiyaçlarına karşılayabilecek şekilde metinler tercih edilmelidir. Özellikle temel seviyede (A1) yer alan tanışma, selamlaşma, karşılaşma, ayrılma, adres sorma gibi günlük hayatta sık kullanılan temel kalıplara dayanan ve sınırlı kazanımlardan oluşan özgün metinler öğrencilerin dil seviyelerine uygun şekilde uyarlanarak kullanılmalıdır. Çünkü kurma metinler zorla oluşturulmuş, yapay ve mekanik bir dil kullanımı ile öğrencilerin anlamada zorlanmalarına sebep olmaktadır. Metin uyarlamasının kazanımlar bakımından zorluklarını düşündüğümüz zaman bu seviyelerde ilgili kazanımlar gereği kurma metinler kullanılmalıdır.

4.3.3. Öğretim Kitaplarında Yer Alan Dinleme Metinlerinin Etkinliklerine Yönelik Öneriler

Ders kitaplarında yer verilen etkinliklerden daha çok dinleme becerisini ön plana çıkaracak etkinliklere yer verilmesi gerektiği önerilmektedir. Öğrencilerin dinleme becerisinin yanında daha çok okuma-anlama becerisine yönelikleri görülmektedir. Etkinliklerin çeşitliliği açısından yeterli sayıda olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Akyol, H. (2014). Türkçe öğretim yöntemleri, Pegem Akademi, Ankara.
2. Demirel, Ö. (2012). Yabancı dil öğretimi: dil pasaportu dil biyografisi dil dosyası (7. Baskı), Pegem Akademi, Ankara.
3. Doğan, Y. (2010). "Dinleme becerisini geliştirmede etkinliklerden yararlanma", TÜBARXXVII, 264-274.
4. Doğan, Y. (2011). Dinleme eğitimi, Pegem Akademi, Ankara.

5. Epçaan, C. (2013). "Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı, 331-352.
6. Güven, B. (2016). Etkili iletişim, Pegem Akademi, Ankara
7. Kalenderoğlu, İ. (2015). "Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan temel düzey (A1, A2) ders kitaplarında kültür aktarımı", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 4(12):73-83.
8. Kalenderoğlu, İ., & Arslan, H. (2017). "Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarında duyu bildiren ifadeler", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 6(17):503-517.
9. Korkmaz, C. B. (2016). "Yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni bağlamında A1 düzeyindeki dil becerileri temelli kazanımlar", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11(3):1587-1614.
10. Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni öğrenme-öğretme değerlendirme, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
11. Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Türkçe dersi öğretim programı, MEB, Ankara.
12. Tozlu, E. (2017). "The development of a listening test for learners of Turkish as a foreign language", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
13. Türk Dil Kurumu. (1948). Edebiyat ve söz sanatı terimleri sözlüğü, TDK, Ankara,
14. Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe sözlük, TDK, Ankara.
15. Yıldız, N., ve Kılınç, A. (2015). "Dinleme stratejileri öğretiminin beşinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerilerine etkisi", Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ÖS-II:17-34.

Sosyal Medyada Paylaşılan Post-Truth Söylemlerin ve Dezenformasyonların Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri

The Effects Of Post-Truth Discussions And Disinformations Shared On Social Media On Turkey's Security

Hüseyin Arslan

Doç. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ÖZET

Sosyal medyada post-truth ve dezenformasyon kavram ikilisi hemen hemen aynı amaç için kullanılmaktadır. Bu açıdan paylaşılan bilgilerin hakikat mi yoksa yalan mı olduğu önemli değildir. Önemli olan insanların duygu ve düşüncelerini bir noktaya toplamaktır. Bu nedenle rakibini aşağılamak ve onu yenmek için kasten kirli bilgi paylaşmak mubahdır. Post-truth günümüzde moda kavramlardan birisidir. Post-truth'a bu yolu açan da Oxford Sözlüğü olmuştur. Oxford Sözlüğü post-truth'u 2016'da uluslararası alanda yılın kavramı seçmiştir. Ayrıca hem Donald Trump'ın seçim kampanyasında hem de İngiltere'deki Brexit referandumunda post-truth siyasete sıklıkla baş vurulmuştur. Bu iki olay kavramın küreselleşmesine büyük katkı yapmıştır. Önemli olan sosyal medyada paylaşılan post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların ülkelerin kamu düzeni ile güvenliğine ve insanların sağlığına zarar vermesidir. Ne yazık ki bazı sorumluluk sahibi insanlar ve terör örgütleri yaptıkları sosyal medya paylaşımlarıyla "dijital terörizme" katkıda bulunuyorlar. Post-truth kavramı Türkiye'de de sıklıkla kullanılmasına rağmen kavramın Türkçesi konusunda tam bir mutabakat yoktur. Bu nedenle çalışmamız boyunca post-truth ve dezenformasyon kavramlarını gerek tek tek ve gerekse de yan yana aynı doğrultuda kullandığımızı ifade etmek isteriz. Çalışmamızın ilk etabında post-truth kavramı ve tarihçesi, Donald Trump'ın seçim kampanyası ile İngiltere'deki Brexit'in kavramın küreselleşmesine nasıl katkı yaptığı ve kavramın Türkiye'de algılanışı ele alınmaktadır. Daha sonra Türkiye'de post-truth söylemler ve dezenformasyonlarla harekete geçirilen kitlelerin ve terör örgütlerinin güvenlik açısından sebep olduğu sorunlar analiz edilmektedir. Bunun için üç örnek olay seçilmiştir: 27 Mayıs 1960 askeri darbe süreci, 2013 Gezi Parkı Eylemleri ve 6-8 Ekim 2014 Kobani eylemleri. Son olarak çalışmanın kaleme alındığı dönemde yürürlüğe giren dezenformasyon yasası hakkında yapılan tartışmalara ve eleştirilere kısaca temas edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Hakikat, Yanlış, Terör, Dezenformasyon Yasası

ABSTRACT

The concept of post-truth and disinformation is used for almost the same purpose in social media. In this respect, it does not matter whether the information shared is true or false. The important thing is to gather people's feelings and thoughts to a point. For this reason, it is permissible to deliberately share dirty information in order to humiliate and defeat your opponent. Post-truth is one of the fashionable concepts nowadays. It was the Oxford Dictionary that paved the way for post-truth. The Oxford Dictionary named post-truth the concept of the year internationally in 2016. In addition, post-truth politics were frequently used in both Donald Trump's election campaign and the Brexit referendum in England. These two events contributed greatly to the globalization of the concept. The important thing is that the post-truth discourses and disinformation shared on social media do not harm the public order and security of countries and the health of people. Unfortunately, some responsible people and terrorist organizations contribute to "digital terrorism" with their social media posts. Although the concept of post-truth is frequently used in Turkey, there is no complete agreement on the Turkish version of the concept. For this reason, we would like to express that we have used the concepts of post-truth and disinformation both individually and side by side in the same direction throughout our study. In the first stage of our study, the concept of post-truth and its history, how Donald Trump's election campaign and Brexit in the UK contributed to the globalization of the concept and the perception of the concept in Turkey are discussed. Then, the problems caused by the masses and terrorist organizations in Turkey, which are mobilized by post-truth discourses and disinformation, are analyzed in terms of security. Three case studies have been selected for this: May 27, 1960 military coup process; 2013 Gezi Park Protests and 6-8 October 2014 Kobani actions. Finally, the debates and criticisms about the disinformation law, which came into force at the time the study was written, are briefly touched upon.

Keywords: Social Media, Truth, False, Terror, Disinformation Law

1. GİRİŞ

İngilizce post-truth ve Fransızca dezenformasyon kavram ikilisi hemen hemen aynı amaç için kullanılmaktadır. Kavramların, doğru olup olmadığına bakmaksızın insanların duygu ve düşünceleriyle hareket etmesini sağlayarak rakibini ya da hasmını aşağılamaya, rencide etmeye yönelik kasıt da içeren kirli bilgi paylaşılması anlamına gelebilecek ortak bir noktaları bulunmaktadır. Bu açıklamaya istinaden çalışmamız boyunca her iki kavramı gerek tek tek ve gerekse de yan yana aynı doğrultuda kullandığımızı ifade etmekte fayda mülhaza edilmektedir. Tedavüle girmesi nispeten daha yeni olan post-truth günümüzün moda kavramlarından birisidir. Bu kavramı kullanan özne, genellikle, hedefine koyduğu bir başka birey ya da şey hakkında varolan gerçekliği çarpıtarak farklı ve hakikat dışı bir durumu varmış gibi gösterme amacındadır. Bu bakımdan kavram, birbirinin zıddı ve sürekli mücadele halinde bulunan hakikat ve yalan olgularının tarihsel ilişkilerinin bir göstergesi biçiminde son yıllara damgasını vuran olgular arasındadır. Bu açıdan kitle iletişim araçlarının ve teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla arttığı günümüz gerçekliğinde post-truth'u ve dezenformasyonu sıkça dillerine dolayan aktörlerin tetiklemeyle oluşan algılar gerek yerelde gerekse de küresel çapta bir etki üretmekte ve peşinden pek çok tartışmayı tetiklemektedir.

Bu tartışmaların kökenine bakıldığında post-truth kavramının tam olarak bugünkü anlamda olmasa da tarihin ilk kesitlerinde farklı ve basit bir şekilde var olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu varoluşun kökenleri ise Antik Yunan'a kadar götürülmektedir. Bu gerçeklik, özellikle sosyal bilimlerin siyaset, sosyoloji, psikoloji, felsefe vb. çeşitli dallarında kullanılan kavramların çoğunun doğuş yerinin ve ilham kaynağının Antik Yunan olduğu düşünüldüğünde hiç de şaşırtıcı değildir. Antik Yunan'da zikredilen bilim dallarında en çok kullanılan ve tartışılan kavramların başında ortak iyilik, erdem, adalet, hoşgörü, ahlak, hakikat, doğruluk, yalan, yanlış, kötülük vb. olgular

bulunmaktaydı. Bu olguların merkezinde ise özne olarak insan vardır. Bu açıdan Antik Yunanlı düşünürlerin ortaya çıkardığı ve değer verdiği söz konusu olguların günümüzde de geçerliliğini koruduğu ve süren tartışmaların odağını oluşturduğu bilinen bir hakikattir.

Antik Yunan'ın Sokrates, Aristo, Platon gibi en meşhur düşünürlerinin tetiklediği tartışmaların zirve noktalarından birisi siyaset olmuştur. Siyaset konusundaki tartışmaların özellikle hakikat ve yalan ilişkisi üzerinden sürdürülmesi ve bu ikili arasındaki ilişkinin sebep olduğu ve tarihe en dramatik vakalardan biri olarak geçen Sokrates'in idamı sırasında yaşananlar, hakikat ve yalan ilişkisinin ve birlikteliğinin acı bir tecrübesi olarak hafızalara kazınmıştır. Bu acı tecrübenin gösterdiği gibi hakikat ve yalan ilişkisi varlıklarını ve aralarındaki savaşı sürdürmek için her zaman birbirine muhtaç olmuştur. Bu bakımdan günümüzdeki popülist politikalarda da etkili bir araç olarak kullanılan post-truth kavramını, hakikat ve yalan ilişkisinin var ettiği bir savaşın hassas noktalarından biri olarak görmek mümkündür. Bu hassaslık kavrama yüklenen yeni anlamlarla üretilen yapay/sentetik durumlarla alakalıdır. Bunun sonucu olarak, zıt kutupların karşı karşıya gelmesi iç ve dış güvenliği, kamu düzenini ve güvenliğini ve halkın sağlığını tehdit eden gelişmeleri tetikleme muhtemeldir. Teknoloji ile de yakın bir ilişki içerisinde olan post-truth, özellikle gelişen kitle iletişim araçları ve sosyal medya vasıtasıyla insanları algı, propaganda ve manipülasyon yöntemleriyle hakikatten uzaklaştırıp onlara yalanı kolaylıkla hakikatmiş gibi kabul ettirebilme gücüne sahiptir. Dolayısıyla post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların etkisinde kalan ve bu durumu kanıksayıp içselleştiren bireylerin en önemli insani duygulardan uzaklaşarak utanma duygusunu yitirmesi, söylediği yalanlara aldırış etmeden gittiği yanlış yoldan dönmemesi, içinde bulunduğu durumu kendisi için normalmiş gibi kabul etmesi ve gündelik yaşamına hiçbir şey olmamış gibi devam etmesi ise beklenen bir durumdur.

Son yıllarda yaygınlaşan post-truth söylemlerin iletişim kanallarının sağladığı imkanlarla kolaylıkla fiziksel alandan sanal ortamlara aktarılması ise pek çok toplumsal kutuplaşma ve çatışma ortamı yaratmaya varacak tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Bu nedenle sanal âlemde iletişim kaynakları üzerinden yaratılan algı, propaganda ve manipülasyonlar çağımızın en önemli sorunlarından biri olan radikalleşmeye zemin hazırlamakta ve daha önce güvenlik konusunda sıkıntı yaşamamış olan zıt kutupların karşı karşıya gelmelerine zemin hazırlamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların etkisiyle sanal alemdeki algı, propaganda ve manipülasyonlarla online ya da offline olarak beslenen bireylerin radikalleşerek şiddete varan aşırılığa kayma ihtimalleri stratejik ve taktiksel olarak bu tür bireyleri ağlarına düşürmeye çalışan terör örgütleri ve illegal gruplar için beslenme ve eleman/militan kazanma pazarı olabilmektedir. Bu açıdan Türkiye, sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanan PKK, FETÖ ve DEAŞ gibi terör örgütleri başta olmak üzere Türkiye karşıtlarının ve düşmanlarının ürettikleri ve sanal alemde yaydıkları post-truth söylemler, dezenformasyon, algı, propaganda ve manipülasyonlarla yandaşlarını sokak eylemlerine çağırarak iç ve dış güvenliğinin, kamu düzeninin ve güvenliğinin ve halkın sağlığının bozulmasına sebep olan eylemlerle en çok yüzleşen ülkelerden biri olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, söz konusu realiteyi ortaya koymaktır. Her ne kadar post-truth kavramının küresel bir olgu olarak deveren etmesi yeni olmasına ve Türkiye'de de kavramın çevirisiyle ilgili bir mutabakat sağlanamamasına rağmen bu gerçeklik sosyal medyada üretilen post-truth söylemlerin göz ardı edilmesi ve değersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Çalışmada ilk etapta post-truth kavramı ve tarihçesi, kavramın dünya çapında yaygınlaşmasını sağlayan Donald Trump'ın seçim kampanyası ile İngiltere Brexit'i ve kavramın Türkiye'de algılanışı ele alınmaktadır. Daha sonra post-truth söylemler ve dezenformasyonlarla zehirlenen kitlelerin ve terör örgütlerinin sebep oldukları ve örnek olarak seçilen 27 Mayıs 1960 askeri darbe süreci, 2013 Gezi Parkı Eylemleri ve 6-8 Ekim 2014 sokak eylemleri üzerinden Türkiye'de yaratılan güvenlik sorunları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca çalışmanın kaleme alındığı dönemde yürürlüğe giren dezenformasyon yasası ve yasa çerçevesinde yapılan tartışmalara ve eleştirilere de kısaca temas edilmektedir.

2. POST-TRUTH KAVRAMI VE TARİHÇESİ

Post-truth, özellikle günümüzün siyasi yaşamını, sosyal ve kültürel açıdan bazı önemli toplumsal değişiklikleri geniş olarak tanımlamak için gittikçe önemli hale gelen bir kavramdır. Bu sebeple kavram, çeşitli yorumlara bağlı olarak, siyasal, sosyal, toplumsal ve kültürel tartışmalarda hakikatten ziyade doğrulanmamış veya tamamen uydurulmuş dezenformatik iddiaların önceliğine, çağdaş toplumlarda gerçeğe genel olarak saygı gösterilmemesine, hakiki bilgi yerine duyguların ve inançların egemenliğine vb. atıfta bulunmayı önelemektedir. Bu durumun getirisiyle post-truth kavramı küresel çapta etkisine aldığı aktörler üzerinden etkinlik ve etkileşim alanını ve dolaşım hızını günden güne arttırmaya başlamıştır. Bu nedenle böylesine bir devinim ve etki ağına ulaşan post-truth kavramı ile ilgili zihinlerde oluşan soru işaretlerini gidermeye yönelik tanımlamalar ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Kavramla ilgili yapılan genel geçer tanımlamalarda özellikle Oxford ve Cambridge sözlüklerinin katkısı öne çıkmaktadır. Örneğin Oxford Sözlüğü post-truth'u insanların gerçeklerden çok duygu ve inançlara verdiği tepkisel durumlar olarak tanıtır (www.oxfordlearnersdictionaries.com). Ayrıca, nesnel gerçeklerin kamuoyunu şekillendirmede genellikle duygulara ve kişisel inanca hitap etmekten daha az etkili olduğunu göstermek için kullanılan bir sıfat olduğunu söyler (www.rt.com/uk/367113-oxford-dictionary-post-truth/). Cambridge Sözlüğü de post-truth'u, benzer şekilde, insanların gerçeklere dayalı bir argüman yerine duygularına ve inançlarına dayalı bir argümanı kabul etme ihtimallerinin daha yüksek olduğu bir durum olarak açıklar (www.dictionary.cambridge.org). Aslında her iki sözlük,

post-truth hakkında benzer tanımlar yapmaktadır. Ancak tanımlar hakikat kavramını bağlamından kopararak yeni bir üretimsel tanımlamaya tabi tutmaktadır. Bu doğrultuda temkin elden bırakılmamakta ve insanlara hakikatlerden çok duygu ve inançlarıyla hareket etmesi şeklinde orta bir yol tavsiye edilmektedir. Bu nedenle "yalan" söyleminin kullanılmasından özenle kaçınılmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında post-truth kavramını ilk kullanan kişinin Sırp asıllı Amerikalı oyun yazarı Steve Tesich olduğu iddia edilmektedir. Tesich, "The Nation" dergisinin 1992 Ocak 6/13 sayısının 12-14. sayfalarında "The Watergate Syndrome, A Government Of Lies" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Tesich yazısının satır aralarında: "Çok temel bir şekilde, özgür bir halk olarak, hakikat sonrası (post-truth) bir dünyada yaşamak istediğimize özgürce karar verdik." demiştir. Tesich'in makalesinde post-truth kavramının geçmesi ona bu kavramı kullanan ilk kişi payesinin verilmesini sağlamıştır (Tesich, 1992, s. 13). Oxford Sözlüğü de bu duruma dikkatleri çekmekte ve Nation dergisindeki makalesinden hareketle "post-truth"u ilk olarak 1992'de Tesich'in kullandığı bilgisini paylaşır (www.rt.com/uk/367113-oxford-dicrionary-post-truth/). Tesich'in bu makalesi Eren Ekin Ercan tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve üç aylık düşünce dergisi Cogito'nun "Hakikat-Sonrası" isimli Kış 2021 tarihli 104. sayısının 23-28. sayfalarında "Yalanlar Rejimi" başlığıyla bir dosya halinde yayınlanmıştır. Nitekim Ercan çevirisine; "*İlk yayımlandığı yer: Nation, Ocak-1992*" dipnotunu düşmüştür (Ercan, 2021, s. 23).

Yapılan araştırmalara göre post-truth kavramının dünya çapında yaygınlaşmasına katkı yapan pek çok eser bulunmaktadır. Ancak bunlardan iki tanesi daha çok ön plana çıkmış ve daha çok atıf almıştır. Bunlardan birincisi ve erken dönem bir çalışma olarak kabul edileni Ralph Keyes'e aittir. Keyes "The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life" isimli bir kitap kaleme almıştır. Kitap Ekim 2004'te St. Martin's Press tarafından yayınlanmıştır.

Post-truth ile ilgili öne çıkan diğer çalışma ise Lee McIntyre tarafından kaleme alınmıştır. McIntyre 2018 yılında MIT Press tarafından basılan "Post-Truth" adlı kitabıyla kavramın küreselleşmesine katkı sağlamıştır. McIntyre yazdığı kitapta, söylemsel bazda çeşitli belirsizlikler içeren ancak çok popüler bir kavram haline gelen post-truth'u çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Bunlardan birisi Oxford'un post-truth fenomenini yılın kelimesi seçmesidir. McIntyre, Oxford'un bu seçiminden sonra kavramın Kasım 2016 itibarıyla yoğun bir şekilde halkın dikkatini çektiğini ifade etmekte ve 2015 yılına göre kullanımının %2.000'in üzerinde artmasını bu durumun bir yansıması olarak göstermektedir (McIntyre, 2018, s.1). McIntyre'in kavramla ilgili üzerinde durduğu bir başka husus ise - yukarıda üzerinde durulan- Oxford Sözlüğündeki tanımıdır. Sözlüğün tanımlamasında nesnel olguların yani hakikatin geri plana itilmesinin, öneminin azalmasının ya da kalmamasının dikkat çekici olduğunu ifade eden McIntyre, Oxford Sözlüğü tarafından "post" ön ekinin, zamansal anlamda (savaş sonrası gibi) "geçmiş" gerçek olduğu fikrinin değil, gerçeğin gölgede bırakılması anlamında, onun alakasız olduğu manasına geldiği şekilde değerlendirildiğine dikkatleri çekmekte ve "post" ön ekinin, normalde İngilizce kullanımda "sonra" anlamına geldiğine vurgu yapmaktadır (McIntyre, 2018, s.5).

3. POST-TRUTH'U ZİRVEYE TAŞIYAN İKİ OLAY: DONALD TRUMP'IN SEÇİM KAMPANYASI VE İNGİLTERE BREXİT'İ

Post-truth'un dünya çapında sıkça gündeme gelmesinde iki olayın önemli payı olmuştur. Bunlardan birisi Donald Trump'ın başkanlık kampanyası ve diğeri de İngiltere'deki Brexit referandumudur. Her iki olay boyunca kavram sıkça kullanılmıştır. Bu kullanım sayesinde de Oxford sözlüğü 2016 yılında post-truth'u uluslararası alanda yılın sözcüğü olarak seçmiştir (www.rt.com/uk/367113-oxford-dicrionary-post-truth/). Donald Trump'ın başkanlık kampanyası sırasındaki söylemlerini analiz eden McGranahan'ın öne sürdüğü gibi post-truth bir ortamda, izleyicilerin destekçilerden ve protestocularardan oluşan birbirine zıt topluluklar yaratmada hem duygusal hem de sosyal yollarla tepki verdiği bağlı gerçekler ortaya çıkmıştır. Bir tür istek uyandıran yalanlar aynı zamanda ilişkisel hakikatler de yaratır. Yani ABD vatandaşlarının Trump'a tepkileri, hem destekçilerden hem de protestocularardan oluşan topluluklar yaratmada hem etkili hem de sosyal bir durum yaratmıştır. Trump'ın kampanya boyunca dile getirdiği post-truth söylemler, en azından iki yönde ahlaki öfkeyi tetiklemiştir: Bunlar bazıları için büyük Amerika'ya dönüş olarak değişim için ahlaki bir çağrı, diğerleri için ise bu çağrının içerdiği ırkçılık ve kadın düşmanlığına öfkeli bir tepki olarak kendini göstermiştir (McGranahan, 2017, p. 1). Trump'ın post-truth söylemlerle süslediği kampanyada sürekli büyük Amerika'ya dönüş, tekrar/yine Amerika vb. ifadeleri sıkça kullanması adına "Trumpizm" denilebilecek yeni ve kendine has bir akımı başlatmış ve bu rüzgârla Trump seçimi kazanmayı başarmıştır.

Gazeteci Mahmut Övür, post-truth siyasetin Nazi Goebbels gibi sadece yalandan ibaret olmadığını ve o yalanların içinde bir veya birden fazla toplumsal kesimlerin baskın olan duygularına hitap eden gerçek verilerin de bulunduğu vurgu yapmaktadır. Övür'e göre, Trump'ın seçim kampanyası boyunca seçmenlerinin göçmen karşıtlığı duygusuna seslenmesine ve ısrarla ABD'de 30 milyon yasadışı göçmen olduğunu söylemesine karşın bu rakamın 11 milyon olması bunun bir göstergesidir (Övür, 2019/a). Post-truth söylemlerin havada uçtuğu İngiltere'deki Brexit kampanyasında ise AB'den ayrılma taraftarlarının en önemli argümanlarından bir tanesi Türkiye'nin AB üyesi olma ihtimalidir. Bu ihtimali AB'den ayrılmayı isteyenler öyle bir boyuta taşımıştır ki bunu yaptıkları ve taşıdıkları "Türkiye AB'ye katılıyor" yazılı posterlerle kampanya malzemesi olarak kullanmışlardır (Nas, 2021, s. 336-337).

Mahmut Övür de İngiltere'deki Brexit kampanyaları sırasında Boris Johnson'ın rolüne dikkatleri çekmiştir. Övür, Johnson'un Brexit kampanyası döneminde "76 milyonluk Türkiye AB'ye üye olacak" diye bir yalan attığını ve bu yalanın Brexit oylamasında bir hayli etkili olduğunu ve taraftar bulduğunu ifade etmiştir (Övür, 2019/b).

Sonuç olarak, gerek Trump'ın başkanlık kampanyası ve gerekse de İngiltere'deki Brexit referandumu süresince, küçük küçük hakikat kırıntılarına eklenen devasa yalanlarla oluşturulan/üretilen yeni post-truth söylemlerin sihirli dünyasına yakalanan seçmenlerin tercihleriyle ABD'de Trump seçimleri kazanmış, İngiltere'de ise Brexit amacına ulaşmıştır. Her iki olay esnasında yoğun bir şekilde kullanılan post-truth söylemlerle elde edilen sonuçlar ise aynı zamanda hem ABD'de hem de İngiltere'de tartışmalı yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Bu yeni dönem araştırmacılar tarafından post-truth kavramının daha çok ele alınmasını ve küreselleşmesini sağlamıştır. McIntyre cevabını aradığı sorular arasında; ABD'yi nesnel hakikatlerden çok yalanlara ve duygusal görüşlere dayalı bir başkan yerine, çoğunlukla yalanlara ve duygusal görüşlere dayanarak bir başkan seçmeye iten faktörlerin neler olduğu, hakikat sonrası bir hükümet tarafından yönetilmenin sonuçlarının neler olduğu ve buna nasıl karşı konulabileceği vardı.

4. POST-TRUTH KAVRAMININ TÜRKİYE'DE ALGILANIŞI

Türkiye'de post-truth kavramının akademik ve popüler anlamda ilgi görmeye ve tartışılmaya başlaması 2016 yılında Oxford tarafından kavramın yılın sözcüğü seçilmesinden sonrasına denk gelmektedir. Post-truth ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında kavramın bir kaç farklı kelime kullanılarak Türkçe'ye çevrildiği göze çarpmaktadır.

Bu meyanda doğrudan yapılan ya da kavramın geçtiği pek çok çalışmada post-truth kavramının genelde; "*post-gerçeklik, post-hakikat, gerçeklik sonrası, gerçek aşırı, gerçek ötesi, hakikat sonrası, hakikat ötesi ve post olgusal*" vb. kelimelerle Türkçe'ye aktarıldığı görülmektedir (Orak, 2020, s. 61). Bu arada post-truth kavramının yerine "nitelikli yalan" kavramını kullanmayı önerenler olmuştur (Mertek, 2020, s. 212). Post-truth'un Türkçe karşılığının tam olarak karşılama da "gerçek ötesi veya gerçek sonrası" olarak çevrildiğine işaret edenler de vardır (Övür, 2019/b).

Türkiye'de post-truth kavramını içeren çalışmalara bakıldığında kavramın Türkçesi için tek bir kelime üzerinde mutabakat sağlanamadığı ortaya çıkmaktadır. Bunun çeşitli nedenlerinin olduğunu iddia etmek mümkündür. Oruç'a göre Türkiye'de post-truth kavramı daha çok bir iletişim ve gazetecilik krizi olarak anlaşılmış, bu şekilde ele alınmış ve yapılan tartışmalarda da genel olarak yalan, siyasette yalancılık, doğrulama platformları, gazetecilik ve yeni medya etrafında dönmüştür (Oruç, 2020, s. 142). Post-truth hakkındaki tartışmaların halen dar bir çerçeve dâhilinde sürdürüldüğüne işaret eden Oruç'a göre Türkiye'de post-truth kavramının felsefî, ekonomi-politik, teknolojik ve sosyolojik vb. boyutlarını dikkate alarak geniş kapsamlı çalışmalar yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bunlar yapılmadıkça da kavram hakkındaki tartışmaların hep sınırlı kalacağı ve dolayısıyla sağlıklı bir değerlendirme yapmanın mümkün olmayacağı ortadadır (Oruç, 2020, s. 143).

Her halükarda post-truth kavramı Türkiye'de artık sıklıkla kullanılan kavramlardan biridir. Henüz kavrama yüklenen mutabık bir anlam konusunda uzlaşma olmasa da özellikle sosyal medyada üretilen post-truth söylemlerin cazibesine kapılan alıcıların doğruluğunu sorgulamadan yaptıkları paylaşımlar, katıldıkları eylemler, sebep oldukları infialler vb. zaman zaman Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini, kamu düzeni ile güvenliğini ve halkın sağlığını tehdit eden boyutlara ulaşmaya başlamıştır.

5. SOSYAL MEDYADAKİ POST-TRUTH SÖYLEM VE DEZENFORMASYONLARIN ETKİSİYLE TÜRKİYE'DE YAŞANAN GÜVENLİK SORUNU ÖRNEKLERİ

Sosyal medyada paylaşılan post-truth söylemlerin ve üretilen dezenformasyonların kitleleri harekete geçirmede büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bunun için genelde her şekildeki post-truth söylemlerle, dezenformasyonlarla, algı ve propagandayla manipüle olmaya yatkın kitlelerin düşünce ve davranışlarını sosyal medya araçlarıyla görsel ve söylemsel yöntemlerle bir noktaya odaklanmasını sağlamaya dönük bir yol takip edilmektedir.

Bu meyanda sosyal medyada post-truth söylemler ve dezenformasyonlarla içi boşaltılan hakikatin yerine ideolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik saiklerle oluşturulan yeni bir hakikat algısı üretilmekte, böylece sanal ortamdan beslenen bireylerin yeni üretim hakikate inanması sağlanmaktadır. Aynı düşünce potasında eritilen bu bireylerden oluşturulan kitlenin hakikat algısı bu yönde şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Bu noktada birey artık kendisi değildir, ait olduğu kitlenin hakikatinin peşinde koşmaya amade olmuş bir şekilde yeni hayatına doğru yönelmektedir. Bu da ona dayatılan her türlü manipülasyona taraftar ve açık bir kimlik vermektedir. Bu şekilde yeni bir aidiyetle kimliklendirilerek üretilen birey, kitleyi yöneten liderin emirleri ve amacı doğrultusunda sorgulamadan işe koşmaya hazır bir otomat haline getirilmektedir. Böylesine bir üretimle yeniden formatlanan bireyin liderinin ben idealinde erimesi ve verilen her emre itaat eder hale getirilmesi ise günün sonunda bir güvenlik kaygısı yaratmaya matuf potansiyel bir adaya dönüşmesi ihtimalini güçlendirmektedir. Bu da sosyal medyada post-truth söylemlerle ve dezenformasyonlarla yapılan paylaşımların etkisine aldığı yeni üretim bireylerin derinlemesine analiz edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çünkü sosyal medyada hakikat ile hakikat olmayanın iç içe geçirilerek aynı potada eritilmesiyle yapılan paylaşımların kolay alıcısı durumundaki bu bireylerin ne tür bir hakikatin peşinde koştukları,

maruz kaldıkları post-truth söylemler ve dezenformasyonlar sonucunda nasıl bir değişime uğradıkları ve peşinde oldukları hakikat algısının hangi süreçler sonucunda oluşturulduğunu anlamaya dair kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Sosyal medyanın her bireyin hayatına değdiği bir çağda yaşadığımızı ve bireylerin bu kanaldan elde etmiş oldukları enformasyonu çoğu kez hakikat olup olmadığına bakmaksızın herhangi bir şekilde sorgulamadan kabul etme eğiliminde olduklarına göre post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların da bir şekilde toplumsal alanın her alanına sirayet etmesi doğaldır. Dolayısıyla günlük yaşamda sıkça karşılaşılan ve hakikatten ziyade yalan, yanlış ve kandırmaya dönük aldatmaca söylemlerle dizayn edilen bilgilerin kitlelerce umursanmaması, en ufak şüphe duyulmadan doğru kabul edilmesi toplumsal hayatın bir kaosa sürüklenmesine ya da kamu güvenliğinin tehlikeye girmesine sebep olabilmektedir. Başka bir açıdan ifade etmek gerekirse, sosyal medyadan sıkça paylaşılan post-truth söylemler, dezenformasyonlar, algı, propaganda ve manipülatif bilgiler sadece günlük bilgi ihtiyacını sosyal medya araçlarından karşılayan bireylerin yaşamını kolaylıkla manipüle etmemekte aynı zamanda devletlerin de siyasi kaderini belirleyebilmektedir. Bu meyanda sosyal medyada paylaşılan post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların, artık hiç sorgulamadan, bir iletişim pratiği mahiyetinde siyaset arenasında büyük bir patlama yaparak kolayca üretilen ve tüketilen bir araca dönüş(türül)mesi için vahametini ortaya koymaktadır. Yukarıda Donald Trump ve Brexit örneğinde değinildiği gibi özellikle post-truth söylemlerin siyaset alanını tasarlamada sıkça karşılaşılan ve kanıksanan bir kavram olması bu realitenin de açık bir göstergesidir.

Türkiye post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların neşvünema bulduğu ülkelerden birisidir. Bu açıdan Türkiye'nin yakın siyasi geçmişi, çeşitli iletişim araçları üzerinden topluma enjekte edilen asparagas haberler, dezenformasyonlar, post-truth söylemler, propaganda, algı ve manipülasyonlarla harekete geçirilen kitlelerin sebep olduğu pek çok olayla doludur.

5.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbe Döneminde Yapılan Meşhur Dezenformasyonlar

Toplumu kutuplaştıran ve ideolojik kamplara ayıran, kamu güvenliğini ve sağlığını tehlikeye atan, bireylerin hak ve özgürlüklerine, birlik ve beraberliğine kast eden yalan ve yanlış bilgilerin sebep olduğu sıkıntılar halen toplumsal hafızada tazeliğini korumaktadır. Özellikle askeri darbelere zemin hazırlamak ve şartların olgunlaşmasını sağlamak için sosyal medyanın olmadığı dönemlerde mevcut iletişim araçlarıyla asparagas haberlerle dezenformasyonların yapıldığı ve güvenlik zafiyeti yaratarak meşru siyasi iktidarların devrilmesine doğru giden sürecin yolunun açıldığı bilinmektedir. Bunun en bariz örneği 27 Mayıs 1960 darbesine doğru giden süreçte yaşanmıştır. Demokrat Parti (DP)'nin iktidarına malolan 27 Mayıs 1960 darbesinden hemen önce çeşitli gazetelerde yer alan yanlış bilgilerle askeri darbeye giden sürece katkı sağlanmıştır. Aynı durum darbeyi haklı çıkarmak için darbeden hemen sonra da sürdürülmüştür. Bugün dahi dillere pelesenk olmaya devam eden "Gençler kıyma makinelerinden geçirildi", "Gençlerin cesetleri yola serildi", "Asfaltların altı ceset dolu" vb. söylemler 1960'lardan günümüze kadar gelen ve doğruluğu bir türlü ispatlanamayan birer iddia olarak kalmıştır.

Bu iddiaların kökeninde ise 28 Nisan 1960 günü meydana gelen olaylar sonucu yaşananlar vardır. Nitekim Tercüman Gazetesi'nin 29 Nisan 1960 tarihli nüshasında "*28 Nisan hadiselerinde 90 üniversiteli kayıp*" (Tercüman, 29 Mayıs 1960) haberi paylaşılmıştır. Benzer haberler dönemin bazı diğer gazetelerinde de çeşitli şekillerde yer almıştır. Örneğin Hürriyet Gazetesi 4 Haziran 1960 tarihli sayısında: "*Hürriyet şehidi gençlerimiz hakkında dün Milli Birlik Komitesi açıklama yaptı. Cesetlerin makinelerde kıyılıp toz haline getirildiği ihbar edildi. Halktan aramalar için yardım isteniyor.*" (Hürriyet, 4 Haziran 1960) haberini paylaşırken, aynı tarihli Akşam Gazetesi haberi: "*Cesetler, yem makinelerinde kıyılıp toz haline getirilmiş*" (Akşam, 4 Haziran 1960) şeklinde verirken yine aynı tarihli Yeni Sabah'ta: "*Talebelerin ölümü ile ilgili korkunç ihbarlar yapılıyor*" (Yeni Sabah, 4 Haziran 1960) haberi yer almıştır. Kadim Türk tarihinde daha önce eşi benzeri görülmemiş, akla ve mantığa uymayan ve doğru olup olmadığı araştırılmadan kirli bilgilerle üretilen birer dezenformasyondan ibaret olan bu haberlerin asıl amacının Türkiye'de kaos çıkararak bir toplumsal kutuplaşma ve güvenlik sorunu yaratmak olduğu aşikardır.

1960 darbesinden sonra oluşturulan Milli Birlik Komitesi (MBK) üyesi olan Yüzbaşı Şefik Soyuyüce çıktığı bir yurt gezisinde Aydın'a uğramıştır. Soyuyüce burada vatandaşlarla yaptığı konuşmada: "*11 gencin öldürüldüğünü gözlerimle gördüm. Ama bunlardan iki tanesinin cesetlerini bulduk. Diğerlerini muhtelif yerlere gömmüşler ve üzerlerinden yol geçirmişler.*" demiştir (Milliyet, 23 Eylül 1960). Dolayısıyla o dönemde fısıltı gazetelerinin etkisiyle yapılan tüm bu dezenformasyonlarla, propagandalarla, algılarla ve manipülasyonlarla Türk toplumu bir öğrenci kıyımının yaşandığına inandırılmıştır.

Toplumsal tabanda yayılan yalan haberlerden sonra Et ve Balık Kurumu kuşatılarak öldürüldüğü iddia edilenlerin cesetleri aranmıştır. Ancak tüm bu haberlere ve ortaya atılan iddialara rağmen ne herhangi bir mezar, ne bir ceset ne de kıyma makinesine atılmış bir öğrenci cesedi bulunmuştur. Nitekim 27 Mayıs 1960 darbesi öncesinde öğrenci olaylarının tezgâhlanması sürecinde faal rol aldığı itiraf eden ve işin gerçeğini bilen Orhan Birgit yıllar sonra "Kıyma makineleri bir dezenformasyon muydu?" sorusuna: "*Ha, kıyma... Ben inandım ona. Sonra ne kıyma var, ne Et Balık Kurumu var. Kıyma makineleri haberlerini yayımladıktan sonra öğrendik ki uydurma.*" (<https://www.mynet.com>, 28 Nisan 2015) cevabını vermiş ve aslında olup bitenin bir senaryodan ibaret olduğunu

itiraf etmiştir. Dolayısıyla mutlaka bir gün ortaya çıkma gibi bir huyu olan hakikat anlaşılmış ve o dönem yaşanan bütün olayların birer dezenformasyondan, aslı astarı olmayan, akıl ve mantık dışı söylentilerle üretilen asparagas haberlerle toplumsal hayatı infiale sürükleyerek askeri darbeye zemin hazırlamaktan ve darbecilerin önünü açmaktan başka bir işe yaramayan dezenformasyon, algı, propaganda ve manipülasyonlardan ibaret olduğu ortaya çıkmıştır.

5.2. Sosyal Medyada Üretilen Post-Truth Söylemlerin ve Dezenformasyonların Gezi Parkı Eylemlerine Etkisi

Türkiye'nin yakın geçmişte sosyal medyanın etkin olarak kullanılmaya başlandıktan sonra sanal ortamda paylaşılan post-truth söylemler ve dezenformasyonlar üzerinden oluşturulan algı, propaganda ve manipülasyonlarla galeyana getirilmiş kitleler üzerinden kamu güvenliğini tehlikeye atmaya yönelik yüzleştiği olaylardan birisi Gezi Parkı eylemleridir. Bu eylemlerin örgütlenmesinde ve duyurulmasında kullanılan en etkili araçlardan biri sosyal medya olmuştur. Sanal dünya ile gerçek dünya arasında köprü görevini üstlenen sosyal medyanın gücü ve toplumdaki her bireyi bu mecraza katabilecek seviyede iletişim ortamı sunma potansiyeli Gezi Parkı eylemlerinde kendisini göstermiştir.

27 Mayıs 2013'ün ilk saatlerinde Taksim Gezi Parkı'nın Divan Otel'i'ne bakan duvarlarının yıkılması ve ağaçların sökülmeyle başlamasıyla tepkisel bir çevre hareketi gibi başlayan süreç, sonrasında tetiklenen eylemler silsilesiyle bağlamından koparılarak farklı bir boyuta taşınmıştır (Aslan, Taylan ve Başbuğ, 2016, s. 153). Özellikle Taksim Dayanışma Platformu'nun devreye girmesiyle süreç anında internet ve sosyal medya üzerinden yerel ve yabancı basına servis edilmiştir. Sosyal medyanın eylemlere verdiği desteğin sağladığı imkânlar kendisini anında büyük bir devinim sağlamış ve kendisini doğrudan eylem ve doğrudan örgütlenme şeklinde göstermiştir. Öyle ki sosyal ağlar üzerinden toplumsal tabana enjekte edilen post-truth söylemler ve dezenformasyonlar gün geçtikçe etkisini göstermiş ve eylemlerin tahripkârlığı da kamu güvenliğini ve düzenini, halkın sağlığını tehdit eden boyutlara varmıştır.

Gezi Parkı eylemlerinin yaşandığı o günlerde sosyal medya aracılığıyla harekete yardım ve destek mesajları yayımlanmıştır. Sosyal medyadaki dezenformasyon ve yanlış bilgi üretiminin, nefret söyleminin, hakaretlerin ve küfürlerin çok belirgin bir biçimde ortaya çıktığı bu süreçte bazı eylemciler orantısız güç kullandığı suçlaması yöneltilen güvenlik güçleriyle çatışmaktan geri durmamışlardır. Eylemlerin büyümesi ve yayılmasında çok sayıda provokatif unsurun, manipülasyon ve dezenformasyonların artmasının yanı sıra sosyal medyada takipçisi çok olan bazı gazetecilerin ve sanatçıların toplumu kışkırtmaya ve yanlış yönlendirmeye yönelik attıkları mesajların etkisi olmuştur. Sosyal medyada hızla paylaşılan bu mesajların pek çoğunun da asılsız olduğu sonradan ortaya çıkmıştır (SDE, 2013, s. 15).

Gezi Parkı eylemlerinin şiddete kaymasında rol oynayan bir başka aktör de İmralı'daki terörist başı Abdullah Öcalan Olmuştur. Öcalan'ın: *"Direnişi anlamlı buluyor ve selâmlıyorum. Elbette ki bu duruş yeni bir siyasal kırılma yaratmıştır. Ancak hiç kimse ulusalcı, milliyetçi, darbeci çevrelere de kendini kullandırmamalı. Bu hareketin onların denetimine girmesine Türkiyeli demokrat, devrimci, yurtsever ve ilerici çevreler izin vermemelidir!"* (Türkiye, 07 Haziran 2013) mesajı, Gezi Parkı eylemlerini terör örgütü mensuplarının ve yandaşlarının nasıl bir propaganda, algı ve manipüle merkezi haline getirdiklerini göstermiştir. PKK ele başının bu mesajından sonra meydanlarda "Öcalan'a özgürlük" sloganları yükselmiş, aynı zamanda terörist başının posterleri görülmeye başlanmıştır. Bu da sosyal medyada ve alanda PKK terör örgütü yandaşlarına örgüt lehine propaganda, algı ve manipülasyon yapma fırsatı vermiştir. Eylem sahasına PKK terör örgütü başta olmak üzere çeşitli illegal grup mensuplarının girmesiyle Gezi Parkı eylemcileri nitelik ve hedef olarak da birbirinden ayrılmış ve alan genelde şiddete varan aşırıçılık taraftarları ile terör örgütü yandaşlarına kalmıştır.

Aslında nesnel bir gözle bakıldığında Gezi Parkı eylemlerinin hayatın normal akışında yanyana gelmesi mümkün olmayan pek çok grubu bir araya getirdiği de görülmektedir. Bunlar arasında Anti-Kapitalist Müslümanlar, ulusalcılar, laiklikçi endişeli modernler, liberal ve libertenyenler, Aleviler, LGBT grupları, Fenerbahçe ve Beşiktaş spor kulüplerinin bazı taraftar grupları vardı. Bu farklı grupları bir araya getiren ortak hedef ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a olan karşıtlıktı (Ete ve Taştan, 2013, s. 97). Son kertede Gezi Parkı eylemlerine katılan grupların ve terör örgütü militanlarının şiddete başvurmaya ve özel ve kamusal mallara zarar vermeye başlaması güvenlik güçlerinin devreye girmesine ve eylemleri bastırmasına zemin hazırlamıştır (Aslan, Taylan ve Başbuğ, 2016, s. 170).

Nihayetinde Gezi Parkı eylemlerinin gösterdiği üzere, başlangıçta iyi niyetle yola çıkıldığı iddia edilse bile pek çok toplumsal hareketin terör örgütleri, marjinal ve illegal örgütler tarafından kullanışlı bir alan haline getirildiği yaşanan tecrübe ile sabittir. Özellikle bunlar sosyal medyayı da etkin bir şekilde kullandıkları için iletişim kanalları üzerinden paylaştıkları post-truth söylemler ve dezenformasyonlarla toplumsal akli bulandırmakta, olayları kamu düzenini ve güvenliğini ve halkın sağlığını bozacak çok farklı bir yöne doğru çekebilmektedirler.

5.3. Sosyal Medyada Üretilen Post-Truth Söylemlerin ve Dezenformasyonların 6-8 Ekim 2014 Kobani Eylemlerine Etkisi

Türkiye sosyal medyada üretilen post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların bir başka acı tecrübesini 6-8 ekim 2014 Kobani eylemlerinde yaşamıştır. Çözüm Sürecinin devam ettiği bir dönemde patlak ver(diril)en bu eylemlerin arkasında ise HDP ve PKK'nın işbirliği vardır. Geçmiş şiddet taraftarlığıyla dolu olan ve şiddeti içselleştiren, şiddet

sarmalından beslenmeyi kendine şiar edinen, siyasi ve ekonomik ikballerini destek verdikleri ve sırtlarını dayadıkları terör örgütünün estirdiği terörün devamında görenlerin sosyal medyadan yaptıkları provakatif, algısal ve manipülatif paylaşımlar 6-8 Ekim eylemlerini tetiklemiştir (Arslan, 2016, s. 497).

6-8 Ekim eylemlerine giden süreç ise terör örgütü DEAŞ'ın yoğun Kürt nüfusa sahip Kobani'yi kuşatmasıyla başlamıştır. Bu kuşatma HDP ve PKK'yı endişeye sevk etmiş ve bu bahaneyle Kobani'yi Çözüm Süreci için bir pazarlık meselesi yapmalarını sağlamıştır. Bunun için HDP ve PKK yandaş medya hemen post-truth söylemlerle ve dezenformasyonlarla süslenmiş yalan yanlış haberler yapmaya ve bildikleri bütün psikolojik savaş unsurlarını kullanmaya başlamıştır. Bunun için ilk önce PKK elebaşlarından Murat Karayılan devreye girmiş ve 5 Ekim 2014'te: *"Gençleri, kadınları 7'den 70'e herkesi Kobani'ye sahip çıkmaya, onurumuzu namusumuzu korumaya, metropollerini işgal etmeye çağırıyoruz"* açıklamasını yapmış ve kitleleri yalan haberlerle mobilize etmek için özel bir çaba sarf etmiştir. Daha sonra bayrağı 6 Ekim 2014'te toplanan HDP Parti Meclisi ve MYK'sı devralmış ve PKK'nın metninin bir benzerini kullanarak yandaşlarına şu çağrıyı yapmıştır: *"Kobani'de yaşanan katliam girişimine karşı 7'den 70'e bütün halklarımızı sokağa, alan tutmaya ve harekete geçmeye çağırıyoruz. Çözüm Süreci ile Kobani'nin birbirinden koparılamayacağını, barışın yolunun Kobani'den geçtiğini bir kez daha vurguluyoruz."* Bu çağrıyı HDP'nin resmi internet sitesinden ve o zamanki HDP Eş Başkanı olan Selahattin Demirtaş'ın resmi sosyal medya sayfalarından yapılan: *"Şu anda toplantı halinde olan HDP MYK'sından halklarımıza acil çağrı: Kobani'de durum son derece kritiktir. DEAŞ saldırılarını ve AK Parti iktidarının Kobani'ye ambargo tutumunu protesto etmek üzere halklarımızı sokağa çıkmaya ve sokağa çıkmış olanlara destek vermeye çağırıyoruz"* açıklaması takip etmiştir (<https://www.setav.org/5-soru-6-8-ekim-olaylari/>). Dolayısıyla gerek HDP'nin ve Eş Başkanı Selahattin Demirtaş'ın ve gerekse de PKK elebaşlarının sosyal medyadan ve iletişim kanallarından yaptıkları dezenformasyonlarla kendilerine destek verenleri hem DEAŞ'a hem de AK Parti hükümetinin Kobani kuşatması konusundaki tepkisizliğine karşı sokaklarda protestoya ve kamusal alanları işgale davet etmesi olayların fitilini ateşlemiştir. Bu çağrılardan sonra 30'u aşkın ilde meydana gelen ve vandallığa varan şiddet olayları sonucu 50'den fazla Kürt vatandaşımız katledilmiş ve bazı kamu binaları protestocular tarafından ateşe verilmiş ve kullanılamaz hale getirilmiştir (Coşkun, 2015, s. 5).

Sosyal medyadan dezenformasyonlarla, algılarla, propaganda ve manipülasyonlarla dolu paylaşımların da etkisiyle kısa sürede patlak veren ve geniş bir alana yayılan 6-8 Ekim Kobani eylemleri güvenlik güçlerinin müdahalesiyle bastırılmıştır. Ancak bu eylemlerin Türkiye siyaseti ve güvenlik konsepti açısından önemli sonuçları da olmuştur. Bu sonuçların kuşkusuz ki en önemlisi PKK'nın ateşkesi bozarak Doğu ve Güneydoğu'daki şehirleri savaş alanına çevirmesidir. Eylemlerin bir diğer sonucu da o dönem için Türkiye'de mevcut kamu güvenliğinin ve düzeninin tesisindeki eksikliklerin açığa çıkmasıdır. Bu sebeple iktidardaki Ak Parti, devletin iç ve dış güvenliğini sağlama almak, mevcut sistemi güvenlik açısından revize etmek ve daha proaktif bir şekilde işlerlik kazandırmak amacıyla 2015'te yeni bir "İç Güvenlik Yasası" çıkarmıştır (Arslan, 2022, s. 556). Bu amaçla hazırlanan "6638 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" teklifi TBMM'de kabul edilmiş ve 4 Nisan 2015 tarih ve 29316 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (www.resmigazete.gov.tr). 6-8 Ekim eylemleri hakkında açılan davalarda sosyal medyadaki dezenformatik, manipülatif ve provakatif paylaşımları sebebiyle eylemlerde sorumlulukları tespit edilen dönemin HDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ Ankara Birinci Sulh Ceza Hakimliği tarafından 5 Kasım 2016'da tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir (www.setav.org/5-soru-6-8-ekim-olaylari/).

PKK terör örgütünün elebaşları Kobani eylemlerinden sonra da Türkiye Cumhuriyeti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkında dezenformatik, manipülatif ve provakatif açıklamalar yapmaya devam etmişlerdir. Bu açıklamalardan biri Cemil Bayık'a aittir. 17 Aralık 2014 tarihinde Deutsche Welle Türkçe'nin Alman haftalık Die Zeit gazetesine dayandırarak aktarılan habere göre PKK elebaşlarından Cemil Bayık, Türkiye'yi özel timler aracılığıyla DEAŞ'a destek vermekle suçlamıştır. Bu suçlamayla yetinmeyen Bayık daha da ileri giderek: *"DEAŞ'ın halifesi El Bağdadi değil, Erdoğan'dır"* demiştir. Bayık'ın hakikati yansıtmayan ve tamamen yanlış olan bu açıklamaları 18 Aralık 2014 tarihli Sözcü Gazetesi tarafından haberleştirilmiştir (<https://www.sozcu.com.tr>, 18 Aralık 2014).

Hâlbuki Türkiye, Bakanlar Kurulu'nun 2013 yılında almış olduğu bir kararla DEAŞ'ı terör örgütü olarak kabul etmiştir (Şen, 2022, s. 195). Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından paylaşıldığı üzere yurtiçinde pek çok kanlı eylem gerçekleştiren DEAŞ'a karşı Türkiye 2015-2018 yılları arasında kapsayan dönemde çok sayıda başarılı operasyon yapmıştır. Bu operasyonların sayısı ise 2015'te 187, 2016'da 367, 2017'de 500 ve 2018'de 1130'dur (<https://www.iletisim.gov.tr>). Ayrıca Türkiye, Suriye sınırları içinde 24 Ağustos 2016 - 29 Mart 2017 tarihleri arasında başarılı bir şekilde icra ettiği ve toplamda 216 gün süren "Fırat Kalkanı Harekati" ile terör örgütü DEAŞ'a en büyük darbeyi vuran ve ona ağır bir yenilgi yaşatan ilk ülke olmuştur (Arslan, 2022, s. 559).

Bütün bu gerçekler ortada dururken HDP yöneticilerinin ve PKK elebaşlarının DEAŞ bahanesiyle sosyal medyada paylaştıkları post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların asıl amacı, Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini, birlik ve beraberliğini, kamu düzeni ile güvenliğini ve halkın sağlığını bozmaktan başka bir şey değildir.

6. DEZENFORMASYON YASASI VE TARTIŞMALAR

Türkiye'nin yıllarca mücadele ettiği PKK ve DEAŞ gibi terör örgütlerine bir de din istismarı üzerine kurulan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) eklenmiştir. FETÖ denilen hain örgüt, yıllarca büyük bir gizlilik içinde ışık evlerinde altın nesil ismini verdiği radikal militanlar yetiştirmiş ve bu militanları türlü melanetlerle devletin kılcal damarlarına kadar sızdırmış ve en önemli güç merkezlerini ele geçirmiştir (Arslan, 2016, s. 86). Bu durumun verdiği rehavetle bir güç zehirlenmesi yaşayan FETÖ ele başı Fethullah Gülen, hizmet ettiği odakların istekleri doğrultusunda örgütünü harekete geçirmiştir. FETÖ önce 17-25 Aralık 2013 bürokratik sivil darbe teşebbüsüne kalkışmış, bu deneme başarılı olamayınca bu sefer de 15 Temmuz 2016'daki askeri darbe teşebbüsüyle Türkiye'yi teslim almaya çalışmıştır (Arslan, 2016, s. 256). Ancak FETÖ her iki teşebbüste de meşru iradesine sahip çıkan iktidarın ve milletin başarılı direnişiyle yüzleşmiş ve başarılı olamamıştır. Bu nedenle amacına ulaşamayan FETÖ'cüler taktik ve strateji değiştirerek tıpkı PKK ve DEAŞ terör örgütlerinin ve onları destekleyenlerin yaptığı gibi etkin bir şekilde kullandıkları sosyal medyadan yaptıkları kirli dezenformasyonlarla, manipülasyonlarla her fırsatta Türkiye'yi karalamaya, zehirlerini ve kinlerini kusmaya başlamışlardır. Temel amaçları da Türkiye'deki kamu düzenini ve güvenliğini, halkın sağlığını bozmak, Türkiye'yi uluslararası alanda köşeye sıkıştırmak ve Türkiye'ye zarar vermektir. Bunun için tam da vatan hainlerinden beklendiği gibi Türkiye'nin bütün düşmanlarıyla iş tutmaktan kaçınmamakta, kirli oyunların tezgâhlanmasına katkı vermekte ve Türkiye aleyhine olan her türlü oyunun, kumpasın, propagandanın, algının vb. tam ortasında kullanışlı bir aparat olarak yer almaktadırlar.

Bu açıdan bahsi geçen terör örgütlerinin Türkiye düşmanlığı kanıksanmış bir durumdur. Ancak anlaşılmayan, buldukları makam gereği söylemlerine dikkat etmesi gereken sorumluluk sahibi kişilerin, bazen Türkiye'nin yıllarca mücadele ettiği terör örgütlerinin paylaştıkları ve doğru olmayan yalan yanlış bilgilerinin etkisinde kalmalarıdır. Bu durum hakikati yansıtmayı yansıtmadığına bakmadan terör örgütlerinin tezgâhına gelerek onların paylaştığı kirli bilgileri kendi iletişim kanalları ya da kendi sosyal medya hesaplarından paylaşarak terör örgütlerinin ekmeğine yağ sürmesine neden olabilmektedir. Bu şekilde sosyal medyada paylaşılan post-truth söylemler, dezenformasyon, algı, propaganda ve manipülasyon üretmeye dönük mesajlar kolaylıkla kamu düzenini ve güvenliğini ve halkın sağlığını tehlikeye atabilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle herhangi bir hukuki yaptırıma uğramamak, güvenliği tehlikeye atabilecek bir kaotik ve kriz ortamı doğurmaya matuf bir toplumsal olaya sebebiyet verilmemesi için azami dikkat gösterilmesi önemlidir. Bu tür sıkıntıların önüne geçmek ve halk arasında endişe, korku veya panik yaratmak amacıyla, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini, genel sağlığı ve kamu barışını bozmaya yönelik dezenformasyonların önüne geçmek için daha önce ihdas edilen basın kanunu ile bazı kanunlara günün şartlarına göre bazı ilaveler yapmak üzere Ak Parti iktidarı tarafından yeni bir kanun teklifi hazırlanmıştır.

Kamuoyunda "Dezenformasyon Yasası", "Sosyal Medya Yasası" ve hatta "İstibdat Yasası" ve "Sansür Yasası" gibi çeşitli isimlendirmelere tabi tutulan 7418 numaralı "Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" teklifi ilgili komisyonlardan geçtikten sonra TBMM Genel Kurulu'na sunulmuştur. Adı geçen kanun yeni yasama döneminin başlamasından iki gün sonra TBMM Genel Kurulu'nda 3 Ekim 2022 tarihinde yapılan oylama sonucu Cumhuriyet İttifakını oluşturan Ak Parti ve MHP milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiş ve 18 Ekim 2022 tarih ve 31987 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Makalenin kaleme alındığı döneme denk geldiği için 7418 numaralı kanunun işleyişi ve akıbeti hakkında sağlıklı ve isabetli bir değerlendirme yapmak mümkün olmamakla beraber adı geçen kanunun hem kabulünden önce hem de kabulünden sonra yoğun tartışmalara, tepkilere ve eleştirilere gündem olduğu görülmektedir. Kanunun en çok tartışılan maddelerinin başında ise 29. madde gelmektedir.

18 Ekim 2022 tarih ve 31987 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandığı haliyle söz konusu kanunun çok tartışılan, tepki gösterilen ve eleştirilen 29. maddesi şu şekildedir:

"MADDE 29- 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa 217 nci maddesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki madde eklenmiştir.

Halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma

MADDE 217/A- (1) Sırf halk arasında endişe, korku veya panik yaratmak saikiyle, ülkenin iç ve dış güvenliği, kamu düzeni ve genel sağlığı ile ilgili gerçeğe aykırı bir bilgiyi, kamu barışını bozmaya elverişli şekilde alenen yayan kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır.

(2) Fail, suçu gerçek kimliğini gizleyerek veya bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlemesi hâlinde, birinci fıkraya göre verilen ceza yarı oranında artırılır." (https://www.resmigazete.gov.tr).

Kanunun 29. maddesinde zikredildiği üzere bir kişinin yaydığı haber yüzünden suçun oluşması ve hapis cezası için 5 tane etmen sayılmaktadır. Bunları:

1. Yayılan haber hakikati yansıtmıyorsa, bir başka ifadeyle post-truth bir haber ise,
2. Yayılan haber devletin güvenliğini ve kamu sağlığını ilgilendiriyorsa,
3. Yayılan haberin halk arasında korku, panik ve endişe yaratma kastı varsa,
4. Yayılan haber kamu barışını bozmaya yönelik ise ve
5. Yayılan haber aleni ise şeklinde sıralamak mümkündür.

Yukarıda sayılan hususlar doğrultusunda 7814 numaralı kanunun pek çok maddesine internet ortamında sosyal medyadan paylaşılan post-truth söylemleri, dezenformasyonları, manipülasyonları, algı oluşturmayı ve propaganda yapmayı önlemeye yönelik ilaveler yapılmıştır.

Kanunun 31. ve 32. maddeleri suç, güvenlik, istihbarat ve hukuki düzenlemeler açısından önemli bazı ilaveler içermektedir. 31. maddenin "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınları Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun"un 6. maddesinin a bendine yapılan eklemeye "Erişim Sağlayıcıları Birliği"ne verilen yetkiyle internet sitelerindeki bütün içeriğin çıkarılması ve/veya erişimin engellenmesine yönelik bir karar alınmıştır.

Kanunun 32. maddesine de önemli bir ilave yapılmıştır. O da: "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınları Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunu"nun 8. maddesine "Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu'nun 27. maddesinin 1. ve 2. fıkrasında yer alan suçlar" hükmünün eklenmiş olmasıdır. Bu eklemeye MİT'in görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi ve belgeler ile MİT mensuplarının kendilerinin ve ailelerinin kimlikleri, işgal ettikleri makam vb. bilgilerin yer aldığı internet içerikleri "Erişim Sağlayıcıları Birliği"nce çıkartılabilecek hale getirilmiş ve böylece MİT'in, mensuplarının ve ailelerinin güvenliğini tehlikeye atması muhtemel hakikat dışı paylaşımların yapılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kanunun diğer muhtelif maddelerine yapılan eklemelerle de sosyal ağ sağlayıcılarının, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun nasıl hareket etmesi gerektiği ve teknik, mali, idari ve hukuki açılardan üzerlerine düşen görev ve sorumlulukların neler olduğu konusunda oluşturulan çerçeve dâhilinde yeniden yetkilendirilmişlerdir.

Kanunun Resmi Gazete'de yayımlandığı gün olan 18 Ekim 2022 tarihine denk gelen CHP grup toplantısında CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu yaptığı açıklamada sansür yasası olarak nitelendirdiği 7814 numaralı kanunun önce 29. maddesinin yürürlüğünün durdurulması talebiyle sonrasında da yasanın tümüyle ilgili Anayasa Mahkemesi'ne gideceklerini belirtmiştir (chp.org.tr, 18 Ekim 2022). Kılıçdaroğlu'nun grup toplantısında yaptığı bu açıklamadan sonra aynı gün CHP, Kanunun 29. maddesinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. CHP'nin başvuru dilekçesini Grup Başkanvekili Engin Altay teslim etmiştir. Altay başvuru dilekçesini verdikten sonra Anayasa Mahkemesi önünde yaptığı basın açıklamasıyla 7814 numaralı kanunun 29. maddesinin, Anayasa'nın 2, 13, 25, 26, 28, 38 ve 153. maddelerine aykırı olduğunu ve bu aykırılık sebebiyle Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açtıklarını belirtmiştir (www.memurlar.net, 18. Ekim 2022).

CHP'nin başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi kamuoyunca "dezenformasyonla mücadele düzenlemesi" olarak bilinen "Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"la Türk Ceza Kanunu'na eklenen 29. maddenin iptalinin ve yürürlüğünün durdurulması talebini 26 Ekim 2016 günü yaptığı toplantıda ele almıştır. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun yaptığı ilk inceleme neticesine göre CHP tarafından yapılan başvuruda bir eksiklik tespit edilmediği ancak iptal isteminin daha sonra belirlenecek bir günde esastan görüşülerek karara bağlanacağı duyurulmuştur (<https://www.haberturk.com>, 26.10.2022). Yine 7418 numaralı "Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un kabul edilip Resmi Gazete'de yayımlanmasında iki gün sonra gündeme Türk Tabipler Birliği (TTB) Başkanı Şebnem Korur Fincancı'nın TSK'ya yönelik suçlamaları ve iddiaları gündemi meşgul etmiştir. Fincancı, 20 Ekim 2022 tarihinde PKK'nın yayın organı olarak bilinen "Medya Haber"e çıkıp, PKK elebaşlarının TSK ile ilgili yaydıkları post-truth söylemlere, algılara, propagandalara, manipülasyonlara ve dezenformasyonlara paralel bir tutum sergilemiş ve TSK'yı kimyasal silah kullanmakla itham etmiştir.

TTB Başkanı Fincancı'nın katıldığı programda: **"Daha önce de incelemiştim. Belli ki sinir sistemini doğrudan tutan toksik gazlardan, kimyasal gazlardan, zehirli gazlardan biri kullanılmış durumda. Çok çeşitli kimyasal silahlar var. Her ne kadar kullanılması yasak ise de ne yazık ki bu yasaklanmış silahların çatışmalarda kullanıldığını da görüyoruz."** ifadelerini kullanmıştır. Bu açıklama üzerine Fincancı, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca yürütülen soruşturma kapsamında "terör örgütü propagandası" yapmak suçundan 26 Ekim 2022'de gözaltına alındıktan sonra sevk edildiği Ankara Adliyesi 3. Sulh Ceza hakimliğince tutuklanarak 27 Ekim 2022'de Sincan Kapalı Kadın Cezaevine gönderilmiştir (www.ahaber.com.tr, 27 Ekim 2022).

Hukuki süreci henüz tamamlanmamış olmakla birlikte tutuklanan Fincancı'nın geçmişinde çeşitli yayın organlarında Türkiye'nin mücadele ettiği terör örgütleri lehine yaptığı açıklamalar ve verdiği ödüller bulunmaktadır. Fincancı'nın bizzat kendisinin ve başkanlığını yaptığı TTB'nin PKK'ya yönelik operasyonlara karşı çıkması, YPG'nin sözde eş başkanına "Barış Ödülü" vermesi ve 15 Mart 2022'de Emniyette çok sayıda aranma kaydı bulunun FETÖ firarisi

Erkam Tufan Aytav'ın kurucusu olduğu AYTAV isimli YouTube kanalına katılması hafızalardaki yerini korumaktadır (www.takvim.com.tr, 17 Mart 2022).

Neticede, Türkiye'nin sınır içinde ve sınır dışında yıllardır mücadele ettiği PKK, FETÖ ve DEAŞ gibi terör örgütleri ile içerideki Türkiye muhaliflerinin ve düşmanlarının hedefi ortaktır. Bu ortaklığın temelinde sosyal medyada post-truth söylemler üzerinden ürettikleri algılarla, propagandalarla ve dezenformasyonlarla Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini, kamu düzeni ile güvenliğini ve halkın sağlığını manipüle ederek Türkiye'yi kutuplaştırmak, ayrıştırmak ve kaosa sürüklemek vardır.

7. SONUÇ

Hakikat ile yalanın mücadelesi tarihsel bir vakiydir. Bu mücadele ilk andan itibaren konjonktürel şartlara bağlı olarak çeşitli etmenlerin devreye sokulmasıyla sürdürülmüştür. Her iki olgu arasında tarih boyunca süren mücadelenin günümüzdeki en büyük taşıyıcısı ise sosyal medyadır. Bu bakımdan hakikat ve yalan mücadelesinin varolagelen savaşının günümüzdeki hassas noktalarından birisi ve en etkili silahı post-truth kavramıdır. Nispeten yeni olan ve literatüre geç giren post-truth'un küresel çapta hızla devinim sağlaması da Oxford Sözlüğü tarafından 2016'da uluslararası alanda yılın kavramı seçilmesiyle başlamıştır. Ayrıca Donald Trump'ın seçim kampanyası ile İngiltere'deki Brexit referandumu sırasında post-truth siyaset yapmalarının bu hızlı devinimde oldukça büyük payı olmuştur. Her iki süreçte insanların hakikatlere dayalı argümanlardan ziyade duygularına ve inançlarına dayalı bir argümanı kabul etme olasılıkları post-truth siyaset sayesinde sağlanmıştır. Bunun için de iletişim kanalları ve sosyal medya bir araç olarak kullanılmıştır.

Bu tür kullanımlarda önemli olan sosyal medyada paylaşılan post-truth söylemlerin ve dezenformasyonların ülkelerin kamu düzenine ile güvenliğine ve insanların sağlığına kastetmemesidir. Ancak hakikat bundan çok farklıdır ve ne yazık ki terör örgütleri sosyal medyadan paylaştıklarıyla adına "dijital terör" denilen yeni bir kapıyı açmışlardır. Post-truth kavramı Türkiye'de de sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak kavramın Türkçesi konusunda tam bir mutabakat yoktur. Buna rağmen oldukça alıcısı olan ve kavramın büyümesine kapılanların sosyal medyada paylaştıkları post-truth söylemler zaman zaman bir güvenlik sorunu da yaratmıyor değildir. Sosyal medyada sorumsuzca yapılan paylaşımlarla sebep olunan toplumsal eylemler ve bu eylemlerin doğurduğu infialler Türkiye'nin iç ve dış güvenliğini, kamu düzeni ile güvenliğini ve halkın sağlığını tehdit eden boyutlara evrilebilmektedir. Tabii ki bu konuda yine Türkiye'nin yıllardır mücadele ettiği PKK, FETÖ ve DEAŞ terör örgütleri başı çekmektedir. Sosyal medyayı çok etkili kullanan bu örgütlerin yandaşlarını post-truth söylemlerle ve dezenformasyonlarla manipüle ederek yandaşlarını sokak eylemlerine yönlendirdikleri yukarıda ele alınan 27 Mayıs askeri darbesine giden süreç hariç Gezi Parkı eylemleri ile 6-8 Ekim Kobani olaylarında yaşanan örneklerle sabittir.

Bu nedenle sosyal medyada paylaşılan post-truth söylemler üzerinden üretilen, algılarla, propagandalarla ve dezenformasyonlarla manipüle edilen kitleler aracılığıyla yaratılan "dijital terör" ile mücadele etmek Türkiye'nin iç ve dış güvenliği başta olmak üzere kamu güvenliği, kamu düzeni ve halkın sağlığı için önemlidir. Bu yüzden yakın siyasi tarihinde çeşitli kutuplaşmalarla ayrıştırılan toplumsal yapımızda yaşanan çatışmalar sebebiyle kötü deneyimleri tecrübe eden Türkiye tekrar aynı hatalara düşmemek için aklın, sağduyunun ve sağlam hukuksal düzenlemeleri ve objektif analizleri devreye sokmuştur. Bu meyanda daha önce çıkarılan kanunlarda günün şartlarına göre ilaveler yapılan 7418 numaralı "Basın Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" yürürlüğe sokulmuştur. Gerek hukuksal düzenlemelerle ve gerekse de alınan güvenlik önlemleri sayesinde terör örgütleri ve Türkiye düşmanları artık eskisi kadar ortalıkta cirit atamamaktadır. Ancak her zaman temkinli olmakta ve dikkatli davranmakta fayda vardır. Çünkü yaşanan acı tecrübeler köşede bucakta saklanan ve uygun anı kollayan Türkiye düşmanlarının her zaman olacağını vazetmektedir.

Bu gerçekliğin farkında olan Türkiye stratejik konumunun önemine binaen iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini ve halkın sağlığını sosyal medyada üretilen post-truth söylemlere, dezenformasyonlara, algılara, propagandalara ve manipülasyonlara teslim etmeyecek kadar devlet geleneğine sahip güçlü bir ülkedir. Bu yüzden ki Türkiye tarih boyunca süren hakikat- yalan mücadelesinde her zaman hakikatin yanında yer alan ve hakikatin galip gelmesine katkı sağlamaya çalışan bir ülke olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Akşam, 04 Haziran 1960.
2. Arslan, H. (2016). "Farklı Bir Perspektiften Terörizm", OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, C. 6, S. 11, Aralık, ss. 491- 520.
3. Arslan, H. (2022). "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konseptinin Terörizmle Mücadele Üzerindeki Etkisi", Idea Studies Journal, Volume: 8 / Issue: 44, Ağustos, ss. 551-563.
4. Arslan, H. (2016). Dini Gruplar ve Siyaset - 2 FETÖ/PDY, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

5. Aslan, S., Taylan, Ö. ve Baştuğ, D. (2016). "Gezi Parkı Eylemlerinin Farklı Boyutlarıyla Bir Değerlendirmesi", *Birey ve Toplum*, Güz, C. 6, S. 12, ss. 153-177.
6. Coşkun, V. (2015). "The Kurdish Peace Process: Oct. 6-8 Events and Beyond", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 32, ss. 1-12.
7. Ete, H. ve Taştan, C. (2013). *Kurgu İle Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri*, Ankara, SETA Yayınları.
8. Hardos, P. (2019). Lee McIntyre: Post-Truth, Book Review, *Organon*, F.: 26 (2), pp. 311–316.
9. www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth, Erişim Tarihi: 30 Eylül 2022.
10. dictionary.cambridge.org/dictionary/english/post-truth, Erişim Tarihi: 30 Eylül 2022.
11. www.rt.com/uk/367113-oxford-dicrionary-post-truth/, Erişim Tarihi: 3 Ekim 2022.
12. www.mynet.com/28-nisan-1960da-ogrenciler-kiyma-makinalarinda-tavuk-yemi-yapildi-mi-190101050543, Erişim Tarihi: 5 Ekim 2022.
13. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150404.pdf, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2022.
14. www.sozcu.com.tr/2014/gundem/cemil-bayik-isidin-halifesi-erdogan-682337/, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2022.
15. www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik_iletisim_calismalari/detaylar/terorizmle-mucadele, Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022.
16. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm, Erişim Tarihi: 25 Ekim 2022.
17. chp.org.tr/haberler/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-tbmm-chp-grup-toplantisinde-konustu-18-ekim-2022, Erişim Tarihi: 25 Ekim 2022.
18. www.memurlar.net/haber/1044321/chp-dezenformasyonla-mucadele-duzenlemesini-aym-ye-tasidi.html, Erişim Tarihi: 25 Ekim 2022.
19. www.haberturk.com/son-dakika-haberi-aym-den-dezenformasyon-yasasi-karari-3533050, Erişim Tarihi: 30 Ekim 2022.
20. www.ahaber.com.tr/gundem/2022/10/27/sebnem-korur-fincanci-tutuklandi-mi-ne-dedi-turk-tabipleri-birligi-baskani-sebnem-korur-fincanci-kimdir-aslen-nereli, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2022.
21. www.takvim.com.tr/guncel/2022/03/17/teror-sempatizani-ttb-baskani-sebnem-korur-fincanci-feto-firarisi-erkam-tufan-aytavin-yayinina-cikti, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2022.
22. McGranahan, C. (2017). "An Anthropology of Lying: Trump and the Political Sociality of Moral Outrage", *American Ethnologist*, 44 (2), pp. 1-6.
23. McIntyre L. C. (2018). *Post Truth*, The MITO Press, Cambridge, Massachusetts, US.
24. Mertek, S. (2020). "Post Truth'u Hannah Arendt ile Okumak", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 97, Kış, ss. 205-225.
Milliyet, 23 Eylül 1960.
25. Nas, Ç. (2021). "Brexit ve Türkiye-AB ve Türkiye-Birleşik Krallık İlişkilerine Etkileri", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 20, Özel Sayı: Brexit, ss. 325-350.
26. Orak, B. G. (2020). *Sosyal Medyada Hakikat Ötesi (Post-Truth) Kavramının Eleştirel Kuramlar Çerçevesinde İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
27. Oruç, M. S. (2020). "Postmodernite, Siyasal İletişim ve Doğruluk Sorunu: Post-Truth Durum ve Entelektüel Zemini Üzerine Bir İnceleme", *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, S. 36, ss. 141-160.
28. "Öcalan'dan Gezi Parkına Selam", *Türkiye*, 07 Haziran 2013, www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/43492.aspx
29. Övür, M. (2019/a). "Post-Truth Siyaset", *Sabah Gazetesi*, 30 Haziran. www.sabah.com.tr/yazarlar/ovur/2019/06/30/post-truth-siyaset, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2022.
30. Övür, M. (2019/b). "Boris Johnson ve Post-Truth Siyaseti", *Sabah Gazetesi*, 25 Temmuz, www.sabah.com.tr/yazarlar/ovur/2019/07/25/boris-johnson-ve-post-truth-siyaseti, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2022.
31. Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) (2013), "Taksim Gezi Parkı Eylemleri Raporu: Gezi Parkı Etrafında Yaşanan Toplumsal Olaylara İlişkin İzleme ve Değerlendirme", Haziran, ss. 1-32.

32. Tercüman, 29 Mayıs 1960.
33. Şen, Y. F. (2022). "Yabancı Terörist Savaşçılar", Radikalleşme Şiddet ve Terörizm, Ed.: Salih Zeki Haklı, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, ss. 183-205.
34. Terzi, Â. (2020). "Post-Truth Kavramı ve Türkçe Karşılıkları Üzerine", Türk Dili, Nisan, Yıl: 69, Sayı: 820, ss. 80-86.
35. Tesich, S. (1992). "The Watergate Syndrome, A Government Of Lies", The Nation, January, 6/13, pp. 12-14.
36. Tesich, S., "Yalanlar Rejimi", Çev.: Eren Ekin Ercan, Cogito, Kış 2021, S. 104, ss.23-28.
37. Yeni Sabah, 4 Haziran 1960.

e-ISSN: 2630-6417

International Academic
Social Resources Journal

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBJECT AREAS
Music

Article ID
66521

Article Serial Number
31

Received
22 November 2022

Published
31 December 2022

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.66521>

How to Cite This Article:

Yaymak, U. (2022).

“Güzel Sanatlar Lisesi
Bağlama Öğrencilerinde
“Yöresel Tavrılar”

Konusuna Ulaşılma
Durumlarının Öğretmen
Görüşlerine Göre
Değerlendirilmesi”,

International Academic
Social Resources Journal,
(e-ISSN: 2636-7637),
Vol:7, Issue:44; pp:1886-
1890.

Academic Social Resources Journal is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.

Güzel Sanatlar Lisesi Bağlama Öğrencilerinde “Yöresel Tavrılar” Konusuna Ulaşılma Durumlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi ¹

The Evaluation of Accessing the "Local Attitudes" at Fine Arts High School Bağla Students According to Teacher's Opinions

Umut Yaymak

Dr. Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü, Sivas, Türkiye

ÖZET

Çalışma; GSL 12. sınıf bağlama öğrencilerinde “Yöresel Tavrılar” ünitesine ait kazanımlara ulaşma düzeyinin öğretmen görüşlerine göre hangi seviyede olduğunun ortaya çıkarılması ve kazanımların işlevselliği ve kullanılabilirliğinin hangi düzeyde olduğunun tespit edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada, GSL kurumlarında bağlama eğitimi veren öğretmenlere yönelik çeşitli anketler yapılmış ve bu anketlerle öğretmenlerden “Yöresel tavrılar” konusuna ilişkin öğretim programında yer alan kazanımlara öğrencilerde hangi düzeyde ulaştıklarına yönelik değerlendirme yapılmıştır.

Sonuç olarak GSL 12. Sınıf bağlama dersi öğretim programında yer alan “Yöresel Tavrılar” konusuna ilişkin kazanımlara öğrencilerde istenilen seviyede ulaşılamadığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda kazanımların öğrenci seviyesine uygun olacak şekilde yeniden planlanması ve şubeler arasındaki ünite geçişlerinin öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyi dikkate alınarak daha yumuşak geçişlerle sağlanmasının kazanımların etkililiği, verimliliği ve kapsayıcılığının artırılması açısından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağlama Eğitimi, Güzel Sanatlar Liseleri

ABSTRACT

Study; GSL 12. it has been prepared in order to reveal the level of achievement of achievements belonging to the “Local Attitudes” unit in classroom connection students according to the views of teachers and to determine the level of functionality and availability of achievements. In the study, various questionnaires were conducted for teachers who provide binding education in GSL institutions, and teachers were asked to evaluate the achievements in the curriculum on the topic of “Local attitudes” at what level they achieved in students.

As a result, GSL 12. It has been determined that the achievements on the subject of “Local Attitudes” in the curriculum of the classroom connection course have not been achieved at the desired level in the students. In this context, it has been concluded that it is important to reschedule the achievements in accordance with the student's level and to ensure smoother transitions between branches by taking into account the student's level of readiness, in terms of increasing the effectiveness, efficiency and inclus Decency of the achievements.

Keywords: Bağlama Education, Fine Arts High Schools

1. GİRİŞ

“Anadolu insanının çağlar boyu edindiği kadim kültür ve geleneğini telleri ve ezgilerinde hissettiğimiz bağlama; ait olduğu toplumun kimi zaman eğlence aracı, kimi zaman eğitim metası kimi zamanda inanç malzemesi olmuştur. Türkiye’de özellikle 90’lı yıllardan itibaren konser, albüm ve faaliyetlerde daha özgür bir ifade alanı bulmaya başlayan bağlama günümüzde çoğu müzik tarzında aranan ve istenen çalgı olmuştur.

Geleneksel kültürümüzün önemli simgelerinden olan bağlama çalgısına yönelik eğitimler ülkemizin çeşitli kuruluşlarında sürdürülmektedir. Özellikle bağlama eğitiminde farklı bölgelere ait mızrap vuruşlarının öğretilmesine yönelik yöresel tavrılar konusuna GSL okulları öğretim programında yer verilmiştir. Çalışmada; 12. Sınıf bağlama öğrencilerinin Teke ve Zeybek yöresine ait mızrap vuruşlarını uygulamada ne düzeyde yeterli oldukları ve program kazanımlarında işlevsel ve kullanılabilir olmayan kazanımların neler olduğu tespit edilmiştir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Çalışma; 12. Sınıf öğrencilerinin Teke ve Zeybek yöresine ait mızrap vuruşlarını uygulamada hangi düzeyde olduklarının ortaya çıkarılması ve tavrılara ilişkin aksayan ve işlevsel olmayan kazanımların öğretmen görüşlerine göre ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Bu çalışma;

- ✓ 12. Sınıf öğrencilerinin Teke ve Zeybek yöresine ait mızrap vuruşlarını uygulamada hangi düzeyde olduğu ve çalışma kapsamında işlevsel ve uygulanabilir olmayan kazanımların neler olduğunun tespiti açısından önemlidir.

¹ Bu çalışma, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalında yapılmış ‘Güzel Sanatlar Liseleri 11 ve 12. Sınıf Öğrencilerinin Bağlama Eğitimi Öğretim Programının İncelenmesi’ adlı Doktora Tezi çalışmasından türetilmiştir.

1.3. Sınırlılıklar

- ✓ Anketler; ülkemizin farklı bölgelerinde eğitim veren GSL okullarında görevli 40 bağlama öğretmeni ile
- ✓ Anket soruları ise; programda yer alan 9 kazanım ile sınırlıdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Burada; GSL kurumlarında verilen çalgı eğitimi ve özelinde bağlama çalgısına yönelik kısa bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Güzel Sanatlar Liseleri

GSL kurumları, bireyde müziksel çalma, söyleme ve dinleme becerisine ulaşma, müziğin gerektirdiği temel kuramsal bilgilere ulaşma ve çalgısında profesyonel icracı olabilme amacına yönelik örgün eğitim kapsamında hizmet eden kuruluşlardır (Resmi Gazete, 1999). Mesleki doğrultuda eğitim veren GSL okulları üniversitelerin müzik alanına yönelik bölümlere öğrenci hazırlama görevini de yürütmektedir.

2.2. Çalgı Eğitimi

Bireyde, belirli bir çalgıya yönelik gerek teknik gerekse müzikal olarak belli davranışlar kazandırmaktır. Ülkemizde çalgı eğitimi çeşitli kurumlarda verilmektedir. Konservatuarlar, halk eğitim merkezleri, sivil toplum kuruluşlarına bağlı dernekler, cem evleri ve güzel sanatlar liseleri bağlama eğitiminin verildiği belli başlı kurumlardır.

2.3. Bağlama Eğitimi

Belirli bir plan ve program dâhilinde eğitimi verilen derslerden biriside bağlama eğitimidir. Bağlama; “ Anadolu insanının örf ve adetleri, geleneği kültürel birikimini, inancını, duygularını, düşüncelerini doğal, samimi ve katıksız aktaran halk sazıdır” (Parlak, 2000, s.1).

3. YÖNTEM

Çalışma verilerine kaynak taraması yapılarak ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada katılımcı guruba yönelik anketler uygulanmıştır.

3.1. Çalışma Grubu / Katılımcılar

Çalışmanın katılımcı gurubu, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde hizmet veren GSL okullarında görevli 40 bağlama öğretmeninden seçilmiştir.

- Anket çalışmasına katılan bağlama öğretmenlerinin görev yaptığı GSL okulları

Adıyaman GSL	Izmir Umran Baradan GSL
Aksaray GSL	Orhan Şaik Gökyay GSL
Amasya GSL	Kayseri Feyziye-Memduh Güngöroğlu GSL
Ankara GSL	Kırıkkale GSL
Türkler GSL	Kırşehir Neşet Ertaş GSL
Sebahat-Cihan Şişman GSL	Kocaeli GSL
Bingöl GSL	Konya Çimento GSL
Burdur GSL	Kütahya Ahmet Yakupoğlu GSL
Bursa Zeki Müren GSL	Malatya Abdulkadir Eriş GSL
Akçansa GSL	Manisa GSL
Hakkı Dere köylü GSL	Muğla GSL
Diyarbakır GSL	Şehit Demet Sezen GSL
Elazığ Kaya Karakaya GSL	Niğde GSL
Gaziantep Ticaret Odası GSL	Samsun İlk adım GSL
Hatay Bedii Sabuncu GSL	Sivas Muzaffer Sarısözen GSL
Isparta GSL	Tokat GSL
Aydın Doğan GSL	Erciş GSL
Buca Işılav Saygın GSL	Van GSL
	Yalova GSL
	Nida Tüfekçi Güzel Sanatlar

3.2. Verilerin Toplanması ve Çözülmesi

Çalışmada elde edilen verilere GSL bağlama öğretmenlerine uygulanan anketlerle ulaşılmıştır. Ankette yer alan sorular programda yer alan yöresel tavırlar konularına ait kazanımlar ile sınırlıdır. Anket formlarının hesaplanmasında beşli likert tipi kullanılarak hazırlanan anket formunda yer alan sorulara katılımcıların bir/beş arası verdikleri puanların ortalaması alınarak ulaşılmıştır. Ulaşılan veriler SPSS programı kullanılarak çözümlenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde GSL 12. sınıf bağlama öğrencilerinde “ Yöresel Tavırlar” ünitesine ait kazanımlara ne derecede ulaşıldığının ortaya çıkarılmasına yönelik katılımcı görüşlerine ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Teke Yöresi Mızrap Vuruşlarına Ait Kazanımlara Yönelik Katılımcı Görüşleri

Tablo 1. “ Teke Yöresi Tavrına Ait Tezene Vuruşunu Gösterir” Kazanımına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	12	5	140	3,5000	0,96077	1/5
Az	3	7,5				
Kısmen	18	45,0				
Büyük Ölçüde	11	27,5				
Tamamen	7	17,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 12’si hiç, 3’ ü az, 18’i kısmen 11’i büyük ölçüde, 7’si ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 2. “ Teke Yöresi Tavrında Yazılmış Farklı Tartımların Mızrap Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	1	2,5	143	3,5750	1.03497	1/5
Az	4	10,0				
Kısmen	15	37,5				
Büyük Ölçüde	11	27,5				
Tamamen	9	22,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 4’ ü az, 15’i kısmen 11’i büyük ölçüde, 9 ‘u ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 3. “Teke Yöresi Halk Ezgilerini Doğru Mızrap Vuruşları ve Yöre Üslubuna Uygun Çalar” Kazanımına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	1	2,5	138	3.4500	1,0114	1/5
Az	5	12,5				
Kısmen	16	40,0				
Büyük Ölçüde	11	27,5				
Tamamen	7	17,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 5’ i az, 16’sı kısmen 11’i büyük ölçüde, 7 ‘si ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 4. “Halk Ezgileri, Egzersiz ve Etütleri Amaca Uygun Olarak Çalar” Kazanımına İlişkin Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	1	2,5	145	3.6250	0,95239	1/5
Az	3	7,5				
Kısmen	13	32,5				
Büyük Ölçüde	16	40,0				
Tamamen	7	17,5				
Total	40	100,0				
Hiç	1	2,5				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 3’ ü az, 13’sı kısmen 11’i büyük ölçüde, 7’si ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 3’ ü az, 13’sı kısmen 11’i büyük ölçüde, 7’si ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 5. “Bağlamada Sağ ve Sol El Koordinasyonu Geliştirecek Alıştırmalar Yapar” Kazanımına İlişkin Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	1	2,5	133	3.3250	1,04728	1/5
Az	5	7,5				
Kısmen	12	32,5				
Büyük Ölçüde	12	40,0				
Tamamen	10	17,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 5’i az, 12’si kısmen 12’si büyük ölçüde, 10’u ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 6. “Zeybek Tavrını Oluşturan Mızrap Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	1	2,5	133	3.3250	1,04728	1/ 5
Az	8	20,0				
Kısmen	14	35,0				
Büyük Ölçüde	11	27,5				
Tamamen	6	15,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 8’i az, 14’ü kısmen 11’i büyük ölçüde, 6’sı tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 7. “Bağlamada Zeybek Tavrında Oluşan Farklı Tartımların Mızrap Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	1	2,5	139	3.4750	1,10911	1/ 5
Az	7	17,5				
Kısmen	13	32,5				
Büyük Ölçüde	10	25,0				
Tamamen	9	22,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 8’i az, 14’ü kısmen 11’i büyük ölçüde, 6’sı tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 8. “Zeybek Tavrı ile Yazılmış Halk Ezgileri, Egzersiz ve Etütleri Amaca Uygun Olarak Çalar” Kazanımına Yönelik Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Hiç	1	2,5	138	3.4500	1,011	1/ 5
Az	6	15,0				
Kısmen	13	32,5				
Büyük Ölçüde	14	32,5				
Tamamen	6	15,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 6’sı az, 13’ü kısmen 14’ü büyük ölçüde, 6’sı tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 9. “Zeybek Tavrı Sağ ve Sol El Koordinasyonu Geliştirecek Alıştırmalar Yapar” Kazanımına İlişkin Katılımcı Görüşleri

Valid	N	%	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma
Hiç	1	2,5	138	3.4500	1,011
Az	4	15,0			
Kısmen	17	32,5			
Büyük Ölçüde	10	32,5			
Tamamen	8	15,0			
Total	40	100,0			

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına katılımcılardan 1’i hiç, 4’ü az, 17’si kısmen 10’u büyük ölçüde, 8’i tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

5. SONUÇ

5.1.Sonuç

Çalışmada; GSL 12. Sınıf bağlama öğrencilerinde yöresel tavrılar konusuna ilişkin kazanımlara ulaşılma durumlarının öğretmen görüşlerine göre hangi düzeyde olduğunun tespiti yapılmıştır. Katılımcı öğretmenlerin görüşlerine göre;

Bağlama öğrencilerinde “Teke Yöresi Tavrı”na ilişkin;

- ✓ Teke tavrının mızrap vuruşunu gösterir,
- ✓ Teke tavrı ile oluşan farklı tartımların mızrap vuruşlarını gösterir,
- ✓ Teke yöresi halk ezgilerini doğru tezene vuruşları ve yöre tavrına uygun çalar
- ✓ Teke yöresi halk ezgileri, egzersizleri ve etütleri amaca uygun olarak çalar
- ✓ Teke yöresine ait mızrap vuruşlarında sağ ve sol el koordinasyonunu geliştirecek etüt ve egzersizler yapar” kazanımına “orta” düzeyde ulaşıldığı tespit edilmiştir.

“Zeybek Yöresi Tavrı”na ilişkin kazanımlarda ise;

- ✓ Zeybek tavrına ait temel mızrap vuruşlarını gösterir,

- ✓ Zeybek tavrında oluşan farklı tartımların mızrap vuruşlarını gösterir,
- ✓ Zeybek tavrını doğru mızrap vuruşları ve yöre tavrına göre doğru çalar,
- ✓ Zeybek tavrı sağ ve sol el uyumunu geliştirecek etütler yapar kazanımına “orta” seviyede ulaşıldığı tespit edilmiştir.

Bu bulgulardan hareketle, programda yer alan “Yöresel tavrılar” konusuna ilişkin kazanımlara GSL bağlama öğrencilerin de istenilen düzeyde ulaşamadığı, ayrıca teke ve zeybek yöresine ait kazanımların gerek öğrenci seviyesine gerekse işlevsellik bakımından istenilen düzeyde uygun olmadığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Ekiz, D. 2015, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara; Anı Yayıncılık Genişletilmiş 4. Baskı Elçi,
2. Karasar, N. (2007). Bilimsel Araştırma Yöntemi. (17. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti. Ankara.
3. Meb, (2016). Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Bağlama Dersi Öğretim Programı (10, 11, 12. Sınıflar). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
4. Oral, Makbule (2010). Bağlamada Belli Başlı Yöresel Tavrıların İcrasında Bozuk Düzen İle Bağlama Düzeni Arası Transpozisyonda Oluşan Duyum Farklılıkları. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
5. Parlak, Erol. 2000. Türkiye’de El ile (Şelpe) Bağlama Çalma Geleneği ve Çalış Teknikleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları:2490, Hagem Yayınları: 304, Halk Müziği Oyunları Dizisi:22, Kılıçaslan Matbaası Limitet Şirketi.
6. Yıldırım, A.Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı. Ankara.

Fen Eğitimi Alanında Sınıf Öğretmenleriyle Gerçekleştirilmiş Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi¹

Analysis of Graduate Theses in the Field of Science Education Conducted with Classroom Teachers

Şule Bayraktar

Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Ordu, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilmiş ilkökulda fen eğitimi alanındaki tezlerin incelenmesidir. Bu amaçla YÖK tez merkezinde sınıf öğretmenleri ve fen anahtar kelimeleri ile yapılan araştırma sonucunda 2022 yılına kadar gerçekleştirilmiş açık erişimi olan toplam 59 teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezler tez türü, tezin yayımlandığı yıl, tezin konusu, tezde kullanılan araştırma yöntemi ve deseni, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri, örneklem büyüklüğü, örneklem alınan bölge, tezde kullanılan anahtar kelimeler ve tezlerin amaçları açısından sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma aracı olarak Çıltaş, Güler ve Sözbilir’in (2012) geliştirmiş olduğu yayın sınıflama formu bu çalışmanın amacına göre uyarlanarak kullanılmıştır. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerini çalışma grubu olarak alan ilkökul fen eğitimiyle ilgili ilk tez çalışmasının 1999 yılında gerçekleştirildiği görülmüştür ancak 2005 yılına kadar yayımlanan tezlere sistemden erişim sağlanamadığından 2005 yılı ve sonrası ulaşılabilen tezler bu çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaların 10 u Doktora, 49 u yüksek lisans tezidir. En fazla tez tamamlanan yıl olarak 11 çalışmayla 2019 yılının öne çıktığı görülmektedir. Çalışmaların gerçekleştirildiği üniversitelere bakıldığında en çok Dumlupınar Üniversitesinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar genellikle nicel araştırma türünde olup, tarama deseni öne çıkmaktadır. Çalışmalar araştırma yöntemleriyle paralel olarak t-test ve ANOVA veri analiz yöntemlerini kullanmışlardır. En sık kullanılan anahtar kelimeler öz yeterlik, fen okur-yazarlığı ve öğretim programı terimleridir. Araştırmalar amaçlarına göre incelendiğinde öğretmenlerin fen öğretimine yönelik yeterlik inançlarının ve fen öğretimiyle ilişkili çeşitli konulardaki görüşlerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen Eğitimi, Sınıf Öğretmenleri, Sistematik Analiz, Araştırma Eğilimleri

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the graduate theses in the field of science education in primary school conducted with classroom teachers in Turkey. For this purpose, as a result of the research carried out with primary school teachers and science keywords in the YÖK thesis center, a total of 59 theses with open access, which were carried out until 2021 (inclusive), were reached. The theses reached were classified in terms of the type of thesis, the year the thesis was published, the subject of the thesis, the research method and design used in the thesis, the data collection tools, the data analysis methods, the sample size, the sample area, the keywords used in the thesis and the purposes of the theses. As a classification tool, the publication classification form developed by Çıltaş, Güler, and Sözbilir (2012) was adapted and used according to the purpose of this study. As a result of the research, it was seen that the first thesis study on primary school science education, which included classroom teachers as the study group, was carried out in 1999, but since the theses published until 2005 could not be accessed from the system, the theses that could be accessed in 2005 and after were included in this study. 10 of the studies are doctoral dissertations, 49 of them are master’s theses. It is seen that 2019 stands out with 11 studies as the year with the most thesis completed. When we look at the universities where the studies are carried out, Dumlupınar University has the most studies. Studies are generally in the type of quantitative research, and the survey design is prominent. Studies have used t-test and ANOVA data analysis methods in parallel with research methods. The most frequently used keywords are self-efficacy, scientific literacy and curriculum. When the research are examined according to their objectives, it is seen that the studies on determining the efficacy beliefs of teachers towards science teaching and their views on various subjects related to science teaching are predominant.

Keywords: Science Education, Classroom Teachers, Systematic Analysis, Research Trends

1. GİRİŞ

Son yıllarda eğitim sistemine dayanak oluşturması, eğitim politikalarına yön vermesi ve yeni uygulamalar geliştirmesi gibi rolleri bulunan eğitim araştırmalarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Lisansüstü tez çalışmaları da bu araştırmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Son derece hızlı bir şekilde artan bu araştırmaları sınıflama, eğilimlerini belirleme ve sonuçlarını değerlendirme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır (Selçuk, Palancı, Kandemir, & Dündar, 2014).

Eğitimle ilgili alan yazın incelendiğinde eğitim araştırmalarını genel olarak ele alan çok sayıda içerik analizi çalışmasına rastlanmaktadır (Göktaş vd., 2012; Karadağ; 2009; Selçuk vd., 2014 vb.). Eğitim alanında yapılmış çalışmaları genel olarak inceleyen çalışmaların yanında son yıllarda eğitimin farklı alanlarıyla ilgili spesifik incelemeler de göze çarpmaktadır. Bunlar arasında sınıf eğitimi alanında yürütülmüş lisansüstü tezleri farklı değişkenler açısından inceleyen araştırmalar da mevcuttur (Kara ve Demir, 2020; Küçüköğlü ve Ozan; 2013 Yazıcıoğlu ve Genç, 2021).

Küçüköğlü ve Ozan (2013) çalışmasında Türkiye’de 2008-2012 yılları arasında sınıf öğretmenliği alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenerek araştırma eğilimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre tezlerin çoğunluğunun nicel çalışmalar olduğu, betimsel tarama türünde olduğu, tezlerde çoğunlukla anket ya da Likert tipi ölçeklerin kullanıldığı, öğretmenler ve ilköğretim 1-5 öğrencileriyle çalışıldığı ve t-testi ve

¹ Bu çalışma 14-17 Kasım 2022 tarihinde düzenlenen 20. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda (USOS 2022) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

varyans analizi istatistiklerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca incelenen tezlerin sırasıyla en çok eğitim programları ve öğretim, Türkçe eğitimi, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler eğitimi alanlarında yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yazıcıoğlu ve Genç (2021)in sınıf öğretmenliği anabilim dalında 2015-2020 yılları arasında gerçekleştirilen 744 lisansüstü tezini inceledikleri çalışmada tezlerin %86,6'lık bölümünü yüksek lisans, %13,4'lük kısmını ise doktora tezlerinin oluşturduğu ortaya konmuştur. Tezlerin üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde; 51 üniversitede yüksek lisans tezinin, 14 üniversitede doktora tezinin yürütüldüğü görülmüştür. Tezlerde kullanılan yöntemler incelendiğinde yüksek lisans çalışmalarının çoğunun nicel araştırma yöntemi ile yapıldığı, doktora tezlerinin ise daha çok karma yöntemlerle hazırlandığı görülmüştür.

Kara ve Demir(2020) çalışmasında ise 2000-2020 yılları arasında Türkiye'de sınıf öğretmenleri ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerden, cinsiyet değişkenine göre anlamlı farkların bulunduğu çalışmalar incelenmiştir. Tezlerde veri toplama aracı olarak çoğunlukla ölçek kullanıldığı belirlenmiştir. Tezlerde erkek sınıf öğretmenleri açısından en çok anlamlı fark yaratan durumun “Alan eğitimi dersleri öğretimine ilişkin yeterlik düzeylerinin yüksek olması” ve “Öğretimsel liderlik düzeylerinin yüksek olması” olduğu görülürken, kadınlar açısından en çok anlamlı fark yaratan durumun ise “Sınıf yönetimi becerilerinin yüksek olması” olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda özetlenen çalışmaların ilk ikisinde çalışma grubu açısından bir sınırlama getirilmemiştir. Kara ve Demir(2020) çalışmasında ise sınıf öğretmenleri çalışma grubu olmak şartıyla birlikte sadece cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıklar gösteren tezler incelemeye dahil edilmiştir. Ayrıca bu derlemeler sınıf eğitimi araştırmalarında çalışılan disiplin (matematik, fen, sosyal bilgiler vb.) bazında ayrı değerlendirmeler yapmamaktadır. Ancak her disiplinin kendine özgü dinamikleri olması nedeniyle, aynı çalışma grubuyla çalışılsa dahi araştırma özellikleri ve bulguları farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla sınıf eğitimi alanındaki çalışmaların da disiplinler bazında sınıflandırılarak incelenmesi de uygun olacaktır.

Fen Eğitimi alanındaki çalışmaların genel eğilimlerini araştıran çalışmalara bakıldığında ise ilkökul düzeyinde yapılmış çalışmaları inceleyen 2 çalışma göze çarpmaktadır. Bağ ve Çalık (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada sadece 4. Sınıf öğrencilerini örneklem alan çalışmaların analizi yapılmıştır. Bayraktar, Bedir, Akyol ve Tunç (2021) çalışmasında ise örneklem grubu ayırt etmeksizin 2017 ve sonrası çalışmaların eğilimleri belirlenmektedir. Bu bağlamda fen eğitimi alanında müstakil olarak sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilmiş lisansüstü tezleri inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Spesifik örneklem gruplarıyla yapılan çalışmaların eğilimleri genel eğilimlerden farklılık gösterebilir, ayrıca belirli bir alanda belirli bir gruba yönelik çalışmaların analizi o gruba ilgili çalışma konularının hangi araştırma problemleri üzerinde yoğunlaştığı ve araştırılmayan konular hakkında bilgi vermesinin yanı sıra çalışma grubunun özellikleri ile ilgili veri sunması açısından da önemlidir.

Sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında Türkiye'de birçok üniversitede gerçekleştirilmiş olan lisansüstü tez çalışmalarının belirli özellikler açısından incelenmesi bu alandaki çalışmaların eğilimini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu inceleme sonucunda lisansüstü tezlerin metodolojik özellikleri yanında çok çalışılan ve az çalışılan konular hakkında bir projeksiyon sağlanması alanda yeni çalışmalar yapmayı planlayan araştırmacılara yol gösterici olabilir. Ayrıca bu alandaki araştırma eğilimlerinin görünür kılınması eğitim politikaları ve program geliştirme alanındaki çalışmalara katkı sunabilir.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Türkiye'de sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilmiş ilkökul düzeyinde fen eğitimi alanındaki lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Bu çalışmayla aşağıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Tezlerin düzeylerine göre (yüksek lisans, doktora) dağılımı nasıldır?
2. Tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
3. Tezlerin yürütüldükleri üniversitelere göre dağılımı nasıldır?
4. Tezlerin yürütüldüğü illere göre dağılımı nasıldır?
5. Tezlerin amaçlarına göre dağılımı nasıldır?
6. Tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri/desenleri nelerdir?
7. Tezlerde sıklıkla kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
8. Tezlerde belirlenen örneklem ve örneklem büyüklüğü nasıldır?
9. Tezlerde genellikle kullanılan veri analiz yöntemleri nelerdir?
10. Tezlerde sıklıkla kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?

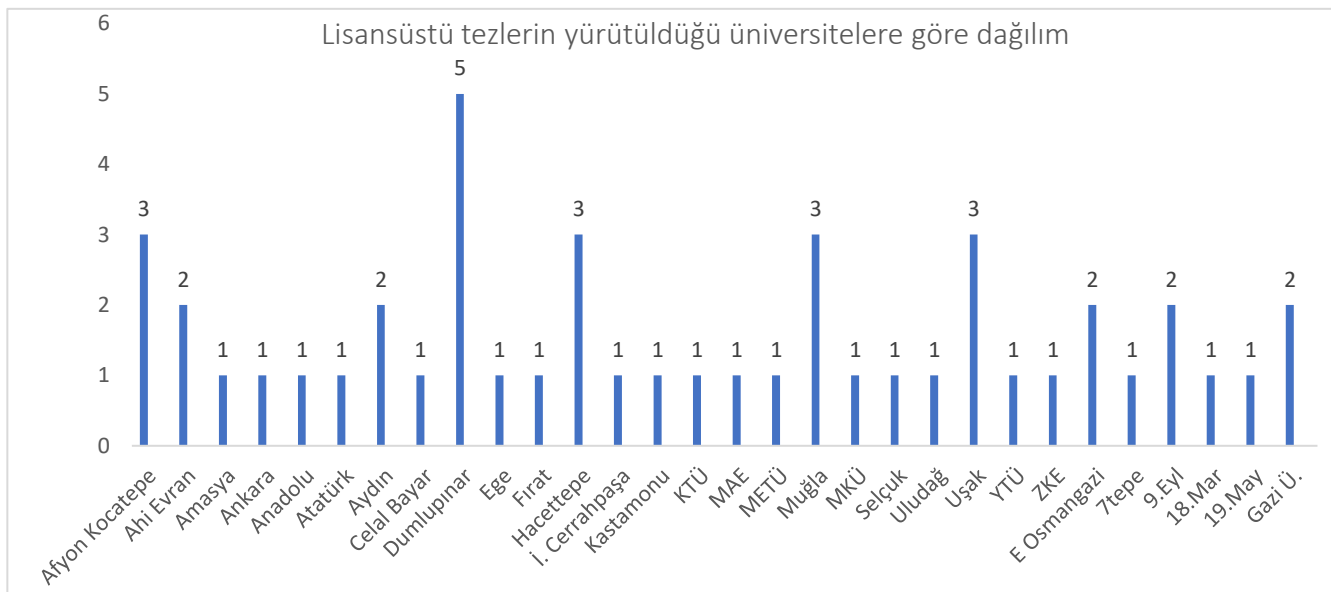
2. YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında gerçekleştirilmiş lisansüstü tezlerin belirli özellikler açısından incelenerek genel eğilimlerinin belirlenmesidir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman inceleme, çalışma konusuyla ilgili mevcut kitap, dergi, kayıt, belge vb. materyalleri toplayıp belirli bir norma göre analiz etmektir (Özmen & Karamustafaoğlu, 2019). Bu araştırma türünde temel amaç, daha önce gerçekleştirilmiş olan araştırmaların ışığında genel eğilimleri ve mevcut durumu ortaya koymaktır (Çepni, 2010).

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlere YÖK Tez Merkezinde *sınıf öğretmenleri ve fen* anahtar kelimeleri ile yapılan arama sonucunda ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda sınıf öğretmenlerini çalışma grubu olarak alan ilkökul fen eğitimiyle ilgili ilk tez çalışmasının 1999 yılında gerçekleştirildiği görülmüştür ancak 2005 yılına kadar yayımlanan tezlere sistemden erişim sağlanamadığından 2005 yılı ve sonrası ulaşılabilen tezler bu çalışmaya dahil edilmiştir. Arama sonucunda listelenen tezlerin başlıkları ve özlerrinin incelenmesi sonucunda 2005-2021(dahil) yılları arasında gerçekleştirilmiş açık erişimi olan toplam 59 teze ulaşılmıştır.

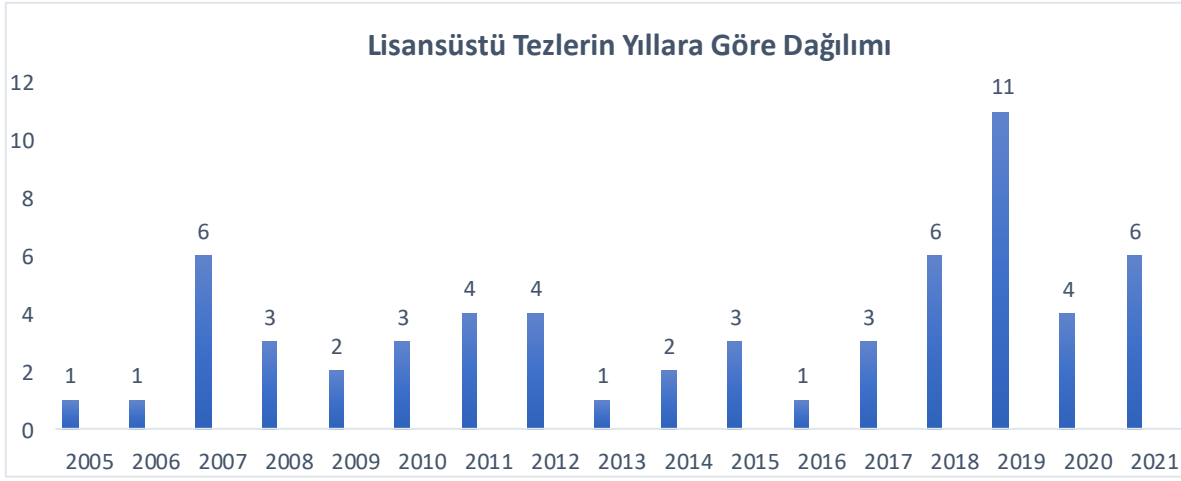
Ulaşılan çalışmaların incelemesinde Çiltaş, Güler ve Sözbilir (2012) tarafından geliştirilen yayın sınıflama formu araştırmanın amaçlarına uygun düzenlemeler yapılarak kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan bu formda incelenen teze ait: tezin düzeyi (yüksek lisans, doktora), gerçekleştirildiği üniversite, verilerin toplandığı il, araştırmanın konusu, örneklem sayısı, çalışmada kullanılan araştırma yöntemi ve deseni, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri ve anahtar kelimeler ile ilgili bilgiler anılan değişkenlerin alt gruplarından hangisine ait oldukları belirlenerek kodlanmıştır. Her bir çalışma için yayın sınıflama formuna kaydedilen veriler son kontroller yapıldıktan sonra Microsoft Excel'e aktarılarak birleştirilmiş ve çözümlenmiştir. Araştırmanın bulguları frekans yüzde tabloları ve grafikler yardımıyla sunulmuştur

3. BULGULAR

Şekil 1. İncelenen tezlerin yürütüldüğü üniversitelere göre dağılımı

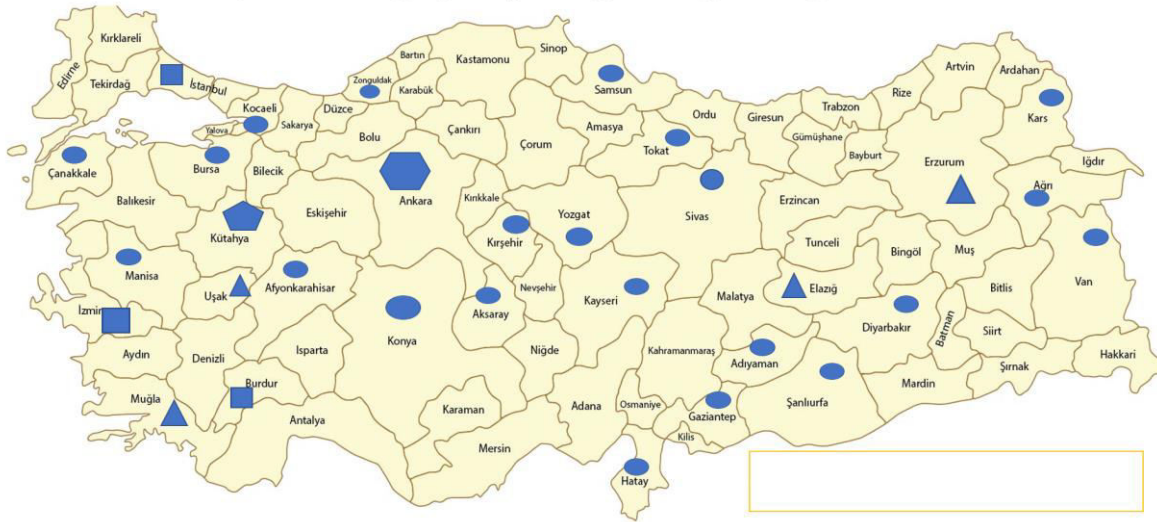
Sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında gerçekleştirilmiş çalışmaların üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde Dumlupınar Üniversitesinde 5 tez çalışması; Afyon Kocatepe, Hacettepe, Muğla Sıtkı Koçman, ve Uşak Üniversitelerinin 3 tez çalışması; Eskişehir Osmangazi, 9 Eylül, Gazi, Aydın ve Ahi Evran Üniversitelerinde 2 tez çalışması ve diğer üniversitelerde 1 tez çalışması gerçekleştirildiği görülmektedir.

Şekil 2. İncelenen tezlerin yıllara göre dağılımı

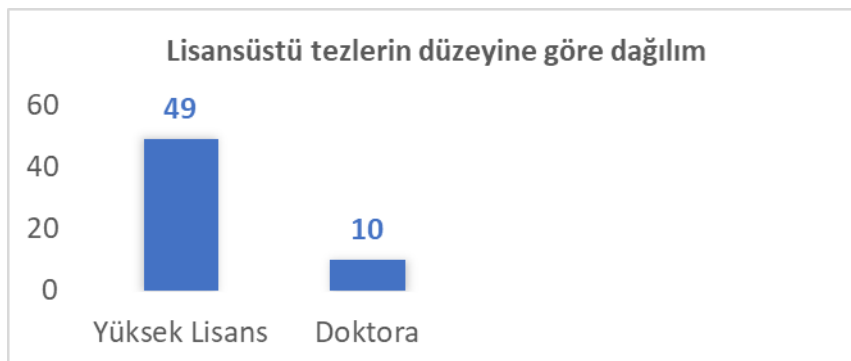
Lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde 2019 yılında 11 tez çalışması, 2007, 2018 ve 2021 yıllarında 6 tez çalışması gerçekleştirildiği görülmektedir. Diğer yıllarda yayımlanan tez çalışması sayısının belirli bir örüntü izlemediği 1,2, 3 veya 4 çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir.

Araştırmaların gerçekleştirildiği illere göre dağılım

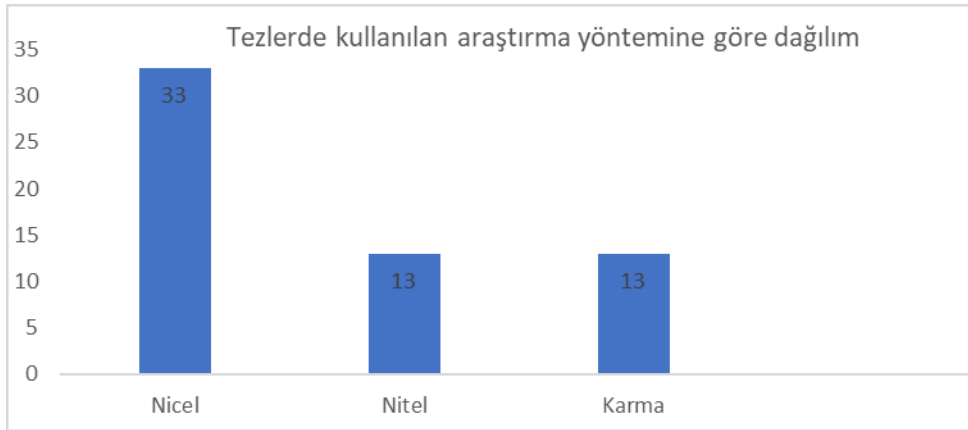
Şekil 3. İncelenen araştırmaların gerçekleştirildiği illere göre dağılımı

Yukarıdaki haritada altıgen 6 çalışma, beşgen 5 çalışma, kare 4 çalışma, üçgen 2 ve daire 1 çalışmayı temsil etmektedir. Türkiye genelinde farklı illerde gerçekleştirilen 6 çalışma haritada dahil edilmemiştir. Araştırmaların gerçekleştirildiği illere göre dağılıma bakıldığında sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında en fazla sayıda çalışmanın Ankara ilinde(6) gerçekleştirildiği, Kütahya'nın 5 çalışmayla takip ettiği, İzmir, Burdur ve İstanbul'da 4'er çalışma, Erzurum, Muğla, Uşak ve Elazığ'da 2 çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir. Harita incelendiğinde Karadeniz bölgesinde Samsun ve Zonguldak dışındaki illerde bu konuda çalışma gerçekleştirilmediği göze çarpmaktadır. Benzer şekilde güneyde de Hatay, Şanlıurfa, ve Gaziantep dışındaki diğer illerimizde çalışma gerçekleştirilmemiştir.

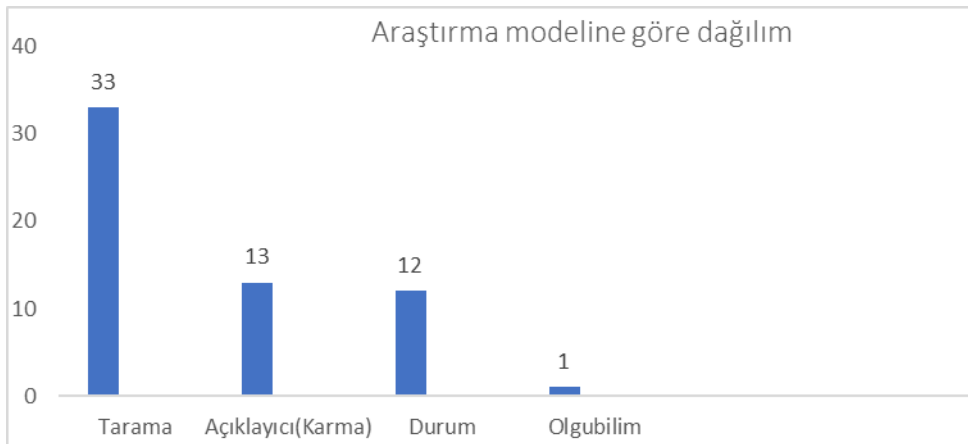
Şekil 4. İncelenen tezlerin düzeylerine göre dağılım

İncelenen tezlerin 49'unun yüksek lisans, 10 tanesinin ise doktora düzeyinde olduğu görülmektedir.

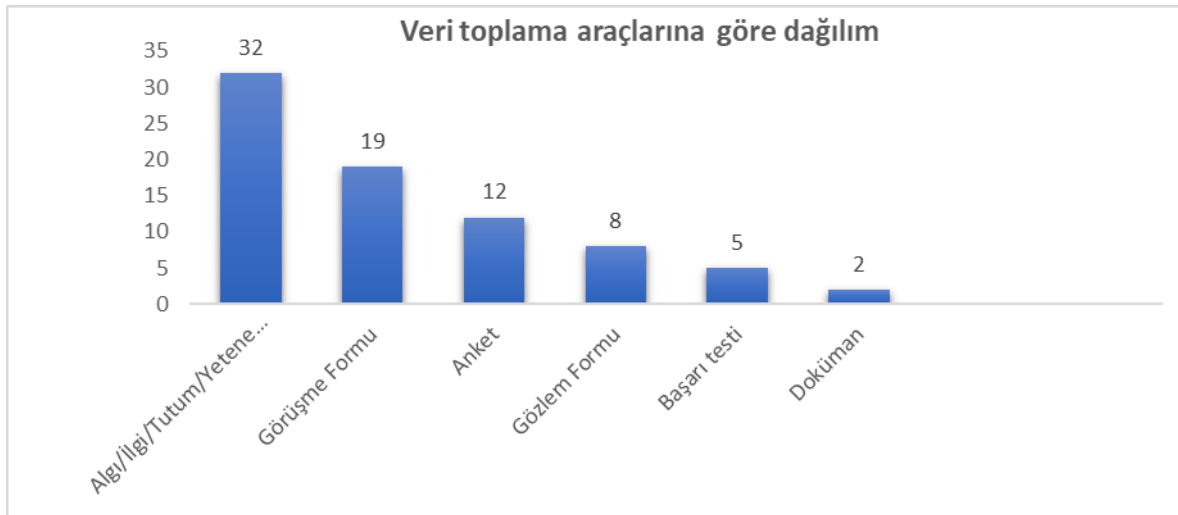
Şekil 5. İncelenen tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin dağılımı

Tezlerde kullanılan yöntemlerin dağılımı incelendiğinde nicel yöntemlerle gerçekleştirilen tez sayısının 33, nitel ve karma tez çalışmalarının sayısının ise 13 olduğu görülmektedir.

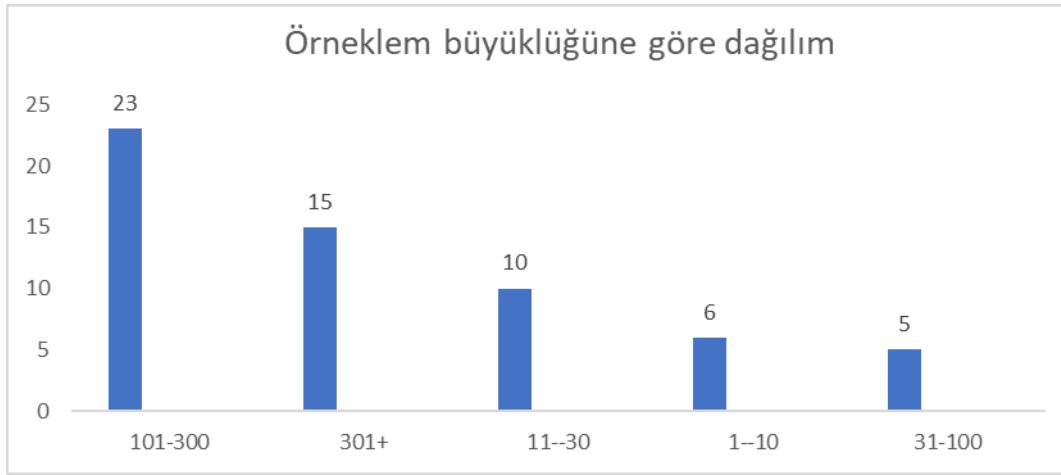
Şekil 6. Tezlerde kullanılan araştırma desenlerine göre dağılım

Tezlerin araştırma modeline göre dağılımına bakıldığında 33 adet tarama çalışması, 13 adet açıklayıcı desende karma çalışma, 12 adet durum çalışması ve 1 adet olgubilim çalışması olduğu görülmektedir.

Şekil 7. Tezlerde kullanılan veri toplama araçlarına göre dağılım

Veri toplama araçlarına göre dağılıma bakıldığında algı, ilgi, tutum, yetenek gibi özelliklerin ölçülmesine yönelik testlerin kullanıldığı 32 çalışma, görüşme formunun kullanıldığı 19 çalışma, anket kullanılan 12 çalışma, gözlem formunun kullanıldığı 8 çalışma, başarı testinin kullanıldığı 5 ve dokümanların kullanıldığı 2 çalışma olduğu görülmektedir.

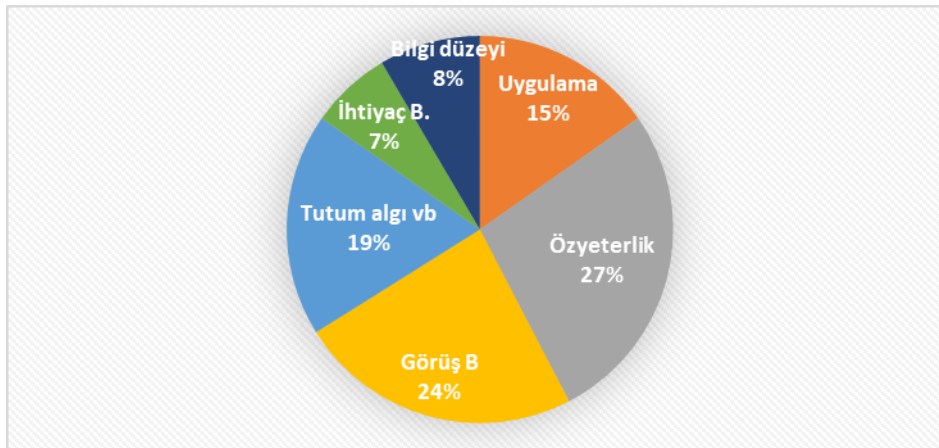
Şekil 8. İncelenen tezlerin örneklem büyüklüklerine göre dağılım

Örneklem büyüklüğüne göre dağılıma bakıldığında örneklem büyüklüğü 101-300 olan 23 çalışma, örneklem büyüklüğü 300 den fazla olan 15 çalışma, 11-30 olan 10 çalışma, 1-10 olan 6 çalışma ve 31-100 olan 5 çalışma bulunmaktadır.

Tablo 1. İncelenen tezlerin amaçlarına göre dağılım

Amaçlar	f	%
Fen öğretimi özyeterlik algı düzeylerinin belirlenmesi	16	27
Görüş belirleme	14	24
Tutum, algı, anlayış vb belirleme	11	19
Öğretim yaklaşım/yöntemlerinin uygulanma düzeyinin belirlenmesi	9	15
Bilgi düzeyi belirleme	5	8
İhtiyaç belirleme	4	7

Tezler amaçlarına göre sınıflandırıldığında sınıf öğretmenlerinin özyeterlik düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan 16 çalışma, öğretmenlerin belirli konulardaki görüşlerinin belirlenmesine yönelik 14 çalışma, öğretmenlerin belirli konularla ilgili tutum, algı anlayış vb özelliklerinin belirlenmesine yönelik 11 çalışma, bazı öğretim yaklaşımlarının veya yöntemlerin uygulanma durumlarını belirlemeye yönelik 9 çalışma, öğretmenlerin belirli konulardaki bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik 5 çalışma ve öğretmenlerin belirli alanlardaki ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik 4 çalışma olduğu görülmektedir.

Şekil 9. İncelenen tezlerin amaçlarına göre dağılımı

Tablo 2. İncelenen tezlerde sık kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı

Anahtar Kelimeler	f	Anahtar Kelimeler	f
Özyeterlik/özyeterlik inancı/fen öğretimine yönelik yeterlik/öğretim yeterlikleri/öğretmen özyeterlik düzeyi	17	Tutum/fene yönelik tutum/fen öğretimine yönelik tutum/fen bilimleri dersi öğretim kaygısı	8
Fen ve teknoloji/Fen Bilimleri dersi öğretim programı/program öğeleri /program geliştirme	9	Araştırma sorgulamaya dayalı fen öğretimi	4
Pedagojik alan bilgisi	5	FTTÇ/girişimcilik	4
Fen okuryazarlığı	5	Öğretmenlik deneyimi/ öğretmenlik meslek döngüsü/öğretmen rolleri	3
21. yüzyıl becerileri	2	Akademik başarı	2
Fen öğretimi	2	Bilim doğası	2
FeteMM/STEM	2	Öğretmen görüşleri	2
Çevre bilinci/sorunları	2	Teknoloji/ve çevre etiği	2

Sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilmiş fen eğitimi alanındaki tezlerin verilerinin ağırlıklı olarak Ankara, Kütahya, İstanbul, İzmir ve Burdur illerinden toplandığı görülmektedir. Ülkemizde bulunan illerin çoğunda bu konuda araştırma gerçekleştirildiği görülmekle birlikte Karadeniz bölgesindeki illerden Samsun ve Zonguldak dışındaki illerde; benzer şekilde güney bölgelerimizde Gaziantep ve Hatay dışındaki illerde araştırma gerçekleştirilmemiş olması dikkati çekmektedir. Sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında yapılan çalışmaların bütün illerimizde gerçekleştirilmesi iller bazında veri kaynağı oluşturacak; durum değerlendirmesi ve karşılaştırmaların yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında gerçekleştirilmiş tezlerin eğilimlerinin incelendiği bu çalışmada, çalışmaların genellikle nicel yöntemlerle yürütüldüğü ve tarama modelinde çalışmaların öne çıktığı ortaya konmuştur. Karma çalışmalar da bulunmakla birlikte bu çalışmalarda da nicel boyut ön planda gelmektedir. Sınıf öğretmenliği alanındaki tezleri genel olarak inceleyen çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Kara ve Demir, 2020; Küçükkoğlu ve Ozan, 2013; Yazıcıoğlu ve Genç, 2021). Bununla birlikte sadece doktora tezlerinin analizinin yapıldığı bir çalışmada araştırmaların büyük oranda karma yöntemle gerçekleştirildiği ortaya konmuştur (Akpunar, Kazu & Erdamar, 2018). Nitekim mevcut çalışmada incelenen 10 doktora tezinin 7 tanesinin karma ve 2 tanesinin de nitel araştırma olduğu görülmektedir. Buradan hareketle yüksek lisans tezlerinde nicel, doktora çalışmalarında ise karma yöntemin daha fazla kullanıldığını söylemek mümkündür. Doğan (2018) çalışması da bu bulguyu desteklemektedir.

İlkokul düzeyinde fen eğitimi alanındaki çalışmaların eğilimini araştıran Bağ ve Çalık(2018) çalışmasında da benzer bir sonuç bulunmuştur. Tez ve makalelerden oluşan toplam 80 yayını özetleyen bu çalışmada 2016-2017 yılları arasında 4. Sınıf öğrencileriyle yürütülen çalışmalarda araştırma yöntemi olarak çoğunlukla nicel yöntemler kullanıldığı ortaya konmuştur. Ancak 2014-2020 yılları arasında yayımlanan toplam 103 araştırmayı örneklem ayırt etmeksizin inceleyen Bayraktar ve diğerlerinin (2021) çalışmasında ise nitel yöntem kullanımının daha fazla olduğu görülmektedir. Fen eğitimi araştırmalarıyla ilgili olarak yürütülen diğer eğilim belirleme çalışmalarının sonuçlarıyla çelişen bu sonucu, araştırmacılar 2018 yılında gerçekleştirilen eğitim programları revizyonu ile ilgili doküman incelemeleri ve paydaş görüşlerinin alınmasına yönelik çalışmaların bu dönemde yoğunluklu olmasına bağlamışlardır.

Araştırmaların desenlerine göre dağılıma bakıldığında bu çalışmada incelenen nicel araştırmaların tamamının tarama deseninde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durum sınıf eğitimi alanındaki tezlerin genelinde geçerli bir bulgudur. Bu alanda tarama deseninin tercih edilmesinin nedeni araştırmaların amaçlarının genellikle durum tespitine yönelik olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca tarama araştırmalarının daha az zamanda daha çok kişiye ulaşma kolaylığı sağlaması ve veri analizinin de daha pratik olması bu desenin tercih edilmesini etkileyen faktörlerden biri olabilir. Nitel desenlerdeki çalışmaların son yıllarda artmasına rağmen nicel çalışmalara göre daha az gerçekleşmesinin bir nedeni de Türkiye’de eğitim bilimlerinde nitel araştırma yöntemleriyle ilgili kaynakların alanyazına nicel araştırmalara göre daha geç katılmış olması (Saban, 2007) ve araştırmacıların nitel araştırma gerçekleştirme konusundaki kaygıları nedeniyle çekinik davranmaları olabilir (Çepni, Ormancı & Özen Uyar, 2018).

Bu çalışmada elde edilen bir bulgu da sınıf öğretmenleriyle deneysel desende çalışma yürütülmemiş olmasıdır. Deneysel çalışmalar için öğretmenlerin belirli bir amaç doğrultusunda gruplar halinde bir araya gelmeleri gerekir. Öğretim dönemi boyunca bu türden uygulamalar zor olmakla birlikte hizmet içi eğitim çalışmaları bunun için bir fırsat olabilir. Hizmet içi eğitimler öğretmenlerin yeni öğretim yaklaşımları ve uygulamalarla ilgili kendilerini güncellemelerine imkan tanıdığı gibi deneysel çalışmaların yapılması için de bir zemin hazırlayabilir.

İncelenen araştırmaların örneklem büyüklüğü dağılımına bakıldığında 100-300 arası ve 300 üstü olan çalışmaların çoğunlukta oldukları görülmektedir. Bu bulgu araştırmaya dahil edilen tezlerin çoğunlukla tarama modelinde olmasıyla uyumlu bir sonuçtur. 100 den az sayıda öğretmenle gerçekleştirilmiş çalışmalar ise nitel ve karma çalışmalardır. Veri analiz yöntemi olarak ise betimsel analiz, t-test ve ANOVA/MANOVA önde gelmektedir. Bu durum da yine araştırmaların çoğunlukla tarama deseninde olmasıyla ilgili olarak beklenen bir sonuçtur.

Araştırma sonucunda ortaya çıkan önemli bulgulardan biri de çalışma konularında sınıf öğretmenlerinin fen öğretimine yönelik öz yeterlik inançlarının ve öğretmenlerin muhtelif konulardaki görüşlerinin belirlenmesinin öne çıktığı; bu iki konuya oranla öğretmenlerin öğretim ve ölçme değerlendirme uygulamaları ve bilgi/beceri düzeylerinin tespiti ile ilgili çalışmaların azınlıkta kaldığı görülmektedir. Kuşkusuz sınıf öğretmenlerinin fen öğretiminde yeterlikleriyle ilgili kendi algıları çalışılması gereken önemli bir konudur ve öğretmenlerin öğretim faaliyetlerini etkilemektedir (Bayraktar, 2009; Catalano, Asselta, & Durkin, 2019). Ancak bu konuda yapılan araştırmaların bu araştırma alanının ortaya çıktığı ilk yıllarda olduğu gibi öz yeterlik düzeylerinin belirlenmesi ile sınırlı kalmaması, konunun farklı boyutlarıyla ele alınması ve diğer araştırma konularına da daha fazla yer verilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada incelenen tezlerde ikinci olarak en fazla çalışılan konu öğretmen görüşleridir. Bu bulgu Bayraktar ve diğerlerinin (2021) çalışmasının sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Görüş belirleme türündeki araştırmaların eğitim sisteminde yaşanan bir değişimin veya tespit edilen bir problemin öğretimin merkezinde yer alan öğretmenler

tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Görüş belirleme çalışmalarının daha çok 2013 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilen öğretim programlarının yenilenme ve revizyon çalışmalarını öğretmenlerin gözünden değerlendirmesine yönelik olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimelere bakıldığında araştırma amaçlarındaki sınıflamayla paralel olarak fen öğretimine yönelik öz yeterlik başta olmak üzere öğretim programları, fen okuryazarlığı, pedagojik alan bilgisi, STEM/FeTeMM, FTTÇ(Fen, Teknoloji, Toplum, Çevre) ve araştırma sorgulamaya dayalı öğrenme gibi anahtar kelimeler dikkati çekmektedir. Anahtar kelimeler son yıllarda fen eğitimiyle ilgili güncel araştırma konularının ilkökul düzeyinde de popüler olduğunu ve sınıf öğretmenleri örneklemeyle de ilgili çalışmaların yapıldığını göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tezleri çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmiştir. 2005-2021(dahil) yılları arasında geçen 16 yıl boyunca gerçekleştirilen toplam tez sayısının 59 olması ilkökulda fen alanında sınıf öğretmenleriyle gerçekleştirilen çalışmaların yeterli sayıda olmadığı; gelecekte bu örneklem grubuyla fen alanında daha fazla araştırma yapılmasının ilkökulda fen eğitiminin kalitesinin yükseltilmesi konusunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuç da sınıf öğretmenleriyle fen eğitimi alanında gerçekleştirilen çalışmaların daha çok nicel tarama modelinde gerçekleştirildiği olmuştur. Tarama çalışmaları durum tespiti konusunda bizlere önemli veriler sunmakla birlikte, nitel araştırmalar incelenen konuyla ilgili daha detaylı ve derinlemesine bilgiler sunacaktır. Bu bağlamda bu alanda nitel desendeki çalışmaların artırılması önerilmektedir. Ayrıca bu alanda çalışan araştırmacıların neden nicel tarama modelini nitel modellere tercih ettiklerine dair bir araştırma gerçekleştirilerek tespit edilen hususların değerlendirilmesi, nitel çalışmaların teşvik edilmesinde katkı sağlayabilir.

Bu çalışmada öne çıkan bir diğer bulgu da konudaki doktora çalışmalarının yüksek lisans düzeyine göre çok daha az gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu sonucun bir nedeni doktora eğitimi veren üniversite sayısının az olması olarak değerlendirilmekle birlikte bir diğer neden olarak sınıf öğretmenliği doktora programlarında fen eğitimi alanında çalışmaların daha az tercih edilmesi olarak görülmektedir. Doktora çalışmalarında fen alanında ve özellikle de sınıf öğretmenleri odağında daha fazla çalışma gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Bu çalışmada öğretmenlerle gerçekleştirilen çalışmaları fen öğretimine yönelik öz yeterlik ve öğretmenlerin belirli konulardaki görüşlerinin belirlenmesi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Gelecekteki çalışmalarda öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarına yönelik çalışmaların özellikle nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akpunar, B., Kazu, İ. Y., & Erdamar, F. S. (2018). sınıf öğretmenleri ve sınıf öğretmen adayları üzerine yapılmış doktora çalışmalarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(67), 913-925.
2. Bağ, H., & Çalık, M. (2018). İlkokul 4. Sınıf Düzeyindeki Fen Eğitimi Araştırmalarının Tematik İçerik Analizi. *Ilkogretim Online*, 17(3).
3. Bayraktar, Ş. (2009). Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretimine yönelik yeterlik inançlarının incelenmesi. *Milli Eğitim*, 38(182), 58-71.
4. Bayraktar, Ş., Bedir, D., Akyol, S. & Tunç, İ. (2021). İlkokul Fen bilimleri eğitimi araştırmalarında genel eğilimler: 2014-2020 yılları arasında yayımlanan çalışmaların incelenmesi. *Turkish Studies -Education*, 16(5), 2171- 2189.
5. Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
6. Catalano, A., Asselta, L., & Durkin, A. (2019). Exploring the Relationship between Science Content Knowledge and Science Teaching Self-Efficacy among Elementary Teachers. *IAFOR Journal of Education*, 7(1), 57-70.
7. Çepni, S. (2010). Araştırma ve proje çalışmalarına giriş (5. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık
8. Çepni, S., Ormancı, Ü., & Özen Uyar, R. (2018). Doktora öğrencilerinin nitel araştırma yapmaya yönelik kaygıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(3), 875-886.
9. Çiltaş, A., Güler, G. & Sözbilir, M. (2012). Türkiye’de matematik eğitimi araştırmaları: bir içerik analizi çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 565-580.
10. Doğan, M. (2018). *Türkiyede 2013-2017 yılları arasında sınıf eğitimi alanında yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
11. Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varişoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M. & Sözbilir, M. (2012). Türkiye’deki eğitim araştırmalarında eğilimler: Bir içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(1), 443-460.

- 12.Kara, N.& Demir, M. K. (2020). Türkiye’de sınıf öğretmenleri ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin cinsiyet değişkeni açısından değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 300-316.
- 13.Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelemesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75-87.
- 14.Kesik, C., & Ciğerci, F. M. (2020). Sınıf Öğretmenliği Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi (2016-2019 Yılları Arası). *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(34), 450-471.
- 15.Kurtuluş-Üstün, B. & Oğuz-Namdar, A. (2022). Sınıf öğretmenliği bilim dalında 1998-2017 yılları arasında üretilen tezlerin eğilimleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 572-600. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2022..-807329>
- 16.Küçükkoğlu ve Ozan, (2013). Sınıf Öğretmenliği Alanındaki Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir İçerik Analizi, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12), 27-47.
- 17.Özmen, H. & Karamustafaoğlu, O. (Ed.). (2019). Eğitimde araştırma yöntemleri (2. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık. <https://doi.org/10.14527/9786052417867>
- 18.Saban, A. (2007). Lisansüstü öğrencilerin nitel araştırma metodolojisine ilişkin algıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 469-485.
- 19.Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. & DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173).
- 20.Yazıcıoğlu, A., & Genç, G. (2021). Sınıf Öğretmenliği Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1-14.
21. Yıldız, İ.(2022). Sınıf öğretmenliği bilim dalında 2017-2021 yılları arasında yayımlanan lisansüstü tez çalışmalarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü tezsiz yüksek lisans projesi.

Mekânın Kadın Yüzüne Sosyolojik Aynanın Karşısından Bakmak

Looking At The Women's Face From The Sociological Mirror

Yonca Altındal

Dr. Öğr. Üyesi., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Balıkesir, Türkiye

ÖZET

Kent, kentleşme ve kentileşme toplumsal, kültürel ve politik olarak inşa edilen sosyolojik olgulardır. Kırsal alandan kente olan yoğun göç dalgası Türkiye özelinde de 1940'lı yılların sonlarından itibaren görünür kılınmıştır. Kentin kırsal alandan tamamiyle farklı yapılması kente dair söylenecek sözlerin ve yapılacak sosyal bilim çalışmaların da alanını genişletmiş ve zamanla pek çok araştırmaya zemin hazırlamıştır. Bu araştırmaların 1970'lerle birlikte yönü daha farklı bir bağlamsallıkta kendisini göstermeye başlamıştır. Mekânın toplumsallığı ve mekâna dair bu yeni yönelim yer'in sosyal ilişki ağlarıyla kurulma dinamiklerini temel alan olguyla var olmaya başlamış ve sosyoloji disiplini içerisinde de mekânın akışkan doğası üzerine sorgulamalar akademik alanda yer edinmiştir. Mekânsallığın ivme kazanması ve gündemde etkin kılınması zamanla içerisinde sınıfsal ve toplumsal cinsiyet olgularıyla birlikte geniş bir çerçeveden konuya yaklaşmayı elzem hale getirmiştir. Mekânda yer ediniş, konumlandırma, kadın-erkek cinsiyetleri için taşıdığı anlamsallık, kentleşme ile birlikte yaşanan evrimselliğin izdüşümlerini yorumlamak açısından ise oldukça önem taşımaktadır. Çünkü mekânsallığın cinsiyetçi ve gelenekçi yapılması kadınlara ve erkeklere farklı rol ve örüntülerle karşısına çıkmaktadır. Bu çalışma mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli bir perspektifle yaklaşmayı hedeflemektedir. Bu amacı gerçekleştirmek adına var olan erkek egemen yapı ve kurumsal mekanizmalar nedeniyle özel alanı ve kamusal alanı düalist bir şekilde büründüren toplumsal gerçeklik sosyolojik olgular nezdinde yorumlanacaktır.

Anahtar Kavramlar: Kent, Kentleşme, Mekân, Toplumsal Cinsiyet, Özel Alan, Kamusal Alan.

ABSTRACT

Urban, urbanization and urbanization are sociological phenomena that are socially, culturally and politically constructed. The intense wave of migration from rural to urban areas has been made visible in Turkey in particular since the late 1940s. The completely different structuring of the city from the rural area has expanded the scope of the words to be said about the city and the social science studies to be done, and has prepared the ground for many researches over time. With the 1970s, the direction of these studies began to show itself in a different context. This new orientation towards the sociality of the space and space has begun to exist with the phenomenon based on the dynamics of the place's establishment with social relations networks, and inquiries on the fluid nature of space within the discipline of sociology have taken place in the academic field. The acceleration of spatiality and making it active on the agenda have made it essential to approach the subject from a broad framework along with class and gender phenomena over time. The place in the space, its positioning, its semantic meaning for male and female genders are very important in terms of interpreting the projections of evolutionary experience with urbanization. Because the sexist and traditional structuring of spatiality confronts women and men with different roles and patterns. This study aims to approach the relationship between space and gender with a gender equality and rights-based perspective. Due to the male-dominated structure and institutional mechanisms that exist in order to realize this goal, the social reality that transforms the private and public spaces into a dualist form will be interpreted in terms of sociological facts.

Keywords: Urban, Urbanization, Space, Gender, Private Space, Public Space.

1. GİRİŞ

Kentlerin değişiminin ve dönüşümünün sosyolojik okuması devingenliğin doğasını sorgulamakla başlar. Bu sorgulama öncelikle mekânsal yapıların toplumsal içerimlerini oluşturan ilişki, örüntü ve süreçlerle var olmakta ve yeniden üretilmektedir. Kentleşme ve kentileşmenin sağlıklı bir şekilde yaşanması ise kentin nasıl, ne şekilde kullanıldığı ve kenti deneyimlerin yani aktörlerin ve hatta dublörlerin kattıkları anlamsallıkla doğrudan ilintilidir. Altındal'ın da özellikle dile getirdiği üzere bugün kentleşme anlam değişimine yol açmış ve farklılıkların önemini yadsınamaz olduğunu gözler önüne sermiştir. Öyle ki kentler ve beraberindeki kentleşmenin temel nüveleri açısından bakıldığında “yan yana mekânlara yerleşilerek oluşturulan nüfusun yığılma alanları haline gelmiştir” (2010:72). Bu bağlamda mekânın neresinde yaşadığınız, oraya kattığınız anlam yüklemesi ve davranış örüntülerinizle belirginlik kazanmaktadır. Kent mekânları bu nedenle kaosu bol haliyle tekdüze olmaktan uzak özellikleriyle heterojenliğini de açıkça ortaya koymaktadır. Mekânlar bu davranışlarla birlikte Löw'ün de vurguladığı şekliyle “sosyal olarak inşa edilmekte ve günlük pratiklerin birer eyleyeni olarak ilişkilerle kendisini konumlandırmaktadır” (2016:120). Kentlerin etkileşim ağlarının yoğunluğu da homojenliği barındırmadığını ve bu nedenle de yapılacak sosyolojik açıklamaların kolay olmayacağını bizlere göstermektedir. Bu doğrultuda Massey'e kulak vermek yerinde olacaktır. Massey açısından mekân gerek farklı ilişki dinamiklerini gerekse birbirleriyle uyumlu etkileşimin gerçekleşebilmesine imkân tanınması bakımından önem taşımaktadır (1999:28).

Kadınların kentsel yapılanma ve mekânsal düzlemde erkeklere oranlara geri planda yer aldıklarını söylemek mümkündür. Bu ayrımcılığın ve ayrışmaların sosyolojisine bakıldığında toplumsal, politik ve kültürel içerimlerin olduğu görülmektedir. Farklılığın temelinde cinsiyetçi rol ve örüntülerin mekânsal yansımalarının varlığının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kadınların kendileri için sosyo-kültürel ve sosyo-politik yapılanmaları bağlamındaki değişimler kentsel alanların gelişmişlik göstergelerinde de aynı şekilde görünür kılınmamaktadır.

Mekânların kullanımı kadınlar açısından çoğu zaman eşitsizliklerle örülü hikâyelerin yaşanması ile kendisini göstermektedir. Kentlerin kadınlar ve erkekler adına sunduğu imkânların toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektif ve sınıfsal bağlamı yorumu bu bakımdan oldukça önem taşımaktadır. Kentlerin ya özgürlükleri sunuşu ya ortadan kaldırışı ya da hiç sunmayı sorunu kadınların ve erkeklerin gündelik yaşam deneyimlerinde belirginlik kazanmaktadır. Bunun yanı sıra Aktaş'ın da belirttiği üzere "tesadüfî nüfus birliktelikleri, nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, heterojenlik, yardımlaşma duygusu ve kendini ifade edebilme kanallarının kısıtlı olması gibi kent yaşamına özgü nitelikler mekân kullanımında eşitsizlikleri gündeme getirmektedir" (2017:137-138).

Bu çalışmada kentsel dinamiklerin mekânsal olarak ayrışmaya neden olduğu ve bunun cinsiyetçi kalıp ve yargılarla kadınları damgalayıcı pratiklerle nasıl tanımladığına yer verilecektir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli olarak ele alınan çalışmada teorik alan temel olguları göz önünde tutarak sosyolojik perspektif etrafında sorgulanıp yorumlanmaya çalışılacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kent yaşamı bireylere bir yandan toplumsallığını gerçekleştirme için farklı bir zemin hazırlarken aynı zamanda bu toplumsallık içinde cinsiyete ilişkin anlam kodlarını da yeniden üretmektedir. Dolayısıyla kent kendi sosyo-kültürel dokusuyla kadına ve erkeğe farklı yaşam alanlarında farklı özgürlükler, fırsatlar, güvenlik ve güvence hizmetleri sunmaktadır. Diğer yandan da kentsel mekân bir anlamda cinsiyetlendirilmiş bir alan olarak kabul edilebilmektedir (Alkan, 2009:13). Bu nedenle kadın ve erkekler için mekân deneyimi, kullanımı, taşıdığı anlamlar birbirlerinden farklılaşmaktadır (McDowell, 1983; Eagly, 1995; Amole, 1998; Asiyanbola, 2006). Mekânların zaman içerisinde devinimi beraberinde kadınların ve erkeklerin nasıl konumlandırıldığını tartışmayı da elzem hale getirmiştir.

Mekânlar kadınlara ve erkeklere farklı gözle yaklaşmaktadır. Aynadan baktığımızda kent ve kentsel yapılanmalarda bu farklı deneyimler, çizilen sınırlar ve haklar olarak görülmektedir. Cinsiyetçi rol ve örüntüler nedeniyle mekânsal ayrışma kadınlara ve erkeklere aynı kamusal alanı sunmaz. Bu ayrışmanın ve dışlayıcı görüş ve beraberindeki uygulamaların temelini tarihsel geçmişe dayandırmak gerekmektedir. Nitekim tarih boyunca kadınların mekân içerisinde sokak ile bağdaştırılması pejoratif bir etki ile sarmalandığını söylemek mümkündür. Bunun kökenlerinde de toplumsal cinsiyet rolleri yatmaktadır. Kamusal-özel ayrımı, kadın ve mekân ikileminin belirgin somut örneklerini sunmaktadır (Tuncer, 2015:31; Aktaş, 2017:137). Mekânsal düzlemdeki ayrışma da beraberinde cinsiyetçi perspektifin keskinliği ile de kendisini açıkça gösterdiği için toplumsal ve kültürel nüveler etrafında mekânsal ayrışmada kadınlar dışlayıcı pratiklerle karşı karşıya kalmışlardır (Altındal ve Kaçan, 2021:1570). Kadınlara özel alanı erkeklere kamusal alanı ithaf eden eril norm ve değerler daha genel itibarıyla söyleyecek olduğunda ataerkil rol, yapı ve mekanizmalar kendisini sertçe hissettirmektedir. Bu eril ayrışmanın temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yatmaktadır. Bu eşitsizliğin mekânsal görünümü de ev içi alan ve kamusal alan dinamiklerinde atfedilenlerle var olmaktadır. Bu varoluşun kadınlar açısından eşitlikçi ve hak temelli olarak yansıdığını söylemek ise oldukça güçtür. Eril tahakkümün kadınlara dair inşa ettiği pasifize edici rollerle konumsuzlaştırıcılığı az gelişmiş kentlerin ve ülkelerin özelliklerinin başında gelmektedir. Özellikle bu geleneksel işbölümünün eşitsiz yapılışının sonrasında etkisini arttıran iktidar ve otorite ilişkileri mekân kullanımında da farklı ve ayrımcı pratiklerle, deneyimlerle ve yaşamsallıklarla yüksek sesle kendisinden bahsedilir hale getirmiştir. Foucault da mikro ilişki alanlarında üretilen bu iktidarın içerimlerine değinmiştir. Onun savunusuna göre "iktidar biçimleri bireyi kategorize etmektedir. Aynı zamanda bireyselliği ve kimliğine etrafında kurallar dizgesi sunmaktadır. Adeta bir hakikat yasası dayatarak, doğrudan gündelik yaşama yönelik baskı uygular hale gelmektedir" (2012:63). Cinsiyetçi yapılar da böylelikle kadın-erkek toplumsallığını farklı kurguladıkları için kurulan ilişki dinamikleri, mekâna dair izlekler sunmaktadır. Bu noktada kadınlara özgü bağımlı, duygusal, irrasyonel kalıplarla bezenmiş eril izler ve uygulamalar erkeklere ait değerler olarak sunulanlardan bütünüyle farklılık göstermektedir. Aytaç'ın savunusu da benzer olarak "erkeklere özgü ilişki/iletişim ve de mekânlar ile kadınlara biçilen rol ve statü alanları birbirinden çoğu kez farklılık (2007:214-215) olacağına dairdir. Kent, mekân ve toplumsal cinsiyet bağlamında bu gerçeklik tüm açıklığı ile kendini göstermekte aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı bu üçlü saç ayağının sosyolojik düzlemde önemli bir toplumsal ve kültürel gerçeklik olarak irdelenmesini gerekli kılmaktadır.

3. MEKÂNIN KADINA DAİR KEKREMSİ DOKUNUŞLARI

Kadınların mekânın cinsiyetinde hareket edebilmeleri erkeklerin izinlerine ya da onları ikna edebilme 'beceri'leriyle gerçekleşmektedir. Gerek asimetric gerekse tahakkümcü ilişkilere dayalı bu cinsiyet rejimi özel ve kamusal alan pratiklerinde, gündelik yaşamın toplumsal ve kültürel izleklerinde kendisini göstermektedir. Kamusal alanda ise kadınların toplumdaki statüsü, çalışma yeri, eğitim imkânlarının gelişmişliği, bakmakla sorumlu olduğu çocuk, yaşlı grupları gün içerisinde sık sık kent içi hareketliliğe dâhil olmasına neden olmaktadır. Böylelikle yıllardır erkek mekânı olarak dizayn edilen kent içi alanlara kadınların da etkin bir şekilde söz sahibi olup yer alabileceği hale dönüşmesi gerçeği söz konusudur (Chapple, 2001; Uteng, 2011; Bosoni, 2014; Önder, 2020). Ancak bu hiç de kolay değildir; çünkü kentlerin planlanması tarihsel olarak erkek egemen hegemonya sistemi içerisinde kurulmuştur. Bu erilleşmiş sistem; toplumsal ekonominin daha çok kadınların yer aldığı sektörleri görünmez hale getirmekte ve kent

içerisinde kadınları değersizleştirmektedir (Jarvis, Kantor ve Cloke, 2015:242-243). Böylelikle kadınlar kamusal alanın esas özneleri olmaktan uzaklaştırılarak pasifize edilmektedir (Altındal ve Kaçan, 2021:1569).

Kamusal alanın neden kadınlara kapısının kapalı olduğu kısmen aralıklı olabilmesi halinde ise kadınlara verilen eril izinler ve kadınlar tarafından verilen mücadeleler ve eril iknalarla gerçekleşebileceğine dair gerçeklikler üzerine düşünülmesini gerekli hale getirmektedir. Dolayısıyla mekânın cinsiyetçi yapısı ilişki dinamiklerini, ayrışmaları üretmekte ve olgularla bu yapıyı sunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektiften bakılmadığı sürece eşit bir toplumsal konumdan bahsedilemeyeceği de aşikârdır. Bu nedenle özellikle toplumsal cinsiyetin ne anlam ifade ettiği, kentlere ve mekânlara nasıl yansındığını ifade etmek gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyet olgusu, biyolojik olarak kadın ve erkek olunmasından öte toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmeye gönderme yapar. Bu olgu, kadına ve erkeğe birbirinden farklı temeli eşitsizliğe dayalı ve tahakkümcü güç ilişkilerini içeren ataerkil toplum yapısı ile oluşturulmuştur. Bu yapıda atfedilen roller kadınların ikincilleştirildiği, bağımlı ve pasif özneler haline getirildiği/getirilmeye çalışıldığı, erkeklerin ise kadınların aksine güçlü, aktif ve birincil pozisyonlarda yer almasını sağlamaya yönelik olarak tasarlanmasına dairdir (Oakley, 1972; Connell, 1998). Aynı zamanda bu olgu, toplumsal bir kategori olarak ele alınmıştır (Şaşman Kaylı, 2014:28). Bu kategorinin barındırdığı eşitsiz ve hak temelli olmayan roller, mekân ayrışmasında da kendisini açıkça göstermektedir. Çalışma ve var olma alanının kamusal, ev içi alanının özel alan olarak tanımlandığı bu ayrışmada kadınlar ev içi alanla özdeşleştirilmişlerdir (Altındal, 2016:258). Kaypak'a göre de "kent plancılarının ve mimarların kentlerin oluşmasında "kadının yeri evidir" eril anlayışını benimsemektedirler. Kadın odaklı yerine aile odaklı bu gelenekçi savunuların kadınları mekânlardan dışlayıcı tavrına gönderme yapılmaktadır (2015:484). Bu özdeşleştirmenin temelinde ise şüphesiz temelde asla unutulmaması gereken temel olgu toplumsal işbölümünden kaynaklanmaktadır. Çünkü toplumsal/geleneksel işbölümü, kadını özel alanla sınırlayıp, erkeği kamusal alanla eş tutarak eşitsizliğin mekânsal anlamda da yaşanmasına yol açmaktadır.

Hiyerarşik güç ilişkileriyle örülü erkek egemen yapı ve mekanizmalar eşitsiz rolleri içerdiği için edilgen ve pasif konuma itilen kadınlarla, etken, rasyonel ve karar verici rolü üstlenen erkeklerle zıtlştırılan görünümlere sahne olmaktadır. Patriarkanın derince hissedildiği az gelişmiş ülke ve toplumlarda özne, akıl, bilim ve kamusal güç alanı erkeklerle, bunun karşısındaki tüm olumsuzluklarla özdeşleştirilen yani nesne, doğa, duygu, bilim dışı ve özel alanla aslında konumsuzlaştırılan kadın cinsiyeti arasında daima karşıt olmaları gereken değiştirilemez bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapı Altındal'ın da dikkat çektiği üzere düalist bir yapıdır (2009). Yine Eagleton'ın da vurguladığı üzere "kadınlar duygusal, erkekler ise güçlü ve kural koyucu kavramlarla tanımlanmakta ve bu da zamanla toplumsal kurumlar tarafından da benimsenmektedir" (1991:174). Böylece ataerkil denetim mekanizmaları tarafından toplumda geçerli olan ve bugün de geçerliliğini koruyan erkek egemen yapı içerisinde başarılarla, güçlerle, hâkimiyet sağlamakla sorumlu olan erkek cinsiyeti bu olumsuzluklardan yoksun olarak hatta aciz olarak konumlandırılan ve nitelik(siz)lerle yaşamak zorunda bırakılan kadın cinsiyeti söz konusudur.

4.MEKÂNIN DİKOTOMİSİNİN CİNSİYETÇİ AYAK İZLERİ

Mekânsal dikotomilerin cinsiyetçi, eril nüveleri özel ve kamusal alan ayrımında kendisine yer bulmuştur. Bu ayrışma kadınlara ve erkeklere farklı sınırlar getirmekte bu da beraberinde eril davranış kalıplarını dayatmaktadır. Bazı mekânlar kadınlara "özgü değildir" ve "uygun" değildir cinsiyetçi anlayışları hâlâ yaşanmaktadır. Caddelerin ve sokakların kadınlar için tehlikeli olduğu, belli zamanlarda bu çoğunlukla akşam hava karardıktan sonra kadınların kamusal alanı kullanmalarının gerekli olmadığı yönündeki ayrımcılığı pekiştirici görüşler keskin bir şekilde karşımızda durmaktadır. Çakır'ın dillendirdiği şekilde bu anlayışın temelinde kadını özerk bir birey olarak görmekten öte baba ya da kocanın adeta ve hakimiyeti altında mülkü sayan binlerce yıllık ataerkil bir anlayışın tekabülîyetinden kaynaklanmaktadır (2009:79). Yine bu anlayış şiddete dayalı bir şekilde anlaşılacakla beraber kadınların mekânsal olarak dışlayıcılığın önemli bir tezahürü olarak *koruyucu ataerkillik* olgusunda da kendisini açıkça hissettirmektedir. Koruyucu ataerkillik olgusu; kadınların zayıf olarak görülmesi, kadınlara yardım edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Aslında altında yatan alt metin aciz olarak görülme tabiri caizse *kol kanat germe* adı altında egemenliğin dayatılmasını içermektedir. Bir yandan kadın kimliğinin yerine eş ve anne olarak kutsandığı, öte yandan kadınların erkeklere "emanet" olarak sunulduğu nihai kertede erilliğin yüceltildiği yapı söz konusudur. Sakallı Uğurlu'ya göre bu olgu ataerkilliğin kadına zarar veren baskıcı yönüne karşı eleştirel bir tavır sergilemekle beraber kadınları zayıf bir konumda tanımladığı ve cinsiyetler arasında eşitsizliği ürettiği için temelde erkek egemenliğine dair savunuları beraberinde taşımaktadır (2002; 2003; 2006; 2008).

Özel ve kamusal alanlar, karşıtlık ve alt üst oluşturacak biçimde bölünmüş ve örgütlenmişlerdir. Kadınlar ve erkekler mekânsal olarak ayrılmıştır. Evlilik, aile, hane, ev gibi özel alana işaret eden kavramlar kadınlarla ilişkilendirilmişlerdir. Oysa kamusal alan ile özel alan toplumsal olarak yapılandırılır. Her ikisinin arasında kesin bir sınır olmadığı gibi geçişkenlik vardır. Bu zamana ve mekâna göre değişebilir (Alkan, 2000; Çakır, 2009). Sosyal yaşamın konumlandırılışı da mekân ile doğrudan ilintili hale gelmektedir (Gieryn, 2000:466). Aynı mekânda yaşayan kadın ve erkeğin ve onlara atfedilen değerlerin, hiyerarşik ve birbirine karşıt olarak ayrışmasıdır. Özel ve kamusal mekân birbirlerinin zıtlarıdır ve hiyerarşik olarak bölünerek örgütlenmişlerdir (Çakır, 2009:137). Habermas'ın da

belirttiği gibi, “kamusal ve özel ayrımı, erkeklik ve kadınlık anlayışında anahtar konumda rol oynamıştır” (Habermas, 1997:22).

Mekânsal ayrışmada özel alan dinamikleri kadınlara ücretsiz ev işçiliğini erkeklere ise özgürlük ve rahatlama alanını sunmaktadır. Altındal ve Bayramiç açısından bu mevzu kadınların pasifize edildikleri özel alanlarda zamanlarının çoğunu ücretsiz ev işçisi şeklinde geçirmekte olduklarına dairdir (2019:6939). Ev içi alan bakım emeğinin görüldüğü ve 7/24 mesainin bitmediği kapıyı açtığımızda üzerinize yığınla gelen işler ve sorumluluklar anlamına gelmektedir. Bu rol paylaşımının eşitlikten oldukça uzak yapısı erkeklere dinlenme ve konfor alanı olarak ev içi alanı yani özel alanı sunarken kadınlara bitmek bilmeyen iş yükleriyle ve görünmeyen emekle eş tutmaktadır.

Özel alan buradan bakıldığında kadınlar için özgürce yaşayabilecekleri bir alan sunmamaktadır. Evde iş bitmez, bakım emeği ömür boyu sürer, çocuk sahibi ailelerin çocukları okul, iş ya da evlilik yoluyla evden fiziksel olarak ayrılırsalar dahi ölene kadar sorumluluk ve korumacı anlayış özellikle geleneksel aile yapısını benimseyen periferi ülkelerinde *göbek bağı* gibi her daim devam eder, yani destek olma ya da yaşamlara müdahale etme anlayışı bitmez. Bu nedenle ev sadece işlerin ve sorumlulukların alanı değil yaşamın tam da kendisi olarak pek çok toplumsal ve kültürel pratiği de içermektedir.

Kadınların mekânlara kendilerine göre dizayn etmeleri bu yansımaların kadınsı izler taşıdığını erkeklerin ise böyle bir istek, heves ya da sorumluluk olarak hissetmediklerini söylemek mümkündür. Hiçbir erkeğin yeni bir eve taşınırken mutfakla/banyodaki fayanslarla, dolaplarla, tasarımla ilgilenmemesi evin gezdirilme sürecinde dahi “hanımefendi/yenge hanım/ablaya” “*tam da uygun bu mutfak ve banyo denilmesi*” bile cinsiyetçiliğin ev içi alandaki tasarlanışında sadece kadınlardan sorumlu tutulmasına dair eril “gerekliliğinin” en açık tezahürleridir. Kadınlar da eve girdiklerinde ilk önce mutfak ve banyoya dikkat ederler; çünkü yemek hazırlamak ve temizlik yapmak açısından en önemli iki ayrı alandır. Gezer’in de ifade ettiği gibi aslında “kadınlar mekânları kendilerine göre kişiselleştirirler” (2009:94). Ve bu iki ayrı alan tam da kadınlarla sorumlu tutulan cinsiyetçi odalardır. Oysa bir salon ya da balkon kadınlar için de erkekler için de bir tercih ve zevk meselesi haline gelebilir. Bu alanlar erkekler için özellikle konukların ağırlandığı (hizmetlerin çoğunlukla kadınlar/kız çocuklar tarafından yapıldığı, erkeklerin yaptığı ya da yardım ettiği noktasında “kılıbık”, “light erkek ya da zero erkek” olarak damgalandığı) ellerinde kumandalarla televizyon izlenildiği ya da play station oynandığı bir anlamda kamusal alandaki sosyalliğin evin içerisine dönüşmüş alanlarıdır. Balkon ise semi-public (yarı kamusal) bir alan olarak kadınlar tarafından sigara içen erkeklerin sağlıklarını önemsemekten çok salondaki perdeler kirlenmesin diye erkeklerin vakitlerinin çoğu kısmını geçirdikleri yerlerdir. Bu iki alan özellikle tasarlanırken kadınlar için düşünülmez. Adeta asexüel alanlar olarak kabul edilir ve daha çok cafcıflı gösterişli albenili olmasına, böylelikle daha kolay alıcı bulunacağı varsayıldığı için kiralanmasına ya da satılmasına olanak tanır.

Edgü’nün dillendirdiği üzere yere bağımlılık-place attachment-kadınlarda daha fazladır. Kadın yere bağımlı yaşar, dünyasını o mekânda kurar. Böylelikle zamanla bir yere ya da mekâna bağımlılık güvenlik duygusunu da artırır. Zamanla güvenlik duygusu ve yere bağımlılık yerine geçmeye başlar ve bu kısır döngüde mutlu olmaya çalışılır (2009:77). Ancak bu mutluluk az önce de belirtildiği gibi gerçek bir mutluluktan öte bitmeyen sorumluluktan “eviyle evli” olmaktan dolayı çaresizliğe dayalı bir iyi olma hali gibi sunulur. Oysa gerçek hayat kamusal alanda yaşanır ve hayatın akıcılığında da kadınlardan çok erkeklerin seslerinin yükseldiği sınırsız bir alan anlamını taşır. Kamusal alanın aktörleri kadınlar tarafından ve kadınlarla değil farklı erkekliklerin hegemonik güç ilişkilerini hiyerarşik olarak kurguladığı ve uyguladığı ilişkiler silsilesi ile kendisini var etmektedir. Bu var etmede ise sınırlı sayıda kadın; ya ekonomik güce sahip, ya çok iyi bir eğitim almış ve sınıfsallığa mensup olan ya da sosyal sermaye ile ki -bu çoğunlukla erkek dünyasından tanıdık erkekler ile gerçekleşmektedir- yer alınabilmektedir. Bu fırsatlardan yoksun olan; yoksul, engelli, eğitimsiz, ya da düşük seviyede eğitilmiş, yaşlı bazen de genç olduğu için kadınlar evlerinden dışarıya çıkamamakta, çıkmaları desteklenmemekte, kısmen desteklenir gibi görülse de birer “lütuf” olarak sunulmakta ve erkek dünyasına kadınlar dâhil edildikleri için zorlukları aşırp kazanılan başarı gibi lanse edilmektedir. Dolayısıyla mekânların kadınların çoğunluğu açısından renkli fotoğraf kareleriyle süslenmemiş olduğunu ifade etmek mümkündür. Bunun yerine içerisinde karambollü, çelişkili bir o kadar da çetrefilli sokaklarla, gri kasvetli yollarla dolu siyah-beyaz kareler sunmaktadır. Kentlerin erkeksi yapılanmasında hegemonik güç ilişkileri hâkim olduğu için kadınlar için aşılması zor merdivenler oldukça fazladır. Bu merdivenleri aşabilen az sayıdaki şanslı kadınlar sınıfsal anlamda orta üst ve üst sınıfa mensup eğitilmiş ve kamusal alanda özne olmayı başarabilmiş kadınlardan oluşmaktadır. Bu kadınlar açısından kenti deneyimlemek alt sınıf bir kadının kent için verdiği mücadele alanından daha farklı deneyimlerle erkek mekânlarını sorgulamaya dair imkânlarını da barındırır. Bu anlamda Bondi ve arkadaşlarının da belirttiği üzere aynı zamanda kentsel mekânlar özgürleşmeyi mümkün kılan dinamiklere de sahiptir (2005).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınlar ve erkekler farklı sosyo-kültürel ilişkiler ağlarıyla yaşam sürdürdükleri için kent mekânları aynı ilişki dinamiklerini sunmayı vaat etmez. Özellikle eril yapıların etkin olduğu az gelişmiş ülke ve toplumlarda kentlerdeki mekânlarda; kimlik, toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri, sınıfsallık eşitsiz şekilde biçimlenmektedir.

Gerek bedensel gerekse zihinsel repertuar anlamında yüklerin sadece kadınlara özgü imiş gibi atfedilen ve eril normlarla inşa edilen bu rollerle kadınlar ev içi alana adeta mahkûm olmaktadır. Kadınlar açısından ev, erkeklerin değerlendirilişinden tümüyle farklılık göstermektedir. Kadınlar için ev, sabahtan gece uyuyana kadar mesaisinin bitmediği, her türlü işlerin yapılmasını ve organize edilmesini bekleyen gerek fiziksel gerekse zihinsel olarak çok fazla yoğunluğa ve pek tabii ki yorgunluğa sebebiyet veren mekândır. Bu anlamda kadınlar açısından ev, yaşamları için hem çıkmaz sokak hem anahtar kaybolmuş kilitli bir kapı hem de doğumdan ölüme kadar bir anlamda var oldukları için sınırlandırılan mekânlardır.

Kamusal anlamda var olabilmenin toplumsal ve kültürel koşulları ise eril toplum yapısı tarafından belirlenmiştir. Bu yapı, kadınların mekânlarda nasıl giyineceği, nasıl hareket edeceği, nasıl konuşacağı, nasıl davranacağını kurallarının sınırlarını kırmızı kalemle çizmiştir. Gece sokağa çıkınca, toplumun genel ahlak yapısına “aykırı giyinince”, topuklu pabuçları tercih edince, yüksek ses tonuyla ağlayınca ya da kahkaha atınca dahi kadınlar “hafif kadın” olarak dışlanır, damgalanır, kabul edilmez ve cinsiyetçi yaptırımlarla karşı karşıya kalırlar. Mekânın kurallarının içerimlerine bakıldığında buram buram kokan cinsiyetçilik söz konusudur. Ya bu kamusal alanın kurallarını kabul edecek ya da kamusal alanda yer almayarak evlerde dört duvar arasında sıkışacak ya da en fazla alt sınıf kadınlarının kapı önü komşu sohbetlerinin ötesine gitmeyen anlık sosyalleşmelerde bulunabileceksinizdir.

Erkek mekânı ve kadın mekânı ayrışmaları da bu eril kabul ve uygulamalardan nasibini almaktadır. Bu anlayışın kırıldığı yerler muhtemelen daha gelişmiş ve kadınlar adına güvenilir kent tasarımlarının ve uygulanmalarının olduğu kentler, kentlerin sokakları ve caddeleridir. Ayrışmanın mekânsal izdüşümünde özel alanının dışında kamusal alanda dair atılan adımların kadınlar tarafından olması tedirginlik yaratmakta ve kadınların etkin özne olarak nefes almaları çok da kabul edilmemektedir. Bu dikotominin temelindeki ayrıştırılmış mekânsal yapılar kentlerin gelişmişlik düzeyleri ile doğrudan ilintili olduğu için temel görüngüler etrafında irdelemek sosyolojik yorumlamanın geniş bir pencereden bakılmasına da olanak sağlayacaktır.

Mekânların özel ve kamusal olarak ayrışması ve bu ayrışmaların cinsiyetçi bağlamı kadın ve erkeklere farklı konumlandırmalar atfetmektedir. Kadınlara çekilen sınırların elbette görünür setleri bulunmamaktadır; ancak çeşitli mekânlar ve zamanlarda kadınların kamusal alanda var olması hatta adım atması dahi kabul edilmez, tehlikeli görülür, tedirginlik yaratır. Erkeklerin temel yaşam alanı olarak sunulan kamusal alan aynı zamanda hayatın aktığı yerlerdir. Bu alanlarda etkin özne olabilen kadınlar ise erkeklere kıyasla hem sayıca az hem de nitelik anlamında yeterince görünür kılınmaktan uzak profil çizmektedir. Mekânların bu dışlayıcı yönünün kadınlar adına güvenli hale getirilmesi, damgalayıcı içerimlerinin eşitlikçi ve hak temelli bir yapıya kavuşturulması ise ancak toplumsal cinsiyet eşitliği temelli bir perspektifle oluşturulacak politikalarla ve projelerle gerçekleşebilir. Gerekli ışıklandırmaların, ulaşım araçlarının ve hatta yaya olarak dahi kamusalda kadınların ayak izlerinin güçlü bir şekilde kalabilmesi adına kadın-erkek eşitliğine duyarlı Kadın Dostu Kentler Projesi’nde olduğu gibi mekânların, sokakların ve caddelerin de kadınlar adına özgürlük ve eşitlik yönelimli olarak tasarlanmasına gereksinim vardır. Böylelikle kamusal alan pratiklerinde kadınlar erkeklerle eşit bir şekilde yaşam sürebilmenin hakkına erişebileceklerdir. Özel alanın sadece kadınlara atfedilmediği, kamusal alanda emek piyasasında olan kadınların sınıfsal düzlemde eşitsiz muamelelerle mücadele zorunda kalmayacakları, günün her vaktinde rahatça nefes alabilecekleri kentlerin var olması oldukça önemlidir. Özellikle toplu taşıma araçlarının kadınların inecekleri yere bırakabildikleri, taksiye ödeyecek bir geliri anlamında ekonomik güçlenmesi olmayan ya da kendine ait aracı olmayan kadınların da tüm sınıfsallıkları ötesinde kadın olarak korkmadan yaşayabilecekleri kamusal mekânlar ve bu mekânlara özgü dinamikler üretilmelidir. Bu oluşturulan kentler sayesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli olarak kadın ve erkeklere ayrışmalardan uzak masmavi bir gökyüzüyle dolu gelecekler sunabilir hale gelecektir.

KAYNAKÇA

1. Aktaş, G. (2017). “Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (27).
2. Alkan, A. (2000). Yerel Politika ve Kadın, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara.
3. Alkan, A. (2009). “Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek”, Cins Cins Mekân, (Der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul.
4. Altındal, Y. (2009) “Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Balıkesir., ss. 351-367.

5. Altındal, Y. (2010). "Kentleşme Sürecinde Hemşehrilik Olgusu ve Mekânsal Kümelenmede Yeniden Üretilen Kimlik", *Kent ve Toplum Dergisi*, 2(1). ss. 72-85.
6. Altındal, A. (2016). "Türkiye'de Turizm Sektöründe Kadın Girişimciliğinin Gelişiminin İncelenmesi: Batı Akdeniz Bölgesi-Güney Ege Bölgesi Karşılaştırması", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Isparta.
7. Altındal, Y. & Bayramiç, H. (2019). "Wattpad'de Kadınlık-Erkekliğin İzleklerini Sosyolojik Perspektifle Sürmek: Deli Divane Romanı Örneği", *International Social Sciences Studies Journal Sssjournal*, Vol:5, Issue:51 2019 ISSN:2587-1587, ss.6938-6959.
8. Altındal, Y. & Kaçan, F. (2021). "Ulaşımada Kadın Elinin Değmesi: İzmir Büyükşehir Belediyesinde Çalışan Kadın Şoförler Örneği", *ASR Journal International Academic Social Resources Journal Open Access Refereed E-Journal & Indexed & Publishing Year 2021*, Vol:6, Issue:30, Pp:1567-1589 E-ISSN: 2636-7637, ss.2119-2138.
9. Amole, D. (1998). "Planned Residential Environments in Nigeria; Implications for Women", in: Amole Bayo, (Ed.), *Habitat Studies in Nigeria: Some Qualitative Dimensions*. Shaneson, Ibadan, pp. 79-91.
10. Asiyanbola, A.R. (2006). "Residential Location Decision-Making and Gender in Nigeria", *Geoforum*, 37, pp. 1059-1065.
11. Aytaç, Ö. (2007). "Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/2, ss. 1199-226.
12. Bondi, L., Davidson, J., & Smith, M. (2005). Introduction: Geography's "Emotional Turn". in L. Bondi, J. Davidson and M. Smith, (Eds.), *Emotional Geographies* (pp. 1-16). Aldershot: Ahsgate.
13. Bosoni, M. L. (2014). "Breadwinners" or "Involved Fathers?" Men, Fathers and Work in Italy. *Journal of Comparative Family Studies*, 45(2), pp.293-315.
14. Chapple K. (2001). "Time to Work: Job Search Strategies and Commute Time for Women on Welfare in San Francisco", *Journal of Urban Affairs*, 23, pp.155-173.
15. Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
16. Çakır, S. (2009). *Osmanlı'da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller*, Cins Cins Mekân, (Der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul.
17. Eagleton, T. (1991). *Ideology: An Introduction*, London.
18. Eagly, A.H. (1995). "The Science and Politics of Comparing Women and Men", *American Psychologist*, 50 (3), pp.145-158.
19. Edgü, E. (2009). "Evin Direği, Sokağın Bekçisi", A. Akpınar, G. Bakay ve H. Dedehayır (Ed.), *Kadın ve Mekân, Tutsaklık mı? Sultanlık mı? Turkuvaz Kitap*, İstanbul, ss. 72-79.
20. Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
21. Gezer, H. (2009). "Mekânların Kadınsı Anlatımları", A. Akpınar, G. Bakay ve H. Dedehayır (Ed.), *Kadın ve Mekân, Tutsaklık mı? Sultanlık mı? Turkuvaz Kitap*, İstanbul, ss. 94-109.
22. Gieryn, T. (2000). "A Space for Place in Sociology", *Annual Review of Sociology*, Vol.26, pp. 463-496.
23. Habermas, J. (1997). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.
24. Jarvis, H., Kantor, P., Cloke, J. (2009). *Kent ve Toplumsal Cinsiyet*, (Çev. Yıldız Temurtürkan), Dipnot Yayınları, Ankara.
25. Kaypak, Ş. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Açısından Kadın ve Kentli Hakları*, (Ed. G. Ağrıdağ), Türkiye'de ve Dünyada Kadın Araştırmaları, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.
26. Löw, M. (2016). *Sociology of Space, Materiality, Social Structure, and Action*, Palgrave Macmillan US.
27. Massey, D. (1999). "Power-Geometries and the Politics of Space-Time" Hettner-Lecture 1998, University of Heidelberg Press, Palgrave Macmillan US, Heidelberg.
28. McDowell, L. (1983). "Towards an Understanding of the Gender Division of Urban Space", *Environment and Planning D: Society and Space* 1, pp.59-72.
29. Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*, Temple Smith, London.

- 30.Önder, H. G. (2020). Kadın Duyarlı Ulaşım Önceliklerinin Belirlenmesi ve Politika Üretimi: Ankara Örneği, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,15(23).
- 31.Sakallı Uğurlu, N. (2002). “Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Örneği”, Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 17, Sayı 2, ss. 47-58.
- 32.Sakallı Uğurlu, N. (2003). “Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı,” Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 6, Sayı 11-12, ss.1-20.
- 33.Sakallı Uğurlu, N. (2006). “Eşcinsellere İlişkin Tutumlar: Türkiye’de Yapılan Görgül Çalışmalar”, Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 9, Sayı 17, ss. 53-69.
- 34.Sakallı Uğurlu, N. (2008). “Erkeklerle İlişkin Çelişik Duygular Ölçeği’nin Türkçe’ye Uyarlanması”, Türk Psikoloji Yazıları, Cilt 11, Sayı 21, Haziran 2008, ss. 1-11.
- 35.Şaşman Kaylı, D. (2014). Kadın Bedeni ve Özgürleşme, İlya Yayınevi, İzmir.
- 36.Tuncer, S. (2015). “Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusal Feminist Bir Saha Hikayesi”, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2(2), ss.30-58, <https://doi.org/10.17572/mj2015.2.3058>
- 37.Uteng, T. P. (2011). Gender and Mobility in The Developing World: Background Paper-Part-Gendered Daily Mobility. World Development Report 2012: Gender Equality and Development, pp.4-17.